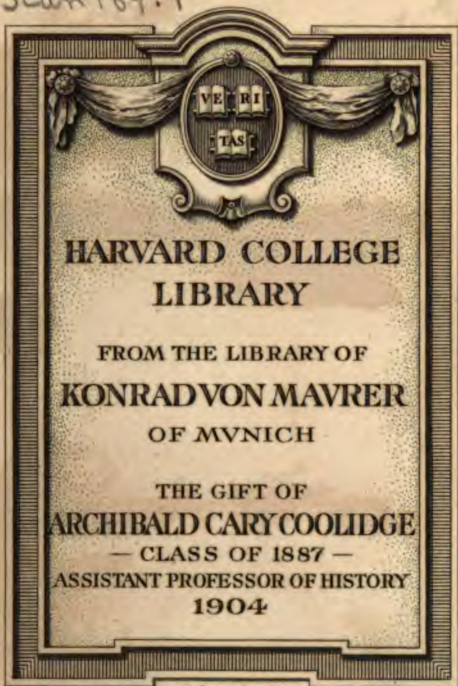

VE RI
TAS
HARVARD COLLEGE
LIBRARY
FROM THE LIBRARY OF
KONRAD VON MAVRER
OF MVNICH
THE GIFT OF
ARCHIBALD CARY COOLIDGE
— CLASS OF 1887 —
ASSISTANT PROFESSOR OF HISTORY
1904

FREY

Tidskrift

FÖR

VETENSKAP OCH KONST.

1842.

Häft. 1—6.

UPSALA
WAHLSTRÖM & LÅSTBOM.
1842.

Om
Möjligheten och Troligheten af Under.

Af

A. F. BECKMAN.

De flesta religionernas urkunder innehålla berättelser om underbara tilldragelser, hvilkas gemensamt utmärkande kännetecken är att icke, sådana de der framställas, kunna förklaras ur det inom naturen vanliga sammanhanget af orsaker och verkningar. Urkunderna för den Christna religionen, de bibliska berättelserna, utsäga ofta tydligt, och förutsätta alltid, att den egentligen verkande orsaken i dessa tilldragelser är den Gudomliga viljan, med sin allmagt omedelbart ingripande i kedjan af naturens ändliga företeelser, — antingen blott för att åskådliggöra och uti menniskornas medvetande bekräfta den öfvernaturliga tillvaron af ett personligt, allsmägtigt väsende, eller ock för att derjemte bevittna ett utomordentligt nära samband mellan en ändlig personlighet och denna oändliga. Med hänsigt företrädesvis till den sinnesstämning af undran, dessa tilldragelser förorsakat hos dem, hvilka vid deras timande voro åsyna vittnen — en sinnesstämning, den de ännu väcka hos hvar och en, som anser berättelserna om dem trovärdiga — hafva de blifvit benämnda Under.

Talrika och ojäfaktiga historiska vittnesbörd öfvertyga oss, att Christendomen erhöll sina första bekännare genom det gudomligt underbara, som åtminstone desse bekännare sjelfva sågo i de tilldragelser och handlingar, hvilka med Evangelii

förkunnande och utbredande voro förknippade. Småningom har likväl äfven inom kyrkans område, taget i dess vidsträcktaste omfång, det naturliga medvetandet, till följe af förståndets obenägenhet mot allt, som det ej kan förklara, trädt i ett allt mera fiendtligt förhållande till det i Bibeln förekommande underbara. Men såvida detta naturliga förstånd, till följe af ett fastare eller lösare samband med ett religiöst intresse, ej kunnat eller velat förneka den religiösa högheten och förträffligheten af de bibliska berättelser, i hvilka det underbara framträder, samt följaktligen önskat bevara deras trovärdighet oantastad, har det sökt att på ett naturenligt sätt förklara sammanhanget af de underbara tilldragelser, som i de bibliska urkunderna omtalas.

Detta är den theologiska rationalismens förfarande, genom hvilket den trott sig äfven inför det rent naturliga förståndet kunna åt den historiska Christendomen rädda anseendet af förnuftighet och sanning. Det otillfredsställande i detta bemedlingsförsök har emedlertid i nyaste tider kraftigt och segrande blifvit ådagalagdt af båda de partiers kämpar, hvilka rationalismen sökt att försona. Det har blifvit ådagalagdt, att de såkallade *naturliga förklaringarne* — oberäknadt deras oförenlighet med de bibliska Författarnes tydliga mening — äro äfven för det naturliga förståndet föga mer antagliga, än de bibliske Författarnes egna meningar. Ty om man ock genom dessa sökta förklaringar lyckats att tillbakatränga det öfvernaturliga, så har deremot sammanhanget genom dem blifvit på ett vidrigt sätt konstladt och onaturligt. Ja, det lyckliga sammanträffande af bidragande omständigheter, som i dessa förklaringar förutsättes, vore, såsom riktigt blifvit anmärkt, ett slumpens Under, i sjelfva verket ingalunda begripligare eller sannolikare, än det, såsom Försynens Under, i den förklarade berättelsen verkligen framställda.

Vi anse domen oåterkalleligen och på grundade skäl vara fälld inom vetenskapens område öfver detta ytliga försök att med det naturliga medvetandet försona Christendomen, genom att göra denna sednare helt naturlig. Domen, gemensamt fälld af supranaturalismen och naturalismen, är: att tron på Christendomens *historiska form* är med tron på Under så oupplösligen förknippad, att den ena ej utan den andra

kan ega rum. Med historisk form antydes då icke allenast det ovedersägliga förhållande, att Christendomen utgör en länk i kedjan af menskligheteus historiska utveckling, utan framför allt den omständigheten, att föremålet för den christnes religiösa tro: Guds uppenbarelse i Christo Jesu, så att i Honom bodde all Gudomens fullhet lekamligen, är sjelft ett verkligt historiskt faktum. Detta förhållande är otänkbart utan antagande af Under i den betydelse Bibeln fäster vid detta ord. Tron på Undret af Jesu födelse, af hans frälsande verksamhet, af hans uppståndelse och himmelsfärd, sådant det i Evangelium beskrifves, är oskiljaktig från tron, att i Honom Gud är uppenbar vorden.

Ifrån denna gemensamma öfvertygelse gå nu supranaturalismen och naturalismen åt fullkomligt motsatta håll. Den sednare förnekar Christendomens historiska form hufvudsakligen emedan den finner Under omöjliga och otroliga; den förra åter finner Under både möjliga och troliga, till följe af deras nödvändiga samband med Christendomens historiska form, Guds uppenbarelse i Christo Jesu.

Vore nu denna Guds uppenbarelse i och genom Christus ett blott historiskt faktum, vore Christi gudomligt-menskliga verksamhet på jorden ett rent af förflutet, så skulle om verkligheten af detta faktum, liksom om hvarje historisk tilldragelse, kunna i oändlighet tvistas med framdragande af grunder för och emot berättelsernas trovärdighet, utan att man derigenom kunde på någondera sidan komma till absolut visshet. Ännu mindre skulle den större eller mindre sannolikhet, hvartill möjligen detta faktum kunde bringas, vara tjenligt och tillräckligt för grundandet af en i christlig mening lefvande tro. Men lyckligtvis hvilar denna sednare inom kyrkan ej på den lösa sanden af sådana sannolikheter. Christus är icke blott död; han är sannerligen uppstånden, och hans Anda, i hvilken han sjelf är närvarande, verkar städse i hans kyrka, i det Helga-manna-samfund, som han sjelf stiftat. I detta samfund är han städse tillgänglig för hvar och en af dess sannskyldige medlemmar, och bekräftar och beseglar ännu dagligen genom "Andens vittnesbörd" tron på sin gudomliga magt och herrlighet, samt i och med detsamma sanningsfärdighe-

ten af det ord, som förkunnar, att Han är sann Gud och det eviga lifvet. Något annat vittnesbörd, än detta hans egna, har alldrig den sanna kyrkan erkänt såsom osvikligt; liksom icke heller någon annan väg gifves till vinnande af ett sådant vittnesbörd, och af insigt i lärans gudomlighet, än den af kyrkans gudomlige stiftare och upprätthållare sjelf anvisade, nemligen "Ordets görande."

En visshet på detta sätt vunnen är i tvåfaldig mening öfvernaturlig. Först och främst leder den sitt ursprung från ett väsende, i hvilket på ett evigt sätt all natur är öfvervunnen, hvilket är rent andeligt, fritt och personligt. Vidare har dess meddelelse åt menniskan till följd denna sednares upptagande inom samma rent personliga sfer, och hennes befrielse från de naturliga band, som förut med naturnödvändighetens hela magt beherrskat äfven det mest andliga af hennes varelse. Ty då menniskans andel i frambringandet af denna visshet, hvilkens positiva sida eller sjelfva tron är Guds verk, inskränker sig till hängifvande underkastelse, så innebär trons vaknande hos menniskan ett uppgifvande af allt, som hos henne är blott natur, och dettas nedsättande till ett underlag för det rent personliga lifvet i kärlek och tro. Detta vetande är således öfvernaturligt såväl i anseende till sitt ursprung ofvanom all natur, som till sin följd, den naturliga menniskans förvandling till andelig.

Att ifrån detta supranaturalistiska vetandes synpunkt tron på Under måste vara gifven såsom nödvändig, är uppenbart. Sjelfva detta vetandes uppkomst och bekräftelse genom Andens vittnesbörd är ju ett Under, då den ej beror på en naturlig utveckling af menniskans vetande, utan är en följd af den gudomliga viljans inverkan på någon viss punkt af denna utveckling till frambringande af ett resultat, som ingen samverkan af ändliga orsaker ensam förmått åstadkomma.

Likväl, då denna öfvernaturliga visshet inträder i sammanhanget af menniskans naturliga lif, och utvecklar sig till ett fulländadt christligt medvetande på grunden af det naturliga, hvilket det i sig småningom upptager och förklarar, så kunna de tvifvel mot möjligheten och troligheten af Under, hvilka från den rent naturliga ståndpunkten uppstå, äfven i det ännu

ej fullt omskapade medvetandet hos en pånyttfödd finna ett fäste, och der blifva störande för sinnets frid. De uppfordra då till en tankeverksamhet, hvars hufvudsakliga ändamål är negatift — upplösandet af det naturliga förståndets betänkligheter — för att sålunda undanrödja allt, som hindrar det högre ljuset att förklarande och lugnande utbreda sig öfver alla delar af det naturligas gebit. Den egentliga bekräftelsen af Undrens trovärdighet må således ej väntas af detta negativa åtgörande. Den måste, såsom redan är sagdt, hemtas omedelbart ur det christliga medvetandets egendomliga beskaffenhet, hvilken ofvanföre blifvit i korthet angifven.

Mot detta vårt yrkande vänte vi från rationalismens sida den invändningen, att sålunda den egentliga bevisningen grundas på en obevisad förutsättning, nemligen förutsättningen af det christliga medvetandets absoluta sanning. Vi kunde åtnöja oss med det svaret, att rationalismen utgår från en lika obevist förutsättning, nemligen af det naturliga medvetandets absoluta ofelbarhet. Men vi vilje tillägga: i formelt hänseende är det af oss yrkade förfarande det enda riktiga och möjliga, så snart fråga är om att bevisa, det sanningen är sanning. Hvarifrån skulle jag för detta ändamål hemta grunder, om ej ur sanningen sjelf, hvilken jag sålunda förutsätter såsom sanning? Men sannt är, att detta egentligen icke är bevisning i den mening förståndet gemenligen fattar detta ord, nemligen såsom ett härledande ur yttre grunder. Det är snarare en utveckling af sanningens eget innehåll, hvarigenom vinnes insigt, huru denna stöder sig sjelf. Utom sanningen finnes blott lögnen, och denna kan väl lemna sanningen rum, men omöjligen stödja eller fullända henne. Vore alltså det naturliga medvetandet rent af o-sanning, så kunde dess anspråk från det öfvernaturliga medvetandets sida alldeles ej erkännas. Försoning kunde vinnas endast genom det naturliga medvetandets undergång. Men detta sednare är i sig sjelft ej en lögn. Det blifver lögn först derigenom, att det af en fri personlighet framhålles såsom hela sanningen, och derigenom förnekar det öfvernaturliga medvetandet, af hvilket det naturliga likväl sjelft omfattas och begripes. Derföre kan inom det öfvernaturliga medvetandet försoning vinnas derigenom, att detta

på det naturliga lägger sin rikare erfarenhets mått, och således visar, att det naturliga till sitt väsende utgör en del af sanningens hela organism, och blott såvida är lögn, som det ej vill erkänna detta sitt förhållande af underordnad och efter det hela bestämbar del.

Lämpad närmare till vårt ifrågavarande ämne och det sedvanligare språkbrukets benämningar, gifver oss ofvanstående betraktelse följande resultat. Det naturliga förståndet, såvida det ställer sig utom religionen, kan från denna synpunkt ej erkänna sanningen; men samma förstånd kan äfven höjas till religionens ståndpunkt, och då finna giltigheten af dess bestämningar. Att detta sker är nödvändigt, äfven ifrån det supranaturalistiska medvetandets synpunkt. Förstånd måste finnas äfven i den religiösa tron; och tron på Under kan ej stå till detsamma i ett fiendtligt förhållande, utan att vara oförstånd, vidskepelse.

Det fiendtliga förhållandet mellan förståndet och Undertron är för ingen del ursprungligt i menniskans sinne. Tvertom hafva de under mångfaldiga sekler fredligt bott der tillsammans. Lika djupt, som anlaget till förstånd, ligger i menniskans själ anlaget att tro det underbara. Ja, ett behof, att tänka sig naturens vanliga lopp afbrutet eller sammanknutet genom mellankomsten af en utomnaturlig kausalitet, är hos menniskan, oberoende af ålder och lefnadsförhållanden, så mägtigt, att hon, om det underbara ej inträder inom kretsen af hennes verkliga erfarenhet, gerna skapar det ur sin fantasi eller åtminstone förnöjes af dylika skapelser. Om denna oöfvervinnerliga lust för det underbara vittna alla folkslags religiösa häfder; den lefver i hvarje sinne, ur hvilket ej otron hunnit bortbränna densamma. Förståndet i sig sjelft gör det ej, utan förhåller sig med hänsigt till denna lust likgiltigt. Det blifver visserligen i otrons tjenst ett vapen till bestridande af undrets möjlighet. Men i trons tjenst blifver det likaväl ett medel till bekräftelse af denna tro.

Men just ur den nyssnämnda, menskligheten inneboende, lusten för det underbara hemtar den mot tron på Under fiendtliga reflexionen ett bevis mot sannolikheten af verkliga Unders tillvaro. Alla Under, säger detta kriticerande förstånd, äro

ej annat, än inbillningens lek, föranledd af denna lust. Men en sådan slutsats är förhastad. Man kan åtminstone med lika goda skäl påstå, att tillvaron af böjelsen att se Under förutsätter, att sådana verkligen finnas, eller innebär, att de måste finnas. Ty hvarifrån skulle sjelfva den så allmänna föreställningen om Under hafva uppkommit, om Undret ej vore antingen en yttre erfarenhet, eller ock uttryck af något för menniskans innersta medvetande väsendtligt förhållande? Månne det är förståndigare att antaga, det en öfverallt i menskligheten utbredd föreställning saknade all motsvarighet i verkligheten, än att antaga en sådan motsvarighet deruti, att naturens lagar af den magt, från hvilken de ega sitt upphof, äfven hafva den bestämmelsen, att förändras eller modifieras för ett ändamål, som är öfver dem, hvilka inom naturens egendomliga gebit vinnas? Står ej i detta fall menskligheterns totalmedvetande, representeradt ej af idel okunniga och med naturens egendomliga lagar obekanta personer, utan af erkändt vettiga och förståndiga män, t. ex. en NEWTON, LEIBNITZ, HALLER, såsom ett vittnesbörd för Undrens troligbet, emot det öfverdrifvet kritiska och rent naturalistiska förståndet hos några individer, som förneka densamma. Och då förhållandet är sådant, torde det vara en nog förtviflad utväg af den nyare naturalismen och dess förkämpe STRAUSS, att för sitt förnekande af Undrens möjlighet vädja till det allmänna bildade förståndet hos samtiden. Detta sednare måste, om det ej är förblindadt, erkänna, att menskligheten i allmänhet funnit Under troliga, och att denna tro ej kan strida mot ett sundt förstånds lagar, så vida ej nutidens förstånd vill förklara alla andra tiders förstånd för oförstånd. Men denna förmätenhet tillhör nu, såsom fordom, endast vissa individer, ej hela den nyare tidens bildade medvetande.

Också synes STRAUSS väl hafva insett otillräckligheten af detta vädjande till samtidens medvetande för störtandet af kyrkans tro på Under. Han har derföre i sitt nyaste arbete, "Den christliga Troslärau" *), medelst en framställning af de

*) Die christliche Glaubenslehre in ihrer geschichtlichen Entwickelung und im Kampfe mit der modernen Wissenschaft dargestellt von D:r DAV. FR. STRAUSS. 2 BB. 1840—41.

modifikationer kyrkans tro på Under genomgått, försökt ådagalägga, att denna tro upplöst sig sjelf. Han har dervid begått det misstaget att förlägga inom kyrkans väsendtliga medvetande den process af förnekelse, hvilken egentligen befinner sig utom henne, sådan hon verkligen är, nemligen "samfundet af alla trogna." Inom detta har tron på Under förblifvit oförsvagad och i sjelfva verket oberoende af den här skildrade utveckling, som föregått i den yttre kyrkan och der varit en krisis, hvars slutresultat vi tro vår tid egentligen framställa genom det rent naturliga medvetandets bestämda opposition mot det öfvernaturliga. Strauss' förespegling, att kyrkans eget medvetande söndrat sig och upplöst sig sjelft, är derföre allenast ett löst skrämskott för dem, hvilka vid beståndet och enheten af Christi sanna församling fästa sitt hopp.

Föröfrigt har Strauss till de redan af hans föregångare gjorda invändningar mot Underbegreppets giltighet lagt inga egna nya, deruti trogen sin grundsats att "blott sammanfatta hvad som redan finnes, men icke gifva något eget" (*Christl. Glaubensl.* T. I. p. IX). De egentliga häfstängerna för upphäfvandet af begreppet om Under, samt undanrödjandet af tron på deras verklighet har Strauss sökt hos Spinoza och Hume. Hela hans såkallade "upplösning af Underbegreppet" är hufvudsakligen ett, mer eller mindre ordagrannt, anförande af dessa mäns satser, och han säger uttryckligen, att, "med deras sig inbördes förfullständigande undersökningar, kritiken af Underbegreppet är i sina grunddrag fulländad, allenast att hos dem ännu saknades det mythiska förklaringssättet, hvars konseqventa tillämpning är Strauss' egen, men genom hvilken han likväl ej vunnit något nytt skäl mot tron på Under, utan allenast en utväg att förklara tillvaron af berättelserna derom, utan att behöfva antaga dem för historiska.

Skulle det sålunda befinnas, att den kritik, Spinoza och Hume underkastat begreppet om Under, samt tron på dem, vore föga tillfredsställande, att deras invändningar alldeles ej träffa den christligt religiösa Undertron, dels emedan de förutsättningar, på hvilka de hvila, förkastas af hvarje religiöst medvetande, såsom sjelfva ej blott grundlösa och ensidiga, utan falska, dels emedan de invändningar, som blifvit gjorda, ej

träffa den christliga tron på Under; så blir uppenbarligen hela den mythiska förklaringsmethoden öfverflödig, emedan Undret då förblifver historiskt faktum, och sålunda alldeles ej upphäfver den historiska karakteren af de berättelser, i hvilka det förekommer. Då försvinner ock mesta kraften af den kritik Strauss underkastat Evangelierna, i hvilken förutsättningen, att Under för nutidens medvetande måste synas otroliga, spelar den vigtigaste rol vid förnekandet af de serskilda berättelsernas historiska trovärdighet.

I Spinozas verldsåskådning är Gud blott det oändliga, obegränsade Varat (Substansen), sin egen absolut positiva orsak. I detta Vara, såsom dess väsende, tänker förståndet tvenne attributer: Tanke och Utsträckning, omfattande totaliteten af allt existerande. Allt, som är till, är en modifikation af tanke eller utsträckning. Gud sjelf, såsom den inneboende orsaken i dessa sina attributer, är, i dem betraktad, så väl en "utsträckt", som "tänkande sak." I sig sjelf åter är Han dessa ting "betraktade under evighetens form", d. v. s. med bortseende från alla de bestämningar, genom hvilka de äro individuella, enskilda ting *).

Denna identifikation af begreppet Gud och tingens immanenta opersonliga orsak, är för det religiösa medvetandet en högst vidrig tanke. Äfven detta medvetande eger, liksom det abstrakta tänkandet, sin egen, af detta sednare oberoende utveckling; och denna syftar oupphörligt derhän att allt bestämdare fatta Gud såsom personlig, väsendtligen utom naturen, men verksam såsom dess inneboende orsak i och genom magten af sin vilja och sitt lefvande, skapande Ord. Ett sådant sträfvande att fatta Gud såsom personlig yppar sig redan tydligt i hedendomens talrika försök att allt bestämdare fatta idealet af det högsta goda, sanna och sköna under formen af mensklig personlighet. Den abstrakta tankens förespråkare skola förgäfves deremot invända, att dessa obestämda föreställningar tillhöra en lägre grad af andelig utveckling, än den, på hvilken det philosophiska, eller rättare det dialektiska

*) Jfr Hegel, Gesch. der Philos. Th. 3. p. 378. Opp. Spinozae edd. Paulus T. II. p. 78.

medvetandet sig befinner. Ty medgifvet ock, att det är för medvetandet omöjligt att i bestämda begrepp noggrannt och fullständigt uppfatta den erfarenhet, hvilken dessa föreställningar i sig innefatta, så kommer detta icke deraf, att de i sig sjelfva äro uttryck af ett lägre andens lif. Den sannskyldiga orsaken dertill är rikedomen af deras innehåll, som gör, att de städse för den ändliga tankens mått blifva omätbara storheter. Det är just personlighetens art, att vara ett oändligt mysterium, städse uppenbarande sitt innehåll, och likväl städse innehållande oändligt mer, än det uppenbarade. Det uppenbarade, tänkt i sin söndring från den uppenbarande, kan till en viss grad uppfångas i tankens kategorier; men om sjelfva den uppenbarande personligheten kan aldrig vinnas mer än en *föreställning*, i theoretiskt hänseende alltid otillfredsställande, men i praktiskt väl motsvarande sitt egentliga ändamål, att vara grund till kärlek eller hat.

Man har benämnt Spinozas philosophi Realism, och den är det, i strängaste mening, såsom af det redan anförda synes. Substansen, Gud, är *sak*, ett oföränderligt, i och med sina attributer och modifikationer färdigt objekt för förståndet, hvilket åter, såsom sjelft en modifikation af densamma, är ett med lika absolut nödvändighet bestämdt objekt. Men om ock denna åskådning af universum kan ega någon tillämpning på den egentliga *naturen*, så blir den i sin tillämpning på anden en verklig Procrustesbädd, der allt egendomligen andeligt borthugges, och blott *det* qvarstår, hvarigenom anden är natur och underkastad lagarne af dennas nödvändighet. Friheten, personlighetens princip saknas alldeles, och då Gud i det religiösa medvetandet fattas hufvudsakligen under dessa kategorier, så återfinnes begreppet Gud, i religiös mening taget, alldeles ej i Spinozas verldsåskådning.

Redan på förhand inses, att slutsatser, dragna från sådana förutsättningar, ej kunna innehålla någonting för det religiösa medvetandet bindande. Spinozas inkast mot Undrens möjlighet ega ej heller för det christligt religiösa medvetandet denna bindande egenskap. Vi vilje anföra hans ord, der de kortast och bestämdast uttrycka hans tanka i detta hänseende, för att sedan underkasta dem en pröfning.

"Naturens allmänna lagar äro idel gudomliga bud, hvilka följa ur den gudomliga naturens nödvändighet och fullkomlighet. Om derföre i naturen någonting hände, som stridde mot dess allmänna lagar, eller om man antoge, att Gud verkade något emot naturens lagar, så skulle man tillika tvingas att stadga, det Gud handlade emot sin natur, hvilket af allt är det orimligaste." (*Tractat. Theol. pol. c. VI. De Mirac.*)

Gerna medgifves äfven ur religiös synpunkt, att den synliga naturens allmänna lagar äro gudomliga bud. Ja! ett sådant yttrande tyckes, snart sagdt, vara hemtadt ur en åsigt alldeles motsatt Spinozas egen; det tyckes förutsätta Guds personlighet och existens äfven utom naturen. I sådant fall vore förnekandet af Undren en inkonseqvens. Ty hvad hindrar, att äfven dessa hörde till de gudomliga buden, att till naturens lagar hörde äfven den, att gången af dess ändliga utveckling kunde genom den gudomliga viljan ändras eller brytas för ett ändamål, högre än de, hvilka inom naturens egendomliga gebit, genom dess vanliga förhållanden af orsak och verkan verkliggöres? Men Spinoza erkänner i sjelfva verket ej denna åsigt, och upphäfver den tydligen i det följande, då han säger, att Gud, om han verkade något mot dessa naturens allmänna lagar, skulle handla emot sin natur. Detta uttryck innebär, att Guds natur i den yttre synliga, ändliga naturen har det fullständiga uttrycket af sitt väsende. I sådant fall vore Undret, genom sin motsägelse mot lagarne för denna synliga natur, visserligen en den gudomliga naturens motsägelse mot sig sjelf. Vi hafve redan sett, att Spinozas verldsåskådning alldeles ej kan af det religiösa medvetandet erkännas såsom sann, att tvertom detta sednare nödvändigt tänker sig Gud på samma gång såsom genom sin viljas verksamhet den inneboende orsaken i naturens utveckling, och såsom en personlig orsak utom och öfver denna, af hans vilja beroende, natur och dess lagar. Men äfven naturen, som för den andligare betraktelsen öfverallt innebär förespeglingar af det högre personliga lifvet, företer inom det animaliska, och serdeles inom det menskliga lifvets sfer, tydliga analogier till en sådan dubbelverksamhet. Är ej hvarje rörelse, hvarje akt af vilja, en sådan den centrala orsakens inverkan

på någon viss del af organismen? Visar sig ej själen deri vara på en gång den inneboende orsaken till organismens naturliga utveckling, och ett af hela denna utveckling oberoende, från organismen sig åtskiljande sjelfmedvetande? Att denna dubbelverksamhet mindre tydligt framträder, ju lägre organismen är, och ändtligen inom det anorganiska lifvet alldeles upphör att vara märkbar, borde gifva en tillräckligt kraftig varning mot den förvillelsen att binda varelser af en högre ordning vid lagar, som gälla allenast för en lägre. Det ådagalägger tydligt, huru försöket att binda den gudomliga verksamheten vid någon viss del af universum måste vara en orimlig ensidighet, hvilken ej kan hafva annan följd, än upphäfvandet af Guds tillvaro för medvetandet. Denna ensidighet är grundfelet i Spinozas verldsåskådning, liksom i nutidens intellektualistiska naturalism, hvilken tvifvelsutan skall vika för den segrande erfarenheten af personlighetens sanna, egendomliga väsende; liksom den materialistiska naturalismen med sin mekaniska naturåskådning redan blifvit undanträngd genom den klarnande erfarenheten af naturens organiskt dynamiska lif.

Vi kunne alltså ej medgifva, att Guds verksamhet i Undret, äfven om derigenom den synliga naturens lagar till en viss grad upphäfvas eller suspenderas, innebär en motsägelse mot Guds eget väsende. Vi medgifve allenast, att det vore en naturens motsägelse mot sig sjelf, om h o n frambragte Undret. Detta söke vi derföre ej i naturen, i och för sig betraktad; och vänte ej ur densamma Undrets förklaring, hvilket tvertom från den rena naturbetraktelsens synpunkt måste synas omöjligt. Och vi yrke, att den strid, som det naturliga förståndet understundom t y c k e r sig finna mellan den gudomliga vilja, som ger lagar för naturens vanliga lopp, och den, som låter Undret tima, försonas i ett högre medvetande, ja, redan i ett mera klarskådande menskligt, och att detta sednare är det christligt religiösa.

Spinoza hade ur sin dogmatiska philosophi hemtat grunder för bestridandet af Undrens m ö j l i g h e t. Den Skottska Skeptikern Hume riktade sina inkast förnämligast mot den historiska trovärdigheten af berättelserna derom. Att dessa för menniskosinnet, äfven om förståndet är utbildadt, icke äro

otroliga, torde i det föregående tillräckligen vara ådagalagdt. Emedlertid finner HUME dem otroliga, och han stöder detta sitt omdöme på följande grunder. Trovärdigheten af en berättelse, säger han, beror ytterst på förhållandet mellan sannolikheten af det, som berättas, och den personens vittnesgildhet, som berättar. Är saken i sig sjelf mycket sannolik, så behöfvas ringare intyg än om den är mindre sannolik; och är den rent af osannolik, så behöfves för berättelsens trovärdighet, att den lemnas af personer, som äro i högsta grad trovärdiga, om hvilka man icke kan tro att de misstagit sig. Nu kan detta sednare alldrig inträffa med någon menniska, hvarföre ock det rent af osannolika ej förtjenar trovärdighet, af hvem det ock må berättas. Nu, fortfar HUME, äro Undren i hög grad osannolika, emedan de äro i hög grad ovanliga. Alltså kunna berättelserna om dem alldeles ej finna tro hos förståndigt folk; serdeles när man besinnar, att de äro oss lemnade af personer, om hvilka vi ingenting vete, eller om hvilka vi blott känne, att de varit enfaldigt och okunnigt folk. Ja, såvida Undrens beskaffenhet är sådan, att de äro emot all erfarenhet, så fordras till deras trolighet, att bedräglig afsigt eller misstag hos den berättande vore ett ännu större Under än sjelfva det berättade. (Jfr HUME, *Essays.*, *Art. of Miracles.*)

Härvid anmärkes först, att påståendet om Undrens ovanlighet är grundlöst, så länge otillförlitligheten af de talrika berättelserna om sådana ännu icke är uppvisad. Så länge detta ej ur andra skäl är ådagalagdt, så länge religionshistoriens vittnesbörd ännu ega någon kraft, synas Undren ingalunda vara någonting serdeles ovanligt, om också ingen liknande händelse fallit inom den skepticerande philosophens erfarenhet. Vidare, om äfven större delen af dessa berättelser skulle vara blotta dikter, och de verkliga undren således något högst ovanligt, hvilket äfven är vår tanka, så har HUME visserligen rätt deruti, att en stor och erkänd trovärdighet fordras hos sagesmännen, om berättelsen skall hos förståndiga, pröfvande sinnen vinna insteg såsom sanning; och lika rätt har han deruti, att då berättelsens innehåll är något, som rent af strider emot den hörandes eller läsandes erfarenhet samt hela sätt att tänka, så skall berättarens osannfärdighet vara ännu

osannolikare, än sjelfva berättelsen, om denna skall vinna gehör. Dessa reglor erkännas af det christliga medvetandet såsom en riktig kanon för Undrens kritik; men leda alldeles ej till förkastande af de bibliska Undren. Visserligen kan det aldrig ådagaläggas, att Författarne till de derom befintliga berättelser varit, såsom menniskor, ovilkorligen trovärdiga. Tvertom måste de såsom sådana erkännas hafva varit underkastade mensklig svaghet, och oförmögna att med noggrann kritisk blick uppfatta de händelser, som af dem beskrifvas. Men kyrkan har icke heller någonsin på deras vittnesbörd, såsom blott naturliga menniskors, grundat sin tro, utan på vittnesbördet af sanningens Anda, sådan han framträder och bekräftar sig sjelf i det af honom talade och bevarade heliga Ordet, sådan han allt fort bekräftar sig såsom lefvande i den troende församlingen. Derföre tror ock den Evangeliska Kyrkan — viss, som hon är, genom Andens vittnesbörd, om sanningen af sin tro och sin lära — på verkligheten endast af de Under, hvilka inför det religiösa medvetandets reflexion bekräftas såsom verkliga gudomliga genom deras oupplösliga sammanhang med denna hennes saliggörande tro.

Kaste vi nu en blick tillbaka på gången af vår undersökning, så finne vi dess resultat vara följande. Under äro omöjliga inom kedjan af naturföreteelser, så vidt dessa stå i förhållande till blott naturorsaker — de äro physiskt omöjliga; Under äro deremot möjliga genom verksamheten af det personliga allsmägtiga väsende, som, befintligt utom naturen, är orsaken till naturens existens — de äro absolut möjliga. I enlighet härmed äro de otroliga för hvarje medvetande, hvars erfarenhet ej går utöfver naturens lif inom sig sjelf — de äro otroliga från den rent physikaliska betraktelsens ståndpunkt; de äro deremot troliga för det medvetande, som eger erfarenhet om en personligt gudomlig orsaks tillvaro — för det religiösa medvetandet. Och berättelserna om Under äro trovärdiga, ej så vidt de ega vittnesbördet af en mensklig, utan af en gudomlig auktoritet.

Anmärkningar
om justis och administration
samt
om dömande och verkställande befattningar.

Indelningen af statsstyrelsens befattningar uti lagstiftande, dömande och verkställande är bekant alltifrån ARISTOTELIS (*Politic.* 4: 13) tid, och grundsatsen, att hvar och en af dessa borde ega sina serskilda organer, var känd långt före år 1748, då MONTESQUIEU utgaf sitt verldsbekanta arbete, *De l'esprit des lois.* Men det var först detta verk, som genom sin framställning [1]) af den Engelska författningens grundsatser, sådana dessa utgått utur sjuttonde århundradets statshvälfning, nästan på en gång till en politisk trosartikel upphöjde den läran, att friheten ej kunde finnas i ett land, der flera af förenämnda befattningar, än en, voro förenade i samma händer. Med utläggningar öfver denna lära var man i Europa som bäst sysselsatt,

[1]) 11: 6. MONTESQUIEU benämner i början af detta kapitel den verkställande magten: "*la puissance exécutrice des choses, qui dépendent du droit des gens*"; den dömande: "*la puissance exécutrice de celles, (choses), qui dépendent du droit civil.*" Genom den förra, säger han, *le prince ou le magistrat* "*fait la paix ou la guerre, envoie ou reçoit des ambassades, établit la sûreté, prévient les invasions.*" Genom den andra: "*il punit les crimes ou juge les différends des particuliers.*" Derefter kallar han den förra helt enkelt *la puissance exécutrice*, den sednare *la puissance de juger.* Den förras hela verksamhet för inre förhållanden antydes i den här återgifna beskrifningen, på sin höjd, genom orden: *établit la sûreté.* Det är deremot i denna verksamhet, hvarpå MONTESQUIEU i det följande af kapitlet fästar mera uppmärksamhet, som den verkställande magten i närvarande uppsats betraktas.

då en ny statshvälfning inträffade — den Fransyska —, och, med den, en allmännare diskussion om en annan fördelning af statsstyrelsen, en fördelning, hvilken åtminstone delat den uppmärksamhet, som förut egnades de tre förstnämnda befattningarnes natur och inbördes ställning. Den konstituerande församlingen skulle nemligen i Frankrike just fördela dessa befattningar; men fann sig dervid nödgad att fästa serskild uppmärksamhet på den i Montesquieu's framställning alldeles förbigångna skilnaden mellan justis och administration. Under sysselsättningen med detta ämne qvald af fruktan, att domarena skulle hämma administrationens gång, uppställde den, år 1790 d. 24 Aug., den bekanta förklaringen: *les juges ne pourront, à peine de forfaiture, troubler, de quelque manière que ce soit, les opérations des autorités administratives, ni citer devant eux les administrations, pour raison de leurs fonctions.* Härigenom nödgades man, såvida ej hvarje enskildt anspråk, som i administrativa mål kunde förekomma, skulle trampas under fötterna, ålägga administrativa embetsmän skyldigheten att döma. Delande den allmänna tron på nödvändigheten, att dom och verkställighet borde hafva olika organer, tillkännagaf samma år det utskott, som fått sig uppdraget utarbetandet af lagen om domarecorpsens organisation, sin afsigt att föreslå inrättande, i hvarje departement, af en administrationsdomstol, för att efter bestämda lagar och utstakade former afdöma de tvister, hvilka kunde föranledas af beskattning eller hade afseende på administrationen. Förslaget kom ej då till verkställighet, men då den kollegiala departementalförvaltningens verkställande befattning öfverlemnades åt en ensam prefekt, genomdref den öfvertygelse, som alstrat berörda förslag, slutligen, den 15 Febr. 1800 (28 Pluviôse år VIII), en lag, att större delen af de stridiga administrativa målen i första instans skulle afgöras, icke af prefekten allena, utan af honom jemte ett prefekturråd. Redan förut, nemligen den 12 Dec. 1799, (22 Frimaire år VIII), hade åt Statsrådet blifvit uppdraget att lösa de uti administrativa frågor förekommande svårigheter, d. v. s. att i högsta instans afgöra stridiga administrativa mål.

Så utbildades i Frankrike en administration, som, sträckande sig äfven till frågor, hvilka rätteligen tillhöra justi-

sen [2]), och genom en stark organisation tryggad uti besittningen af sitt område, gifvit anledning till de mest olika omdömen; och, ehuru, jemte den här ofvan först omförmälda, på formell olikhet bygda indelningen af statsstyrelsens befattningar, en annan, på materiell olikhet grundad, nemligen uti justis, politi (vård om physisk och andlig kultur) samt finans [3]), eller, såsom den genom politiens och finansens sammanfattning under ett namn kunde uttryckas, uti justis och administration, redan långt före den tiden omtalats, och äfven de nu så kallade administrativa målen, såsom en från justisfrågor skild klass, äro omständligt beskrifna uti vida äldre lagar [4]), så är det dock den Franska statshvälfningen, som eger den förtjenst, att på sistnämnda indelnings praktiska vigt och betydelse hafva fästat samma allmänna uppmärksamhet, som Montesquieu, genom sin utläggning af den Engelska statshvälfningens resultater, förut fästat på vigten af skilnaden mellan lagstiftande befattning, dömande och verkställande.

Äfven på Svenska lagstiftningen har den genom Fransyska statshvälfningen framkallade diskussionen egt inflytande. Den 31 Mars 1812 förklarade den, föregående året, till undersökning af de med rikesstyrelsens behöriga handhafvande förenliga utvägar till minskning uti statsverkets utgifter förordnade komiteen, att, innan något hufvudsakligt kunde uträttas i afseende på styrelseverkens förändring, gränsen emellan juridiska och ekonomiska mål borde bestämmas. Komiteen ansåg alltså denna gräns obestämd, och Kongl. Maj:t gaf den härutinnan rätt, genom en till lagkomiteen samt de för organisationen af rikets styrelseverk och för ekonomiska författningarnes öfverseende förordnade komiteerna, i nådig skrifvelse den 21 Maj 1819, afgifven förklaring, det Kongl.

---

2) Bevis för en så bekant sak torde vara öfverflödiga.

3) I denna uppsats är fråga om förklaring af de allmännast bekanta sätten att indela den inre statsstyrelsens befattningar. Granskningen utaf de deremot gjorda inkasten måste vi här afsäga oss.

4) "The mål, som then allmänna hushållningen i Riket, Kronones hvarjehanda ingälder, så och the, som någons embete och tienst, högre eller ringare, och fel theri röra." Sveriges nu gällande lag. 10 Kap. 26 §. Rätteg.B.

Maj:t funnit den sammanblandning af de administrativa myndigheternas och domaremagtens befattningar, som uti åtskilliga då gällande författningar ej fanns tillräckligt förekommen, utgöra väsendtligaste hindret för ernåendet af det ändamål, hvarå Kongl. Maj:ts omsorg, under utöfningen af dess konungsliga kall, förnämligast varit riktad, att nemligen de allmänna ärenden, som tillkommo den egentliga styrelsen eller de administrativa myndigheterna, måtte med kraft och verksamhet skötas, och enskild rätt och säkerhet noga vårdas genom lagarnes oväldiga skipande af en oberoende domaremagt. Till åtlydnad af en uti samma nådiga skrifvelse gifven befallning, afgåfvo komiteerna den 6 April 1820 ett utlåtande, hvaruti de upplyste, att den sammanblandning, som dittills egt rum mellan de administrativa myndigheternas och domaremagtens befattningar uti Sverige, bestått dels deruti, att åtskilliga rättsfrågor eller ämnen af juridisk natur, i anseende till den gemenskap de ofta hafva med administrativa ärenden, blifvit till dessa sednare hänförda, och kommit att på enahanda sätt med dem upptagas, behandlas och fullföljas, dels ock deruti, att åtskilliga af de administrerande embetsverken varit betraktade såsom serskilda domstolar i vissa mål, dem de under denna egenskap afgjort, ehuru målens juridiska natur desto mindre varit tvifvel underkastad, som de sedermera, då ändring skolat sökas, blifvit dragna under den egentliga domaremagtens pröfning. De frukter vår lagstiftning hemtat af komiteernas uti bemälda utlåtande meddelade undersökningar, finnas hufvudsakligen uti Kongl. Förordningarne den 17 April 1828, genom hvilka rättsfrågor af den art, som dittills blifvit hänförd till administrativa ärenden och på enahanda sätt, som dessa, behandlad, förklarades hädanefter böra af allmänna domstolarna handläggas, äfvensom kollegierna befriades från skyldigheten att såsom serskilda domstolar upptaga mål af det slag, hvilket de förut i sådan egenskap behandlat; hvaremot den lägre instansen för de flesta af dessa mål tills vidare bibehölls oförändrad.

Bemälda förhandlingar bära sjelfva ett ojäfvigt vittnesbörd om sitt ursprung utur rättsphilosophien, och den åren 1819 och 1820 nyttjade benämningen, administrativa myndig-

kuter, hänvisar, äfvensom det uti 1829 års betänkande gjorda utbytet af de i äldre Svenska skrifter nyttjade namnen, ekonomi- och politi- eller kameralmål, emot det nyare, administrativa ärenden, derpå, att den Fransyska inrättningen, eller de efter den bildade, eller den om den enas och de andras värde förda diskussionen, föresväfvat författarne. Men denna diskussion fortfar ännu med oförsvagad liflighet, och kommer sannolikt att äfven framdeles ega inflytelse i Sverige. Förf. till denna lilla uppsats har, med denna öfvertygelse, önskat kunna bidraga till ett noggrannare bestämmande af några uti denna diskussion förekommande frågor, än han träffat äfven uti sednare skrifter om detta ämne. Han har nemligen tyckt sig finna, att skilnaden mellan justis och administration mer än en gång blifvit förvexlad med den mellan dömande befattning och verkställande; och att denna förvexling gynnats deraf, att vid utstakandet af den förstnämnda skilnaden benämningen **domaremagt** ofta blifvit använd: ett bruk, som visserligen icke bör förvilla den uti ämnet hemmastadda, emedan denne måste känna, att benämningen har sin egentliga plats uti diskussionen om skilnaden mellan dömande och verkställande befattning, men likväl för den mindre uppmärksamma verkligen varit förvillande. Vid sådant förhållande meddelas här, till deras tjenst, som för dessa frågor intressera sig, utan att likväl ännu hafva med deras innehåll och betydelse gjort sig förtrogna, några anmärkningar, hvilka icke göra anspråk att säga vetenskapsmannen något nytt. Möjligen återkommer förf. en annan gång till samma ämne, för att utveckla åtskilligt, som nu endast i största korthet kunnat antydas.

Justis och administration, för att börja vid den först i sednare tider med allmännare uppmärksamhet omfattade frågan, bestå hvar för sig uti en sammanfattning af alla åtgärder (lagstiftning, dom eller verkställighet), hvilka staten vidtager för realisationen af ett bland de begrepp, som det åligger den att förverkliga. Det begrepp, hvars realisation är justis, bestämmer således dennas betydelse, omfattning och gräns, likasom administrationen af det begrepp, som i och genom den förverkligas, eger sin hela betydelse. Deremot har hvarken lagstiftande befattningen, den dömande eller verkställande sin

betydelse af det begrepp, i hvars tjenst den ena eller andra handlar; emedan hvar och en, utan att ändra karakter, kan handla i det andra begreppets tjenst. Denna karakter bestämmes således hel och hållen af det sätt, på hvilket hvardera realiserar det ena begreppet eller det andra.

Om vi sätte lagstiftande befattningen å sido, såsom alldeles främmande för den uti det föregående nämnda förvexlingen, så inses, att den, hvilken tror både den materiella olikheten emellan statsstyrelsens funktioner, och den formella, hvar för sig, böra motsvaras utaf en serskild fördelning af dessa befattningar på skilda händer, måste yrka en serskild organ för den justis, som består i dömande, och en annan för den, som har form af verkställande; samt en tredje och fjerde för de former af administration, som motsvara de nyss för justisen uppgifna.

Sådan var den fordran, som Franska lagstiftarne år 1790, vid embetsmannacorpsens organisation, hade att pröfva. I denna form är den också ännu i dag minst utsatt för missförstånd, och det mer eller mindre grundade deruti lättast urskildt. Men urskiljas kan det dock ej, utan en både från den materiella sidan, och den formella, anställd betraktelse af statsstyrelsens verksamhet, såvida den nu intresserar oss, d. v. s. med uteslutning af den lagstiftande.

Nödvändigheten att anförtro justisen åt andra personer än dem, i hvilkas händer administrationen blifvit nedlagd, grundas på olikheten af de begrepp, hvilka i den ena och den andra förverkligas; en olikhet, i följd hvaraf det enas och det andras fordringar anses kunna göras gällande, såsom sig bör, endast utaf organer, som uteslutande åt det ena eller det andra egnat sin tanke- och verkningsförmåga. Dessa begrepp äro, såsom man vet, rättsbegreppet samt begreppet om menskligbetens högsta, möjliga fullkomlighet.

Det förra fordrar den enskilda viljans yttre frihet: en fordran, som uppstår uti och genom sammanträffande af förnuftiga individer, och realiseras genom inskränkning af hvars och ens anspråk på yttre frihet, så att alla andras dermed kan stå tillsammans; genom utstakning åt hvar och en af en viss rättskrets, inom hvilken han utan ansvar för någon annan, än

Gud och sitt samvete, eger handla; men derutom måste lemna andra samma frihet. Genom en sådan utstakning stadgas samfund, fred mellan menniskor, som funnit hvarandra, men ej samverkan till gemensamma ändamål, ej i något afseende den enskilda viljans underkastande under den allmänna. Det sålunda bildade rättstillståndet åstadkommer följaktligen ej i och för sig någon utveckling af menskligheten anlag och krafter; men det utgör likväl den grund, på hvilken all sådan utveckling, högre eller lägre, måste hvila; och, i denna egenskap, det första och alltid lika vigtiga föremålet för statens sorgfälliga omvårdnad.

Begreppet om menskligheten högsta, möjliga fullkomlighet fordrar deremot den fullaste utveckling utaf alla menskligheten goda anlag och krafter. Denna är endast till en del möjlig genom de enskildas åt sig sjelf öfverlemnade verksamhet, och tillfälliga föreningar mellan sådana. Fullständigare kan den endast blifva genom en fortfarande, mångfaldig, ordnad, under en ledning till gemensamt mål riktad verksamhet af flera, icke endast samtidigt, utan äfven successift lefvande individer. En sådan organisk sammanhållning af fria och förnuftiga väsendens verksamhet kallas samhälle. Detta är således en fordran af nyss omförmälda begrepp. Men i begreppet om samhälle ligger den enskilda viljans underkastande under den allmänna; följaktligen kunna samhället, såsom sådant, å ena sidan, och dess medlemmar, en eller flera, på den andra, icke mellan sig inbördes utstaka sådana rättskretsar, som dem, genom hvilkas fastställande rättsbegreppets fordran realiseras. Samhället har, såsom sådant, icke något enskildt ändamål, för hvilket medborgaren är främmande. Denne åter lefver och verkar, i alla mellan honom och samhället, såsom sådant, eller mellan honom och andra medborgare, med afseende på samhället, tänkbara förhållanden, för ändamål, som visserligen äro hans, men likväl icke hans enskilda, emedan de på samma gång äro alla andras. Hans vilja är i dessa förhållanden underkastad en allmän, hvars ledning han med uppoffring af enskilda önskningar, förhoppningar och planer måste följa. Samhället och dess medlemmar stå, med ett ord, icke utom eller bredvid hvarandra; och endast mellan väsenden, som det göra, kan fråga

blifva om rättsbegreppets fordran, om enskilda rättsanspråks utstakande.

Rättsbegreppets realisation i staten kallas, riktigt, justis. Då detta begrepp ej känner andra rättssubjekter, än förnuftiga individer, ej andra rättigheter, än sådana individers anspråk på skydd för hvar sin rättskrets emot andra individers intrång, så har justisen egentligen intet att skaffa med andra väsenden och deras anspråk, af hvad beskaffenhet de vara måtte; ej heller med individers anspråk emot andra väsenden. Den är således i sig sjelf alldeles främmande för juridiska personer, (väsenden, hvilka icke ega individualitet, men genom en fiktion anses ega sådan). Den kan likväl och måste gälla äfven sådana, så vidt som de äro i besittning utaf en egen rättskrets, eller uppträda med anspråk på en sådan, d. v. s. så vidt som de befinna sig uti förhållanden, om hvilka rättsbegreppet har något att säga; men den rör alls icke några andra förhållanden. Så vidt derföre, som samhället befinner sig i sådan besittning, eller derpå gör anspråk, är bedömande af alla frågor om denna besittning eller detta anspråk justis. Men om samhällets väsende, såsom samhälle, är i fråga, så är afgörandet icke justis, utan realisation af begreppet om mensklighetens högsta, möjliga fullkomlighet, eller administration, hvilken omfattar alla frågor om samhällets i dess väsende grundade rättigheter och skyldigheter, samt serskildt, om hvad samhället för menskligheters närmande till sitt mål bör åstadkomma genom bud eller förbud, eller åt fri, enskild verksamhet måste öfverlemna, och om det förhållande, hvaruti samhällets serskilda medlemmar för de allmänna ändamålen måste försaka sina enskilda. I frågan om hvad samhället sjelft för mensklighetens närmande till sitt mål bör åstadkomma ligger också den om borgerlig frihet, eller om den enskildes anspråk att lemnas ostörd uti de bemödanden för egen och andras förkofran och förädling, till hvilka enskilda krafter äro tillräckliga, och genom hvilka hvarken enskild rättskrets trädes för nära, eller samhällets anspråk åsidosättas. Den sista bland de anförda frågorna är deremot densamma, som den om borgerlig jemnlikhet. Den angår den enskildes anspråk att endast till följd af eget samtycke, och i mån deraf, eller ock till följd och i mån af egna åtgärder

kunna mer än någon annan behandlas såsom medel för samhällsändamålen, och för dessa i annat förhållande, än hvar och en annan, nödgas uppoffra person eller egendom [5]), äfvensom att, om han egnat sig till det allmännas tjenst, få sin verksamhetskrets i mån af ådagalagd förmåga utvidgad. Dessa två sistnämnda frågor angå visserligen blott negativa reglor för administrationen, men äro för ändamålet af denna uppsats serdeles vigtiga.

Det är nemligen, då en enskild påstår borgerlig frihet eller jemnlikhet [6]) till hans skada vara öfverträdd eller hotad med öfverträdelse, som administrationen nödgas antaga formen af dömande. Hvarje dylikt påstående har anspråk på att blifva sorgfälligt hördt och pröfvadt. I den mån samhällsförhållandena utveckla sig, blifva sådana frågor flera, och administrationen får oftare antaga nyssnämnda form. Om denna forms förenlighet med administrationens väsende hafva emedlertid, helst efter inrättningen af en serskild *justice administrative* i Frankrike, meningarne varit ganska delade. Vi uppehålle oss ej med dem, som grunda sig på förvexling af administration med verkställande befattning. Men domarekallets och administrationens oförenlighet har också utan sådan förvexling blifvit yrkad på den grund, att förnärmelse af borgerlig frihet eller jemnlikhet alltid är ett intrång uti en enskild rättskrets; och att alla frågor om skydd för en sådan äro justisfrågor. Vi erinre, till svar härå, om det vi sagt, att rättskretsar endast kunna utstakas mellan väsenden, som stå utom, bredvid hvarandra, samt att de rättigheter och skyldigheter, samhället såsom sådant tillhöra, ligga utom rättsbegreppets område. Vi vete väl, att mången befarar, det borgerlig frihet och jemnlikhet skola vara mindre säkra i administrativa embetsmäns vård, än under skydd af justisens organer. I sakens natur finnes åtminstone icke någon anledning till sådan fruktan. Det första vilkoret för denna säkerhet måste vara den dömandes klara föreställning om det begrepp, hvars

---

5) Ett bekant undantag gör härvid statens yttersta rätt.

6) Dessa ord hafva blifvit missbrukade af ursinniga revolutionärer. Men hvad heligt har ej blifvit missbrukadt?

realisation är i fråga. Om administrativa embetsmän, sämre än justisens tjenare, vårda borgerlig frihet och jemnlikhet, skulle orsaken dertill endast kunna finnas uti yttre, tillfälliga omständigheter. — — Det vore dock möjligt, att till stöd för meningen om justisembetsmäns behörighet att upptaga och pröfva frågorna om nämnda frihet och jemnlikhet, eller, såsom dessa frågor i allmänhet kallas, de stridiga administrativa målen, kunde anföras, dels att gräsligt förtryck blifvit såsom administration utöfvadt, och äfven hädanefter skall utöfvas, så länge administrative embetsmän döma, dels att bland justismål länge varit räknade flera, hvilka, enligt den här ofvan yttrade åsigten, måste anses såsom till sin natur administrativa; att denna justisens utsträckning, om den än ursprungligen föranleddes af en oklar föreställning om skilnaden mellan justis och administration, samt af vissa administrativa frågors skiljaktighet från de öfriga, och sammanhang med justisärenden, likväl vunnit ett bifall, som torde komma den största konseqvensifrare att studsa för försöket att yrka justisdomstolarnes inskränkning inom de dem af theorien anvisade gränsor, och att detta erfarenhetsbevis än mägtigt nog att nedslå allt, hvad utur theoretisk synpunkt skulle kunna invändas emot alla andra stridiga, administrativa måls öfverlemnande åt justisdomstolarna.

Hvad angår den förstnämnda invändningen, så måste uppgiften om det under namn af administration utöfvade förtrycket erkännas. Begreppet om administration har först långsamt utbildats. Det är ännu vida mindre klart än begreppet om justis. Men mycket förtryck har äfven blifvit utöfvadt såsom justis, och det vore föga välbetänkt, att af fruktan för dylika missbruk, som fordom blifvit gjorda af administrationen, ytterligare söka fördunkla det begrepp, öfver hvars missförstående man klagar. Missbruken förekommas säkrast, om man afskär deras rot, och den finnes just i missförståndet.

Innan den andra af de uppgifna invändningarna besvaras, måste en blick kastas på de vigtigaste bland de till justisens område räknade, men till sitt väsende administrativa, målen. De äro kriminalmålen och frågorna om familjens organisation samt om dess medlemmars inbördes förhållanden, med undantag af dem, som röra dessa medlemmars enskilda rättskretsar.

Den, som begått brott, har, så vida skada derigenom skett, och så vida denna kan ersättas, kommit uti två, dem underkastade, förhållanden: det ena, till den physiska eller juridiska person, i hvars rättskrets han gjort intrång, det andra, till staten, den han trotsat. Der åter skada icke skett, eller icke kan ersättas, kräfver endast sistnämnda förhållande dom. Det först omförmälda af dessa förhållanden måste efter rättsbegreppets fordran bedömas; frågan derom är hel och hållen ett justismål. Det sednare har deremot med rättsbegreppet intet att göra. Det är fullkomligen skildt ifrån frågan om skadestånd, der den sednare af brottets beskaffenhet föranledes. Det är endast grundadt på nödvändigheten af den allmänna viljans återställande uti dess genom en enskild störda välde; och alla de grunder, dem den anklagade kan emot handlingens straffbarhet eller straffmåttet anföra, måste hemtas utur de i lagen uttryckta begreppen om borgerlig frihet och jemnlikhet. Föreställningen om straffrätten, såsom en statens rätt, är emedlertid jemnförelsevis ny. Utur begreppet om skadestånd har den långsamt uppväxt. Dessutom står frågan om straffet i alla de fall, der brottets beskaffenhet gör ersättningsfrågan möjlig, ehuru genom sitt hela väsende fullkomligen skild från den sistnämnda, likväl dermed i sammanhang genom den gemensamma anledningen, som ligger uti det begångna brottet. Då den sist nämnda frågans pröfning, så länge en justis funnits, tillhört dennes organer, och så länge en sådan kommer att finnas, måste tillhöra dem, och då dessa organer långt förr, än administrationens, hunnit en duglighet, som kunde vinna och bibehålla förtroende, så är lätt att förklara, huru icke blott de måls afdömande, deruti båda frågorna förekomma, kunnat från början och fortfarande anses såsom justisens sak, utan också dom öfver brott, genom hvilka antingen skada icke skett (sedan man lärt, att äfven sådana gifvas), eller och en sådan, som ej kan ersättas.

Hvad åter angår frågorna om familjens organisation och dess medlemmars ofvan omförmälda inbördes förhållanden, så kan hvar och en med lätt möda öfvertyga sig, att det är i och för realisationen af det ofta omförmälda begreppet om menskligheteus högsta möjliga fullkomlighet, som samhället

fastställer och upprätthåller normer för denna organisation och familjens medlemmars inbördes, eganderätten icke berörande förhållanden. För detta ändamål kan man till prof taga hvilken bland dessa normer man behagar, t. ex. förbudet mot äktenskapets godtyckliga upplösning genom makarnes ömsesidiga samtycke. Man skall visserligen icke kunna härleda detta utur rättsbegreppet. Slitande af de tvister, hvilka om dessa normers rätta förstånd kunna uppkomma, utgör då uppenbart i sig sjelft administration. Också har Katholska kyrkan, såsom vårdarinna af ofvannämnda begrepp, på en tid, då staten ännu hade föga utbildade åsigter om sina pligter i detta afseende, ansett sig berättigad att hufvudsakligen både stifta och skipa lag i äktenskapsfrågor. Men då staten sjelf öfvertagit denna lagstiftning och lagskipning, synes sammanhanget mellan den familjens serskilda medlemmar tillkommande eganderätt, och deras öfriga förhållanden, bestämt de sednares betraktande i allmänhet såsom justismål.

Justisembetsmäns befattning med kriminal- och familjemålens samt åtskilliga andra stridiga, administrativa ärendens afgörande har visserligen icke hittills medfört vådliga följder, och skall väl ej heller hädanefter hafva sådana. Tvärtom har saken, såsom vi redan antydt, vunnit så mycket förtroende, att åtminstone förslaget om kriminalmålens öfverlemnande åt administrativa embetsmän skulle mötas af enhälligt ogillande, och af de mildaste domare anses såsom en löjlig paradox, af andra för något ännu värre.

Den slutsats häraf vore likväl förhastad, att alla andra stridiga, administrativa mål lika väl som de anförda lämpa sig till behandling af justisembetsmän. Innan man drager en sådan slutsats, förtjenar att betänkas, först, det kriminal- och familjmålens behandling i vissa fall uti högsta instansen ombyter karakter, och antager fullkomligt den af administration — genom benådningsrätten för det förra slags målen, genom dispensationsrätten för det sednare; och vidare, att dömande justisembetsmän genom en lång vana vid behandlingen af båda de nu nämnda slagen af mål gjort sig förtrogna med desamma, såsom tillägg till det egentliga justisområdet, hvilka efter serskilda grundsatser skola bedömas, samt, slutligen, att dessa bå-

de slags mål verkligen hafva ett skaplynne, som vida lättare än de flesta andra stridiga administrativa ärendens kan urskiljas från egentliga justismål.

Ju flera deremot de slags stridiga, administrativa frågor blefvo, som åt justisembetsmän ytterligare öfverlemnades, ju lättare skulle förvexlingen blifva af de grundsatser, hvilka för dessa och för de verkliga justismålen skulle tillämpas.

De anförda exemplen bevisa således icke så mycket, som de borde. Deraf, att justisembetsmän med allmän belåtenhet nu afgöra vissa stridiga, i sin natur administrativa frågor, följer ej, att de skulle bättre, än administrationens organer, handlägga alla eller de flesta dylika. Så vida serskilda organer för justis och administration finnas, lär det både för det allmänna och för de enskilda vara säkrast, att låta hvarje embetsmannaklass i allmänhet sköta det den bäst förstår.

Behofvet af sådana serskilda organer torde åter föregående framställning utaf olikheten mellan justis och administration hafva i allmänhet gjort klart. Om af de begrepp, hvilka staten i den ena och den andra skall förverkliga, det ena antingen uttränger det andra, eller dermed förvexlas, är faran lika stor. Uttränger rättsbegreppet det om menskligheten högsta, möjliga fullkomlighet, så faller först samhället, och derefter äfven det nakna rättstillståndet, som visserligen kan tänkas, men icke i verkligheten bestå, utan samhälle; uttränges det förra begreppet af det sednare, så undanryckes samhällets grundval, och bygnaden faller sedan af sig sjelf. Förvexlas det ena af dessa begrepp med det andra, så skola än de af samhället för dess ändamål, såsom tjenare åt det andra bland dessa af oss ofta nämnda två hufvudbegrepp, vidtagne, föränderliga organisationer anses såsom i rättsbegreppet grundade, och således icke utan de uti samma organisationer intresserade klassers samtycke underkastade någon ändring, än verkliga privaträttstitlar underordnas den skiftande statsräsonens fordringar. Dessa faror synes man böra förekomma äfven genom att, efter regeln, heldst åt olika händer anförtro omsorgen om den staten åliggande, oafbrutna realisationen utaf de olika begreppen: en fordran, hvilken likväl gäller blott den del af samma realisation, som ovillkorligen måste bära stäm-

peln af dess organers sätt att uppfatta det begrepp, som skall förverkligas. Men detta är både inom justis och administration förhållandet just med den dömande befattningen, ehvad der, såsom alltid i justis, skola under lagen uppfattas enskilda fall, eller, såsom ofta inom administrationen, af den uti statsförfattningen uttalade åsigten om statens förhållande till sina undersåtare skall slutas till hvad i enskilda fall bör stadgas. Den verkställande befattningens utöfning är deremot endast inom administrationen stundom mera beroende på den handlande personens enskilda omdöme; men inom justisen tvärtom så bunden af föreskrifter, att dess förening uti samma händer, både för justis och administration, på vår närvarande ståndpunkt icke i något afseende visar sig betänklig.

Olikheten mellan *dömande befattning* och *verkställande* angår, på sätt vi redan angifvit, det formella, sättet att förfara. Skälen för en sådan fördelning af desamma, att den enas innehafvare uteslutas från den andra, kunna både för administration och justis vara trenne. Det första är olämpligheten af de serskilda, verkställande myndigheternas organisation för domareverf, och tvärtom; det andra, oförenligheten af det personliga oberoende och ansvar, man fordrar hos hvarje enskild domare, med den magt att befalla och den skyldighet att lyda, hvilka utgöra nödvändiga fordringar hos den verkställande befattningens innehafvare; det tredje, oförenligheten af nämnda oberoende med den ställning, hvaruti, i de flesta länder, verkställande embetsmän, antingen samtlige eller större eller mindre del af dem, genom amovibilitets-grundsatsen sig befinna.

Inom justisen hafva dessa skäl ansetts giltiga; och då i den egentliga justisen afseendet på den enskilda rättskretsens helgd, och på innehafvarens oberoende inom denna krets, är uteslutande, då der således intet annat afseende får finnas, vore det än af den ädlaste art, och rättvisa skall ske för upprätthållande af det individuella oberoendet, men icke för statens skull, kan detta förhållande utgöra ännu ett skäl emot föreningen inom denna justis mellan dömande befattning, på hvilken omförmälda oberoendes upprätthållande hufvudsakligen ankommer, och verkställande magt, som, till följd af sin natur, såsom allmän magt, måste hysa förkärlek för det allmänna.

och för den enskildes beroende deraf. Utan afseende på den vanliga föreningen af kriminallagskipningen med justisen, är ömtåligheten af den anklagades ställning tillräckligt skäl att äfven till denna lagskipning utsträcka fördelningen. Också har afsöndrande utaf den dömande befattningen från den verkställande, inom hvad man kallat justis, blifvit en Europeisk och Amerikansk grundsats, hvilken, om än icke så fullkomligt genomförd, som man oftast föreställer sig, likväl egentligen gifvit justisdomarens kall en karakter, den man betecknat genom det detta kall allena förbehållna namnet, domaremagt.

För administrationen, der frågan alltid är om det allmännas intresse, och der den enskildes betraktas såsom en del deraf, gäller, då kriminallagskipningen icke tages i betraktande, intet af de sist anförda skälen; och frågan om vigten af de tre först omförmälda torde bättre än genom allmänna reflexioner besvaras genom en hastig blick på en (så kallad) administration [7]), som är alla våra läsare bekant, och der ofta nämnda fördelning ej finnes, nemligen den Svenska, sedan vi förut sagt några ord om en annan, der den införts, den Franska.

Införandet uti den sistnämnda torde af det första bland de ofvan uppgifna skälen hufvudsakligen hafva blifvit bestämdt. Man trodde dom böra vara resultat af öfverläggning mellan flera; — — verkställighet, af en endas öfverläggning med sig sjelf [8]). Äfven det andra skälet afsågs. Bland dem, hvilka i Frankrike afgöra stridiga administrativa mål, är endast en — Prefekten — verkställande embetsman. Deremot har man i

---

7) Här och i det följande talas om administration, i den mening, hvaruti namnet allmännast tages, d. v. s. såsom icke innefattande den såsom justisdomarens sak ansedda lagskipningen uti kriminal- och familj-målen m. fl., som deremot i det följande inbegripes under benämningen justis. Deremot tala vi, uti vetenskaplig mening, utan betänkande om administrativa myndigheters dömande befattning, ehuru deras utslag i Sverige ej kallas dom, och ehuru det dem vid målens pröfning föreskrifna förfarande skiljer sig ifrån det för justisdomstolar stadgade.

8) "*Administrer est le fait d'un seul, et juger le fait de plusieurs*" yttrade regeringens talare vid framställningen af de grunder, på hvilka förslaget till lagen af d. 16 Febr. 1800, om prefekturrådens inrättande, hvilade.

nämnda land lagt så ringa vigt på det tredje af de anförda skälen, att deputerade-kammarens utskott, uti yttrandet öfver regeringens, i Februari 1839, afgifna, vid innevarande parlamentssessions början hvilande, förslag till lag om Statsrådet, förklarat administrativa domare böra blifva amovibla, såsom hittills. Uti ett land, der administrativa embetsmäns verksamhet blifvit utsträckt långt utöfver administrationens rätta gränsor, kan ett dylikt system, såsom erbjudande en, om än otillräcklig, motvigt mot den centrala, verkställande magten, verka välgörande, utan att derifrån något bevis må hemtas för hvad andra länder böra i sådant afseende företaga.

Om man nu inom Svenska administrationen först fäster uppmärksamheten på de två vigtigaste slagen af embetsverk (allas omtalande är onödigt för vårt ändamål, som nu endast kan vara att undersöka behofvet af en allmän, genomgripande förändring), hvilka i stridiga, administrativa mål bilda instanser under den högsta, nemligen länsstyrelserna och rikskollegierna, så torde, för att med frågorna gå i ordning, dessa verks organisation finnas lämplig både för dömande befattning, och för verkställande. Den är lämplig för dömande befattning, emedan uti båda dessa slags embetsverk flera personer deltaga uti målens pröfning. Uti det ena (den högre instansen) är också afgörande rätten fördelad mellan flera. I det andra (lägre instansen) har visserligen en ende denna rätt; men målen beredas och föredragas af en annan ansvarig man, hvars sakkunskap gifver hans mening, framför allt i stridiga frågor, en känd och erkänd vigt. Huru lämplig denna form är för verkställigheten, kan deremot med större skäl sättas i fråga. Skyndsamheten är själen i all verkställighet, och fleres skyldighet att hvar för sig granska hvarje mål måste mer eller mindre uppehålla ärendena. I länsstyrelsen åligger denna skyldighet likväl blott tvenne, och der bör den således ej vara serdeles hinderlig. Men det är just på länsstyrelsen, som verkställigheten hufvudsakligen beror. Den omgång, kollegierna förorsaka, är således i dylika ärenden mindre betydande, och ersättes, åtminstone till en del, genom den af desamma å länsstyrelserna utöfvade kontrollen.

Det andra af de för dömande och verkställande befattningarnes omförmälda söndring från hvarandra anförda skälen sy-

nes ej heller starkt nog att nödga till en omskapning af ifrågavarande administrativa myndigheter. Äfven justisdomare få än befalla, än lyda, utan att sådant verkat menligt på deras kall att tolka lag. Urskiljandet af gränsen mellan dömande befattning och verkställande möter ej så stora svårigheter, som de, hvilka kunna förekomma vid gränsbestämningen mellan justis och administration; och emot uppsåtligt åsidosättande af de olika befattningarnes pligter finnes nu ett korrektif, hvarpå Montesquieus samtida i allmänhet föga tänkte. I skolan omtalas bland höghetsrättigheterna den till öfveruppsigt; och visst är, att denna höghetsrätt nu i Sverge kan utöfvas, ej blott genom Konungen och folkrepresentanterna, utan äfven, och med ledning af underrättelser, hvilka meddelas än af enskilda, än, och till stort antal, af regeringen, genom hvar och en, som dertill tror sig ega förmåga. De i denna utöfning begångna misstag nekas ej, men dess inflytelse kan ej heller bestridas.

Uti båda de uppgifna slagen af embetsverk finnas amovible embetsmän. Ordet amovible förskräcker mången. Utan att ingå i frågan om lämpligheten af inamovibilitetens utsträckning äfven i bokstafven utöfver dess närvarande gräns, kunne vi med tillförsigt antaga, att den tid är förbi, då farhågan för embetets förlust kunde förmå någon amovibel embetsman att vid pröfningen af enskilda, uti en administratif fråga förekommande anspråk åsidosätta sin pligt. Aldraminst är sådant att befara, der vid hans sida stå inamovible, en eller flere, hvilka ej sympathisera med en sådan farhåga, — — såsom händelsen är i Sverige. I hvarje rikskollegium (utom dem, hvilka vården om försvarsverket är anförtrodd) finnes bland de män, hvilka ega afgörande rätten, blott en amovibel, omgifven af flera inamovibla. Uti länsstyrelsen har väl den amovible höfdingen allena afgörande rätt; men missbruk af densamma är, uti alla mål, hvilka antingen skola underställas ett rikskollegium, eller genom besvär kunna under ett sådant dragas, och hvilka i detta kollegium pröfvas af, till större delen, inamovibla embetsmän, också genom föreställningen om denna pröfning förekommet.

Ett försök att utbyta denna inrättning mot en annan, att bredvid länsstyrelsens amovibla chef, för att med honom del-

taga uti stridiga ärendens afgörande.*), anställa vidt ingenomvibla Råd, men deremot upphäfva de nuvarande rikskollegierna, synes således icke af verkligt behof påkalladt. Den verkställande magtens gång torde väl genom en dylik ändring något kunna påskyndas; men den dömande befattningens knappast. Bland de frågor, hvilka från nuvarande länsstyrelser och rikskollegier skulle till dessa nya länskollegier öfverflyttas, upptagas nu vissa, med länsstyrelsernas förbigående, omedelbart af rikskollegier. Pröfningen af de öfriga sysselsätter i länsstyrelsen blott två embetsmän, och förnyas derefter sällan i ett kollegium, utom i händelse desse ej lyckats öfvertyga enskild sakegare. Säkerheten om sorgfällig pröfning synes väl, under närvarande författning, för de mål, der sakegare låter vid länsauktoritetens pröfning bero, och der ej heller beslutet skall underställas ett kollegii granskning, mindre, än den skulle blifva under en sådan organisation, som nyss förslagsvis blifvit nämnd; men dessa mål äro de, der säkerheten minst äfventyras. För de öfriga är denna säkerhet i allmänhet större nu, än den skulle blifva under den nya inrättningen. Besvärsrätt till ett rikskollegium kan utan serdeles svårighet äfven af den fattiga begagnas; hvarjemte vissa mål skola underställas; och den sakkunskap, som finnes uti de serskilda rikskollegier, dit målen nu, efter sin olika beskaffenhet, från länsstyrelserna fullföljas, skulle väl få af de i länen spridda kollegierna inom sig kunna förena.

Svenska kollegialsystemet har förr varit föremål för anfall, hvilka det besegrat, emedan — man ej kunnat ersätta det med något bättre. Opartisk pröfning af enskilda anspråk bör hos dessa kollegier, med hög grad af säkerhet, kunna väntas; och det torde vara åtskilligt att säga om de undantag, genom hvilka några stridiga administrativa ärenden från verk, der en enda embetsman afgjort dem, omedelbart och med kollegiernas förbigående, dragas under högsta instansen.

Denna instans är uti administrationen, såsom uti justisen, Konungen; men Hans dömande kall utöfvas i administrationen icke, såsom uti justisen, af en Högsta Domstol, utan af Honom sjelf i egen person, uti Statsrådet.

*) Något kollegialsystem för hela länsstyrelsen lär af ett ganska litet antal önskas.

Med vår tids oroliga begär efter kontroller torde mer än en göra sig den frågan, om sistnämnda utöfningssätt af Konungens dömande kall nog tryggar borgerlig frihet och jemnlikhet. Vi tro det. Ingen ställning är så gynnande för ett klart uppfattande af denna frihet och jemnlikhet, som Konungens; och för de råd, Konungen i Statsrådet erhåller, kan ansvar utkräfvas af Konungens rådgifvare. I de flesta stater med representatif författning skulle ministeriell ansvarighet för dylik dom vara ett ord utan betydelse. I Sverge är dess verklighet försäkrad genom Konstitutionsutskottets pligt att granska hvarje Statsråds-protocoll med undantag af i ministeriella ärenden och kommando-mål förda, hvilka blott undantagsvis granskas, och hos Riksens Ständer anmäla, om någon Föredragande icke med oväld, nit, skicklighet och drift sitt förtroende-embete utöfvat, eller, der så fordras, tillämpa Reg. Formens 106 §. Det är Riksens Ständers och Konstitutionsutskottets sak att göra kontrollen verksam. Utöfningen af högsta domsrätten uti stridiga, administrativa mål, i allmänhet, genom Konungen personligen står med denna granskning i fullkomlig öfverensstämmelse, och kommer troligen med den att upphöra. Vi tro den nemligen komma att upphöra, icke för formell brist i den garanti den erbjuder, utan emedan ett sådant upphörande är en naturlig följd af odlingens framskridande. Svenska historien förmäler om en tid, då Konungen äfven uti civil- och kriminalmål sjelf utöfvade sin domsrätt. Den första anledningen till dennas uppdragande, för sådana mål, åt ansvariga domare var, att Konungen fann sig icke medhinna utöfningen, utan försummande af andra ärenden, der han sjelf ansåg sin personliga verksamhet nödigare; och mera än ett århundrade har förflutit, sedan en Svensk Grundlag förklarade det vanliga antalet af de då varande rådgifvarne icke hinna uti högsta instans deltaga i alla stridiga, administrativa måls handläggande. Enligt 1720 års Regeringsform, §. 20, skulle, emedan "ärenderne" voro "så mångfaldige att de näpligen med den skyndsamhet som sig" vederborde "uti Rådet" hunno "afgöras", åtskilliga bland dessa ärenden utom detsamma föredragas och med beslut kunna afhjelpas, nemligen, utom frågor om befordringar

till lägre tjenster, jemväl "private mål som" angingo "enskilde personer och ej" begrepos "under rikets allmänne vårdande ärender, ej heller under justitiesaker", samt "alla sådane enskilde angelägenheter hvaröfver kollegierne eller andre vederbörande insändt deras underdåniga betänkande." Det regerande Rådet fann sig belåtet dermed, att den icke-regerande Konungen med två Riksråd afgjorde dylika mål, af hvilka de sistnämnda likväl endast så vida på detta sätt fingo afgöras, som Konungen ej afvek från kollegiernas mening. Den kommer väl ock, den tid, då den regerande Konungen finner sina rådgifvares arbetsförmåga otillräcklig att på en gång medhinna icke stridiga, administrativa måls handläggning, och en sorgfällig pröfning utaf den mängd stridiga, som, enligt nu gällande ordning, uti Statsrådet skola föredragas och afgöras. Fåvitskt vore att förutsäga, när denna tid skall komma. Närmad har den ofelbart blifvit genom den nya organisation, som Statsrådet år 1840 erhöll. Men med säkerhet kan väntas, att, när denna tid inträffar, det blifver stridiga, administrativa mål, dem den regerande Konungen, likasom 1720 det regerande Rådet, anser sig böra öfverlemna åt andras behandling; samt att Konung och folk blifva ense derom, att sättet för de från Statsrådets befattning afskilda ärendenas behandling skall lemna nödig garanti. En sådan lär åter snarast sökas uti en för detta slags måls afgörande i högsta instans inrättad domstol, hvars ledamöter njuta domare-oberoende, men också äro underkastade domareansvar.

Icke alla sådana stridiga, administrativa mål, som nu skola afgöras i Statsrådet, skulle dock åt en sådan domstol till afgörande kunna öfverlemnas. Det finnes nemligen också bland dem några, hvilka icke efter allmänna normer kunna bedömas. Då nu Embetsmän endast efter sådana normer få döma, kunna sistnämnda mål, bland hvilka äro benådnings- och dispensationsfrågorna, ej tillkomma någon annan än suveränen att afgöra. Således kan denna domstol aldrig upptaga andra mål, än dem, som genom besvär blifvit dragna under högsta instans. Icke ens alla af lag såsom administrativa ansedda besvärsmål kunna dit hänvisas. Konungen har uti det sätt, hvarpå rikets tjenster bestridas, ett så nära intresse, att Han icke kan från sig

lemna rätten att i Statsrådet sjelf pröfva de besvär, hvilka angå tjensters bortgifvande eller förslag dertill och till Högsta instansen ingå. Alla öfriga besvärsmål, hvilka nu i Statsrådet förekomma, torde böra hänvisas till den här ofvan nämnda öfverdomstolen.

En dylik inrättning borde icke blott lägga all den farhåga, som kan finnas för amovibla embetsmäns rätt att i lägre instanser afgöra stridiga administrativa ärenden: en farhåga, som kan ega någon förevändning, der dessa ärenden dragas under den högsta instansens pröfning, utan att hafva blifvit granskade uti ett rikskollegium. Den skulle också bereda en nu saknad utväg till en fullt opartisk pröfning af en frågas natur, enligt lag, utaf justis- eller administrationsfråga. Minnen af den sinnesgäsning, som blifvit föranledd genom bristen på sådan utväg, kunna öfvertyga om vigten deraf, att den nu föreslagna inrättningen lemnade tillfälle att hos en af lika många ledamöter från Högsta Domstolen, och från den nu föreslagna, sammansatt Rätt för sådana kompetenstvister erhålla ett ojäfvigt utslag. En dylik kompetensdomstol tyckes så nödvändig, att densamma, i händelse den tid, vi här motsett, skulle dröja, på något annat lämpligt sätt borde bildas; t. ex genom sammansättning af lika många ledamöter från Statsrådet och Högsta Domstolen. Mindre lämpligt blir i alla fall hvarje dylikt sätt, än det först nämnda.

Enligt hvad vi hoppas hafva ådagalagt, ligger uti den dömande administrationens natur nu icke något allmänt giltigt hinder emot dess förening med den verkställande; och med denna sistnämnda kan, enligt hvad vi äfven sagt, den verkställande justisen, såsom med inga serdeles svårigheter förknippad, lätt förenas. En sådan förening mellan dessa tre befattningar har äfven temligen allmänt egt rum, och efter sina vigtigaste beståndsdelar blifvit kallad administration; hvaremot justisembetsmäns dömande rätt, utan afseende derpå, att det äfven finnes en dömande administration, blifvit kallad domaremagt. Benämningarne komma troligen att bibehålla sig. Vår afsigt har ej varit att tadla, ej att försvara, deras bruk i allmänna lifvet. Vi hafva blott önskat att erinra om hvad de verkligen beteckna, och derom, att det äfven inom administrationen gifves en dömande befattning med lika heliga förbindelser, som den såkallade domaremagtens, samt att det ej är alla de stridiga, administrativa målens öfverlemnande till denna sistnämnda, som bäst tryggar den enskildes i sådana mål egande interesse.

B—LK.

ÖFVERSIGT AF DEN NYASTE LITTERATUREN.

THEOLOGI.

[1] Strauss-litteratur inom Sverige.

(Forts. fr. Frey 1841. H. 3.)

(7) **Det står dock qvar, det gamla Ordet.** Af *F. M. Franzén.* Stockholm, P. A. Norstedt & Söner, 1841. 30 sid. 8:o. (Priset: 16 sk. B:ko.)

(8) **Tvenne Skrifter af D:r *C. Ullman*,** Theol. Prof. i Heidelberg, mot D:r *Dav. Fr. Strauss.* Öfversättning och Sammandrag jämte Företal af *Chr. Er. Fahlcrantz.* Upsala, Wahlström & Låstbom, 1842. XII och 112 sid. 12:o. (Priset: 24 sk. B:ko.)

(9) **Morgon-Väckter.** Några ord i anledning af Strauss och Evangelierne; Trosbekännelse af *Fredrika Bremer.* Stockholm, Hjerta, 1842. 84 sid. 12:o. (Priset: 20 sk. B:ko.)

Det kan vid en för Kyrkan och Religionen vigtig fråga icke vara likgiltigt, huru bildningens ädlaste representanter deröfver yttra sig. Huru mycket man än må fordra oberoende pröfning, så vidt den för hvar och en ligger inom möjlighetens område, så måste just denna pröfnings djup och allvar mera befordras än hämmas genom den känsla af vördnad och sjelfmisstroende, som i hvarje bättre sinne framkallas vid de ord, som talas af Religionens och Kyrkans, vetenskapens och konstens fullmyndiga målsmän.

N:o 7. Denna lilla skrift emot "fritalarne" i religiösa ämnen framställer i sina serskilda afdelningar vetenskapsmannens, skaldens och stiftsherdens ogillande dom öfver Straussianismen, serdeles öfver deras bemödande, "som förfäkta den nya läran", att bringa sina meningar på torget. Förf. visar i företalet det för Religion och vetenskap otillfridsställande i denna

lära — "STRAUSS' mythiska förklaring af Evangelierna liknar nog mycket den Hardouinska paradoxen, att Eneiden är skrifven af en Benedictinermunk, som i en allegori ville föreställa Petri resa till Rom." De tvenne bihangen vittna om Förf:s anderika bibelforskning och ömma stiftsvård, under fortsatt uppmärksamhet på tidens tecken. Det poem, som utgör skriftens hufvuddel, är liksom det öfriga en kommentar öfver det motto titelbladet bär:

"En historie, ej blott en lära,
Är det ord, som ut i verlden gått.
Inom skolan, vore det ej annat
Än ett skolbegrepp, det skulle stannat."

Boken har för sitt värde en borgen i den af hvarje Svenskt sinne vördade Förf:s namn.

N:o 8. Öfvers., en man, som icke skyr striden för hvad han anser heligt och rätt, har i det korta företalet med indignation yttrat sig öfver STRAUSS och Straussianismen, mot hvilken, fastän Theologien ej deraf har något att befara, och det heliga sjelft är vida upphöjdt öfver all profanation, hvarje Theolog vore pligtig att öppet framträda, mindre för att derigenom inverka på mängden, än på de personer, hvilka genom sin personliga auktoritet inom de kretsar, af hvilka Svenska allmänheten kan anses bestå, innehafva monitörsplats.

Ehuru mycket vi anse det för en förlust, att D:r F. sjelf icke utförligare behandlat stridsfrågan, så hindrar detta icke att med tacksamhet emottaga hvad han gifvit. Såsom populära motskrifter mot STRAUSS *Leben Jesu* äro ULLMANNS bland de bästa, för sin lättfattlighet. De ingå icke i granskning af den Straussiska kritikens detaljer, men angripa flera af dennas allmänna satser med en styrka, som nödgade S. till betydlig eftergift, och "der uttalas med kraft en lära, hvilken nutidens vetenskapsmän synas alltmer förgäta, ja bekriga — att blott från det hela och dettas nödvändiga sanning förstås och bedömmes det speciella, icke tvärtom." (Sid. XI.)

Karakteristiken af förhållandet mellan STRAUSS och ULLMANN må lånas ur sjelfva boken, sid. 64—66:

"Det äro tvenne hufvudpunkter, hvarom egentl. striden är mellan S. och U., och hvilka således den sednare gör till föremål för sin betraktelse: Christi personlighet och det med hans framträdande förbundna underbara. Här böra framförallt gränslinierna mellan det i Evangelierna historiska och det med sagan beslägtade — såvidt sådant der finnes — bestämmas. S. och U. stå inom alldeles särskilda gebiter, men som i vissa punkter beröra hvarandra. S. medgifver neml. historiska, U. sagoelementer i Evangelierna. Men derföre är icke frid, icke ens blott en sådan divergens, som anginge ett mer

eller mindre af hvardera elementet. För S. är alltid Christus en i det väsendtliga mythisk person, såsom t. ex. Zoroaster och Pythagoras; för U. är Christus alltid en i det väsendtliga historisk person såsom t. ex. Socrates, Plato; för S. är den evangeliska Christus i hufvudsaken en produkt af församlingen; för U. är hans evangeliska lefverne ett verkligt, som först gifvit tron existens och församlingen dess pregel; enligt S. speglar sig församlingens af Jesus föranledda ande i den af henne fritt producerade andliga Christus-bilden; enligt U. speglar sig Frälsarens verkliga bild i den ur hans ande födde och blott i kraft af denna hans inverkan möjliga församlingen. Med ett ord: S. stannar vid det menskliga, och det gudomliga i Christo är för honom intet annat, än det, som i och för sig hörer till menskliga naturens sanning och som icke genom Christus i verlden inkommit såsom en ny lifsprincip, utan som, alltid förhandenvarande, genom honom föranleddes att vakna till medvetande och blott för trons grad blifvit af föreställningen öfverfördt på en concret figur; hvaremot U. i Christus ser ett gudomligt i eminentare betydelse, en reell kraft, det positiva fröet till en ny oändlig lifsutveckling i menskligheten. Han känner sig dertill tvungen af Christi egna ord och af det intryck, som hans uppenbarelse från början och genom alla tider gjort. — Ändtligen förkastar S., oaktadt många icke obetydliga medgifvanden, ännu Undret, såsom någonting liggande utom den möjliga föreställningens och natursammanhangets krets; hvaremot U. tror, att det just till sin öfvernaturliga karakter såsom väsendtligt ingår i det hela af den evangeliska historien och den Christna tron. — Dessa äro hufvuddifferencerna, såvidt de bestämdt blifvit uttalade. Visserligen hvila dessa åter på andra, som icke äro utsagda, såsom divergenserna i afs. på ideen af Gud och hans förhållande till verlden, af syndens begrepp, af religionens väsende, särdeles af förhållandet mellan lif och begrepp, faktum och idé; men utförandet af allt detta skulle hafva varit ämne för ett större verk; här förekomma dessa frågor blott i den mån de stå i nödvändigt samband med de tvenne nämnda hufvudpunkterna."

Den Tyske Författarens namn är Ullmann, som det ock heter på omslaget till öfversättningen; men har på titelbladet och flera ställen inuti boken blifvit förkortadt till Ulman.

N:o 9. Den strängaste tadellust skulle mildras vid genomläsningen af denna trosbekännelse. Men den, som med innerlig tacksamhet emottagit den härliga gåfvan, måste tveka om rätta sättet att tolka denna tacksamhet.

Förf., som bekänner: "äfven jag har tviflat, och frågat med ögat på skriften, och handen på hjertat: "hvad är san-

ning?" synes hafva gått till Strausslanismens pröfning, ännu tvekande om seger för den tro på Guds ord, som lofvade frid åt det "oroliga hjertat." Tron segrade, och den saliga känslan af ljus och frid, af försoning och kärlek, manade, befästad och lifvad, att inför verlden aflägga detta vittnesbörd: "Den menniskan Jesus Kristus är oss mera än Gud, så vida — han sjelf icke är — — Gud (s. 25). — Jag vet ej annan väg, annan sanning, annat lif än "Jesus Kristus i dag och i går, och i morgon och så desslikes i evighet. Ty allt är skapadt genom honom och till honom. Och han är sanner Gud och det eviga lifvet." Honom vare ära i evighet! Amen. — I denna bekännelse vill jag lefva och dö." (S. 83.)

Striden om besittningen af Christendomens himlaskatter är af tvåfaldig art. I den första kämpar menniskan för Ordets sanning: hon måste rödja sig väg genom de tusenfaldiga hinder, hvilka tidsandans riktning uppställer för tron på denna sanning: hon måste lyfta de förhängen, hvilka undanskymma för hennes blick "Guds härlighets sken, och hans väsendes rätta beläte." Den andra är den strid, genom hvilken, sedan "Andans vittnesbörd" för oss bekräftat denna sanning, hon söker att vinna lifvets öfverensstämmelse med densamma, att vinna den "rättfärdighet, frid och fröjd i den heliga Anda", hvarigenom denna i fortgående trosstyrka och helgelse gifver ett fortgående vittnesbörd "med vår anda, att vi äre Guds barn." Den ena är, om vi så få uttrycka det, tankens strid för sanningen: den andra hjertats strid för helighet och kärlek. Ingendera är utan förening med den andra; men säkerligen kan hvarje christligt sinne i sin egen erfarenhet urskilja dessa momenters vexlande öfvervigt. — Det är isynnerhet den förra, som i närvarande stund är den allmännaste inom samhällets bildade klasser, hvarest hjertats christligt religiösa erfarenhet och strider, genom lifvets mindre nära beröring med Guds ord, äro mera främmande. Det är ock denna strid, som Förf. för denna gång förnämligast skildrar *); det är segren i denna strid, som hon lofsjunger. Och vi äre öfvertygade, att denna trosbekännelse skall lösa bekännelsens ord från många hjertan, från många tungor, der det legat bundet af ovisst sväfvande tvifvel, af hämmande blygsel, af moderniserande sällskapslikhet.

---

*) "Finnes icke ännu ibland oss ett "lefvande folk", som — väl kunde gråta af fröjd, om det kunde komma till rätt förstånd af den skrift, som är oss gifven till vishet och salighet? — — till menniskans djupare försoning med lifvet och med Gud, till hennes utveckling och framåtgående i förädling, fordras framför allt, i närvarande stund af verlden, en — försoning med Bibeln." (Sid. 9.)

Den, hvilken Gud redan värdigats begåfva med tron på hans uppenbarade ords sanning, öppnar icke utan motvilja dessa kritiska för- och motskrifter, i hvilka det heliga ämnet oftast afhandlas med Tysk vetenskaplighets tråkighet och köld och småsinta kritiska käbbel. En djupare erfarenhet, en friare blick, och isynnerhet en i forskningen bevarad, och genom denna lifvad och stärkt religiös känsla hafva lyftat Förf. öfver den låga kritikens ståndpunkt. Hon har derigenom i renare ljus kunnat se sitt ämne, hvars hänförande skildring skall med hennes nedböja mångas hjertan till tillbedjan vid Christi kors.

Snillets blick och christlig erfarenhet hafva vägledt Förf. i uppfattandet af det väsendtliga i Straussianismens förstöringsförsök. Känslan gifver ock ofta utslaget i förekommande frågor; men så, att reflexionen ej kan jäfva det. Så förkastas Spinozas pantheism i de träffande orden: "vi ville fråga dig nu, odödlige, om det ej är bättre och skönare att lefva i Gud, än att dö i honom." (S. 14.) Sann och träffande är ock den anmärkta skilnaden mellan idealet i den Grekiska philosophien, ehuru ofullständigt och otillfridsställande äfven detta från christlig synpunkt visar sig, och verkligheten, sådan den i och genom Jesu Christi lif och död och uppståndelse är gifven, en verklighet, emot hvilken de gamla religionerna äro nattens oredigа syner, och philosophiens abstractioner kraftlösa skuggor.

De förebilder, som inom den äldre historien hänvisa på försoningslöftets outplånliga minne inom menskligheten, och sjelfva äro ett bevis på Christendomens sanning, torde ännu mera, än Förf. hittills begagnat dem, äfven bestyrka sanningen af Kyrkans lära om Christi tillfyllestgörelse och företrädande rättfärdighet. Offergudstjensten, icke blott det gamla Testamentets, utan äfven de hedniska religionernas, innebär ju ett menskligbetens erkännande af straffvärd skuld inför Gud, innebär att döden är syndens lön, och att en öfverflyttning är möjlig ifrån den felande till den, som träder i dess ställe. Ifrån tron på den försonande kraften af det rena och oskyldiga offerdjurets död, på hvilket skulden öfverflyttades, uppsteg man till hoppet om kraften af den ädlastes försoningsdöd för sitt folk. Det kan vara nog, att ibland sagans och historiens mångfaldiga exempel anföra ett enda: Upsalakonungen Domalders offerdöd för att blidka Gudarnes vrede. — Och hvad är väl den djupaste ångers, äfven inom det borgerliga samhället, ofta fria sjelfanklagelse och högljudda fordran på straff, för att vinna försoning och frid, hvad är den väl annat, än ett ur menniskonaturens innersta framkalladt medvetande deraf, att försoning förutsätter lidande? Men den ångerfulle, som

neddignar vid foten af dén oändliga helighetens thron, förmår han väl bestämma måttet af sin skuld, och af det lidande, som vore dess försoning? Han måste tvifla, om det vore nog lidet, tillräckligt försonadt, till dess den eviga kärlekens trösteord häfver hans tvifvel genom denna hänvisning: "Si, Guds lamb, som borttager verldenes synd." — I detta öfverflyttande af skuld ligger allena den djupaste tröst för menniskans elände. Det klaraste framstrålande af Guds helighet låter henne känna sitt förderf icke såsom enskildt, utan såsom med sina starkaste trådar fästadt vid menskligheten rot, och låter henne derföre äfven finna upprättelse endast utom sig, i den högsta helighets och kärleks sjelfvilliga och sjelfuppoffrande nedstigande i förderfvets djup, der heligheten väl icke kunde blifva synd, men kärleken kunde bära syndens skuld och straff. Denna uppoffring har sin högsta uppenbarelse i Jesu Christi försoningsdöd: i honom allena finne vi försoning och frid.

Det gifves en kärlek, och äfven denna är gudomlig, som upprättar genom förbättring, genom kärleksfull glömska af förbrytelsen, så att ock den felande glömmer sitt fel, genom kärleksfull vård om det nya lif, som sträfvar till utveckling i den omvändes hjerta, genom kärleksfullt deltagande i dén svages strider och bekymmer. — Denna är den heliga Andes medverkan till menniskans helgelse. Kärlek och lydnad, i Jesu efterföljd, göra menniskan rättfärdig; men kunna, då de äro en genom lifvet fortgående, icke fulländad utveckling, icke vara den fasta grunden för hoppet om försoning. Denna grund kan endast vara den i lidande och verk fullkomnade rättfärdigheten, Jesu Christi rättfärdighet, som tillräknas den troende menniskan, d. ä. den, hvilkens hjerta kan bekänna: "jag lefver, dock icke nu jag, utan Christus lefver i mig."

Helgelsens verk faller lättast i ögat, och fasthålles derföre oftast som det väsendtliga i menniskans rättfärdiggörelse, under det förmedlingen mellan fall och upprättelse, — Christi försoning, hvilken ensamt är Christi, såsom fallet ensamt är menniskans, — ej sällan försvinner obemärkt eller oerfaren ur medvetandet, i hvilket blott lifvets djupaste strider gifva klarhet och bekräftelse åt Bibelns, spekulationens och historiens förenade vittnesbörd derom.

Med serdeles intresse läser man Förf:s pröfning af förhållandet mellan tro och vetande. "Tron är insigten, begreppet, i sin ungdom, i sin första fullhet och innerlighet. Den är ett gripande af den sanning, som sednare i vetandet begripes. Tron är vetandets hjerta. Vetandet är trons kropp och sköld. Vetandet är (i tankens verld) trons utveckling och fullkomning" (S. 54, 55). Förf. erkänner ej sanningen af ett vetande, som

upphäfver tron på den Evangeliska historien om Christi Under, lif och död och uppståndelse: med Kyrkan bekänner Förf. denna som vetandets bestående grundval.

Vi kunne i sammanhang härmed ej neka oss det nöjet att anföra ett bevis på Förf:s ödmjuka, christliga forskningsanda: "Det finnes hos Jesu yttringar, som äro, hvad Judarne kallade det, ett "hårdt tal" (svårt att förstå). — Genom jemförande af parallelställen i Bibeln har jag letat mig till ett tillfridsställande begripande af många frälsarens ord, som förekommo mig underlige; och genom begrundande af lifvet till begripande af dessa ords förhållande till lifvets sanning. — Mina tvifvel (förr så upproriska och bittra) ha nu sjunkit som stilla, ödmjuka frågor till försonarens fötter, tåligt afbidande stunden, då det täckes honom att besvara dem." (S. 60, 61).

Förf:s sanna anmärkning om Christi Underverk, att de finna sin sanning i erkännandet af ett högre natursammanhang, den något otydligå förklaringen öfver det menskliga och gudomliga elementet i skriften m. m. hinner ref. blott antyda.

En forskning, fortgående på den väg af christlig tro och ödmjukhet, hvilken Förf. beträdt, och meddelad i detta sköna och känslorika språk, skall säkerligen, då Förf. lofvat återkomma till dessa ämnen, af den christliga trons och kärlekens sore och rika lif meddela oss allt härligare teckningar.

L. A. A.

[2] Lärobok i Kyrkohistorien för Scholor och Gymnasier af *L. A. Anjou*, Theol. Licentiat, Adjunct vid Upsala Cathedral-Schola. Upsala, Leffler och Sebell, 1842. 88 sid. 8:o. (Priset 28 sk. B:ko.)

Denna med utmärkt skicklighet författade lärobok eger framför sina föregångare inom vårt fädernesland företräden, som tvifvelsutan skola göra densamma på det högsta eftersökt. Framför det inom elementarläroverken hittills mest brukliga Kompendium, Möller, eger den förtjensten af proportion och redighet i materialets anordning, samt urval och lagom fullständighet i detaljerna. Framför Bruhns kompendium utmärker den sig genom en serdeles klarhet i stilen, och en lättlästhet, desto mera prisvärd, som den finnes i förening med en serdeles nätthet och innehållsrik korthet i uttrycket. I sin helhet vittnar den, så vida ref. ej misstager sig, om en Förf., hvilken under längre tid af sjelfständigt meddelad undervisning i ämnet hunnit hos sig utbilda en klar och bestämd öfverty-

gabe; om hvad som är nödigt och tjenligt, att i detta ämne meddela gymnasii-ungdom, efter hvars fattning och behof denna lärobok med stor omsorgsfullhet är utarbetad. En deraf härflytande förtjenst är, att den icke gerna kan missbrukas till genväg för dem, hvilka, egnande sig specielt åt theologiska studier, böra i dessa ämnen förvärfva en kunskap till omfånget vidsträcktare än den, som kan och bör vid gymnasierna meddelas. Af den angifna egentliga bestämmelsen rättfärdigas äfven uteslutandet af Gamla Testamentets Historia, hvilken förutsättes såsom, enligt vanligheten, redan i den lägre skolkursen absolverad. Några skrif- eller tryckfel, såsom att p. 72 r. 17 uppifr. läses Biblens i st. f. Nya Testamentets; p. 77 r. 18 uppifr. saknas ordet, försök, m. fl. böra anmärkas, och, i händelse att ny upplaga utgifves, rättas. — Hieronymus hade förtjent att nämnas bland Kyrkofäderne.

A. F. B.

JURIDIK.

[3] Om medico legala betyg öfver dödande kroppsskador med afseende på Svenska Lagens stadgande om dödande misshandel: 2) Öfversigt af den nyare Juridiska Litteraturen med hänseende till Stats Medicinen af D:r *A. T. Wistrand.* (Hygieia Medic. Månadsskrift. N:o II. Nov. 1841). [1]

Det finnes, som man vet, flera beröringspunkter, der Juristens och Läkarens åtgärder så nära sammanträffa, att den förre i sin egenskap af domare måste af den sednare hemta den måhända väsendtligaste faktiska grunden för sitt domslut. Deraf den naturliga företeelsen, att i den mån antingen lagstiftningsvetenskapen eller läkarekonsten tagit något vigtigare steg framåt uti hithörande ämnen, jemväl behofvet framställt

---

1) Ehuru båda dessa skrifter likaväl kunde hänföras under rubriken af Medicin som af Juridik, hvarföre ock den förra redan under denna rubrik blifvit i Frey 1841 H. 3 anmäld, anse vi dem dock lämpligast föras hit med afseende på deras innehåll. Vi hänvisa för öfrigt till vår förra anmälan. Ämnets vigt, som angår ej mindre än en väsendtlig reform af Forensiska Medicinen, har uppfordrat oss att närmare härå fästa våra Läsares uppmärksamhet.

sig oafvisligare, att närma till hvarandra den besigtigande Läkaren och den dömande Juristen, för att, med ett enkelt men träffande uttryck, bringa tal och svar i harmoni med hvarandra. En blick på Sveriges Lagar bekräftar detta. Ej förrän vid början af förra seklet (genom Kongl. Rådets bref 1701) stadgades att i tvifvelaktigt dråpmål "Medicus eller Fältskär eller, i brist af dem, tvenne andre förståndige och beskedlige män skulle förrätta besigtning öfver den slagne eller sårade kroppens beskaffenhet." Enligt de äldre Lagarne skulle denna besigtning förrättas af sex eller tolf sanninda män af häradet. Ej förr än genom Kongl. Br. 3:dje Maj 1770 finner man den allmänna föreskrift, att inga andra än Provincial Medici och Stadsphysici eller af Coll. Medic. godkände Doctorer måga nyttjas till besigtning af döda kroppar.

Ifrån tidpunkten af denna författning har samverkan af läkarens och domarens åtgärder i så kallade medico-legala frågor åtminstone i doctrinen måst anses af vigt, om den ock i praxis icke gjort sig så gällande, som man egt rätt att fordra. Att en brist härutinnan fortfarande vidlådat Svenska lagstiftningen lärer så mycket mindre kunna bestridas, som erfarenheten visar, huru serdeles vacklande grundsatser i praxis herskat, och huruledes samma fall, af serskilda domstolar än framkallat dödsdom än befrielse-utslag. Det har varit nyare och nyaste tiders rättslärde förbehållet, att i sina forskningar gå ett steg längre tillbaka för att fylla denna lucka i lagstiftningen, och söka utfinna en tillfredsställande utgångspunkt. Då ref. vid detta tillfälle icke kan ingå i ämnets detalj, vill han, för sakens vigt, blott antyda den förändrade ståndpunkt, som rätts-vetenskapen nu mera ernått.

Då en menniska ljutit döden i följd af en annans misshandling (yttre våld), inträder behofvet af sakkunnig persons, d. v. h. säga, läkarens besigtning af den döda kroppen. Hvad innebär denna åtgärd? hvilken fråga har läkaren att besvara? Åtgärden är, att gifva en fullständig, på kännedom af menniskokroppen grundad, beskrifning af den tillfogade skadan, och således den fråga, som bör besvaras, helt enkelt den: hurudan har denna tillfogade skada varit beskaffad? Då det problem, läkaren genom sin besigtning bör upplösa, inskränker sig inom dessa naturliga, i sakförhållandet grundade gränser af det objektiva och faktiska, huru klart är det icke i följd deraf, att all fråga om tillräknande till skuld och straff (imputatio juris) måste anses ligga utom föremålet för läkarens omedelbara åtgärd.

Här möter oss en invändning: då det, enligt hvad vi redan medgifvit, åligger läkaren, att med fullständig noggrann-

het undersöka och beskrifva skadans beskaffenhet, så måste ock denna undersökning blifva ofullständig, och såsom följe deraf läkare-betyget otillfredsställande, derest icke deruti ingår utredningen af **sambandet** mellan skadan och den inträffade döden, eller hvad man på tekniska språket kallar, lethalitets-graden. Härigenom åter, säger man, måste ju äfven läkaren inträda på området af juridiskt tillräknande, enär han på sin ed tager, i hvad mån gerningsmannen, förmedelst tillfogad kroppsskada, förorsakat den inträffade döden.

Men det är just i denna slutföljd, som förvillelsen ligger undangömd. Äfven uti utredandet af denna causal-förbindelse mellan kroppsskadan och döden fortfar läkaren ännu att befinna sig blott på det **objektiva** området, m. a. o. han undersöker denna kroppsskada i dess faktiska beskaffenhet, bestämmer dess inverkan på organismen, icke in abstracto, utan i det förevarande konkreta fallet, och förklarar således om skadan orsakat döden eller icke, då i förra fallet dråp eger rum, i det sednare icke. Antagom nu det förra alternativet, att nemligen, genom den ifrågavarande skadan, döden orsakats, enligt den faktiska utredning, som Läkare-betyget innehåller. Hvilken kan, med kännedom af de kriminella begreppens fordringar, härifrån draga den slutsats, att läkarebesigtningen innehåller ett sådant tillräknande af skuld, att gerningsmannen **på grund deraf** t. ex. skall dömas skyldig till viljadråp? Hvilken, med någon begrepps-reda, inser icke, att denna **subjektiva uppskattning af brottslighet och straffskyldighet** eger sin grund uti **andra** förhållanden, helt och hållet beroende på Domarens utredning af målet. Ett exempel just ur vår Svenska Lag må upplysa detta. Man skjuter åt djur i skogen (å then ort der det lofliga ske må och der man ej tänka kunde folk före vara); en olyckstillfällighet gör, att någon person går der fram och träffas af skottet, så att han dör. Läkarens besigtning utreder detta förhållande, men hvilken vill rimligen påstå, att i följd häraf, den skjutande skall straffas för vilja dråp, eller att Läkarens besigtning skall ha till resultat att binda honom saker till ett öfverlagdt dråp? Lyckligtvis kan i detta fall ej något misstag ega rum, enär lagen uttryckligen (i 29 Cap. 2 §. M.B.) stadgar blott såsom ansvar för våda dråp, tjugu dalers böter.

Men ett annat fall kunde tänkas, derom lagen icke hade meddelat ett så bestämdt stadgande, då vore af yttersta vigt att icke missförstå hela syftningen af läkare-betyget, hvaldst i följd af ett sådant missförstånd, dråpmålet kan komma att ifrån början alldeles oriktigt rubriceras.

Författaren af de skrifter vi nu anmäla, eger den utmärkta förtjensten att ej blott redigt hafva uppfattat dessa vigtiga sanningar, utan äfven uppvisat hufvudgrunderna för deras tillämpning. Han har egentligen och närmast fästat sig vid kommentationen af det i detta ämne kardinala stadgandet i 39 Cap. 2 § M.B. nu g. Lag, ehuru han äfven sammanställt med hvarandra öfriga lagens stadganden, som röra "dödande misshandel." Det har naturligtvis icke kunnat undfalla vår Författares skarpsinnighet, att den af oss anmärkta begrepps-förvirring i ämnet till en del må tillskrifvas Lagens obestämdhet i 39. 2, i följd hvaraf annor sjukdom, vårdslöshet eller annat ofall fått spela en så vigtig rol i läkare-bevisen, och en terminologi af ovilkorligt, vilkorligt; af absolut, per accidens, individuelt o. s. v. dödande fått tillfälle utbilda sig. Förf. bevisar på goda grunder, att sådana termer böra alldeles bortläggas, i synnerhet om man dervid fäster något bestämdt afseende vid straff-imputationen. Vi hänvise Läsaren till de föga vidlöftiga skrifterna, för att sjelf öfvertyga sig om bevisens styrka.

Skriften N:o 2 utgöres hufvudsakligast af en kommentation öfver ett i Jurid. Arkif II B. 11 intaget specielt fall, hvaröfver domstolarne utfärdat så väsendtligen olika domslut. På ett omständligt och detaljeradt sätt visar Förf. här tillämpningen af de allmänna grunder, dem han i skriften N:o 1 utvecklat. Hans anmärkningar förtjena att i deras sammanhang begrundas, hvarföre ref. så mycket mindre anser sig böra uttaga något ur detta sammanhang, som hela framställningen rörer princip-frågor, hvilka endast i deras helhet kunna riktigt bedömas. Förf. har dessutom sjelf lofvat fortsättning af dessa undersökningar, som på ett så fördelaktigt sätt vittna om hans både vetenskapliga och praktiska sinne. — Om man, såsom sig bör, bedömer en skrifts värde efter vigten af de vetenskapliga forskningar densamma omfattar, så stå de anmälda uppsatserna ganska högt. De beröra dessutom ett ämne af yttersta vigt både vid lagstiftning och rättsskipning. De kunna i så mycket högre grad anses vara ett ord för tiden, som vi nu befinna oss vid gränsen af väsendtliga reformer i Straff-Lagarne. Ur alla dessa synpunkter har man ansett sig böra på Hr W:s forskningar fästa allmännare uppmärksamhet, och vill vid denna anmälan blott tillägga ett förbehåll, att framdeles genom närmare utredning af princip-frågorna och dessas tillämpning på nu gällande Lag ådagalägga vigten af Juristens och Läkarens samverkan.

D.

[4] **Arkif för Kommunal-Lagstiftning utgifvet af** *N. H. Quiding.* Första Häftet, innefattande förslag med motiver af Kommunal-föreningen i Malmö. Örebro, N. M. Lindhs Boktryckeri 1841. 56 sidd. 8:o (Priset: 16 sk. B:ko).

"Den uppmärksamhet (säger Förf. i förordet), som Kommunal-väsendet i sednaste tider tillvunnit sig, samt de olika och vacklande åsigter, som derom försports, hafva föranledt Utgifv. till den tanka, att det kunde vara nyttigt att ur erfarenheten samla upplysande exempel såsom bidrag till frågans bättre utredning."... Enligt denna plan meddelas nu till en början Förslag till Kommunal-lag för Malmö stad jemte Motiver. Denna Malmö Kom.Lag har 3:ne Afdelningar: den 1:a om lagstiftande makten; den 2:a om verkställande makten; och den 3:e Allmän Ordningslag. I förevarande häfte meddelas blott den 1:a afdeln. med sina 15 underafdeln. af Artiklar, i tillsammans 131 §§. Motiverna följa derefter (15—52).

Utgifvarens syftemål kan man ej undgå att gilla, i samma mån man erfar behofvet af en väl ordnad Kommunal-förvaltning i ett tidehvarf, då ty värr! brott och pauperism så olyckligt tillväxa. Den oroliga ande, som genomgår tidehvarfvet, och som, ehuru skiftande i former, dock har ett igenkänningstecken, det af allmän obelåtenhet, må försöka sina krafter på detta fält, för att der pröfva hvad den förmår, innan den griper sig an att i dess djupaste rot skaka Statens grundval. Det fordras en öfningsskola för "public spirit", serdeles i de länder, hvarest sinnet för offentliga angelägenheter ännu icke uppnått högre grad af utbildning. Inom Kommunernas inskränktare områden må denna bildningsprocess till en början sofra patriotismens ädelsten från revolutionsyrans slagg.

Men ej blott ur denna formella synpunkt, äfven ur en inre, och med afseende på sjelfva sakens sociala vigt, bör den municipala verksamheten upplifvas och ordnas. Det kan vara hög tid, att den gamla verlden gör försök på en bana, som den nya redan länge bevandrat. Lyckas det Kommunal-verksamheten att afhjelpa de brister, som trycka enskild näringsomsorg, så mycket bättre. Bildningen har då anvisat en ny väg för att bota egna refvor. Saken är emellertid af alltför stor vigt, och det närvarandes olägenheter mångenstädes alltför stora, att icke rättfärdiga försöket.

Detta i allmänhet. Hvad serskildt angår den lag och de motiver, som i den anmälda skriften offentliggöras, har den

förra både brister och förtjenster, hvartill naturligtvis grunden sökes i de sednare. För en granskning af bådadera fordras, att den ifrågavarande Lagen kan fullständigt bedömas, ej blott delvis, såsom nu. Ref. vill ej en gång taga Läsarens tid i anspråk genom att meddela hvad han i anmärkningsväg för sig antecknat. Han slutar med den önskan, att Utg. ju fullständigare dess bättre meddelar resultaterna af hithörande åtgärder. Vi känne, att Kommunal-styrelse under benämningar af Ordnings-Nämnd, Municipal-Råd m. m. erhållit burskap flerestädes i våra städer. Att de äfven å landsorten skulle kunna lika väl bildas ur redan förhandenvarande elementer, såsom Kyrko-Råd och Socknestämma, derom tvekar icke ref., och inser hela vigten deraf i vår tid, som djupt känner sina olägenheter, och yrkar deras undanrödjande. Men då man här, under erfarenhet af central-föreningens brister, vill återgå till det lokala, "för att fritt och verksamt kunna utveckla enskilda förmögenheter", så ligger det i problemets egen natur, att Kommunal-förvaltningen bör organiseras

1) så enkelt, som möjligt, i dess verksamhet,

2) af de elementer, som redan förefinnas, utan att nya behöfva bildas. Iakttages ej detta, så befarar åtminstone ref. för sin del, att hela inrättningen kommer att sakna den förtroendets grundval, hvarpå dess styrka hvilar, och dess verksamhets möjlighet beror. D.

[5] **Juridiskt Arkif. Utgifvet af *Carl Schmidt*. Hofrätts-Råd. Elfte B. 3 H. och 12 B. 1 H. Christianstad, Schmidt & C. 1841. 322 sidd. 8:o. (Priset: 2 R:dr B:ko).**

Vid redovisandet af dessa sist utkomna häftens innehåll åberope vi, hvad i 1 och 3 Häftena af Frey 1841 blifvit anfördt, rörande Utgifvarens förtjenst, att genom sitt arbete söka väcka interesse för Juridisk forskning: ett syftemål, som vi anse vara af största vigt äfven för den praktiska dugligheten, hvilken, för att icke nedsjunka till blotta routine, ovilkorligen måste hållas uppe genom fortsatta studier.

XI. 3 har följande innehåll 1) *Om behofvet och möjligheten af Svenska Fängelsernas förbättring* af P. J. Netzel (s. 321—343). Förf. har såsom Ledamot af Styrelse öfver Fäng. och Arb. Inrättningar afgifvit detta yttrande, hvilket såsom grundadt på faktisk kännedom, ej kan undgå att vara af vigt. 2) *Menniskovärde och prygel*, grunder för kroppsstraffets upphäfvande af Mittermaier (ur Hitzigs Annalen). (343—354). Hvad den berömde Förf. här yttrar om "kroppsstraffen såsom

i motsägelse med rättvisans princip” förtjenar att synnerligen behjertas. Den, hos hvilken man förstört hederskänslan, detta grundvilkor för all ädlare verksamhet, träder snart i ett fiendtligt förhållande till samhället, och då är brottets bana den enda, som står öppen. 3) *Lagtolkning och Lagskipning* (334—482). Under denna rubrik förekommer ett fullständigt utredt förgiftningsmål (s. 363—401), 2:ne boskillnadsfrågor (410—426 och 448—468) hvilka vi anse väl förtjenta af allmän uppmärksamhet. Samtlige dessa mål hafva genom alla Domstolar blifvit fullföljda.

XII. 1. innehåller 1) *Om ett nytt Straff-System och en ny Straff-Lag med afseende på Kriminal-lagförslaget* af A. L. v. Strussenfelt (s. 1—74). Uppsatsen har följande afdeln. 1) om ämnenas uppställning och indelning 2) om Straffets ändamål och 3) om Straff-Lagarnes verkningskrets; men då densamma blott utgör en början, anser ref. förtidigt att deröfver yttra något omdöme.

2) *Om imputabilitet i afseende på unga förbrytare i sammanhang med ändamålsenliga räddnings- och korrektions-anstalter* af Mittermaier (ur Archiv des Criminalrechts) s. 74—130. Denna artikel [1] vittnar om den berömde Författarens omdöme och sakkännedom. Åtskilliga detaljer synas oss dock hafva bort lemna rum för uppsatser tillhörande. Archivets sista afdelning, neml. 3) *Lagtolkning och Lagskipning*, s. 130—160, som i detta häfte upptager mindre utrymme än, derest vi ej missminne oss, i något föregående. Ref. förnyar med anledning deraf sin önskan, att samma proportion må hädanefter, som hittills, bibehållas mellan denna afdelning utaf Archivet, och de öfriga. Lagtolkningens fält är sannerligen nog vidsträckt, och fordrar, åtminstone så länge vi laborera med en förefintliga chaos af författningar, framför allt begreppsredande bidrag. — I det 1:sta af här upptagna rättegångsfall besvaras frågan: kan egenskapen af Executor Testamenti hänföras under 18. 1. Ä. B.? Denna fråga har genom serskilda Domstolars utslag blifvit på olika sätt besvarad, men då det för praxis kan vara af vigt att känna, huruvida en Testaments-Exsecutor må kunna lagligen, utan serskild fullmagt af Testamentstagarne, bevaka Testamente äfven å dessas vägnar, hafva vi här ett Högsta Domstolens beslut, som godkänner en sådan Testaments Exsecutorers bevakningsåtgärd. Ref. kan för sin del icke heller annat finna, än att detta domslut är fullt motiveradt, enär det uppdrag, som den aflidne lemnat

---

1) I en nyss lemnad upplysning om det välgörande Institutet vid St. Råby nära Lund.

Executorn, just förutsätter för dess verkliggörande denna bevakning såsom behörigen fullgjord. Äfven ett fall (N:o 2) förekommer upplysande i frågan om arfs- och bördsrätt.

D.

[6] Sveriges Rikes Lag gillad och antagen åhr 1734 jemte sammandrag af sedermera och sednast efter Riksdagen 1840—1841 utkomne Författningar — ordnadt af *J. G. Carlén*, e. o. Kanslist i Just. Revis., Stockh. Norstedt & Söner. XVI, 376 och 113 sid. 8:o (Priset: 2 R:dr B:ko).

Enligt denna titel och hvad i förordet uppgifves, har Hr C. icke allenast åsyftat en korrekt ny upplaga af 1734 års Lag, utan äfven meddelande af "ändringar, förklaringar och tillägg till Lagen, så att en Läsare, som i boken slår efter, bör kunna med full tillförlitlighet trygga sig till uppgiften af det nu gällande lagbudet [1]). Om så vore, kunde denna nya Lagboks-redaktion anses göra de många, dyrköpta och besvärliga Lagsamlingarne alldeles öfverflödiga, samt sålunda vore en vigtig fördel beredd åt en hvar, som behöfver rådfråga Lagen om det gällande stadgandet. Utan att hafva egt tillfälle i full detalj genomgå hela arbetet för att samla alla de brister i fullständighet, hvilka der må finnas, anser ref. sig blott böra uppgifva, hvilka väsendtligare lagförändringar han vid ett flygtigt genomögnande saknat. Hit höra de Mom:r i K. Fklg. 23 Mars 1807, hvilka angå 10 Cap. 2 §. G. B. och 11 Cap. 1 §. G. B., ehuru båda måste anses vara ganska vigtiga. Dessa luckor förefalla ref. så mycket oförklarligare, som Utgifv. sjelf i sitt tillägg (s. 5 i noten) uppgifver, att det vigtigaste af denna (1807 års) Förkl. är infördt i sjelfva Lagtexten under de §§., med hvilka Författningen eger mer eller mindre gemenskap. På samma sätt saknas vid 22 Cap. Ä. B. den så väsendtliga K. Förordn. 29 Apr. 1756 (i Enbloms L. S., man vet ej hvarföre, införd vid 9: 1. J. B).

Blott exempelvis anför ref. dessa brister, i samma mån i ögonen fallande, ju nödigare det är att känna de uteslutna lagbestämmelserna, såsom oftare i praxis förekommande. I Utgif-

1) Utgifv. har låtit det förändrade lagstadgandet dock qvarstå i texten, och utmärker upphäfvandet endast med " " tecken, hvilket ej förefallit ref. nog åskådligt, för att uppfylla ändamålet. Samma anmärkning torde föranledas af termerna "utflyttad och indragen," hvilka väl kunna falla i ögonen för vane, men ej för ovane Läsare.

varens plan synes ha jemväl ingått, att meddela vigtigare prejudikater [1]), t. ex. de Kongl. Domarne vid 16 Cap. Ä. B. utom flerestädes, men då prejudikater icke äro Lag, hade varit så mycket mer af nöden att fullständigt meddela sjelfva Lagen. — Äfven må anses för en mindre grad af fullständighet, då en författn. så summariskt citeras, som, för ex. den vigtiga K. Förordn. d. 7 Aug. 1766, angående hvad med bördeskilling åtgöras skall, derom endast 2:ne rader förekomma vid 5: 10. J. B. Likaledes, och då prejudikater annorstädes anföras, hade det väl kunnat anses nödigt supplera den korta resumén af K. Fkl. d. 14 Maj 1805 med den af Ersson upptagne K. Dom d. 19 Sept. 1810 om 20:åriga preskriptionstidens beräkning. — Att K. F. d. 27 April 1810 med tillägget till 1 §. 16 Cap. Ä. B. inskränkt rätten att stifta fideikommisser, är visserligen ovedersägligt; men att lagförändringen just icke blott af denna anledning uppkommit, må påstås, då deri äfven stadgas ett annat tillägg, angående skrifteliga testamentens form. —

Efter Lagtexten, Register och Domarereglorna följer slutligen ett så k. "Bihang till Sveriges Rikes Lag," hvari förekomma: 1807 års K. Förkl. från 43 punkten. Komm. Coll. Kungörelse om Besittn. rätt å Krh:n d. 29 Febr. 1808 [2]). K. Förordn. om Inteckn. d. 15 Juli 1818. Om hemmansklyfning d. 19 Dec. 1827. K. St. om Skifts verk. d. 4 Maj 1827. Concurs-Lagen d. 12 Mars 1830. Formulaire för Gäldenärs- och Borgenärs-Ed i Concurs. Förordn. mot Fylleri och Dryckenskap d. 16 Nov. 1841, samt åtskill. Formulairer till besvärshänvisningar. Ett Schema öfver 1, 2 och 3 Cap. Ä. B. finnes jemväl bifogadt, hvarå med numror är betecknadt, i hvilken ordning arftagare följa på hvarandra. Detta schema hade kunnat förenklas, och öfversigten lättas, om hela slägtledningen fortsatts i samband med uppställningen af närmaste skyldemänner i 1:sta schemat. Denna nya Lag-upplaga hedrar Förläggaren genom dess typographiska utseende och det facila pri-

---

1) Börjar man att anföra prejudikater, stannar man i sanning uti qval vid valet, och ref. saknar ganska många, dem han likväl skulle önskat se intagna. Det är t. ex. en mängd af sådana, och af ganska stor vigt, intagen i Hofr. Rådet Schmidts Jurid. Arch.

2) Då denna mera speciella och blott för Kronohemmans-åboer angelägna Författn. blifvit hel och hållen införd, hade det väl, enligt ref:s öfvertygelse, varit ännu nödigare att i dess helhet intaga den för alla Landtmän vigtiga Stängsel-Författn. af d. 9 Febr. 1802, hvarutur Utdraget (s. 72 vid 5: 2. B. B.) är så ofullständigt (endast på 7 rader), att icke ens finnes nämndt hvarken om grunden för Bol- och afgärds-Rys, ej eller om Stadsegors och Bys å landet hägnads-åliggänden. Hvilken känner ej behofvet af dessa uppgifter in praxi?

net, som gör densamma så mycket tillgängligare, äfven för den större allmänheten. n.

[7] **Sveriges Rikes Lag gillad och antagen på Riksdagen år 1734, med sedermera skedda förändringar,** utgifven af *N. W. Lundequist*, 2:dra Uppl. med tillägg af de stadganden, som tillkommit på grund af 1840 och 1841 års Riksdag. Stockh. Elméns och Granbergs Tr. 1841. 324 sid. 8:o (Priset: 1 R:dr 32 sk. B:ko).

Planen vid sin redaktion anger Utgifv. i företalet vara den, att "der sjelfva ordalydelsen af en lagparagraf blifvit uttryckligt förändrad genom en sednare Kongl. Förordn. är denna införd [1]) i texten i stället för det upphäfda, och de förändrade orden utmärkta med serskilt stil." Genom denna olikhet i sjelfva redaktionsplanen, mellan denna upplaga och den Carlénska, synes den förra hafva vunnit företrädet i öfverskådlighet, liksom den sednare står framföre i typographisk prydlighet, i papper m. m. Utom denna afvikelse i afseende på sjelfva planen, finnes en serdeles stor likhet emellan båda dessa Lagboks-upplagor, så att till och med samma författningar med få undantag finnas i båda efteråt aftryckta, hvilket synes vittna om den enas benägenhet att följa samma grunder [2]) för redaktionen, som den andra. Derföre träffa ock enahanda anmärkningar om ofullständighet vid 10: 2. 11: 1. G. B. och 22 Å. B. jemväl L—ska upplagan, som dock fullständigt intager den vigtiga Stängsel-Författn. och i allmänhet mindre summariskt redogör för lagförändringarne [3]).

Ett utan urval taget exempel må göra de olika redaktionssätten åskådliga:

---

1) Herr L:s förfarande är härvid alldeles motsatt Hr C:s. Då sjelfva ordalydelsen i Lagtexten är genom lagstiftande magten förändrad, synes väl ock denna förändrade redaktion böra införas i texten, som skall framställa nu gällande Lag.

2) Den Lundequistska upplagan var i bokhandeln synlig några månader förr än den andra.

3) Så, för ex. 17: 1. J. B. en hel sida hos L., blott 2 rader hos C. o. s. v. Äfven citerar den sednare ofta flere Författningar på en gång, utan att serskildt redogöra för hvardera, såsom den förre. Att, detta oaktadt, arktalet å L—ska uppl. är nära ¼ mindre, än i den C—ska, dertill ligger orsaken i den förras serdeles ekonomiska tryck utan mellanslag. Föröfrigt visar en blick på registret tydligast, huru L. kunnat inrymma mer än dubbelt, hvarföre ock hans register jemväl omfattar de sednare Lagförändringarne, och dock är till arktalet vida mindre.

18 Kap. Missgern.B. 5 §., sista momentet:

Carlénska red:

Kommer ther blånad eller blodvite i "tå hafver han brutit edsöre."

Straffbestämmelsen "tå hafver han brutit edsöre" är sålunda ändrad: *plikte tuhundrade daler till treskiftes.*

K. Förordn. d. 20 Jan. 1779.

Den som i bråd skillnad slår annan på tingsstad, dömes, fast blånad eller blodvite derunder tillkommit, endast såsom för våld å fridlyst ställe, att böta 40 daler, och särskilt för slag och åkommor. K. Br. d. 16 Febr. 1737, jemf. m. K. Br. d. 11 Sept. 1740.

Jemf. anm. till 23 Kap. d. B.

Lundequistska red.

Kommer ther blånad eller blodvite i; *plikte tuhundrade daler till treskiftes* (K. Förordn. d. 20 Jan. 1779). Tid och ort — — — (här finnes intaget ordagrannt innehållet af K. Br. den 16 Febr. 1737 — — — ända till dess slut).

K. Br. d. 16 Febr. 1737 jemf. m. K. Br. d. 11 Sept. 1740.

Då ref. slutar sin korta anmälan af dessa båda Lagupplagor, tillägger han den önskan, att, vid sannolikt ej aflägset behof af ny upplaga, än ytterligare omsorg måtte af utgifvarne användas för att åt arbetet gifva erforderlig fullständighet.

D.

NATURVETENSKAPER.

[8] Om naturvetenskapernas Studium, af *John Herschel*. Öfversatt från andra upplagan. Stockholm, Hæggström 1841. 306 sid. 8:o (utom register till Sommers och Brandes' arbeten). (Priset: 44 sk. B:ko.) (Jfr Frey. Årgången 1841, Häft. 3. Sid. 295—297.)

> Nur dem Ernst, den keine Mühe bleichet,
> rauscht der Warheit tief versteckte Born.
> Schiller.

Vilkoret för all vetenskap är erfarenhet; erfarenheten sjelf af tvåfaldig art. Antingen blickar menniskan med själens öga omkring i ideernas verld, eller med sinnenas ut i den yttre naturen. Och om den förras kännedom är vigtig, så är den sednares icke dess mindre nödvändig, och kan blott genom ett oriktigt uppfattande af lifvets betydelse och ändamål förbises eller misskännas. — Att visa detta, att väcka håg och lust till begagnande af de rika källor till njutningsrik kunskap, som naturens studium erbjuder, att uppgifva gången och methoden för dessa kunskapers förvärfvande, och att slutligen i en öfver-

sigt af de särskilda kunskapsarternas historiska utveckling låta läsaren ana deras framtida utseende och fullbordan — detta är i korthet ändamålet med närvarande arbete. Författarens frejdade namn och rika erfarenhet inom dessa ämnen utgöra en tillräcklig borgen för arbetets duglighet och intresse. En anmärkning kan dock ref. icke underlåta att göra med anledning af det sätt, hvarpå Förf. uppfattat sitt problem. Förf. fäster nemligen sin uppmärksamhet blott på den oorganiska naturen, och de satser han framställer kunna blott på den ega sin fulla tillämpning; för organismen och dess phenomener gälla de i allmänhet icke. Den oorganiska naturens krafter, och de lagar den följer äro allmänna och oföränderliga; lifvets, organismens åter individuella, så att säga periodiska, och underkastade en ständig utveckling, hvilken fortgår under konflikten med de allmänna naturlagarne. Att de motsatta principer, som här framträda, måste ega en enhet är nödvändigt, men att söka den här — ensidigt. De hänvisa båda på ett högre, det högsta, neml. Gudomligheten, och först der vinna de full förklaring, försoning. Stor är emedlertid den skada, så i äldre som nyare tider, hvilken vetenskapen lidit genom nämnda ensidighet, och ref. ogillar lika mycket den uppfattning af naturen, som öfverallt blott ser organiska väsenden, och skrifver jordens pathologi på samma sätt som menniskans, som ock den, som i de biologiska phenomenerna blott ser yttringar af allmänna krafter. Skapelsen företer icke någon oafbruten kedja af varelser, hvad man än derom må disputera, den visar tvärtom för betraktaren mer eller mindre afslutade kretsar, hvilka ingripa i hvarandra, utan att derföre förblandas; ej en gång inom blommornas stilla verld eger satsen sin giltighet, så t. ex. äro vextlifvets lägsta representanter, Alger och Svampar, tillika de mest olika till byggnad och lifsyttringar.

Författaren delar sitt arbete i 3:ne Afdelningar. Den första handlar om "fördelarne af Naturvetenskapernas studium i allmänhet." Efter några allmänna reflexioner upptager han till besvarande de beskyllningar, som mot dessa studier blifvit gjorda, att de leda till sjelfklokhet och irreligiositet. Intet kan vara mindre grundadt. "Det ligger", säger Förf., "i betraktandet af Naturens allmänna krafter någonting som mägtigt tvingar oss att glömma individuella känslor", och, att taga ett exempel, huru måste icke egen sjelfförgudning vika för de utsigter astronomien öppnar öfver verldssystemets omätlighet, då det jemföres med den obetydliga jorden. Man har vidare i den mekaniska nödvändighet, som genomgår den oorganiska naturen, sökt finna en tendens till irreligiositet hos dessa atu-

diera hittills, och likväl visar just denna egenskap hos naturen, att den icke kan vara sin egen orsak, utan hänvisar den sålunda oständigt på ett upphof, der nödvändigheten öfvergår till ethisk. Andra gifvas, som i naturvetenskapen blott vilja se en tjenarinna åt de lägre behofven; men Förf. visar, att, om ock den nytta de medföra icke på något sätt nedsätter deras värde, den likväl icke utgör målet för vetenskapsmannens sträfvanden. — I det 3:dje Kap. betraktar Förf. föremålen för naturvetenskapens behandling "dels i och för sig dels också i sin tillämpning på det praktiska lifvet samt i sitt inflytande på samhällets bästa och framskridande." Andra afdelningen afhandlar grundsatser och "reglor för en systematisk naturforskning, jemte exempel på dessa reglors inflytande." Dessa exempel äro i allmänhet förträffligt valda och upplysande den sak, hvarom är fråga, och skola här i sitt sammanhang med intresse läsas äfven af dem, för hvilka de annars icke äro främmande. Det första vilkoret för all forskning är bortläggandet af fördomar, de må nu vidhäfta förståndet eller sinnena. "Phenomenernas analys" (2 Kap.) är blott då möjlig. — Efter att sedan gifvit en öfversigt af naturvetenskapernas tillstånd före GALILEI's och BACONS tid (3:dje Kap.) öfvergår Förf. till en detaljerad framställning af "de hufvudsakliga steg, hvarigenom man kommer till giltiga och omfattande induktioner." Att härvid följa Förf. nekar utrymmet. Hufvudmomenter äro: iakttagelse af fakta, deras klassifikation, induktion och bildandet af theorier. Slutet innehåller en antydan af probabilitetsräkningens betydelse vid physiska undersökningar. Tredje afdelningen framställer "Naturvetenskapens fördelning i serskilda grenar, och dessas förhållande till hvarandra." Vid hvarje vetenskapsart har Förf. tillika bifogat en kort öfversigt af dess historia. Att Förf. hänfört ljus och värme till 2:ne serskilda afdelningar kan ref. icke gilla, då erfarenheten visar, att en fullkomlig analogi eger rum mellan deras phenomener, och att deras olikhet mera ligger i en specifik skiljaktighet i de organer, hvarmed de uppfattas, än någon väsendtlig i afseende på deras natur i öfrigt. Det sista Kap. innehåller en jemförelse mellan "nutidens hastiga framsteg i Naturvetenskaperna, och deras gång i äldre tider." Öfversättningen är vårdad, kanske här och der mindre ledig. I—M.

[9] Handbok i Vextrikets Naturliga Familjer, deras förvandtskaper, geografiska utbredning, egenskaper och vigti-

gaste användning i medicinskt, economiskt och tecknískt afseende af *M. W. von Düben*, Botanices Docens vid Lunds Academi. Stockholm, Hæggström, 1841. XLIII och 330 sid. 8:o. (Priset: 2 R:dr 16 sk. B:ko.)

När blommornas Konung öfverskådade sitt herrliga rike, som han efter Sexualsystemet ordnat, var han, såsom det alltid anstår den äkta vetenskapsmannen, långt ifrån att förguda sitt eget verk. Han såg visserligen med tillfredsställelse, måhända med stolthet, på den ära, som tillfallit honom, då han lyckats konstruera ett system, efter hvilket den täcka blomsterverlden med lätthet kunde ordnas. Men han var ej intagen af den sjelfviska fåfänga att önska, eller ens anse det möjligt, att det nya systemet skulle oafvisligen och uteslutande blifva gällande för alla tider [1]. Nej, LINNÉ tillstod tvärtom helt öppet, att Sexualsystemet ej vore det högsta, utan att för botaniska vetenskapen återstode, bland mycket annat, ännu synnerligast ett högst vigtigt steg, att nemligen från de nu provisoriskt antagna artificiella klasserna [2] komma till naturliga, hvilka han oveders ägligen ansåg uti vextriket gifna [3], änskönt man, af brist på kännedom om vextriket i dess helhet, då ännu ej kunnat utfinna dem [4]. Också framställde LINNÉ ej blott Sexualsystemet, utan han höll äfven under somrarne 1768 och 1771 enskilda föreläsningar öfver Vextrikets Naturliga Familjer; — och vi tro oss ej säga för mycket, om vi påstå, att dessa enskilda föreläsningar just utgjorde det esoteriska af LINNÉS lära om blomsterverlden. Det var nemligen endast åt några få, förtrogna lärjungar, som LINNÉ meddelade hvad han med hänseende till vextrikets naturliga familjer kände; — men allmänheten ville han ej lemna del deraf, då tiden dertill ej var mogen, så länge man nemligen ännu ej fun-

1) Hvad vi här yttre angående Sexual-systemet, torde måhända af en och annan, som uteslutande fästat sig vid detta system, anses otillbörligt, för att icke säga falskt; till undvikande af allt missförstånd anhålle vi derföre att punktvis få hänvisa till den i detta fall enda ojäfaktiga auktoriteten, neml. LINNÉS egna ord; hvarjemte vi få hänvisa till FRIES, *De Historiæ Naturalis Studio Controversiæ* p. 13-16.

2) "*Methodus artificialis non potest non cedere naturali.*" LINN. *Classes Plantarum, in Præfat.*

3) *Non quidem nego, æque dari Classes naturales, ac Genera naturalia; non nego quin methodus naturalis et nostræ et omnibus inventis methodis longe præferri deberet.*" LINN. a. st. Jfr RICHTER *Linnæi Opera omnia* p. 10.

4) *Defectus nondum detectorum in caussa fuit, quod Methodus naturalis deficiat, quam plurium cognitio perficiet.*" LINN. *Philosophia Botanica* p. 36.

nå en ledtråd, efter hvilken vextfamiljerne kunde ordnas, emedan dessa utom en sådan, vore, efter Linnés egna ord, endast att förlikna vid en bjellra utan kläpp (*"campana sine pistillo"*). Linné trodde ock, att först i en framtid det måhända skulle lyckas uppdaga ett naturligt vextsystem [5]), hvilket han ansåg för botanikens högsta mål [6]), och för hvilket han sjelf arbetat mycket, och dermed ansåg sig under hela sitt lif oaflåtligen böra fortfara [7]).

Linné var således långt ifrån att missakta ett naturligt vextsystem [8]). Han gjorde hvad då kunde göras för detsamma; — men det var först förbehållet ett sednare sekel att genom en mängd nya upptäckter och fleres förenade krafter småningom se ett sådant system utvecklas. Hade dock Linnés närmaste anhängare, de stränga sexualisterne, klart insett det värde Linné sjelf satte på de "fragmenter" han framlagt till ett naturligt system, samt efter hand kompletterat och utfört dem; så lider det ej något tvifvel, att ju icke Linné äfven skulle blifvit ansedd såsom grundläggare af den naturliga methoden uti vextsystematiken, som efter hans tid synnerligast af Franska skolan blifvit utarbetad. Omständigheterna fogade dock så, att denna ära tillföll Jussieurne, Anton och dennes brorson Bernhard; — och efter dem har naturliga vextsystemet sedan oafbrutet af flere vetenskapsmän blifvit bearbetadt och fullkomnadt. Allmännast har man i sednare tider följt

---

5) *"Non sperare fas est, quod nostra ætas Systema quoddam Naturale videre queat, et vix seri Nepotes. Attamen plantas nosse studemus; ideoque interim Artificiales assumendæ sunt Classes et Succedanea."* Linn. *in Præf. Class. Plant.*

6) *"Methodus naturalis ultimus finis Botanices est et erit."* Linn. *Phil. Bot.* p. 137.

7) *"Diu et ego circa Methodum naturalem inveniendam laboravi, bene multa quæ adderem obtinui, perficere non potui, continuaturus dum vixero."* etc. Linn. *Class. Plant.* p. 485.

8) Man har till och med velat påstå, att Linné ansåg det för omöjligt att någonsin utfinna ett vextsystem efter naturliga familjerna, — och man har trott sig kunna bevisa detta påstående dermed, att uti ett af en okänd hand uppsatt manuskript, som A. Afzelius såsom supplement bifogat till Linnés Egenhändiga Anteckningar, heter det s. 111 att "clavem till *Methodum naturalem* torde ej finnas, förr än man upptäckt *Quadratura Circuli.*" — Nämnda yttrande kan dock ingalunda tillskrifvas Linné. Det är nemligen oförenligt med L:s ofvan anförda m. fl. yttranden om vigten och värdet af ett naturligt system. — Och då härtill kommer, att nämnda mot naturl. systemet riktade förkastelsedom, ej finnes uti de Anteckningar L. gjort öfver sig sjelf och sina arbeten; så kan häraf ej dragas någon annan slutsats, än att ej Linné, men väl den obekante, hvars Anteckningar blifvit vidfogade L:s egna, hyst en sådan åsigt angående omöjligheten af naturligt vextsystem.

den ordning inom vextfamiljerne, som De Candolle d. ä. uppställde. Men den De Candolleska anordningen af vextfamiljerna lider ovilkorligen deraf, att klasserna äro allt för stora, och att man saknar objektiva grunder för grupperingen af familjerna inom hvarje klass. Systemet blir härigenom i praktiskt hänseende oanvändbart för hvar och en, som ej på förhand känner familjerna. För att till fullo motsvara äfven det praktiska behofvet vid vexternes undersökning, måste nemligen det naturliga systemet ej blott uppdraga gränsskilnaderne, och angifva beröringspunkterne emellan de serskilda vextfamiljerne; — utan det måste äfven kunna framvisa en bestämd princip, efter hvilken familjerna sins emellan blifvit ordnade; — och i dessa hänseenden har det af Professor E. Fries framställda, och i här anmälda Handbok följda vextsystemet ett obestridligt företräde, så väl framför De Candolles, som öfriga bearbetningar af det Jussieuska systemet. Fries har nemligen på ovedersägliga, objektiva grunder fotat hela sitt system, och bevisat: 1:o Att de karakterer, på hvilka systemets indelningar böra grundas, och hvilka äro gifna uti de typiska utvecklingsgrader, som hvarje högre vext genomgår, nemligen groningen, tillvexten, blomningen och fruktsättningen, — sins emellan äro af olika vigt och värde, då nemligen de olikheter, som förete sig hos vexten, vid hvarje föregående utvecklingsgrad äro mera genomgripande, och sålunda väsendtligare än de olikheter, som framträda i de nästföljande utvecklingsgraderne. Ty ju sednare ett organ framträder, desto mångfaldigare olikheter företer detsamma; och just i följd häraf kan det väl lämpa sig till indelningsgrund för de lägsta, men ej för de högsta sektionerna af systemet; — då tvärtom vid vexternas första utvecklingsstadier olikheterna både äro färre och mera bestämda, samt af större vigt, i thy att genom dessa första, till utseendet ofta obetydliga olikheter determineras hos vexten en viss hufvudkarakter, som sedan omisskänneligen qvarstår under vextens alla sednare följande utvecklingsgrader. Så äro de karakterer, som hemtas af groningen, de vigtigaste, dernäst de karakterer, som hemtas af tillvexten, sådc, som hemtas af blomman, och i sista rummet qvarstå de, som bero af frukten. Endast de förra kunna och böra läggas till grund för systemets högsta sektioner, under det de sednaste väl komma till pass vid bestämmandet af de lägsta underafdelningarne. Vidare har Prof. Fries visat 2:o Att man vid Vextfamiljernes ordnande bord' utgå från de högsta och mest utbildade, samt derifrån fortgå till de lägre och ofullkomligare, emedan dessa sednare

märkligen sammansatta, jemförelse med de förra; 3:o Att fullkomligheten bestämmes ej heraf på något visst organs företrädande utveckling, utan på den harmoniska utbildningen hos samtliga organerne till ett typiskt helt; — och att, i följd häraf, i fullkomlig motsats mot hvad man allmänt antagit, de vexter, som hafva en sambladig blomkrona, — eller rättare: hos hvilka kronbladen sammanvuxit till en sambladig blomkrona (*corolla gamopetala*) äro fullkomligare, eller mera utbildade, än de med en flerbladig blomkrona; samt 4:o Att bland de förra Synanthererne äro de mest utbildade, emedan de genomgått de flesta och fullkomligaste metamorfosgraderne, äro de mest regulära och symmetriska i sin blombildning, hafva alla organer i den fullkomligaste harmoni förenade, samt renast uttrycka sin afdelnings grundtyp; — hvadan desse ock böra intaga främsta rummet uti vextfamiljernas stora kedja. Sedan Fries sålunda löst dessa för systemets grundläggning högst vigtiga frågor, som andra systematici antingen förbigått, eller endast efter deras egen subjektiva känsla afgjort, skiljer han, enligt ofvan angifna grunder, växtverlden, med hänseende till vexternes olika groningssätt, uti tvenne hälfter, eller, så att säga, "hemisferer", nemligen Hjertbladsvexter (*Cotyledoneæ*) och Groddtrådsvexter (*Nemeæ*); och efter vegetationens olikhet fördelas åter hvardera af dessa i tvenne stora afdelningar, hvarigenom sålunda hela vextriket blir uppdeladt i 4 provinser: 1) *Dicotyledoneæ*, 2) *Monocotyledoneæ*, 3) *Heteronemeæ*, och 4) *Homonemeæ*. Hvardera af dessa provinser indelas uti klasser, och klasserna uti ordningar, hvilka sednare hos de högre vexterne bestämmas efter fruktens olika utbildningsgrader. De båda sednare provinserne innefatta de såkallade kryptogamerne, hvilka ej hinna den utveckling, att de framalstra några blommor. De delas uti 4 klasser, hvilka bestämmas af hela fruktifikations-systemets förhållande till det vegetativa systemet. Inom de båda första provinserne, som utgöras af de Fanerogama vexterne, bestämmas klasserne efter blomman, och företrädesvis efter dess delars relativa ställning till hvarandra och till frukten. Dikotyledon-vexterne, som äro talrikast och, i hänseende till formernas mångfald, sins emellan mest olika, delas uti 12 klasser, inom hvilka åtskiljas 4 olika bildningsserier (*Corolliflorae*, *Thalamiflorae*, *Calyciflorae* och *Incompletae*), hvilka dock ej så få uppfattas, som skulle den ena vidtaga, der den andra slutar, och hela vextriket dymedelst utgöra en enda enkel serie; — de äro tvärtom sins emellan analoga utvecklingsserier, som fortlöpa parallelt bred-

vid hvarandra, hvaraf följer, att man vid familjernas ordnande ej får uppställa dessa i en enkel oafbrutet fortlöpande serie, utan i flera collaterala serier, hvilka i de lägsta punkterna visserligen närma sig hvarandra, men dock från dessa punkter sjelfständigt utveckla sig hvar i sin, till serien hörande, egendomliga riktning. — Monokotyledonvexterne, som till antalet äro vida färre, och sins emellan mera öfverensstämmande, delas endast uti 4 klasser, inom hvilka man dock i sjelfva verket återfinner samma bildningsstadier, samma utvecklingsserier, som hos de förra; — och denna anordning af vextrikets familjer utgör sålunda ett sjelfständigt, helgjutet, på biologiska grunder fotadt system, i hvilket de vexter, som äro de fullkomligaste, tagas till utgångspunkt, hvarifrån man sedan genom de serskilda provinserna och serierna efter hand nedstiger till de ofullkomligaste. Således börjar systemet med de vexter, som nått den högsta utveckling (genomgått de flesta metamorfosgrader), och slutar med de minst utbildade (som visa det minsta antalet af grader uti deras metamorfos). Dessa ytterligheter utgöras af Synanthererne (Syngenisterne) å ena sidan, och Svamparne å den andra; och emellan dessa systemets tvenne ändpunkter finnas de öfriga vextfamiljerne på ett lätt öfverskådligt sätt ordnade efter deras inbördes förvandtskap och frändskap. Sjelfva uppställningen af systemet, som, efter hvad nyss blifvit antydt, helt och hållet grundar sig på vextlifvets högre eller lägre utvecklingsgrader, företer derjemte, så att säga, en i så trogna konturer uppdragen karta öfver vextverlden, att de 20 klasser, mellan hvilka Fries fördelat vextrikets familjer, kunna af den något för sig komne botanisten lika lätt öfverskådas, uppfattas och tillämpas, som af nybegynnaren de 24 klasser, hvilka tillhöra det med rätta frejdade sexualsystemet.

Det naturliga vextsystemet skiljer sig, som bekant är, från hvarje artificiellt derigenom, att då de artificiella vextsystemerna endast grunda sig på ett enda organ, en enda vextdel, och endast med afseende derpå indela vextriket, tager deremot det naturliga systemet i betraktande vexternes samtelige organer, vextlifvets hela utvecklingshistoria. Om dessa systemers inbördes värden torde det vara öfverflödigt att här orda. Vi anse med Förf., att striden, som häröfver blifvit förd, "i det närmaste kan anses som utkämpad", samt att densamma "ursprungligen endast berott på ett missförstånd, ett misskännande af bådas olika syften och olika bestämmelse." — Man medgifver nemligen numera, att "båda icke blott kunna, utan äfven böra bestå jemte hvarandra, det förra såsom medel, det sednare såsom ändamål." Vid början af det bota-

niska studiet, då man ännu känner allt för få vexter, för att kunna hänföra dem till de naturliga familjerne, förblifver alltid ett artificiellt system, och synnerligast sexualsystemet, den tillförlitligaste och bästa ledaren; då deremot den mera för sig kunnige och med blomsterverlden något förtrogne botanisten alltid skall finna största fördelen af det naturliga systemet, med hvilket ock, enligt LINNÉS egna åsigter, denna vetenskaps egentliga studium först blifver hvad det bör vara. Och i detta hänseende eger här anmälda Handbok en obestridlig förtjenst, hvilken vi önske ej måtte förbises. Genom densamma är nemligen en hittills ganska kännbar brist uti vår litteratur afhjelpt. Ty ehuru "studiet af vexternas naturliga familjer är oskiljaktigt från studiet af vexternes organografi och fysiologi", så har man dock hittills på modersmålet saknat en Handbok öfver de förra; — och nu anmälda arbete är, såsom Förf. ock i företalet angifver, äfven i ett annat hänseende af en högre vetenskaplig förtjenst, i thy att detsamma är "det första, hvari Prof. FRIES's system allmängöres i sin helhet, utsträckt äfven till de utländska familjerna." Hittills hafva vi nemligen endast haft de Svenska vextfamiljerna efter Prof. FRIES's system ordnade uti *Flora Scanica*; men systemet i dess helhet, omfattande alla vextrikets familjer, har blott varit kändt af de föreläsningar öfver Naturliga Familjerna, som Prof. FRIES hållit i Upsala åren 1836 och 1841. Af lätt begripliga skäl blir dock hvarje efter ett muntligt föredrag uppfattadt kollegium mer och mindre stympadt och opålitligt; — samt derjemte alltid mindre fruktbart, alldenstund detsamma måste förblifva otillgängligt för den större allmänheten. Då Prof. FRIES ännu ej ansåg sig böra allmängöra sina högst intressanta föreläsningar öfver vexternes naturliga familjer — emedan i ett och annat hänseende åtskilligt återstode att undersöka angående några exotiska vexters rätta plats i systemet — så var det dock icke blott för de studerande, som vid sina examina måste redogöra för nämnda föreläsningar, utan äfven för hvarje vän af den Svenska vetenskapliga litteraturen en vinst, att Prof. FRIES öfverlåtit åt Hr Baron v. DÜBEN utgifvandet af här anmälda Handbok, vid hvars utarbetande Prof. F., enligt hvad i företalet till Handboken tillkännagifves, "oafbrutet lemnat råd och upplysningar", så att man i det hela kan anse denna Handbok för en trogen exponent af det Friesiska vextsystemet *), hvilken egenskap otvifvelaktigt är för

*) I ett och annat afviker dock den i Hr D:s Handbok gifna uppställningen af familjerne från den uppställning Prof. FRIES meddelat uti sina föreläsningar, synnerligast om man jemför den med de sednast;

boken den bästa rekommendation, ej blott inom fäderneslandet, utan äfven utom detsamma.

Ifrågavarande Handbok börjar med en Inledning (sid. XI—XLIII), hvari, såsom sig vederbör, på ett populärt och lättfattligt sätt framställas 1:o) de åsigter af växtdelarne och deras metamorfos, hvarpå systemet grundar sig, och 2:o) den serskilda tillämpningen häraf på systemets konstruktion. Härefter följer framställningen af vextfamiljernas, med angifvande af karaktererne för de, med hänseende till familjernas ordnande, uppställda ofvannämnda provinser, serier och klasser. Med hänseende till familjernas beskrifning m. m. följer Hr v. D. samma anordning, som Prof. F. framställt uti sina föreläsningar. Så angifves vid hvarje familj 1) dess hufvudkarakter, 2) en omständligare beskrifning af familjen, 3) familjens historia d. v. s. familjens omfång, fädernesland och förvandtskap till närmast angränsande familjer, samt slutligen 4) familjens egenskaper i medicinskt, ekonomiskt och tekniskt hänseende. Angående familjernes egenskaper, synnerligast i medicinskt hänseende, saknar man i Handboken flera uppgifter, som finnas i Prof. Fries's föreläsningar; men då likväl de medicinalvexter, som äro upptagna i vår Farmakopé, finnas anförda, så torde man härutinnan ej ha skäl till någon missbelåtenhet, synnerligast som det för hvarje Förf. hos oss är nödvändigt att i första rummet tillse, det hans arbete blir säljbart, d. v. s. ej för digert och för dyrt. Vextfamiljernes antal är ock färre än hvad Prof. Fries framställt uti sina föreläsningar, hvilket dock härrör deraf, att Hr v. D. utan egna numer anfört en mängd utländska familjer, såsom mellanlänkar emellan äldre och förut mera kända familjer; och som systemet i det hela ej rubbas häraf, vilja vi endast hafva anmärkt, att Prof. F. sjelf uti sina föreläsningar öfver vextriket i dess helhet ej sammandragit familjerne så mycket, som Hr v. D. uti sin Handbok. Vare detta dock ingalunda sagdt i den mening, som skulle vi vilja lägga detta nämnde Handbok till last. Ty då man i hela dess vidd framställer en viss vetenskap för ett med densamma ej obekant publikum, så måste framställningssättet naturligtvis blifva helt annat, än då Förf. endast vänder sig till dem, som uti samma vetenskap ännu ej blifvit initierade. Och då Hr v. D. angifver, att hans Handbok egentligen är "beräknad för dem, som förut äro obekanta med de naturliga familjerne", så var det bearbetnings-

1841, hållna. Såsom exempel vilje vi endast nämna familjen *Portulacaceae*, som Fries sjelf, enligt närmare undersökningar, ställt uti klassen *Centriflorae*, närmast intill *Chenopodieae*.

sätt han följt troligen det lämpligaste. Den klarhet och reda, som råder uti Hr v. D:s Handbok, det vackra språk på hvilket densamma blifvit affattad, samt det på en gång omvexlande, underhållande och lärorika af dess innehåll, gör att densamma tvifvelsutan blir högst kärkommen ej blott för dem, som af rent vetenskapligt intresse sysselsätta sig med blommornas älskliga studium, utan äfven i allmänhet för hvarje bildad läsare, hvars sinne är öppet för naturen och dess skönhet.

J. A.

SPRÅKVETENSKAPER.

[40] **Pindari Carmina, quæ supersunt, edenda strophasque carminum in cola et semicola secundum rhythmum dispertiendas curavit *J. P. Janzon*.** Addita est lectionis ab Heynio, Hermannio et Boeckhio prolata varietas, nec non ratio metrorum. (Vol. 1) P. I.: Olympia. Lundæ, Typis Berling. 1841, 30 et 59 pagg. 8:o. — **Pindaros' Segersånger i Öfversättning af *J. P. Janzon*.** Första Delen: Olympia. Med Inledning och Anteckningar. Lund, ders. 1841. CI, 59 och 48 sidd. 8:o. (Priset: 2 Rdr 16 sk. B:ko).

En skrift, sådan som den ifrågavarande, hör utan fråga till de mest sällsynta företeelser inom vår litteratur; ytterst sällan hafva hos oss andra grekiska och latinska auktorer blifvit utgifna, än de, som erfordras för skolundervisningen, hvarvid man vanligtvis åtnöjt sig att aftrycka en viss, godkänd text; men ännu större märkvärdighet har denna skrift genom Inledningen, deruti Förf. uppställer helt nya åsigter i Metriken, åt hvilket studium Förf., enligt hvad de allmänna Tidningarne berättat, egnat tio års flit och ansträngningar. Ett sådant bemödande påkallar aktning, ju mera det i vår är sällsynt.

I sjelfva verket röjer denna Afhandling, med hvilken vi företrädesvis ämne sysselsätta oss, att Förf. gjort sig noga bekant med äldre och nyare forskningar på detta fält, samt grundeligen genomtänkt sitt ämne. Fråga är nu, om den nya theorien håller profvet: detta är hvad vi nu vilje gå att undersöka.

Såsom bekant är, var Gottfr. Hermann den förste bland de nyare, som 1799 företog sig en fullständig lagstiftning i det chaos, hvari Grekiska Metriken dittills befann sig, hvilket företag han 1816 i sina

Elementa Doctrinae Metricae fullbordade. Men knappt hade detta skett, förrän en annan lärd, Boeckh, uppträdde med en helt ny åsigt, som dock blott sträckte sig till den Pindariska Rhythmiken, öfverlemnande åt andra, att tillämpa den på den tragiska lyriken. Sedan dess har den antika Versläran befunnit sig i ett anarkiskt tillstånd; ingen har vågat framträda med ett fullständigt metriskt system (Prosodiska läroböcker deremot ha vi fått i temlig ömnighet); man har vacklat mellan båda de nyssnämnde åsigterna, dock så, att den Boeckhiska synes i allmänhet vunnit det största förtroendet, medan flera (t. ex Geppert, Ueber das Verhältniss der Hermannschen Theorie der Metrik zur Ueberlieferung, Berl. 1835) klandrat Hermanns djerfhet i afvikelser från den gamla traditionen, utan att någon mig veterligen ens försökt att i ett vetenskapligt system uppställa dessa traditioner.

För att läsaren måtte förstå det egna i Hr J:s åsigter, nämne vi blott, att Hermann på rationella grunder, deruti han alldeles afvek från Hephaestion och den traditionella häfden, i lyriken uppställde en nästan öfverallt egen versindelning, som onekligen mer än någon annan behagar moderna öron, i det han så mycket som möjligt sökte genom klyfningar mellan serskilde verser undvika allt för brådsamma öfvergångar och isynnerhet antipathetiska förhållanden. Boeckh åter förkastade både Scholiasternes och Hermanns indelning; antagande såsom en fast grundsats, att enskilda ords brytning emellan serskilda verser vore förnuftsstridig (hvilken han dock lät stå qvar i sapphiska versen), lät han den Pindariska versen räcka så långt den kunde, eller ända till dess den stötte emot vissa af honom faststälda kriterier, då han satte punkt i rhythmen, eller förklarade versen vara slut. Derigenom uppkomme ända till 40 morer eller tidsdelar, som således kunna innehålla 50 till 60 stafvelser! Deremot då inga sådana hinder förefalla, föredrager han de kortare verserna, således indirect erkännande dessa sednare såsom de naturligaste [1]).

Rec. har alltid denna indelning förekommit ganska betänklig: en rhythmisk afdelning af 60 stafvelsers längd kan af örat svårligen uppfattas som ett helt, och gifver svårligen begreppet af en enhet, hvilket ordet vers (ett rhythmiskt system i smått) dock nödvändigt innebär.

Med rätta anmärker Hr J. sid. 3, att Boeckhs kännetecken (syllaba anceps, hiatus och interpunctionen) äro blott negativa, hvilka väl på sin höjd kunna tillkännagifva, att en rhythmisk afdelning icke får sträcka sig längre än dit, men icke huruvida ej densamma kan förr upphöra. Rec. vågar gå ännu längre. Den fruktan, som alla metrici hysa för hiatus (annat än på vissa såkallade lofgifna ställen), synes honom nog vidskeplig. Månne den har sin grund i naturen? Grekiskan, isynnerhet Joniskan, älskar ett sammanhopande af vokaler; hvarföre skulle deras sammanstötande i serskilda stafvelser, t. ex. *ποιέοιο*, vara serdeles mera stötande än i serskilda ord? Att detta likväl stött Grekens öra, invänder man, är ett factum, som skönjes af crasis, apostrophen m. fl. Rec. vill deremot anföra ett mot-factum, som af ingen Grammaticus (honom veterligen) blifvit taget i betraktande. När skådespelaren Hegelochos engång declamerade följande vers ur *Euripides' Orestes*;

> *'Ἐκ κυμάτων γὰρ αὖθις αὖ γαλῆν ὁρῶ:*
> Stum vågen sänks, och luften klar på nytt jag ser;

uttalade han versen alldeles såsom vi skulle göra, nemligen förum-

---

1) In re ambigua divisos (versus) conjunctis praeferre . . . constitui. Föret. till 2:a Uppl.

mande att låta höra det eliderade α i γαλῆνά; eller liksom poeten skrifvit γαλῆν (accusativen af γαλῆ); derigenom uppstod följande mening:

Stum vågen sänks, och upp jag stiga ser en katt,

hvilken förekom Athenarne så löjlig, att Aristophanes, Strattis, Sannyrion m. fl. genom sina begabberier förevigade detta misstag, men hvarigenom vi inhemte, att slutvokalen, oaktadt apostrophen, ändock, ehuru kanske svagt, hördes. — Vill man kalla detta en crasis, så frågas, hvad är i sjelfva verket en sådan diphthong, hvaruti båda vokalerne höras, annat än en hiatus? Hos Homer förekommer denna på otaliga ställen, men bortresonneras der genom antagandet af digamma; vi tro också för vår del, att ett sådant (om än icke just på alla sådana ställen) verkeligen egt rum, men hvad hindrar att icke jemväl Pindaros, född i ett land, der digammat längst bibehölls, äfven känt ifrågavarande ljud? Boeckh sjelf antager digammat i ordet αὔατα äfven hos Pindaros, emedan skalden nyttjar första stafvelsen kort; men ingen vet huru långt dess bruk sträckt sig. Det var egentligen blott Attici, som gerna undveko hiatus, men det förekommer ofta nog i prosan (till och med hos Demosthenes), i komedien, ja i sjelfva tragedien. Detta kriterium synes oss således ganska osäkert. Mera vigt lägga vi i detta hänseende på interpunktionen, hvilken åter Hr J. anser af ingen betydelse. Det är visserligen sannt, att en rhythmisk interpunktion ej bildar en punkt i tanken och tvärtom, ty samma mening fortsättes ofta, utan komma, ej blott ifrån den ena versen till den andra, utan löper äfven in i nästa stroph; men likväl tro vi, att ju längre en vers är, ju mera sällan har ett sådant enjambement inträffat; således förekommer det oftare i tragiska jamben än i hexametern, och i sapphiska versen m. fl. oftare än i någondera af dessa. Hvad åter Boeckhs tredje kriterium, syllaba anceps, beträffar, så förfaller det helt och hållet enligt Hr J:s theori (sid. 4), hvarom vi sedermera skola yttra vår egen mening.

Hermann har grundat sin Vers-anordning på välljud och gehör, på kännedomen af de brukligaste rhythmerna och poetisk coutûme: Hr J., som med ungdomligt öfvermod stundom yttrar sig öfver dessa stora mästares meningar, kallar denna versmätning "slentrianmässig" (s. 31 e. fl.), ett uttryck, som är så mycket oskickligare, som Hermann tvärtom, i detta som i många andra fall, kanske alltför djerft, opponerade sig mot den hittills erkända metriska orthodoxien. Boeckh har byggt sin vers-construction hufvudsakligast på ofvan anförda trenne principer, hvilka Hr J. riktigt kallar negativa, och föröfrigt (ehuru till en viss grad utan skäl) finner vara föga bevändt med. Häraf tyckes således, enligt vanlig logik, böra följa, att det också ej vore "stort bevändt med" hela den Boeckhiska vers-indelningen. I stället antager tvärtom, på några få ställen när, Hr J. hela hans anordning; ja, han tadlar denne mästare, att han stannat på halfva vägen, ej blifvit sina principer öfverallt trogen, icke utsträckt dessa upptäckter till hela Metriken och alla versarter, t. ex. ej till den Sapphiska, der Boeckh medgifver den af honom annars förkastade ordbrytningen mellan tvenne verser; hvaremot Hr J. äfven här vill tillämpa samma regel, på det sättet att den Adoniska versen försvinner såsom en sjelfständig helhet, och sammanbindes med den föregående versen. Omöjligt! Detta strider ej allenast emot den urgamla traditionen, som är äldre än Scholiasterne, utan emot den strängt symmetriske, eurhythmiska Sapphiska strophen, hvars tredje rad skulle få sig en otillbörlig svans i ändan.

Förut anmärkta inconseqvens, att antaga en theori, hvars grunder man jäfvar, försvarar Hr J. på följande sätt: "Att ofvannämde Reformator (BOECKH) fått sina metriska afdelningar så väl ordnade, som de verkligen äro" (det var just detta, som skulle bevisas), "derföre synes han stå uti vida mindre förbindelse till syllaba anceps, hiatus och interpunction, än till sin egen smak och takt samt möjligtvis till en och annan sidoblick på den i allmänhet förbisedda äldre formen." Att sista satsen, som börjar med möjligtvis, är fullkomligt ogrundadt, derom kan ju Hr J. omöjligen vara okunnig, som ju grundligt studerat både BOECKH och de gamle, och alltså måste veta att BOECKH förfarit ännu hårdhäntare med Scholiasternes och de äldre Metriklärarnes uppställningar, än HERMANN sjelf. BOECKHS smak och takt later bestridas visserligen af ingen; men om vi än, såsom billigt, tillägga snille och skarpsinnighet, så förmå här divinationer och ingifvelser föga eller intet, så vida de ej stå på vetenskaplig botten. Om andra erkänna BOECKHS versuppställning, så är det derföre att de erkänna hans principer bindande, oaktadt hans vers (enligt vanligt gehör) är svårfattlig; men Hr J. är egen deruti, att han erkänner en theori, utan att erkänna dess grunder eller sjelf framställa andra och bättre.

Förf:s vers-indelning är således nästan helt och hållet den Boeckhiska, och i det fallet icke ny. Men den är dock i annat hänseende derifrån afvikande. Hvarje längre vers måste, dels till förekommande af enformighet, dels för att ej förlora sig i ett oredigt chaos, dels för att gifva tid för andehemtningen, sönderfalla i mindre afdelningar. I likhet med alla andra Metrici har äfven Hr J. insett detta, men till grund för dessa afdelningar (dem han kallar *semicola*, hos BOECKH *cola*, hvaremot Hr J. nyttjar ordet *colon* såsom synonymt med *vers*), har han antagit Scholiasternes indelning i verser, så att hvarje vers, enligt den gamla versindelningen, motsvaras af ett semicolon, hvilket han låter trycka på en serskild rad, men med liten begynnelsebokstaf, och med indrag från venstra kanten, för att skilja dessa små afdelningar från de stora (verserna eller cola). För detta antagande, hvarigenom ofta händer, att orden delas mellan serskilda semicola, har Hr J. ej anfört annat skäl, än det, att han velat "respectera den gamla anordningen, så vidt den icke upphäfde (hans) begrepp om konstform" (s. 8 jfr s. 82). Likväl yttrar sig Hr J. annorstädes ofta med stort förakt om slentrianen, om Scholiasternes pedanteri, okunnighet och vilkorlighet (t. ex. sid. 39), N. B. så ofta deras åsigter stå i strid med hans egna. Nu åter antager han just en slentrian, en tradition, för hvilken han, lika litet som alla andra forskare, kunnat finna en skymt af en förnuftsenlig grund! Tvärtom tyckes ett sådant antagande stå i uppenbar strid med begreppet om en afskärning, cæsur; vid ett sådant ställe erfordras ett uppehåll, en hvila. Detta medger också Hr J., men antager i hvarje brutet ord en paus, straxt efter den brutna stafvelsen. Visserligen kan så läsas, men är en sådan deklamation tillfredsställande? Månne den i sjelfva verket är en smula mer naturlig, än den i nyare sången brukliga drillen, hvaröfver Förf. på ett annat ställe gör sig lustig? När en resande ämnar fara fram ett långt stycke väg med samma hästar, låter han dem pusta ut några andedrag på ett eller flera ställen, men till rastställe väljer han väl aldrig en backe, så vida ingenting gått sönder, ehuruväl han visserligen genom stenar före hjulen kan få vagnen att stanna; men annars kör han uppför eller nedför backen, innan han stannar. Till begreppet af en cæsur eller hvad Förf. kallar semicolon, hör således ett ordslut, och ett litet uppehåll, så i rhythmen som i meningen, t. ex.

Arma virumque cano || Trojæ | qui primus ab oris; eller
I ädle landsmän, || skynden er || att bära fram *).

Förf. medgifver också, att förhållandet så är i hexametern, i senaren m. fl., men för den lyriska versen gör han ett undantag, ehuru han i andra fall är en fiende till undantag. Han anför väl, att versens skönhet just består i en sådan brytning mellan meningens och versens cadenser, och jemför denna behandling med musikens dissonanser. Detta försvar förefaller mig såsom en tom advokatur, ty icke består ett musik-stycke af idel dissonanser, såsom dock i det närmaste är förhållandet med följande stroph, Olymp. I. 159 f.

I kämparan han vann: || men all-
tid det ädla för dagen |
Dock för en dödlig framstår |
i den högsta och rikaste glans. || Jag
Derför bör, | för segren till
Häst, || æoliska sångens
Krans åt denne binda; || ty
Visst | bland främlingar-
na |, här | en annan | ej i båda ||
i dygd eller kroppslig kraft, ||
Mer förtjent, | med prisets hymners —
flygten | jag upphöja kan. ||

Enhvar, som icke kämpar för ett godtyckligt system, måste ovilkorligen indela denna stroph såsom vi betecknat dem genom || och |, och icke såsom Förf. indelat den i sina såkallade halfcolor, betecknade genom de serskilda raderna med små begynnelsebokstäfver. Visserligen öfverensstämmer indelningen i hel-colerna eller de serskilda verserna, som äro utmärkta med stora begynnelse-bokstäfver, med ordens eller meningens cadenser och pauser: men denna förtjenst är Boeckhs; undantag göra blott orden jag, till och ty i vers. 4, 5 och 7, men dessa enjambementer äro fläckar, som ej tillhöra originalet, och hvarför således hvarken Pindaros eller Boeckh har att ansvara.

Förf:s vers-anordning består alltså i ett *juste-milieu* mellan tvenne emot hvarandra svärjande åsigter, som alltså enligt mitt begrepp omöjligen kunna förenas, och hvarföre hvarje försök till bemedling måste utfalla olyckligt.

S. 12 tadlas Hermanns definition: "Numeri lex sita est in causarum et effectuum mutua cohærentia" — samt både han och Boeckh klandras derföre, att "de förlagt stridsfältet och tummelplatsen blott och uteslutande inom Metrikens område, hvilket bevisar en oförsvarlig inskränkning och på samma gång den naturligaste grund till en skef uppfattning." — Från förstnämnde beskyllning kunna äfven vi icke frikänna den förstnämnde mästaren: hans definition förklarar intet. Vi måste tillägga, att hans principer, som hafva skenet af Kantiska kategorier, sällan ligga i sjelfva sakens begrepp, utan att phenomenet förklaras med en analogi, och denna åter genom en yttre orsak, hvilken orsak åter förutsätter en annan, och så i oändlighet. Deremot är denne store man, när det kommer an på empiriska iakttagelser och de enskilda detaljerna, oändligen lärorik, ja i hög grad fin och skarpsinnig, och derjemte en coloss i lärdom.

Deremot anse vi för vår del såsom en serdeles förtjenst hos denne mästare liksom hos hans stora medtäflare, att de just förlagt sina metriska undersökningar endast inom Metrikens fält. Vi hade önskat, att Hr J. följt dessa förträfflige mäns exempel: Deremot ingår han sid. 12 i det han söker bestämma begreppen, Rhythm och Meter, i ett 8 sidor långt ordsvammel, hvilket thema sid. 66—68 repeteras i nya variationer. Redan på första halfva sidan handlas om "Konstens

*) Vi beteckna hufvudcæsurerne med dubbla streck, ||, de mindre med ett enkelt. |

genius", "naturlifvet", "snösippans bleka anletsdrag", "rosens purpurläppar", "den olympiska Zeus", "Lazaronens slagdängor" och "den ryslígaste korybant-musik." Med denna med sjelfva Verldsägget och Urchaos begynnande deduktion vill Förf. bevisa, att så naturlifvet som konstlifvet "representerar ett visst andelif, en viss Geistigkeit, och således (?) äfven en andens frihet." Ja väl, i konstens skapelser, — men derpå har ju ingen någonsin tviflat? Deremot icke i naturlifvet, annat än negative, — ty i naturen ligger anden medvetslös, och friheten bunden. "Ett och samma lif, som rörer sig i hvarje konstens phenomen, framträder alltid i samma (?) former i en och samma fullkomligt allmänna förnuftsbild (?). . . Samma accorder, samma consonancer, med hvilka tonerna tillfredsställa örat, se vi liksom förstenade och handgriplige i byggnadskonstens symmetrier. Någon säger om byggnadskonsten, att han är en frusen musik, och detta är en vacker, en sann tanke." Det sista medgifves: men detta är endast en sinnrik liknelse, en jemförelse mellan det likartade. Det är dock en skilnad mellan *ὁμοούσιον* och *ὁμοιούσιον*; i den vetenskapliga behandlingen måste man noga skilja mellan analogon och identitet. Man talar, i poetiskt språk, om hvita toner, svarta melodier, men i General-basen afhandlas rec. veterligen aldrig sådant, likasom Architekten lemnar åsido den frusna musiken, och Metrikern icke har tid med att plocka sippor och rosor. Men, skämt åsido, huru kan Hr J. på allvar mena, att alla de sköna konsterne framträda i en och samma form: visserligen påstå philosopherne, att rum och tid äro identiska, men dock blott i den absoluta föreställningen, eller först då, när alla motsatser äro upphäfna. Men som konsten just har att göra med sinneverlden, med differenserna, så måste formerna stå qvar i konsten, och hvarje konst ha sina skarpt begränsade former.

Nedkommen från sin luftfärd, medhafver Hr J. verkeligen något, som skall likna en definition på rhythm. Välan, låtom oss höra den: "Genom abstraktion af alla icke-väsendtligheter i varandet finnes först den enklaste, renaste, af icke-väsendtligheter minst bortskymda relationen, förnuftsenheten, så väl inbördes, som till det hela, och kan såsom sådan äfven sammanhållas i den enklas e proportionsform, åskådliggöras i den fattligaste förnuftsbild. Och af dessa liksom tomma momenter i tid och rum, såsom det enda och egentligaste konstmaterialet, bildar konsten sedermera sina skapelser; samt (*sic!*) kännedomen, d. ä. användandet härvid af de enklaste, redan a priori fullkomligt gifna, proportions- och rationalitets-förhållanden — desse philosophiens A och O — är den enda dogmatik konsten vet af. — — I alla konstphænomener uppenbarar sig likväl denna förnuftsbild icke så tydligt, att den just kan framställas i ziffertal, t. ex. i bildstoder och målningar; men den utbreder sig likväl, såsom ett dop, äfven öfver dessa phænomeners (af konstlifvets pulsar) liksom i vågor gående yta, och de gamle kallade den Rhythm. Jag sade, att kännedomen af de enklaste rationalitets-förhållanden är philosophiens A och O, och jag menade det också. Den tillhör på engång philosophien och konsten, eller fastmera æsthetiken, såsom den redan funna *σοφία*." . .

Vet nu läsaren hvad Rhythm skall vara? Vi tvifle. Hvad Metern är, derom får man ingenting veta, så vida ej någon mening ur följande ställe skulle kunna utletas. "Konstmaterialernas (naturphænomenernas) moment, i tid och rum måste . . . blifva uttryck för rationalitet, välförhållande och samklang, hvilka såsom sådana förnöja och tillfredsställa det subjectiva förnuftsmedvetandet, så vida detta hos den igenkänner anletsdraget af sitt eget ideal, sin egen urbild. — Metriken har likväl icke kunnat föreställa flere än fyra rationalitets-

förhållanden, och dessa arithmetiska former äro 1:1, 1:2, 2:3 och 3:4."

Sedan rec. genomläst Förf:s långa deduktion, är han likväl lika okunnig som förut om hans verkliga mening, — förutsatt, att här finnes en mening. Men låtom oss tillse, om Förf:s tankegång blir redigare, om den sammanpressas i få ord. "Genom användandet af abstraktionens fineggade dissektions-knif skall det naturliga lifvet liksom jagas utur phænomenerne"(=konstmaterialierna t.ex. stenen i architekturen, ljudet i musiken; huru skall detta gå till?) "hvarigenom dessa komma till sin primitiva åskådlighet" (blifva de sinnliga tingen åskådliga, då lifvet abstraheras bort? månne ej snarare tvärtom? och är förintelsen resultatet af åskådliggörandet?). "Hvad som egentligen står qvar, är deras receptaculum i tid och rum, deras moment bland mångfalden af olikartade åskådningar." (Af en kuriös operation kan man visserligen vänta en kuriös produkt). "Af dessa liksom tomma momenter . . bildar konsten sina skapelser . . ty konstsinnet frambringar sina skapelser af intet". (Märkvärdigt. När man således jagat bort ljudet, så uppstår musiken ur det tomma intet; och vill man ha sig ett rätt vackert stenhus, så bör man ingalunda, enligt det vanliga triviala bruket, låta ditföra sten eller tegel, utan tvärtom skaffa bort allt dylikt, och i stället bygga af stenarnes tomma "momenter" — stenarnas vålnader?) "Dessa momenter blifva nu uttryck för rationalitet, välförhållande och samklang" (hur skall detta gå till?), "d. v. s. blifva förnuftsbilder" och deraf uppstår Rhythmen, (men huru? "liksom genom ett dop", således genom ett mysterium). Men om än Rhythmen vore mera begriplig, hvad har den att göra med förnuftet, ty den hör ju till örat? Jo, tycks Förf. mena, derigenom att den är indelad i vissa rationella relationer (han slår således ihop rhythmen med metern), hvilka stå i förhållande till hvarandra som 1:1, 1:2 etc., motsvarande (på stränginstrumenter) strängens olika svängningar på samma tid. Men allt detta hör mera till physiken än konsten: detta angår en Euler, men icke en Mozart eller Beethoven, som sannolikt aldrig visste, huru många svängningar strängen slår i sekunden. Hvilket grummel! Förf. har kallat Hermanns och Boeckhs uppfattning af metriken för "skef och oförsvarlig." Med hvad namn skole vi beteckna hans egen? Och likväl säges metriken sid. 25, så till theori, som praxis, "vara den enklaste af de enkla, den lättfattligaste af de lättfattliga."

Enligt rec:s förmenande är åter Metriken en af de mest invecklade vetenskaper. Men begreppen om Rhythm och Meter höra likväl till de lättaste: båda kunna definieras på ett par rader.

Rhythmen är intet annat än en obestämd serie af rörelse, så vidt den i ljud blifver förnimmelig; Metern åter är denna rörelses afmätning eller indelning i lika stora tidsmått.

Samma tanke, fullkomligen motsvarande ordens naturliga betydelser, har rec. redan för trettio år sedan uttalat uti sin i Phosphoros för år 1811 införda Verslära. Detta omogna arbete, författadt vid tjuge års ålder, innehåller ganska stora brister och ganska litet eget. Men öfver utredandet af dessa båda elementar-begrepp, så enkla de än äro, är dock dess Förf. litet stolt, emedan han ingenstädes deraf funnit någon klarare framställning. Sjelfva Cicero *) och Quinctilianus hafva förblandat *Numerus* med rhythm, då likväl *numerus*, såsom ordet sjelft säger (indiscretæ quantitatis mensura), i musik och metrik användt,

*) Likväl har han på ett annat ställe ganska riktigt kallat pedes i versen för numeri. Versens fötter motsvara neml. taktstrecken i musiken

icke är något annat än meter. Äfven HERMANN har så orätt uppfattat rhythmens begrepp, att han jemnför den med pendelns knäpp i ett ur, hvilka, så framt de äro regelbundna, tvärtom motsvara metern. Deremot står min uppfattning i ingen motsägelse till ARISTIDES QUINCTILIANI af Hr J. anförda definition, så vida den rätt förstås. Han yttrar neml. att rhythmen egentligast nyttjas om ljudet (ἰδίως ἐπὶ φωνῆς), men äfven om en bildstod (εὔρυθμον ἀνδριάντα), och om en gående person (εὐρύθμως βαδίζειν). Vid de båda sista förhållandena är att märka, att dessa talesätt voro Grekiska språkbruk, liksom man ofta sade: höra en syn, samt tvärtom: se ett ljud, och liksom vi tala om harmoniska anletsdrag, harmoniska steg, hvilket (så vida harmoni endast tillhör musiken) i sträng mening är en orimlighet, ty ingen harmoni kan uppkomma utan ljud. Sådana talesätt äro således jemnförelser, liknelser, analogier, angenäma i bildspråket, men förvillande i vetenskapsspråket, serdeles i definitioner.

Ehuru nyss uppgifna definition är högst enkel, vill jag dock (just derföre, att det simplaste ofta svårast begripes) ännu något närmare förklara den. I den anorganiska naturen herrskar massan, oregelbundenheten. I den högre skapelsen framträda först de bestämda formlagarna, i blomsterverlden ofullständigt, i djuren mer och mer fullkomligt; t. ex. trädens grenar framskjuta icke regelbundet, men i de ädlare delarne, blomman, äro ståndare och pistiller i hvarje vext vanligtsvis lika många och hafva samma lägen; i djuren och menniskorna, Guds högsta konstprodukter, herrska proportionerna i den strängaste regelbundenhet. Dessa regelbundna proportioner uttrycka sig i åskådliga föremål genom symmetri, i musiken genom takt, i metriken genom meter. Motsatsen åter af den regelbundna rörelsen är Rhythmen. Naturen sjunger sina visor rhythmiskt, men utan takt eller meter; således är vattnets sorl, vindens sus, aeolsharpans spel o. s. v. endast rhythmiskt, fritt, obegränsadt. Likaså fåglarnas sång, ehuru hos de ädlaste sångfåglarna finnes ett anlag till takt. Likaså är menniskans vanliga tal rhythmiskt, men hennes sång metrisk: derför kallas poesien ganska riktigt ett bundet tal, men att tala om *numerus* i prosa är i sträng mening oegentligt, ty prosan blefve då vers. Rhythmisk är äfvenledes menniskans fria, naturliga gång, men soldatens marsch efter takt är metrisk. Rhythmen existerar alltså utan meter, men metern förutsätter alltid rhythmen. Metern är en inskränkning af den naturliga, medvetslösa friheten, men rhythm och meter tillsammans gifva begreppet af den högsta sig medvetande friheten, som erkänner lagen, icke såsom ett tvång, ett band, utan såsom en tygellöshetens sjelfvalda inskränkning. Denna förening är också ett nödvändigt vilkor för all lägre och högre konst-produktion. Ty all konst är en sjelf-begränsning: den kan icke såsom naturen verka genom massans storhet, icke uppenbara sig i den fria oändligheten. När Makrokosmen af konsten förvandlas till en Mikrokosm, måste den concentrera sig inom en viss tids eller en viss rymds trånga gränsor: inom dessa gränsor måste den framställa ett slutet helt, med bestämd början, bestämdt slut, och genom bestämda afdelningar (proportioner) gifva i smått en bild af oändligheten. Sålunda genomtränga frihet och nödvändighet hvarandra, och uppnå i konsten sin försoning.

Vida mer uppmärksamhet torde Förf:s *Ratio Metrorum* förtjena, som närmare förklaras i Vol. II. sid. 19 o. f. Rec. vågar dock icke ingå i någon pröfning deri, emedan han icke begriper hvad usus

practicus deraf kan vinnas. Några anmärkningar, ehuru blott om bisaker, tillåter han sig dock. Förf. nyttjar öfverallt uttrycken *arsis* och *thesis* i en alldeles omvänd betydelse, åberopande såsom stöd det äldsta bruket före Mart. Capella. Vid de spetsfundiga skäl, Förf. i den långa noten sid. 31—34 anför för att bevisa, att h ö g t är det samma som l å g t, eller, som Förf. uttrycker sig, att en "sig-sjelfhöjning" är en sänkning, en svagare taktdel, svindlar recs förstånd. De påminna honom en orientalists förklaring, i anledning af ett arabiskt ord, som lär betyda både h ö g e r och v e n s t e r, att dessa begrepp i sjelfva verket äro enahanda, ty om man blott vänder sig om, så har man straxt h ö g e r, der man förut hade v e n s t e r. Skälet är helt enkelt det, att M. Capella, liksom Priscianus, härledde termerna *arsis* och *thesis* från röstens h ö j n i n g och s ä n k n i n g, hvilket Förf. anför, men icke, att alla andra härledde samma ord från handens eller fotens nedfällande eller deras upplyftande, så att, enligt sistnämnde definition, thesis betecknade den genom detta anslag (ictus) eller fotens trampning utmärkta starka taktdelen, och arsis deremot den svaga, då hand eller fot lyftes. Men dervid är likväl att anmärka, att M. Capella, o a k t a d t s i n d e f i n i t i o n, ändock begagnade ifrågavarande termer i sin gamla betydelse (det är förunderligt, att Hr J. läst sin Capella, utan att märka detta). Således har Hr J. visserligen rätt deruti, att alla gamla Metrici och Musici (Capella inberäknad, som hän orätt undantager) använde dessa termer i motsatt mening emot de nyare; men då detta sednare bruk, alltsedan Bentley's tid, hos alla följande Metrici vunnit burskap, och grunden derför (Capellas definition) är lika god, som den förut antagna, så synes det ej löna mödan, att genom ett upp- och nedvändt användande af nu mera allmänt gängse termer öka villervallan och begreppsförvillelsen i den förut redan tillräckligt invecklade Metriken.

Genom sin nyss omnämnda Ratio Metrorum förmenar sig Förf. (sidd. 35, 86) hafva gjort sednare tiders "digra volumer" i Metriken umbärliga: namnen på versarterna anser han temligen likgiltiga, emedan sådana genom rhythmiska förbindelser kunna skapas i oändlighet, allt efter innehållets beskaffenhet, tilläggande, att "en och samma rhythmiska form icke egentligen kan tillhöra mera än e n tanke, e n idee, och när ideens form förändras, så förändras med detsamma äfven dess betydelse" (torde menas: "betecknande"). En och samma grundidee går genom både Iliaden och Odysseen, och denna grundidee bibehöll derföre en och samma form i begge dessa uppenbarelser." I detta påståendt ligger en sanning i grunden eller theorien, men som genom dess öfverdrifna utsträckning blifvit osann i praxis. Om nemligen det påståendet skulle kunna försvaras, att samma grundidee går genom nyssnämnda båda hjeltedikter, så har Förf. förgätit, att hexametern också användes till Idyller, Epigrammer, poetiska Epistlar, Elegier, Priapeiska dikter o. s. v.; men i dem finnes ju ingen h j e l t e a n d a? Likaså användes Sapphiska versen och flera andra till många s e r s k i l d a bruk. Då uppfinnarinnan i detta versslag uttryckte sin kärlekstrånad, besjöng Horatius derpå i sin carmen seculare Augusti storhet o. s. v. Snarare skulle det kunna sägas, att formen och innehållet omvexla vida mer i vissa af den romantiska skaldekonstens skapelser t. ex. Helge, Frithiofs Saga m. fl., under det att Homer på s a m m a versslag skildrar slagtningarnas tummel, Hektors och Andromaches afsked, med ett ord, alla himmelens och jordens rikt vexlande scener. Utan att bestrida, det de större lyriska skalderne enligt det i n r e behofvet ständigt uppfunno nya melodier och rhythmiska förbindelser, tror dock rec. å andra sidan, att äfven här var mycket conventionelt: de Gamle hade

ur naturen och erfarenheten abstraherat vissa lagar eller reglor, hvilka de sedan, vida mera strängt än nutiden, tillämpade på konsten: så hade plastiken sin kanon, byggnadskonsten sina engång gifna proportioner, pelarn sina vissa arter, som ej mer ombyttes eller förökades, de serskilda skaldeslagen sin egen, en gång för alla bestämda dialekt o. s. v. Ja, till och med i tragedien finner man i vissa delar af plananläggningen en stående mekanik, i uttrycket af vissa känslor (t. ex. sorgeklagan, meddelande af tröstegrunder,) vissa återkommande ideer, nästan stereotypa phraser och reflexioner, hvarom det skulle vara alltför vidlöftigt att här vidare orda. Äfven i PINDAROS' Segersånger kan man, så rik, djerf och omvexlande hans tankegång än är, ändock skönja ett visst manér. Troligen finnes också i formen, i de rhythmiska förbindelserna en viss regel, likasom i de motsvarande melodierna, hvars utfinnande ännu utgör ett problem.

Förf. anser (s. 39 o. f., samt 86) theorien om katalektiska och hyperkatalektiska (bristande och öfvermätiga) verser såsom en orimlighet, ett oting, en konstförnekelse, ett påfund af SCHOLASTICI, hvilka derutinnan afveko från HEPHAESTION, ARISTIDES QUINCTILIANUS, M. CAPELLA m. fl., — samt yttrar, att liksom en hexameter, hvari slutstafvelsen felar, icke mer är en hexameter, lika så förlorar hvar och en annan vers genom katalexen eller hyperkatalexen sin karakter, och blifver en helt annan versart. I dessa påståenden ligger, enligt rec:s mening, en flerfaldig förvillelse. Först finnes läran om katalexis bestämdt hos HEPHAESTION, och sannolikt äfven hos de andra forntidens Metrici, fastän rec. ej alldeles bestämdt kan påstå det, då han ej har deras arbeten förhanden. Vidare måste skiljas mellan *catalexis syllabarum* och *catal. temporis*, fastän HERMANN förblandar bådadera, och HEPHAESTION blott talar om den förra. Hexametern medgifver liksom de flesta andra versarter, den sistnämnda, nemligen, så att spondén i sista versmåttet förvandlas till en troché. För det tredje är katalexen icke blott tillåten, utan äfven af naturen ovilkorligen föreskrifven i slutet af hvar och en daktylisk serie (hexametern sjelf är intet annat än en sluten daktylisk helhet); ty efter hvar och en vers måste en hvila, ett uppehåll inträda, men detta ligger ej i daktylens natur, som är ett uttryck af den rastlösa rörelsen. Således måste en daktylisk vers, när den upphör, söka en hvila genom upptagandet af en spondé eller troché, eller antaga en logaœdisk utgång. Visserligen förekomma stundom flera daktyliska verser efter hvarandra, men dessa äro att betrakta såsom en enda. Ungefär samma förhållande eger rum vid anapæsten, den omvända daktylen. I de gamlas tragedier, der denna versart tidt och ofta förekommer, användes den ofta ensam, stundom i en serie af 20 eller flera rader (orätt kallade verser, ty äfven dessa utgöra en enda helhet), men mig veterligen finnes ingen enda sådan series, som ej slutar med ett qvinligt tonfall d. v. s. med en hyperkatalektisk stafvelse. Hvarföre? Emedan den oro, som anapæsten afbildar, fordrar ett slut, en försoning, som endast kan vinnas genom det qvinliga slutfallet. Eller vågar Hr J. på allvar påstå, att en så beskaffad versrad, som också kan förekomma inuti den anapæstiska cykeln, och der gör punkt i tanken och serien, icke är en äkta anapæst? Tror han sig kunna öfvertala våra nyare skalder, att deras qvinliga d. v. s. trettonstafviga alexandriner, eller deras elfvastafviga jamber, icke äro verkliga alexandriner och jamber, fastän den förra egentligen är tolf-, den sednare tio-stafvig?

S. 88 läses: "Som en versus asynartetus är ett absurdt begrepp, kan någon dylik vers omöjligen existera. . . . Dylika rhythmer, ehuru ordnade till en vers, förekomma t. ex. i slutet af *Oedipus Rex* med början af 1526:e versen:

Καὶ γὰρ ἃ 'κράτησας οὐ σοι | τῷ βίῳ ξυνέσπετο, samt framför allt uti de nyares s. k. Alexandriner:

O Gud, det återstod | i Wasas olyckmått,
Att se af Hemming Gadd | sitt fosterland förrådt!

Det finnes neml. icke någon större eller annan skillnad mellan 2:ne stropher och mellan 2:ne sånger, än mellan 2:ne genom bestämd ordskilnad determinerade dylika rhythmer. Och om Sophokles velat bilda ofvanstående rhythmer till en vers, så hade han härvid t. ex. förlagt ordcæsuren mellan *οὐ* och *σοί*. . . . Och skall Alexandrinen blifva blott en vers, så måste likaledes vers-cæsuren infalla inuti ett versmått, t. ex.

O Gud det återstod i
Wasas olyckmått,
Att se af Hemming
Gadd sitt fosterland förrådt."

Härvid må anmärkas: Vanligtvis voro de gamles termer högst träffande, men deras definitioner stundom olyckliga. Tager man uttrycket *asynartetus* efter bokstafven, så har Hr J. visserligen rätt deri, att en *versus asyn.* är ett förnuftsstridigt begrepp, och derföre antogo också de Gamle så beskaffade verser såsom skilda, endast för rumbesparingens skull hopskrifna; men förstår man dermed med Hermann (s. 666) "seminexi, qui, ut libitum est, vel continuato vel per pausam intercepto numero sunt", så torde deremot ej serdeles vara att invända. — I alla fall är obegripligt, huru Förf. kunnat kalla ofvan citerade verser för asynartetiska d. v. s. sådana, som bestå af olikartade, genom (intet eller ett) svagt band sammanbundna rhythmer. Den anförda Sophokliska versen är liksom alla de föregående, (hvilka ej begynna med v. 1526, utan redan med v. 1515: *Ἅλις. Ἵν' ἐξήκεις κ. τ. λ.*) rätt och slätt en trochaicus tetrameter, hvilken (såsom redan gehöret tillkännagifver) måste hafva sin cæsur efter andra dipodien (således efter *σοί*). Visserligen finnes det hos Sophokles (Phil. v. 1402) en dylik trochaicus:

Ν. εἰ δοκεῖ, στείχωμεν. Φ. ὦ, γενναῖον εἰρηκὼς ἔπος,

som har sin cæsur ett versmått framföre, men ingen finnes eller kan finnas, som är så afdelad, som Förf. föreslår. — Lika litet asynartetisk är alexandrinen, som den klassiska trimetern. Den förre skiljer sig (rimmet oberäknadt) blott deruti från den sednare, att cæsuren der infaller en stafvelse sednare än vanligtvis i trimetern; men jemväl verkeliga alexandriner (d. v. s. jamber med alexandrinsk cæsur) förekomma ofta nog ibland trimetern hos alla tre tragici. — Slutligen förekommer mig obegripligt, huru Förf. anser möjligt, att i en viss gifven vers förlägga cæsuren hvar man behagar, eller, med andra ord, afdela versen i godtyckliga s. k. semicola. Visserligen tyckes hvad Hr J. sid. 37 yttrar skydda honom emot ett sådant tillmäle, men hans anordning af de nyss anförda Alexandrinerne, tvärtemot skaldeslagets natur, bevisar redan, att han ej häruti erkänner en i dess egen art grundad lag. Detta styrkes vidare genom hans förut klandrade indelning af de Pindariska versslagen i s. k. semicoler, hvarföre han (oberäknad traditionen) ej förmår ange minsta skäl: — endast "godtycket hos Skalden — icke hos Öfversättaren." Men vi ha redan visat, att ett sådant godtycke icke får ega rum.

Hr J. har ur Forkel låtit aftrycka en melodie till Pyth. I., hvilken han anser för äkta, och har på denna förutsättning bygt allehanda slutsatser om de Gamles både metrik och musik. Rec:s obekantskap med dessa ämnen förbjuder honom, att deruti ingå i någon pröfning. Den gamle Haeffner, som grundligen studerat sin Forkel, Kirnberger m. fl., ansåg dock detta stycke för oäkta, och förklarade, att allt det ljus han sjelf efter en mångårig forskning hade vunnit om de Gamles musik (nemligen dess inre väsende), vore ungefär lika med noll. Deremot trodde han, att de äldre katholska kyrkosångerna vore efterbildningar af den Grekiska musiken, och att man endast genom dem kunde vinna ett ungefärligt begrepp om dennas art. Den äldste af dessa melodier, äfven bibehållen inom vår kyrka, är den såkallade Ambrosianska Lofsången (Te Deum).

I redogörelsen för grunderna för sin Öfversättning instämmer Hr J. i de flesta punkter med de af rec. i sin Verslära anförda principer. Några af de vigtigare skiljaktigheterna må alltså blott skärskådas. Förf. säger sid. 58: "Accent-stafvelsen är endast styrka (en ren intension) liksom icke-accenten är endast uthållning (en ren extension)." Detta synes rec. orätt. Accenten utmärker ju endast tonens läge i skalan, så att om t. ex. gravis står på andra notlinien, står acutus på tredje eller fjerde o. s. v. och derföre kallas denna just ὀξεῖα προσωδία. Emedan detta förhållande ej har att göra med Metriken, som endast mäter stafvelsernas tid, men ej deras höjd, så hör hela accent-läran icke till denna vetenskap [4]) annorlunda än i läran om arsis och thesis. Hvad föröfrigt Hr J. i samma kap. anmärker, innehåller flera ganska goda anmärkningar. I det följ. om Konst-accenten förekomma deremot åtskilliga klyftigheter, hvarom rec. hade hvarjehanda att säga, i fall rummet medgåfve. Sjelfva namnet, som skall betyda quantitets-längd, synes otjenligt, emedan, såsom nyss sades, accenten blott har att göra med tonens höjd eller sänkning, icke dess quantitet, dryghet, tidslängd. Accenten är således till sin natur qualitatif, hvarföre termen Konstaccent, i betydelse af quantitet, innehåller en motsägelse. I alla fall bör man i hvarje vetenskap sky införande af nya termer eller förändring af de gamlas betydelse, så vida nödvändigheten ej ovilkorligt så fordrar. I metriken har man nog både termer och oreda förut tillräckligt.

Sedan Förf. uppställt sina reglor för svenska prosodien, heter det: "Hvad man saknar här, är hela rubriken af obestämda (ancipites) stafvelser, och hvad man finner här, är ett rikt förråd af fullkomligt goda pyrrhichier och tribrachyer." Han antar neml. orden liksom, liksä, likväl, uti, deraf, hvarvid, tvärtom, bakom m. fl. såsom fullgoda, och dina, mina, våra, deras, hafva m. fl. (när dessa ord ej hafva oratorisk accent) såsom ofullkomligare pyrrhichier; vidare antager han likasom, äfvensom, nedanför o. s. v. såsom tribrachyer. I denna lagstiftning har Hr J. ej förfarit såsom en god Christen; ty han har dervid blott tänkt på sig sjelf och icke på nästan. Genom en så beskaffad lära blifver det nemligen temligt lätt att öfversätta Pindaros och andra lyriska sånger, men (då Hr J. tillika utdömmer trochén ur hexametern) nära nog omöjligt, att

---

4) Då jag, i likhet med Voss, Regnér och Adlerbeth antagit i svenskan accenten såsom i de flesta fall identisk med begreppslängden, så har det skett derföre, att desse tecknat t. ex. fadren, såsom fàdren, hvaremot Hr J. tecknar fadrén, hvilket också är riktigare. Svenska Akademien tecknar fàdren.

öfversätta Homer eller den tragiska dialogen. Derjemte har Hr J. tillåtit sig sjelf att, till undvikande af tvång i meningen, nyttja trochén i st. f. spondén, men förunnar icke hexametern samma frihet! Illiberalt, Hr J.! — Lyckligtvis är denna theori alltför orimlig för att någonsin vinna burskap. Är meningen den, att de s. k. ofullkomliga pyrrhichierna, som närma sig till trocheer, få användas på begge sätten, så motsäger Förf. sig sjelf, ty då uppkomma just ancipites; är åter meningen den, att ehuru dessa ord stå emellan pyrrhichier och trocheer, men ändock icke får brukas mer än på förra sättet, så är regeln godtycklig. Af noten till sid. 76 finne vi, att det förra verkligen varit meningen, ty Förf. säger sig stundom begagnat de s. k. tribrachyerna som daktyler, och pyrrhichierna som jamber och trocheer. Men då ha vi ju åter dessa ancipites, hvilka Förf. fördömer? Huru förklara en sådan inconsequens? Vidare: Grundsatsen, hvarföre ord såsom tvärtom, kanske, af Förf. anses som pyrrhichier, är den, att "de emottaga accent på begge vocalerna" (menas: att än den ena, än den andra stafvelsen kan nyttjas kort eller lång); men hvad är detta för ett skäl? Om t. ex. ordet tvärtom efter behag kan användas än som jamb, än som troché, följer väl deraf, att den är intetdera, utan ett tredje, neml. pyrrhich? Ytterligare: flera ord, såsom eller, äro, voro, genom, öfver, honom m. fl. stå onekligen efter allt sundt gehör pyrrhichien närmare, än tvärtom, kanske, men likväl få efter Hr J:s lagstiftning endast de sednare, men icke de förra gälla såsom sådana. Enligt Adlerbeths och rec:s grundsatser äro alla dessa ord trocheer, hvilken grundsats också af alla orthodoxa Metrici blifvit antagen; endast ett undantag hafva vi fastställt för ordet eller, hvilket vi, i anseende till detta ords lätthet, medgifvit kunna användas såsom pyrrhich, således den enda i hela svenska språket. (Ehuru rec. sjelf förblifvit denna grundsats trogen i praxis, så skulle han dock nu gerna vilja medgifva, att i vissa bekantare versarter (t. ex. hexametern) några af dessa ord, neml. de mest lättflytande och tillika de oumbärligaste t. ex. de anförda, må kunna ömsevis nyttjas såsom pyrrhichier).

Beträffande *ancipites*, inser rec. intet skäl, hvarföre de ur svenska Metriken skola utdömmas. Alla språk hafva ett stort antal sådana, t. ex. i svenskan dem, som Förf. anfört och många flera. I Grekiskan gör *muta cum liquida* position i Epos, men är tvärtom med vissa undantag kort i attiska poesien; hos Pindaros obestämd. Homer nyttjar stundom samma stafvelse än kort än lång t. ex. den första i Ἄρης, ἀνήρ m. fl.; hvarföre skulle vi, med vida mindre ressurser än de Gamle, genom godtyckliga, språkvidriga reglor göra vår vers vida mera bunden än desses?

Hr J. slutar sin Metrik med anmärkningar om de Gamles Musik, hvaröfver rec., i saknad af insigter, icke kan utlåta sig. Men då Förf. yttrar, att "skillnaden mellan deras och nutidens tonsystem endast torde bestå i temperaturen" — måste anmärkas, att de förres tonsystem utan tvifvel var äfven i mathematiskt hänseende fullkomligt, hvaremot vårt är falskt, emedan i vår octav fattas en half ton, hvilket redan skönjes af semitonernas olika intervaller på klaveret. Den bristande halftonen är utdelad på octavens öfriga toner, så att defekten serdeles för våra konstförvillade öron blifver omärklig. Deremot skall (enligt Haeffner) den äldsta nordiska skalan varit riktig, hvilket förmärkes i Folkvisan, och efter denna grundsats har Haeffner också behandlat dessa melodier. — Besynnerlig är också Förf:s anmärkning: "Emellan Bardernas s. k. icke-konst och den mest beundrade konstutveckling, mellan de af kyrkan kanonicerade cantus firmi och operan Don Juan stå ju nästan endast en Haydn, en Mozart." Då med

Operan Don Juan väl menas den Mozartska, huru kan konstnären sjelf sägas stå emellan ett främmande och sitt eget verk? Men afsedt från uttryckets oriktighet, har Förf. glömt Pergolesi och de andra gamla Italienske mästarne jemte Haendel och Seb. Bach, som (åtminstone de de båda sednare) just i musikens svåraste regioner såsom konst (contrapunkten, fugan) ju allmänt erkännas aldrig blifvit öfverträffade?

Efteråt bifogas några underrättelser om Pindaros. Förf. anför efter Forkel att "Pindaros snart sagdt är den ende bland forntidens skalder, om hvars moraliska karakter man icke haft det minsta att anmärka." Hans egna Scholiaster anmärka dock, på flere än ett ställe, att P. var sniken och sålde sina Oder efter guldvigt. Andra ha uppgifvit, att han var amasius (ἐρώμενος) åt Kung Hieron, och hade sjelf till amasius en gosse vid namn Theoxenos, i hvars armar han dog på theatern. Mot sin lärarinna, Korinna, beskylles han ock för afund och otacksamhet; då hon för femte gången från honom tog priset, kallade han henne i harmen "en sugga" (Aelian.). Om alla dessa beskyllningar äro sanna eller falska, lemnas här derhän; gjorda hafva de dock blifvit. — Derefter yttras; "P. var eusebês i ordets rationella och kosmopolitiska betydelse. Och det är denna storartade verldsåsigt, detta sin tids fördomar djerft, men likväl försigtigt bekämpande natursinne, som gör honom till en heros i menskliga snillets historia" m. m. . . Religiös var P. onekligen; men visst ingen rationalist, och hvad med kosmopolitisk fromhet (εὐσεβεία) förstås, veta vi ej, så vida ej menas, att han trädde utom den helleniska religionen, hvilket dock icke är fallet. I hans poesi kan också ej förspörjas något natursinne, och knapt något bemödande att bekämpa tidens fördomar, så vida icke hans bemödande att inskärpa moraliska sanningar så skall kallas. I sin verldsåsigt skilde sig visserligen P. från den Homeriska, och slöt sig i stället till den hieratiska (Orphiska, Pythagoreiska): han antog således själavandringen. I sin behandling af mytherna följde han alltså ej godtycket, såsom Förf. jemte andra föreställa sig, utan de nordhelleniska traditionerna, som, enligt hvad rec. på ett annat ställe skall visa, äro lika gamla som de episkt-homeriska. Ur denna synpunkt måste vi ogilla, att Förf. på det bekanta stället Ol. II. 123 gifver företrädet åt en tolkning, som bortresonnerar skaldens temligen klart uttryckta mening om metempsychosen.

Ännu återstår för rec. att yttra sig om Förf:s behandling af texten, om Öfversättningens och om Noternas värde. Det förra skulle erfordra ett utrymme, som alldeles saknas. Han måste således alldeles förbigå detta ämne. Beträffande öfversättningen, uttrycker Hr J. sjelf sig derom med mycken blygsamhet. Hans bemödande har varit att återgifva originalets både innehåll och form så noggrannt som möjligt, och han fruktar, att originalets anda genom de svårigheter, som deremot ligga i vägen, alltför mycket lidit. Med mycket nöje vitsordar rec. den skicklighet, hvilken Hr J. ådagalagt i denna kamp, hvarur han ofta gått segrande. Af egen erfarenhet känner rec. alltför väl de stora hinder, som på detta fält möta. Visserligen har Hr J. underlättat sin möda ej allenast genom utbyte af trocheer i st. f. spondeer (hvilket rec. också måst göra), utan äfven genom allehanda friheter, dem rec. aldrig vågat, och anser aldrig böra vågas, neml. genom tillskapande af högst betänkliga pyrrhichier och tribrachyer, genom ett efter versbehofvet omskiftande bruk af det grekiska och moderna uttalet af

namn, samt igenom synkoper, hvilka den högre poesien svårligen kan godkänna, sådana som *fa'r, ta'r, hero'n*, o. s. v. Genom allt detta har dock vunnits den fördelen, att constructionen blifvit vida lättare och begripligare än hos Thiersch. Deremot har, såsom Hr J. sjelf befarat, den poetiska andan så hos den tyske som svenske Öfvers. mestadels gått förlorad. Ehuru rec. sjelf efter dylika grundsatser för 30 år sedan öfversatt en Pindarisk Ode, hvilken öfversättning Hr J. säger sig lagt till grund för sin, så gillar han dock numera dessa grundsatser icke helt och hållet. Mellan den slafviska troheten och paraphrasen, af hvilken sednare method Hr J. också meddelat ett profstycke, bevittnande en afgjord talent, men hvari den äkta Pindaros föga är igenkännelig, gifves en medelväg, hvarom rec. i företalet till Sophokles antydt sin mening, men hvilket ideal han sjelf i praxis är långt ifrån att tro sig hafva upphunnit.

Utan att ingå i en speciellare granskning af denna tolkning, måste rec. dock anmärka, att Hr J. i namnen Orchomenos och Pitana gjort stafvelserna *me* och *na* långa, hvilket är fel emot all grekisk och svensk prosodi. Likaså skrifver han sid. 10 och 12 i Anteckn. Oidipos, då detta namn likväl äfven i Grekiskan heter Oidipus.

I Anteckningarna finnas ganska få egna åsigter, hvilket rec. ingalunda klandrar, ty der en Boeckh och Dissen med sina facklor framgått, är icke lätt för en ung man att finna en efterskörd; han klandrar blott, att det lilla Hr J. här hemtat ur egen fatabur, mestadels innehåller tomma hugskott eller bevisliga fel. Så kallas Pindaros I. 3 "ett naturgeni, som i strängare mening ej ägde sin tids vetenskapliga bildning och synes liksom anse för sin utmärkelse att icke vara lärd." — Har då Hr J. ej läst någon enda biographi öfver en skald, hvars arbeten han utgifver, öfversätter och commenterar? Så litet vi än veta om hans lefnadsöden, är det dock bekant, att han hade njutit undervisning af Lasos, Agathokles, Simonides, och skaldinnorna Myrtis och Korinna i allt hvad som hörde till skaldens yrke, hvartill den tiden räknades, utom hvad som hörde till poesi och musik, äfven mythologi och antiquiteter. Just i dessa ämnen visar P. en lärdom, som kanske stundom går till öfverdrift. Detta är icke blott rec:s omdöme, utan skaldens egne landsmäns. Orsaken, hvarföre de satte honom efter Korinna, var just den, att de saknade gratie (Hr J. tycker tvärtom, s. 5), men deremot funno de hos honom en viss torr, pedantisk lärdom, som hopade fabler på fabler, och ett alltför rhetoriskt ordsvall. Då P. uppläste för Korinna ett af sina stycken, anmärkte hon leende: "lär, unga vän, att så med handen, och ej strö ut hela säcken." P. förbättrade väl kanhända sedermera sitt manér, utan att dock alldeles aflägga det: ännu vittna hans poemer, att "ihm ein Schatz von Kenntnissen zu Gebote stand" (Fuhrmann), hvilken han vid ämnets magerhet alltför ofta måste använda.

S. 5. yttras: "Man erinre sig att den ægyptiska culten till sin idee icke undergick någon väsendtlig förändring i den forn-grekiska culten." Såsom bevis derpå anföres, att "Osiris är Solen, och Aphrodite ursprungligen vore en representant af den himmelska godheten"!! Aphrodite (just den Uraniska) var den Grekiska typen af den VestAsiatiska Astarte, som enligt Boeckh (Metrolog. Forschung.) betecknade den köttsliga beblandelsen, enligt andra, sannolikare, den aflande Naturen. Sammanhanget mellan de grekiska och ægyptiska gudarna är mera dunkelt och omtvistadt. — S. 33. "är den af Strabo nämnda floden Tanais densamma som Donau och Istros" . . Tanais nämnes ej blott af Strabo, utan af otaliga andra framtida författare, och dervid menas aldrig Donau, utan Don. Föröfrigt har Förf. hufvudsakligen förklarat

den Pindariska mythologien, men icke alls befattat sig med philologiska upplysningar (hvilka, då texten jemväl är aftryckt och boken äfven ämnad för undervisningen, skulle varit mycket välkomna) samt sällan med utredandet af tanke-sammanhanget, hvilket väl utgör det svåraste i PINDAROS, men hvarvid han kunnat träffa pålitliga anförare i BOECKH och DISSEN (hvilken Hr J. alltid kallar DISSENIUS), ehuru visserligen den sednare ser för många allusioner. — —

Må Hr J. i denna recensions utförlighet (ehuru den dock är föga grundlig) se ett bevis på det intresse och den aktning rec. egnat åt hans arbete! Ehuru han der funnit många och stora brister, och icke kunna erkänna hans metriska grundåsigter för profhaltiga, så skönjer rec. dock deruti ett högst förtjenstfullt bemödande, många enskilda drag af snille och skarpsinnighet, som äfven för rec. varit i flera fall medelbart eller omedelbart lärorika, och som lofva en god frukt, om Hr J. lyckas att lösslita sig från favorit-meningar, afsöndra forskning från hugskott, klarna sina åsigter, och bortlägga detta grummel i tankar och uttryck, som gör hans Metrik så svårfattlig, ehuru hans stil i sig sjelf är naiv och ganska lefvande. Denna oklarhet i sjelfva grundbegreppen, som vill dölja sig under ett poetiskt och kringsväfvande bildspråk, gör uppfattningen af hans mening högst svår, och om rec., efter ett sorgfälligt studium, mycken tankanspänning och brefvexling med Förf., ändock på något ställe skulle missförstått honom, så tvår han sina händer. På alla andra ställen, der grundtanken är redig, skrifver Hr J. en lätt och angenäm, kanske endast för prunkande prosa. Emedlertid motser rec. med längtan slutet af hans upplaga, och önskar honom af hjertat en sådan framtid, att han odeladt måtte kunna egna sig åt vetenskapliga forskningar på ett fält, der hans uppträde väckt så mycken uppmärksamhet, och äfven i sjelfva verket, betraktadt såsom en ung mans första profstycke, förtjenar det. Sjelfforskning, ehuru åtföljd af fel, är alltid aktningsvärdare än medelmåttan, som aldrig felar, men aldrig finner något, och aldrig gör några framsteg.

P.

[11] Tusen och En Natt. På Svenska utgifven af *H. Sandström.* Häft. I—X. Upsala, Stockholm, Fahlun, 1836—41. XXI, 365, 342 sid. 12:o. (Priset: 3 R:dr 16 sk. B:ko.)

Ursprunget till det herrliga sagoverk, som under namn af *Tusen och En Natt* i mer än hundrade år varit läst och beundradt af hela den civiliserade verlden, är ännu långt ifrån att vara fullkomligen utredt. Hvad hittills derom är kändt, härleder sig förnämligast från den bekante VON HAMMERS un-

dersökningar, dels bestridda, dels fortsatta, ända till närvarande dag. Det hufvudsakliga deraf är följande. Det fanns i Persien redan i Sassanidernas tid Sagoböcker af mångfaldig art, som sednare Författare utsirade och förskönade, eller ock sammanskrefvo de andra, dem liknande. Det första kända verk af detta slag hette *Hezâr Afsân*, d. v. s. *Tusen underbara Sagor*. Det öfversattes tidigt (i tolfte eller trettonde seklet, om ej förr) på Arabiska, och fick då namnet *Tusen Nätter*. Grundlaget till denna samling öfverensstämmer fullkomligt med *Tusen och En Natt*, och detta har gifvit anledning till den slutsats, att *Tusen och En Natt* endast vore en öfversättning från Persiskan. Det omöjliga i detta påstående inses redan af den stora mängd rent Arabiska sagor, som förekomma i *Tusen och En Natt*, af sjelfva sederna, som der beskrifvas, af scenen, dit händelserna förläggas; hvilket allt klart visar på en Arabisk Författare. Den omständigheten, att Cairo på det omständligaste sätt beskrifves, att flera ord och talesätt äro af Egyptiskt ursprung, låta oss gå ett steg ännu längre och antaga, att en Egyptisk Arab gifvit *Tusen och En Natt* dess närvarande form; hvartill han visserligen kunnat låna, för att så säga, bandet, på hvilket alla dessa sköna perlor äro uppträdda, från den redan bekanta boken *Tusen Nätter*, och icke heller försmå att derur hemta en och annan saga; men hans arbete blef ändock ett äkta Arabiskt verk, troget afspeglande detta folks hemseder, föreställningar, vidskepelser och religion. Troligen är mången saga tagen från de berättelser, som genom trogen tradition förvaras af Österlandets Sagotäljare, hvilka ännu i dag hänrycka Muselmännen vid kaffekoppen, tobakseller opii-pipan; flera hafva dock utan tvifvel den snillrike redaktören att tacka för sitt ursprung.

Man har antagit år 1517 såsom den ungefärliga tidpunkten af *Tusen och En Natts* redaktion, ehuru man ej bevisligen kan uppge något exemplar hafva äldre datum än 1548. I Europa blef boken emedlertid ej känd förr än genom Galland's öfversättning, hvilken ända till sednaste tider legat till grund för den mängd af bearbetningar, som på olika språk tid efter annan utgifvits. Det Arabiska originalet började att tryckas 1814 i Calcutta, men afstannade redan vid den 200:de natten, med andra bandet, år 1818. Den numera afl. Prof. Habicht utgaf sednare, i Breslau, 703 nätter i 8 band (1825—1838). Den handskrift han begagnat har dock det stora felet, att vara skrifven på en försämrad Arabiska, mycket närmande sig vulgär-dialekterna, och editionen, afbruten genom utgifvarens död, är vanställd af tryckfel och läsfel i mängd. År 1837 annonserades en fullständig upplaga från Calcutta,

efter en berömd handskrift; den lärer ännu vara ofullbordad. Äran af att hafva skänkt oss den första fullständiga och säkert den korrektaste text af *Tusen och En Natt* tillhör det land, der den uppstått. År 1251 efter Hedjra (1835, enl. vår tideräkning) slutades tryckningen af detta verk i Bulak (en förstad till Cairo), och dess redaktion lemnar orientalisten föga öfrigt att önska.

Under tiden har bemödandet att öfverflytta detta skaldeverk på Europeiska tungomål ej afstannat. Weils Tyska bearbetning, till en del förfuskad af Lewald, är allmänt känd. Engelsmannen E. Lane, som genom ett längre vistande i Egypten, och ett fullkomligt herravälde öfver Arabiska språket, var fullt vuxen det svåra företaget att återgifva *Tusen och En Natt* på ett Europeiskt språk, har nu (1839—1841) i tre stora oktavband fulländat en öfversättning, som icke blott öfverträffar sina föregångare, utan också förtjenar namn af att vara den första trogna. Den får ett förökadt värde genom de rikhaltiga upplysningar Hr Lane meddelar i noterna, och det praktfulla i den typografiska utstyrseln förhöjes genom de sanna teckningar af verkligt orientaliska scener, hvilka inflätats i sköna träsnitt uti texten.

Det är med en obehaglig känsla ref. vänder sig från Lane till Hr H. Sandströms produkt. — *Tusen och En Natt* har länge förtjust mången Svensk, och önskan har varit allmän, att kunna på vårt språk tillegna sig detta beundransvärda snillefoster, som säkert skulle uppväga stora massor af den betänkliga litteratur, hvilken beställsamt importeras och sprides af vinningslystnad och beräkning. Dock måste öfversättningen, så vidt möjligt vore, lemna originalet oförfalskadt, ostympadt. Detta föll icke Hr S. i sinnet. År 1835 då första häftet af det anmälda arbetet utkom, tillerkände Hr S. den Tyska öfvers. med namnen Habicht, van der Hagen och Schall på titelbladet, företrädet bland alla då existerande. Den var dock ingen ting annat, än hvad dess öfriga gelikar framvisat, en öfverarbetad och utvidgad Galland, och alldeles icke, så som Hr S. i företalet påstår, öfverensstämmande med den Arabiska text, hvilken Habicht utgifvit. Innan andra häftet blef synligt, var fjerde upplagan af denna öfversättning, grundvalen för den Svenska, utgifven, och innan femte häftet utkom, hade både Weil och Lane lemnat Hr S. hjelpmedel, att förse Svenska allmänheten med en *Tusen och En Natt*, som kunnat uppfylla alla möjliga önskningar. Emedlertid har Hr S. icke följt någondera. Han har efter behag uteslutit den ena Sagan efter den andra, och förkortat dem, hvilka han funnit för godt att öfversätta. I de utkomna häftena saknas följande sagor: *Köp-*

mannen och Anden; i den oäkta berättelsen om de *40 Wezirerna*, historierna om *Scheikh Schehab ed din*, *Mahmud och hans Wezir*, *Prinsen af Kharizme*, *Skomakaren och Konungadottren*, *Kung Papagei*; *De tre Kalenderna och de fem Fruarna i Baghdád*, *Sindbads resor* (som dock ej tillhöra *Tusen och En Natt*, men finnas i Hr S. original), *Den lille Puckelryggige*. Detta utgör redan mera än hälften af det, som Hr S. hittills öfversatt, och kommer Hr S. att fortfara på lika sätt, så går den Svenska allmänheten miste om en betydlig del af originalets sköna sagor.

Åtskilligt kunde väl anmärkas mot öfversättningen, t. ex. besynnerligheten att vilja öfversätta några nomina propria — vi läsa på flera ställen Hjertansplåga, Morgongryning o. s. v. — då andra få stå ostörda qvar, ehuru ock de, såsom de flesta i boken förekommande, kunna öfversättas; uttryck mindre städade, såsom snöping o. d., släpande meningar, förrådande sitt Tyska ursprung m. m.; men ref. har blott haft för afsigt, att leda öfversättarens uppmärksamhet på hans åtagna förbindelser mot sitt publikum. Så länge på titelbladet skrifves "*Tusen och En Natt*, på Svenska utgifven af H. Sandström", så länge har läsaren rätt att begära, att få detta verk sådant det verkligen är. Och till dess det blir möjligt för någon Svensk orientalist, att från Arabiskan till Svenskan öfverflytta detsamma, kan en öfversättare ur andra hand ej finna någon grundligare ledsagare än E. Lane. Ref. rekommenderar äfven till behjertande för de blifvande "Plancherna" de Lane's öfversättning bifogade träsnitten, mot hvilka de med 10:de häftet meddelade usla lithografierna (efter Stuttgardska upplagan) svära förfärligt. — NB —

HISTORIA.

[12] Napoleon, framställd efter de bästa uppgifter, af * *r*. Första Bandet. Med 22 stålgravyrer, efter Originalmålningar af Frankrikes mest berömda målare. Öfversättning af *George C. S—r*. Andra Upplagan. Stockholm, N. H. Thomson, 1840 och 1841. Häften 1—6. VIII och 352 sidor. 8:o och 10 gravyrer. (Priset: för Subskribenter 32 sk. B:ko, för Köpare 40 sk. B:ko häftet).

Tyckes vara ämnad för salongsbordet, och kan der göra skäl för sig, ty utstyrseln är god, och gravyrerna vackra.

Hvad innehållet beträffar, har Förf. föresatt sig att teckna Napoleon ej blott såsom regent och krigare, utan ock som menniska. Regenten har, att döma efter de hittills utkomna häftena, som gå till den 18 och 19 Brumaire, fått minsta delen; jfr. t. ex. Häftet 3. s. 193 om Italienska republikernas organisation; krigaren behandlas så mycket utförligare; till teckning af menniskan mönstras en mängd anekdoter, ur de olika partiernas fabriker, och det med synbart sträfvande efter opartiskhet. Herrar BOURIENNE och WALTER SCOTT stå serdeles ofta till rätta. Originalet är Tyskt; dess första band utkom i Leipzig 1837. Öfversättningen är för det mesta ledig. Gravyrerna förete sin egna lilla märkvärdighet: under kanten står, utom tryckorten Carlsruhe, föremålet för gravyren på Tyska; ofvantill finnes detsamma öfversatt, ej alltid rätt lyckligt, såsom: "Men NAPOLEON är dess hufvud" (Dieser wird das Haupt der Familie seyn), "NAPOLEON stiger öfver Alperna," "Hertigen af Montebello's döden," "NAPOLEON vördar krigsfångarnes olyckan." T—m.

[13] Biographiskt Lexicon öfver namnkunnige Svenska män. Sjunde Bandet. 1—3 Häft. Upsala, Wahlström & Låstbom 1841. 359 sid. 8:o (Priset: 28 sk. B:ko häftet).

Det gifves ingen gren af Svensk häfdeforskning, der fältet blifvit så flitigt bearbetadt, som Biografien. För att ej nämna de rika skatter, som blifvit oss lemnade af en BERCHS, VON STJERNMANS, LOENBOMS, EKHOLMS, GJÖRWELLS och många andras samlarenit, ega vi i detta afseende ett ej obetydligt förråd nedlagdt i åtskilliga lärda samfunds handlingar, tidningar, matriklar, topografier. m. m: Lägger man härtill de hos våra mera omfattande häfdatecknare befintliga data, så måste erkännas, att i denna väg mycket blifvit åtgjordt, och rika malmer brutna till begagnande och förädlande af kommande åldrar. Det är ett arf, af våra förfäder samladt med trägen och mödosam flit, samt derföre värdt att med varm tacksamhet af oss efterkommande erkännas, om äfven ej alltid alla högre anspråk skulle finnas tillfredsställda. Huru mycket än sålunda på Biografiens område är vordet tillgjordt, har dock icke allenast häfdeforskaren, utan äfven hvarje vän af våra förfäders minnen ej kunnat annat än beklaga, det dessa rika skatter ej på ett ställe blifvit samlade, utan måste sökas på de mest spridda håll, och ofta i samlingar, som för en hvar ej just äro så lätt tillgängliga. Det enda fullföljda försök till

underlättande af denna olägenhet, som före våra dagar skett; är Gezelii *Biografiska Lexikon*, hvilket med så mycket större erkänsla bör nämnas, som det är det första försöket i sitt slag, och dertill bär vittne om flitig och samvetsgrann forskning. Att detta förtjenstfulla arbete likväl hvarken gjort eller eger några anspråk på en större fullständighet, är allmänt kändt af hvar och en, som dermed gjort sig närmare bekant.

Af hvad vi här i korthet antydt, torde tillräckligen insees, huru en på ett enda ställe sammanbragdt, i möjligaste måtto fullständig Svensk Biografi verkligen varit af behofvet påkallad, äfvensom huruledes allmänheten, vid en återblick på de många preliminärarbeten vi i detta hänseende ega, bort hafva temligen grundade anspråk på ett värderikt hufvudarbete i detta slag af häfdeforskning. Huruvida det arbete, med hvilket vi här gå att sysselsätta oss, uppfyllt detta behof och dessa anspråk, torde anses förhastadt att afgöra, utan att ingå i en genomförd granskning af allt, som deraf utkommit. Vi torde framdeles återkomma till detta arbete, och måhända då få tillfälle att, genom en återblick äfven på de förut utkomna häftena, närmare visa, huru mycket härvid ännu är att önska så i afseende på planen (derest en sådan någonsin funnits), som på utförandet. För närvarande nödgas vi inskränka oss till endast de häften, som utgöra sjunde bandet, och öfvergå derföre nu till en mera speciell granskning af dessa.

Det första namn, som i 7:de bandet af "Biographiskt Lexikon öfver utmärkta Svenska män" möter oss, är

Kagg, Lars. Vid dennes lefnadsteckning — som ogentligen är ett sammandrag af den i "Gjörwells *Svenska Bibliothek*," del. 4, sid. 254—76, införda uppsatsen, "*Riks-Marsken Grefve Lars Kagges Lefverne*" — har Förf. gjort sig skyldig till den hufvudsakliga anmärkning, att hafva framställt sjelfva karaktern af den person, han velat teckna, helt annorlunda, än sådan han i verkligheten varit. Förf. ser nemligen i K. endast den råa, obildade krigaren, den djerfva, modiga soldaten, utan att fästa ens den ringaste uppmärksamhet vid hans högre militära förtjenster, och yttrar sig derföre äfven, att K. var "temligen olärd, hvilket kan väntas, då han tillbragt sin mesta tid i fält." Huru oriktig denna uppfattning af Kagges militära bana är, huru förhastadt detta här anförda omdöme, bör genast falla i ögonen vid en närmare blick på den bildning, hvilken K. som krigare inhemtade, på de krigiska värf, som honom blefvo anförtrodda. Fostrad under den i krigskonstens historia berömde Prins Moritz af Nassau — en krigsskola, utur hvilken, som bekant, sjelfva

Gustaf Adolf med den nyare krigskonsten egentligen utgick — hade han tillfälle att inhemta det yppersta af den tidens militära bildning; och Gjörwell säger äfven uttryckligt om honom, att han i Holland "grundligt studerade Geometri och Fortifikation," en uppgift som vår Förf. alldeles förbigår. Att denna uppgift ej saknar grund, bekräftas ytterligare deraf, att K., vid den märkvärdiga belägringen af Riga år 1621, gaf ritningen till åtskilliga belägringsmachiner, som af Gustaf Adolf med serdeles framgång användes — ett förhållande, som nödvändigt hos K. förutsätter en högre militärisk bildning. Lägga vi härtill, att K. under sin tjenst hos Fredrik af Pfaltz, under Grefven af Mansfeld utmärkte sig i flera belägringar, att han af den skarpsynte Gustaf Adolf alltid användes der, hvarest verklig krigskonst mest gjorde sig gällande, att denne Konung alltid högt värderade hans råd, att slutligen Carl X, vid uppgörandet af sina stora krigsplaner i Polska kriget, nästan alltid deröfver inhemtade den nu mer i lugnet gråuande krigarens betänkande — lägga vi allt detta tillsammans, så tyckas anledningar nog vara för handen att tillerkänna K. en högre och vetenskaplig militärisk bildning. Vi hafva serskildt velat härvid fästa uppmärksamheten, såsom af hans närv. biograf alldeles lemnadt utan uppmärksamhet.

För öfrigt må vid denna biografi ett par anmärkningar tillåtas oss. Förf. säger att K. ledde sin börd från en "Underlagman i Österlanden." Som de flesta läsare sannolikt ej veta, hvad som här menas med "Österlanden," och en misstydning lätt dervid kan ega rum, hade bort anmärkas, att dermed menas Finland. Vid slutet af teckningen omtalar Förf. "Personalierna, efter hvilka hans (K:s) lefnadsteckning är uppgjord." Dermed förhåller sig så, att nämnda personalier blefvo i handskrift meddelade Gjörwell. hvilken derefter författat sin lefnadsteckning af Krog; och vi hafva anledning förmoda, det denna handskrift ej varit för vår Förf. tillgänglig, så mycket mera, som den ej heller bland källorna anföres. I detta fall hade då orden bort blifva "Personalierna, efter hvilka den af Gjörwell förf. lefnadsteckningen är uppgjord."

Kalsenius. Vid denna biografi har Förf. förgätit att upptaga den resa, hvilken K., i sällskap med Konungen, företog till Cassel år 1731, en resa, så mycket mera värd att serskildt omnämnas, som den satte K. i en närmare beröring med flera af Tysklands största lärda. Äfvenså hade K:s deltagande i Riksdagarne 1734—47 varit förtjent af en närmare uppmärksamhet, och deraf i synnerhet den vigtiga rol han spelade vid de upproriska Dalkarlarnes inqvarterande under 1743 års riksdag: Lika väl hade detta här gjort anspråk på ett rum, som den,

endast på en utlännings lösa ord, utan andra grunder, anförda uppgiften, att K:s lycka synnerligen skulle blifvit befrämjad genom den efterlåtenhet, hvarmed han tolererade Kon. Fredriks förhållande till Fröken Taube.

Kellgrens, på nio blad skrifna, biografi gifver anledning till flera tillrättavisningar, hvilka utrymmet här icke tillåter oss. Gerna hade vi önskat, det Förf:s teckning mera burit stämpeln af grannlagenhet mot den ädle mannens minne. Så kunne vi ej annat än uttala vårt ogillande deröfver, att Förf. blott på en "förmodan" framkastat den insinuationen, det kärlekens nöjen skulle förtärt K:s lifskrafter; och slika beskyllningar, som den, att Stockholmsposten försvarade "finkelsupandet," anse vi af sådan art, att de ej ens kräfva ett genmäle. Såsom ett motstycke till hvad Förf. anför om K:s förakt för religionen, m. m. må det tillåtas oss att endast fästa uppmärksamhet vid den i De la Gardieska Arkivets 13:de del (sid. 67) införde K:s "*Ode öfver Christus*" — ett stycke, som andas en innerlig och djup religiositet.

Kexells biografi anse vi oss böra utmärka såsom en bland de lyckligare. Endast har Förf. förgätit att utsätta dödsåret.

Kjellbergs, på tre blad utdragna biografi, hade betydligen kunnat förkortas utan någon förlust för läsaren. Hr —n:s kringsväfvande utflygter öfver reformationen, frihetstiden, pietismen, m. m. kunde gerna hafva blifvit innehållna.

Kjöpings lefnadsteckning är ett verkligt specimen på det bizarra, och, att så säga, hållningslösa, som nu mera så ofta röjer sig i Hr —ns författareskap, att det nästan blifvit dess skaplynne. Utan någon inledning eller sådant, börjar Författaren med en rubrik: "*Nils Matsson blir Matros,*" och fortgår sedan med att redogöra för "*Hesperidernas inbyggare,*" "*Uppfarelsens holme,*" "*St Helena,*" "*Goda hoppsudden och Monomotapa,*" huru "Nils Matsson blir Soldat och upptäcker Elefantens förstånd" &c. &c. Hvad nu allt detta skall hafva på detta ställe att göra, kunne vi ej inse; och mången torde finna underligt, huru de anförda rubrikerna tillkommit, då Förf. ej uppgifver dem, såsom de i Kjöpings Resebeskrifning befintliga. För öfrigt har Hr —n här och der bland uddragen utur K:s resebeskrifning inblandat åtskilliga kurioса af egen fabrik; och stundom vet man ej hvilkens ord det är man har för sig, antingen K:s eller Hr —ns. Sådant, som t. ex. suppositionen, att Svenskarne i Dr. Christinas tid "lärde af Batavias elefanter sin Aristokratism" skall väl tillhöra Hr —n sjelf. I öfrigt hänvise vi endast läsaren till denna egna Biografi — att der sjelf närmare öfvertyga sig om hvad vi ofvan yttrat.

Klintebergs biografi företer ett nytt bevis på Hr —ns benägenhet att sväfva utom sitt egentliga ämne. Så egnas der tvenne blad åt ransakningen öfver Kronprinsen Carl Augusts död, endast af det skäl, att Klinteberg, i egenskap af Justitiekantsler, lade hand vid saken; och detta — endast för det, som det synes, för Förf. kära nöjet att gifva en ny fart åt tron på Kronprinsens förgiftning, en tro, som, lätteligen framkallad af det hastiga i den älskade Furstens död, genom vederbörandes oförsigtiga sätt att gå till väga, och andra tillstötande omständigheter, närdes och utvecklades, utan att, enligt hvad sedermera säkert är vordet utredt, dock i verkligheten ega någon grund. Hr —ns mindre säkra pålitlighet i uppgifter visar sig äfven här. Så finnes inom en enda rad tvenne oriktigheter. Förf. uppgifver, att K. blef Friherre 1816; enligt Rothlieb upphöjdes K. i Friherrligt stånd den 8 Aug. 1815 och introducerades den 3 Maj 1817. Vidare säger Hr —n att K. blef K. af Nordstjerneorden 1816; dertill utnämndes han dock den 17 Juli 1819, enligt hvad 1820 års Statskalender utvisar.

Knös: O. B.; A. O.; O. A.; C. J.; alla — biografier utmärkande sig för flit och noggrannhet i forskning, jemnhet i tankegång och ledighet i framställningssätt; värda att räknas bland det bättre vi i biografisk väg ega. Sin sakrikhet oaktadt, torde dock A. O. K:s biografi på nära sex blad här förefalla något för vidlöftig. G. Knös' biografi (af A.) bär vittne om en snillrik och utmärkt penna.

Königsmark. I denna lysande ätts lefnadsöden synes Hr —n hafva funnit en rik grufva för skandaler, hvarutur han ej heller underlåter att ösa med fulla händer. Detta är också ett popularitetsjägtande, ingalunda af det minst klandervärda slag, då en Författare, att så säga, neddrager sitt skriftställareskap i smutsen, i den förhoppning att sålunda kunna meddela något, som kittlar allmänheten. För att erhålla ett så mycket större fält för denna art af författareskap, har Hr —n ibland "utmärkta Svenska män" äfven dragit in den sköna Aurora Königsmark, hvilkens lefnad äfven i sanning lemnar rika bidrag för en sådan penna. Vi hänvisa synnerligast till hennes, men äfven till de öfriga Königsmarkarnes biografier, hvar och en, som vill öfvertyga sig, att vi ej förhastadt fällt vårt här uttalade omdöme. Här torde vara nog att endast påpeka sådant, som t. ex. berättelsen om den sköna pagen (i C. J. K:s biografi), neddignandet af "Venusvanmagt," Flemings yttrande till Aurora K., Förf:s omdöme om henne i de vackra orden: "Hon blef sjelf sedan lika illa luktande, som hennes rykte;" etc. Men vi skynda heldst från dessa scener

och obscener, endast hänvisande den nyfikne till Hr —NS panorama.

Heldre skulle vi sett, att Förf. egnat något större omvårdnad åt data, som för häfdaforskningen äro af mera vigt och värde. Med BERCHS goda biografier öfver Königsmarkarne vid handen, borde detta ej heller fallit sig serdeles svårt. Så har Förf. alldeles förgätit att nämna den under ERIKS af Pommern tid märkvärdige HENRIK (eller, efter andra, HENNING) KÖNIGSMARK, hvilken var upphofsman till den vigtiga förändringen i skatteväsendet, enligt hvilken skatterna skulle utkräfvas i penningar, i stället för att de förr utgjorts in natura. — Vid skildringen af den under trettioåra kriget utmärkta Fältmarskalken H. C. KÖNIGSMARK, har Förf. serdeles fästat sig dervid, huru han, lik blixten, for härjande fram, brandskattade städer och länder, riktande sig sjelf och sina krigare med stora byten. Vi vilje visst ej jäfva detta Förf:s omdöme, så mycket mindre, som vi äro af den tanken, att i allmänhet skuggsidorna af 30:åra kriget i häfden blifvit för mycket öfverglänsta af de onekligen stora ljuspunkter detsamma företer; men någon förmildring torde dock vid den tafla Förf. här framlagt böra ega rum. Anmärkas hade bort, att det var tidens sed och nödvändigheten, men ingalunda en vild plundringslust, som härtill förmådde K. Till det sednare var hans själ för storartad och ädel, och det heter derföre äfven hos BERCH, att hans medlidande mot fattiga prisas af utlänningar, ett omdöme, som väl förtjenat ett rum vid sidan af hvad Förf. anfört. — Då Förf. om H. C. K. säger, att han blef "begåfvad med samma Grefskap som tillhört Sveriges förste Grefätt — Westervik och Stegeborg, gamla Sturegrefskapet," har han begått ett misstag, som vi ej väntat af en person, hvilken så mycket sysselsatt sig med våra äldre handlingar, som Hr —N. Förf. har nemligen sammanblandat Stegeborg och Stegeholm; och att det ej skett af misskrifning, synes deraf, att detsamma återkommer i O. V. K:s biografi. Stegeborg var visserligen äfven, sedan 1537, ett Sturegods, men som Grefvar skrefvo de sig till "Stegeholm och Westervik," hvilket äfven det hos SIVERS (*Westerviks stads historia*, sid. 349) aftryckta Donationsbrefvet på Grefskapet, af den 11 Juni 1562, utvisar. Äfven KÖNIGSMARK skref sig Grefve "till Westervik och Stegeholm," och hans Grefvebref finnes äfven på samma ställe (s. 365) aftryckt. Sålunda hafva äfven BERCH, UGGLA m. fl. riktigt upptagit detsamma. — Uti O. V. KÖNIGSMARKS biografi kallar Förf. SAMUEL PUFFENDORFFS bror ESIAS, ehuru han hos BERCH öfverallt heter ESAIAS.

Hvad för öfrigt Königsmarkarnes biografier beträffar, torde böra anmärkas, att Förf. haft tillgång till flere, så utländska som inländska källor: i synnerhet har han flitigt begagnat den i Leipzig år 1836 utkomna "*Denkwürdigkeiten der Gräfin Maria Aurora Königsmark und der Königsmarkschen Familie. Nach bisher unbekannten Quellen von D.r Friedr. Cramer.* 2. B:de" — ett arbete, som i Sverige, besynnerligt nog, ej är mycket bekant. Med så rika materialier vid handen, hade man i sanning haft rätt att af Hr —n vänta sig något mera värderikt. Endast sjelfva framställningssättet visar, huru liten möda Hr —n på dessa biografier aktat för godt att nedlägga, och vi kunna ingalunda som ursäkt antaga Hr —ns erkännande, att "han hvarken känt kallelse eller haft tid att noggrannt studera äfven de källor, som funnits att utan allt besvär tillgå." Oss synes, som borde, under sådana förhållanden, Hr —ns hederskänsla hafva hållit honom tillbaka. Må man litet allvarsammare betänka den skada man gör, genom införandet af detta snabbskrifveri, hvartill först i sednaste tider vi inom fäderneslandets litteratur sett några försök, och hvaröfver hvarje vän af grundlig bildning nödvändigt måste uttala sitt ogillande!

Klints, G. af, biografi på nio blad hade, ehuru väl skrifven, kunnat tåla en inskränkning.

Lagerbjelkes lefnadsteckning är egentligen en panegyrik, hvilkens närmare analysering vi icke anse tillständigt företaga, alldenstund ämnet ligger för nära vår tid, att kunna, så som eljest sig borde, behandlas. Vi vilja endast anmärka, att Förf. helt och hållet förbigått L:s förhållande vid 1809 års revolution, hans ställning till Kansli-Presidenten Ehrenheim, m. m. Förf:s uppgift, att "grämelsen" öfver "paskillet (?) Konspirationen i Iran" skulle hafva påskyndat L:s död, låter ej rätt väl förlika sig med den tiderymd, af 4 à 5 år, som förflöt emellan denna tidningsartikels författande och L:s inträffade bortgång.

Lagerbringarnes biografier hafva åter fått öppna ett fält för mången, rätt egen dust af Hr —ns penna. I historiografen Sven Lagerbrings biografi förefaller oss i synnerhet anmärkningsvärd den bitterhet emot Gustaf III, som der framlyser — till och med på sanningens bekostnad. Så säger Förf. om det tal, som L. höll i Lund år 1766, då Gustaf som Kronprins besökte Universitetet, att det var "visst ej i Furstens smak, ty det var lärosätets historia." Hvarifrån Förf. tagit sig anledning till detta egna domslut känna vi ej; men hvad vi veta är, att Ståhl (i sina *Biograf. Underrättelser om Professorer vid Lunds Universitet*) serskildt yttrar om detta tal,

att det rönte Furstens "synbart yttrade höga välbehag." — Sid. 231 kallar Författaren GeneralLöjtnanten LAGERBRING GUSTAF OTTO, ehuru han sjelf i densammes biografi längre fram skrifver honom med det rätta förnamnet, GUSTAF OLOF. — Utur CARL LAGERBRINGS brokiga biografi kunne vi ej underlåta att lemna ett litet prof på Hr —NS framställningssätt och omvårdnad om språket. Det heter der nemligen i en not om den "Pseudo-Waseiska dynastien" sålunda: "Ingen har bevisat detta bättre än Morianens författare under sträfvandet att bevisa motsatsen. Göra äkta makar så mycket buller af sin monoeci, om der ej skall göras buller för att motsäga rykten om ett möjligen beslutadt lurendrejeri, som funnits nödigt efter 10:årig sterilitet? äro dessa af Morianens förf. anförda arrangeringar historiska, så synes äfven här en mans omdöme om GUSTAF III besannadt: han måste bedrifva allt — allt genom negotiationer." Förf. öfriga utflygter och kombinationer i dessa biografier nödgas vi endast lemna i sitt värde.

LEHNBERGS biografi (af —N) vittnar äfven om en brådskande penna. Förf. säger, att han var född "i S. Wi socken och by i Linköpings Län, Calmare Stift:" bör vara "Calmare Län, Linköpings Stift," Äreminnet öfver GYLLENHJELM prisbelöntes ej 1789, som Förf. uppgifver, utan 1788, hvilket sednare år Förf. längre ned bland L:s anförda skrifter äfven riktigt uppgifver. Att för samma faktum finna tvenne olika årtal inom en enda biografi likar sig ej serdeles väl. Att L. invaldes till En af de Aderton i Sv. Akademien är ej af Förf. omnämndt, ehuru inträdestalet helt flygtigt vidröres. Äfven i denna biografi finnas insinuationer mot GUSTAF III och andra saker, som, om tillfället medgåfve, kunde tåla att närmare vidröras.

LEFRÉNS biografi (af —N) företer den egna omständigheten, att hans formligen uppsatta, politiska trosbekännelse riktigt in extenso finnes der upptagen.

LEJONHUFVUDSKA slägten spara vi till en annan gång, då vi äfven erhållit fortsättningen på denna ätts biografier.

Vi hafva här nedlagt de anmärkningar, som främst erbjudit sig för oss, väl vetande, att ännu flere vid detta arbete rättligen kunde göras. Vi tro dock, att hvad vi anfört är nog för att kunna grunda ett omdöme om det hela. Endast det vilja vi tillägga, att stundom personer af mindre vigt blifvit upptagne, och andra mera förtjente uteslutne, att detta, så väl som biografiernas längd, hufvudsakligen synes blifvit bestämdt af den för handen varande tillgången på materialier. Något, som mera bort kunna undvikas, är de vid bokstäfvernas

slut befintliga tillägg, stundom öppet annonserade redan vid bokstafvens början (se LÆSTADIUS).

Af hvad vi nu här ofvan anfört torde tillräckligen synas, att fulla skäl äro för handen till uttalandet af den önskan, det vid den framtida redaktionen af detta arbete, en större noggrannhet och fullständighet i uppgifter måtte iakttagas, mera grannlagenhet visas så väl de tecknade personers minne, som den läsande allmänheten, samt framför allt mera jemnhet och hållning visa sig, så i det hela, som de serskilda delarne deraf. Först så kan det fylla en stor lucka i vår litteratur, och göra anspråk på ett betydande rum ibland dennas alster.

PHILOSOPHI.

[14] Om Äktenskapet, af *Israël Hwasser.* Upsala, Leffler och Sebell, 1841. 118 sid. 8:o. (Priset: 36 sk. B:ko.)

Vi anse det mest lämpligt, att låta framställningen af detta arbetes väsendtliga innehåll föregå granskningen af detsamma. Vi låta således Förf., om ock oftast med andra ord, sjelf till en början tala.

De olikartade anfall mot äktenskapet och familjlifvet, hvilka nu, mera allmänt än förr, börjat framträda, hafva sitt egentliga stöd dels i ett ytligt resonnerande, dels i oviljan mot de bekymmer, hvilka — serdeles bland de fattige — åtfölja äktenskapet. Det nämnda resonnerandet lyder så: att kärleken mellan könen, såsom en naturens drift, är en obestridlig rättighet; att den är sedlig, då den eger sin grund i en ömsesidig frändskap; att erfarenheten visar denna frändskap ofta vara ett öfvergående tillstånd; att, emedan dess varaktighet, till följe af mensklig inskränkning, ej kan förutses, och således icke heller lofvas, den förbindelse för hela lifvet, som äktenskapet vill stifta, är oförnuftig, och kan blifva osedlig; samt att således den fullkomligt fria sammanlefnaden, der de mångfaldigt skiftande valfrändskaperna ej hindras eller motverkas, ensam motsvarar sedlighetens ideal. — Att en sådan lära måste möta motstånd i hvarje oförvilladt sinne, är utom allt tvifvel; men vid bestämmandet af det i densamma väsendtligen osanna, torde tankarne dela sig. Den supranaturalistiska eller theologiska tendensen skall se det falska i påståendet om naturdriftens renhet; en mindre ensidigt theologisk tendens skall deremot finna det i ett oriktigt begrepp om naturen.

Detta osanna begrepp om naturen tillerkänner densamma en oförgänglig förmåga att frambringa och uppehålla sig sjelf. På detta sätt fattas det verkliga, det redan varande, såsom orsak till allt, hvad som uppkommer, och erkännes således såsom den högsta eller sjelfva den skapande principen. Den sinnliga naturdriften, hvilken, inom den organiska verlden, för denna åsigt blir varelsernas orsak, måste derföre såsom den skapande principen vördas och aktas helig. — Den sanna åsigten af naturen erkänner deremot en verklig alstring, eller en oupphörlig uppkomst af absolut nya varelser, hvilka från de redan varande icke kunna härledas, eller såsom verkningar af dem låta förklara sig. Då dessa nya varelser dock icke i Intet kunna hafva sin orsak, så måste denna orsak sökas i en öfver naturen upphöjd verklighet, i ett högre väsende. Detta högre uppenbarar sig i mensklighetens historia såsom ideen af det heliga, hvilket, då det med sjelfuppoffrande vördnad hyllas, pånyttföder både den enskilda menniskan och slägtet, och hvilket, om det fullständigt af tanken uppfattas, inses äfven vara det eviga och allsmägtiga. Genom den dermed uppkommande ideen af skapelse blir naturens helighet viss, och den nyfödelse, som enligt religiösa tron utgör menskligheten högsta bestämmelse, äfven om den öfriga skapelsen gällande. Denna åsigt, som således från det högsta väsendets oupphörligt skapande allmagt härleder uppkomsten af nya varelser, kan i sinnliga naturdriften endast se ett i och för sig sjelft vanmägtigt vilkor för alstringen, och måste derföre underordna sinnligheten under det högre, till ett tjenande medel för dess heliga afsigter, hvilka i äktenskapet äro erkända (sid. 2—15).

Den fiendtlighet mot äktenskapet, hvilken framträdt ur folklifvet (Socialisterne i England, S:t Simonisterne i Frankrike) vänder sig hufvudsakligen dels mot det beskydd äktenskapet gifver åt egendomens ärftlighet, dels kring de bekymmer, hvilka åtfölja den lagenliga äktenskapsförbindelsen (sid. 15 —19).

Från de anfall, hvilka göras mot äktenskapet, denna enda kraftiga sedesmotalt mot sinnligheten, skulle man kanske vilja sluta till sinnliga begärets högre stegring i denna, än i förflutna tider. Fenomener, sådana som Frankrikes närvarande seder och litteratur, likasom ock Det unga Tyskland synas bekräfta en sådan förmodan. För dessa fenomener är dock mindre det sinnliga begärets stegring grunden, än i Frankrike känslans, i det unga Tyskland fantasiens emancipation från religionen och det sedliga medvetandet. Och om man ej för mycket fäster sig vid enskilda företeelser, skall det visa sig, att den sedlighet, som äktenskapet upprätthåller, vunnit stora

segrar inom det menskliga tänkesättet, och att, oaktadt sinnlighetens magt ännu måste erkännas vara stor, den dock kan bevisas förr hafva varit ännu större (20—31). Men huru länge detta kan fortfara, är en annan fråga. Förlorar äktenskapet religionens skydd, så kan möjligen sinnliga begäret åter erhålla den öfvervigt, det i vissa förflutna tidehvarf egt. Med afseende på denna möjlighet synes det ej vara utan nytta, om en framställning af den förnedring och det förderf, som åtföljer sinnlighetens oinskränkta välde, förutsändes (s. 32—87) [1]) den egentligen positiva framställningen (s. 86 till slutet) af sinnlighetens enda säkra motvigt, äktenskapet. — Kärlek (så börjar denna positiva framställning) är öfverhufvud den seger, som det eviga och heliga vinner öfver de naturliga känslorna och begären. Den yttrar sig mer passift, såsom känsla, i vördnaden, mer aktift, såsom vilja, i kärleken i inskränktare betydelse. Kärleken mellan könen är endast en speciell form af kärlekens allmänna idé. Denna kärlek, som till gemensamt lif och gemensam befordran af det i sanning menskligas, det godas verkliggörande på jorden förenar man och qvinna, har tvenne hufvudformer. Den ena är den ungdomliga, med hvilken visserligen en stark och lefvande sinnlighet är införlifvad, men hvilken sinnlighet, långt ifrån att beherrska kärleken, tvärtom är af denna genomträngd och beherrskad; hvarföre ock menniskan aldrig är så oberoende af sinnligheten, som i den första kärlekens heliga stunder. Denna kärlek är derföre menniskans egentliga skyddsengel under den period af stegrad sinnlighet, som åtföljer utvecklingen till manbarhet. Den andra formen tillhör den åldrande perioden. Den saknar sinnlighetens glans och känslans häftigare värma; men dess karakter är mera ren och ädel. Den är beviset, att den ungdomliga kärlekens hopp och löften om trohet ej voro ett bländverk; den är vittnesbördet, att en kärlek kan finnas, som öfverlefver både sinnligheten, ålderdomen och döden, och hvilken just derigenom uppenbarar lifvets helighet och sitt eget himmelska ursprung. Kärlekens karakter under mognadens ålder eller lifvets middagsperiod är en innerlig förening af begge dessa ofvannämnda former. — Det är dock den moderliga kärleken, som uppenbarar det egentliga syftet, den sanna betydelsen af kärleken mellan könen; denna måste derföre hufvudsakligen gifva reglorne för äktenskapet, liksom den gifver qvinnan den högre betydelse och värdighet, hvilken i hennes ofta så underordnade och beroende ställning inom familjelifvet visar

[1]) Vi förbigå expositionen af denna afhandlingens del, och öfvergå omedelbart till positiva framställningen af äktenskapets väsende.

sig vara förbisedd eller förgäten. Men med den kärlek, som helgar förhållandet mellan qvinna och man, eger kärleken till det allmänna i menskligheten ett så nödvändigt sammanhang, att den ena ej kan bestå utan den andra. Tvenne falska åsigter förtjena i detta afseende nämnas. Den ena sätter mannens bestämmelse i hans sträfvande till det högsta möjliga mått af personlig ära, magt och njutning. Detta är polygyniens princip, med hvilken konkubinatets deri åtminstone öfverensstämmer, att de båda misskänna qvinnans betydelse och värde, såsom maka och moder. Den andra åsigten ligger till grund för det manliga celibatet. Af denna anses ej blott sinnliga begäret, utan äfven generationen, och således beroendet öfverhufvud af slägtet och qvinnan hindra personligheten att uppnå sin högsta bestämmelse. Denna ensidighet har dock aldrig vunnit sitt syfte, utan tvärtom hos de bättre frambragt en nästan obegränsad magtlystnad, hos individer af gröfre och kroppsligare lynne ett förvildande njutningsbegär *). — Kärlekens verkliga och nödvändiga sammanhang med mensklighetens allmänna bestämmelse är erkänd genom äktenskapet och de lagar, hvilka upprätthålla dess helgd. Äktenskapet är kärlekens yttre samhällsform. Det får, såsom förbehållet åt kärleken, nedsättas hvarken till en skyddsanstalt för begäret eller vinningslystnaden, ej heller till en tvångsanstalt, som åt tvedrägten gifver yttre skepnaden af enighet och frid. Troheten genom lifvet tillhör vidare kärlekens väsende. och äktenskapet är derföre alltid oupplösligt. Men en förening, som saknar äktenskapets inre lif, må ej usurpera dess namn, utan bör, såsom osann, upphäfvas. Staten måste således å ena sidan bemyndigas att upphäfva mot äktenskapets princip stridande föreningar; men å andra sidan måste trohetens vård utgöra ett föremål för samhällets omsorg. Denna samhällets vård tillhör dess kyrka, då äktenskapet till sin innersta grund är med religionen identiskt. Förnekar man kärlekens verklighet, påstår man endast begärets tillvaro kunna antagas, så blir visserligen äktenskapsförbindelsens religiösa akt ett hyckleri, som gifver det en blott skenbar åtskilnad ifrån konkubinatet. Till en tom yttre form skulle dessutom den religiösa ceremonien nedsjun-

*) Quinnliga celibatet deremot är ej egentligen fiendtligt mot äktenskapet, utan tvärtom det första utvecklingsstadiet af dess idé. Vördnaden för qvinnans oskuld, som är ett så väsendtligt moment i äktenskapet, är grundtanken i kulten af Venus Urania, Diana, Vesta och af den heliga Jungfrun. Qvinnans dygd blir dock i denna kult ett inom templet inneslutet föremål för vördnad, ej en aktif kraft, som förädlande genomtränger lifvet, såsom förhållandet är i det verkligen sedliga äktenskapet (sid. 96—98).

ka, om nemligen kyrkans förhållande till äktenskapet inskränkte sig blott till denna ceremonis handhafvande. Men det åligger, såsom ovilkorlig skyldighet, kyrkan att hafva uppsigt och vård om den äktenskapliga troheten; liksom ock vården af äktenskapets egentliga grundkraft, den qvinnliga dygden, äfven utom äktenskapet, utgör en väsendtlig del af kyrkans verksamhet. — Genom äktenskapet uppkommer familjelifvet. Fiendtligheten mot äktenskapets närvarande form eger ett kraftigt stöd i den egoism, som så ofta röjer sig i familjens förhållande till staten, eller i det underordnande af statens rätt och fordran under familjeintressen, mot hvilket reaktionen i vår tid är så häftig och så stark. Härvid är att erinra, att om ett öfverdrifvet familjens intresse för sig sjelft saknar giltighet, den sanna och sedliga måttan af detta intresse dock ej derföre får förkastas. Hit hör ock frågan om det värde familjuppfostran eger. Det ensidigt politiska intresset synes vara benäget för ett uppfostringssystem, der kunskap och skicklighet för bestämda yrken göres till hufvudsak, men der det verkligt menskliga tvingas att träda i bakgrunden. Man har mycket talat om den förvekligande inflytelsen af familjuppfostran, i jemförelse med skoldisciplinen; och det ligger något sannt deri, i synnerhet hvad den vetenskapliga eller lärda uppfostran beträffar. Men vår tid har redan erfarit, kommande tider skola än mer erfara följderna af den brist, som i tänkesättets bildning uppkommit genom frånvaron af familjelifvets omedelbara medverkan vid det väsendtligaste af all uppfostran. Man har skäl att fråga, om det meddelande af det heligas begrepp, som sker med enfaldens vördnad och den innerliga kärlekens ömhet, icke måste ega mycket mer af den anda, som utgör all bildnings sanna lif, än som kan tillerkännas den kunskap, hvilken lärarens undervisning visserligen till ett större mått förmår meddela. Familjuppfostran utöfvar icke blott på dess föremål, barnen, utan äfven på dess aktiva organer eller föräldrarne sitt välgörande inflytande. Äfven för mödrar af högre stånd och i bättre vilkor är den af stor vigt, såsom ett mägtigt och nödvändigt medel för utvecklingen af deras sanna qvinnovärde, och för befrielsen från det fjettrande nät, som verlden, flärden och omständigheterna så ofta sammanväfva omkring deras bättre varelse. — Slutligen hör äfven till familjelifvet tjenstefolkets ställning inom detsamma [3]).

---

[3]) Ref. beklagar, att utrymmet ej tillåter en framställning af det vackra och läsvärda Förf. yttrar dels om syskonförhållandet, dels om tjenstfolkets ställning inom familjelifvet.

Härmed slute vi expositionen af detta arbete. Vi hafva gjort den utförlig med afseende på de läsare, hvilka sakna tillfälle till det noggrannare studium af originalet, som för insigten af dess inre sammanhang erfordras. I sin mån har ock till denna utförlighet den förmodan bidragit, att icke hvarje läsare kanske egt nog lugn, att hålla sin uppmärksamhet på *allt* det storsinnade och djupa i detta arbete fullkomligt oberoende af de enskilda störande, någon gång ock sårande partier, hvilka här och der (t. ex. i anfallen mot Naturvetenskaperne, Plato, Goethe, Kant, Schiller) möta. Hvem älskar ej att bortse från dessa, säkerligen i ett förhastande grundade skuggsidor af ett arbete, hvilket från vetenskapens sida i vårt fäderneslånd öppnat banan för den positiva utvecklingen af äktenskapets och familjelifvets stora betydelse för det enskilda och det allmänna lifvet.

Förf. tager till utgångspunkt för sitt arbete den satsen, att alla fiendtliga anfall mot äktenskapet hafva sin grund i sinnlighet. Denna sats synes motsagd af det erkännandet, att vår tid, som dock har så talrika och så starka anfall mot äktenskapet att uppvisa, ej kan beskyllas att vara den af sinnlighet mest beherrskade. Han erkänner ock vidare för dessa vår tids anfall en mer andelig grund, då han förklarar dem nära sammanhänga med de öfriga meningar för dagen, hvilka öfverensstämma i att uppskatta det individuella såsom det högsta. Af denna det individuellas uppskattning antydes (s. 87), men bevisas ingenstädes "köttets evangelium" vara en nödvändig konseqvens. Utan tvifvel är det Förf:s mening, att den rustning till ogenerad skilsmessa, hvarpå i det fria äktenskapet allt är anlagdt, dels gör det omöjligt för andra, än de båda makarne sjelfva, att åtskilja äktenskapet från osedliga förbindelser, dels ock, till principen åtminstone, uppoffrar familjen åt sinnligheten. Derigenom, att yttre skilnaden mellan sedliga och osedliga förbindelser upphäfves, försvinner sedliga opinionens magt öfver sinnligheten; och då offret af familjen åt sinnligheten erkännes rättmätigt, gifves åt den sednare en vigt, hvilken oerhördt måste öka dess välde. Historiken af de tider, då vördnaden för familjen saknats, då sedliga opinionens inflytande öfver sinnligheten varit ringa eller intet, bevisar, att hvad vi nämnt, varit Förf:s grundtanka. — I den positiva delen hade vi önskat en bestämdare utveckling af likheten och olikheten mellan Förf:s åsigt och deras, hvilka han bekämpar. Han frågar (s. 90), om någon, som erfarit kärlekens magt, kunnat tänka sig möjligheten af dess upphörande, och bygger på denna erfarenhet den sats, att troheten för lifvet är äktenskapets väsende. Utan erfarenhet torde dock en

hvar kunna inse, att det strede mot renheten af en förbindelse, om den slötes under medvetande om böjelsens flygtighet, och med bestämd beräkning på skilsmessa vid böjelsens tidigare eller seduare aftagande. Men hans motståndare behöfva ej erkänna giltigheten af den beräknande flygtighetens förbindelser: de kunna ock för en förbindelses renhet och sedlighet fordra det medvetande af trohet, hvilket Förf. tillägger den sanna kärleken. Vi hade önskat, att Förf. speciellt undersökt grunderne för sina motståndares ovilja mot den lag, som ålägger dem, hvilka ingå äktenskap, att offentligen bedyra, det de för hela lifvet, i dess vexlingar af nöd och lust, vilja och tro sig kunna blifva hvarandra trogne. Likgiltig kunna de ej påstå denna trohetsbetygelse vara. Frånvaron af densamma skulle skydda lättsinnets förbindelser, genom att beröfva den rena kärleken ett af dess väsendtliga yttre skiljetecken. Den likgiltighet för andras omdömen, som med det inre rena medvetandet ensamt finner sig belåten, kan ett samhälle, som ej blott på juridisk kontroll, utan än mer på sedlig opinion bygger sitt bestånd, omöjligen godkänna. Skulle denna sedliga opinion ändock utöfva något inflytande, så måste den först efter ett flerårigt prof erkänna sedligheten af en förbindelse, hvilken det vägrades att på förhand få bevittna sin renhet; eller ock för att icke kränka de rena, skänka beskydd åt äfven alla flygtiga förbindelser. Dessa grunder visa det önskvärda af trohetsbetygelsen; man måste dertill bevisa dess möjlighet. Den är nemligen lika mycket en ed, som ett löfte, och lider af de tvifvel, hvilka i afseende på begge torde vara temligen allmänna. Löftet förutsätter klart eller anande förevetande af den lofvandes egen så väl som dens framtid, med hvilken han genom löftet sig förbinder. Hur man nu må förklara detta förutseende, som redan innebäres i vår fasta tro på en väns redlighet, af ett klart förstånds pröfning och beräkning beror den icke ensamt. I sådant fall skulle andra ofta bättre (Thorild, *om en lycklig äkta förening)* bedöma, hvilka för hvarandra bäst passade, än de båda kontrahenterne sjelfva. Lagen gifver — i fordran af giftomans bifall för qvinnan — åt det pröfvande förståndet endast rättigheten att hindra, ej att bjuda en förening, och erkänner dermed individens egen känsla och instinkt vara det orakel, hvilket denne har att rådfråga. Att denna känsla hos sedliga menniskor bedrager, kan och får ingen medgifva; de enskilda fall, hvilka tyckas bevisa dess otillförlitlighet, kunna endast betraktas såsom frestelser till otro på en af samhällets aldraförsta trosläror, och måste med öfvertygelsens hela kraft förnekas att för något gälla. Så måste en menniska, som ej betviflar tillvaron af

en försyn, i alla de fall, hvilka synas bevisa möjligheten af ett irrande samvete, ovilkorligen förfara. Skulle ropet om de många olyckliga äktenskapen vara en sanning, så bevisar detta ej mot äktenskapets princip, men för tidens osedlighet. Ty slätt skulle det vara beställdt med den tid, hvars samvete fördömde modet att våga ett löfte för längre tid, än kanske från slutet af den ena dagen till den andras början. I kärleken måste ett förutseende antagas; ty af blotta föresatsen till trohet kan denna aldrig framkallas. Hvarmed vi ej neke vigten af föresats eller öfverhufvud af sedligt bemödande för trohetens bevarande. Tvärtom är väl det oftast grunden till äktenskaplig olycka, att ej kärlekens första hänförelse inses vara ett öfvergående tillstånd, hvars egentliga värde och bestämmelse består i vittnesbördet om det sedliga bemödandets kraft att bibehålla troheten. Kärleken liknar i detta fall snillet. Dess ideer framträda med en slags nödvändighet, eller utan någon föresats, deras utveckling fordrar stor ihärdighet och ansträngning. Förutseendet, att bemödandet för trohetens bevarande skall lyckas, är således förutsättningen för trohetslöftet. Det instinktlika i detta medvetande, hvarigenom det liksom synes vara en ingifvelse af en annan, är väl grunden till den gamla satsen, att äktenskapen äro beslutade i himmelen. Att detta löfte gifves offentligen, härrör deraf, att det är ett löfte likaväl af begge kontrahenterne åt samhället, som af hvardera åt den andra. Men trohetsbetygelsen är lika mycket en ed som ett löfte; det är eden på hvardera kontrahentens öfvertygelse om tillräcklig sjelfpröfning, liksom ock om ärligheten af det löfte, som gifves. Tviflet om trohetsbetygelsens pålitlighet sammanhänger i detta fall med tviflet på eden öfverhufvud. Grunden till detta tvifvel är vanligen otro på en försyn, som straffar menedaren. Men tviflet skall förlora all retelse och styrka, om denna försyn fattas ej blott som yttre magt, utan ock såsom en magt i hvarje menniskas egna inre. Af sjelfva tron på en sådan samhällsförtroendets inre vårdare och hämnare uppkallas densamma, så snart tron blifver allmän bekännelse, som i uppfostran inplantas; ty en sådan inre domare af hemliga brott mot samhället finnes, och utgör hos hvarje menniska en del af hans väsende såsom samhällsvarelse. Ingen kan derföre, utan att betraktas såsom fiende till samhällets grundval, det allmänna förtroendet, påstå, att menedaren blifver ostraffad af sitt eget inre, af sitt samvete. Genom nämnda tro bevarar samhället ock den ära, hvilken skulle kränkas genom ett ostraffadt bedrägeri mot detsamma.

Om det kunde inträffa, att trohetsförsäkran ej vidare gjordes till vilkor för äktenskap, så hyllades dermed den slags karakter, som ej vågar något lofva, emedan den intet förmår hålla, och den slags upplysning, som endast i polisanstalter finner tillförlitliga kontroller. Hvarföre ett sådant tidehvarf åt alla öfriga slag af löften, kontrakter och eder skulle skänka aktning och förtroende, torde vara svårt att inse. Tviflet på denna serskilda art af löfte angriper eller uppfordrar åtminstone till undersökning af löften och eder öfverhufvud, d. v. s. de yttersta fria grunderne för både allmänt och enskildt förtroende. — Från angreppet mot äktenskapets princip bör man noggrannt skilja den speciella undersökningen, om, för alla de fall, då upplösningen af en lättsinnigt slutad förbindelse är rättvis, de närvarande lagbestämningarne äro uttömmande, eller om på delikatare instanser, än för närvarande, afseende torde böra fästas. Om detta ock antoges, så eger dock äktenskapet anspråk på samma rättighet, som åt alla andra i principen riktiga lagar och institutter tillerkännes, nemligen att icke för enskilda ofullkomligheter i deras helhet förkastas. Största hindret för skilsmessa gör dessutom ej lagen, utan den skymf, hvilken, öfverallt der goda seder herrska, redan en bruten trolofning rättvist medför — kanske mindre derföre, att den bröts, då detta var det bästa, än derföre, att ett lättsinnigt löfte i ett fall af sådan vigt blifvit gifvet, — och hvilken skymf i en ännu högre grad måste drabba dem, hvilkas lösliga karakter gjort upplösningen af ett äktenskap nödvändig. Denna opinionens dom har man derföre i första handen angripit, serdeles som den dess försvagande ej kan tänkas såsom ovilkorlig följd af trohetsbetygelsens förespådda upphörande. Omsorgen för kärlekens andelighet, om den är allvarlig och ärlig, måste väl kunna finna andra medel för sitt lofvärda syfte, än anfall mot äktenskapets helgd och värde. Något tvång på sedliga känslan kan endast en all menskligbet förnekande uttydning af trohetslöftet i detsamma inlägga. Kallnar kärleken inom ett äktenskap, för hvars upplösning fruktan för offentlig skymf utgör ett hinder, hvad är enklare, än att det slags samband mellan makarne upphörer, hvilket deras sedliga vördnad för kärlekens andelighet icke tillåter? Måste derföre alla öfriga föreningsband dem emellan nödvändigt slitas? Kan ej aktning och en viss grad af vänskap fortfara, om ock kärleken försvunnit? Och kan ej gemensam ömhet för frukterna af den kärlek, som sedan förkolnat, binda makarnes sammanlefnad, om ej vidare uti kärlek, likväl i den frid, den välvilja, hvilka förmå bilda ett skönt och aktnings-

värdt familjelif? — Men vi hafva dermed närmat oss den del af Förf:s arbete, der han med sin erkända vältalighet skildrar de vigtigaste delar af familjelifvet. Beklagligen nekar oss utrymmet, att dermed denna gång sysselsätta oss. Vi sluta vår uppsats med tacksamhet till Förf. för det ädla nöje sysselsättningen med hans arbete beredt oss; vi motse med längtan det tillfälle, då det förunnas oss till detsamma få återkomma.

E. A. C—N.

[15] Minnen af *Ernst J. F. Kjellander*. Dikter — Philosophiska Uppsatser — Utdrag ur Bref. Med Författarens Porträtt. XXXII och 318 sid. 8:o. Stockholm, Hæggström, 1842. Priset: 2 R:dr 16 sk. B:ko.)

Ernst Kjellander är ett namn, som var ämnadt att blifva ett bland vetenskapens och den fosterländska bildningens rikaste och käraste. Döden skördade i förtid den ädle. Den mognad hade han likväl redan nått, att han åt en krets af älskande vänner kunnat skänka blommor af kärlek och vetandefulla, fulla utaf frön ej allenast till en ovansklig åminnelse, utan äfven till en rik framtid. Det är ett urval ur de i skrift förvarade frukterna af hans lif och verksamhet, som i samlingen af dessa "Minnen" framträda ur den trängre kretsen af vänner till en större allmänhet, i följd af den öfvertygelse, att rikedomen i dessa få, men gedigna skapelser är för stor, för att stanna gömd hos blott några enskilda, såsom deras egendom. Utgifvarne hafva, då de sålunda lydt vänskapens manande röst, tillika uppfyllt en pligt så väl emot vetenskapen, som emot hvarje ädelt och fromt sinne.

I ett kort, men innehållsrikt företal finner läsaren en redogörelse för de hufvudsakliga skiftena i Kjellanders lefnad, samt för gången af hans utveckling, så i religiöst, som vetenskapligt och poetiskt hänseende. Denna teckning, i och för sig sjelf intressant, får ett ökadt värde derigenom, att den gifver en yttre sammanhållning och förklaring åt de andeliga produktioner samlingen innehåller, emedan dessa sjelfmant gruppera sig kring den här framställda bilden af Kjellanders personlighet.

Sjelfva samlingen utgöres, såsom titeln tillkännagifver, af 3:ne hufvudafdelningar: *Dikter*, *Philosophiska Uppsatser* och *Utdrag ur Bref*. Dikternas esthetiska värde är ref. ej befo-

gad att afgöra. Men om en rik andes strider och segrar, dess vexlingar af glädje och sorg, af längtan och hopp, af sällhet och saknad, uttalade i ett rent, melodiskt, ofta hänryckt språk, äro poesi, så finnes här poesi. Den "Bön", hvarmed samlingen på en gång så passande och karakteristiskt inledes, skall renande stämma hvarje öppet sinne till den sanna uppfattningen af dessa sånger, i hvilka ungdomslust, brinnande kärlek för allt, hvad lifvet har stort och ädelt, genombrutna af en tidigt anslagen vemodets ton spela om hvarandra, städse helgade af den frommaste christliga ödmjukhet, och enade i ackorder, fulla af den renaste, ljufvaste frid.

Denna harmoni af det mångsidigaste inre lif framträder öfverallt i de här meddelade styckena; likväl klarast och åskådligast i den tredje afdelningen, som består af utdrag ur bref. Om de ock ega sin högsta betydelse för dem, hvilka genom personligt umgänge lärt känna den outtömliga fullheten af snille, af kärlek, af trohet hos den själ, hvarur dessa skapelser framgått; så skall likväl hvarje med det heliga, det goda, det ljufva befryndadt sinne i dessa "Minnen" af den rikaste natur finna nog, för att eldas och stärkas till kärlek, ödmjukhet, försakelse, tro och hopp. Och intet allvarligt sinne skall från dem bortgå utan en rik vinst af tankar, egnade till förklaring af lifvets heligaste och dunklaste gåtor. Dyrbarast skola de blifva för dem, som i likhet med Författaren önska och bedja, att under tankens manliga arbete kunna bevara barnasinnets fromhet och enfald.

Lika hög betydelse, som dessa tvenne afdelningar ega för hjertat och den christliga fromheten, eger den medlersta afdelningen, de philosophiska uppsatserna för den vetenskapligt verksamma tanken. De äro, med undantag af några få, icke fragmenter, utan fulländade, ehuru korta, utföranden af dels ledande ideer, dels spridda tankar, hörande alla till ett redan från begynnelsen med orubbad konseqvens sig utbildande philosophiskt system. Att de äro frukter af tankeverksamheten hos en yngling mellan 18 och 22 års ålder — Kjellander bortrycktes af döden innan han ännu fyllt sitt 23:dje år — väcker förvåning. Men deras betydelse uttömmes på långt när ej af denna psykologiska märkvärdighet. Oberäknadt den äro de, i ref:s tanka, värda en stor uppmärksamhet, såsom innehållande frön till en ny, för den christliga bildningen betydelsefull, utveckling inom philosophien. Kjellander har i dessa, tid efter annan nedskrifna, uppsatser med genialisk blick utstakat banan för en christlig philosophi, i hvilken personligheten och historien skola erhålla sin fulla betydelse, och den länge förgäfves sökta försoningen mellan philosophi och

religion vinnas. Grunddragen af denna philosophi har han sjelf i korthet tecknat vid slutet af den kritik han i sin Afhandling *Om Philosophiens princip* underkastat philosophiens dialektiska sjelfutveckling: "Denna" (genom den föregående kritiken vunna) "concreta princip är vilja; förmedligen concret — handling; slutet concret — salighet."

Utrymmet tillåter oss ej denna gång att ingå i detaljerad framställning af de här nedlagda ideer. Vi kunna likväl ej neka oss att anföra rubrikerna på de serskilda här förekommande uppsatserna. De följa i denna ordning: *Till Constructionen af Sedlighet, Vetenskap och Konst; Om Philosophiens Namn; Om Philosophiens Method; Om Philosophiens Princip; Om Viljan såsom Princip; Om Personligheten; Om Guds Treenighet; Om Guds förhållande till verlden; Om Begreppen Rätt och Samhälle i Theologien; Om Guds Vrede; Om Fallets och Försoningens Historiska verklighet; Om Uppenbarelse; Om Historisk Religion och Tvenne Testamenten; Embrya till en Historisk Philosophi; Menniskans Geographiska Bestämningar; Om Judendomen i förhållande till Orientalismen; Om Roms uppkomst och character; Om S:t Simonismen; Om de olika sätten att betrakta Philosophiens Historia; Om Hegels System; Anmärkningar vid Hegels Religionsphilosophi; Om den Sköna Konstens Arter.*

Boken är i typographiskt hänseende väl vårdad, och prydd med Kjellanders porträtt, stucket i koppar af Ruckman.

A. F. B.

VITTERHET.

[16] **Skizzer.** Af Författaren till Kusinerna. Förra Delen, 211. sid. Sednare Delen 216 sid. 8:o. Stockholm, Hjerta 1841. (Priset för båda delarne 2 R:dr 24 sk. Bko).

Ehuru "Kusinernas" Förf. är en bekantskap, hvilken hos allmänheten måste lefva i tacksamt minne, äre vi öfvertygade, att läsaren skall med nöje omfatta hvarje tillfälle att förnya denna bekantskap. Vi böra derföre fästa våra läsares uppmärksamhet på ett arbete, hvilket i alla afseenden torde kunna mäta sig med sina föregångare. Den behagfulla ledighet, den fina takt, den — om vi så få uttrycka oss — lifliga konversation, hvarigenom denna Förf:s stil eger ett så pikant intresse, äro egenskaper, hvilka i närvarande "Skizser" snart förråda sig. Också måste man, med någon kännedom af Förf:s

resurser, på förhand anse dessa pennritningar som ett serdeles lyckligt fält för hennes talent. Man bör i dessa flygtiga utkast icke söka en strängt hållen utveckling af karaktererna, ej heller en det hela genomgående hufvudidé, som af inga detaljer får bortskymmas: dessa egenskaper äro den egentliga Romanen förbehållna. Deremot har man skäl att här vänta sig omvexlande situationer, taflor ur lifvets olika förhållanden, tecknade med den sanning och liflighet, hvilken i allmänhet utmärker denna Förf:s arbeten. Dessa äro också de företräden, genom hvilka Skizzerna torde motsvara hvarje läsares anspråk, likasom Rec:s väntan af dem i hög grad blifvit tillfredsställd. Efter att hafva uttalat detta allmänna omdöme, anse vi oss böra med några ord redogöra för bokens innehåll.

I den första Skizzen, "*Fru A. och Fru B.*" skildras tvenne fruntimmer, med hvilka Förf. under en badsejour gjort en flygtig bekantskap. På sin återresa från badet aflägger Förf. ett besök hos Fru A., samt derefter äfven hos Fru B.: läsaren får derigenom tillfälle att närmare lära känna dessa begge, hvarannan fullkomligt motsatta naturer. Teckningen af dem är intressant, och detta intresse minskas ej deraf, att Förf., som i bref till en vän omtalar sitt besök, sjelf uppträder såsom en af personerna i berättelsen. Ehuru hennes beröring med de tvenne Fruarne är ganska ytlig, lär man sig likväl med Förf. att likasom "känna i luften," och att af många obetydliga enskildheter sluta till karaktererne hos de personer, hvilka utgöra berättelsens föremål.

"*Stamfrun*" är ett stycke med poetiska motiver. Adelgunda, en flicka af en gammal, adlig familj har gift sig med en ofrälse, hederlig sjöofficer, och finner sig i denna förening ganska lycklig. Åtföljd af make och barn aflägger hon ett besök hos sin bror på den gamla fäderneborgen. Då hon jemte sin lilla son inträder i en sal, hvars väggar äro fullsatta med porträtter af familjens hädangångna medlemmar, tycker hon sig märka, att "den höga Stamfrun" på henne riktar en sträng blick. För att besegra en ovilkorlig känsla af fruktan, går hon närmare: då nedfaller plötsligt det fruktansvärda porträttet, och krossar i sitt fall både modren och barnet. — Vi måste här tillåta oss en anmärkning. Utan tvifvel är idéen af denna berättelse, att Stamfruns porträtt för slägtens yngre medlemmar skall vara en ständig påminnelse om att upprätthålla det aristokratiska intresset, sådant detta hittills blifvit vårdadt inom familjen. Denna idé synes Förf. alltför litet hafva utvecklat. För att porträttets fall skall ega betydelsen af det straff familjens vakande genius utöfvar på Adelgunda, hvilken genom sitt giftermål med en ofrälse bru-

tit mot slägtens intresse, fordrar läsaren med skäl, att den tanke, som i porträttet är framställd för den yttre åskådningen, tillika är en lefvande öfvertygelse hos hvarje individ inom familjen. Endast genom magten af en sådan öfvertygelse visar sig katastrofen vara ett uttryck af en sträng nemesis, och eger en tragisk effekt; i annat fall blifver den blott och bart en tillfällig olyckshändelse, utan vidare betydelse. Men ADELGUNDAS husliga lycka, den af inga förebråelser störda trefnaden i hennes omgifning, den ljusa färg, som hvilar öfver det hela, — visar icke allt detta tillräckligt, att tron på Stamfrun, såsom af sina ättlingar fordrande räkenskap, i sjelfva verket är försvunnen? Visserligen börjar, vid ADELGUNDAS inträde i den dystra familjesalen, hennes aristokratiska samvete "att liksom litet svida," men man finner i detta uttryck för litet allvar, för att deruti se en känsla af egentlig sjelfförebråelse. Har deremot Förf. med dessa ord åsyftat en ironi öfver det hela, så visar ju sjelfva upplösningen, att denna ironi var misslyckad. Vi skulle derföre tro, att den idé som genomgår denna lilla berättelse, skulle hafva vunnit så väl i klarhet som uti intresse, i händelse Förf. åt densamma gifvit en bestämdare gestalt.

Uti "*Tvenne Vänners Råd*" har Förf. sökt visa det bästa medlet att skingra de moln, hvilka ofta förmörka den husliga sällhetens horisont. Tvenne unga makar njuta af att lära känna hvarandra, att fritt och obehindradt meddela sig med hvarandra, hvilket de före sin förening nästan aldrig fått. Men den unga ELINA blir mor, och hennes lilla dotter tager nu i anspråk alla de stunder, dem hon förut egnade sin man ensam. Denne får temligen ledsamt, men döljer sin smärta, och söker, på sin makas enträgna begäran, förströelser utom hus, likväl utan att i dem finna nöje. Nu blir ELINA otröstlig, lider af svartsjuka, och tror sig hafva förlorat sin mans kärlek. I denna sinnesstämning erhåller hon besök af tvenne väninnor, hvilka erbjuda sig att tjena henne med sin erfarenhet af lifvet. Den ena af dem gifver ELINA det råd, att, genom "bön och lif i Gudi," söka vinna sin mans andeliga kärlek, sedan den verldsliga flytt: den andra — att genom ett mera vårdadt yttre bemöda sig att behaga honom, och genom nöjen återgifva hemmet dess förra trefnad. ELINA går en medelväg mellan dessa tvenne ytterligheter: hon följer begges råd, och derigenom återställes det goda förhållandet mellan makarne. — Måhända är ämnet i denna för öfrigt underhållande berättelse något ytligt behandladt. Visserligen har rec. föga att invända mot Förf:s subjektiva åsigt af en huslig sällhet, då hon yttrar: "skratt och skämt underhålla kärleken, det säga vi."

Emellertid vågar rec. tro, att kärleken, om den också heldst lefver i detta element, likväl måste hvila på en fastare grund — ömsesidigt förtroende. Nu hade vid makarnes förening "alla yttre ställningar och förhållanden legat så färdiga, så tillreds, så lagom," och detta är visserligen att anse såsom en lycka. Men de inre förhållanden, hvilka för en verklig sällhet äro ett väsendtligt vilkor, fordrade icke dessa just derföre så mycket snarare en brytning, en kris, hvilken, då den ej inträdt före den ingångna förbindelsen, sedermera måste göra sig gällande? För öfrigt kommer i närvarande berättelse sjelfva denna kris så len, så blomsterhöljd, som en qvinnlig hand älskar att gifva och att skildra den. Det missförstånd, som hotar att uppkomma mellan de begge makarne, betraktar läsaren nästan med ett leende, emedan han vet, att de i grunden rätt hjertligt älska hvarandra. Och då de sjelfva liksom igenfinna hvarandra, skall mången läsare måhända tycka, att berättelsen slutat just på den punkt, der den bort begynna. Men finner man ej äfven i det verkliga lifvet skäl till en dylik anmärkning? — Förf. har under skämt och löje framställt den djupa sanning, att kärleken är en städse ny erfarenhet, ett ofta upprepadt igenkännande, och detta anse vi vara styckets grundtanke.

"*Så går det*" är ett bidrag till vederläggning af det-går-an-theorien, i det Förf. också genom en tafla ur lifvet velat visa de förderfliga följderna af denna lära. Emedlertid är denna berättelse obetydlig och torde gälla mindre genom sig sjelf, än såsom uttryck af Förf:s åsigt af det ifrågavarande ämnet.

"*Skymningsprat*" är ett ganska underhållande stycke. Här förekommer en berättelse, der berättarens eget intresse, hans lifliga målning af alla till hans historia hörande detaljer gifver läsaren all anledning att vänta sig något rätt underbart. Man lyssnar med en alltmer stegrad väntan: och då man slutligen får en naturlig förklaring på de spökscener, hvilka nyss väkt så mycken oro, finner man dessa ingalunda platta, utan tycker det hela vara trefligt — skymningsprat.

"*Borddiskurser 1838*" hafva ingen betydelse utom den att vara Förf:s svar på åtskilliga recensioner af "Ståndsparallelerna." Man finner här, att Förf., obekymrad om kritiken, i allmänhet tänker: "så det roar mig att måla."

"*Soldaten och hans Hustru*" är utan tvifvel bland alla Skizzer den förträffligaste. Förf. har i denna berättelse lemnat salongen för att inträda i en bondgård, — ty så kunna vi väl kalla den Svenske soldatens boning. Äfven här är Förf. hemmastadd, och visar i flera enskildheter sin bekantskap med allmogens vanor och tänkesätt. Mången läsare skall — så för-

moda vi — här igenkänna bekanta drag från hans egen hembygd. Man fattar ett lifligt intresse för den raske Johan och hans husliga Stina: man följer med nöje deras sysselsättningar, och finner i de begge makarnes förhållande till hvarandra en kärlek, full af ömhet utan sentimentalitet. Den rena anda, som genomgår hela detta stycke, gifver detsamma ett poetiskt intresse; den omgifning, hvilken Förf., med sin vanliga förmåga att individualisera föremålen, skapat omkring styckets hufvudpersoner, ger åt det hela uttrycket af en Svensk tafla. Man dröjer gerna vid denna målning, och man lemnar den med en ökad aktning för en Förf., som förstått att blicka in äfven i denna sfer, samt att för sin egen fantasi hemta näring af dess friska luft på samma gång, som hon vetat öfver dessa förhållanden gjuta poesiens doft.

"*Fyndet*" är en berättelse om huru det "brungula manuscriptet "kommit i Förf:s händer. Man får tills vidare nöja sig med att för Förf:s skull glädjas deröfver. Emellertid torde Förf. ej kunna begära något synnerligt intresse för sitt "fynd," förrän detta sednare i egentligare mening framlägges för läsaren.

"*Enkans Son*" är en rörande skildring af den ömhet, hvilken endast en mor kan hysa. Den unge Adrian är Elfridas glädje och storhet, hon lefver blott för honom. Då upptäckes plötsligen, att han icke är hennes son, att deras innerliga förhållande till hvarandra hvilat på en illusion. Ett tragiskt element ingår i berättelsen, i det moderskärleken förlorar det fäste den förut egde i det naturliga bandet. Likväl torde Förf. hafva begått ett misstag, då åt detta naturliga band gifves en så uteslutande betydelse. Följden af detta misstag är, att hela den sednare afdelningen af berättelsen, i synnerhet skildringen af Elfridas sjukdom, synes matt, och längre än den behöft vara. Elfrida känner det qvinnliga behofvet att veta sig vara Adrians mor; men har hon ej just genom sin kärlek för honom långt större rätt till detta namn, än den lättsinniga Lena? Hon är ändå hans mor, tänker läsaren, och finner det orimligt, att det innerliga förhållande, som eger rum mellan Elfrida och Aldrian, icke i sig sjelft har nog styrka, för att vara evigt. För den sednare bördet, oaktadt allt det lockande i hans nya förhållanden, vara lättare att förblifva Adrian, än att så plötsligen förvandlas till grefve Hans.

"*Broderlig Uppriktighet*" är ett medelmåttigt stycke. De anmärkningar, Förf. här riktar mot qvinnliga skribenter, sakna all udd. Förgäfves söker man en ironi, som genomgår det hela och förvandlar det i ämnet prosaiska i detta stycke till

dikt. Såsom en ur trivialitetens område hemtad Skizz, torde man likväl ej böra frånkänna denna berättelse en viss trohet. För öfrigt bör man måhända ej döma för strängt om ett stycke, hvilket Förf. sjelf kallat: "ett litet skämt. egnadt oss bläcksystrar, alla i gemen och ingen i synnerhet."

Rec. slutar denna anmälan med förhoppning, att "Skizzerna" måtte finna många läsare, och Förf. derigenom finna sig uppmuntrad att snart skänka allmänheten en ny samling af dem.

G. R. R.

[17] **Hjertklappningen på Dalvik.** Novell af *L. D. G.* 312 sid. 12:o. Stockholm, Hjerta, 1841. (Priset 2 R:dr Bko).

Denna novell tillhör en genre, hvilken redan genom den något pretiösa titeln torde vara antydd. Då Förf. här låter tvenne unga hjertan klappa för hvarandra, kan han visserligen hafva haft skäl att benämna sin tafla "Hjertklappning;" men han har dermed beröfvat densamma allt tycke af friskhet. Vi skulle emellertid ej fästa oss vid denna omständighet, om ej friskhet, lif, naturlighet just vore egenskaper, hvilka saknas i denna novell. Förf. har velat skildra "de vanligaste o lika lynnens konflikt med hvarandra," men denna konflikt måste blifva ytlig, då karaktererna sakna all inre gedigenhet. I stället att låta de reflexioner, på hvilka denna novell har ett alltför stort förråd, gälla endast såsom uttryck af en lefvande, individuell personlighet, synes Förf. hafva velat af de förra sammansätta sina karakterer. Bristen på lif och handling skyles illa genom ett ofta färglöst resonnemang. Reflexion är ett öfvervägande element i Hr D. G:s stil, och ger åt denna sednare en viss svalka, hvarigenom hans dialoger, om de också sällan ega dramatiskt intresse, likväl utmärka sig genom en len och flytande konversation. Deremot händer ej sällan, att, så ofta Förf. lemnar detta gebit, hans språk synes torrt och didaktiskt eller sökt och skrufvadt. Emellertid vittnar stilen i denna Novell om en Författare, som förenar grundlig bildning med ett lifligt intresse för konsten. Dessa egenskaper torde också berättiga läsaren att af Hr D. G:s hand hoppas taflor, i hvilka en mognad talent skall undanrödja de brister, hvilka framträda i närvarande arbete.

G. A. R.

[18] **Boreas, Poetisk Calender för år 1842.** Utgifven af ett ungt Sångförbund med bidrag af en äldre skald.

Upsala, Wahlström & Låstbom, 1841. 113 sid. 12:o. (Priset: 40 sk. B:ko.)

Denna lilla samling poesier skulle man kunna kalla, likasom skönheten sjelf, "en enhet i mångfald", d. v. s. enahanda under mångahanda signaturer, ifrån A till och med — X, med högst få bokstäfver utelemnade. Önskvärdt vore, att den med skönheten hade mera gemensamt än definitionen, — hvarpå likväl större delen af dess innehåll tycks göra föga anspråk. Ref. undantager från denna förkastelsedom naturligtvis några stycken med den välkända och älskliga signaturen Bta; men äfven dessa tyckas förskrifva sig från en tidigare och mindre mogen period af Bta:s sångarlif. Värdigast den sångmö, som diktade om Svanen, äro i ref:s tycke styckena: "*Till en äldre vän*" och "*Källa och Sol.*" Hvarföre samma skald här båtit införa flera stycken, som han förut i tidningar och tidskrifter erkänt för sina, under främmande signaturer, kan ref. förstå, om det ej skett af fruktan att se sin andas barn i alltför dåligt sällskap. Ref. tror dock, att en gång genom tryck offentliggjorda produkter, vare sig af dikt eller vetenskaplig forskning, äro så tillvida allmänhetens egendom, att den med skäl anser för ett tomt och meningslöst gyckel att återse dem försedda med okända och diktade namnteckningar. För att nu i få ord sammanfatta omdömet öfver de öfriga medlemmarne af det "unga sångförbund", som tycks bildat sig omkring Bta, såsom medelpunkt, äro de hvarandra så lika, att hvad som säges om en mycket gerna kan gälla om alla. De tyckas alla blindt hafva bildat sig efter Bta, och de bättre hafva också till en viss grad lyckats tillegna sig den nätthet och fintlighet i tanken, den finket och sirlighet i uttrycket, som äro de yttre företrädena hos Bta:s sångmö. Af den sannare och djupare skönhet deremot, som har gjort densamma så älskad, finner man här få eller inga spår; men af den sjuklighet och pjöllrighet, som stundom vidlåda hans sånger, är imitationen så mycket bättre lyckad. Men detta är den nödvändiga följden af ett blindt "jurare in verba magistri". och det vore derföre önskligt, om detta "unga sångförbund", nästa gång Boreas andas sin frostiga vind öfver våra nejder, sökte ådagalägga litet mera individualitet, än hvad denna gång skett. Serdeles skulle ref. råda de unga skaldevännerna att lemna den humoristiska banan obeträdd. Till en sann humor fordras ej blott en spittande förståndsqvickhet, utan ock en sann hjertats godhet, som ej i momanger af dålig digestion småsinnadt pjunkar öfver egna motgångar, och förnämt rynkar näsan åt hvad som händelsevis ej är rätt till lags åt egna små griller, infall och

nycker (uti sarkasmer utan udd). Ref. hemställer till hvarje opartisk läsare, om man kan tillerkänna en sådan förståndets och hjertats förenade vettighet åt poemer, sådana som *Lärdomens Apotheos*, *Kornetten Fåraherde* o. fl., som det är både onyttigt och vidrigt att uppräkna. B.

[19] **Vinterblommor för 1842.** Samlade af *G. H. Mellin.* Stockholm, Lundequist et Comp. 1841. 275 sid. 12:o. (Priset: 2 R:dr B:ko.)

En nätt och underhållande jullektur. Största delen af boken upptages af en novell, *Kålmårds-boerne* af M—n, utmärkt genom en rask och ledig stil, och oafbrutet fortgående handling, som håller uppmärksamheten vaken och spänd. Af lösligare sammansättning och mindre intresse är ett stycke i dramatisk form af samma Författare, kalladt *Fiskarflickan vid Barsebäck 1425*; det är snarare ett utkast än någonting fullständigt utfördt. Det öfriga utgöres af blandade poetiska stycken under signaturerne M—n, H. S—g, Talis Qualis, Wilhelmina m. fl. De ega i allmänhet en vacker och välvårdad diktion och ett okonstladt behag, om än ingen poetisk skönhet af högre ordning. Serdeles utmärka sig genom känslans sanning och språkets skönhet *"Den blinde Modren"* af M—n, *"Sotargossen"* af Wilhelmina och *"Hvad vill Du mer?"* af Talis Qualis. Boken prydes af en rätt vacker vignett, föreställande två systrar, lithografierad af Cardon. B.

[20] **Hertha, Svensk-Dansk Nyårsgåfva för 1842.** Tredje Årgången. Lund, Berlingska Botryckeriet, 1841. 175 sid. 16:o. (Priset: 2 R:dr B:ko.)

Detta nya häfte innehåller dels poemer, dels prosaiska uppsatser af 25 Författare, bland hvilkas signaturer läsaren igenfinner de kända A. L—d, T—n, Talis Qualis, H. S—g, G—n, I—n m. fl. Vi förmoda, att ingen utan nöje skall här förnya bekantskapen med dessa Författare äfven i de jemförelsevis obetydliga bidrag, hvarmed en och annan ibland dem denna gången ökat samlingen. Bland de mindre bekanta namnteckningarne må det tillåtas oss fästa uppmärksamheten vid S., hvars vackra vårvisa isynnerhet andas ett rent och friskt natursinne, samt X., hvars *"Blad ur en Resejournal"*, så få och korta de än äro, ega intresse både af sak och stil. Af Danske Förf. hafva Molbech, Schaldemose, Andersen, Sam Samsing kontribuerat till samlingen, den förstnämnde med trenne lyriska stycken, Schaldemose med en cykel af fabler. Boken

utmärker sig till sitt yttre genom en utsökt elegans och illustreras af 2:ne porträtter (C. J. L. ALMQUIST och CHRISTIAN WINTHER).

SKÖN KONST.

[21] Förteckning öfver de Taflor, som visas i det Kongl. Museum i Stockholm 1841. Stockholm, Norstedt & Söner, 1841. 33 sid. 8:o. — Andra Upplagan. Stockholm, s. å. 34 sid. 8:o. (Priset: 12 sk. B:ko.)

Första upplagan innehåller 466 N:r under mästarnes namn, i alfabetisk ordning. Den andra något tillökad upptager 482 N:r, med föga andra skiljaktigheter, än att vid några få taflor annan mästares namn blifvit i bifogade anmärkningar förslagsvis uppgifvet. En och annan deraf synes så grundad, att Utg. väl kunnat uppflytta det rätta namnet i texten, t. ex. det sköna konversationsstycket N:o 132 upptages under ANTON VAN DYCK, då det utan allt tvifvel tillhör hans lärjunge GONZALES COQUES († 1684), som ock i andra upplagan förslagsvis är anmärkt, fast icke i öfverskriften rättadt. Angående flera taflors härkomst, pris och fordna egare äro värderika upplysningar meddelade. Ett svårt misstag förekommer dock vid RIBEYRA IL SPAGNOLETTOS under N:o 321 upptagna bekanta tafla (Christi Törnekröning), om hvilken det heter, "att den fordom varit uppsatt öfver RiksCanzlern AXEL OXENSTIERNAS graf i Åkers kyrka", då det är allmänt kändt, att den store statsmannens graf är att finna i Jäders kyrka i Södermanland. Rätta förhållandet med denna SPAGNOLETTOS tafla lärer vara, att den tillförene varit Altartafla i Åkers kyrka i Roslagen, dit förärad af OXENSTIERNE-familjen, som der har sitt grafchor. Föröfrigt har det sin riktighet, att taflan med församlingens bifall utbyttes af Konung GUSTAF III emot en kopia och 600 R:dr Specie i mellangift. — Ibland taflor af okände mästare N:o 440 och följ. förekomma porträtter af mer och mindre värde, i allmänhet så beskaffade, att de snarare borde tillhöra galeriet på Gripsholm, hvilket sednare har en och annan marmorbyst, som kunde finna ändamålsenligare plats i Kongl. Museum i Stockholm. Oväntadt har det förekommit ref. att under N:o 440 finna ett porträtt af CECILIA AF EKA, på träd, då kostymen utvisar, att det är ingenting mer och ingenting mindre än en anspråkslös matronas belåte före medlet af 1600-talet. S—R.

NOTISER.

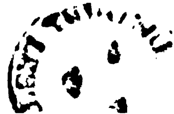
Stockholm.

Svenska Akademien höll d. 20 sistl. December sin vanliga årshögtid. Akademiens Direktör, ErkeBiskopen *af Wingård* uttryckte Akademiens saknad af en bortgången ledamot, Pastor Primarius m. m. *C. P. Hagberg* och af Professor Skytteanus *C. T. Järta*. — Akademiens stora pris i vältaligheten tilldelades Docenten vid Upsala Universitet, Mag. *V. E. Svedelius* för en afhandling Om orsakerna till den under Konung Carl XI föranledda Statsskickets förändring. — I Skaldekonsten hade icke mindre än 31 täflingsskrifter inkommit inom den föreskrefna tiden, men ingen enda befunnits förtjena stora priset, blott 3 (Sadi's syn, förf. af E. O. Kanslist. *G. L. Silfverstolpe*, Haralds graf, förf. af Stud. *C J. Bergman*, och Sappho på Leukas, förf. af Mag. *F. A. Dahlgren*) den mindre belöningen, 14 mention honorable. — Det af H. M. Konungen stiftade pris, att i början af hvarje år tilldelas någon Vitterhetsidkare af förtjenst, hade tilldömts Kyrkoherden i Enköping. Mag. *A. A. Afzelius*. — Understöd hade blifvit lemnade åt Stud. vid Upsala Universitet *C. J. Bergman* och *J. Nybom*, äfvensom åt framl. Prof. *Thorilds* Enka. — Akademien hade icke kunnat förfoga om pregling och utdelning af minnespenning öfver någon utmärkt svensk man, enär det anslag, som allt ifrån Akademiens stiftelse varit beviljadt för detta ändamål, med år 1840 upphört. — Den af Biskopen *Franzen* författade minnesteckningen öfver General-Fältherren och RiksAmiralen Gr. *C. G. Wrangel* upplästes. (Se Stats-Tidn. N:o 296 och 303 år 1841).

Kongl. Vetenskaps-Akademien. Januari d. 12. Herr *Cronstrand* redogjorde för ett till honom remitteradt häfte af *Seyfarths* Archäologische Abhandlungen, innehållande astronomiska förklaringen af 1:o) zodiakala planetkonstellationer, föreställda på från Egypten hemtade monumenter; 2:o) ordningen mellan det ursprungliga alfabetets konsonanter och vokaler. — Hr *A. Retzius* uppläste anmärkningar vid Professor Ratkes till Akademien afgifna anatomiska beskrifning öfver Amphioxus Lanceolatus. — Hr *Sundewall*, som nyligen återkommit från den resa han under sednare hälften af sistlidet år företagit till besökande af utländska zoologiska samlingar, afgaf berättelse häröfver. — Hr *Bokeman* meddelade några iakttagelser rörande en art flygande myror, samt rörande insekter, som denna vinter blifvit funna på den nyfallna snön. Friherre *Berzelius* tillkännagaf, att Baron *Löwen* i granskapet af Stockholm påträffat en större orörd så kallad Jättegryta med deri varande omkring 200 rundslipade stenar. Densamme uppläste ett bref från Kapten *Hoffman* i Köpenhamn, rörande galvanoplastik, samt meddelade en af Hr *Jaubert* uppgifven orsak till Ångpannors explosion. (Se Sv. Biet för Jan. 23). Febr. 10. Hr *Selander* meddelade en historisk framställning om undersökningarne rörande vårt solsystems framflyttning, hvilken han ansåg numera fullt konstaterad genom *Argelanders* forskningar i detta ämne: Hr *A. Retzius* meddelade åtskilligt angående en sjukdom i ögat på kabeljau (gadus morrhua), samt angående spenarne hos rottor. Fri-

Berzelius anförde, att den correction af luftens dilatations-coefficient, som *Rudberg* upptäckt, blifvit verificerad samtidigt af *Magnus* i Berlin och *Regnault* i Paris. Hr *af Ström* utvecklade nyttan af lärkträdet, samt uppgaf förmånligaste sättet för dess planterande. Af Hr *Sefström* inlemnades en afhandling om Barometerns konstruktion, och af Hr *André* en om Gottlands Foglar. (Sv. Biet Febr. 24).

Kongl. Vitterhets- Historie- och Antiquitets-Akademien. December 1841 — Februari 1842. Bland många inkomna jordfynd förtjena anföras: 1:o Ett Guldmynt af Kejs. *Pl. Valentinianus* (reg. 425 —455), funnet vid Skärlöf i Segerstads Socken på Öland; 2:o 380 div. Tyska, Anglosachsiska, Danska, Böhmiska m. fl. mynt från slutet af 10:de och början af 11:te seklet, samt ett krucifix af silfver, hängande i en ring, och några små fragmenter af bröstspännen och andra smycken, funna vid Lilla Klintegårda i Veskinge socken på Gottland. De flesta mynten voro från städerna vid Rhen. Ett Byzantinskt mynt af Kejs. *Constantin* XI och *Basilius* II samt några bitar af Kufiska mynt träffades äfven deribland. Inlöstes med 82 Rdr 8 sk. 10 rst. B:ko. Ett serskildt utlåtande öfver detta fynd upplästes af Akad. Sekreteraren; 3:o En stenhammare af ovanligt vacker form och förträffligt arbetad, från Berga i Björkstad socken i Vestmanland. — Frih. *Berzelius* meddelade resultaterna af den kemiska undersökning han anställt med ett af Kapten *Cronstrand* hemfördt prof på murbruket i Templet i Karnak i Öfra Egypten, hvilket på nämnda ställe är så hårdt, att det med mejsel måste afhuggas, men under Hr *C:s* vistande i Alexandria småningom sönderföll till ett groft och fuktigt pulver. Frih. *B.* hade funnit följande beståndsdelar: Bränd gips 6 delar, medelhafssalt 3 delar, grusad lerskiffer och fin sand en del. Den ständigt torra luften i Öfra Egypten ansågs hafva förorsakat murbrukets hårdhet; den fuktiga hafsluften vid Alexandria hade deremot kommit koksaltet i murbruket att deliquescera. — Mag. Docens *C. J. Tornberg* hade insändt en utförlig beskrifning öfver ett i slutet af år 1840 vid Sandby på Öland anträffadt fynd af Kufiska mynt, ett af de största och märkvärdigaste, som i sednare åren blifvit för Statens räkning inlöst. Det innehöll omkring 2000 stycken, dels hela, dels bitar, utom en stor mängd fullkomligt utplånade. Bland de af Hr *T.* förklarade mynten ansågos nära ¼ vara hittills obekanta. Det äldsta myntet är af år 81 efter Hedjra, eller 700 e. Chr. Det yngsta af år 281 (894 e. Chr.) Häribland förekomma Kalifmynt (Ummiader och Abbasider), Edrisider, Tahirider, Soffarider, Samanider, Ispehbeds, Zeidider, Saidider och mynt af Muhammed ben Ahmed Abu Daud. Utförliga underrättelser meddelas öfver hvar och en af dessa myntklasser. — Prof. *J. H. Schröder* uppläste (d. 18 Jan.) en minnesteckning öfver framl. Erke-Bisk. *J. O. Wallin*, som kommer att i Akademiens Handlingar införas. — Underd. utlåtande afgafs öfver Kongl. Bibliothekarien *A. J. Arwidssons* till K. Maj:t ingifna underd. ansökning om anslag af allmänna medel för sin resa till Petersburg och möjligen äfven Nowgorod, för att efterforska handskrifter, som kunna sprida ljus öfver Sveriges historia, hvarvid Hr *A.* serskildt omnämnt möjligheten att återfinna de dokumenter, hvilka Bisk. *Brask*, enligt en gammal sägen, skall hafva bortfört ur fäderneslandet (tillstyrkande). — Förslag uppgåfvos till minnespenningar öfver Hist. Nat. och Oec. Prof. i Lund *A. J. Retzius* (preglas af K. VetenskapsAkademien) och öfver H. Exc. Grefve *J. De la Gardie* (af Tyska församlingen i Stockholm), samt till inskrift på Vestra Ahlstads kyrka i Malmöhus Län. — Hos Fullmägtige i Rikets Ständers Bank har Akad. anhållit, att någon del af de till uppbränning utdömda BankoAttester, inlösta Assignationer och

Medaljer måtte erhållas till förvarande i Kongl. Myntkabinettet. — Examen för inträde i Kongl. Maj:ts Kansli undergicks af sex Studerande, hvaribland 2:ne blefvo godkända och 4 förklarades antagliga. — Tvenne Officerare aflade Fransyska skrifprof, för inträde i Konungens GeneralStab. — Till Ledamot i Akademiens Arbetande Klass, efter afl. Prof. *Järta*, invaldes (d. 4 Jan.) Kyrkoherden i Enköping *A. A. Afzelius*. — Ett nytt rum i samma klass har blifvit ledigt genom Prof. *P. Sjöbrings* död d. 12 Jan. — Ordförande-val anställdes d. 4. Jan. då H. Exc. Gr. *M. Rosenblad* blef President, och Förste Exp. Sekr. Frih. *J. Adlerbeth* v. President. — Gåfvor af böcker, mynt och medaljer hade blifvit lemnade af H. Maj:t Konungen, H. Exc. Grefve *M. Brahe*, H. Exc. Grefve *G. Löwenhjelm*, Ministern Frih. *C. D'Ohsson*, Kammarjunkaren *L. J. Rääf*, Lektorn *P. E. Thyselius*, Studer. *Westerling* och Franska Arkitekten *Mauduit*.

Upsala, 1848.
WAHLSTRÖM & LÅSTBOM.

III.

LITTERATUR-BULLETIN

UTGIFVEN AF

L. J. Hagge,

Bokhandlare i Stockholm (Stadssmedjegatan N:o 9).

Norsk Litteratur.

(Priserna äro i Sv. Banco).

Aabel, P. P., Nogle Ord om Reform af Almueskolevæsenet paa Landet. . . . . . . — 16.
Almindelig Værnepligt bragt i Overensstemmelse med Grundlovens samt en derpaa grundet organisation of Forswarsvæsenet. . . . . . — 24.
Anviisning til Brugen af koldt Vand. . . . . — 32.
Anviisning til att helbrede Hundenes Sygdomme. . . — 28.
Asbjørensen, P. Chr., Naturhistoire for Ungdomen. 2. Bind. . . . . 2: 16.
Aslaugs Saga. . . . . — 24.
Bjerregard, H. A., Blandede Digtninger. 2 delar. . . 2: 24.
— Folkefesten den 17 Maj, Prolog. . . . . 12.
— Magnus Barfods Sonner, Historisk Skuespil i 3 Akter. . . . . — 36.
Bien, Et Maanedsskrift for Moerskabslæsning. 12 H. 9: —
Blasius, E., Lærebog i Akiurgien, til brug ved Forelæsninger og ved Repetition, oversat af J. A. Lie, 4. Hæfter. . . . . 3: 36.
Bragur, Visebog for Normend. 1: 12.
Christiania Veiviser, Forste Hæfte. . . . . 1: 12.
Clara, eller Uskyldighedens Magt. . . . . — 24.
Daa, L. K., Swensk-Norsk Hand-Ordbog. 2. Dele. . 3: —
Damernes Orakel, eller det smukke Kjøns Sandsiger, med en Samling af Morskabs og Pantelege samt Pantedomme. . . . . . . — 36.
En kort Beretning om den i Paris d. 27, 28 og 29 Juli 1830 forefaldne Revolution, hvortil Forfatteren har waret øienvidne fra Begyndelsen indtil Enden. . . . . — 12.
Esmark, J., Reise von Christiania nach Dronthiem durch Oesterdalen und zurück über Dovre nebst einem Abstecher nach Jemteland. . . — 24.
Faye, A., Norges Historie. 2: —
— Landets Ulykke og Folkets farligste Feinde. En fortællning till Advarsel og Lærdom for Rig og Fattig, Gammel og Ung. . . — 24.
Fietzentz, L. B., Forsøg til en Sundheds-Catechismus. . 1: 12.
Fleischer, Haandbog i den practiske Pharmacie for Læger og Apothekare, 6 H. 6: —
Flora, eller Blomster- og BladeSprog. . . . . — 24.
Folke-Calender, Norsk, eller Aarbog for Nyttigt og Underhaldende, 1842. . . . — 32.
Forswar for Det Norske Folk og udførlig Kritik over det berygtede Skrift Norges Dæmring. . . . . 1: 12.
Foss, H., Tidsnornerne, Et Leilighedsdigt. . . . . . . — 24.
Fransk- Engelsk- Tydsk-Norsk Parleur, indeholdende en Samling af lette og

i det daglige Liv forekommende Samtaler. . . . . 1: 24.
Guldberg, C. A., Bondevennen, et Maanedsskrift. 2 Hæfter. . . . . — 36.
Hagerup, H. S., Om Chronometeret og dets Anvendelse tilsøes. . . . . — 24.
Hals, O., Norsk Retskrivningslære. . . . . — 24.
Hansen, M. C., Den Forskudte, En Novelle. . . . . . 1: 12.
— Julies Brevsamling, praktisk Veiledning til Brevstil for unge Fruentimmer. . 1: 24.
— O., Norges Storthing i Aaret 1833. . . . . . — 36.
Hansteen, Chr., Lærebog i Mechaniken 3 Dele med 7 Steentr. . . . . 15: —
— Lærebog i Plangeometri. . . . . 3: 24.
Holmboe, C. A., Tyrkisk Katekismus, eller Udtog af Tyrkernes Troeslære. . . 1: —
Hugo, A., Keiser Napoleons Historie, 10 Hæfter. . . 5: —
Hutchinson, R. D., Fluefiskeriets Anvendelse i Norge. 1: 12.
Knutzen, K. O., Forsøg til en methodisk Ledetraad ved underviisningen i Geographien. . . . . 1: —
Low om Formandskaberne pa Landet, af 14:de Januar 1837. . . . . — 12.
Luthers, M., liden Catechismus, med Børnelærdoms Visitats i Almindelighed. . — 6.
Magazin, Norsk, for Lægevidenskaben, udgivet of Lægeforeningen i Christiania, 1—7 Hæftet. . . . . 8: 36.
— Nyt, for Naturvidenskaberne, udgives af den physiographiske Forening i Christiania, II. B. 1—4. og III. B. 1—2. . . . . . 7: 24.
— for Søvæsen. II. B. 1—2 Hæfte. . . . . 3: 24.
Meydell, Lærebog i Krigskunsten, især udarbeidet med Hensyn til Forelæsningerne ved den Kgl. norske Krigsskole, 1:e Deel. . . . 3: —
Moe, B., Actstykker til den norske Krigshistorie under Kong Frederik den Fjerde 3 Hefter. . . . . . . 3: —
— Beskrivelse over Christiania i Omrids udgivet. 1: 12.
Munch, A., Kong Swerres Ungdom, Drama i 3 Acter. 1: 12.
— Sangerinden, Et Digt. — 24.
Munch — Ræder, Den Norske Constitutions Historie og Wæsen. . . . . 1: 32.
— Samling af Lovbestemmelser m. m. angaaende Fattigvæsenet. . . . . . . — 40.
— Storthings-Efterretninger, indeholdende Niende ordentlige Storthings Forhandlinger. . . . . . 1: 12.
Nor, Tidsskrift for videnskab og Literatur, udgifvet af det Norske Studente-samfund ved en valgt Redaction, II Binds 1:e Hefte. . . . 1: 12.
Nordal Bruun, Hellige Taler. 2 Del. . . . . 2: 24.
Norskt- Svenskt Hand-Lexikon, 1—2 Hefte. . . . 1: —
Norum, P., Fremstilling af den Norske Haandværksret. — 36.
Olsen, R., Den sidste Viking, Tragoedie i Fem Acter. 1: 12.
Orlogsmanden, Et Blik paa Norges Søeforsvar. . . — 16.
Dito N:o 2. . . . . . — 36.
Reginald, Th., Norske Noveller. . . . . 1: 36.
Rolfsen, O. H., Om Formandskaberne paa Landet og i Kjøbstæderne. 3 Hefter. 2: 24.
— Almindelig Huusret. 2 Del. . . . . 8: 24.
Roosen, C. B., Norges og Sveriges Geographi for Begyndere. . . . . — 20.
Samlinger til det Norske Folks Sprog og Historie. 18 H. 45. —
Sangsamling for Norske Selskabskredse. 2:e Hefter. 1: —
Schwartz, H., Grevens Dotter, En Novelle. . . . . 2: —
Schweigaard, Norges Statistik. . . . . 2: 24.
Sifadda, S., Engelsk Salt, Farce. . . . . — 12.

Sifadda, S., Selskabet Kringla eller NorskeAlmacks, farce. - 12.
— Stockholms fareren N:o 2, Opera i 3 Akter. . . — 12.
Sivertson, S., Stortings-Efterretninger, indeholdende 8:e ordentlige og 4:e overordentlige Stortings Forhandlinger samt Rigsretten i 1836. . . . . 3: 12.
Skillings-Magazin til almeennyttige Kundskabers Udbredelse, Ny Række, Anden aarg. 1—2 Hefte. . . . 2: 36.
Snorre Sturlesons Norske Kongers Sagaer, oversatte af J. Aall, 6 Bind med 1 Supplement. . . . . . 8: —
Svendrupe, W., Logik. . . 1: 12.
Tanker om Norges Søeværn, N:o 2. . . . . — 36.
—, Nogle, om Opdragelse af en gammel Opdrager. — 12.
Tegnér, E., Swea, Et Digt, Som et Modstykke til Skrivtet Norges Dæmring oversat af S. Sivertson. . . — 12.
Thrane, W., Første Bog af Homers Odyssee. . . — 18.
Udtog af D:r E. Pontoppidans Forklaring, til den Enfoldiges Nytte. . . — 10.
Veiledning for Christianias Indevaanere og Reisende, som besøge Staden. . . — 24.
Welhaven, J. S., Digte. . 2: 24.
— Norges Dæmring, Et polemisk Digte. . . . — 40.
Wergeland, H., Kong Carl Johans Historie. . . — 24.
— Norges Konstitutions Historie. 1:e Hefte. . . 1: 24.
— Om Straf og Straffeanstalter, oversat fra den förste Svenske udgave. . 1: 12.
— Tale i det Norske Studentersamfund den 17 Maj 1835. . . . . — 8.
— Udtog af Noriges Historie, Til brug i Borger- og Almueskoler. . . — 18.
Wessels, J. H., poetiske Skrivter. 2 Deele. . . . 1: 12.
Wittrupe, E. B. W., English Spelling — Exercises and Reading — Lessons Progressiveles arranged. . . 1: —
Wolff, S. O., Samlede poetiske Forsøg. . . . . 1: 12.
— Udvalgte Folkesange, med nærmest Hensyn til Almuen. . . . . — 36.

Dansk Litteratur.

Alfred, Paul, Poetisk Fortælling. . . . . — 44.
Anderssen, Ch. P., Middelalderens og den Nyere Historie, 2 deele. . . . 3: 8.
Andersen, H. C., Eventyr fortalte for Børn, 2 Hefte. — 32.
— Maurerpigen, Original Tragedie i fem Akter. . 1: 8.
— Mulatten, Originalt romantisk Drama i Fem Akter. . . . . 1: 8.
Ancker, Progressive Oevelser til Oversattelse paa Engelsk. . . . . — 24.
Babylon, Efter den af en literair Forening udgivere Original, oversat af J. Davidsen, 2 dele. . . . 3: 16.
Barfod, F., Drövpner, et nordisk genealogisk-biografisk Hæfteskrift. I B. 1:e H. 1: 16.
Baumgärtner, K. H., Pathologie og Therapie, oversat af Trier, 3 dele. . . . 14: 24.
Bendz, C. T. W., Psalmorum Davidis, ex Resensione versionum Optimarum in Latinum Versorum, Libr. 1:um. — 16.
Berg, P. C., Lærebog i Stereometrie og Plantrigonometri. . . . . 1: 16.
Berggren, A. P., Sangetil Skolebrug, 1:ste Hefte, 2:den forbedrede och förøgede Udgave. . . . . — 40.
Bern, J., To Maaneder i Kjøbenhavn, Original Novelle, 2: 12.
Bernhard, C., Et Aar i Kjøbenhavn, Første Deels 1:ste Hæfte. . . . . — 32.
Bjerring, Samling af lette Franske Læsestykker. . . 1: —

Blicher, S. S., samlede Digte 2 deele. . . . . 2: 32.
— Samlede Noveller, 6 D. 8: —
— Vestlig Profil af den Cimbriske Halvøe fra Hamborg till Skagen tagen paa Reiser. . . . . — 44.
Bock, Haandbog i den menneskelige Legemes Anatomie med særdeles Hensyn til Physiologien og den Chirurgiske Anatomie, oversat med den for nødne Tillæg og Forandringer af Haugsted, 9 Hefter. . . . 6: 8.
Bojesen, E. F., Handbog i de græske Antiquiteter. . . 1: 24.
Bojesen, S., Reise- og Posthaandbog. . . . . . . 2: —
Borgaard, C., Hulen i Kullafjeld, Eventyrcomedie i Fire Akter . . . . — 40.
Borresen, C. L., Om Almeenoplysning. . . . . — 20.
Bramsen og Drejer, Kortfattet Lærebog i Zoologie og Botanik, til Brug for Skolor. . . . . . . 1: 24.
Bruuns, Professor T. C., udvalgte Digte, samlede ved Forfatteren. . . . . . — 32.
Bürgers, G. A., Fordanskede Digte ved Ch. Thaarup. 1: 8.
Busch, D. W. H., Lærebog i Födselswidenskaben, En Ledetraad ved akademiska Forelæsninger og ved Selvstudium, oversat ved A. Trier, med en Fortale af D:r J. S. Saxtorph. . . . . 4: 44.
Christensen, M., Pharmacopœa Danica. . . . . 2: 16.
Ciceronis, M. Tullii, Tusculanarum Disputationum Libri Quinque, edid. P. H. Tredger. . . . . . 1: 36.
Dahlmann, F. C., Danmarks Historie, efter den tydske Original ved Major v. Jensen I. 1-7. H. II. 1-2. H. 5: 40.
Etlar, C., Diggrevens Børn, En Fortælling. . . . 1: 8.
— Foldingbro, Fortællinger. . . . . 1: 44.
— Hedemanden, Et Billede fra Jyllands Vesthyst. 1: 44.
— Smuglerens Søn, En Fortælling, med en Fortale af Prof. Sibbern. . . 1: 40.
Ewalds, J., udvalgte Skrivter, Redigerte af J. C. Lange. 1: 16.
Fængselssystemerna, om de nyere. . . . . 1: 16.
Fenger, J. F., Bidrag til den nestorianske Stridigheds Historie, især af et hidtil utrykt Syriskt Stykke. — 32.
Fenger, J. F., Om det nygræske Folk og Sprog, erinringer fra en Reise i Grækenland i Aaret 1831. 1: 16.
Foresti, Garde-Capitain de, Napoleons Søn, Konge af Rom, senere Hertug af Reichstadt, oversat af A. Th. Høst. . . . . . — 16.
Frænkel, L., Haand-Ordbog over Fruentimmersydomme, paa Dansk ved Ad. Trier, 1-2 Hæfte. . . . . 3: 16.
Grundtvig, N. F. S., Haandbog i Verdens Historien, efter de beste Kilder, Ett Forsøg 2 Deele. . . 10: 12.
— Kiærminder til Kong Frederik den Sjettes Krands. — 16.
— Skjalde-Blik på Danmarks Stjerne i Sölv-Bryllups og Kronings-Aaret 1840. . . . . — 16.
Heiberg, J. L., Indlednings Foredrag til det i November 1834 begyndte logiske Cursus paa den kongelige militaire Høiskole. . . — 24.
— Nær og Fjern, Novelle af Forfatteren til En Hwerdags-Historie. . . . 2: 16.
— Samlede Skrifter 7 B. 2: —
Heiberg, P. A., udvalgte Skrivter, Redigerte af J. C. Lange. . . . . . . 2: 20.
Hertz, H., Om den høotiske Criticus i Fædrelandet. — 16.
— Svanehammen, Romantisk Skuespil i 3 Akter. 1: 16.
Herodots Historie i Ni Bøger, af det Græske med Anmärk-

ninger, ved J. Horeb, efter hans død udgiven af F. E. Hundrup. 2 Bind. . . 3: 16.
Hetsch, G. F., Veiledning til Perpectivens Studium og Anvændelse. . . . . 1: 28.
D:o paa Tydsk. . . . . 1: 28.
Holbeck, J., Capitain Thomas Södrings Dagbok, ført paa den første danske Sydhavs Expedition. . . . . — 24.
Holberg, L., Peder Paars, Et comisk Heltedigt, paa ny udgivet af J. C. Lange. 1: 16.
Holst, H. P., Dansk Læsebog for Mellemclasserne og de høiere Classer. . . . 2: 28.
Høst, Alv. Th., De 100 Dage eller Napoleons Felttog 1815. . . . . 2: 32.
— Erindringer af Napoleons Privatlevnet. . . 1: 40.
— Frederik den Store, eller Eneste fra hans Fødsel till hans Død. 2 Deele. 3: 8
— Napoleos Felttog i 1813 og 1814. . . . . . 4: —
— Napoleons Felttog i Italien og Ægypten i 1796-1800. 6 Hæfter. . . 2: 36.
— Napoleons Felttog i Rusland eller Napoleons og Storarmeens Historie i Aaret 1812. . . . . 3: 16.
Høst, And. Fred., Ny Euterpe, Visebog for Damer og Herrer. . . . . 3: 16.
Høst, Joh. Nik., Christian den Fjerde, Danmarks og Norges store Konge. . . . 2: 32.
— Conversationslexicon for alle Stände i Danmark og Norge, 7 Hæfter. . . 4: 32.
— Nyeste fullständigste och udførligste Dansk-Fransk Ordbog, 3 Hæfter. . . 2: 36.
— Dito Fransk-Dansk. 3: 8.
Jerichau, E. B., Veiledning til Landeveies Bygning og Vedligeholdelse, med 4 lithographerede Tavler. . . 1: 16.
Ingeman, B. S., Valdemar Seier, Historisk Roman, Tredje udgave. . . . 1: 16.
Ingolf og Valgerd, Drama i fem akter, med tilhörende Musik, Componeret af H. Rung. . . . . 1. 8.
Konow, W., Nord og Syd, Novelle. . . . . . . 2: 8.
Laurent's, P. M., Napoleons Historie, 3 Hæfter. . . 2: —
Lindberg, J. C., Analytisk Hebraisk-Dansk Haand-Lexicon, til brug for de Lærde Skoler. . . . 2: 32.
Listow, A. L. C., Hutterus Redivivus eller den Evangelisk-Lutherske Kirkes Dogmatik, Et Dogmatisk Repertorium for Studerende. . . . . 2: 32.
Lütken, Chr., Om vor Tids politiske Partier, Tale ved Sorø Akademies Fest den 18:de September 1841. — 24.
Martensen, H., Den minneskelige Selvbevidstheds Anatomie i vor Tids dogmatiske Theologie, paa Dansk udgifvet af L. V. Petersen. — 44.
Meisling, S., Gruntrækkene af det spanske Sprogs Grammatik, med en tilføiet grammatikalsk Exempelsamling, som Læsebog for Begyndere. . . . . 1: 16.
Molbech, Ch., Dansk poetisk Anthologie, eller udvalg af danske og norske lyriske Digteres Arbeider, efter Tidsfölgen, 1, 2 og 4 deel. 7: 32.
— Dansk Haand-Ordbog til Retskrivnings og Sprogrigtigheds Fremme med Grundtræk af den danske Retskrivningslære. . . 2: —
— Forelæsninger over den danske Poesie, 2 Deele. 4: —
Morin, Arthur, Haandbog for den praktiske Mechaniker, oversat af C. G. Hummel, 2 Hæfter. . . . . . 2: 20.
Müller, L. Chr., Angars Levnet. 24.
Munch, A., Donna Clara, En Natscene. . . . . . — 24.
Mürer, T. C., Mennesket efter deres Organisation, Udvikling og Oprindelse. . . 2: 32.

Musæus Folkeaeventyr, oversatte af Fr. Schaldemose 3 Deele. . . . . 4: —
Muth - Rasmussen, Theoretisk- Praktisk- Musikalisk- Grammatik, En Haandbog især for Seminarister og vordende Organister. . 2: —
Mynster, J. P., Prædiken halden i Christiansborg Slotkirke den 23 Juni 1841. Dagen efter D. K. H. Kronprindsen og Kronprindsessens Indtog. . . . . — 12.
Møhl, K. E., Skildringer af Jordens Mærkwärdigheder til Almeenlaesning og Folkeoplysning. 3 Hæfter. . 2: —
Møller, T. R., Veiledning til en andægtig og forstandig Læsning af det Gamle Testamente, 2 Deele. . . 2: 32.
Naegelé, H. F., Auscultationen anvent på Svangre og Fødende, udgivet paa Dansk af H. Lehmann. . . . — 44.
Neergaard, J, V., Læren om Hæstens Exterieur, Resultatet af mangeaarig, prøvet Iagttagelse og Erfaring. 4: 40.
Oehlenschlæger, Gamle danske Folkeviser. . . . . . 2: 32.
Paludan - Müller, Fr., Venus, Et dramatisk Digt. . . 1: 40.
Persius' Satirer, oversatte og forklarede af Oluf Korm. — 16.
Persius Flakkus, Aulus, oversat med hos føiet Text og oplysende Anmærkninger af P. G. Fibiger. . . . . — 16.
Pontoppidan, D., Reise til Sydamerica. . . . . 2: —
Rau, W., Haandbog i Børnesydomme, oversat ved A. Trier. . . . . 3: 8.
Reenbergs, F., udvalgte poetiske Skrivter, ved Fr. Schaldemose. . . . . — 28.
Rumohr, Th. K., Jacob Danne faerd, Historisk Novelle fra det syttende Aarhundrede. 1: 24.
Schiller, Fr. v., Digte, oversatte af Oehlenschlaeger, Ingeman, Holst o. A. udgivne af Fr. Schaldemose. . — 44.
Schmalfeldt, J. J., Forordning angaaende Told - og Skibsafgifterne i Danmark. . 1: 16.
Schouw, J. F., Natur - Skildringer, En Raekke af almeenfattelige - Forelæsninger. . . . . 1: 24.
Siesby, G., Salonen, Et belletristisk Maaneds-skrivt. 3 Bind. . . . . . . 4: 8.
Sophokles's Tragoedier oversatte efter den græske Original af P. G. Fibiger 1-2 Bind. . . . . 2: —
Sponneck, W. C. E. Greve, Om Toldvæsen i almindelighed og det danske Toldvæsen i særdeleshed. . . 5: 24.
Steffens, H., De fire Normænd, En Cyclus af Noveller, oversat af J. R. Reiersen. 3 Deele. . . . . . . 3: 4.
— Fjeldsagn, oversatte af C. F. Güntelberg. . . — 44.
— Hwad jeg oplevede, oversat af Fr. Schaldemose 4 Deele. . . . . . . 4: 16.
— Malkolm, En Norsk Novelle, oversat af J. R. Reiersen 2 Deele. . . . . 2: 24.
— Revolutionen, En Novelle, oversat af Reiersen. 2 Deele. . . . . . 2: 12.
— Familjerne Walseth og Leith, En Cyclus af Noveller, oversat af J. R. Reiersen 3 Deele. . . 2: 24.
Sylvester, A., Kosmologie, Ideologie og Kosmotheologie. . . . . 2: —
Tegnér, E., Leilighеds-Taler, oversatte af B. F. Jensen. — 32.
— Nogle Smaadigte, oversatte af C. Möller. . . 1: 16.
Theocrits buсoliske Digte, oversatte samt med Inledninger og Anmærkninger forsynede ved S. Meisling. — 44.
Timm, F. U., Fremstillning af Lovbestemmelserne for Danmark, Slesvig og Holsteen angaaende Hestes Udredelse til Krigstjensten. . . 2: —
Todes, J. C., udvalgte Skrivter, ved J. C. Lange, 2 Bind. 2: 20.

Trane, T., Humoristiske Noveller. . . . . 1: 40.
Trojels, P. M. og P. K., udvalgte Skrivter ved Fr. Schaldemose. . . . . — 20.
Tullins, C. B., udvalgte Skrivter, udgifne af Fr. Schaldemose. . . . . — 28.
Tuxen, S. L., Lærebog i Styrmandskunsten eller Styrmandskunsten Practisk og Theoretisk forklaret, 2 Deele. . . . . . . 10: 24.
Ursin, G. F., Arithmitik, udarbeidet med stadigt Hensyn til den praktiske Anvendelse. . . . . . . 1: 8.
— Regnebog eller Anviisning hensigtsmæssigen at udføre Huus- og Handels-Regning. . . . . . 1: 4.
Wessels, J. H., samlede Skrivter, Redigeret af J. C. Lange. . . . . 2: —
Wegener, C. F., Om Dahlmans Danmarks historiens Förste Bind. . . . . 1: 16.
Weyse, C. E. F., Trestemmige Sange, til Brug ved Skoleundervisningen. . . — 24.
Winther, M., Bibliotheca Danorum Medica. . . . 2: —
— Literaturæ Scientiæ rerum Naturalium. . . 2: —
Wöhlers, F., Grundrids af Chemien, ved E. A. Scharling, II deele, Organisk Chemie. . . . . 1: 16.

Almindeligt Dansk- Norsk- Forlags-catalog, upptagande alla till slutet af år 1840, utkomna och i Bokhandeln tillgängliga arbeten, kostar 40 sk.

UPSALA 1842.

WAHLSTRÖM & LÅSTBOM.

Bidrag

till

Upsala Universitets Historia.

Af

J. H. SCHRÖDER.

I.

Upsala Universitet i slutet af XVI^{de} århundradet.

Om Universitetet och dess inre tillstånd under de religionstvister, som upptogo större delen af Konung JOHAN III:s regering, hafva vi haft få och föga sammanhängande underrättelser hos MESSENIUS, BAAZIUS, RAIMUNDIUS, ARRHENIUS m. fl., till dess vi genom de i ljuset framdragna vigtiga urkunder och nunciatur-berättelser, hvilka förnämligast utgöra 2:a delen af A. THEINERS Schweden und seine Stellung zum heiligen Stuhl unter *Johan III., Sigismund und Carl IX.* (Augsburg 1839) kommit den tidens inre förhållanden närmare på spåren.

---

§. 1.

Under de långvariga Liturgiska stridigheterna var Universitetet GUSTAF I:s Reformation ståndaktigt tillgifvet, och i följd deraf snart utsatt för förföljelser af flera slag. I början sökte man genom dem försvaga dess verksamhet. Sedermera ville man på ett mera genomgripande sätt motverka detsamma genom upprättandet af en högre, förnämligast Theologisk Läroanstalt i katholsk anda, inom sjelfva hufvudstadens område. En sådan kom också verkligen till stånd i Augusti månad 1576, och fick Lärosalar sig anviste i de fordna klosterhusen

på Gråmunkeholmen (nu Riddarholmen). Kon. JOHAN hade i Rom låtit begära och äfven erhållit Påfvens bifall, att det fordna Franciskaner-klostret skulle till en sådan Läroanstalt få upplåtas, dock med vilkor att katholska Lärare dervid skulle anställas [1]). Den benämndes ock på katholska viset *Collegium* eller *Seminarium*, och LAURENTIUS NICOLAI NORVEGUS, en Apostat, hos oss allmännast känd under namnet *Kloster-Lasse* [2]), öfvertog en lärostol i Theologien, och blef tillika förste Rector i detta Collegium Stockholmiense, för hvars upphofsman han egentligen är att anse. Vederbörande synas hafva varit särdeles angelägne, att hans uppträde på lärostolen skulle ske med all möjlig offentlighet; det heter till och med, att Presterskapet i hufvudstaden särskildt fått uppmaningar att sig dervid infinna [3]). Upsala Universitet ansåg sig genast föranlåtet att, i förening med Stockholms Presterskap, afgifva protester mot dessa och dylika försök att här införa Katholicismen.

§. 2.

Med föga framgång, ehuru icke utan hemliga förhoppningar, fortsatte detta Collegium sin verksamhet, en tid bortåt, så länge som det katholska partiet, varnadt af omständighe-

---

1) THEINER, I: 504.

2) THEINER far ut i hans beröm I: 431: "Ein würdiger Priester, Norwege von Geburt, früher Lutheraner, der auf seinen Reisen durch die Niederlande bei einem Besuche der ehrwürdigen Väter der Gesellschaft Jesu in Löwen, Katholik geworden und aus Dankbarkeit für den gefundenen Weg zum ewigen Heile in die Gesellschaft Jesu getreten war" u. s. w. Han anlände till Stockholm i April 1576. THEINER, l. c. 432.

3) THEINER I. 434. anmärker här med särdeles sjelfförnöjelse: "Alle bewunderten seine Gewandtheit und Beredsamkeit. Er wusste so geschicht die Irrthümer der Neuerer aus den Werken der Reformatoren zu widerlegen, dass Niemand gewahr wurde, ob er ein Katholik oder Lutheraner wäre (!), Luthers und Calvins Werke waren ihm ganz befreundet, er hatte sie in seinem Hörsale aufgestält, schlug sie bei jeder vorkommenden streitfrage in Gegenwart der Versammlung auf, und zeigte den Anwesenden alle die Widersprüche und Abgeschmacktheiten, die Luther und die Reformatoren bei Begründung ihrer neuen Lehren nur immer zu Tage gefördert hatten." (!!!)

ternas tvång, förmådde hålla sig inom hofsamhetens gränsor [4]). Det upplefde också icke ett decennium. Drottning CATHARINA JAGELLONICAS frånfälle blef på samma gång det af Henne i lifstiden ytterst gynnade läroverkets bane. — Efter sin katholska gemåls död inträdde JOHAN snart i annat gifte, och blef efterhand något fogligare eller, som katholikerne ville föregifva, mera vankelmodig än någonsin tillförene. Förhållandet var detta, att Konungen omsider kunde förmärka sig vara af Jesuiterna sviken i sina ifrigaste förhoppningar, när Romerska stolen icke ville foga sig efter hans önskningar och enträgna framställningar i frågan om Svenska Församlingens återgång i den Katholska Kyrkans sköte. De angingo hufvudsakligast Nattvarden sub utraque specie, Presternas giftermål och Messan på Svenska. Med dessa modifikationer ansåg sig Kon. JOHAN tillfredsställd och hade för detta ändamål affärdat PONTUS DE LA GARDIE i en hemlig beskickning till Rom. ANT. POSSEVIN erhöll vid afresan från Sverige samma uppdrag. När denne sedan återkom andra gången, såsom Påfvens Nuncius, med ytterligare afslag, steg JOHANS missnöje till sin höjd, och han förklarade att han numera föga kunde eller ville något vidare uträtta [5]). Af de nunciatur-berättelser THEINER meddelat, ser man att Konungen, efter hvad som förefallit på Riksdagen i Westerås 1585, omsider lät förmå sig att alldeles tillsluta det i Stockholm stiftade Jesuiter-Collegium, och i stället upprätta en ny Läroanstalt hel och hållen i Protestantisk anda. De ka-

---

4) ANT. POSSEVIN medgifver sjelf detta släta tillstånd: "Difficilem progressum, exitum autem tristem postea res habuit, quod neque regna illa (septentrionalia) admittendis catholicis præceptoribus, licet laicis, erant idonea; nec quibus oportebat rationibus, tantum negotium fuerat inchoatum." ANT. POSSEVINS Nunciatur-berättelse af år 1583, hos THEINER II. 322. Jfr. GEIJER Sv. Hist. II. 245.

5) POSSEVINS egen berättelse hos THEINER II. 324. om sin återkomst hit från Rom och hemliga afsigter derunder: "Reversus in Suetiam, etsi a Pontifice Maximo non impetraverat (ut neque omnia esse urgenda putaverat) quæ Rex volebat, id unum tamen spectaverat, ut sibi tempus in Suetia commorandi daretur tantisper, dum bonam Adolescentum manum ad Seminaria (neml. Braunsberg, Olmütz och Collegium Germanicum i Rom) annum ibi substitit integrum." Icke mindre än 50 ynglingar blefvo, efter POSSEVINS egen uppgift, hemligen utskickade. Härom vidare på ett annat ställe.

tholska Lärarne skingrades snart och den förste ibland dem, Laurentius Nicolai Norvegus, som någon tid förut varit nödsakad att nedlägga sin befattning [6]), lemnade nu riket, och begaf sig, åtföljd af flera lärjungar, till det icke längesedan för Nordens omvändelse upprättade Jesuiter-Collegium i Braunsberg.

§. 3.

Ifrån Akademien i Upsala, der pest och eldsvåda denna tid gjort stora förödelser, och nästan tillintetgjort all verksamhet, lät Konungen 1583 [7]) till sitt nya Collegium i Stockholm kalla de ännu qvarlefvande Professorer, jemte några från Tyska Akademier återkomna graduerade Svenskar, för att intaga de öfvergifna Klosterhusens lärosalar på Gråmunkeholmen. De voro:

Laur. Johannis Lælius, Physices Professor [8]).

Nicolaus Olavi Bothniensis, Theologiæ och Hebrææ Linguæ Professor [9]).

Jacobus Erici Stockholmensis, Græcæ Linguæ Professor [10]).

Ericus Jacobi Skinnerus, Mathematum Professor [11]).

hvartill sedan kommo

Petrus Kenicius, Logices Professor [12]).

Laurentius Paulinus Gothus, Rhetorices Professor [13]).

---

6) Theiner I. 658. Det heter här tillika, att i hans ställe nämndes till Rector en Lutheran, som dock hemligen var katholska partiet tillgifven. Jfr. Geijer, l. c. pag. 247.

7) Icke 1583, som Arrhenius, Hist. Acad. Upsal. p. 20. antager.

8) Bekant genom Büntings *Itinerarium Scripturæ Sacræ* i Svensk öfversättning, som vunnit 2:ne upplagor, 1588 och 1595 i Folio.

9) Afgick med döden såsom ErkeBiskop i Upsala år 1600. Emot honom far Theiner ut i otjenliga invectiver. Har han glömt, mildast sagdt, "*nec defensoribus istis tempus eget.*"

10) Sedermera Theol. Professor och Domprost i Upsala.

11) Tillika Eloquentiæ Professor, död 1597. "Magnus suo tempore orator et poëta, inter plura elogia *Cicero Svecicus* appellatus. Vid. O. A. Knös, Hist. Acad. Upsal. p. 146.

12) Sedermera Biskop i Skara 1595. Sist ErkeBiskop 1609 och Upsala Akademies förste ProCanceller 1625. Död 1636.

13) Sedermera Biskop i Strengnäs 1609. Sist ErkeBiskop och ProCanceller i Upsala efter Kenicii frånfälle. Död 1646.

Konung Johan blef efter någon tid äfven missnöjd med denna till hufvudstaden förlagda Läroanstalt, och det heter till och med, att han umgicks med förslager, att låta de dervid anställde lärarne återflytta till Upsala, då de icke kunde förmås att i allo underskrifva hans enständiga fordringar angående Liturgien. RiksRådet Frih. Johan Skytte, hvilken såsom yngling afhört föreläsningarna i detta Collegium, berättar att detsammas verksamhet afstannade vid år 1590 [14]). Så lyda hans ord i den märkeliga Latinska oration han sjelf, såsom Canceller, höll inför Akademien i Upsala 1640:

"Anni jam ferme sunt quinquaginta, ex quo Collegium Stockholmense, cui ipse veluti auditor tum interfui, florere desiit, eo quod istius temporis Professores Liturgiæ, a Rege Johanne ejus nominis III. summa vi et vehementia obtrusæ, subscribere tergiversarentur. Qui quidem Professores postmodum in hanc Academiam translati eandem admiranda et ad posteritatem commendanda doctrina et felicitate cumularunt, quique auctores exstiterunt, ut omni barbarie et ignorantia explosa, et horrenda caligine discussa, nitidioris et purioris doctrinæ lumen accenderetur" [15]).

Att Konung Johan vid slutet af sin regering förbittrad på Jesuiterna, hvilka Han förnämligast gaf skulden, att Hans jemkningsförslag hos Romerska Stolen vunnit så litet gehör, umgåtts med förslag att åter upprätta Upsala Akademi, berättas af samtida och dertill med af Messenius, som isynnerhet om den tidens händelser var väl underrättad. Han tillägger dessutom att Konungen hade ämnat nedlägga regeringen och tillbringa slutet af sin lefnad i Upsala, *"quo decreverat doctissimos undequaque viros ad functionem ibi Academicam convocare, horumque quotidianus inspector, summus Cancellarius et director fieri constituerat"* [16]).

---

14) De under tiden utgifna Theser och Disputationer i Collegium Stockholmense finnas upptagna hos Lidén och Marklin, Catal. Disputation.

15) Nettelbla, Schwed. Bibl. IV: 122.

16) Messenius, Scondia illustrata VII: 77. jfr. Arrhenius, Hist. Acad. Upsal. p. 22.

Huru härmed än må hafva förhållit sig, är så mycket visst, att Konungen "något före sitt aflidande, nådigst" — såsom Hertig Carls ord lyda — "beviljat och samtyckt at then Academia i Upsala, som nogon tid hafver varit förfallen, måtte åter blifva förnyad och upprättad igen: hvarföre H. Maj:t lät förordna dit till Professores och läsemästare någva gode män, som tillförene hafva brukade varit, och skicklige nog äre till at lära och undervisa them som samma Academia besökia vele, hvilka och strax theruppå blefve ditsända och förtröstning gifvet om underhåld och annan del", ehuru sådant "för H. K. M:ts lifs korthet icke blef så aldeles fullkomligen beställt i verket som thet sig borde til alle delar" [17]. — Till följe häraf hade således de vid Collegium i Stockholm anställde Professorer i sista året af Kon. Johans regering åter flyttat till Upsala och här tagit sina gamla lärostolar i besittning. Här afbidade de nu det Concilium eller Kyrkomöte, som Hertig Carl och Riksens Råd, uppå deras tillstyrkan, i Upsala låtit sammankalla. Detta upplyses närmare af deras till Rådet ingifna böneskrift i Januar. 1593 om uthekommande af innestående lön och försäkran om understöd för det löpande året, på det de icke, med de sina, vid det tillstundande Kyrkomötet måtte "sittia snöppeligen oförsörgde, och icke kunna undfå släkt och vänner som på then tiden them besökande varda."

Vi meddela denna förut obekanta skrift, efter Originalet i RiksArchivet:

Ädle och Wälborne Herrer, vår ödmjuke och trogne tienstvillighet skal Ed. Herrl. aktid vara redebogen. — Ädle Herrer, Ed. Herrl. wele wij fattige män både på wår så och hele Församlingens wegne, på tedh ödmiukeligste och flitigste til att betacke för then christelige och önskade svar, som Ed. Herrl. sampt medh then Högborne Furste och Herre Hertig Carl, senest i Stokholm om Concilio och Collegio gunsteligen utgåfwe. Och efter wij fattige män förnemligen på thenna hugneliga til-

---

17) Bref om Communitetet Stockh. d. 26 Aug. 1593, i Cons. Acad. Archiv o. fl. st.

segningh oss til att vårt ombetrodde kall på tedh flitigste och troligste förestå, och föresagde Concilii tiidh afbide, igen hafvom begifvidt; och såsom wij fattige män ofta tilförene hafvom klageligen tilkenna gifvidt, ähro icke allenest utfattige och nödstälte, uthan och myeket gäldbundne, och vår fulla tilförsynn [18]) näst Gudh hafvom til Ed. Herrl., at wij förmedels Ed. Herrl. höge och flitige förfordring uthur thenne iemmer och daglige quelm mågom varda förlossade. Teslikes och til Ed. Herrl. visserligen förhoppoms, att Ed. Herrl. icke oss fattigom män och wår fattige wårdnadh wil lathe til thetta tilstundande mötet sitie snüppeligen oförsörgde, uthan myckit heller ther til förhielpe att wij mågom hafwa wår nödtorfter, så och wåre slekt och wenner, som på then tidhen oss besökande warda, kunnom unfå. Therföre ähre wij fattige män til Ed. Herrl. sampteligen på tedh ödmiukeligste och flitigste bönfallne, att Ed. Herrl. wärdes för Gudz, rättwisones, Eders christelige warkunsamhetz, sampt wår store nödh och trångmåls skull, gunsteligen oss förfordra, att wij både war återstand [19]) mågom bekomma, så och uppå thetta åhrs underhållning mågom blifva förwissade: Sådana Ed. Herrl. warkunsamhetz gerningh warder Gudh then Alzwoldigste Ed. Herrl. rikeligen wedergellendes, uthi hwilkens gudomlige beskerm wij fattige män Ed. Herrl. sampt Ed. Herrl. höge öfverwägande och hele wårdnadh welom på tedh ödmiukeligste hafva befallne.

Ed. Herrl.

ödmiuke och
tienstvillige
Professores
uthi Upsala.

a tergo:

Professorernes begeren om theres återsted och underhold den 15 Jan. a:o 93 inlagde.

---

18) Tillförsigt. 19) Återstående lön.

Hvad besked gafs på denna böneskrift hafva vi ej funnit antecknadt. Emellertid tog det namnkunniga Kyrkomötet i Upsala sin början den 25 Februar. 1593 och dess förnämste embetsmän valdes under mycken enhällighet, ibland Akademiens Professorer, med uteslutande för tillfället af de närvarande Biskoparne. Så blef NICOLAUS OLAVI BOTHNIENSIS mötets Præses med 196 röster emot 50, som tillföllo Biskopen i Strengnäs PETRUS JONÆ HELSINGUS, och till hans Assessorer utsågos ibland andra JACOBUS ERICI STOCKHOLMENSIS och PETRUS KENICIUS. Likaledes blef ERICUS JACOBI SKINNERUS antagen till mötets Notarius och LAURENTIUS PAULINUS till Actuarius [20]).

§. 4.

På Akademiens upprättande och utvidgande hade mötets fäder vändt deras vårdande blick. *Postulata Episcoporum et Cleri, ex omnibus Dioecesibus Upsaliæ in Nationali Concilio a. 1593 congregati, Illustriss. Principi* CAROLO *e magnificis Dnis. R. Sv. Senatoribus submisse exhibita* [21]) innehålla ibland mycket annat, flera önskningar och förslag, huru Akademien eller Collegium såsom det här kallas, och dess Professores måtte få bestämdt årligt anslag och underhåll och med Privilegier (constitutioner) förses, samt erhålla passande Hus, Boktryckeri, Communitet för Studerande o. s. v. Att Professores måtte till antalet blifva åtminstone 12, då de minsta utländska Universiteter hafva dubbelt så många, och kunna icke gerna vara belåtne med färre, om, såsom det heter, allt skall väl och ordentligt tillgå. Att Bibliotheket i Upsala måtte inventeras och förmeras med Böcker från Collegium Stockholmense, dit flera nödiga Böcker härifrån blifvit annammade, samt ändtligen att ett årligt salarium måtte anvisas åt den person, som tager detsamma under sin vård [22]). Slutligen hemställes, att ingen må sända sina barn till främmande

---

20) A. M. FANT, Hist. Concil. Upsal. Diss. Acad. Ups. 1792.

21) Nordinska Saml. Mscr. i Upsala Akad. Bibliothek. — Tryckte hos NETTELBLA, Schwed. Bibl. IV: 109. Jfr. H. JÄRTA, Intr.Tal i K. Vitt. Hist. o. Ant. Akad. Handl. XII: 172.

22) Det är, så vidt vi kunna erinra oss, första gången Upsala Bibliothek nämnes.

Akademier, innan de studerat några år uti Upsala o. s. v. Man ser i detta mogna och hofsamma betänkande redan den tiden frågor bragte å bane och önskningar uttalade, åt hvilka, under lugnare förhållanden, Gustaf Adolph den Store med Konungslig frikostighet omsider gaf verkställighet, jemte det Han tillika genom gåfvan af sina egna fädernegods försäkrade Akademiens framtida bestånd och sjelfständighet.

Under stormens och orons dagar gjorde dock Carl IX genast såsom Regent för Akademiens upprätthållande, hvad han förmådde. Till en början och under afvaktan på den nya Konungens stadfästelse, såsom det hette, anvisades redan den 1 Augusti 1593 *) kyrkotionden af vissa socknar i Upland till aflöning för 3 Theologiæ Professorer, ibland hvilka den främste, Nicolaus Olavi Bothniensis förordnades derjemte till Præpositus eller Domprost, äfvensom han och hans 2 colleger erhöllo Bondekyrkan, Fundbo och Näs prestegäll till præhenden. Likadan aflöning, likväl utan præbenden, anvisades åt 4 Philosophiæ Professorer, och den förste af dem, Ericus Jacobi Skinnerus, förordnades till Akademiens Rector, hvilken befattning han i flera år innehade. I sammanhang härmed utfärdades den 26 i samma månad äfven en förordning om ett Communitet för 40 studenter, ”på thet man måtte och hafva några visse personer tilltaga, som skickelige och tjenlige kunna vara att bruka till menige bästa, så väl i thet verldsliga som andeliga ståndet.” — För detta ändamål anvisades kyrkotionden å åtskilliga orter, och skulle Communitetet inrättas ”neder vid strömen uppå Studenteholmen **), emedan förb:te plats af ålder hafver thertill förordnad varit.”

Ehuru Konung Sigismund var — såsom den store Gustaf Adolph säger i sin påbegynta Chrönica — ”trög att stadfästa all andelig frihet, synnerligen i Religionssaker,” så hade han dock vid sin kröning i Upsala, i Ständernas närvaro, omsider måst afgifva sin försäkran, ”att vilja hålla, såsom orden lyda,

---

*) Bref i Cons. Acad. Archiv o. fl. st.

**) Numera S:t Eriks torg. När qvarstående hus för några år sedan borttogos och platsen afröjdes och jemnades, fann man grundmurarne af det äldsta Akademiehuset.

Academien här uthi Upsala, effter dhenne Rijkz allmenneliga Religion vid macht, medh nödtorftigt underhåldh bådhe för Läsmästare och Studenter; såsom och dher hoos ett Communitet medh tillbörlige och skickelige vilkor och uppehälle, effter som wij med vår elskelige Herr Faderbrodher, högborne Furste Hertig Carl &c. så och wårt elskeliga Riks-Rådh vele therom een viss ordning göra låte. I lijka måtto vele wij och låte försörje bådhe Professores, så och elliest andra som i Embetet äro, med nödtorfftige huus och huusrum, och serdeles af the huus och gårdher, som förre hafva legat till Domkyrkione" *).

§. 5.

Till följe häraf utfärdades också af Hertig Carl under den 15 Mars 1595 nya Privilegier för Akademien i Upsala, "hvilken af fordne Konungar och Regenter hafver varit stifftad, nu på någon näst förliden tid tilgörande, icke är vorden vid magt hållen, som thet sig borde." — "Och efter thet then Stormägtige, Högborne Furste och Herre Sigismundus, Konung til Sverige och Polen (oansedt att Hans Kongl. Majt med Oss skiljaktig är i Religionen) icke dess mindre hafver lofvat och bebrefvat thetta vårt kära fäderneslaand, att blifva vid then rätta Evangeliska läran, efter then Augsburgiske Confession och then allmänneliga förening som för tu år sedan i så måtto af allom skedd är **). Och ingenting är thertill tjenligare än att hålla Kyrkior och Scholor vid magt, på thet man måtte hafva visse personer tilltaga, som skickelige och tjenlige vara kunna att Christeligen och sannfärdeligen föra then rätta Evangeliska läran, som nu här i Riket allmänneligen vedertagen är, förvara och ren hålla af andra sekter och villfarelser: såsom och eljest i verldsligt stånd låta sig bruka, riket till gagn och goda. — Therföre hafve wij, på

---

*) Kon. Sigismunds stadfästelse och Försäkr. utfärdades sedermera under den 16 Mars 1593 och är intagen hos Schmedeman, Riksd. Beslut 1: 417.

**) Upsala Möte 1593.

Kongl. Maj:ts nådiga löfte, ed och tillsaga, och efter vår Religions frihet och förening, then Christeliga församling til gaga och goda, velat fullfölja med samma Academiæ upprättelse igen. Såsom och wij nu med thetta vårt öpne bref then städje och förordne under samma Privilegier och frihet, som hon af våra förfäder, Konungar och Regenter, Biskopar och Prælater, hvilka henne först stiftat och funderat hafva, skäligen hafver varit med begåfvad; och såsom en Academie af vår Religion, efter thenne Rikes lägenhet hafva kan och njuta bör" *).

Härefter börjar med år 1595, och under ett mera ordnadt skick, Akademiens fullständiga verksamhet, ehuru en och annan af dess lärare under tiden nyttjades i andra statsvärf och i främmande beskickningar **). I April månad sistnämnde år öppnades Akademiens nya Matrikel och 64 Studerande blefvo deri inskrifne "jam pridem ad publicas prælectiones admissi et in certas classes distributi, publice sollenniterque Upsaliæ in minori auditorio, præsente Archiepiscopo, Professoribus, Ministerio, Consulibus cet. cornua deposuerunt et deinde apud Rectorem Ericum Jacobi Stockholmensim, nomina sua professi, et denique præstito juramento in hanc Studiosorum Matriculam ordine sunt inscripti", såsom öfverskriften i utdrag lyder uti denna ännu i Consistorii Academici Archiv förvarade äldsta matrikel. Icke mindre än 12 af de vid detta tillfälle inskrifne 64 Studerande blefvo sedan tid efter annan

*) Afskrifter i Cons. Acad. Archiv o. fl. st. Originalet af dessa Privilegier skrifvet på pergament finnes ännu i Riks-Archivet, och utlemnades vid Carl IX:s kröning i Upsala 1607 af Phys. Prof. Ericus Rhalambius, d. v. Rector, till Konungens Sekreterare Eric Jöransson Tegel, för att, såsom det hette, förnyas, "sed neque nova neque vetera vidit amplius simplex ille Rector privilegia" berättar Messenius, Scond. Illustr. VIII: 100.

**) Man vet dessutom, huru Nicolaus Olai Bothniensis, som förde Præsidium vid Upsala Möte 1593, jemte 2 sina Colleger anförde Uplands allmoge vid ett fiendtligt infall från Finland, under oroligheterna emellan Sigismund och Carl.

Professorer. Fem år derefter anstälde Philosophiska Fakulteten i Upsala den första Magister-Promotion, då Logices och Mathem. Professoren Laurentius Paulinus Gothus, på en gång Rector, Decanus och Promotor, den 22 Januari 1600 offentligen ibland 15 Philosophiæ Candidater utdelade värdigheterna af Magistrar och Baccalaurei; och med denna för Universitetets framtid betydelsefulla tilldragelse vilja vi för denna gång taga afsked af de bistra skiften, som i Universitetets årsböcker utmärka det nu slutade XVI:de århundradet.

Om

Förföljelsen emot Castovius och Bilberg.

ETT BIDRAG TILL DEN SVENSKA TRYCKFRIHETENS HISTORIA.

Genom de händelser, som inträffade vid 1680 års Riksdag, hade Sveriges Statsförfattning undergått en väsendtlig förändring, Aristokratien förlorat sin politiska magt och Konungen blifvit enväldig. Dock var K. Carl XI:s envåldsmagt långt ifrån ett laglöst välde. Tvärtom erkände han sig ännu bunden af Sveriges lag [1]) och denna skipades under hans regering lika fritt som under hans företrädares. Äfven Ständerne samlades, rådfrågades, och delaktighet lemnades dem i lagstiftningen. Förändringen bestod i Rådets fall, i Konungens befrielse, ej blott ifrån de Stores förmynderskap, men från skyldigheten att inhemta deras råd. Dertill kom Reduktionen, som förändrade mindre Statsförfattningen än Samhällsskicket. En af Konungen beroende Adel, blandad af de fordom mägtige, nu undertryckta familjerna och nya slägter, som hvarken ägde ärorika namn eller den sjelfständighet, som rikedomen skänker: en sådan Adel — säga vi — gaf åt samhällsklasserna en helt annan ställning än den, som utmärkt det nyss förflutna tidehvarfvet. Formerna voro i många fall de samma, och Regeringens Anda, ehuru enväldig, på intet vis tyrannisk, men icke destomindre blef Svenska folkets ställning under K. Carl XI så väsendteligt förändrad, att hans regering med skäl kan anses såsom gränsen emellan det gamla och nya Sverige.

Oss har ej blott K. Carl XI:s personlighet förefallit serdeles märkvärdig, utan hela hans tidehvarf lika lärorikt, som svårt att rätt lära känna. Det är äfven föga kändt, och i Sveriges Historia finnes knappt en period, som är svårare att bedöma utan partiskhet och orättvisa. Det är ett ringa bi-

---

1) Stiernman, alla Riksdagars och mötens beslut, II. 1873.

drag till Historien om Carl XI:s tid, och serskildt om tankefrihetens tillstånd under denne Konungs envåldsspira, som vi härmedelst tagit oss friheten att i största korthet meddela. Vår berättelse skulle, i anseende till de skrifters vidlyftighet, på hvilka den grundas, kunna blifva långt utförligare, men vi måste inskränka dess omfång, och skola blott framställa det utmärkande i händelserna, lemnande det öfriga å sido.

Johannes Bilberg, son af en Rector Scholæ i Mariæstad, sedermera Kyrkoherde i Bergs socken nära Billingen i Westergöthland, föddes år 1646, och blef vid tretton års ålder försänd till Upsala Akademi, der han under trägna studier tillbragte femton år. Magistergraden, hvartill han genom aflagda lärdomsprof var berättigad, undanbad han sig, och lemnade fäderneslandet under någon tid, för att på resor i främmande länder, under umgänge med Europas lärde och studier vid utländska Universiteter, utvidga den lärdomsskatt han samlat, och till bokliga kunskaper lägga en vidsträcktare verldsmannabildning och en mera mångsidig erfarenhet. Sådana resor voro den tiden vanliga bildningsmedel för unga vetenskapsmän, af hvilka en del sedan öfvergåfvo Kathedern för att verka i Domstolarne, Rådkammaren och Kansliet. Vanligtvis företogos de i sällskap med sönerne af den högre Adeln, och frukten deraf blef för de unga ädlingarnes ledsagare lika fördelaktig som för dem sjelfve. En sådan färd genom Europa företog äfven Bilberg i sällskap med en ung Friherre Bonde; och det säges att den förre skall derunder med utländska vetenskapsmän hafva knutit vänskapsband, de der aldrig brötos [2]). Återkommen såsom en för sina kunskaper berömd ung man, erhöll han snart ett nytt anbud af samma slag. Riks-Amiralen Grefve Gustaf Otto Stenbock valde Bilberg till handledare för sin son, under dennes tillämnade utrikes resa, och Bilberg stod färdig att emottaga förtroendet, då han före afresan kallades till Professor i Mathematiken vid Upsala Akademi, och på detta sätt fästades i fäderneslandet. Detta inträffade år 1679. Sitt Mathematiska Professors-embete förvaltade Bilberg i tio år, hvarefter han

---

2) Knös. Hist. Litt. Poet. VestroGoth. Lat. p. 71.

utbytte det emot en plats i den Theologiska Fakulteten, der han dock endast trenne år qvarstadnade. Han var en arbetsam Universitets-lärare, ty han presiderade tvåhundrade gånger för Akademiska Disputationer [a]), och var en af dem som kraftigast bidrogo att införa den Cartesianska Philosophien i Sverige. Men just detta bemödande ådrog honom obehagligheter af den allvarsamma art, att de rättfärdiga den öfverskrift vi gifvit vår berättelse: förföljelsen emot Bilberg. Det var hans egna embetsbröder, Theologiæ Professorerne, serdeles Doctor Henric Schütz, som genom bittra anfall, i Religionens namn, men, såsom det vill synas, ej utan inflytelse af låga passioner, förbittrade hans lif, lade hinder för hans arbeten och gåfvo efterverlden exemplet af ett försök till tankefrihetens inskränkning, som af en enväldig Konung ogillades.

Vi nämnde Doctor Henric Schütz. Denne man, till börden Stockholmsbo och jemnårig med Bilberg, ty han var född år 1647, hade likasom denne ej blott hemma studerat vetenskaperna, utan ock sett verlden på resor. Äfven deruti liknade han Bilberg, att han från dessa resor hemkom med förvärfvadt rykte för lärdom och duglighet, hvilket deraf kan skönjas, att Hertigen af Würtemberg skall hafva tillbjudit honom en Professors-plats i Tübingen. Han antog den icke, utan skyndade hem, der ett dylikt embete blef honom anförtrodt inom den Theologiska Fakulteten i Upsala. Vare sig att Schütz verkligen besatt en mångsidig skicklighet och en arbetsdrift, tillräcklig för tvenne befattningar, eller att det blott lyckades honom ingifva styrelsen ett sådant begrepp om sin person, han blef emellertid, ehuru redan Theologiæ Professor, förordnad att förestå Universitets-Bibliotheket, hvilket han lemnade först år 1687, då genom Doctor Eric Benzelii utnämning till Biskop i Strengnäs, ett nytt Professors-embete i Upsala blifvit ledigt. Till detta befordrades Schütz, och afled slutligen såsom Domprost år 1693. Vi uppsamla med nöje allt godt, som kan sägas om denne man, för att ej göra

---

[a]) Bergius, Nytt förråd af handlingar rörande Nordiska Hist. 3 st. p. 180, och brefvet till Spegel, cit. af Knös, l. c. p. 72.

hans minne orätt. Det är nemligen befläckadt af svåra beskyllningar. Bilberg, hans motståndare, är af alla berömd, men Schütz af ingen. Den förres lärdom och skicklighet prisas öfverallt, der vi något förnummit om hans person, och i afseende på hans karakter såsom menniska berättas åtminstone ingenting ondt. Den sednare deremot är i detta fall misstänkt, och äfven hans vetenskapliga skicklighet har blifvit betviflad. Han skildras såsom en orolig, trätgirig och hersklysten man, sträng domare öfver andra, sjelf ovillig att fullgöra sin pligt. Vi lemna derhän de tillmälen, som hans embetsbröder under stridens hetta återkastade till svar på hans anfall, men vi åberopa vittnesbördet af en man, som — i mången annan sak otillförlitlig — dock i frågan om lärdom och lärde män ej bör jäfvas, vi mena Riks-Kansleren Grefve Magnus Gabriel De la Gardie, den store Mæcenaten. Det finnes ett bref af denne man, hvaruti han anbefaller Upsala Akademies angelägenheter, som ännu under hans ålderdoms bittraste bekymmer lågo nära hans hjerta, åt en af de män, hvilka nu blifvit mägtige hos Konung Carl XI [4]). Den gamle Akademie-Kansleren klagar öfver oenighet inom Universitetet, mest dock öfver Schütz. Brefvets egentliga syfte är att genom Lindschölds inflytande söka befria Akademien ifrån denne man. "I synnerhet" — säger De la Gardie — "hafver Gud straffat Akademien med en man, Professoren Schützen. Jag vill intet ihågkomma den vanvördnad jag af honom måst utstå, utan vill endast provocera till hela Consistorium, om icke sannt är, att han aldrig läser publice, intet disputerar, inga collegia privata hafver, och att han sällan eller aldrig kommer i kyrkan. Han svär och bannas som en rasande, far ut i Consistorio med hot och skällsord, sköter hvarken Procancellarii eller Rectoris förmaningar, påckandes på sitt appui vid Hofvet. Han är "nullius doctrinæ" [5]) och af ingen soliditet, beflitar sig icke heller mer om Studier, utan löper

[4]) Magnus Gabriel De la Gardies bref till Kansli-Rådet (sedermera Kongl. Rådet och Grefven) Eric Lindschöld; tryckt i Svenska Mercurius, 4:de årgångens 1:sta del, pag. 28.

[5]) Af ingen lärdom.

"med en bössa omkring i gamla Upsala och skjuter sjelf ihjäl hästar och svin, om de göre honom ohägn; Predikstolen företräder han således, att han stänger igen kyrkodörren, af räddhåga, det några Studenter skola få höra hans ringa gåfvor; in summa han är hvarken capabel till Professor eller Prest, utan en Rabula, som lefver af trätor."

Sådan beskrifver DE LA GARDIE Doktor HENRIC SCHÜTZ. En förskräcklig målning af en Theologiæ Professor! Den kan vara öfverdrifven. Det är möjligt att Consistorii protokoller i någon mån skulle kunna vederlägga en del deraf. I hufvudsaken kan den hvarken bestyrkas eller motsägas, men den bevisar åtminstone, att SCHÜTZENS rykte var ingalunda rent. Hans handlingar bidraga ej att mildra efterverldens dom; dock äro de ofullkomligt kända, och det vore orätt att blott på DE LA GARDIES vittnesbörd alldeles bryta stafven öfver död mans rykte. Hvad de öfrige Theologerne beträffar, synas de i det hela hafva låtit sig ledas af SCHÜTZ och instämt i hans åtgärder; dock är det alltid han, som framstår såsom upphofvet och anföraren *). Hans namn å den ena sidan och BILBERGS å den andra nämnas beständigt såsom föremål för ömsesidiga anfall. SCHÜTZ var dock den som började och angrep det som han gerna kunnat fördraga. BILBERGS försvar saknar sällan värdighet och sans. Det var en strid emellan tankens frihet och försöken att binda densamma vid ett visst lärosystem, men blef tillika en strid emellan de tvenne personerne, HENRIC SCHÜTZ och JOHANNES BILBERG.

DE LA GARDIE nämnde att SCHÜTZ ville stödja sig på sitt "appui" vid hofvet. Han synes dock ej hafva saknat "appui" äfven på ett annat håll. Det var till Rikets Ständer han vände sig, och lyckades hos dem vinna gehör till den grad, att Preste-Ståndets Fullmägtige vid 1686 års Riksdag framträdde inför Konungen, bedjande om Majestätets skydd emot de vådliga lärar, som meddelades ungdomen i Upsala, emot det förderfliga sjelfsvåld, som under namn af Cartesiansk Philosophi hotade den Evangeliska Religionens bestånd. Denna Presterskapets begäran föranledde en vidlyftig skriftvexling, som

*) Se Theol. Fak. handskrifna protocoller år 1686 fol. 135—140.

ibland Akademiens handlingar förvaras. Dess innehåll är ganska märkeligt och väl värdt att i sina hufvudpunkter framdragas i ljuset.

Preste-Ståndet klagar att ingen finnes, som söker fortplanta den gamla Philosophien hos ungdomen, och åberopar främmande Universiteters exempel, der skadliga "noviteter" blifvit uteständga, troende att ett sådant förfarande äfven här skulle lända till Akademiens säkerhet och flor. Hvaremot Ståndet håller före, att ingen kan förtro sina barn att undervisas på ett ställe, der Philosophien blifver sålunda förkränkt. Derföre borde nu åtgärder vidtagas till ofogets hämmande och Preste-Ståndet uppgaf hvad som i detta fall syntes detsamma ändamålsenligt. Dess förslag åsyftade att göra den Theologiska Fakulteten till en Censor öfver hela Universitetet, och att formligen förbjuda den Cartesianska, men äfven med yttre belöningar uppmuntra studium af den Aristoteliska Philosophien. Det yrkades nemligen att hvarje Professor borde i och för sin utnämning vara af Consistorium Ecclesiasticum gillad; att Disputationer, utan inskränkning till någon viss Fakultet, kunde af Theologerne förbjudas; att Philosophiska Fakulteten, i samråd med den Theologiska, borde utse vissa Philosophiske författare, att för ungdomen föredragas; att vid alla examina prof borde afläggas på förfarenhet i den Aristoteliska Philosophien, och vid Stipendiers bortgifvande afseende fästas allenast på dem, som gillade detta system; slutligen en verklig censur inrättas, ej blott öfver Disputationer utan ock öfver alla de böcker, som utrikes ifrån inkommo i landet [7]).

I anledning af denna Preste-Ståndets inlaga yttrade sig Philosophiska Fakulteten öfver sjelfva tvistepunkten, Cartesii Philosophi, och dess förhållande till Religionen. Fakultetens utlåtande består af fjorton afdelningar. Det börjar med en framställning af den olika sanning förnuftet utransakar och

---

7) Presterskapets inlaga och Fakultetens svar samt Professor Bilberges serskildta yttrande finnas på Tyska i Nettelbladts Schwedische Bibliothek II. 82, och på Svenska hos Lagerbring. Påminnelser i Sv. Historien II. 31, o. f.

den, hvars grund är uppenbarelsen. Den sednare förnekas på intet vis. Philosopherne erkänna sig bundne vid den Heliga Skrift och sin pligt, att "gerna vedertaga allt hvad der förkunnas, antingen det kommer öfverens med förståndet eller ej," men i verldsliga ting försvaras förnuftets rätt att tvifla på allt, som saknar bevis. Fakulteten klandrar deras förmätenhet — om någon sådan menniska finnes — som vilja sätta sin "klokhet till regel och rättesnöre för alla andras förnuft," och, hvad Religionen beträffar, så borde dess vårdare i kärlek och enighet ett och annat med sina medbröder öfverlägga; men icke straxt fördömma hvad med deras förstånd intet instämmer, eller föregifva det strida emot den Heliga Skrift; hvilket procedere öppnar vägen till oenighet och missförstånd, förande oss ur ljuset in i tjockt mörker igen. Efter denna inledning vädjar Fakulteten till forntidens exempel. I Grekland hade många Philosopher funnits, som hvar och en efter sitt system fortbildat vetenskapen. Bland Romarne hade af olika lärde olika tänkesätt blifvit hyllade, men det var först de tvenne Araberne, Averroës och Avicenna, som gjort Aristoteles till en domare, emot hvilken intet jäf fick anföras, ett rättesnöre, som aldrig kunde vilseleda, ett exempel af den största fullkomlighet, som mensklig vishet kunde uppnå. Det skulle dock kunna bevisas, att hos Aristoteles funnes mycket afguderi och annat, som stridde mot uppenbarelsen ej mindre än emot naturen och förnuftet. Klandervärd vore åtminstone de Aristoteliska Skolastikernas spetsfundighet, som blott förvirrade sanningen och underlättade osanningens försvar, medan den ej förmådde att skänka en rimlig förklaring öfver naturens enklaste fenomener. Och dessa Skolastiska former äro dock för Aristoteles's anhängare nödvändiga, för att något förmå i Physik och Metaphysik; så framt de ej mera älska villfarelsen hos Aristoteles än sanningen hos andra. Men "den som så gör kan med rätta, såsom den onyttiga tjenaren, sägas hafva nedergräfvit sitt pund och intet vara värd att heta Philosophus." För att nu förekomma en sådan träldom vore en fri rättighet nödvändig, att, utan förbindelse till någon annans mening, sjelf söka efter sanningen. Så skedde ock i främmande land, och de Universiteter, som inskränkt denna

frihet, hade inga framsteg gjort i naturens kännedom; äfven Moral-Philosophien och Studia Humaniora råkade derigenom i lägervall. Missbruk af en sådan tankens frihet vore ej att befara, ty om den framkallade något, som grundades på svaga skäl, kunde det vederläggas. Afhandlingarne vid Universitetet skedde för öfnings skull, granskades af dem, som vederborde, och intet tillätes att skrifva som den Evangeliska läran anginge, ty om Religionens helgd ville Philosophiska Fakulteten ingen eftergifva i nitälskan. Den så strängt bedömde Cartesii egna ord anfördes såsom bevis att han i hela dess vidd erkände Theologiens oberoende af Philosophernes tvifvelsmål; det var blott inom menniskoförnuftets spher, som Philosopherne begärde frihet att genom nya rön fullkomna sin erfarenhet, rätta förra misstag och uppdaga hvad förut varit okändt.

I en sednare afdelning af sin skrift öfvergår Fakulteten till besvär och klagan öfver sina Theologiska medbröders omilda bemötande. Deras vänliga påminnelser hade tillförene utan missnöje blifvit hörda, dels af vördnad för deras heliga kall, så ock för den förfarenhet de mången gång visat sig äga i Philosophiska ämnen. Ville de nu förkasta de Philosophiska satserna, må de då uppträda på lärosalarne och bestrida dem. Men de göra det icke. "Ville man deremot göra observationer på deras Fakultet, torde man ock få något att säga. Dock lemnar man sådant derhän, varandes Facultas Philosophica mer bekymrad huru den efter Kongl. Maj:ts befallning och Constitutionernes innehåll må kunna rätteligen göra sitt embete än censera andra." Sjelfva den Cartesianska Philosophien, ehuru klarare än någon annan, hade dock blifvit för Theologerne mörk och svår att förstå, emedan desse Herrar icke tagit kännedom om Mathematiken, såsom den grund, hvarpå den hvilar. "Hvarföre vore till att önska att Theologi Lutherani ville göra sig närmare bekante till att skåda med egna ögon, om allt så hafver sig som föregifves, och slutligen önskade Philosophiska Fakulteten, att den Theologiska en annan gång ville betänka sig litet bättre innan den angriper ett sådant verk."

Med detta Fakultetens svaromål förenade BILBERG ett eget utlåtande, som närmare utvecklar de af hans embetsbröder gemensamt anförda försvarsgrunderna. Serdeles beklagar han sig, att Theologerne blott ropade öfver »den nya Philosophiens fiendtlighet emot Religionen, men utan att leda sina angifvelser i bevis. Inga serskildta missbruk, inga bestämdt uppgifna kätterier kunde anföras, men icke destomindre klagades öfver irrläror, öfver våda för religionen. BILBERGS yttrande är skrifvet i ett djerft språk, men utan bitterhet. Han spanar efter källorna till Theologernes ovilja, men utan att söka dem i oädla bevekelsegrunder. Tvenne omständigheter hade förledt Theologerne: deras kärlek för den gamla Aristoteliska Philosophien, den de voro vane att bruka för att slå de Påfviske med deras egna vapen, varande detta system Påfvedömets älsklingslära; och obehaget att se sin egen vishet af en yngre omkullkastad. Likväl borde de icke derföre tillmästra sig en myndighet öfver saker, med hvilka de hade intet att beställa. Men skulle någon söka att förderfva den sanna Religionen, densamma hade de billigt fog att angifva hos höga öfverheten.

Vid läsningen af dessa skrifter faller genast i ögat att Philosophiæ Professorerne hufvudsakligen vände sig emot sina Theologiske Medbröder, ehuru icke blott desse utan hela Preste-Ståndet vid Riksdagen hade angripit dem. Deraf är klart, hvilket ock af Protokollerne bestyrkes, att anfallet utgått ifrån Universitetets Theologiska Fakultet, serdeles SCHÜTZ, som uppäggat Presterne. Deremot försäkrade den sednare, att han hört Presterne vid Riksdagen beklaga sig öfver den fara, som hotade Rikets ungdom genom falska läror vid Universitetet. Theologiska Fakultetens handlingar innehålla esomoftast öfverläggningar i ämnet, hvaraf synes, att SCHÜTZ, som varit Dom-Kapitlets Riksdagsman, handlat såsom ett ombud för sin Fakultet, men fåfängt söker man efter en på bevis grundad redogörelse för hans handlingssätt. Frågas det, hvaruti Cartesianismens förderflighet bestod, så svaras blott, att den på åtskilliga andra orter vore förbjuden, att Theologi skrifvit deremot, att förnäma män hade i dessa dagar ömat

derom" [8]). För öfrigt medgafs dess användbarhet i vissa delar, serdeles såsom tillämpad på Naturvetenskaperna. Dervid kom likväl Fakulteten i strid med sig sjelf, eller åtminstone med sin bundsförvandt, Preste-Ståndet, hvilket hade varmast för det nya förslag, som varit å bane, att Naturläran skulle föredragas vid läroverken af en Medicus, ty, sade Preste-Ståndet, Medici följa vanligen "Philosophiam Cartesianam, och den, som det gör, kan omöjligen läsa Logicam Aristotelis," hvaraf åter befarades de Theologiska studiernas undergång [9]).

Å andra sidan är det anmärkningsvärdt att den, som ställt sig i spetsen för den nya Philosophien, var sjelf en Mathematicus, och de stora framsteg Naturforskningen genom det nya systemet tagit, åberopades beständigt till dess fördel. Philosopherne sökte just deruti ett hufvudbevis, och bemödade sig i allmänhet föga att framställa Cartesii Philosophi såsom en för Theologien mera användbar vetenskap. De sökte snarare visa de båda vetenskapernas fullkomliga oberoende af hvarandra.

Härmed hängde ock tillsammans det af Preste-Ståndet framställda och af Theologiska Fakulteten högeligen gillade förslaget, att Physices Professors-embetet, hvilket, såsom Doctor Eric Benzelius uttryckte sig, "med intriguer blifvit draget till Medici", borde ifrån deras Fakultet skiljas [10]).

Den skriftvexling, hvarur vi hemtat det föregående, föreföll vid 1686 års Riksdag. Följande året fortsattes den vid Universitetet, sedan Fakulteternas utlåtanden blifvit infordrade. Den blef allt mera bitter, personlig ovänskap framträder tydligt och hufvudfrågan blandas med nya förebråelser. Schütz åberopar ett yttrande vid Riksdagen af Superintendenten Steuchius, att Philosophernes Latinska afhandlingar voro uppfyllda af grammatikaliska fel. Då afbröt honom Professor Lagerlöf, frågande, om de Theologiska voro derifrån fritagna [11]). Svårare att bära var dock Schützens beskyllning emot

8) Acta Fac. Theol. 1686, fol. 138.
9) Lagerbring l. c. 33.
10) Acta Fac. Theol. 1686, fol. 137.
11) Cons. Ac. Protocoll $\frac{1}{12}$ 1686.

Philosopherne, att de, såsom orden lydde, "flådde och skinnade Studenterne" med stora och olagliga Præsidiipenningar vid Disputationerne. En sådan förebråelse syntes Philosopherne alltför grof att lemnas åt glömskan. De bådo att Schütz måtte tillhållas bevisa, det någon af dem emottagit en afgift så öfverdrifven och oförtjent, att den borde brännmärkas med ett sådant skändligt namn, vidare att de aftvungit någon Student mera än han velat gifva, att de illa bemött dem, som med mindre tillgångar, gifvit mindre än andra, och, slutligen, att de nekat sitt biträde utan betalning åt någon medellös Student eller hindrat en fattig yngling från fortsättning af sina studier. Sjelf ville Fakulteten framlägga en förteckning både på dem, som icke betalt Præsidiipenningar, och dem, af hvilka sådana erhållits. Det vore lätt att bevisa, det Fakulteten ej begärt eller tagit mera än billigt vore. Lika litet ville Fakulteten vidkännas Schützens påstående om de dryga kostnader, den skulle hafva ålagt de Studerande vid examina, men Fakulteten frågade, huru det förhölle sig med den saken in Facultate Theologica på de tider, då Doktor Schütz vore Decanus. Om Promotionerne medförde alltför mycken kostnad, hvaröfver Schütz äfven klagat, så vore detta ungdomens fel, ej Professorernes, som varnat för öfverflödiga utgifter.

Philosopherne voro af Schütz's tillvitelser så uppbragte, att de, glömmande sin egen värdighet, vände sig tillbaka med dylika utfall emot honom. Såsom han hade sagt, att de "talat på hans bak", hvilket de förnekade, så ville de nu taga "larven af honom, att det måtte synas hvad mannen är och hvad han icke är" [12]).

Nu följer en vacker beskrifning på Doktor Schütz, hans seder och karakter. Hans motståndare hade mycket derom att förtälja. Så, t. ex. hade han, då förre Bibliothekarien låg på sin sotsäng, gått Consistorium och Kansleren förbi för att begära sysslan; vidare hade han af snålhet och beqvämlighet undandragit sig ett Professors-embete, som han

---

12) Ph. Fac. skrift till Rector och Cons. Ac. i Acta Facult. Phil. 1686, a. f. år.

varit i tur att emottaga, varande nemligen Bibliotheket mindre mödosamt att sköta och med Professors-sysslan ingen ny inkomst förenad; vidare hade han sökt tillvälla sig dubbla löner och haft för sed att utbrista i otidigt buller och förargeligt oljud. Detta och mera dertill, som är för litet lärorikt och för mycket vidlyftigt för att anföras, blef nu Schütz förevitadt [13]). I Philosophernes skrift frambryter en djup förtrytelse, såsom hos en oskyldigt anklagad, den der, hänförd af en sårad rättskänsla, öfverilar sig med bittra anklagelser, sådana som någon gång diktas af ett uppretadt partisinne, oftare dock öfverdrifvas, varande byggda på verklig sanning till grund.

Det vore ej mödan värdt att ytterligare beskrifva en skamlig tvist. Den hotade att blifva långvarig. Schütz hade nu, med eller utan afsigt, utlockat sina motståndare på den personliga smädelsens fält, der han ej kände sig förlägen om svar. Men under det striden fördes med nesliga vapen, var Regeringen sysslosatt att undersöka den fråga, som skulle vara dess egentliga föremål.

Sedan nemligen Preste-Ståndet inkommit med sin klagoskrift och striden ej syntes på annat sätt vilja upphöra, förordnade K. Carl XI en kommission för att pröfva den öfverklagade Cartesianska Philosophien. Denna kommission sammanträdde i Mars månad år 1689. Den bestod af åtskillige Konungens män, Eric Lindschöld samt Gyldenstolpe [14]), Bergenhjelm [15]), Nordenhjelm [16]) och Åkerhjelm [17], med hvilka förenades Erke-Biskopen Olaus Svebilius, Biskoparne Eric Benzelius, Papke och Bångh, Superintendenten Steuchius, Professoren Drossander och slutligen äfven Bilberg samt Theologiæ Professoren Julius Micrander, en anhängare af Schütz. Men denne sistnämnde blef ej inkallad i kommissio-

---

13) Acta Fac. Phil. 1683—1703; en lös bundt, innehållande stridskrifter i frågan om den Cartesianska Philosophien.

14) Hof-Kansler, sedermera Kongl. Råd och Grefve, son af den lärde Wexionius-Gyldenstolpe.

15) Stats-Sekreterare, sedermera Ambassadeur i Ryssland.

16) Stats-Sekreterare.

17) Sekreterare i Kansliet, sedermera Öfver-Post-Direktör.

nen, churu BILBERG der erhållit ett rum. Kommissionen lärer ej funnit svårt att bestämma sin åsigt, ty inom sex dygn var dess utlåtande färdigt. Det blef i det hela gynnande för Philosophien. Kommissionen ansåg det Cartesianska systemet i afseende på naturens kännedom äga ett obestridligt värde, och borde det, förnämligast derföre, lemnas fritt. Blott de läror, som voro anstötliga för Religionen, borde inskränkas, ehvad de grundades på Cartesiansk eller Aristotelisk Philosophi; och detta vore väl det ändamål, som Facultas Theologica och Högvördige Preste-Ståndet hufvudsakligen åsyftat. De verldsliga Fakulteterna å sin sida hade uttryckt sin afsky för sådant sjelfsvåld; de, som vid Professionerne suto, voro alle lärde och rättsinnige män; Kommissionen ansåg ingenting vara för Rikets ungdom att frukta, heldst om Konungen ville låta en nådig och allvarsam framställning afgå till Akademien.

Någon tid sedan detta Kommissionens utlåtande inkommit, utfärdades Konungens utslag, som till alla delar öfverensstämde dermed, äfven deruti att Konungen förmanade till "modesti och höflighet, så att icke onödigt kif och förargliga ordträtor måtte uppväxa" [18]).

Genom Kongl. befallning var således saken afgjord och Philosophien förklarad fri. Men dermed var ej den stridslystne afväpnad, ej fiendskapen utsläckt. Den hade nyss förut erhållit en ytterligare näring, då fråga uppstått om BILBERGS öfvergång till ett Theologiskt Professors-embete. Att mottaga denne man ihland sin egen Fakultet syntes för SCHÜTZ mer än svårt, hardt när odrägligt. Han spjernade ock deremot. "Det vore en farlig sak och mägta ansvarligt inför Gud och hela posteriteten att släppa en Cartesianus till Facultas Theologica." Fakulteten fattade ett formligt beslut att bedja Erke-Biskopen motverka BILBERGS utnämning, och, derest Konsistorium fölle med sina röster på honom, var Fakulteten sinnad att framträda inför Kongl. Maj:t med en framställning, huru äfventyrligt det vore att anförtro Theologien åt en sådan man. Huruvida detta beslut verkställdes är oss obekant. Det lärer i alla händelser hafva blifvit fruktlöst, såsom synes

---

18) LAGERBRING l. c. pag. 134.

af det sätt, hvarpå SCHÜTZ och BILBERG bedömdes af en man, den der hos Konungen betydde mera än de fleste. Vi mena Kongl. Rådet, Grefve ERIC LINDSCHÖLD. Denne Herre betraktade BILBERGS flyttning till Theologiska Fakulteten såsom enda medlet att återställa enighet och fred. SCHÜTZ ansåg han långt ifrån ostrafflig. Äfven om de öfrige Professorerne i Theologien, PETRUS RUDBECKIUS och Doktor JULIUS MICRANDER, hyste han ej stora tankar. Det vore af vigt att gifva dem en lärd och snillrik embetsbroder. Fortfore oenigheten sedermera, så funnes ingen annan hjelp än landsflykt eller afsättning [19].

LINDSCHÖLD ansåg således rätt, att Theologernes anspråk helt och hållet nedslogos genom den störste motståndarens införande i deras egen krets. Det skedde äfven. BILBERG blef Theologiæ Professor, men utan att lugnet återkom. Ty SCHÜTZ, i afseende på grundsatserne besegrad, försökte att i enskildta fall ersätta sin förlust. Han angrep BILBERGS disputationer och lyckades verkligen att förhindra deras offentliga utgifvande eller åtminstone att oroa författaren. Tillika uppträdde en ung man, BILBERGS like och, såsom han, ett föremål för stark ovilja af några och den varmaste tillgifvenhet af de fleste, en man, som gaf åt de lärda tvisterne en helt ny färg. Hans namn var ERIK CASTOVIUS.

Född i sorg och olycka, uppfödd i armod, hade CASTOVIUS efter en i nöd och bekymmer tillbragt ungdom, under strängt arbete, med ringa utsigter, men understödd af lyckliga natursgåfvor, vid trettiotre års ålder, men då med utmärkt beröm, erhållit Magistergraden. Hans fader var krigsprest, och stupade i kriget vid samma tid sonen föddes. Hans moder ägde knappt det nödvändigaste för sitt uppehälle och var sjelf hans enda lärare, till dess den trettonåriga gossen, med slitna kläder och matförråd för blott en enda dag, såsom en af de fattigaste ynglingar, till fots lemnade hemmet, ställande sin väg till Wexiö skola. Der sträfvade han under hårda mödor, ej blott i studier. Det var nemligen tidens sed vid Läroverken, att den fattige ynglingen var den förmögnares

---

19) LINDSCHÖLDS bref till ÅKERHJELM hos BERGIUS, Nytt förråd, p. 61.

tjenare [20]. Att hugga deras ved, upptända eld i rummet, väcka de sofvande tidigt på morgonen, bära deras böcker till skolan, med mera af tjenster, dem ett barn kunde behöfva och ett annat barn uträtta, sådant blef CASTOVII lott och enda medlet att förtjena ett sparsamt uppehälle. Men derunder förvärfvade han, jemte studiernas grundlighet, den skärpa i karakteren, den kraft i viljan, det tålamod i försakelsen, som sällan vinnes utom i nödens, aldrig utom i arbetets skola. Mycket annat fördrog han ock, besvärligheter, äfven faror, och hans ungdom var full af äfventyr, någon gång af den art, att minnet deraf i sednare dagar väckte hans löje, oftare dock sådane, att han tackade den Evige för dem, såsom för pröfningar, de der härdat hans själ.

Nödvändigheten att meddela åt andra de kunskaper han med egen kraft förvärfvat, gjorde hans bildning lefvande. Hans sätt att bemöta sina lärjungar var sådant att det väckte deras kärlek, och de hörde honom gerna, ty han talade väl och var vänlig emot alla. Den plikt, som kändes mödosam, flydde han ej, ty han såg deri Försynens skickelse, och lydde, äfven med glädje, nödvändighetens lag.

Sådan beskrifves CASTOVIUS, visserligen af en loftalare, men af en sådan, som den store UPMARCK [21]. Det var år 1690 han framträdde med en afhandling: de Statu naturali et adventitio, byggd på Cartesianska grundsatser, hvarutur han utvecklade åtskilliga satser utur Naturrätten på ett sätt, som hos Doktor SCHÜTZ väckte det största missnöje. Denne beklagade sig hos Pro-Kansleren, som åter tilltalade både CASTOVIUS, såsom författare, och BILBERG, hvilken granskat och gillat afhandlingen. Hvad beträffar dess verkliga innehåll, så framträder CARTESII system oförtäckt, men — såsom det synes oss — sjelfständigt tillämpadt, och med den skicklighet att läsaren, då han sett skriftens början, ej gerna lemnar den, förr än han hunnit slutet. Hvad anstötligt

---

20) Se i detta afseende ÖDMANN, Hågkomster från hembygden och skolan.

21) De vita et morte ERICI CASTOVII, ORATIO FUNEBRIS a JOHANNE UPMARCK, 1704.

deri kunde finnas, lemnas derhän. SCHÜTZ fann den emedlertid brottslig och uppsökte ett ställe, åt hvilket kunde gifvas en politisk färg. Dermed var hela saken förändrad, och striden börjad från en ny sida, der SCHÜTZ kunde hoppas stöd, äfven af den mäktigaste. Den nya Philosophien, hvars oskadlighet för Religionen, genom Konungens dom, var afgjord, kunde framställas såsom vådlig för Samhälls-ordningen och dess idkare såsom undersåtare af misstänkt trohet. I en sådan anda angreps den nu af SCHÜTZ och med bättre framgång. Ty Sverige styrdes af en Konung, som, utan afsigt att förtrycka någon, dock ej fördrog det minsta tvifvel om det Gudomliga ursprunget för sin magt. Efter 1680 års Statshvälfning hade de Monarkiska grundsatserne vunnit en sådan öfvervigt i det Svenska folkets tänkesätt, att den minsta skymt af andra åsigter, såsom Statens ursprung ur ett fördrag, o. s. v., föreföll oerhörd. Det är svårt att finna något förgripligt i CASTOVII skrift; att den så betraktades bevisar till hvilken grad CARL XI var ömtålig för det minsta tvifvelsmål om den oinskränkta utsträckningen af sin makt och dess Gudomliga ursprung. Också hördes Presterne predika med politisk tillämpning öfver det språket: "J skolen vara hans trälar", och en lärd man, Professor LUNDIUS, försvarade offentligen den satsen, att Konungamaktens begrepp innebure rättigheten att ostraffadt göra hvad som helst [22]). Men å andra sidan fanns ett mindre antal medborgare och äfven författare, som, med aktning för det sätt, hvarpå Konungamakten brukades, sågo och beklagade den alltför stora utsträckning, som densamma, utan någon motvigt, erhållit. I Theoretiskt afseende vunno dessa tänkesätt beständig näring af de republikanska eller konstitutionelt monarkiska läror, som i England af stora författare lärdes och af statsmännen tillämpades. Stuartska huset förjagades från Englands tron genom en Statshvälfning, den CARL XI i praktiskt afseende gillade, derföre att han ogillat den Stuartske Furstens politiska system, men han bäfvade för de grundsatser, som skulle rättfärdiga denne Konungs fall. Emellan händelserne i olika länder var ett af-

---

22) "Impune quidlibet facere, id est esse Regem." Lundii Disp. De orig. Majest.

lägsnare sammanhang än i våra dagar; dock funno det ena folkets känslor genljud hos det andra, djerfva handlingar, som lyckats, menade till efterföljd, och i Sverige fanns en undertryckt klass — den Aristokratiska — som ansåg sig plundrad på både makt och egendom. En statshvälfning var väl icke att befara; men det syntes dock CARL XI säkrast att med den yttersta vaksamhet följa de politiska begrepp, som spriddes i landet. Men till personlig förföljelse skred ej denne Konung. CASTOVIUS blef ostraffad, och hela saken inskränkte sig till ett bref ifrån Konungen, hvaruti Universitetets Kansler, BENGT OXENSTIERNA, anbefalltes varna Akademien för det sjelfsvåld, som genom en Disputation, hvarmed menades CASTOVII, blifvit begånget. Befallningen verkställdes med mildhet af OXENSTJERNA, som tillika varnade för det missbruket att en ledamot af Akademien skulle angifva den andra för villfarelser, de der ej kunde bevisas [23]).

Samtidigt med dessa händelser utgaf BILBERG — nu sjelf Theolog — tvenne Theologiska Disputationer: de Theologia Christiana och de concupiscentia renatorum. Äfven dessa skrifter vittna om kunskaper och skicklighet, men spåren af den nya Philosophien voro alltför tydliga. De blefvo föremål för strid, och dels af Erke-Biskopen, dels af Konungen sjelf förbjudna. Att det sålunda lyckades BILBERGS motståndare att förlama hans verksamhet, så att denne man, som tvåhundrade gånger bestigit den Philosophiska kathedern, ej kunde utgifva en enda Disputation ifrån den Theologiska, synes bevisa en återgång till den inskränkning i tankefriheten, som Konungen förut ogillat. Det förhåller sig dock icke alldeles så, ty hvad CASTOVIUS beträffade, så hade det lyckats intala den i lärdom oförfarne Konungen, att det handlade om vådliga satser för hans Konungsliga Majestät, och i den rent Theologiska frågan om BILBERGS Disputationer, kunde förbudet försvaras såsom ett medel att ändtligen bereda lugn åt

---

23) OXENSTIERNAS bref är till en del tryckt i Biographiskt Lexicon 3. pag. 199. CASTOVIUS uppkallades i Consistorium och lofvade att utlemna de få exemplar han hade qvar. Cons. Ac. Prot. d. 18 Dec. 1694.

det af split oroade, snart sagdt sönderslitna lärosätet. I samma anda verkade äfven Konungen, då han flyttade BILBERG till Kyrkoherde i Örebro. Detta skedde år 1693, och samma år afled SCHÜTZ. BILBERGS flyttning var af honom sjelf efterlängtad [24]). Han var uttröttad af striden, och intet slut syntes derpå utom skiljsmässan. Att han ej var något föremål för Konungens onåd synes af de förtroenden han sedermera erhöll [25]). K. CARL XII gjorde honom till Biskop i Strengnäs, hvarest han slutligen afled. Han är äfven berömd såsom en Romersk Skald af sällsynt skicklighet [26]). Slutligen berättas om BILBERG, att honom skall hafva öfvergått det rysliga ödet att blifva lefvande begrafven [27]).

Det vore en lätt sak att i korthet framställa innehållet af såväl BILBERGS som CASTOVII skrifter. Men utrymmets inskränkta vidd förbjuder det, äfven tidens korthet. Ej heller fordras det nödvändigt af sakens natur. Vi skrifva ej den Svenska Philosophiens Historia, men det som fästat vår uppmärksamhet, är sättet huru tankefriheten i Sverige försvarades, och af den Högsta makten, som dock fanns hos en enda obegränsad, vann ett säkert skydd i flera fall och i intet alldeles förtrycktes. Det är mindre lärornas natur än de stridandes karakter och huru de förde sina vapen, som vi här velat framställa.

Hvad slutligen beträffar CASTOVII öden, så hvilar öfver hela denna mannens lif en melankolisk skugga. Derigenom väcker han ett fördubbladt interesse. Det var dock ej så mycket stora olyckor i hans lif, som en fullkomlig brist på lycka; mindre förföljelser än missöden. Hvarken upprättelse för den oförskyllda motgången eller en afgjord seger öfver förtalet, eller en billig belöning för hans förtjenst, eller en passande verkningskrets för hans duglighet blef honom gifven.

---

24) Att BILBERGS flyttning till Theologiska Fakulteten varit ett verk mera af hans vänner än af honom eftersträfvad synes af hans bref till ÅKERHJELM hos KNÖS l. c. 87.

25) se GEZELIUS, Biographiskt Lexicon 1. 92.

26) KNÖS. l. c.

27) FOLLÉN, Nerikes Herdaminne, p. 654. Om BILBERGS lefnad se för öfrigt Kongl. Uppf. Sällsk. Tidn. 1785 p. 398 o. f.

Hans lott var att långsamt täras bort under gäckade förhoppningar. Ryktet förde hans namn öfver hafvet, och Universitetet i Dorpt begärde honom tvenne gånger till Professor. Det är ovisst af hvad skäl han ej kunde eller ej ansåg sig kunna hörsamma kallelsen. I Upsala lefde han, långa tider fästad på sjuksängen, deremellan sysselsatt af trägna studier, resor till helsobrunnar och tjenstgöringen vid det Akademiska Sekreteriatet. Denna befattning skall han hafva vårdat oklanderligt, ehuru ej passande derför. Ty hans väg gick i vetenskaperne. Ändtligen öppnades en efterlängtad verkningskrets, då K. Carl XII kallade honom till Professor i Moral-Philosophien. Han helsades med fröjd af ungdomen, och att han äfven af de äldre värderades, visar Upmarcks äreminne. En lyckligare framtid log emot honom och hoppet visade honom äfven huslig sällhet. Han gifte sig med ett fruntimmer, som han länge älskat [28]). Men hoppet var af jordisk sällhet det enda, som blef honom beskärdt. Ty hans lefnadsmått var fyldt. Han sjuknade och dog två månader efter sitt bröllop.

---

28) Castovius hade varit lärare för hennes broder.

W. E. SVEDELIUS.

ÖFVERSIGT AF DEN NYASTE LITTERATUREN.

THEOLOGI.

[22] **Bibliothek i Populär Naturkunnighet. Andra Afdelningen, innehållande Bridgewater-Afhandlingarne om Guds i Skapelsen uppenbarade Allmagt, Vishet och Godhet. I. Den yttre Naturens öfverensstämmelse med Menniskans Moraliska och Intellectuela Beskaffenhet. Af *Thomas Chalmers*. I. XIV och 226 sidd. II, 260 sidd. Stockholm, Hæggström 1841. (Priset: 2 R:dr 44 sk. B:co.)**

Menniskan, då hon ur det sinnliga lifvets slummer vaknar till medvetande, finner sig omgifven af en sinnligt förnimmelig verld, ordnande och utvecklande sig efter vissa bestämda lagar. Först sedan medvetandet länge nog öfvat och stärkt sig i uppfinningen af denna yttre natur, blifver det varse sig sjelft, och förnimmer då i sig en annan natur, en inre, andelig, visserligen motsatt den sinnligt förnimliga, men likväl utgången ur densamma, utvecklande sig på dess grund och beroende af dess vexlingar.

Erfarenheten härom kan med skäl benämnas timlig, emedan hon i sig uppfattar allenast det timande, lifvets phenomener, som uppkomma och förgås. En betraktelse, som ej går utöfver denna erfarenhet, kan ej undgå att ur den yttre naturen såsom orsak härleda anden såsom verkan. Och då det egendomliga i denna yttre natur är dess sinnlighet eller materialitet, så måste den betraktelse, som stödjer sig allenast på den timliga erfarenheten, i sin utveckling nödvändigt blifva materialism; den måste ur materien och dess lagar söka förklara andens phenomener. Den måste, såsom ock hos äldre och nyare materialistiska philosopher (jmfr Strauss: *Christl. Glaubensl.* T. 1, p. 683) skett, sluta med att antaga det menniskorna, de enda sjelfmedvetna varelser, denna erfarenhet känner, blifvit ur jorden genom någon, visserligen

obegriplig, men dock i nödfall antaglig, materiens gäsningsprocess framalstrade.

Hvad är det nu, som tvingar menskligheten att icke stanna vid denna åsigt, och hindrar henne att i densamma återfalla oaktadt allt skenbart stöd, som den eger i erfarenheten om det timliga lifvets phenomener, oaktadt det bemödande alla tiders Naturalister användt för att, under en eller annan form, göra den gällande? Svaret härpå ligger i det innersta djupet af hvarje menniskas själ, och är en öfver och utom det timliga gående erfarenhet, hvilken, då den framträder såsom öfvertygelse, benämnes tro, och hvars högsta och betydelsefullaste uttryck i menskligheteus lif är religion.

Denna erfarenhet är källan till all kunskap om det ursprungliga, det i och genom sig sjelft lefvande. Utan densamma kan menniskan icke fatta ens det enande lifvet i plantan och djuret, mycket mindre enheten af de rika och mångfaldiga yttringar, i hvilka personligheten uppenbarar sitt väsende, hvilken enhet just är personligheten betraktad i sitt väsende. Den timliga erfarenheten kan visserligen fatta de spridda, redan gifna yttringarne, men den lefvande, outtömliga urkällan till dem förnimmer hon ej. Och den kunskap hon genom uppfattningen af det redan gifna vunnet, är, äfven såsom kunskap om personlighetens uppenbarelse, ofullständig. Den omfattar visserligen det, som redan är uppenbaradt, men icke allt det, som den lefvande personligheten kan uppenbara och skall uppenbara.

Personligheten i sin lefvande, rika enhet fattas derföre rätt allenast genom nyssnämnda öfver det timliga gående erfarenhet, hvars form såsom öfvertygelse vi benämnde tro. Men genom denna erfarenhet fattar menniskan klart och lefvande, att hvarken naturen är en produkt af det ändliga medvetandet, ej heller detta sednare frambragdt genom en naturutveckling, utan att båda äro uppenbarelser af en gudomlig personlighet, hvars väsende är kärlek. Uttrycket af denna erfarenhet, den religiösa tron, måste i anseende till detta sitt ursprung förefalla den på det timliga allena riktade reflexionen såsom grundlös, emedan hennes grund är den omedelbara beröringen mellan personligheter i deras väsende, ej i deras uppenbarelser; hvilken beröring åter, i likhet med sjelfva personlighetens väsende, är för denna reflexion ett absolut mysterium. Med rätta anses ock denna tro såsom en absolut fördom, ty dess visshet kan ej ur någon högre visshet härledas, och det vetande hon innehåller ligger liksom öfver allt dömande. Långt ifrån att sjelft ur det phenomeniska lifvets

lagar behöfva bekräftelse är detta vetande tvärtom den enda sanna förklaringen af dessa, deras högsta, eviga grundlag.

Tron på Guds lefvande, alltomfattande personlighet kan, just till följe af denna sin eviga, ursprungliga art, icke genom någon uppenbarelse framalstras. Detta gäller äfven om den uppenbarelse, hvilken skedde genom Honom, som var "Guds härlighets sken, och hans väsendes rätta beläte." Det ljus, som genom Honom framgick var detsamma, som redan förut lyste i mörkret. Men der någon gnista af detta ljus, af det ursprungliga Gudsmedvetandet, finnes, der kan ljuset åter tändas, fastän till mer eller mindre klar låga, genom hvarje form af Gudomlig uppenbarelse. Kraftigast och härligast sker detta lifgifvande medelst det frälsande ordet, sanningens och kärlekens ord, emedan Gud der klarast uppenbarar sitt väsende. Men äfven naturen och menniskoanden måste, då de uppfattas ur sin religiösa synpunkt, tillföra det religiösa medvetandet väckelse, upplysning och näring.

Den serie afhandlingar, af hvilka den första här anmäles, har för ändamål denna väckelse af det religiösa medvetandet. Den yttre anledningen till deras författande framställes i en förutskickad anmälan, ur hvilken vi låne följande ord:

"*The Right Honorable and Reverend* Francis Henry, Grefve af Bridgewater, dog i Febr. månad 1829, och hade uti sitt Testamente, dateradt d. 25 Febr. 1825, uppdragit vissa, deri uppräknade, Gode män, att i allmänna fonderna insätta en summa af 8000 L. St., hvilka penningar, tillika med de upplöpande räntorna derå, skulle tillhandahållas dåvarande Presidenten i *Royal Society of London*, samt utbetalas åt den eller de personer hen uppgaf. Testator anordnade ytterligare, att den person, eller de personer, som af nämnde President utnämndes, skulle åtaga sig att skrifva, låta trycka och utgifva 1000 exemplar af en Skrift *om Guds Magt, Vishet och Godhet, sådana dessa äro uppenbarade i Skapelsen; de skulle i detta hänseende hemta exempel från allt, som förnuftigtvis kan blifva föremål för mensklig kunskap, t. ex. från mångfalden af och bildningen hos allt hvad Gud skapat inom Djur-, Växt- och Mineral-riket, från matsmältningens funktioner, och djurkroppens derigenom uppkommande nybildning, från byggnaden af menniskans hand, samt en mängd andra omständigheter, och dessutom från äldre och nyare upptäckter i konster och vetenskaper, med ett ord från allt, som tillhör skriftställeriets område.*"

Testators vilja fullgjordes så, att uppdrag lemnades åt 8 serskilda "gentlemen" att, hvar i sin serskilda vetenskap, utarbeta afhandlingar, svarande mot ofvanföre angifna ändamål.

Arbetet är redan fulländadt, och afhandlingarne, under namn af Bridgewaters-Afhandlingarne, från trycket utgifne. Den här anmälda, ehuru hon äfven inlåter sig i en bevisning af Atheismens och Antitheismens grundlöshet, förutsätter dock tron på ett evigt, sjelfmedvetet upphof till verlden, och har till uppgift, att så väl i menniskans intellectuela och moraliska natur, som i den yttre naturens dermed öfverensstämmande lagar och anordning, utvisa spåren af detta skapande väsendes allmagt, vishet och godhet. Den åsyftar lika väl undervisning som uppbyggelse, och motsvarar, så vidt ref. förstår, båda dessa det religiösa sinnets fordringar genom sin enkla grundlighet och sin fromma anda. Verlden lyfter sig här för betraktelsens öga till ett högt och ljust tempel, fullt af en gudomlig vishets och kärleks symboler. Öfverallt skönjes gudomlig afsigt, gudomligt vis anordning, och menniskan känner sig vid hvarje steg manad att älska och dyrka.

Den skarpsinnighet, hvarmed naturens och andens grundlagar uppfattas, den klarhet, hvarmed de framställas, är sådan, att boken derigenom måste blifva intressant äfven för dem, som ej rätt kunna förlika sig med den teleologiska tillämpningen. Det råder en egen art af helsa i denna storartade erfarenhets-philosophi, som, fri från metaphysisk spetsfundighet och sophistisk lek, i enkel åskådning uppfattar gestalterne i deras individuella sammanhållning, och aldrig vid betraktelsen af detaljerna förlorar ur sigte det hela. Likväl torde mången, som i likhet med ref. vant sig att betrakta naturföremålen såsom organiska väsenden, icke utan skäl stötas af den mekaniska uppfattning af dem, hvilken här möter, och känna den önskan hos sig uppstå, att samma uppgift blefve löst utan bortseende från naturföremålens organiska lif.

A. F. B.

[23] **Påskäggen.** En Berättelse, till Påskgåfva för Barn och Ungdom, af *Christoph. Schmid.* Öfvers. fr. 4:de Tyska Upplagan. Norrköping, Östlund och Berling 1842. 70 sid. 12:o. (Priset: 16 sk. B:co.)

Hvad ofvanföre anmälda arbete åsyftar att vara för dem, hvilka med en mera utbildad tankekraft kunna efterforska Guds underbara råd i naturen och det menskliga lifvet, det vill denna lilla bok vara för det ännu lekande barnasinnet, eller i allmänhet för dem, som äro barn till sinnet. "Berättelsen handlar, såsom titeln utvisar, visserligen blott om en småsak — Påskäggen; emedlertid skolen J visst gerna läsa

om, huruledes äfven den minsta Guds gåfva — ett ägg! — är ett stort bevis på Guds allmagt och vishet, samt en mångfaldig välgerning för menniskorna; ja! huru som Gud ofta betjenar sig af ringa medel, för att uppenbara sin kärleksrika försyn och faderliga omsorg om menniskorna." — Dessa ord ur Förf:s "företal till Barnen" angifva i korthet bokens karakter och syfte. Berättelsen är angenämt underhållande, och öfverallt framlyser den sol som, der hon ej utestänges, städse förvandlar lifvets mörkaste stunder till ljus.

I samma anda äro de vidfogade "småstyckena" af KRUMMACHER. Det första, "Våren", är en verklig vårflägt från Lifvets Morgonland.

Vi lyckönske Utgifvarne af "Nytt Bibliothek för Barn och Ungdom" till den *goda* början de gjort genom valet af dessa berättelser för sitt första häfte, och önske, att de städse under fortsättningen måtte hafva för ögonen det stora ansvar, som hvilar öfver dem, hvilka på ett eller annat sätt äro kallade till barnahjertats bildare. A. F. B.

[24] **Blommor från Öknen.** Berättelser ur de första Christna Eremiternas lefnad, af *Christoph. von Schmid.* Förf. till Påskäggen, Trädkorset, m. fl. Med en Planche. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner, 1841. (På C. A. Bagges förlag. Priset 32 sk. B:co.) 116 sidd. 12:o.

Dessa blommor äro ej samlade i den oroliga Öken, som kallas Verlden, der folket är mycket, men glädjen ofta ringa; de äro samlade i den stilla Öken, der för 15 sekler tillbaka några få menniskor lefde tillsammans, rika på glädje, emedan de voro fulla af det himmelska barnaskapets frid. Ingen skall ångra, om han tillegnar sig denna lilla blomknippa af kärlek, tro, försakelse, tålamod, hopp. Dess doft är så mycket ljufvare, som den ock gifver förstånd, det rätta förståndet, som kommer af kärleken.

Serdeles både lärorik och angenäm är inledningen, som innehåller teckningar ur den Helige Antonii lefnad. Planchen föreställer honom sjelf, knäböjande och bedjande i sin grotta.

A. F. B.

[25] **Grunddragen af den Christliga Sedeläran,** af *Nils Ignell.* Första Afdelningen: De Allmänna inre Grund-

dragen. Stockholm 1842. XIV och 362 sidd. (Priset: 2 R:dr B:co.)

Må det tillåtas ref. att begynna sin anmälan med ett oförställdt uttalande af den aktning han anser böra egnas åt det allvar i tanke och kärlek, som förmått Förf. att ej blott uppfatta och behjerta utan äfven efter förmåga söka tillfredsställa ett af de väsentligaste behofven i vår Svenska Kyrka. Billigas måste Förf:s öfvertygelse om sin rättighet och skyldighet, att, såsom Evang. Luthersk Predikant, till Christligt vetenskaplig ompröfning, med iakttagande af allvarlig vaksamhet mot "subjectiva hugskott", öppet framställa sin enskilda uppfattning af den sanning, "som i Christo är oss gifven", på det att det "förgängliga", vare sig i den enskilda eller allmänna läran, må bortbrännas, och det "kostliga guldet" allena stå qvar. Men då Förf. säger sig i enlighet med Matth. 23: 8, erkänna "ingen annan Mästare än Christus", så tvekar ref. visserligen ej om den uppriktiga meningen af dessa ord; kan likväl ej undgå att anmärka, huru föga det lyckats Förf. att förverkliga denna sin afsigt, och att lösgöra sig från den historiska continuiteten, från beroendet af föregående mensklig uppfattning af den gudomliga sanningen. Allt för tydligt synes, att Förf. i sitt vetenskapliga arbete städse uppfattat sin himmelske Mästares bild, sådan den bryter sig i spegeln af den af honom högt ärade SCHLEIERMACHERS anda. Dennes uppfattning af det Christliga Troslifvet har, medvetet eller omedvetet, varit Förf. en i högsta grad bindande "norma normata", hvilken han likväl ingalunda på ett blott ytligt sätt underkastat sig, utan så med sig införlifvat, att Förf:s egen individualitet synes derigenom alltför mycket uppoffrad. Att detta satt Förf. i förhållandet af en bestämd, ehuru ej alltid tydligt uttalad, opposition mot vår Kyrkas symboliska tro, kan ej förefalla oväntadt för någon, som eger bekantskap med den SCHLEIERMACHERSKA religionsläran. En grundafvikelse ligger, enligt ref:s tanka, i uppfattningen af det gudomliga Ordets betydelse. Dess verkan såsom nådemedel är, enligt vår Kyrkas tro, en öfvernaturlig, d. v. s. en verkan genom Christi Andas personliga närvarelse, hvilken närvarelse åter för menniskan, enligt den gudomliga ordningens lag, bemedlas genom Ordet. Enligt den här gällande uppfattningen, synes den deremot vara en rent af naturlig. Christus-urbildens verkan på den beskådandes sinne är estetiskt-moralisk, analog med den, som hvarje idealiskt konstverk utöfvar på hvar och en, som begåfvad med sinne för skön sedlighet beskådar detsamma. Följdriktigt utvecklad tro vi denna åsigt nödvändigt

leda till likgiltighet, huruvida "Förlossaren lefver" eller ej, allenast Hans minne, såsom minnet af menskligheteus urbild aldrig försvinner. Ref. har något utförligare anmärkt denna afvikelse, emedan den i Förf:s arbete är mindre dogmatiskt framstickande. Afvikelserna i afseende på Försoningsläran äro deremot för hjerta att serdeles behöfva påpekas. I läran om synden synas Förf:s bestämningar vackla mer, än tillbörligt. Förf. har der liksom blifvit fram- och tillbakakastad emellan en ytligt naturalistisk och en grundligt supranaturalistisk uppfattning af synden. Sedan de följ. delarne blifvit tillgängliga, och arbetet sålunda kan i sin fullständighet tagas i skärskådande, torde ref. få tillfälle att ingå i en mera detaljerad granskning. A. F. B.

[26] Tal vid Svenska Bibelöfversättningens Jubilæum, efter anmodan af Stockholms Prestsällskap, inför detsamma hållet, den 10 Nov. 1841. Af *B. G. Lindgren*. K. Hofpredikant, Lector vid Krigs-Akademien, etc. Stockholm, Elmén & Granberg 1841. 34 sidd. 8:o. (Priset: 12 sk. B:co.)

Efter en kort, men lefvande och åskådlig teckning af de minnen, som dagen — Luthers födelse- och namnsdag — väcker, samt en helsning till åhörarne — ibland hvilka H. K. H. Kronprinsen, jemte tvenne af DD. KK. HH. Arffurstarne, befann sig — öfvergår Talaren till sitt egentliga ämne "Bibeln, på Svenska öfversatt enligt Reformationens tolkningsgrundsatser och i dess anda, samt från trycket utgifven, åren 1540 och 1541."

Härvid framkastas och besvaras först den frågan: "Huru kunde någonsin den bok, som är ett himlens sändebref till jordens barn, sedan ett folk blef Christet, undanhållas"? Vidare denna: "Huruvida Svenska språket, före den ännu gällande Bibelöfversättningen, hade till särskildta delar eller i dess helhet tillegnat sig den hel. Skrift."? Derefter målas, ej utan lif, Reformationens morgongryning i det Svenska Norden; männerna Olaus och Laurentius Petri, Laurentius Andreae samt Gustaf Wasa skildras till karakter och reformatorisk verksamhet. Serskildt fäster sig derefter talaren vid deras verksamhet för Bibelns öfverflyttande på modersmålet. Dernäst angifves de gjorda öfversättningarnes förhållande till grundtexten, äfvensom till Luthers Bibelöfversättning och till hans tolkningsgrundsatser, hvilka framställas och commenteras. Talets sista afdelning söker besvara tvenne frågor: "Hvad var" (nemligen den tid, då vår Bibelöfversättning gjordes) "och

hvad är"? hvarefter Talaren — sedan han nämnt det Hel. Ordet att allt fort utföra sitt välsignade verk — slutar med lof och tacksägelse till Honom, "som oss hafver bequäma gjort att delaktige varda af de Heligas arfvedel i Ljuset."

A. F. B.

JURIDIK.

[27] *Corpus juris Sveo-Gotorum antiqui. Volumen V.* Samling af Sveriges gamla Lagar, på Kongl. Maj:ts Nådigste Befallning utgifven af *D. C. J. Schlyter.* Femte Bandet. Westmanna-lagen. Lund 1841, i Berlingska Boktryckeriet.

Också med serskild titel:

Codex juris Vestmannici, cum notis criticis, glossario et indice nominum propriorum. Westmanna-lagen, utgifven af *D. C. J. Schlyter.* Lund 1841, i Berlingska Boktryckeriet. XLV och 357 sidd. 4:o, samt 4 facsim.

Åter en välkommen gåfva från den välkända hand, som förut skänkt oss de förträffliga upplagorna af West- och Östgöta- samt Uplands- och Södermanna-lagarne. Hr S:s förtjenster, såsom utgifvare af Sveriges gamla lagar, äro så allmänt erkända, att ref. icke behöfver derom orda. Han tillägger blott, att denna upplaga icke förnekar sitt ursprung från samma hand. Denna Volum innefattar för öfrigt både den äldre Westmanna-lagen (af Hadorph kallad Dale-lagen) och den yngre. Förhållandet med den äldre var genom 1:sta häftet af Hr S:s *Juridiska afhandlingar* äfven för den större allmänheten redan förut bekant. Men en utförlig framställning af grunderna för Hr S:s öfvertygelse har denna allmänhet icke förrän uti företalet till närvarande upplaga erhållit. Svårligen lär någon vilja försöka en vederläggning af dessa skäl. Samma lag är i denna upplaga för öfrigt utgifven efter den handskrift som Hadorph begagnat. Hr S. hade här intet val. Vi ega icke kunskap om någon annan handskrift af denna lag. Den yngre är deremot hufvudsakligen utgifven efter en för Åkerman obekant handskrift, med varianter dels utur den af Åkerman följda, dels utur en yngre, för Åkerman bekant, och af honom också för varianter begagnad. Flera handskrifter af den yngre Westmanna-lagen, än dessa tvenne, lära ej finnas.

Der den handskrift Hr S. lagt till grund för sin upplaga var defekt, har han följt den som Åkerman såsom grundval för sin upplaga nyttjat.

Den af Hr Schlyter hufvudsakligen följda handskriften har, utom den förtjensten att vara felfriare, jemväl den, att den deruti befintliga indelning i flockar är äldre och mer öfverensstämmande med Uplands-lagens; i följd hvaraf dess begagnande i hög grad lättar jemförelsen mellan dessa hvarannan så nära liknande lagar. Likasom i Hr S:s upplaga af Westgöta-lagen, finnes också i den nu ifrågavarande af Westmanna-lagen, under de serskilda flockarne af den ena codex, hänvisning till parallelställen i den andra. Men Hr S. har här ytterligare tillagt dylika hänvisninger till motsvarande ställen i Uplands-lagen, och någon gång också till dylika i Södermanna-lagen. Då Westmanna-lagen är så lika Uplands-lagen, har glossariet här kunnat ansenligen förkortas. Hr S:s glossarier hafva andra egenskaper att berömma sig af, än längden — och dessa saknas ej heller i det närvarande. Exempel kunde lätt upptes. Ref. hade ock ämnat anföra några, men vid närmare besinnande utelemnat dem, såsom fullkomligen öfverflödiga. Uti det här förekommande tillägget till Hr S:s upplaga af Södermanna-lagen träffas den intressanta upplysning, att den af Hr Mag. Tornberg uti Paris funna berättelsen om en med sistnämnda lag 1325 företagen ändring också finnes uti ett H. E. Herr Grefve Brahe tillhörigt, mot slutet af 16 Årh. skrifvet exemplar af Christophers Landslag.

Uti företalet träffas åtskilligt af polemisk syftning. Ref. ämnar ej dermed uppehålla sig. Om den skärpa, som i Hr S:s polemik råder, anmärker ref. blott, att den stundom föranledt personer att tillägga denna polemik en mening, som deruti aldrig funnits. Ett bevis derpå har ref. nyligen sett i den tolkning man sökt gifva åt Hr S:s yttrande om ett ställe i Rättegångs-Balken, hvarom Hr Richert en gång fällt ett oegentligt uttryck. För att upptäcka det missförstånd, som ligger i denna tolkning, behöfver man blott med vanlig uppmärksamhet läsa det omförmälda yttrandet. Ännu bestämdare öfvertygelse om meningen kan man vinna genom läsningen af hvad Hr S. i företalet till Westgöta-lagen om Herr Richert yttrat.

B—LK.

[28] Öfversigt af den nyare Svenska Juridiska Litteraturen med hänseende till Stats-Medicinen, af D:r *A. T. Wistrand.* (Hygieia N:o 3. Mars 1842.)

Redan i 2:ne föregående häften af denna Tidskrift hafva

vi fästat Allmänhetens uppmärksamhet på de vigtiga frågor, som af D:r W. i dessa skrifter blifvit till begrundning framställda, jemte de svårigheter som möta, både ur juridisk och medicinsk synpunkt, vid dessa frågors besvarande på ett för vetenskap och rättsskipning tillfredsställande sätt. Ett problem af större praktisk vigt och följdrikhet eger hvarken Kriminal-rätten eller Stats-medicinen att uppvisa, och torde således redan i denna omständighet finna en tillräcklig anledning för oss att till detta ämne återkomma.

I vår n. g. Svenska Lag är det hithörande Kardin. stadgandet 39 Cap. 2 §. M. B., ett lagrum, som ännu står alldeles oförändradt, oaktadt de vigtiga steg framåt, hvilka så väl läkare-konsten, som straffrätten under mer än sekel tagit. De så väsentligen olika straffbestämmelserna i båda momenterna af denna §., neml. "gifva lif för lif" i det förra och "hel eller half mans bot" i det sednare, måste förutsätta lika väsentligen skilda grunder för hvarderas tillämpning. Hade nu Lagen på ett tillfredsställande sätt bestämt dessa grunder, och i detta bestämmande utgått från en åsigt, som jemväl lät förena sig med den mera utbildade rätts- och läkare-vetenskapens fordringar, så vore här endast skäl till den formella anmärkningen emot tvenne så skilda begrepps sammanförande i samma lag-§.

Men här inträffar just motsatsen, att nemligen Lagen genom det obestämda i sina föreskrifter föranledt de mest olika omdömen vid lagskipningen, och derjemte utgått från en synpunkt, som inför den stränga rättstheoriens granskning icke eger bestånd, hvartill dessutom kommer, att läkarekonsten har väsentliga invändningar att göra emot de af Lagen här omfattade förutsättningar. Citer. §:s 1:sta mom. antager: "varder någon så stungen, sårad, slagen eller krossad, att han dör inom natt och år, och pröfves tå ljusliga, att han af den handaverkan död blef, gifve then, som sårade eller slog, lif för lif." I sednare mom. af §. måste det fall Lagen förutsätter naturligtvis vara så mycket mera olika beskaffadt, ja äfven motsatt emot det i 1:sta mom. bestämda, som straffet här aldrig blir lifvets förlust, utan blott böter. Men för att beteckna detta förhållande, användas härvid uttryck, som vid närmare pröfning finnas alldeles icke motsvarande de juridiska begrepp, dem Lagen här borde åsyfta. "Nu kan annor sjukdom tillkomma, eller läkarens vårdslöshet eller annat ofall," heter det i detta sednare moment; men hvartdera af dessa uttryck, ämnade att beteckna hvad som "tillkommit" efter den physiska misshandlingen (handaverkan, dödande kroppsskadan) missleder begreppet och förvillar omdö-

met hos domaren, som skall tillämpa Lagen. Detta missledande åter ligger ej blott i de begagnade orden, ty åtskilliga af dessa kunna anses lika goda som andra uttryck, utan i sjelfva den grundåsigt, hvarifrån Lagen här utgått, hvilket ref., för att ej anklagas för ett obestyrkt omdöme i en så vigtig sak, vill i möjligaste korthet bevisa.

En dödande misshandling eller kroppsskada är ett brott, hvilket, ju svårare det må anses till sin beskaffenhet, desto fullständigare bör af lagen karakteriseras till dess objektiva egenskaper, för att icke lemna domaren rådvill, då honom åligger att på ett konkret fall tillämpa Lagen. Ju skarpare lagstiftaren för sitt begrepp framhåller denna blott objektiva beskaffenhet i den dödande kroppsskadan, utan att i reflexionen inblanda några andra för detta begrepp främmande förhållanden, till deras egenskap tillfälliga eller subjektiva; desto renare uppfattar han just det föremål i afseende hvarå Lagens föreskrift äskas. Factum är nemligen här, på det objektiva område, hvarinom reflexionen ännu befinner sig, och hvarvid den tills vidare måste dröja, helt enkelt, att en person kroppsligen misshandlat en annan, och att denne deraf ljutit döden. Af detta i sin objektiva enkelhet fattade faktum, ledes ock den lika enkla slutföljden, att denne, som begått en så beskaffad personlig misshandling, måste anses såsom den dödes baneman i detta ords vidsträcktaste bemärkelse, hvaruti vi ännu, på denna punkt, ej inlägga den ringaste närmare qvalifikation af straffbarhets-grad, såsom beroende på andra beräkningsgrunder, som på denna station af undersökningen hvarken äro eller kunna vara utredda.

Nu är det, för att här fatta oss så kort, som möjligt, just i denna punkt, som en mer utbildad straffrätts-theori påyrkat och velat införa ett sådant redande af begreppen, att hvarken subjektiva beräkningsgrunder, ej heller tillfälliga omständigheter inflyttas på det rent objektiva området, och sålunda förekomma, att i det ifrågavarande brottets allmänna karakteristik komme att inblandas begrepp, som dit icke höra. Följden åter af denna på ett konseqventare rättssystem grundade åsigt, som gjort sig gällande i flere andra länders nyaste Kriminal-lagar och äfven i Sv. Lag-Komiténs förslag till Allmän Kriminal-lag [1]) omfattas, visar sig äfven fördelaktig deri, att Stats-Läkarens åtgärd, då han meddelar sitt medico-legala betyg, sålunda härigenom sättes i det enda rätta läge, som sakens egen natur föreskrifver. På detta sätt åter skulle det kunna lyckas, att afhjelpa åtskilliga olägenheter, hvilkas

---

1) 16 Kap. 55 §. Straff-B.

vigtiga inflytelse, till misledning af omdömet i hithörande rättsfrågor, erfarenheten så omisskänneligen ådagalagt. Ej nog nemligen dermed, att i läkare-betygen ofta intagas reflexioner och uppgifter, som för ingen del dit höra, och att de stundom abstrakta resonnementerna endast tjena till att förvilla, ej att upplysa och reda det konkreta factum; missförståndet, föranledt af de i 39, 2 och sednare mom. omförmälda "annor sjukdom, annat afall", har äfven esomoftast fört den betyggifvande läkaren in uppå det för honom alldeles främmande gebitet af straff-imputatationen, ehuru denna ovilkorligen måste vara den ransakande domarens ensak.

I den fortsatta framställning, som vi härmed anmäla, har Hr W. ådagalagt, att han i det hela både riktigt uppfattat, och på det speciella rättsfall, hvars analys han företagit sig, med säker blick tillämpat det nyare riktiga Kriminal-rättssystemets åsigt. Vi hafva således i hufvudsaken ingenting härutinnan af vigt att emot Förf. anmärka, men, för att undanrödja ett möjligt missförstånd hos en mindre uppmärksam läsare, serdeles hos en sådan, för hvars omdöme ännu sväfvar den häfdvunna föreställningen, att på läkaren skall hufvudsakligen bero den anklagades öde, måste ref. dröja vid en uppgift sid. 197. Förf. säger sig hafva antydit (antydt) att "med läkarebetyg i dråpmål åsyftas två hufvud(?)ändamål; det ena för vinnande af upplysning om det objektiva i brottet, det andra såsom bidrag till kännedomen om det subjektiva deruti." I sitt omedelbart deruppå följande resonnement har väl Förf. så till vida modifierat denna sin uppgift, att han förklarar "Läkare-betyget blott lemna en anledning till kännedom om det subjektiva", och att domaren "har flere andra ännu vigtigare anledningar, hvaraf han slutar dertill" (sid. 98), men oaktadt vigtigheten af denna tillagda förklaring, befara vi här det redan af oss antydda missförståndet hos läsaren. Enligt vår åsigt kan nemligen hufvudändamålet med läkarens besigtningsåtgärd ej vara annat, än blott den äskade upplysningen om det objektiva i brottet, kroppsskadans faktiska beskaffenhet. Denna tillhör det den sakkunnige läkaren, att på möjligast fullständiga sätt utreda och undersöka, samt meddela domaren resultatet af denna fullständiga utredning. Hans åtgärd är härvid densamma, som, för att låna exemplet från ett annat håll, besigtningsmännens tillgörande vid en åverkan, då desse, genom syn på stället, undersöka hvilken skada skett å vexande gröda, och deröfver lemna intyg. Finner domaren, efter inhemtad kännedom af detta läkarens intyg, att, under ransakningens fortgång, någon ytterligare upplysning är nödig, då står det honom alltid öppet, att genom

till läkaren framställda frågor [1]) erhålla den ytterligare utredning, som kan finnas vara af behofvet påkallad.

Vi medgifva, hvad Förf. yttrar, att "denna upplysning icke sällan är af stor vigt", enär måttstocken för straffet, såsom rigtigt anmärkes, måste vara så väl subjektiv, som objektiv; men om man icke strängt vidhåller den åsigten, att endast det objektiva och faktiska utgör hufvudändamålet för den först besigtigande läkarens åtgärd, åtminstone på egen hand, och intilldess han af domaren provoceras till ett vidare tillgörande, så frukta vi, och det uppå grunder hemtade från erfarenheten, att det öfverklagade missförståndet har en fortfarande anledning. Helt annat är, efter ref:s omdöme, förhållandet med det s. k. Superarbitrium. Den, om uppfordras att afgifva ett sådant, har målets alla handlingar framför sig fullständigt utredda. Det är icke blott obduktions-protokollet, som denne har att gå efter, äfven ransakningen med dess, till större delen bestämda resultat, föreläggеs den embetsmyndighet, som skall afgifva Superarbitrium. Nu åligger det blott, att på redan för hand varande facta grunda svaret på framställda frågor, och som dessa domarens frågor helt naturligt kunna ega den omfattning, att uppå deras besvarande den subjektiva straffimputationen till större eller mindre del beror, så ligger numera intet hinder i vägen för, att gifva svaret så fullständigt och omfattande, att sålunda öfver brottslighetens subjektiva karakter jemväl sprides ett nytt ljus.

Dessa reflexioner, tillämpade på det af Förf. analyserade speciella fallet, hafva hos ref. motiverat den öfvertygelsen, att allt hvad af Förf. i detalj anmärkes emot Sundh. Collegii embetsutlåtande har sin fulla riktighet, men att anmärkningarne deremot icke träffa obduktions-attesten. Förf. säger sig saknat tillfälle se handlingarne i det ifrågavarande målet i deras helhet, utan blott det i Jurid. Ark. intagne utdrag. Ref., som tog kännedom af ransaknings-handlingarne hos Under-Rätten, skulle önskat Förf. detta tillfälle att i hela dess fullständighet granska detta märkliga mål, äfvensom det andra af honom ur Hof-Rätts-R. Schmidts Ark. citerade. I afseende på det sistnämnda visar han ock hvilken godtycklighet och obestämdhet åtföljer begreppen af möjlig läkarehjelp, skadans

[1]) Följden af denna åsigt är ock ett nu saknadt närmare samband emellan Domaren och Stats-Läkaren, ett samband, hvaraf fördelarne äro alltför i ögonen fallande, och i de lagstiftningar, som i detta hänseende följt med sin tid, alltför mycket af erfarenheten vitsordade, för att af oss behöfva vidare utvecklas.

botlighet, m. m., och i sammanhang dermed det vacklande i termerna absolut eller per accidens letal, i hvilket allt förefinnas nya grunder till det af ref. antydda behofvet af en förändrad med rättsvetenskapens nuvarande ståndpunkt förenlig redaktion utaf hithörande lagrum. Derom mera framdeles.

P.

MEDICIN.

[29] Afhandling om Barns Sjukdomar af *J. G. Collin.* Första delen. Norrköping, hos Österlund & Berling, 1841, 382 sid. 8:vo. (Priset: 2 R:dr 8 sk. B:co.)

Då närvarande "*afhandling om Barns sjukdomar*" är efter Rosensteins den andra, som blifvit på Svenska utgifven, och dessa verk således egentligen utgöra vår original-litteratur i denna gren af Medicinen, anser ref. det på sitt ställe, att såsom inledning till denna anmälan förutsända några underrättelser om den store barnläkaren och hans mästerliga arbete. Vår litteratur eger väl dessutom några spridda förträffliga monographier öfver barnsjukdomarne, men dessas bedömande uppskjutes till en annan för dem serskildt egnad redogörelse.

Nils Rosén von Rosenstein, förut Professor i Botaniken, men efter bytet med Linné, som i början innehade den medicinska lärostolen, Professor i Medicinen vid Upsala Universitet, och slutligen Archiater, är egentligen den, som i vårt fädernesland grundlagt den populära Medicinen, dels genom sitt *Hus- och Rese-Apothek*, men i synnerhet genom de underrättelser om barns sjukdomar och deras botemedel, hvilka han på Vetenskaps-Akademiens tillstyrkan i almanachorne meddelat allmänheten. Detta vetenskapliga samfund, som snart insåg dessa uppsatsers allmännyttighet och stora värde, föranstaltade om deras samlande och utgifvande från trycket 1764, och bidrog sålunda, på samma gång den visade en af sina förste och mest utmärkte medlemmar en förtjent uppmärksamhet, betydligt att tillvinna den medicinska bildningen inom landet allmänhetens både aktning och förtroende. Ej många år derefter, eller 1771, utkom den tredje upplagan, hvilken var den sista Rosenstein sjelf besörjde och hade titeln: "*Underrättelser om Barns sjukdomar och deras Botemedel.*" Efter hans död, som timade i Upsala den 16 Julii 1773 (han föddes d. 1 Febr. 1706) har på Svenska utkommit den 4:de upplagan 1828, och utom de på Franska, Engelska och Hol-

ländska språken gjorda öfversättningarne, har den på Tyskan sett sex upplagor, af hvilka den sista af J. A. Murray utgafs med anmärkningar af Loder och Bucholtz i Göttingen 1790. Denna Rosensteins bok innehåller inga theoretiska betraktelser hvilka i ett populärt arbete mera skada än gagna, utan, efter Författarens eget yttrande blott afseende "allmän nytta", är den rent praktisk och, genom den klara och rediga beskrifningen på sjukdomarne och deras enkla och bestämda behandling, både lättfattlig och allmänt brukbar. Det är för dessa dess egenskaper som den blifvit ett mönster för flera utländska arbeten öfver samma ämne, och som den, med undantag af Tegnérs *Frithiofs Saga*, åtminstone i tysk öfversättning sett flera upplagor än något annat Svenskt original-arbete. Knappast torde ock något litterärt arbete, som sedan i bildningens historia tillvunnit sin Författare ett så frejdadt namn, hafva först uppträdt i mera anspråkslös form än detta.

Den store föregångaren har i Författaren till den afhandling, som nu anmäles, en efterföljare med vidsträckt kännedom af barnsjukdomarnes ej obetydliga litteratur, med mycken egen erfarenhet, med moget omdöme och ett ädelt och varmt nit. Till bevis för det sista må nämnas, att, ehuru författarens rastlösa verksamhet varit tagen i anspråk af en betydlig praktik, har den likväl tid efter annan skänkt oss dels öfversättningar af vidlyftigare arbeten (Richters *Therapie* och Becks *Handbok i Medicinal-Lagfarenheten*) dels egna uppsatser i Läkaresällskapets Handlingar och i Tidskrifter. — Väl omfattar denna första del de mindre vigtiga sjukdomarne, jemförda med dem, hvilka komma att framdeles afhandlas; men det oaktadt fordra de den fullmyndiga vetenskapsmannens krafter. Och då Författaren gjort en så vacker början, motser ref. med verklig längtan detta förtjenstfulla arbetes snara fortsättning. De anmärkningar, hvilka nu följa, äro, i anseende till bokens många och stora förtjenster, obetydliga; de vidröra blott bestämningen af ett och annat pathologiskt och physiologiskt begrepp, fästa sig vid en och annan oegentlighet eller utelemnadt praktiskt tillgörande, o. s. v. Då fortsättningen af detta arbete kommer att upptaga de sjukdomar, hvilka företrädesvis äro både svåra att pathologiskt bestämma, nosographiskt och therapevtiskt afhandla, samt genom sin mängd och farlighet äro framför de nu af Författaren beskrifna fruktansvärda — med ett ord blir rikare på för afhandlandet svåra, och för betraktelsen interessanta ämnen, skall ref., både sjelf deraf draga nyttiga lärdomar, och ej underlåta att i denna tidskrift äfven derföre redogöra.

Arbetet innehåller en *inledning* och 2:ne *Afdelningar. Inledningen* omfattar: 1. Allmänna anmärkningar angående det egna i barnets organisation, samt barnets deraf beroende egenhet att af sjukdomsinflytelser angripas och emot dem reagera. 2. Läkemedlens verkan på barnorganismen. 3. Allmän Semiotik i barns sjukdomar; och 4. Anmärkningar angående läkarens sätt att uppföra sig under barnpraktiken. Förf. anförer de källor han begagnat, genomgår egenheterne i barnets organisation system för system, omnämner dess större "materiella lättrörlighet och starkare incitabilitets-tillstånd, äfvensom att fostrets och det nyfödda barnets lif är ensamt inskränkt till vegetationen." Under dessa physiologiska betraktelser förekomma satser, som ej uthärda en närmare granskning, t. ex. sid 6: "lifskraften är hos barnet starkare; ty den befinner sig närmare sin urkälla, och har ännu icke hunnit att försvagas, samt är dessutom koncentrerad inom ett mindre rum, hvilket den söker att allt mer och mer utvidga, för att bereda sig utrymme för sin verksamhet." Detta påstående är i Studier, Kritiker och Notiser 1841, N:o 29, så grundligt vederlagdt, att ref. för korthetens skull nöjer sig med att hänvisa den läsare, som ej sjelf inser lösligheten af Författarens bevisning, till nyss åberopade nummer af nämnde litterära tidning. Sid. 8 bestämmes begreppet Utveckling (evolution) så, att dermed förstås "en kroppsdels tilltagande i storlek eller inre fullkomnande." "Tilloppet af vätskor ökas till delen, och vätskorna afsätta deruti lifligare det plastiska ämnet. Men med ökadt tillopp uppkommer äfven en ökad lifsprocess; ty lifvet består ju i vätskornas omlopp inom de fasta delarne, och när detta omlopp afstannar, inträffar döden. Delen uppsväller och rodnar, värmebildningen ökas i densamma, irritabiliteten och sensibiliteten blifva förhöjda, och derigenom blir delen verkande. Tillståndet närmar sig mycket till hvad man kallar Inflammation, blott med den skillnad, att det ännu icke uppnått samma höjd och blifvit någon egentlig sjukdom, utan uppväckes genom naturens eget bemödande, m. m." Äfven sid. 32 sammanblandar Förf. dessa begrepp, ehuru på annat sätt. "I tuberkulös lungsot häfver Aqua Amygdalarum amararum på ett öfverraskande sätt de smygande inflammatoriska evolutioner &c." I våra dagar, då man här och der ej anser ondt och godt, fult och skönt hvarandra motsatta, utan mer eller mindre likartade begrepp, är det kanhända förmätet att påstå, det i begreppen helsa och sjukdom ligger en bestämd motsats. Ref: vågar dock detta påstående, oaktadt allt det relativa, som ligger inom yttringarne af organismens verksamhet. Som bekant är, enligt Broussais inflammation vara

en ökad vitalitet, en stegrad kärlverksamhet, eller för att upplysa denna hans sats med ett exempel: under matsmältningen är verksamheten i magens kärl, jemförd med denna verksamhet under fastandet, väl ökad, dock ännu normal, men det minsta stegrad blir denna vascularitet sjuklig och inflammation har uppkommit. Inflammation är således icke ett nytt tillstånd utan blott en stegring af det friska, eller, med andra ord, blott en förhöjning af en kroppsdels vitalitet. På samma sätt äro enligt Förf. evolution och inflammation blott quantitativt skilda, ty skilnaden är ju blott den, "att tillståndet i evolution icke uppnått samma höjd och blifvit någon egentlig sjukdom." Hvad åter sednare delen af denna bevisning vidkommer, "att evolution icke blifvit någon egentlig sjukdom, utan uppväckes genom naturens eget bemödande, hvilken alltid så afpassat, att dess verkningar, då de få fortgå orubbade, och träffa ett för öfrigt friskt organ, icke medföra några skadliga följder, utan, om de då också skulle stiga till någon öfverdrift, vanligtvis just genom denna öfverdrift innehålla korrektivet för sig sjelfva" — upplöser den sig genom den definition, som Förf. sid. 13 lemnat på sjukdom, "att den är ett bemödande af naturen att återställa jemvigten, en reaktion i kroppen för att undanrödja den oordning, som sjukdomsorsaken uppväckt." "Närma sig", såsom Förf. nyss nämnt, "inflammation och evolution mycket hvarandra", så blifva nu reaktion och sjukdom detsamma. Hvad åter den af sjukdomsorsaken uppväckta oordningen kan vara nämnes ej. Att dock den, och icke naturens bemödande, reaktionen, är sjukdom, tål ej tvifvel och behöfver ej bevis.

II. Läkemedlens verkan på barnorganismen. I detta kap. meddelas många goda råd, såsom att ej öfverlasta barnen med medikamenter, utan heldre välja den exspekterande methoden, och dessutom, då barnens sjukdomar till följd af oriktig behandling framställa ett ogenomträngligt kaos af symptomer, enligt Tortual upphöra med alla läkemedel, och blott uppmärksamma tillståndet, tills sjukdomens natur tydligt framträdt. I några fall åter, såsom i Croup och Encephalitis exsudatoria, bör behandlingen vara ingripande och snar, om något skall uträttas. Härefter följer den allmänt antagna läkemedels dosbestämningen för barn jemte en väl affattad och ej, såsom vanligt, för vidlyftig läkemedelslära, i hvilken medlen indelas i flygtigt retande, till hvilka böra Saffran, Liquor succinatis Ammonici och Liquor Ammonii anisatus, i permanent retande eller stärkande; Kina och Jern, Antispasmodiska medel, Opium, Belladonna, Hyoscyamus, Assa foetida, Kallmusrot, Kamillblommor, Muskus, Blåsyra,

Aqua Laurocerasi och Aq. Amygd. amarar., Oxid. Zincic., involverande (mucilaginösa och oljaktiga) medel, Absorberande, Carbonas Magnesicum, Magnesia pura, Ostronskal, Kräftstenar, lösande och uttömmande medel, Tartarus Antimonialis, Murias hydrargyrasum, Æthiops antimonialis, kräkmedel, laxermedel, samt Bloduttömningar och utvärtes medel. Härvid och en annan anmärkning: att Förf. förbigått Sennan, Aloë och en mängd laxersalter med något skäl kan ej nekas, men nog hade åtminstone bland laxermedlen Ricinoljan bordt upptagas: ty tillfällen gifvas, då detta medel ej kan ersättas af de andra laxermedlen. Då kamillblommorna fått sin plats såsom "verkande, lugnande och lindrigt krampstillande" och "nyttiga vid väderspänningar", hade äfven med lika stort, om ej större, skäl Valeriana kunnat uppföras i förra och semina foeniculi i sednare hänseendet, helst som de båda äro af Rosenstein lofordade. Förf. har fästat allt det afseende vid Bloduttömningar i barnpraktiken, som de förtjena, har uppgifvit bestämda indikationer för, jemte noggranna försigtighetsmått vid deras användning, men ej föreskrifvit t. ex. antalet af iglar, som för barns olika ålder bör användas, utan blott i allmänna ordalag sagt: "deras (blodiglarnes) antal bör rättas, så väl efter barnets ålder, som förnämligast efter dess konstitution och sjukdomens häftighet och beskaffenhet." Heim och Henke råda att på barn i första året ej använda mer än två iglar, och stiga för hvarje halft år med en igel till 3:dje året, då 5 äro lagom. Bland utvertes medlen uppräknas bad och lavemang, plåster. Ända från Ferrarii och Mercurialis tid, ja långt förut, hafva bad, serdeles varma, varit högt uppskattade i barnpraktiken. Besynnerligt, att Förf. väl prisat deras stora nytta, men icke vidrört deras allmänna indikationer. Nu några ord om varma bad. Såsom sades, egnade Ferrarius baden så mycken uppmärksamhet, att han öfver dem nedskrifvit ett serskildt kapitel (De Balneo infantis cap. VII), i hvilket han 3 gånger åberopar Galenus och 2 gånger Avicenna, och Mercurialis säger bland annat om bad: balneum siccis convulsionibus est accommodatum. Alla mig bekante författare, hvilka i sina afhandlingar eller handböcker öfver barnsjukdomarne serskildt afhandlat deras allmänna therapi, eller, såsom Förf., läkemedlens verkan på barnorganismen, hafva äfven bestämt indikationerne för deras användning. Enligt Evanson och Fränkel begagnar man i barnpraktiken allmänna varma bad, då man vill åstadkomma sömn och lugn, med ett ord nedstämma erethismen i det sensibla och irritabla systemet; de äro ett det

förträffligaste sedativa medel, som finnes. Men ej nog härmed, deras verkan är ej mindre fördelaktig vid diarrhéer, uppkomna af förkylning, då huden är torr, och ej har den normala värman. Äfven såsom dietetiskt medel intaga allmänna bad ett utmärkt rum. Hvad deras kontraindikationer vidkommer, böra de aldrig användas i början af febrar och inflammatoriska sjukdomar i hufvudet, lungorna och hjertat; deremot hafva lokala varma bad en vidsträcktare användning, serdeles fotbad, hvilka äro att betrakta såsom ett på en gång mildt och verksamt afledande medel.

I den nu följande "allmänna Semiotiken i Barnsjukdomar" anföras de hufvudsakligaste tecken, som kunna tjena till ledning för läkarens omdöme, och hemtas dels af barnets omgifning, dels af barnet sjelft. Detta kap. är serdeles väl utarbetadt; det upptager bland annat äfven, af JADELOT's åsigter i physiognomien, antagandet af tre skrynklor eller linier i ansigtet — ögonkinddraget, näsdraget, mundraget — hvilka "hvardera tillkännagifva något lidande i en af kroppens tre hufvudkaviteter, desto starkare och äldre ju tydligare de synas," redogör för BILLARDS undersökningar om skriket, och lemnar icke heller å sido perkussionen och auskultationen.

IV. Några anmärkningar angående Läkarens sätt att uppföra sig under barnpraktiken sluta denna utförliga inledning, och framställa i full dager Författarens ädla nit och upphöjda åsigter af läkarens kall. Måhända fordrar ock barnpraktiken af sin idkare, utom en större skarpsinnighet och noggrannare uppmärksamhet, om möjligt äfven en varmare menniskokärlek än någon annan gren af läkarekonstens utöfning. De många råd och föreskrifter, hvilka en rik och mogen erfarenhet här meddelar, äro af den beskaffenhet, att de genom utdrag ej böra stympas, utan läsas och behjertas i sin helhet. Huru kort detta kapitel än är, utgör det dock glanspunkten i närvarande afhandling.

I ett arbete, så fullständigt och utförligt, som detta lofvar att blifva, hade Förf. i Litteraturen öfver Barnsjukdomarne i allmänhet ej bort förbigå uppräknandet af de förnämsta äldre skrifterne, som tillhöra denna litteratur, såsom PAULUS CORNELIUS, de puerorum infantumque morborum dignotione et curatione. Basil 1540, HIERONYMUS MERCURIALIS, de morbis puerorum tractatus locupletissimi duobus libris descripti. Venet. 1583; addita ALEXANDRI TRALLIANI de Lumbricis epistola cum ejusdem Mercurialis versione. Francofurti 1584; OMNIBONUS FERRARIUS, de arte medica infantium libri qvatuor, quorum duo priores de tuenda

eorum sanitate, posteriores de curandis morbis agunt. Brixiæ 1577; Ph. Jac. Duettel, de morbis foetuum in utero materno. Hal. Magdeb. 1702; Fredr. Hoffmann, de præcipuis infantum morbis. Hal. 1737. o. n. a. Desse nu uppräknade äro enligt ref. omdöme långt mera förtjente af att omnämnas än några af de yngre, hvilka Förf. upptagit. Utom den stora beläsenhet Hieronymi Mercurialis afhandling förråder, då han åberopar ej mindre än 71 olika författare, är den äfven utmärkt genom mycken skarpsinnighet, en för sin tid ovanlig tydlighet och reda, samt ett vårdadt och behagligt språk. Så säger han i 1:sta kap.: "tria præmittenda esse puto, ut sint veluti quidam apparatus ad majora penetranda: primum, numquid puerorum morbi sint a medicis tractandi et curandi (non desunt enim, qui eos minime curandos sed naturæ submittendos judicant); aliud, cur pueri et præsertim lactentes tam variis morbis sollicitentur? tertium, qui proprie sint eorum morbi & quot?" Efter att tillfredsställande och vidlyftigt hafva utredt dessa frågor öfvergår han till de serskilda sjukdomarne, sedan han likväl i sista raderna af 1:sta kapitlet utstakat följande plan för deras behandlande: "Ordo autem a me tractandorum mihi familiarissimus is quoque hic erit, ut scilicet prius universum morbum, quoad nomen, describam, postea morbum ipsum definiam; deinde caussas, mox effectus horum, qui sunt signa, declarabo; subinde prognostica addam, postremo nullam partem curationis relinquere conabor, incipiens ab iis, qui primo sunt enumerati, id est a morbis externis totius corporis" &c. Samma omdöme gäller äfven till en del Ferrarius; dock äro Ferrarii afhandlingar mindre omständliga, och mer sammanträngda, men dock har han upptagit och beskrifvit flera sjukdomar, hvilka den förre icke en gång nämnt, och egnar, af de fyra böcker hans afhandling innehåller, en del af den första och hela andra boken åt barnets dietetiska vård i afseende på föda, bad o. d., med undantag af sista eller 13 kap., som äfven vidrör den sedliga uppfostran och har till öfverskrift: "De iis, quæ pertinent tam ad animi mores, quam ad tuendam sanitatem infantis." Hvad åter vidkommer Fredr. Hoffmann's *De præcipuis infantum morbis*, hade författarens namn bordt vara detta arbete en tillräcklig borgen för att ej blifva uteglömdt på förteckningen öfver de arbeten, som utgöra Barnsjukdomarnes litteratur.

Efter denna utförliga inledning, för hvilkens innehåll det ofvan anförda är en kort redovisning, följa två Afdelningar, af hvilka den *förra* innehåller Medfödda sjukdomar och den *sednare* Sjukdomar bildade under fö-

delsen. Af de till första afdelningen hörande upptagas Kronisk invertes Hufvudvattusot, Vattusot i ryggraden, Medfödt Hjernbråck, Nafvelbråck, Ljumskbråck och Skrotalbråck, Medfödt vattenbråck, Testikelns inklämning i ljumsken, Harläpp och klufven gom, Ögonlockens sammanväxning, Pupillens tillslutning, Medfödd grå starr, Näshorrarnes sammanväxning, yttre Örgångens sammanväxning, Läpparnes sammanväxning, Kindernas sammanväxning, Tungans sammanväxning, Grodsvulst, Tungans framfallning, Urinrörets sammanväxning, Förhudens sammanväxning, Slidans sammanväxning, sammanväxta fingrar och tåer, för många fingrar och tåer, Klumpfot och spetsfot, sned Hals, Blåsjuka, Blå feber och Venerisk sjukdom hos nyfödda barn; till sednare Afdelningen räknas Skendöd hos nyfödda barn, Atelectasis pulmonum, Svaghet hos nyfödda barn, Benbrott och ledvridningar, Hufvudskålsbenens skjutning öfver hvarandra, vanlig Svullnad på hufvudet hos nyfödda barn och Svullnad i födslodelarne. — Förf. har under titeln: Allmänna Anmärkningar så mycket som möjligt utredt orsakerne till de sjukliga förändringar, hvilka fostret stundom undergår i lifmodern, uppgifvit dessa vara a) yttre mekaniskt våld, som verkar på den häfdade lifmodern, b) häftiga sinnesrörelser hos modren eller våldsamma psychiska intryck på henne; c) sjukliga inre tillstånd i allmänhet hos modren; eller d) blott i sjelfva ägget, dess hinnor och vätskor, eller i moderkakan, samt slutligen gifvit vid handen de försigtighetsmått, hvilka modren till förekommande eller mildrande af dessa skadliga inflytelser har att iakttaga." Då fadren endast under aflelsen inverkar på fostret, och då detta ögonblick för det blifvande barnets fysiska och moraliska tillstånd är af så stor vigt, innes ock lätteligen, att mannen vid samlaget bör vara frisk till själ och kropp.

Blott vid en och annan af de nu uppräknade sjukdomarne vill ref. göra några anmärkningar — Kronisk invertes hufvudvattensot och Venerisk sjukdom hos nyfödda barn — och fästa läsarens uppmärksamhet företrädesvis på dessa, dels derföre, att de äro så vådliga, dels ock derföre, att de, oaktadt många svårigheter, blifvit af författaren så redigt och fullständigt, så mästerligt afhandlade. Förf. beskrifver 2 slag af kronisk invärtes hufvudvattensot, Medfödd och efter födelsen utbildad, anser hvardera hafva 3:ne stadier, men beskrifver väl förståendes blott dessa stadiers symptomer i det sednare slaget. Under 2 olika former förekommer vanligen den redan vid barnets födelse oftast utbildade medfödda hufvudvattensoten, nemligen med minskning af hufvudets storlek, och med förökning

af hufvudets storlek; symptomerne af dessa båda sjukdomarnes former tecknas väl och träffande, konstens vanmagt att bota dem omnämnes, och deras förmodade orsaker uppräknas. — Den efter födelsen utbildade kroniska in vertes hufvudvattensotens trenne stadier äro a) utvecklings- eller irritations-perioden, b) sjukdomens utbildade period och c) förstörings-perioden; deras symptomer beskrifvas, och de vanliga fynden vid liköppningarne upptagas. — Bland symptomerna i första stadiet har Förf. förbigått det oftast förekommande och mycket utmärkande symptomet hos späda barn, hvilket ock ref. alltid funnit närvarande, det neml. att barnen under vakande tillståndet temmeligen ofta sträcka händerna åt öronen och bakhufvudet, och under sömnen vanligen ligga med händerna i denna ställning. Vidare är, enligt Förf., pulsen normal under de två första stadierne. I första stadiet märkes väl ingen så betydlig förändring, men i det andra har ref. funnit den alltid då och då uteblifva med ett slag.

I Diagnosen, som nu följer, har Förf. enligt Gölis anfört denna sjukdoms olikheter med masksjukdomen och hetsig vattusot i hjernans ventriklar, öfvergår derefter till ætiologien, och uppräknar i denna de orsaker, prædisponerande och tillfälliga, hvilka man ansett åstadkomma sjukdomen. Till orsakerna hänföras äfven "hämmad flytning utur eller bakom öronen, illa behandlade sår på hufvudet." Ref. har haft tillfälle att 3 serskilda gånger se "illa behandlade sår på hufvudet" (då dessa på tillstyrkan af beställsamma qvacksalvarkäringar blifvit i hast torkade eller, om man så vill, "fördrifna" i två fall af Ackels torkande salva, och i det tredje af någon obekant sammansättning) orsaka invertes hufvudvattensot. — Sjukdomens natur är riktigt förklarad. "Prognosen är högst ofördelaktig." Häri instämmer alla tiders läkareerfarenhet; Mercurialis säger i 1:sta boken sid. 119: "Si ex aqua intra cranium factus est tumor, ut dicit Aetius, malum lethale est, nec est ingenium curationis, ut ait Avicennas." Likväl anföras några fall, då sjukdomen öfvergått till helsa. "Sjukdomen dödar genom hektisk feber, apoplexi eller under qväfningsanfall, eller, när hydrops ventriculorum cerebri acutus tillstöter, efter lamhet och under convulsioner."

Behandlingen och indikationerna för den samma äro noga bestämda och fullständigt genomförda. Indikationerna äro fyra: orsakens, sjukdomens, efterbehandlingens och curæ palliativæ. Ref. har till dessa intet att tillägga.

Testikelns inklämning i ljumsken. Förf. säger sidan 201: ...."men har sjukdomen blifvit oriktigt bedömd, kanske misstagen för ett ljumskbräck, och ett bräckband begagnadt....så ökas inkarcerations-symptomerna ....och barnets lif sättes i fara." Detta är ganska riktigt, men äfven en annan af Förf. ej omnämnd händelse kan inträffa, den nemligen, att testikeln till följd af klämningen atrophieras. Detta torde ej vara så alldeles sällsynt, då ref. vid liköppningen funnit detta påstående i två fall bekräftadt — och sednast denna vinter hos en medelåldersman, på hvilken, såsom barn, anlades bräckband för ett förmodadt ljumskbräck, som ej var annat än en i ljumskkanalen inklämd testikel.

Venerisk sjukdom hos nyfödda barn. Barnet kan under tre olika perioder smittas: 1) ifrån en veneriskt smittad fader eller moder under fostrets uppehåll i lifmodern; 2) ifrån modren vid barnets genomgång genom slidan under förlossningen; samt 3) efter födelsen hufvudsakligen ifrån modren eller amman under digifningen. Jemte det Förf. meddelar många upplysande sjukdomshistorier och anförer skriftställarnes olika tankar öfver det under 1) anförda smittningssättet, besvarar han äfven de med detta ämne sammanhängande frågor: "är det möjligt, att fostret i lifmodren kan angripas af venerisk sjukdom, när modren endast lider af primitiva veneriska symptomer, eller måste hennes egen sjukdom först öfvergå till Allmän Syphilis? Och på hvilken tid af hafvande tillståndet blir modrens smitta farlig för fostret i lifmodren?"

Vid sjukdomens beskrifning har Förf. utelemnat iritis syphilitica, som ofta nog åtföljer Syphiloiderna, och ej sällan vanställer pupillen, ger den en elliptisk form, åstadkommer dess färgförändring, och stundom ulcerationer. Sid. 332 uppräknas de försigtighetsmått den digifvande bör iakttaga i händelse det skulle för henne blifva nödigt att amma ett veneriskt smittadt barn. Dessa synas mig dock icke vara fullt säkra. Skulle man icke i en sådan händelse som denna med långt större säkerhet för både amman och barnet kunna begagna artificiel bröstvårta, på sätt som Lisfranc föreslagit i de fall, då amman har såriga, hudlösa eller annars skadade bröstvårtor? För den, som ej har reda på detta slags artificiella bröstvårtor, kan en underrättelse derom här vara på sitt ställe. Man binder en kospene, som blifvit väl tvättad i mjölk, kring falsen på en kort pik, som utgår från midten af en svarfvad trätratt. Då nu denna trattformiga trämachin så passas öfver bröstet, att ammans bröstvårta kommer inuti träpipen, och trätratten tätt slutes intill bröstet, är tydligt, att barnet, som suger den vid pipen fastbundna kospe-

nen, hvarken kan förorsaka amman någon plåga, eller derigenom meddela henne någon smitta.

I fortsättningen af ett arbete, så fullständigt och utförligt, som detta tyckes blifva, uraktlåter Förf. troligen icke försöket att utreda orsakerne till den onaturligt stora dödligheten hos barn i deras första lefnadsår, och skyr ej mödan, att med ledning af andras *) och egen erfarenhet uppgifva de försigtighetsmått man vid barnens vård har att iakttaga, för att om möjligt minska denna stora dödlighet. Mycket synes i början omöjligt, som sedan blir möjligt. Hvad har icke Vaccinationen, läkarekonstens mest storartade och välsignelserika handling, uträttat? "Non nati sumus, ut cito pereamus iterum, sed alius nostræ in hac terra existentiæ est finis, nec hunc in infantia adimplemus" säger Jos. Portenschlager, de educatione physica infantum. Windobon 1765, 4 pag. 6 §. VI.

O. G.

MATHEMATIK.

[30] a) Mémoire sur les intégrales

$$\int_0^{\infty}\frac{(1-p\,\mathrm{Cos}\,tx)\varphi(x)dx}{1-2p\,\mathrm{Cos}\,tx+p^2}\ \text{et}\ \int_0^{\infty}\frac{p\,\mathrm{Sin}\,tx\,f(x)\,dx}{1-2p\,\mathrm{Cos}\,tx+p^2},$$

b) Mémoire sur les intégrales définies entre $x=0$ et $x=\infty$ par *C. J. Malmsten.* (Nova Acta Societatis Ups. Vol. XII. Fasc. I. pag. 156—254.)

a) Ibland många andra methoder, hvaraf man begagnar sig för finnandet af definitiva integraler, är det en, som består deruti, att man i serie utvecklar funktionen under integraltecknet, och derefter verkställer integrationen mellan de vederbörliga gränsorna. Den sökta integralens värde blir då den deraf uppkommande serien, hvilken, om den låter summera sig, gifver detta värde under finit form. Så snart den serie, man vid integration begagnar, är convergerande, kan man vara förvissad om, att det fundna värdet på integralen är det rätta. Är serien icke convergerande, kan den vara antingen divergerande, då den på intet vilkor duger att begagna, eller också, hvad Poisson kallar hvarken divergerande eller convergerande, i hvilket fall resultatet, som den gifver, kan vara riktigt, men också lika ofta oriktigt. Till detta sista slag höra de bekanta serierna efter Sinus och Cosinus för

---

*) Wilh. Rau, Ueber die unnatürliche Sterblichkeit der Kinder in ihrem ersten Lebensjahre. Preisschrift. Bern. 1840.

multipla bågar, då man sätter den deri förekommande konstanten lika med ± 1. Om man derföre enligt denna method funnit generella expressionen på en definit integral, der funktionen under integral-tecknet utgöres af $\varphi(x)$ och functio generatrix till någon af dessa serier, är det likväl alltid osäkert, om icke för det speciella värdet ± 1 på konstanten denna generella expression blir felaktig. Huruvida den blir det eller ej, beror helt och hållet på naturen af funkt. $\varphi(x)$. Emedlertid har man hittills saknat ett generellt kriterium, enligt hvilket man med visshet kunde afgöra, när det är tillåtet att i den generella expressionen gifva åt konstanten ofvansagda värden, och denna uppgift utgör nu föremålet för Hr M:s 1:sta afhandling, hvars hufvudresultat han pag. 174 sammanfattat i tvenne theoremer, enligt hvilka, för att den generella expressionen skall gälla för värden ± 1 på konstanten, det fordras att $\varphi(x)$ för vissa bestämda der uppgifna värden på x, skall evanescera. — Utur de analytiska formler, hvarur Förf. härledt dessa theoremer, kunna dessutom en mängd andra intressanta resultater deduceras, hvilka Förf. förbehållit sig att i en annan afhandling framställa.

b) Skaparen af den branche af Integral-kalkylen, hvartill denna sednare afhandling hörer, är obestridligen Euler, vid hvars namn i Mathematikens annaler nästan ingen vigtigare upptäckt icke är fästadt. Den har sedan bland sina bearbetare räknat seklets utmärktaste Mathematici, en Laplace, Legendre, Poisson, Cauchy, m. fl.; och det är för ingen Mathematiker obekant, hvilken vigtig rol de definita integralerna för närvarande spela. Genom de medel, de gifva vid handen, är man nu i tillfälle, att inom analysens gebit med långt mera lätthet röra sig, samt vid physico-mathematiska problemer besegra en mängd analytiska svårigheter, som der förete sig. Ref. behöfver i detta afseende blott påminna om Poissons och Cauchys arbeten i värmeläran och optiken, hurusom de der förekommande problemer i allmänhet leda till partiella differential-equationer, hvilka ofta enklast genom serier satisfieras, men hvilka serier sedan kunna i de flesta* fall bringas under form af definita integraler. — Inom Sverige har förut Prof. Ad. Svanberg gjort definita integraler till föremål för tvenne intressanta afhandlingar, af hvilka den ena finnes införd i Crelles *Journal für die reine und angewandte Mathematik*, den andra i X Vol. af härvarande Vetenskapssocietets handlingar; och det är just denna sednare, som gifvit närmaste anledningen till den afhandling, som här är i fråga. Då likväl innehållet af denna afhandling är af den beskaffenhet, att för detsamma omöjligen utan begagnandet af en mängd mathe-

matiska tecken i detalj kan redogöras, måste ref. inskränka sig till att i största allmänhet omnämna, att Förf. genom en generalisering af den Svanbergska methoden kommit till tvenne högst generella equationer (A) och (B) pag. 181 och 185, utur hvilka icke blott de Svanbergska formlerna såsom speciella fall låta deduceras sig, utan dessutom äfven en mängd andra definita integraler, hvilka förut ej varit framställda. — Dessa båda afhandlingar inom den högre analysen äro att betrakta såsom glädjande företeelser i vårt lands just icke rikhaltiga mathematiska litteratur; de rättfärdiga också, på ett Förf. hedrande sätt de glada förhoppningar vänskapen här vågar uttala om Hr Malmstens nyttiga verksamhet i framtiden.

Å—m.

SPRÅKVETENSKAPER.

[34] Grekiskt och Svenskt Lexicon af *Frans Passow*. Öfversättning af *G. W. Gumælius*. I Del. 662, II Del. 718 sidd. 4:o, Örebro, Lindh, 1841. (Priset: 12 R:dr B:ko.)

Med Passow framryckte Grekiska Lexicographien ett märkbart vägstycke. Ehuru denne i sin bästa ålder aflidne man i omfattande beläsenhet väl ej på långt när kunde jemföras med sin grundlige föregångare, Schneider, så egde han dock åtskilliga egenskaper och insigter, som den sednare saknade. Han var den förste af Grekiske lexicographer, som klart insåg, att den historiska vägen här är den enda rätta, men hann dock aldrig att sjelf för ändamålet fullständigt genomgå flera auktorer än Homér, Hesiodos och Herodot; vidare förstod han att skickligare än någon annan före honom uppställa ordens bemärkelser efter en bättre logisk och tillika historisk ordning, hvarå de förträffligt bearbetade partiklarne och prepositionerne äro ett bevis, ehuruväl mot behandlingen af verba i detta hänseende ännu åtskilligt emot honom kunde anmärkas; dessutom tillegnade han sitt arbete med mycken flit resultaterne af samtida språkforskares grammatiska och exegetiska undersökningar; var för öfrigt den förste lexicograph, som utsatte ordens prosodiska qvantiteter, i hvilket ämne han egde mycken insigt; samt hade slutligen den förmånen att kunna bygga sitt verk på en så fast grundval, som Schneiders, då åter före Schneider Grekiska lexicographien endast var en *rudis indigestaque moles*. Mängden af nya, stän-

digt behöfliga upplagor förhindrade PASSOW att åt sitt arbetes förbättring egna all tid och omsorg, som han så gerna önskat. Mellertid, ehuru detsamma icke kan sägas tillfredsställa vetenskapens strängare fordringar, så är det ändock (med undantag af några defekter dels i ord dels i betydelser) mer än tillräckligt för skolbruket och det allmänna behofvet. Visserligen har Grekiska lexicographien sedan PASSOWS tid immerfort framryckt: i Frankrike genom den nya bearbetningen af H. STEPHANI THESAURUS, som i trots af sin digerhet dock är behäftad med åtskilliga ofullkomligheter; i Tyskland genom ELLENDTS ypperliga *Lexicon Sophocleum* (hvilket bland Special-Indices förtjenar ett serskildt afseende) samt genom JACOBITS' och SEILERS år 1839 påbegynta *Handwörterbuch der Griechischen Sprache*, samt slutligen ROSTS *Vollständiges Wörterbuch der classischen Gräcität*, hvars första afdelning, tryckt 1840, ej går längre än till ἀμφιμυκάομαι; det hela är tilltaget i den skala, att det är beräknadt att utgöra 4 Qvartband, och kommer förmodligen att kosta omkr. 40 R:dr B:ko.

Då sålunda alla efter PASSOWS tid utkomna Grekiska Lexica af värde vida i omfång och pris öfverstiga det allmänna behofvet och de flestes tillgångar, så är en öfversättning af dennes Handwörterbuch d. Griech. Sprache ännu i dag lika tidsenlig, som då Hr Prosten GUMÆLIUS, den tiden Docens i Grek. Litterat., för inemot 12 år sedan dertill utgaf Prospekten. Hvarför denna öfverflyttning så sent blifvit fullbordad, derföre redovisar utgifv. i företalet: "habent sua fata libelli" är en gammal känd erfarenhet; äfven detta opus har haft sina fata, och det redan innan detsamma blef framfödt i dagen. Af dessa må vara nog att nämna, det begynnelsen af ifrågavarande öfversättning är utarbetad af utgifv. sjelf, i början med egna tillägg, men de sednare bokstäfverna i första delen äro öfversatta af Docenten JOHANSSON efter den nyaste upplagan af originalet, hvaremot allt det öfriga härleder sig från en tredje hand, hvarå dock utg. med sin kända noggrannhet läst korrektur, rättat och förbättrat. Efter anställd jemförelse här och der mellan urskrift och öfversättning (fastän medgifvas måste, att denna jemförelse varit temligen flygtig) anser sig rec. kunna vitsorda, att öfversättningen blifvit gjord med trohet och sorgfällighet.

Enskilda ojemnheter, brister och smärre förseelser skulle väl kunna anföras, egentligen i den afdelning, som är utförd af den icke namngifna "tredje handen", men det skulle föga tjena att här göra några spridda anmärkningar, då det är en omöjlighet att genomgå hela arbetet eller en större del deraf. Då för öfrigt detta Lexicon i vår litteratur. och i synnerhet

för skol-undervisningen fyller ett stort, länge erkändt behof; då trycket är anständigt, papperet fast (således icke på det för skolböcker och andra mycken nötning underkastade skrifter otjenliga machinpapperet), den typographiska inrättningen beqvämare än originalets (hvilket utgör fyra oktavband, hvaremot den Svenska upplagan utgör blott tvenne trespaltade delar i regal-qvart, hvilka lätteligen kunde sammanbindas), samt slutligen priset högst billigt (nemligen 12 R:dr B:co för 172 så beskaffade ark); så måste allmänheten stanna i stor förbindelse hos förläggaren, som vågat ett så kostsamt företag, hvilket i förhållande till vår litteratur och vår brochur-tid nästan kunde kallas kolossalt. P.

[32] **Homeros' Odysseia.** Från Grekiskan af *Johan Fredrik Johansson.* I—IV. Upsala, Wahlström & Låstbom 1841. 77 sidd. 8:o. (Priset: 24 sk. B:ko.)

Oaktadt all den trohet, hvarom en Öfvers. af ett konstverk må beflita sig, så öfvergår dock alltid på kopian, åtminstone till viss grad, en del af hans egen individualitet. Emedan den absoluta likheten här är omöjlig, måste han åtnöja sig med att återgifva det, som han i sitt original anser mest karakteristiskt, och omdömet derom beror just på den enskildes serskilda uppfattning. Af samma grund är en rec., som sjelf försökt sig med samma originals öfverflyttande, kanske minst skicklig att göra full rättvisa åt ett främmande försök på samma väg: icke just af egenkärlek, utan derföre, att han sjelf uppfattat och på sitt hemlands språk framställt urbilden på sitt egna sätt; ju mera nu en annans arbete afviker från hans egen idé, dess mer finner han detsamma olikt, ehuru det kanske i andra hänseenden med större trohet återgifver drag, dem den klandrande sjelf icke bemärkt, eller med flit uppoffrat, för att i stället uttrycka andra originalets egenskaper, dem han anser (med rätt eller orätt) mera väsentliga. Så t. ex. är ordagrannheten ganska svår, ofta omöjlig att förena med ledigheten: enligt rec:s förmenande måste båda eftersträfvas, men i kollisionsfall den förra snarare uppoffras än den sednare. Äfven der den motsatta principen antages, afspeglar sig samma urbild olika hos serskilde tolkare. Så (för att blott tala om skuggsidorna) uppträdde Homér hos Voss i prakttalàr, och talar (ställvis) ett braskande, tungt och konstladt språk; hos Wallenberg har han pådragit en vadmalsrock, men har bibehållit naturligheten af en viss naiv

godtyrlighet; hos TRANÉR är han en talangfull konstmakare, som gör oupphörliga än lyckliga än olyckliga språkexperimenter. Hr Prof. SJÖSTRÖMS i Finland utgifna tolkning känner rec. alltför ofullkomligt, för att derom kunna yttra något.

Med mycket nöje anmäler rec. ifrågavarande prof häfte till en ny försvenskad Odyssé. Till en början tror han sig kunna med säkerhet vitsorda, att den utmärker sig genom en ordagrann, felfri trohet, berömlig omvårdnad om svenska språket, samt en vacker versifikation; med ett ord: genom en i våra dagar ovanlig flit, sorgfällighet och omsorg i alla delar. Jemte dessa företräden igenkänner man ett poetiskt sinne för originalets skönheter, dem Förf. vanligtvis lyckligt, stundom fyndigt och sinnrikt, återgifver. Allt hvad man der möjligen skulle kunna klandra (men tycket kan vara olika) vore just sjelfva den kanske något för långt drifna sorgfälligheten och utarbetandet så i diktionen som versifikationen. Rec. påstår derföre icke, att tolkningen är tvungen eller saknar ledighet; den har blott icke (tyckes rec.) den simplicitet, den frånvaro af konst, den trefliga hvardagsdrägt, en viss ädel vårdslöshet, som rec. så gerna hos HOMÉR vill igenkänna, utan snarare litet för mycket högtidligt, städadt, borstadt, utan att derföre vara affekteradt. Hr J:s *Odysseus* är klädd med smak, elegans och anständighet, och hans kostym är också fullt antik; men man skönjer dock, att han tänkt på sin toilette och derpå användt tid och möda. Detta gäller isynnerhet om versen. Öfvers. har nemligen med A. W. SCHLEGEL, BRINKMAN och några få andre purister, pålagt sig det tvånget, att aldrig (namn undantagne) inrymma en tvåstafvig troché i något annat versmått än i det 6:te, der den äfven i de gamles hexameter var lofgifven. Medgifvas måste visserligen, att genom ett alltför orimligt användande af denna versfot, hexametern blir trög. Å andra sidan löper den fara att, då tillgången i vårt språk på spondeer är så knapp, derigenom blifva alltför hoppande, hvilket är föga bättre, serdeles i en hjeltedikt. Vidare kunna vissa oumbärliga uttryck t. ex. den svarta Natten icke alls inrymmas, utan genom omflyttning: Natten, den svarta, hvilket är en nödfallshjelp, eller genom sönderdelning af dessa ord mellan två serskilda verser, hvilket ofta nog ej låter sig göra. Hr J. har visserligen gjort sitt bästa för att undvika dessa klippor, utan att dock öfverallt deruti kunna lyckas. Säkert är, att Öfvers. utan denna sjelfvalda boja skulle hafva rört sig med vida mera lätthet. Minst tyckes en öfversättning af HOMÉR vara den lämpligaste till införande af en dylik innovation: hans egen vers är friare, otvungnare än någon annans, ja, enligt de annars erkända prosodiska

lagarne, i flera fall inkorrekt. Upptagandet af trocheen kan vetenskapligt försvaras medelst det antagandet, att den brist stående tidsdelen i takten uppfylles genom en paus. För rec. synes det vara nog, om man af dessa trocheer gör ett sparsamt bruk. För öfrigt söker Öfvers. att uppfylla ett versmått (icke blott det första, utan äfven andra) genom två korta stafvelser eller genom en kort och en lång, t. ex.: O att, men de, den skön-lockige; derigenom uppkommer just samma tomhet, som han i ett annat fall velat undvika. Visserligen synes Öfvers:s mening vara den, att dessa små-ord skola betraktas som medeltidiga; men af dessa ancipites närma sig somliga till längder, andra åter till kortheter. Skilnaden beror således dels af deras egen natur, dels af eftertrycket i meningen. Vinsten af ifrågavarande tvång synes rec. alltså dyrköpt; och i detta, liksom i alla fall, bör man vakta sig att genom öfverdrifvet putsande, petande, filande påtrycka Homeros en Alexandrinsk stämpel. Bland alla fel är det likväl det ursäktligaste, att göra sin sak för väl; men detta kan ändock stundom blifva ett fel. P.

[33] Sophokles' Sorgespel. Öfversatta af *Vilhelm Fredrik Palmblad.* Upsala, Leffler och Sebell, 1840. VI och 504 sid. 8:o. (Priset 3 R:dr B:ko.)

Redan mot slutet af sistledne år fästade en Tidning *) allmänhetens uppmärksamhet på det mer än vanligt lifliga intresse, hvarmed det fordna Hellas' ypperste Tragiker för närvarande omfattas af den bildade verlden i Tyskland. Utom de äldre öfversättarne af SOPHOKLE's sorgespel, CHR. V. STOLBERG, HÖLDERLIN, FÄHSE, AST och SOLGER, hafva uppträdt nya, THUDICHUM, DONNER och F. W. G. STÄGER, hvilka genom ett skickligt begagnande af alla de tillgångar, som nu rikhaltigare än någonsin stå till buds, bragt sina arbeten till en grad af fulländning, hvilken säkerligen icke snart skall öfverträffas. Men icke nog härmed. På kunglig befallning uppfördes icke längesedan på theatern uti det nya palatset i Potsdam skaldens Antigone efter DONNERS öfversättning inför en lika bildad som lysande samling af åskådare. Såsom en egen företeelse anmärkte nämnde Tidning den nya uppmärksamhet, hvilken, liksom genom en hemlig sympathi, vid samma tid blifvit egnad samma skald vid de nordiska Universiteterna. I Lund

*) Studier, Kritiker m. m. för den 27 Nov. 1841.

begynte Sophokles sistledne termin att offentligen föredragas. I Christiania föreläses likaledes Sophokles offentligen. I Upsala hafva Sophokles' sorgespel icke allenast en längre tid utgjort föremålet för de offentliga föreläsningarne, utan derifrån är äfven den förtjenstfulla öfversättning deraf utgången, hvilken vi nu, ehuru sent, gå att anmäla.

En lång tid har förflutit emellan detta arbetes begynnande och afslutande. Redan år 1812 utkommo Ajas och Elektra. År 1834 utgafs Konung Oidipus. Dessa trenne sorgespel återfinnas nu i den närvarande samlingen, Ajas och Elektra i en mycket, Konung Oidipus åter i en föga förändrad form.

Öfvers. har sjelf i förordet till sitt arbete antydt de principer, hvilka han följt så väl vid meterns som vid innehållets återgifvande. Hvad det förra eller meterns återgifvande beträffar, har Öfvers. gjort sig till en lag att öfverallt iakttaga urskriftens versmått. Der sådant, i följe af de begge språkens olika natur, varit omöjligt, såsom på vissa ställen i chörerna, der sex, åtta, ja flera långa eller korta stafvelser följa omedelbart efter hvarandra, har Öfvers. nöjt sig med att återgifva versens hufvudkarakter, hvarjemte han i spondaiska versen upptagit trochéen. Deremot har Öfvers. i trimetern lemnat både daktylen och anapästen obegagnade, emedan de lätt förvilla läsningen, ehuru han föröfrigt medgifver, att de kunna dels angenämt afbryta detta versmåtts annars enformiga gång, dels öka den imitativa harmonien. Någon gång har Öfvers., i likhet med A. W. Schlegel, öppnat trimetern med en troché.

Hvad det sednare åter eller innehållets återgifvande vidkommer, har Öfvers. i allmänhet trott sig böra hålla medelvägen emellan det omskrifvande och det verbaliserande maneret. Såsom högsta målet för sitt bemödande har Öfvers. ansett ledigheten. Der kollision emellan den verbala troheten å den ena och versens fordran å den andra sidan inträffat, har således den förra måst vika för den sednare. Der ordaförståndet varit mörkt, har Öfvers. genom ett eller annat ords tilläggande åstadkommit klarhet. På mera passionerade ställen har Öfvers. gifvit diktionen en viss oratorisk lyftning, hvilken eljest är för Grekiska vältaligheten mera främmande. Der dialogen i urskriften egt en blekare färg, har den stundom i öfversättningen erhållit en något starkare, äfvensom Öfvers. någon gång utbytt en bild, som förefaller oss låg eller onaturlig, emot en annan, som ligger oss närmare.

Sådana äro, i kortaste drag, de principer, dem Öfvers. följt, och dem vi sökt att, så vidt möjligt varit, återgifva

med. Öfvers. egna ord. Hvad principen för meningens återgifvande angår, eger ref. så mycket mindre någonting att deremot invända, som han städse varit öfvertygad, att endast på detta sätt en efterbildning i ordets egentliga bemärkelse och af verkligt konstvärde kan tillvägabringas. Hvad principen för meterns återgifvande åter beträffar, förmår ref. icke rätt förlika sig med Öfvers:s behandling af trimetern. Ref. skulle för sin del anse för billigt, att vi vid detta versslags begagnande tillgodonjöte alla de fri- och rättigheter, hvaraf de gamle sjelfve betjenade sig. Då de gamle i trimetern begagnade daktylen och anapästen, synes denna fördel så mycket mindre af oss böra efterskänkas, som versen, enligt ref:s förmenande, endast derigenom kan uppnå den omvexling och den imitativa harmoni, hvaruti detta versslag hos goda versifikatörer icke sällan täflar äfven med hexametern. Hvad den omständigheten angår, hvilken Öfvers. anför såsom skäl för sitt förfarande, att en slik frihet skulle kunna förvilla läsningen, synes denna olägenhet, hvilken dessutom endast drabbar okunnigheten, ringa emot de fördelar, hvilka genom ett dylikt efterskänkande förspillas. Dessutom synes denna inskränkning ej väl stå tillsammans med en åsigt, hvilken i främsta rummet af en öfversättning yrkar ledighet och behag. Men om Öfvers. i detta fall synes ref. för sträng, synes han åter i ett annat för fri, nemligen då han, såsom någon gång händer, öppnar sin trimeter med en troché. En sådan frihet kände, ref. veterligen, icke de gamle. Hade den i någon mån bidragit till detta versslags fullkomnande, skulle de näppeligen lemnat den obegagnad. A. W. Schlegels föredöme må gälla mycket, men gör dock icke tillfyllest. Versen begynner i sådant fall med en taktart alldeles motsatt den, hvilken utgör themat i detta versslag. Detta kan svårligen annat än inverka störande och missljudande på örat.

Sedan ref. sålunda uttalat sin mening om de principer, hvilka Öfvers. följt vid utarbetandet af sin öfversättning, återstår för honom att uttala sin öfvertygelse, huruvida Öfvers. äfven uppnått det mål, som föresväfvat honom. Ref. har någonstädes förnummit det omdömet, att denna öfversättning skulle vara på en gång mera fri och likväl mindre ledig, än man väntat, och att detta företrädesvis skulle gälla om chörerna, såsom de svåraste partierna i öfversättningen. Ref. bekänner, det han härutinnan hyser en nästan motsatt öfvertygelse. Hvad till en början det förmenandet vidkommer, att chörerna skulle vara de svåraste att öfversätta, så är detta visserligen å ena sidan riktigt, men å andra sidan oriktigt. Chörerna äro de svåraste att återgifva i så måtto, att vers-

formerna i dem äro mera konstrika och konstruktionerna mera inveckade, än i dialogen. Men de äro lättare att återgifva i så måtto, som diktionen der antager en högre, praktfullare färg, hvilken intet språk, med undantag af det Latinska, är mera egnadt att återspegla, än vårt modersmål. Emellertid synes Hr P. med den talent och den takt, som äro denne författare egna, härstädes hafva besegrat svårigheterna och begagnat fördelarne. Chörerna utgöra, enligt ref:s sätt att se, glanspunkterna i Hr P:s öfversättning. Att emellertid äfven här månget ord och mången vändning, vid första anblicken, kunna förefalla främmande, nekas ej; sådant ligger i sakens natur, och ref. skulle anse för ett fel, om ej så vore. Men aldrig har Öfvers. vågat något, som är stridande emot språkets natur eller sund smak Den uppmärksamme läsaren skall, hvad diktionen i chörerna beträffar, i öfversättningen återfinna den kraft och den lyftning, den renhet och det behag, hvilka han förut beundrat i urskriften. Deremot skulle det ofvannämnda omdömet måhända icke utan fog här och der kunna tillämpas på dialogen. Denna eger någon gång hvarken den ledighet eller den trohet, hvilka, såsom man skulle tycka, det varit lätt för denne Öfvers. att gifva den. Diktionen kan här måhända icke alltid frikännas från en viss stelhet och hårdhet. Serdeles olyckliga äro de första verserna af Philoktetes, hvilka, enligt Öfvers:s anordning af styckena, utgöra just de första raderna i boken. Tvenne omständigheter böra likväl härvid anmärkas. För det första skall den uppmärksamme granskaren finna, att dessa mindre lyckade ställen nästan alltid äro ställen af ett underordnadt poetiskt värde. För det andra gifves ingenting, hvartill vårt tungomål så föga skickar sig, som till det slags samtalsspråk, hvilket just är dialogens, och hvartill det Attiska idiomet så väl lämpade sig. Emellertid äro dessa lyten — i fall de så böra kallas — få och små i jemnförelse med de många och stora förtjenster, hvilka äfven dialogen i allmänhet onekligen eger. Äfven här återfinnas, i det hela taget, samma klassiska anda, samma på en gång kraftfulla och rena diktion, samma alltid korrekta, ofta förträffliga versifikation, hvilka synas ref. utgöra de utmärkande dragen i denna öfversättning. Serdeles synes öfversättningen, utom i chörerna, förträfflig på de ställen, der talet antager en något högre flygt. Vi välja såsom ett exempel bland många Ajas" äfven af Ruda, ehuru på annat versmått och med mindre framgång, återgifna herrliga monolog:

Ajas

Så står då detta mordjern der, och måttar re'n
Sitt hugg. Det var — om nu till eftersinning än
Är tid — en skänk af Hektor, den af fiender
Jag hatat mest, hvars anblick mest jag afskytt har.
I Troas' ovänbara jord är klingan fäst,
Och skärpt på brynjan nyss, den jernförtärande:
Med omsorg sjelf jag henne stadigt häftat har,
Att straxt och villigt döden hon förlänar mig.
Så har jag allt åt mig beredt. Nu först må du
Ditt bistånd låna mig, o Zeus; ty billig är
Och icke stor den skänk, hvarom jag bedja vill.
Ett bådskap afsänd, som den sorgsna tidningen
Till Teukros bär, så att han straxt bortför mitt lik,
Från svärdet ryckt, som blöder af mitt friska blod,
Och att jag ej, af någon ovän sedd förut,
Ett rof för hundar och för foglar vräkas må!
Zeus, detta dig betror jag; — och så kallar jag
Skuggbeledsagarn Hermes, att mig söfva ljuft,
Se'n jag med snabba språnget, icke stapplande,
På stålet störtad, genombrutit har mitt bröst.
Jag kallar till mitt bistånd ock de höga mör,
Som evigt skåda menskans alla lidanden,
Snabbfotade Erinnyrna, som vittnen till,
Hur ömkansvärdt jag faller för Atreiderne:
Och att de skändligt störta må de skändliga
I ofall! Liksom desse skåda, huru jag
För egna händer stupar, falle äfven de
För egna anförvandter, dem de älskat mest!
Gån, ilande, gån, straffande Erinnyer,
Hemsöken, skonen ingen mer i hela härn!
Men du, hvars vagn på himlens branter rullar fram,
O Helios, når på min fosterbygd din blick
Sig sänkt, håll in de guldbeprydda tömmarna,
Och mina sista qval, mitt sista öde tälj
Min gamle fader och den usla, som mig födt!
Ack, när den arma denna tidning hört, hon skall
Kring hela staden sprida sina jemmer-rop. —
Onyttigt dock och fåfängt är att qvida mer,
Nej, utan uppskof verket nu begynnas bör.
O Död, o Död, kom och besök mig; dock med dig
Snart måste jag dernere bo och tala nog.
Nej dig, den röda dagens bloss, tilltalar jag,
Och dig, o Helios, i luften åkande,
För sista gången; aldrig, aldrig ser jag er.
O ljus, och äfven du, min hembygds helga mark,
O Salamis, och, der min ärfda boning står,
O fräjdade Athenai, och du slägt, hvarmed
Jag uppväxt, och J källor, floder, Troas' bygd,
Farväl! och äntlig J, som fostrat mig, farväl!
Det sista ord är detta, Ajas säger er;
Och mer med dem jag talar, som i Hades bo.

(Störtar sig på svärdet.)

[54] I. Udsigt over det svenske Sprogs Grammatik. Af *L. K. Daa*, Cand. Mag. Christiania 1837. 64 sid. 8:o.

II. Svensk-Norsk Haand-Ordbog. Udgiven af *Ludvig Kr. Daa*, Cand. Mag. To Dele. Kristiania 1841. 1:sta Del. 252 sid.; 2:dra Del. 294 sid. 12:o.

Det förra af ofvannämnda anmälda arbeten är, enligt Författarens egen uppgift, ämnadt att vara en inledning till det sednare; men är dock något mer; ty inom det ringa antalet af 64 sidor innehåller det temligen fullständigt, hvad en utländning behöfver känna af Svenska språkets grammatik. Mången Svensk kan äfven hafva något att deraf lära. Att en och annan högst obetydlig anmärkning skulle kunna deremot göras, är visserligen sannt; men utom det, att dessa anmärkningar skulle blifva få och obetydliga, kunde man derföre anföra endast temligt subjektiva grunder. Hand-ordboken deremot är icke utarbetad med alldeles samma sorgfällighet. Ref. har icke haft ledighet att genomgå hela arbetet, men hvad som genast faller i ögonen är, att korrekturet är temligen vårdslösadt. Också lärer Författaren sjelf icke dermed haft befattning. Redan på titelbladen visar sig den olikheten, att då på Grammatikans titelblad Christiania stafvas med *Ch*, stafvas det på Ordbokens med *K*. Bland sådana tryckfel kan man anföra pag. 3 A f l e d i t i st. f. A f l i d i t; A f l é t impf. af A f l å t a, ehuru pag. 215 det enkla ordet L å t a har impf. L ä t. Pag. 5 har präteritum A f s t e g i t af infin. A f s t i g a; ehuru simplex S t i g a pag. 315 ganska riktigt har S t i g i t. Dessutom upptagas ord, som Svenskar icke torde kännas vid, såsom A f l i g, A f s t å e l s e, A r r e m. fl. Å andra sidan utelemnas ord, som bort upptagas, t. ex. A f s k r i f t, A n k o m s t, A n k o m m a, ehuru A f s k r i f v a, A n k o m m e n äro upptagna. Men dessa och dylika fel kunna lätteligen afhjelpas i en ny upplaga. Förf. förtjenar emellertid all tacksamhet för detta försök; och då han härigenom sökt göra Svenskan bekant för sina landsmän, har han med detsamma uppmanat oss Svenskar att å vår sida göra vårt förbrödrade grannfolks språk mera bekant ibland oss, än det verkligen är. — IE.

HISTORIA OCH ARCHÆOLOGI.

[35] Ibn Khaldûni narratio de expeditionibus Francorum in terras Islamismo subjectas. E codicibus Bodleianis edidit *C. J. Tornberg*. (Nova Acta Regiæ Societatis Scientiarum Upsaliensis. Vol. XII. Fascicul. primus. Ups. 1841. 4:o. Pag. 1—154.

Ibn Khaldûn (född 1332 i Tunis, dog 1405 i Cairo) har bland de hittills kända Arabiska Historieskrifvare intagit ett utmärkt rum. Då de vanligen med en tröttande vidlyftighet i sina krönikor berätta händelser i den följd de timat, har deremot denne på ett pragmatiskt sätt sammanbundit historien om alla för honom bekanta folk. Ehuru hans hufvudsakliga ära grundar sig på de prolegomena, hvilka utgöra inledningen till den flera folioband digra historien, är han ingalunda utan stora förtjenster äfven med afseende på den följande framställningen af Arabernas, de dem underlydande folkens och Berbernas öden. Isynnerhet utgör den sista afdelningen ett af de vigtigaste arbeten vi hittills känna, och kanske det enda fullständiga öfver en talrik stam, som i Afrika sedan urminnes tider ända till våra dagar spelat en betydande rol. Först för få år tillbaka kunde man i Europa komplettera Ibn Khalduns historia, hvaraf man länge känt prolegomena i flera handskrifter, en del af Berbernas historia i Rich's samling, och en afdelning, som behandlar de serskilda dynastierna, som uppstodo på Khalifatets ruiner. Ur denna, tillgänglig i två olika exemplar i Bodleianska Bibliotheket uti Oxford, har Utg. meddelat närvarande stycke, som sysselsätter sig med Frankernas eröfringar inom Islâms gebit ända ifrån första korståget till Konstantinopels eröfring 1204. I ett föregående kapitel om Seldschukernas dynasti hade Ibn Khaldûn flera gånger vidrört Frankernas strider i Östern, och hade sedan under loppet af sin berättelse öfver Ejubidernas välde nya anledningar att återkomma till samma ämne. Han har derföre uteslutit mycket, som annars lämpligen här fått sin plats, och Utg. beklagar att hans tid ej medgaf kopièringen af allt, som rörde korstågens historia. Ty ännu återstår mycket för denna märkeliga tidrymd inom medeltiden att lära af Arabiska och Persiska författare, och i någon mon kan det meddelade fragmentet lemna ett bevis härpå.

Handskrifterna, skrifna, som det synes, i hast med ovårdade Afrikanska karakterer, hafva, ehuru jemförda, ej alltid

kunnat lemna pålitliga läsarter. Om gissningen här och der slagit felt, torde det ursäktas af dem, som försökt sig på detta fält, der ofta det enklaste ord genom afskrifvarens slarf kan förvridas till oigenkännelighet. Utg. hoppas, att den lärda kommitté af Franska Institutet, som i närvarande ögonblick samlar och utger alla, både Öster- och Westerländska källor öfver korstågen, ej skall underlåta att intaga Ibn Khaldûns bidrag, och han skall med glädje anmärka alla de rättelser den här utgifna texten möjligen kan erhålla.

Öfversättningen gör endast anspråk på trohet. Paraphrasernas tid är förbi, och man är allmänt ense, att öfversättaren bör låta författaren tala utan några bihang af försköning, o. s. v. I anmärkningarne har Utg. meddelat några spridda stycken ur Ibn Khaldûn, hvilka behandla samma ämne som texten. Det första är taget ur den redan nämnda handskriften i Rich's samling, numera tillhörig British Museum i London. Det har icke lyckats att återställa den förderfvade texten på alla ställen, helst blott en handskrift var tillgänglig, och denna lider af många fel.

Man har nyligen börjat sysselsätta sig mera allmänt med denne utmärkte författare. Arai i Turin publicerar prolegomena, Noël-Desvergers i Paris Aghlabitiska dynastiens historia. Dessa arbeten måste vara välkomna för historieforskaren, som hittills öst ur ganska grumliga källor.

—NB.

[36] Berättelser ur Svenska Historien af *Anders Fryxell*. Nionde delen 243 sidd. Tionde delen 344 sidd. 8:vo. Stockholm, Hjerta, 1841—42. (Priset: 3 R:dr 16 sk. B:ko.)

Dessa båda sednast utkomna delar af Herr Professor Fryxells historiska arbete påkalla tvifvelsutan en långt utförligare granskning än utrymmet i denna tidskrift medgifver. Ej heller känner sig rec. ega de kunskaper, som fordras för att i alla dess serskilda punkter uppskatta ett sådant verk. En blott anmälan deraf kunde synas öfverflödig, ty ett arbete, som långt för detta banat sig väg till den lärde såväl som till folket, af båda värderadt och för hvem som helst lärorikt, ett sådant arbete är af rec. beröm eller klander fullkomligt oberoende. Men att förbigå ett verk inom Sveriges litteratur af en sådan vigt, som detta, vore af denna tidskrift ett fel, för hvilket ingen ursäkt kunde finnas.

Rec., som helst skulle följa Hr FRYXELL genom alla de tio delarne af hans verk, eller åtminstone med utförlighet betrakta dessa båda sista afdelningar, måste dock så väl för tidens korthet, som utrymmets inskränkta vidd och krafternas otillräcklighet inskränka sig till några få anmärkningar, serdeles rörande de punkter, der han trott sig finna skäl att hysa en annan tanke än Hr FRYXELL.

En ibland Hr FRYXELLS förtjenster — dock långt ifrån den enda — ligger deruti att han uppsökt nya källor för Svensk Historia. Vi mena dermed de af honom begagnade, serdeles rikhaltiga manuskriptsamlingarne. Hr FRYXELL har nemligen, ifrån och med den fjerde delen af sitt verk, hufvudsakligen hemtat sina uppgifter ur handskrifna handlingar, och i de sista afdelningarne, den sjunde och de följande, vidtager en ny källa, som af andra historieskrifvare ej synes vara serdeles begagnad, nemligen rådsprotokollerna. Öfverallt i Hr FRYXELLS Berättelser om Drottning CHRISTINA och hennes Förmyndare möta oss utdrag ur rådsprotokollerna, och citationerna hänvisa dertill på otaliga ställen. Dessa protokoller innehålla också upplysningar af den största vigt, och skänka en lefvande bild af tidehvarfvet. Den, som vill lära känna andan af Sveriges statskonst, det OXENSTIERNSKA tidehvarfvets grundsatser, han läse rådsprotokollerna. Det är såsom såge man de gamla rådsherrarne lefvande framför sig, och hörde dem tala med egna tungor. Att se dessa protokoller i sin helhet tryckta vore för vännerne af Svensk Historia en stor hugnad; men då intet hopp är för handen, att detta kan ske, är det redan en glädje, att i historiska arbeten se dem begagnade, och utdrag meddelade af det vigtigaste. Dock måste rådsprotokollerna med en viss försigtighet anlitas. Man får aldrig glömma, att de talande personerne väl visste, att deras ord förvarades åt efterverlden, och att de med afseende derpå kunde säga, hvad de ville, och förtiga det öfriga. Mycket passerade af stor vigt, som ej nämndes i rådet, och mången i dessa statsskrifter omtalad sak kan genom andra källor af en mindre officiell natur erhålla ett förändradt utseende. Vår mening kan ej vara att med dessa ord nedsätta rådsprotokollerna, dem vi nyss så högt prisat, men att anmärka den omsorg, som måste iakttagas, på det ej den menskliga svaghetens verk måtte få ett utseende af osviklig sanning. Ej heller vilja vi klandra det bruk, som Hr F. gjort af rådsprotokollerna. Vi hafva icke sett honom försumma den försigtighet, som synes nödvändig; och denna, vore den ock mindre iakttagen, är vid det tidehvarf han behandlat mindre angelägen, än vid ett sednare, då Svenska rådet ej längre utgjordes af stora

politiska karakterer, och män af ostraffligt rykte. Vi mena Konung CARL XI.s förmyndaretid, och i vissa fall äfven hans egen regering.

Utom rådsprotokollerna har ock Hr F. användt andra manuskripter. Vi äro ej i tillfälle att bedöma deras värde efter någon annan måttstock än Hr F:s citationer. Vi ega för dessa fullkomligt förtroende, och beklaga blott, att omständigheterna hindrat oss att ingå i en utförlig granskning af det material Hr F. begagnat. Men med uppriktig tacksamhet för de anvisningar på manuskripter, som denne Förf. lemnat, måste vi uttrycka vårt missnöje, att ej dessa anvisningar sträckt sig till de tryckta böcker, som, för de fleste läsare otillgängliga, tyckas hafva stått Hr F. till buds. I sjette delen har Hr F. lemnat en förteckning på sådana böcker, utan att dock vid serskilda tillfällen anföra de begagnade ställena. En sådan uppgift vore vid de sednare delarne önskvärd, men saknas helt och hållet. Det är visserligen sannt, att mycket, som Hr F. berättar utan att anföra sin källa, kan återfinnas i ARCHENHOLTZ's stora verk. Vi tvifle dock, att allt der kan uppsökas. Vi blott tvifle derpå, ty vi bekänna uppriktigt, att vi ej kunnat ingå i en så noga jemförelse emellan Hr F. och ARCHENHOLTZ, att vi kunna våga ett bestämdt påstående. Hvad vi sagt om ARCHENHOLTZ gäller äfven om CHANUT och WHITELOCKE. Men säkert är i alla fall, att Hr F:s förtjenst, så stor den är, varit ännu större, om han något frikostigare meddelat citationer. Derigenom hade vunnits, att hans uppgifter för hvar man visat sig bestyrkta med bevis, och der någon tviflat eller hyst en annan åsigt, hade vägen varit anvisad till tviflets lösning eller rättelse för ett möjligen oriktigt omdöme. Så hade ock för nyare arbetare undersökningen varit lättad, och en säkrare grundval lagd för Hr F:s egen rätt att i sin mon gälla såsom trovärdig sagesman för de händelser han förtäljer.

I afseende på sjelfva innehållet af Hr F:s arbete hafva vi hört anmärkas, att Drottning CHRISTINA blifvit framställd i en alltför mörk dager. Denna invändning är otvifvelaktigt grundad. Vi skola, så vidt det för närvarande är oss möjligt, uppgifva bevisen derför. Vi hemta dem ifrån CHRISTINAS handlingssätt, sådant det är allmänt bekant, och lägga dertill vittnesbördet af samtida dokumenter. CHRISTINAS fel, såsom af en äldre domare i Sveriges historia blifvit anmärkt, härledde sig "från hennes förträffliga, men förderfvade hufvud, och hennes kalla hjerta" [1]). Älskvärd var hon ej; hennes karakter var

---

[1]) Se Handl. till Skandin. Historia. T. IX. sid. 101.

full af egenkärlek, fåfänga, lättsinne. Men med allt detta var hon dock ett snille, ett af de skarpaste hufvuden på sin tid. Bredvid all den fåfänga, hvarigenom hon omsider förspillde hvad hon så högt värderade, samtidens beundran, gå dock igenom hela hennes historia såsom regent vissa politiska grundsatser, hvilka bevisa, huru väl hon beräknade tidens behof; och för dessa grundsatser har hon njutit för liten rättvisa. Hr F:s misstag består icke deruti, att han för mycket omtalat hennes fel, utan deruti att han förtegat hennes förtjenster. Han har framställt utan skoning det onda hon gjort, men för litet utvecklat det handlingssätt, hvarigenom hon försonade sina fel, och, när hon gaf ett sår, äfven anvisade läkemedlet.

Vi kunna ej nu utförligt beskrifva den strid emellan samhällsklasserna, som är det vigtigaste draget i Christinas tidehvarf. Vi antaga detta förhållande såsom af Hr F. och andras framställning redan bekant, men skola yttra några ord om Drottningens personliga ställning till partierna. Det är nemligen häruti, som vi trott oss upptäcka, om ej en möjlighet att rättfärdiga Christina, dock en anledning att mildra domen öfver en stor och evigt beundransvärd personlighet. — Huru förhöll sig Drottningen under den märkvärdiga riksdagen 1650? Hon uppäggade de ofrälse stånden emot adeln, men vägrade att verkställa reduktionen. Hvilka voro de skäl, som hon uppgaf för sin vägran? Hennes lagliga magt att sina tjenstemän län gifva, hennes hederspligt att ej bryta sitt kungliga ord, samt sjelfva sakens vådliga beskaffenhet [2]). Hvad bjöd hon då det klagande folket i ersättning för reduktionen? En kunglig förordning, som efter billighetens grunder skulle ordna böndernes och adelns ställning. Hvilka slutsatser kunna hemtas af ett sådant uppförande? Först den, att hon erkände den rättmätiga grunden för böndernas klagan; för det andra, att hon af intet parti ville låta sig beherrskas, väl kännande begges öfverdrifter, och slutligen, att hon, så vidt möjligt var, ville afväpna missnöjet, under det hon beredde sig till det af alla oväntade steg, som för Sverige skulle öppna ett nytt tidehvarf. Vi sade med afsigt, att hon ville afväpna missnöjet, ty det stod redan färdigt att gripa till vapen. Gäsningen hade nått den höjd, att våldsamma utbrott dagligen voro att befara [3]). Det var fullkomligen sannt, som Messenius yttrade

---

[2]) Se i detta afseende den af Samfundet för utg. af Skand. Hist. tryckta dagboken öfver 1650 års Riksdag af Doktor Jonas Petri som i allmänhet upplyser åtskilligt om denna minnesvärda riksdag, och äfven af Hr F. synes vara begagnad.

[3]) Bevis för den bitterhet, som rådde hos partierna, finnas flerestädes samlade af Hr F. Jfr Geijer. Sv. F. H. III. sid. 461, 479.

i sin olyckliga skrift, att missnöje och mod fanns öfverallt; det saknades blott en anförare [4]). Och under allt detta tänkte den högre adeln på ingenting mindre, än eftergift. Då var det CHRISTINA, som genom den medelväg hon följde, genom de gränser hon med kunglig myndighet föreskref partierna, genom den kraft, hvarmed hon nedtryckte magnaternes anspråk, men vägrade att följa folkpartiet i dess utsväfningar, det var — säga vi — CHRISTINA, som räddade adeln från undergång, folket från inbördes krig, och lärde det vildaste partisinne att lyda lagen.

Men — vi vänta oss denna invändning — var det då rätt att, såsom CHRISTINA gjorde, drifva den demokratiska rörelsen fram, men utan att taga dess ledning i sin hand? Förlorade hon ej på detta sätt begge partiernas förtroende? Visserligen; men, medan hon förlorade detta, var stormen aflägsnad, statens lugn tills vidare försäkradt, saken kunde fritt skärskådas ifrån flera sidor, och partiernas åsigter nöttes emot hvarandra, hvarigenom det blef möjligt för CHRISTINAS efterträdare att förena dem, och skaffa gehör åt billighetens röst. Men — invänder man ånyo — hennes förfarande var i sig sjelf på sin höjd egnadt att qväfva, men ej att släcka elden. Hennes blott halfva understöd åt de ofrälse stånden, medan hon ömsom smekte och sårade adeln, kunde i längden omöjligen anstå den kungliga värdigheten och måste äfven framkalla stora faror. Det var ett provisoriskt handlingssätt, som i det hela lemnade tidens gåta olöst. Sannt; men hela CHRISTINAS regering var ju provisorisk? Hon hade redan fattat beslutet om sin afsägelse, ehuru utförandets stund ännu ej var kommen [5]). Hufvudsaken lemnade hon åt sin efterträdare. Sjelf vågade hon ej afgöra den, ty hon ville ej äfventyra sin personliga säkerhet, sitt rykte. Hon kunde ej heller afgöra den, ty, så stark hennes tankekraft än var, så manlig hela hennes själ, så var hon dock en "qvinna, den der", för att nyttja hennes egna ord, "ej kunde strida i fält emot rikets fiender" [6]), och ej ville göra det emot dess medborgare. Men så länge hon ännu var Drottning, måste hon hålla tillsamman ett söndradt samhälle. Att såsom regent verka ur statens

---

[4]) Se Handlingarne i MESSENISKA processen i ADLERSPARRES historiska Samlingar.

[5]) Se brefvet från CHANUT hos ARCKENHOLTZ I. 399, äfven cit. af GEIJER III. 468, såsom bevis, att CHRISTINA redan tidigt fattat sitt beslut att nedlägga regeringen.

[6]) Rådsprotokoll den 7 Aug. 1651.

medelpunkt [7]), men ej följa partierna, var hennes pligt — och denna pligt uppfyllde hon.

Hvad Drottning Christinas afsägelse beträffar, så behöfvas ej derom många ord. Vi hänvisa till ett utmärkt arbete, serskildt egnadt åt denna märkvärdiga händelse, och hvilket, jemfördt med Hr F:s, upplyser densamma [8]). Blott en anmärkning vilja vi tillägga, för att medelst densamma öfvergå till betraktandet af en annan sida i Christinas lif, hennes förhållande till Oxenstierna. Chr. yttrade en gång, att hon måste nedlägga regeringen, emedan hon såsom qvinna ej passade att styra ett krigiskt folk. Detta skäl var troligtvis något mera än blott förevändning. Hon fruktade för krig, ty hon kunde ej utföra dem sjelf. Hon ville ej se sin ära öfverstrålad af segrande fältherrars, och ansåg ej godt, att en stolt krigshär med dess lysande höfding betydde mera än rikets regering, och fästade folkets blickar med större beundran än qvinnan på thronen. I ett sådant tänkesätt se vi, till någon del, nyckeln till hennes — i alla fall ovärdiga — förhållande till Oxenstierna. Den store Riks-Kanslern, ledd af den ädlaste fosterlandskärlek, ville ej brådska med Westphaliska freden, men framför allt förskaffa åt Sverige den största möjliga ersättning för dess blodiga uppoffringar. Chr. längtade till fred, ty hon skattade värdet af en eröfrad provins mindre än freden för ett folk, hvars samhällsskick, under kriget förändradt, nu måste ombyggas, eller också upplösa sig i förvirring. Denna fredens nödvändighet såg ej Oxenstierna. Chr:s skarpa öga fattade den, och Gustaf Adolfs unga dotter var i detta fall skarpsyntare än hans gamle minister. Hvem klandrar väl för detta den store mannen? Han var, näst sin Konung, sjelf den störste hjelten ifrån Gustaf Adolfs tid; för dess behof var han fullt utrustad, dess kallelse förstod han, och för de förtjenster han der inlagt finnes ingen tacksamhet för stor. Men nu var en ny tid ingången, som fordrade andra krafter. Fredens tidehvarf var O. ej vuxen, icke derföre att detta fordrade större krafter än hans, men derföre, att det fordrade andra. Måhända var det en sämre tid, men i alla fall sådan, att den icke af honom kunde ledas. Chr. tillhörde den nya tiden och kom just derigenom i strid med Oxenstjerna. Att hon utan ädelmod utförde denna strid, att hon glömde den vördnad hon var skyldig sitt rikes största

---

7) Ax. Oxenstjernas yttrande i Rådet d. 20 Jul. 1636, cit. af Geijer, III. 450.

8) Se Svenska Akad. Handlingar, XI. 161, Om orsakerne till Dr. Christinas afsägelse af C. Th. Järta.

man, och sin egen värnlösa barndoms beskyddare, att hon i otrångdt mål lät honom känna ett vredgadt majestät, och blandade sitt handlingssätt med småaktiga passioner och lösa nycker, allt detta är ibland CHRISTINAS största fel. Berättelsen om OXENSTJERNAS onåd kan svårligen läsas utan förtrytelse, och den gamles bref till sin son under dennes tvist med SALVIUS väcka blott känslor, blandade af vördnad och kärlek.

Men någon sanning fanns dock såsom grund för CHRISTINAS förhållande; hennes fel låg i sättet; och samma sanning framträder äfven i det sätt, hvarpå hon bestämde Sveriges framtid. Det Pfalziska husets upphöjelse var helt och hållet CHR:s verk, och det är deruti, som hon visar sig ifrån sin fördelaktigaste sida. Väl skulle det utan svårighet kunna bevisas, att ett Pfalziskt parti, med planer på ingenting mindre än thronen, varit i verksamhet, långt förr än CHR:s beslut om thronföljd och afsägelse trädde i dagen; men detta parti var för svagt att ensamt vinna sitt mål. CHR. bröt magnaternes motstånd, och gaf ett uttryck åt folkets önskan. Hon gjorde det på ett sätt, som visade, att hon ej såg blott på sin egen säkerhet, utan ock på sitt folks väl. Förhandlingarne i denna sak äro af Hr F. uppskjutna för att framdeles vid CARL X:s historia förtäljas. Vi skulle tro, att det varit rättare att nu omtala dem. Betraktade ur en biographisk synpunkt höra de lika mycket till CHRISTINAS tid, som till CARL GUSTAFS; vill man åter i dem se bidrag till Sveriges historia, så är deras plats i Drottning CHRISTINAS tidehvarf. De upplysa den politiska ställningen, sprida ljus öfver hennes egen karakter, och, äfven om man vill betrakta CARL GUSTAF såsom hufvudpersonen, så hör han, såsom en politisk karakter, till CHRISTINAS tid, så väl som till sin egen.

CHR:s första steg i afseende på denne Prins — och detta steg innebar alla de följande — var hans utnämning till Generalissimus. Det skedde, såsom hon försäkrade, ej för hans egen skull, ej heller för hennes, utan för rikets, för att försäkra riket om hans person [9]). Det Tyska kriget, redan nära sitt slut, måste begagnas såsom en vädjoban för den framtida regenten, en väg till förtjenst och ära. Förslaget mötte ett sådant motstånd, att redan detta första steg — dervid dock intet nämndes om thronföljden — ej kunde verkställas förr än Drottningen gifvit rådet sitt löfte att framdeles taga Prinsen till gemål. Att de store under ett sådant vilkor, men också endast derunder, gåfvo sitt samtycke, bevisar deras oegennyt-

---

[9]) Se Giftermålshandlingarne emellan Dr. CHRISTINA och CARL GUSTAF hos ADLERSPARRE II. 219.

ta. Att hindra CHRISTINAS giftermål framträder aldrig såsom deras afsigt. De synas af trohet för den Gustavianska familjen hafva önskat förmälningen med Pfalzgrefven, eller någon annan värdig förening, och för Drottningen en lycklig regering; men CARL GUSTAF på thronen och GUSTAF ADOLFS dotter nedanför densamma var en syn, den AXEL OXENSTJERNA ej ville öfverlefva [10]). En sårad stolthet kunde väl hafva någon del i Aristokratiens motstånd; dess föregående förhållande till de Pfalziske Prinsarne ger anledning till en sådan förmodan; men det var dock ej ensamt en småsinnad fåfänga, det var äfven en redlig öfvertygelse, ett verkligt fosterländskt nit. Så länge de ansågo en snar thronledighet först såsom otrolig, och sedan såsom en fruktansvärd olycka, får man ej förtänka dem, att de motsatte sig hvarje steg, som ledde till utmärkelse för en Fursteätt med sådana anspråk, sådana egenskaper och en sådan ställning till folket, som JOHAN CASIMIRS hus. Men å andra sidan, då CHR. beslutit att afträda från sin plats, hade det varit ett brott att lemna ett öfvergifvet folk redlöst, och låta konungamagten, utan bestämd thronföljd, kastas emellan partierna. Hon såg i CARL GUSTAF — för att ännu en gång anföra hennes egna ord — den man, som kunde aflägsna all oreda utan att söla sina händer i någons blod. CHR. var ej bunden vid CARL GUSTAF genom någon personlig böjelse: han var aldrig hennes gunstling, men hon valde honom, emedan han var den dugligaste. Visserligen hade det varit ibland dårskaper en af de största, om CHR. sökt att på Svenska thronen uppsätta någon af gunstlingarne inom sitt hof, men att denna Drottning, som syntes vara så öfverdädigt fåfäng, som mången gång lekte med sitt folks skatter, och äfven med det, som var ännu heligare, att, säger jag, hon dock valde just den, som borde väljas, detta bevisar, att hon betraktade saken icke med den nyckfulla qvinnans, utan med statsmannens ögon. Sjelf ville hon alltid stå främst och lysa öfver alla; derom vittnar, bland annat, hennes sätt att snart sagdt förvisa från sitt hof den man hon sjelf kallat till sin efterträdare; om sin kungliga myndighet var hon ända till ytterlighet ömtålig, och aldramest, då hon ej längre besatt den; ovärdiga gunstlingar kunde hon beskydda, vore det ock blott för att visa sitt oberoende af menniskors dom, men dessa gunstlingar voro blott vädersolar omkring hennes thron, lekbollar för hennes kungliga vilja. När det handlade om det vigtigaste beslutet i hennes

---

10) Se hans bekanta ord till TUNGEL enligt denna berättelse hos ADLERSPARRE och LÖNBOM, Hist. Märkvärdigheter.

regering, då hade hon känsla för sin pligt, och lät sig ledas af en stor politisk tanke.

Det kan ej nekas, att CHR. hade enskilda fördelar att vänta af CARL GUSTAFS upphöjelse. Ty då hon ensamt gifvit honom kronan, hade hon ett rättvist anspråk på hans tacksamhet, och hon måste, för sitt underhåll, alltid blifva till en viss grad beroende af Svenska regeringen. CARL GUSTAF var ej den man, som glömde en hederspligt, och CHR. kunde af ingen med mera säkerhet påräkna den största beredvillighet att uppfylla hvarje billig önskan. Att hon på detta sätt såg sin egen säkerhet till godo, minskar dock ej hennes förtjenst, så mycket mindre, som det tydligen visar sig, att hon var ledd af verklig grundsats, och ej af personligt tycke. Detta visar sig af det nit, hvarmed hon bevakade det allmänna bästa vid de anordningar, som af thronföljarevalet blefvo en nödvändig följd. Vi mena öfverläggningarne i rådet och vid riksdagen 1650 om Kronprinsens arfsrätt och hans förhållande till Konungen och riket. Vi hafva genomgått rådsprotokollerna, som rörande denna sak, äro i politiskt afseende serdeles lärorika. De ofrälse stånden begärde hertigdöme åt Prinsen. Drottningen nekade bestämdt. "Det är ett *secretum domus regiæ*, ett *arcanum regni*, att inga hertigdömen böra finnas. Får han hertigdömen måste han hafva votum på riddarhuset, vinna städer och land, samt blifva skild ifrån rikets fördel. Han har ock intet att fordra. Allt är honom gifvet af god vilja. Det har varit stort skäl att välja honom, men han har ingen rättighet" [11]). — Dessa Drottningens ord innehålla ämnen till en hel afhandling öfver Sveriges dåvarande statsrätt och tidens politiska begrepp. Vi anföra dem blott såsom ett prof på CHR. tänkesätt. Detta var nu, såsom vanligt, orubbligt. Det var fåfängt, att bönderne anförde de Gustavianska Prinsarnes exempel, och huru det vore mindre betungande för landet att på sådant sätt underhålla det kungliga huset. Drottningen vägrade till och med att lemna Furstarne inträde på riddarhuset, ehuru hon eljest medgaf dem rättigheter, som för vår tid synas besynnerliga [12]). Det får ej invändas, att hon handlade af ömtålighet för sin egen magt; ty här var frågan ej blott om CARL GUSTAF, utan om hans ännu ofödda afkomlingar; det handlade om successionsordningen för kommande tider. Nyss förut hade CHR., för att kufva magnaterna, brukat magtspråk och äreröriga beskyllningar; nu då en motsatt åsigt ho-

---

[11]) Rådsprotokoll d. 8 och 14 Oct. 1650, jemf. ARCKENHOLZ I. 177.

[12]) T. ex. rättigheten för Sveriges Kronprins att bo utomlands och äfven, under vissa vilkor, träda i främmande magters tjenst.

tade med andra faror, af hvilka hon hade intet, men en aflägsen framtid mycket att frukta, var hon äfven för folkets bön obeveklig.

Så stod CHR. orubblig ibland stormande partier, och styrde obekymrad sin väg till det mål, som hon stadigt höll i sigte. Att hon under tiden förslöste rikets medel, sårade de bättres känslor, och begick mången oförsvarlig handling, äro menskliga fel. Vi få dock ej glömma, att hon städse bar inom sig beslutet om sin afsägelse. I annat fall hade hennes handlingssätt att drifva fram demokraterne, och sjelf gifva dem nya anledningar till klagan, varit oförklarligt. Nu betraktade hon kronans rättigheter såsom sin egendom, den hon snart skulle lemna, men ville tills vidare efter sitt välbehag begagna den. Stora förändringar i staten voro i alla fall oundvikliga; att hafva påskyndat eller i enskilda fall försvårat dem var en förebråelse, den hon tyckte sig kunna bära. Efterverlden må tycka annorlunda. Att hon härunder förspillde sitt folks tillgifvenhet till den grad, som Hr F. synes antaga, kunna vi ej tro. Folket älskade henne för hennes store faders skull, och en del var bländad af hennes lysande egenskaper. För de Store voro framtidens utsigter sådane, att de — såsom Hr F. anmärker — minst önskade hennes bortgång. Den lömske upprorsstiftaren och äfventyraren utan grundsatser längtade till en statsförändring, de klarsyntare sågo, att det som skedde var bäst, men för mängden af ärliga medborgare stod Drottningen "skön som en Guds Engel [13])" och man skyllde hennes fel på onda menniskors råd. Berättelsen vittnar om den djupa rörelse, hvarmed man såg henne stiga ned af sin thron. "Mången fällde tårar, att hon slöt sin ätt och Regementet innan Gud det gjorde." Äfven hennes eget kalla hjerta var nära att försmälta [14]); och det är visserligen något mera än ett tvunget smicker, som uttalar sig i de hjertliga afskedsord, hvarmed bondeståndets Talman ännu i de sista ögonblicken besvor henne att ej öfvergifva sitt folk [15]).

På CHR:S afsägelse följde hennes öfvergång till katholska religionen. Denna handling anses vanligen såsom höjden af lättsinne, såsom ett uttryck af den kallaste liknöjdhet för det heliga. Man stödjer denna åsigt på hennes egna ord, dem äfven Hr F. på flera ställen anfört. Vi få dervid anmärka, att man på dessa hastiga ord, utan bekräftelse af gerningar, ej får bygga alltför mycket. CHR. ansåg sig upphöjd öfver men-

---

13) PER BRAHES Tänkebok p. 93,
14) Se P. BRAHES Tänkebok.
15) WHITELOCKE, p. 657.

niskors omdömen, och försmådde att gifva sina handlingar en vackrare färg än de förtjente. Snarare var det hennes nöje att trotsa andras tycken, och känna sig lycklig i den tanken att vara sig sjelf nog. Hon sökte mera ryktbarhet än bifall, och ett stort namn var för henne af större värde än ett godt. Vi tro derföre ur psykologiska grunder, att Chr. mången gång menade med sina ord långt mindre än man skulle tro, ja till och med, att hon stundom menade ingenting.

Serdeles varm var aldrig hennes religionskänsla, måhända öfvergick hon till liknöjdhet; dock synes det som hon ej alldeles saknat en verklig öfvertygelse eller åtminstone allvarligare än man hittills förmodat beredt sig till sin religionsförändring. Vi hemta grunderna för denna mening ifrån de handlingar, som ur Italienska arkiver nyligen af en Tysk historieskrifvare blifvit meddelade [16]). Deraf visar sig, att Jesuiter under en längre tid arbetat på hennes omvändelse, och att Drottningen med verkligt intresse inlåtit sig i undersökningar om religionen. Det finnes en historia om Påfven Alexander VII, författad af en ibland denne Påfves förtrogne, Kardinalen Pallavicini, som öfver Chr:s omvändelse sprider ett oväntadt ljus. Denne Författare beskrifver Drottningens sinnesstämning snarare såsom grubblande tvifvel än lugn liknöjdhet [17]); och Jesuiten Casati i sin rapport till Påfven skildrar Chr. såsom redan af egen öfverläggning böjd för Katholska religionen [18]). Hon skulle nemligen först hafva börjat tvifla på den Lutherska läran, och derföre anställt en jemförelse emellan alla religioner. På detta sätt inveckIad i tvifvel, och full af själsoro, hade hon omsider försjunkit i liknöjdhet utan att dock öfvergå till verklig atheism. Men den ena sekten syntes henne lika god som den andra, och hvar och en kunde i det yttre följa sitt lands seder, blott man lefde förnuftsenligt och ej begick någon gerning, för hvilken man behöfde rodna. Slutligen hade hon dock, drifven af ett verkligt själsbehof, och öfvertygad att det måste finnas en religion och blott en enda sann, hafva vändt sina forskningar åter på heliga ämnen och då funnit den Katholska religionen bäst, och dess läror långt mindre orimliga, än Lutheranerne föreställt henne.

I denna sinnesförfattning säger sig Casati hafva träffat Drottningen [19]). Till hennes affall ifrån Lutheranismen skall

---

16) Ranke, i dess Fürsten und Völker von SüdEuropa im sechszehnten und siebzehnten Jahrhundert T. IV. 78—104 och i Bihanget sid. 239 o. f.

17) Se utdraget ur Pallavicini hos Ranke T. IV. 241.

18) Se utdraget ur Casati's rapport hos Ranke T. IV. 273.

19) Se för öfrigt Galdenblads vittnesbörd om Drottning Christinas

äfven hafva bidragit det till hennes karakter ej passande sätt, hvarpå den föredrogs, och bitterheten, hvarmed de orthodoxa Lutheranerne anföllo hennes älskade lärare, JOHANNES MATTHIÆ. Hon misstänkte deras afsigter, och hade förlorat aktningen för sin egen religion, redan innan Jesuiterne framträdde såsom predikanter för en annan. Deras arbete blef ej svårt: i det hela var det hon sjelf, som omvände sig, men hennes affall synes ej hafva skett utan föregående inre strider, tvifvel och moget betänkande.

Vi hafva hittills uppehållit oss vid några hufvudpunkter, i hvilka anledning synes oss vara för handen att till en viss grad afvika ifrån Hr Prof. FRYXELLS åsigter. Gerna skulle vi sida för sida och rad för rad genomgå Hr F:s arbete och tvifla ej, att en sådan granskning skulle leda till mången lärdom, om ej för våra läsare, dock för oss sjelfva. Men detta är oss nu icke möjligt. Vi hafva kanske redan begått ett fel att vara för mycket mångordiga, och kunna blott afbedja detsamma. Vi fattade ej pennan utan anledning, ej heller utan förberedelse. Måhända synes det såsom en partiskhet, att vi ej framställt Förf:s förtjenster lika utförligt som hans fel. Det kommer deraf, att i detta arbete förtjensterna framställa sig sjelfva och af alla varseblifvas, men misstagen behöfva räknas. De böra dock uppdagas för att gifva sanningen sin rätt. Vår mening har ej varit att klandra en utmärkt Författare, men att i vår ringa mån bidraga till en framställning i sitt rätta ljus af en stor historisk person, och denna föresats är med dessa rader efter förmåga utförd. s — s.

[37] **Förteckning på Svenska Läkare år 1842,** uprättad af *E. G. Engberg.* Stockholm, Norstedt & Söner 1842. 31 sid. 12:o. (Priset: 8 sk. B:ko.)

En alphabetisk förteckning, som innehåller 400 namn och titlar på Medicinæ Doctorer, Licentiater, Chirurgiæ Magistrar och öfrige Läkare, som innehafva en publik tjenst. Af de uppräknade tror ref. sig känna, att 25 à 30 nu icke befatta sig med medicinsk praktik. Prester äro 5. Utom Europa vistande 3; flere äro stadda på resor inom Europa. I Stockholm boende äro omkring 100. Slutligen är äfven en lista meddelad på de med döden afgångne Läkare, år 1841. Deras antal är 10.

---

religion, hvilket dock, såsom ARCHENHOLTZ anmärker, är till sin trovärdighet ej fullt bestyrkt. Arch. III. 209.

Dessa slags förteckningar hafva årligen utgifvits sedan 1836 (?). Närmaste anledningen till dem måtte vara, att Apothekare må kunna se, hvilkas recepter de äro skyldige att expediera. I denna afsigt är också en dylik förteckning införd framför normalupplagan af *Pharmacopoea Suecica* af år 1847. Den upptager 293 namn. För 25 år sedan var således Svenska Läkarecorpsen ungefär en fjerdedel mindre talrik än nu.

R. W.

[38] **Runa.** En Skrift för fäderneslandets fornvänner, utgifven af *Richard Dybeck.* 1:a Häft. Stockholm, Norstedt & Söner. (Priset: 1 R:dr 16 sk. B:ko.)

Aderton år äro förflutna, sedan Iduna och med densamma Götiska förbundets synliga verksamhet upphörde. Sedan den tiden hafva, med undantag af K. *Vitterh. Hist. och Antiqv. Akademiens Handlingar*, Liljegrens Runlära och *Runurkunder*, samt Arwidssons *Samling af Folkvisor*, endast spridda och obetydliga bidrag till kännedom om Nordens forntid hos oss utkommit. Det är derföre med synnerligt nöje ref. anmäler en ny tidskrift, som tyckes lofva att fylla denna lucka i vår litteratur. Ehuru det torde vara något tidigt, att på det enda hittills utkomna häftet grunda ett omdöme, må likväl det förtjenstfulla företaget här omnämnas.

Planen för skriften angifves i förordet sålunda: "I Sverikes (sic!) skogar och på dess engder äro minnesmärken till, hvilka ännu icke kommit under forskares ögon; gå sägner, ljuda sånger — ord och toner ur en djup forntid — de der hittills funnit genljud endast i de vilda bergen eller i enliga bergvandrares bröst. Och der äro minnen af dessa slag, hvilkas tillvaro gamla efterrättelser gifva vid handen, men om hvilka i öfrigt saknas kännedom. Då nu detta är förhållandet, lärer väl ingen sann fosterlandsvän bestrida, att ju alla dessa öfverlemningar — vedermälen af förgångna tiders storhet — hvilkas bevarande i deras ursprungliga skick man i allmänhet lättsinnigt åsidosatt, förtjena att räddas från den glömska, hvari de så oförtjent råkat." Denna plan skiljer sig således väsendtligen från Idunas deruti, att de förnämsta afhandlingarne i nämnde tidskrift voro skrifna af och för vetenskapsmän, hvarföre ock dess verkningar hufvudsakligen uppenbarade sig inom litteratörernas område. Runas utgifvare tyckes deremot hellre uppehålla sig bland skogarne och berg n och på fälten än i studerkammaren. Från dessa vandringar meddelar han lefvande beskrifningar om våra forntida minnesmär-

ken, sådana de ännu befinnas eller bevisligen hafva befunnits, anför de sägner, som om dem varit eller ännu äro gängse bland allmogen, upptecknar de sånger och i allmänhet de muntliga fornlemningar, hvilka, med undantag af de egentliga folkvisorna, varit på ett oförlåtligt sätt förbisedda af våra äldre antiqvarier. Härigenom torde detta arbete blifva läsbart för en större allmänhet, hvilket ock synbarligen varit Författarens afsigt.

Häftet innehåller: 1:o *"Antiqvariska utvandringar i Vestmanland"*, hufvudsakligen i Odensvi församling och dess närmaste omgifningar, en liflig, fastän stundom något för mycket blomsterströdd, skildring af denna trakts naturskönheter och ålderdomslemningar. En hvar följer säkert med nöje Förf. på denna utflygt, och lyssnar begärligt till de många folksägnerna, hvilka gifva lif åt den döda naturen och de förgätna minnesmärkena. Ref. erkänner, att han med vida större tillfredsställelse läser dessa enkla beskrifningar och allmogens, om man så vill, enfaldiga sägner, än vanliga lärda antiqvariska förklaringar och misslyckade historiska förslagsmeningar. — 2:o *Fornminnen i Medelpad.* Under denna öfverskrift meddelas en af Häradshöfdingen Erik Tert år 1684, "till följe af K. Maj:ts Placat och H. Exc. Guvernören, Högvälb. Herr Leonard Ribbings ordres" afgifven officiel "ransakning" eller berättelse om "Gambla Monumenter och Antiqviteter" inom Medelpad — ett vackert bevis, bland många andra, på den varma kärlek och nitiska omsorg, hvarmed Konung Carl XI och dess högsta embetsmän vårdade sig om fädrens minnen. Upplysande anmärkningar och talrika tillägg meddelas ur åtskilliga författares skrifter. Det skulle icke skadat, om Utgifvaren för hvart och ett af dessa tillägg citerat källan, på det läsaren måtte kunnat i någon mån stadga sitt omdöme rörande uppgiftens större eller mindre trovärdighet. — 3:o *Domaresäte på Selaön* (i Mälaren) och 4:o *Stafstenarne i Rekarnebygden i Södermanland.* Dessa båda förträffliga, genom goda teckningar upplysta, beskrifningar öfver 2:ne utmärkt vackra och märkvärdiga fornlemningar och den trakt, som dem omgifver, utgöra, i ref:s tycke, det bästa af häftets innehåll. De tillfredsställa den vetenskapliga forskaren, och kunna med nöje läsas af hvem som helst. Förf:s mening, att den inom kretsen af de större stenarne i monumentet på Selaön uppresta flisan skulle utmärka stället, der den fällda domen exseqverades, kan ref. icke antaga. Straffets utförande inom domarnes krets, dit ingen obehörig fick inträda, skulle varit ett vanhelgande af densamma. Ref. har vid dylika fornminnen (t. ex. vid den

7*

vackra, för ett par år sedan på ett skamlöst sätt brutna, domringen Stenstäf i Köpings socken på Öland) sett en ensam sten, upprest på något afstånd från de öfriga, hvilken han snarare skulle vara benägen anse för en s. k. "straffsten", ifall man får antaga, att ett sådant ställe skulle varit serskildt utmärkt. Vid beskrifningen af Rekarnebygden vidrör Förf. i förbigående ett bland de mest intressanta ämnen, som erbjuda sig åt fornforskaren, skilnaden mellan folket inom olika härad och socknar, en skiljaktighet, som i vissa landsorter ännu är mycket i ögonen fallande, och uppenbarar sig ej blott i klädedrägt och sedvanor, utan äfven i anletsdrag och språk. Ref. önskar, att Förf. måtte ifrigt egna sin uppmärksamhet åt dylika iakttagelser, och rätt frikostigt meddela desamma. Ordet staf, som erhållit flera tydningar hos äldre Författare (se p. 33) härledes väl enklast och riktigast af stå, och utmärker något upprättstående. Så kallas de raka, perpendikulära hufvudstrecken i runorna staf. Stafstenarne, Stenstäf m. fl. dylika namn betyda helt enkelt upprättstående stenar. Dijkmans och Peringskölds antagande, att ordet staf betyder graf, likställe är således oriktig, utom i de fall, då en eller flera stenar äro (eller varit) vid ett grafställe uppresta. — Förf. fäster äfven uppmärksamheten på en hittills obekant hällristning i Fors socken. Dessa fornlemningar (man må förklara deras tillkomst huru som helst — urgamla äro de likväl) ansågos länge uteslutande tillhöra våra vestra kustprovinser, i synnerhet Bohus län. I sednare åren hafva likväl flera sådana blifvit upptäckta i andra landsorter, t. ex. i Östergötland, och nu äfven i Södermanland. Vi hafva sett alltför få af dessa ristningar afteeknade och fördomsfritt beskrifna, för att kunna fälla ett afgörande omdöme om deras större eller mindre antiqvariska märkvärdighet. — Serskildt har ref. med fägnad anmärkt Förf:s observationer på landets formationer, sträckningarne af fordna vattenleder m. m., och fornminnenas förhållande till dessa. Jordens och menskliga kulturens archæologi stå i ett väsentligt samband, som icke bör förbises. Förf. synes äfven vara hemmastadd i Botaniken, ett angenämt sällskap under vandringen i skogarne och på fälten, stundom af speciclt gagn vid förklaringen af vissa fornsägner och vidskepelser, hvilket äfven Förf. genom ett par anmärkningar ådagalagt. — 3:o *Svenska Folkvisor.* Sex sådana äro här intagna och Utg. lofvar att framdeles meddela flera. Detta bevisar, hvilket ref. äfven specielt känner, att Geijers och Afzelii samt Arwidssons rika och oskattbara samlingar långt ifrån uttömt förrådet. Tvärtom kan ännu i många aflägsna provinser göras en betydlig efterskörd. Men det är på yttersta tiden. De gamla,

sköna, än vemodsfulla, än lefnadsfriska, i båda fallen Svenska nationallynnet afspeglande, sångerna förträngas stundeligen af det lumpna, ofta osedliga eller för allmogen ofattliga viskram, som nu utprånglas. N:o 6 bland här förekommande folkvisor är att räkna bland våra vackrare qvarlefvor af denna skaldekonst. N:o 5 hör till en annan art — en afart, ett slags parodi på den äkta folkvisan. Äfven dessa hafva dock sin märkvärdighet. Ref. har i barndomen hört många sådana, dem hans minne likväl icke bevarat. Fem af de upptagna folkvisorna åtföljas af melodier med accompagnement af fortepiano, satta af Cronhamn. — 6:o *Bref från Skåne rörande dess fornminnen.* *Första brefvet* uppehåller sig vid några fornlemningar i Harrjagers och Rönnebergs härad, upptager åtskilliga sägner, men innehåller derjemte några drag af den fordom vanliga antiqvariska lärdomen, och är i ref:s tycke det svagaste i häftet. — 7:o *Förteckning öfver en samling af äldre skilderier på säteriet Rossvik i Södermanland*, utan uppgift på Artisternas namn, med några föga intresserande anmärkningar, om man undantager Sher. Rosenhanes anteckning om sitt frieri, hvilken dock saknar allt sammanhang med en porträttförteckning. Ref. ogillar på intet sätt upptagandet af dylika förteckningar öfver privata samlingar, men tror, att de kunna göras mera upplysande. — Häftet innehåller dessutom fyra rätt vackra och fullkomligt ändamålsenliga plancher jemte den förut nämnda musikbilagan.

Sedan ref. sålunda i korthet redogjort för innehållet af *Runas* första häfte, och anmärkt det myceket förtjenstfulla i Utgifvarens företag, till hvars skyndsamma fortsättande han önskar all möjlig framgång, måste han med ett par anmärkningar fästa sig vid stilen i detta häfte. Förf. skrifver med lätthet, med värma och kärlek för sitt ämne, — och i sådant fall lyckas man vanligen alltid. Men Förf. bör akta sig för onödiga exklamationer, sentimentala utgjutelser, stundom mindre påkallade af ämnet, alltid fadda och vidriga för bildade läsare. Förf. uttalar en sträng och för ingen del allmänneligt sann dom öfver våra unga lärdes poesi (rättare vore kanske att klaga öfver våra unga poeters lärdom) — "en poesi att gråta åt." Må Förf. taga sig till vara för uttryck, som smaka af dålig eller åtminstone illa placerad poesi (t. ex. p. 28, 33). Äfven påtagliga imitationer — vore det ock efter ett snille, som Ehrensvärds — skada stilen (se p. 14). Dessa fel finna dock en antaglig ursäkt i Förf:s blygsamma erkännande uti förordet. Månända torde de få förklaras af begäret och behofvet att göra skriften smakligare för en större krets af läsare. Men detta syfte kan uppnås, utan glittret af falska

prydnader. Det är en redbar Förf:s pligt att söka bilda allmänhetens smak, men ej att bilda sig efter densamma, helst om denna smak är förskämd. Ref. älskar ännu mindre slika bugningar inför opinionens gunst, som förekomma pag. 36. Det är ett beklagligt oskick af en del bland vår tids litteratörer att vilja inblanda dagens frågor i allt, äfven der de förekomma mest främmande. Man ifrar med rätta för nykterhetsföreningar mot bränvinssupandet; men ref. befarar, att vi snart måste vara betänkta på nykterhetsföreningar i afseende på stil och författarskap. Hvar sak må skötas för sig, och specielt torde en fornforskare, i afseende på politiken, utan skada kunna fästa sig vid Fru Lenngrens välbekanta råd till sin dotter. H—D.

STATSVETENSKAP.

[39] **Om de i Tyskland nyligen inrättade ränteförsäkringsanstalter till förmån för dem, som genom ringa bidrag vilja bereda sig lifstidspensioner; af *C. M. Arrhenius.*** Stockholm 1842. P. A. Norstedt & Söner, Kongl. Boktryckare. 47 sid. 8:o samt 2 tabeller. (Priset: 16 sk. B:ko.)

År 1653 uppgaf Neapolitanaren Lorenzo Tonti uti Paris förslag till ett bolag af personer, hvilka hvar för sig skulle uppoffra ett visst kapital, emot förbehåll, att en viss ränta derå till dem skulle utbetalas, och att de öfverlefvande skulle sig emellan dela de förut aflednas rätt: ett förbehåll, hvarigenom för de sist lefvande öppnades utsigt till högst betydliga inkomster. Förslaget erhöll Konungens bifall, men blef icke inregistreradt, och fick således ej heller kraft af lag. Tontis mod blef ej af denna motgång nedslaget. Han framlade planen till ett ordentligt lotteri, det man först ämnade kalla Kongl. Banken, men folket envisades att benämna *tontin*. Detta förslag vann bifall af alla vederbörande auktoriteter, och det Kongl. Bref, hvarigenom detsamma godkändes, blef ordentligen inregistreradt. Detta skedde år 1656. Följande året öppnades inrättningen, men möttes af folket med så litet förtroende, att den kort efter öppnandet måste tillstängas. Ännu var ej Tontis uppfinningsgåfva uttömd. Det nästa förslag, hvarmed han framträdde, var inrättning af den så kallade ekklesiastika tontinen till godtgörande af Franska presterskapets skuld; ett förslag, som bemälda presterskap visserli-

gen berömde såsom en skön och snillrik uppfinning, men likväl fann så vådligt, att det dermed icke ville hafva något att skaffa. Sedermera förflöt en lång tid, under hvilken man i Frankrike ej hörde talas om tontiner. Anledningen att åny o tänka på TONTIS planer gåfvo de kostnader LUDVIG XIV:s näst sista krig orsakade, och till hvilkas betäckande LE PELLETIER redan i krigets början saknade utvägar. Bland de medel den nye Finansministern PONTCHARTRAIN till bestridande af dessa trängande utgifter nyttjade, var den genom ediktet d. 2 December 1689 grundade Kongliga *tontinen*. Enligt detta edikt skulle ett statslån upptagas i lotter af 300 livres hvardera. Den upplånade hufvudstolen skulle aldrig återbetalas; men deremot försäkrades hvarje långifvare om en, efter hans ålder lämpad, ränta, större för den högre åldern, mindre för den lägre. Efter sin ålder indelades följakteligen långifvarne i vissa klasser, och försäkrades ej blott hvar för sig om åtnjutande under lifstiden af den ursprungliga räntan, utan ock om rätt för de öfverlefvande inom hvarje klass att ärfva de förut aflednas ränteanspråk. Först efter den siste till klassen hörande personens död indrogs den till denna klass ursprungligen anslagna räntan. Ehuru inträdet uti denna tontin visserligen icke blef så eftersökt, som man väntat, inrättades dock några år sednare en ny af nästan enahanda beskaffenhet. Ända till år 1726 hade hvarken i den ena eller andra af dessa tontiner någon klass utdött; men berörda år dog en qvinna, som var den sistlefvande både uti den första tontinens 13:de klass och uti den andras 14:de. Hon uppbar då, för de 600 livres hon insatt, en ränta af 73,500 livres. Man finner lätt, att dessa tontiners hufvudsakliga skilnad från lotterier bestod uti den längre tid man måste afbida vinsten. Den ena inrättningen är föröfrigt underkastad samma rättvisa tadel, som den andra. Likväl kan ej nekas, att i tontinens begrepp finnes något godt — nemligen möjligheten att emot en måttlig uppoffring bereda en tillräcklig utkomst i ålderdomen åt personer, hvilkas tillgångar, på vanligt sätt använda, icke skulle för detta ändamål varit tillräckliga. Etthundrade trettiofem år efter den första tontinens grundande i Paris utfärdades i Wien, den 4 October 1824, Statuter och Reglemente för en inrättning, i hvilken man sökte undvika det tadelvärda i tontinerna, men bibehålla hvad de hade godt och välgörande. Man ville nemligen åt hvar och en, som var benägen att för ändamålet uppoffra en måttlig summa med äfventyr af någon ränteförlust, i fall han i yngre år afled, öppna utsigt att, i händelse af längre lifstid, genom arf efter associerade erhålla en ränta, hvars årliga belopp öfversteg hela hans insatta kapital, men

likväl icke fick öfverstiga ett visst, såsom för bergning tillräckligt ansedt, belopp. Denna inrättning kallades *Die allgemeine Versorgungs-Anstalt für die Unterthanen des Oesterreichischen Kaiserstaates*. De första åren af dess tillvarelse förflöto, utan att synnerlig uppmärksamhet deråt, utom Österrike, egnades. Men år 1833 föranledde exemplet bildandet i Würtemberg af en likartad inrättning: *Die allgemeine Rentenanstalt zu Stuttgart*; och efter denna tid har den ena stiftelsen af detta slag i Tyskland följt den andra med en hastighet, som tillräckligt vittnar om det förtroende planen i bemälda land vunnit. Tvenne år sednare, d. 30 April 1835, sanktionerades en sådan anstalt i Baden; den 9 Oktober 1838 i Preussen; år 1839 i München; och samma år grundades i Wien en ny inrättning, nemligen *die allgemeine, wechselseitige Renten- und Capitalien-Versicherungsanstalt*, som eger en afdelning, med samma hufvudsyftning, som den 1824 grundade, i det föregående omförmälda, anstalten. Denna ifver, hvarmed Tyskland omfattat saken, skulle allena rättfärdiga försöket att göra dessa inrättningars betydelse känd för den större Svenska allmänheten; och Hr A. förtjenar sina landsmäns uppriktiga tacksamhet, ej mindre för den på ett sådant försök nedlagda mödan, än för den värma, hvarmed han sökt göra sina åsigter gällande. Dock skulle rec. önskat, det Hr A. lemnat något mera uppmärksamhet åt hvad de ifrågavarande anstalternas motståndare i ämnet haft att andraga. Han skulle derigenom, värman oskadad, undvikit att så ofta falla in uti loftalarens ton, hvilken lika lätt väcker misstroendet, som den undanrödjer detsamma. Äfvenså torde det företräde, han tillerkänt den Preussiska lagstiftningen vara i behof af en motivering. Beundran för Preussen och allt Preussiskt har redan fört oss till efterapning af sådant, som de kunnigaste Preussare nu mera sjelfve erkänna, hafva utgjort Preussiska misstag (t. e. bestämningen af myntsilfrets lödighet); och rec. önskar hjertligen, att man i denna enthusiasm ville vara något försigtigare, än händelsen rätt ofta synes honom vara i Svenska skrifter. — Men, om rec. också uti dessa anmärkningar skulle, såsom han hoppas, hafva rätt, kunna de föga förminska den tacksamhetsskuld rec. redan erkänt, och som rec. för de läsare, som icke gjort bekantskap med Hr A:i bok, önskade göra klar genom följande närmare antydningar om ifrågavarande anstalters ändamål och verksamhet.

I försörjnings- eller ränteförsäkrings-anstalten vinnes inträde genom en insats eller genom flera sådana. Ingen dylik får öfverstiga ett visst maximum. Uppnår den detta, kallas den fullständig. I de flesta inrättningar af detta slag äro likväl

äfven mindre insatser tillåtna, dock ej under ett visst minimum. Sådana kompletteras sedan genom de derå fallande räntorna, och äfven genom fyllnadsbetalningar, nemligen om insättaren frivilligt gör dylika, hvilka också emottagas, så framt de uppgå till ett visst, ganska lågt minimum.

Både för fullständiga insatser, och för ofullständiga, betalas, efter en kort tids förlopp från insättningen, ränta, men denna utlemnas blott för fullständiga insatser eller dem, hvarå räntor och fyllnadsbetalningar blifvit gjorda till ett belopp, som, sammanlagdt med insatsen, motsvarar det för en fullständig insats bestämda.

Denna rätt att göra ofullständiga insatser, och att för dem beräkna ränta uti de anstalter, der den fullständiga insatsens belopp är satt högt, är ett märkvärdigt kännetecken på den närvarande tidens syftning. Då Ludvig XIV år 1689 grundade sin första tontin tilläts ej att deruti vinna inträde genom mindre insats än 300 livres. Den summan tycktes visserligen ej vara stor, men den var likväl alltför stor att kunna tillvägabringas af dem, hvilka hade största behofvet att på fördelaktigaste sätt förkofra en liten sparpenning till tryggande af sin ålderdoms bergning. Men då man år 1824 uti Wien inrättade den första så kallade försörjningsanstalten, och bestämde den fullständiga insatsen till 200 floriner, var man deremot betänkt på en möjlighet, äfven för de fattigare, att begagna inrättningen I denna afsigt tillätos de ofullständiga insatserna med de redan omförmälda utvägarne till deras kompletterande: en tillåtelse, som sedan blifvit en stående artikel i reglementena för alla i det öfriga Tyskland efter det äldsta Österrikiska mönstret stiftade försörjnings- eller ränteförsäkringsanstalter. Den anspråkslöshet, hvarmed den Wienska anstalten framträdde, synes hafva afväpnat allt allvarligt tadel af den fördel, de ofullständiga insatsernas innehafvare vunno på deras bekostnad, hvilka på en gång insatte det föreskrefna maximum. Vi säga med afsigt, att denna anspråkslöshet synes hafva afväpnat tadlet. Ty den omförmälda fördelen doldes alldeles icke af inrättningens upphofsmän. Tvärtom infördes i reglementet, till förekommande af denna fördels missbruk, en bestämmelse om det högsta antal af ofullständiga insatser, som för en och samma person i ett och samma årssällskap fick göras. Men, då den Stuttgartska inrättningen uppträdde med namnet r ä n t e a n s t a l t, samt derigenom antydde ett anspråk att lemna de större och mindre kapitalerna lika fördelaktigt tillfälle till placering, och då den vidare förespeglade utsigter till räntans förhöjning, hvilka icke ansågos såsom fullt tillförlitliga, väcktes en ganska liflig diskussion om rättmätigheten af

de ofullständiga insatsernas försättande i likhet med de fullständiga. Ränteanstaltens förespråkare hade sjelfva vändt sig till de rikas egoism; och denna svarade med en hänvisning till den partiskhet man visat de fattigare. Derpå hade man bort vara beredd. Man måste således dels öppet erkänna den i sjelfva anstaltens innersta väsende liggande syftning att gynna de fattiga, dels söka ådagalägga, att denna gunst dock ej var så blind, som föregifvet blifvit. Detta har också skett. Men den en gång i sinnena komna gäsningen föreföll emedlertid lugna betraktare så vådlig för det sköna ändamålet, att man just der, hvarest tanken att jemte de fullständiga insatserna och på hufvudsakligen lika vilkor emottaga ofullständiga år 1824 först gjorde sig gällande, nemligen i Wien, år 1839, vid stiftelsen af den här ofvan nämnda afdelningen utaf *die allgemeine, wechselseitige Renten- und Capitalien-Versicherungs-anstalt*, ansåg rådligast att på annan väg, än de ofullständiga insatsernas, söka det åsyftade ändamålet. Det fastställdes nemligen nu, att omförmälda afdelning endast skulle emottaga fullständiga insatser; men dessa insatsers belopp fastställdes nu, icke till 200 floriner, såsom i 1824 års insättning, utan till 20, det vill säga, blott 10:delen af de fullständiga insatserna efter 1824 års tariff, och blott dubbla beloppet af det, sistbemälda år, för de ofullständiga insatserna bestämda minimum. Hr A. har ganska riktigt uppgifvit denna i Wien år 1839 tillvägabragta ändringen af den äldre grundsatsen; men likväl, såsom rec. synes, derpå lagt vida mindre vigt, än den förtjenar. Nyttan af att i frågans närvarande skick kunna inhemta erfarenhetens utslag mellan dessa båda methoder, att genom den få lära, huruvida de förmögnare i allmänhet äro benägna att medgifva de fattigare den fördel, den äldre dem erbjuder, eller om desse måste nöja sig med den, hvilken dessa yngre dem försäkrar, denna nytta synes Hr A. så litet hafva varsnat, att han tvärtom tydligen öfverallt utgår från förutsättningen om fullständiga och ofullständiga insatsers bestående bredvid hvarandra.

Likasom alla, hvilka i tontinen ingått, indelas också alla de, hvilka under loppet af samma år inträdt uti ränteförsäkrings-anstalter, efter åldern i flera klasser, af hvilka den äldsta i början njuter högre ränta, den yngre deremot lägre. Men försäkrings-anstalten eger icke andra kapital-tillgångar, än de gjorda insatserna, och de på ofullständiga insatser innehållna räntorna samt verkställda fyllnadsbetalningarne. Den kan således ej i ränta betala delegarne mer, än hvad den sjelf genom insatsernas utlåning erhåller. Den kan ej ens utbetala så mycket, emedan förvaltningskostnaderne jemväl måste af

den erhållna räntan godtgöras. En följd häraf blifver, att om de äldre klassernas ränta redan i början skall öfverstiga den allmänt gängse, de yngstas måste understiga densamma. Möjligheten, att både de uti de äldre klasserna och de i de yngre indelade med tiden skola kunna erhålla högre ränta, än den ursprungliga, beror, likasom i tontinen, derpå, att icke alla ledamöter af samma klass på en gång dö, samt på de efterlefvandes rätt att ärfva de förut afgångnes ränteanspråk. Men denna arfsrätt skiljer sig uti ränteförsäkringsanstalten väsentligen från samma rätt uti tontinen. I den sistnämnda öfvergår hvarje afliden ledamots hela ränteanspråk ovilkorligen till de i klassen öfverlefvande; men uti ränteförsäkrings-anstalten är denna arfsrätt inskränkt genom två, uti tontinen alldeles obekanta, reglor: den ena, att, om den aflidne i räntor ej uppburit så mycket, som insatsen utgör, bristen skall utbetalas till den aflidnes naturliga arfvingar, och det ränteanspråk, som de qvarlefvande ledamöterne i samma klass ärfva, följaktligen minskas med det, som motsvarar hvad af klassens kapital till förstnämnde arfvingar utbetalas; den andra, att räntan, som utbetalas, ej får öfverstiga ett visst förhållande till den fullständiga insatsens belopp. Detta förhållande är för öfrigt olika i serskilda anstalter. Uti några får räntan stiga till tre gånger insatsens belopp; i andra blott 2½ eller 1½ gång. Den förra regeln är nödig till förekommande af en obillig vinst för anstalten på fattiga arfvingars bekostnad; den andra, att förebygga anstaltens urartande till ett medel att rikta några få, i stället att försörja många; och är denna regel i sjelfva verket ränteförsäkringsansternes andra väsentliga företräde framför tontinerna. Men af samma regel följer ock, att uti en klass, der många ledamöter aflidit, kan finnas ett kapital, som afkastar större ränta, än de öfverlefvande få sig emellan dela. Likasom ränteförsäkringsanstalten, på sätt vi redan erinrat, å ena sidan icke eger andra kapital-tillgångar, än de insatta och genom räntor förökade summorna, så eger den ej heller rätt att, så länge några insättare lefva utan att ännu hafva erhållit räntemaximum, till annat ändamål, än räntans förökande och förvaltningskostnaden, använda sina tillgångar. Slutföljden häraf blifver först, att en, i tontinen alldeles okänd, rätt för den ena klassen att i visst fall ärfva den andras medlemmar, uti ränteförsäkringsanstalten eger rum. Men slutföljden stannar ej här. Man drifves ovilkorligen till frågan: hvart skola de personers ränteanspråk öfverflyttas, som aflida sedan alla klasserna uti det årssällskapet, de tillhört, erhållit räntemaximum? Läsaren behagar erinra sig, det ett årssällskap uti ränteförsäkringsanstalten, motsvarar ett helt

tontinbolag. Men meningen med ränteförsäkringsanstalten är, att nya medlemmar deruti år efter år skola inträda, och följaktligen, att ett nytt årssällskap skall hvart nytt år bildas *), samt på samma sätt, som det första, fördelas i åldersklasser. Samtliga dessa årssällskap bilda ett större bolag, likasom de serskilda klasserna inom ett årssällskap ett mindre. Efter dessa anmärkningar är svaret på den sist framställda frågan lätt. De der berörda ränteanspråken öfverflyttas på årssällskap, hvilka icke hunnit räntemaximum. — Och härmed hafva vi slutat teckningen af dessa anstalternas hufvuddrag. Mera derom inhemtas uti det recencerade arbetet.

Att de bereda en i många hänseenden önskvärd utväg till tryggande af obemedlade personers lifsbergning på ålderdomen, är alltför klart att erfordra någon annan bevisning, än den, som ligger i den här lemnade sammandragna framställningen. Rec. tillägger dock, att deras gagn i detta afseende är så mycket större, som hvar och en kan göra insatsen för en annan person, men förbehålla sig att under den försäkrade personens lifstid disponera räntan, antingen så länge han behagar (såsom i Badiska reglementet af år 1835 tilläts) eller under sin egen eller en tredje persons lifstid, eller ock på vissa år (enligt den Preussiska lagen af år 1838). Härigenom kan han således trygga en annan persons framtid, men sjelf draga inkomsten af sin insättning, tills den period inträffar, som vid insättningen blifvit afsedd; äfvensom skaffa sig full frihet att sjelf vid denna periods inträffande afgöra, huruvida den försäkrade då förtjenar den honom tillämnade välgerningen, eller är i verkligt behof deraf, och, efter hvad då finnes, antingen verkställa sin ursprungliga föresats, eller ock på annat sätt disponera sin gåfva.

Emedlertid tror sig rec. ej böra dölja sin förmodan, att man i allmänhet tilltrott dessa anstalter förmåga att under de första decennierna af sin tillvaro åstadkomma mera, än erfarenheten kommer att bekräfta. Räntorna komma sannolikt under dessa decennier i allmänhet att stiga vida långsammare än de vanliga kalkulerna antaga. I framtiden blir stigandet hastigare — någongång kanske alltför hastigt. Detta skulle nemligen vara händelsen, om delegarne redan i medelåldern kunde erhålla räntemaximum. Man behöfver dock ej frukta, det förhållandet länge skulle fortfara att vara sådant. Det ökar ovilkorligen lusten till inträde uti anstalten; och då rän-

(* Der ett mindre antal medlemmar kan påräknas, har man också tillåtit att bilda ett enda årssällskap af dem, som under flera år, af hvilka det ena omedelbart följer det andra, i anstalten ingått.

torna fördelas på ett vida större antal, måste hvars och ens andel åter blifva mindre. Öfverdriften i ifvern att söka inträde hämmas af denna erfarenhet åter. Dylikt vacklande emellan ifver och liknöjdhet kan emedlertid ej vara utan menligt inflytande både på nationens sedlighet och på dess välstånd. En utväg att minska faran af den öfverdrifna ifvern erbjuder sig uti upphäfvandet af den nu lemnade tillåtelsen att för samma person göra så många fullständiga insatser som helst. Denna tillåtelse torde, i inrättningens början, vara nödig för att leda ett större antal förmögnare personer till inträde, och derigenom påskynda den tidpunkt, då räntemaximum kan erhållas redan före den högsta ålder, som menniskor vanligen uppnå. Såsom fortfarande synes den rec. olämplig. Den ökar den rikes lättja och girighet, samt drager utur enskild ego större kapital än för inrättningens välgörande ändamål är nödigt (Korff beräknar, att 4/5:delar af insatserna öfvergå uti anstaltens ego). Under förutsättning, att denna tillåtelse med tiden försvinner, och att man jemväl med ledning af erfarenheten, allvarligen söker alla andra lofliga medel att förekomma dessa anstalters urartande till hyenden för lättjan och håglösheten, erkänner rec. sig anse ränteförsäkringsanstalterne såsom, i mer än ett afseende, glädjande tecken på tidens horizont, såsom medel att dels minska fattigförsörjningens dagligen växande svårigheter, och dels mildra olägenheterna af öfvergången till ett friare näringssystem, samt framför allt, såsom ett bevis, att närvarande tiden, med alla sina fel, dock, när fråga blir om behjertande af likars nöd, är genomträngd af äkta christlig anda. B—ZK.

UPPFOSTRINGSVETENSKAP.

[40] Familj-Mödrars Uppfostran eller Mennisko-slägtets Förädling genom Qvinnan, af *Aimé-Martin*. Arbete prisbelönt af Franska Akademien. Öfversättning från Tredje upplagan. Stockholm, tryckt hos Norstedt & Söner, på C. A. Bagges förlag, 1841. 565 sid. 8:o. (Priset: 2 R:dr 24 sk. B:ko.)

En stor häfdatecknare har yttrat, att familjen är statens rot, och har dermed uttryckt en af all historia vitsordad sanning. Ur den husliga kretsen har nemligen staten först utbil-

dat sig, och derur härflyta ännu de krafter, hvilka gjuta friskhet och förädling, eller aftyning och förvildring i det allmänna lifvets alla grenar.

Visst är väl, att familjens lif, under det det sålunda utgör grundlaget för statens, är ifrån detta senare underkastadt ett inflytande, ej mindre mångfaldigt, än det, som det derpå utöfvar; men då detta inflytande blott kan betraktas såsom en återverkan, har man med all rätt i familjen sökt sedlighetens och kulturens egentliga källa. Då nu således familjens omätliga betydelse både för samtids och framtids uppfostran och bildning härigenom ligger för öppen dag, huru kan den bibehållas i sin renhet, eller, då denna i de flesta fall måste anses för ännu ouppnådd eller försvunnen, huru skola ofullkomligheterna afhjelpas, och huru skall ett redan gryende eller öfverhandtagande förderf inom denna svårt åtkomliga krets kunna botas? Skall staten, såsom Fichte en gång föreslog, fråntaga föräldrarne deras barn, och öfverlåta dem åt en allmän uppfostringsanstalt? Vinsten häraf vore ingen, men förlusten nära nog säker; ty i det staten fråntager föräldrarne deras på en gång naturligaste och heligaste skyldighet och rättighet, att vårda sina barn, måste den ju ibland den äldre generationen söka andra uppfostrare, och sålunda bygga framgången af sin räddningsanstalt på den del af samhället, från hvars förderf den yngre generationen skulle räddas. Hvartill denna omväg? Då det är omöjligt att afbryta samhällsutvecklingens kedja, och ogörligt att fullkomligt skilja det yngre slägtet ifrån det äldres inflytande, hvarföre upprifva de band, på hvilka allt samhälle tryggast hvilar? Vore ock fadren i egenskaper långt under den främmande uppfostraren, vore ock modren ännu långt ifrån hvad hon för sitt vigtiga kall bör vara; de skola dock båda i förening kring den späde sonens första år gjuta en för den sedliga vextligheten nödvändig och välgörande värme, hvilken aldrig den främmande vårdaren med sina grundsatser kan skänka. En stat, som ej tror sig kunna lita på kärlekens och välviljans magt inom familjen, utan med sina uppfostringsplaner antingen sjelf söndrar henne, eller tillåter henne af enskilde på samma sätt söndras, skall snart finna, att den i de nya uppfostringsmedlen valt ett stöd, hvilket i dess hand skall brista såsom ett rö och genomstinga den. Inom sjelfva familjen således måste man, på de många vägar, hvilka religion och vetenskap öppna oss till hjertan och förstånd, söka inträda, och börja förädlingens arbete; det är vårt slutpåstående i denna del af frågan. Hafver, hvad här blifvit sagt om familjens betydelse, sin riktighet, så torde ej nekas, att isynnerhet småbarnsskolan blifver till ett förderf i stället

för en upprättelse, den minsta mån hon öfverskrider sin bestämmelse att vara en nödhjelp i stället för familjen. Af betänklig art i detta hänseende äro likväl de redan icke sällsynta företeelserna, att föräldrar ur arbets- och lägre borgareklassen börja finna det rätt beqvämligt och vinstgifvande, att, mot några skillingar till förvarings- eller småbarnsskolan, blifva befriade från en betydlig del af föräldrakallets besvärligheter. Äfven på en senare bildningsgrad, då uppfostran och undervisning börja dela sig, måste den del af uppfostran, hvilken ej är med undervisningen nödvändigt förbunden, förblifva i familjens hand; ty de bildningsanstalter, hvilka på en gång omfatta båda, äro, huru gagnande än deras experimenterande verksamhet må vara för uppfostringsvetenskapen, dock blott att anse såsom en ofullkomlig nödhjelp för de fall, då familjen antingen ej finnes, eller, för någon sin inre upplösning eller oförmåga, ej kan vårda sitt åliggande.

Genom en från den nyss nämnda olika, och på annat sätt verkställd afsöndring söker Rousseau för ett nytt samhälle fostra ett nytt och bättre slägte. Rättvist med afseende på Frankrikes samtida bildning, orätt med afseende på frågan i sin helhet, förkastade han och protesterade högt mot både vetenskap och samhällsinrättning. Lika litet som dessa senare kunde naturtillståndet tillfredsställa honom, ty det visade blott råa drifter och kroppsliga behof. Han tänkte sig derföre mellan båda ett medeltillstånd, hvari familj och fosterland äro gifna, men alla derifrån utgående konseqvenser förkastade. Härvid är genast i begynnelsen den stora inkonseqvensen begången, att bildningens grundlag godkännes, men ej den utveckling, som nödvändigt derur måste framgå. Systemets fel var äfven Rousseau's karaktersfel. Med sitt varma hjerta och sin fantasis rikedom saknade han nemligen alltför mycket det sedliga djup i karakteren och den innerlighet i religiös öfvertygelse, som bjuder den enskilde att med förtroende och förtröstan följa den utvecklingsbana, hvilken menskligheten en gång, under försynens ledning, beträdt. — Här hafva mot hvarandra blifvit ställda tvenne ensidigheter, hvilka ännu immerfort under vexlande gestalter framträda inom uppfostringsväsendets litteratur. De måste båda kunna förenas i en tredje åsigt, som i sig upptager det rätta hvardera innehåller: familjen och staten stå i frågan om uppfostran i en oupphörlig vexelverkan med hvarandra. Den förra eger visserligen i sin uteslutande vård barnets första lefnadsår, då familjekretsen ännu är tillräcklig för dess bildning, men den senare hafver

dock redan här, genom det inflytande den på sjelfva familjen utöfvar, sin icke obetydliga andel i arbetet. I en senare tid deremot, då staten genom sina bildningsanstalter mera direkt börjar utöfva sina anspråk på den blifvande medborgaren, är familjen ännu, åtminstone der förhållandet är det tillbörliga, i full utöfning af hela sin sedliga inflytelse. Ett annat är i detta hänseende förhållandet med qvinnan, hvilken såsom uteslutande bestämd för familjen, äfven inom densamma erhåller sin uppfostran, och sällan lemnar den, utan för att genom äktenskapet grundlägga en annan. Qvinnans öfvervägande inflytelse på den husliga uppfostran är härigenom gifven. Det var Rousseau, som först i sin Emil ådagalade detta, men på det skefva och halfva sätt hans låga begrepp om natur och naturenlighet nödvändigt måste medföra. Att häfva denna ofullkomlighet, och att företrädesvis för den sedliga bildningen begagna den starka magt, som ligger i moderskärleken, är ändamålet med ofvan angifna arbete. Djupt rörd af den tomhet och köld, som under den yttre glansen, råder i Franska folkets inre lif, kommer Författaren genom åtskilliga forskningar till det slutliga resultat, att brist på "religiös tanke" är det grundonda, hvaraf nationen lider, och det derföre, "att mödrarne glömt nedlägga den på sina barns vagga. Det är genom qvinnan naturen skrifver sin lag i mannens hjerta", man måste således bilda mödrar, som förstå att uppfostra sina barn. "Det religiösa intrycket och moderskärleken äro nu bildningens sista hopp;" att befästa och återupplifva deras magt, blir således författarens hufvudsyfte. "Denna magt är, fortfar han, hel och hållen moralisk; vi måste söka den i en grundlig öfning af våra kroppsliga och andliga förmögenheter; vi måste bestämma gränslinien dem emellan, en vigtig, men intill denna dag förbisedd åtskilnad. Denna åtskilnad är tillräcklig att grundlägga Guds tillvaro och själens odödlighet. (Detta är ämnet för andra boken eller husmodrens psykologi och filosofi. Då författaren reserverat sig mot all systematisk filosofi, vore det orätt att vilja mäta honom med detta mått. Man kan ej neka, att hans forskningar äro intressanta; men att de sakna inre sammanhang, är vid första ögonkastet klart.) Vårt syftemål är att pröfva de moraliska, filosofiska och politiska frågor, som för menniskan äro vigtiga, och att återföra dem till sanningen genom att underkasta dem en oföränderlig myndighet. Så komma vi gradvis till den vigtigaste delen af denna bok: Evangelii moraliska pröfning, ty all uppfostran, som icke är religiös, gör menniskan ofullständig, och lyckas på sin höjd att bilda ett tänkande djur." Detta är hufvudinnehållet af de fyra

böckerna, hvari dessutom så många partiella och för ämnet främmande undersökningar äro inflätade, att det vore oss omöjligt att deri följa Författaren. Undersökningarne om förståndet hos djuren, om Amerika och Polen, om Athens, Spartas och Roms politiska lagar må nu i och för sig vara intressanta, men för bildandet af en verklig familjemoder äro de icke just bland de närmast behöfliga. Det är ju dessutom, såsom Förf. sjelf yttrat, icke i förståndet fruntimrens uppfostran göres, det är i hjertat den borde ske, ty fruntimren veta ej något annat rätt, än hvad hjertat sagt dem. Och är nu religionen, såsom Författaren äfven erkänt, den enda magt, som förmår bilda hjertat, så är dermed äfven gifvet, att qvinnan deri har att söka sitt förnämsta bildningsmedel. Pröfvom derföre något närmare denna fjerde bok, hvilken med afseende på dess innehåll af författaren rätteligen blifvit betraktad såsom hela arbetets slutsten och fulländning; den skall bättre än något annat visa oss, huru han löst sin sköna uppgift. Det är om husmodrens religion här är fråga. "Här är icke frågan om att ändra någon dyrkan, eller omstörta någon dogm, säger Författaren. Alla christna bekännelser antagas och subsumeras under en allmän religion. Alla skola kunna behålla sin tro och sin dyrkan, men genom sitt arbete vill Författaren i hvarje menniskas själ nedlägga den sanna vishetens frön, den kärlek till Gud och menniskor, som af alla folk bildar en enda slägt. Det måste till och med kunna läsas af en Arabisk, Persisk eller Turkisk qvinna; hon skall kunna tro sig vara Muhammedan, när hon redan i hjertat är Kristen; alla ämnen för hennes tro, alla hennes läras hemligheter, ega ännu bestånd — och dock är hon redan Kristen." Hvar och en undrar med rätta, huru sådant skall kunna tillgå. Herr Aimé-Martin, som just icke är besvärad af några betänkligheter, har lösningen genast i beredskap. Man må ej tro, att han underkastat sig den Tyske forskarens sura arbete för att kritiskt pröfva christendomen och hvad som deri är det beståndande eller förgängliga. Med några historiska taflor och några begrepp, hvilka han, såsom allmänt användbara, abstraherat från Evangelierna, anser han undersökningen vara färdig. Visst blir christendomen på detta sätt rätt allmän, men den förlorar tillika den djupa och allvarliga karakter, Christus gifvit den. Läran om en mild och försonlig Gud och om brödrakärleken står visst att läsa i Evangelierna, men Herr Aimé-Martin borde ej hafva öfversett hvad som der äfven står om en helig och rättfärdig Gud, om lifvet i Christo, om den naturliga menniskan, om den menniska, som efter Guds sinne är, m. m., hvil-

ket antingen står i rak motsats till hans satser, eller hvarom han intet vetat eller velat säga. Men Förf. ansåg detta visserligen för ett barbari, hvilket ej borde få rum inom hans allmänna sentimentala naturdyrkan, ty en sådan blifver egentligen den religion, hvilken han såsom framtidens räddning predikar. I stället för att vidare, såsom man skulle hafva väntat, steg för steg visa den varande eller blifvande familjemodren, huru hon på lifvets olika åldrar och olika ställningar må göra Christi lära fruktsam, hvad finner man? Jo dunder och blixt mot ceremonier, helgonlefnad, jungfrustånd, munklefnad och det Romerska presterskapet, en opposition, om hvars befogenhet vi icke vilje tvifla, men som icke bringat författarens arbete några synnerliga frukter. Hela dess senare och vigtigare del har derigenom fått en negatif och polemisk karakter, hvilken det aldrig bordt ega. Oss synes derföre den sköna uppgiften vara löst på ett mindre tillfredsställande sätt. En familjemoder, och isynnerhet en protestantisk, skall här ej finna hvad hon egentligast behöfver, och det derföre, att Förf. om det christliga lifvet väl har skrifvit en mängd granna saker, men aldrig synes hafva lefvat deri. Det skall dock ingen neka, att Förf. genom sitt snille, sin praktfulla stil, och styrka i den historiska skildringen, lemnat ett arbete, hvilket aldrig utan största intresse skall läsas af en bildad allmänhet. Öfversättningen är dessutom utmärkt vårdad, och det yttre högst smakfullt.

E—HE.

VITTERHET.

[44] **Rosen på Tistelön.** Berättelse från Skärgården af *Emilie Carlén*, Förf. till "Gustaf Lindorm", "Kyrkoinvigningen", m. fl. "Kabinets-Bibliothek af den nyaste Litteraturen. Sjunde Samlingen.) Stockholm, Thomson 1842. Två Delar. (Priset: Del. I. i Stockh. 1: 24 B:ko, i Landsorten 1: 27, Del. II. i Stockh. 1: 24, i Landsorten 1: 27.)

Förf. öppnar det galleri af intressanta taflor, hvartill hon här inbjuder sina läsare, med en mordscen, hvilken utgör roten och begynnelsepunkten af arbetets plan. En gammal lu-

rendrejare, inbegripen i en vigtig affär, öfverraskas på hafvet — hvilket alltigenom spelar en hufvudrol — af en tulljakt. Ögonblicket är afgörande, smugglarnes ställning är förtviflad, deras naturliga vildhet, deras spända intresse, uppmanar till sjelfförsvar — tulltjenstemannen och hans karlar mördas, deras fartyg försänkes af den gamle lagbrytaren och hans äldste son. Den yngre, ännu en gosse, hvilken hade varit ett overksamt vittne till den blodiga bragden, blifver från denna stund svagsint, tidtals vansinnig. — År förflyta, lurendrejarens hus undergår en stor förändring: äldre sonen, fadrens medbrottsling, blir skeppare, gifter sig med en "bättre" flicka, som genom sitt inflytande humaniserar hans lynne och lefnadssätt — de fordna industri-riddarne bli ett slags herrskap, som numera genom ärlig idoghet öka den förmögenhet, de genom hvarjehanda medel grundlagt. Sonen gör årliga handelsresor, och vinner ett förtjent rykte för redlighet och soliditet, fadren, den gamle äfventyraren, går hemma, jagar skälar, binder nät och svär öfver sonhustrun och de förändrade tiderna. Emedlertid hade på Tistelön, den tvetydiga familjens hem, uppblomstrat en ros, som var bestämd att blifva det egentliga offret för frändernas blodskuld. Det var lurendrejarens yngsta barn, hans dotter, skärgårdens fagraste ros, hvilken under sin svägerskas vård erhållit en uppfostran, som motsvarade hennes ädla naturliga anlag. Men äfven på ett af de andra fisklägena hade en telning uppvext, som i en framtid skulle nära ansluta sig till Tistelö-slägtens öden. Det var den mördade Tull-uppsyningsmannens son, hvilken, efter fulländad uppfostran i en af de närbelägna kuststäderna, slutligen erhåller den befattning, som hans olycklige fader fordom innehaft. Han gjorde bekantskap med den fordna, numera hederliga lurendrejarefamiljen, han såg Tistelöns ros — ingen af de unga anade den blodiga Nemesis, som spökade emellan dem båda; men i deras ömsesidiga böjelse mognade den kris, som skulle uppdaga blodskulden och förfärligt hämnas det gömda brottet. Den yngre brodren, den sinnessjuke ynglingen, varnade med halfqvädna visor sin älskade syster, och hans svårmodighet tilltog i samma mån som Rosens tillgifvenhet för den unge jakt-löjtnanten. Och när hon slutligen en gång tillät sig att genom ett bedrägeri svika hans kärleksfulla vaksamhet för att erhålla ett möte med sin älskare, och hon derunder öfverraskades af den vansinnige, då motstod denne ej mera sin länge närda föresats. Hans syster, den enda, som han ville skona,

hade hycklat för honom, hade narrat hans kärlek, ingenting afhöll honom längre, att vinna förlossning från den blodskuld, som han trodde hvila öfver sitt hufvud. Han blef sin faders och sin broders angifvare. Brodren sökte för sin hustrus skull att undkomma den öfverhängande faran, men när denna — just i räddningens ögonblick — omkom, lät han sig fängslas, och erkände sitt och fadrens brott. Den vansinnige störtade sig i hafvet, sedan domen gått i fullbordan öfver hans fader och broder. Jaktlöjtnanten fick transport, man vet ej säkert hvart; och många år derefter sågo stundom resande på en liten lägenhet i Bohus-län uti en enslig kammare en liten gumma, gulblek och aftärd, "utan spår af skönhet i det af sorger utmärglade ansigtet; och likväl, sade hennes sköterska, var det hon, som fordom kallades Tistelöns ros."

Så lyder i största korthet sagan om Rosen på Tistelön. Vi hafva i denna öfversigt endast framhållit styckets hufvudhandling, och uteslutit den mängd af episodiska tilldragelser och karakterer, som dock gifva afrundning och fyllighet åt det hela, samt erforderlig belysning och relief åt hufvudpersonernas karakterer. Sådana episoder äro kapten Rosenberg, gumman Arnman, gamle löjtnant Pehr, Josephina, m. fl., hvilka väl alla på ett naturligt och konstmessigt sätt fläta sig in i den öfriga händelsen, som de i sin mon bidraga att utveckla, och följaktligen alla hafva sitt intressse, men likväl träda i skuggan bakom de hufvudkonturer, som vi ofvan uppdragit. Vi hafva förut anmärkt såsom en synnerlig förtjenst hos vår Förf. att hon för sina konstskapelser oftast väljer motiver af mera omfattande intresse, än dem, som bestämma gången af det hvardagliga lifvets små tilldragelser, och vi erkänna, såsom ett utmärkande företräde i det arbete vi här anmäla, den fullt tillfredsställande motsvarigheten mellan motif och handling. Båda äro här tidsenliga: det väsentliga motivet är en ibland de få återstående ännu giltiga protester af det personliga godtycket emot samhällets högre förnuftighet: — smyghandeln med de rysliga brott, den kan medföra; handlingen åter med alla sina trådar sammansluter sig i den hämnd, som samhället omsider utkräfver öfver kränkaren af dess lagar. Att samhällets hämnande Nemesis här såsom medel begagnar individer, som stå i större eller mindre beröring med det begångna brottet, att straffet uppreser och gestaltar sig ur sjelfva brottsligheten, att slutligen dessa individer med sina små personliga intressen gå under inför samhällets eller den allmänna förnuftighetens obevekliga fordringar — att med ett

ord ej en tillfällighet, utan ett inre tvång befordrar brottet till straff, och att vid sådana förhållanden de personliga intressena ej tillåtas uttaga sin rätt jemte de stora allmänna, vittnar om den konstnärliga blick, som ordnat det hela. Att i det verkliga lifvet stundom går annorlunda till, betyder intet: det är den skilnaden emedan konstens och lifvets företeelser, att i de förra idéen framträder i ren utveckling efter inre nödvändighet, i de sednare deremot genombrytes och grumlas af de oräkneliga tillfälligheter, som betingas af menniskans andliga tillvaro. Och att dessa ej få bestämma konstens skapelser i högre mening har vår Förf. visat, att hon insett.

Af denna otvungna motsvarighet emellan motif och handling följer äfven en mindre vanlig otvungenhet och konseqvens i *karakterernes* utveckling; vi hafva ingen väsentlig anmärkning att göra i detta afseende; till och med de manliga karaktererne hafva en sann och naturlig bildning. De qvinnliga äro af största intresse: den unge lurendrejarens hustru, Erika, ett mönster af ömhet, tålamod och trohet; Gabrielle, Rosen, så älskvärd, som ett ädelt naturbarn kan vara. Visserligen hafva vi hyst några betänkligheter emot Tistelörosens dubbla böjelse, den starkare för löjtnanten, den svagare för kaptenen; men fruntimren lära väl bättre förstå sig på slikt, och då en Författarinna tagit saken på sitt ansvar, torde vi ej längre få sätta denna qvinnohjertats större rymlighet i fråga. Scenerierne hafva en utmärkt färgrikhet och lifligbet; vissa äro verkliga mästerstycken, t. ex. smugglare-äfventyret i början af 2:dra delen. Handlingen rörer sig inom en krets, i hvilken, så vidt vi veta, den Svenska konsten förut ej inträdt, och som derföre utom allt annat äfven erbjuder nyhetens behag — folklifvet i en skärgård, med hvars skiftande taflor Förf. tyckes ega en förtrolig bekantskap.

Stilen slutligen utmärker sig genom samma ledighet och rapiditet, som i Förf:s föregående arbeten. I det noggranna utarbetandet af detaljer, i dialogens uppstädning — denna förefaller oss stundom ej obetydligt platt — har vår Förf. ej tid att täfla med sina systrar i Apollo, men vi förbise gerna dessa småbrister, för de stora ojemförligt öfvervägande förtjenster, som röja sig i den storartade planandläggningen, den konseqventa utvecklingen och — ej till förgätande — i det raska, friska och färgrika framställningssättet.

M—M.

[42] **Tal vid Särskilta Tillfällen af *Esaias Tegnér*.** Andra Bandet. Stockholm, Norstedt & Söner 1841. 222 sidd. 8:o. (Priset: 1 R:dr 16 sk. B:ko.)

Med en känsla af vemod har ref. genomgått dessa Tal. Han har ej kunnat från sig aflägsna den tanken, att nu på deras Författare begynt gå i fullbordan den profetia han sjelf i ett af dessa sköna tal utsagt öfver det timliga af menniskans lif äfven i dess högsta, andligaste form. "Det finnes för oss alla en tidpunkt, då menniskan är i löffallningen, och stormen förströr bladen hit och dit, till dess han slutligen sopar dem tillsammans — på grafven.

Denna tidpunkt har i ref:s tycke redan i en del af dessa Tal sitt förebud. Liksom i den höstliga lunden trädens kronor skimra af en färgprakt, osedd under vårens eller sommarens dag; så bryter sig Förf:s snille i en rikedom af färger och bilder, som förvånar — ja ock förtjusar. Men vårens leende, sommarens mera enformiga, men saftigare grönska är sällsyntare i dessa Tal, än i dem, som redan ett tiotal af år glädt allmänheten. I blixtrande snillrikhet, i lekande qvickhet, i diktionens behag stå de yngre syskonen ej efter de äldre; men det jemna, kraftiga måttet tyckes ej alltid finnas, och oftare saknar qvickhetens pil "blomman på udden." Han skär hvasst och medför ingen balsam åt såret. Serdeles röja de sednaste skoltalen, att leken börjat blifva hård och i botten är ett bitterhetens allvar. Alla äro de likväl i hög grad lärorika, och skola blifva en evärdelig minnesvård af det sansade, upplysta och oförtrutna nit, samt den varma, hyllande kärlek, hvarmed den store skalden omfattat de läroverk, till hvilkas vårdare han varit kallad.

Minst förträffliga äro i ref:s ögon de andliga talen. Leken är der störande, bitterheten sårande just för dem, som skulle tröstas eller uppbyggas, för de fromma och christligt sinnade. Snillets menskliga höghet bortskymmer ej sällan den gudomliga, som ämnet i sig sjelft eger. Klandervärd är, åtminstone då den gifves från altaret, en uppmaning till unga prester, sådan som denna: — "Icke en gång skämtets pilar eller åtlöjets eldregn vilja vi försmå; ty alla (!) vapen äro goda för dem, som svurit ljusets fana, och beslutat att stupa derinunder." Likväl finnas det äfven i de andliga talen ställen af hög förträfflighet. Vi hänvisa exempelvis på "Invigningen af Gårdsby kyrka." Isynnerhet begynnelsen af

detta tal är genom tankarnes höghet, bildernas rikedom och prakt, samt språkets välljud öfver all beskrifning hänryckande.

A. F. D.

SKÖN KONST.

[45] Förteckning å de Statuer, Byster och Antiker, som förvaras å Kongl. Museum i Stockholm. Stockholm, Norstedt & Söner, 39 sidd. 8:o.

Nuvarande vårdaren af Kongl. Museum har utan tvifvel ökat sin rätt till allmänhetens erkänsla genom de kataloger han af trycket utgifvit. Om vid anordnandet ett och annat kunde vara att anmärka, så erinra vi, att denna förteckning framträder utan alla andra anspråk, än att på stället vägleda de besökande, för hvilkas skull flera mer och mindre nödiga förklaringar blifvit bifogade.

Den del af Kongl. Museum, hvaröfver nu förteckning meddelas, kallas i dagligt tal vanligen Sten-Museum, och intager fem rum i jordvåningen af det Kongl. Slottet. A) *Egyptiska rummet*, hvars märkvärdigheter förnämligast genom Hr Envoyén Palins och General-Konsulen Anastasys föräringar tillkommit. Bland dess 32 N:r intager den stora Granitsarkofagen med rätta främsta rummet. Den har tillhört Pharaonen *Psammetik* II:s Gemål, enligt den berömda Rosellinis uttydning af inskriften. B) Nästa rum, som innehåller 111 N:r till större delen antika Marmorbyster, kallas här måhända mindre lämpligt *Niobes Galleri*, af det gipsaftryck, som här befinnes af den namnkunniga Niobesgruppen i Florens. C) *Statyernas Galleri*, redan inredt 1794, innehåller, med fortlöpande N:r 111—187, främst de dyrbara antiker K. Gustaf III, under vistelsen i Italien, med Sergells biträde inköpte hufvudsakligast ur Piranesis samlingar, hvarföre ock flera af dem redan äro i Piranesis bekanta gravyrverk aftecknade. Vid de förnämsta antikerna är stället och tiden, då de blifvit funna, antecknade. Den yppersta af dem alla, *Endymion*, staty i Parish marmor, är funnen på 1750-talet i *Villa Hadriana*, här under N:o 153 upptagen. D) *Porcellins-rummet* har erhållit sitt namn af det här förvarade Porcellin, som rätteligen heter *La Maiolica*, men vanligen kallas Raphaëls

Porcellin, emedan många af de deri befintliga målningar anses vara — om ej af RAPHAËL — åtminstone utförda efter hans teckningar. Här är äfven en dyrbar samling af Grekiska eller så kallade Etruriska vaser (53 större och 17 mindre) uppställda. Några af dem lärer K. GUSTAF III under besöket i Neapel hafva fått till skänks af den bekante Sir WILLIAM HAMILTON, d. v. Engelsk Minister vid Neapolitanska Hofvet. Deribland är den prägtiga korintiska vasen, som också finnes aftecknad i W. HAMILTONS *Vases Etrusques*. E) *SERGELLS rum*, der den namnkunnige mästarens modeller i bränd lera, efter dess död 1815 till Museum inköste, förvaras.

s—R.

NOTISER.

Stockholm.

Kongl. Vitterhets- Historie- och Antiqvitets-Akademien. Mars och April Ett synnerligen märkvärdigt jordfynd, anträffadt vid gräfning efter ben i en åkerlycka i Kalmar gamla stad, hade inkommit. Det innehöll små ringhaltiga mynt och brakteater, hvilka genom kopparns utoxidering voro sammangyttrade i större och smärre klumpar. Först sedan Frih. *Berzelius* genom kemisk behandling frigjort mynten från hvarandra, och från den kopparhinna, hvarmed deras yta var öfverdragen, kunde de ordnas och beskrifvas. Enligt RiksAntiqvarien *Hildebrands* afgifna utlåtande erhöllos ur detta fynd 1268 tydliga, ehuru mer eller mindre skadade, mynt, och 165 brakteater, samt 360 otydliga, ehuru till hufvudprägeln bestämbara mynt, tillsammans 1793, hvilka med högst få undantag äro präglade under Folkungaregenternas period. Några hittills obekanta träffades deribland. De förut bekanta mynten, med 3 kronor på ena sidan och ett lejon öfver 3 strömmar på andra sidan, hvilka af äldre numismatici blifvit tillegnade regenter från *Anund Jakob* ända ned till K. *Birger Magnusson* (således under loppet af 300 år), måste alla, på grund af detta fynd, hänföras till Folkungarnes tid. Endast 2:ne utländska, en Londons Sterling af K. *Edvard I* (1272—1307) eller *Edvard II* (1307—1327) samt en Flandrisk Sterling, slagen af Markgrefven *Guido* af Namur (1279—1305), förekommo häribland. Fyndet inlöstes med 66 R:dr 32 sk. B:ko. Från Bohus län inkommo några bronzsmycken, funna vid Vegstorp i Karreby socken, på samma ställe, hvarifrån för ett par år sedan en betydlig samling af sällsynta fornprydnader inkommit. — Ett vid Mjönäs i Råda socken, Elfdals härad, i Wermland anträffadt fynd innehöll 467 större och smärre Svenska skiljemynt, till det mesta från K. *Carl XI:s* regering. Af dessa inlöstes 46 för K. Myntkabinettet. Ett par smärre fynd hade inkommit från Hejnums socken på Gottland. — En täflingsskrift, innehållande förslag till medaljer öfver märkliga händelser i Sveriges historia samt utmärkta Svenska män, hade inkommit, men kunde ej belönas. — H. M. Konungen hade nådigst behagat äfven för nästa täflingsår utsätta ett serskildt pris om 30 dukater för en godkänd afhandling om Svenska Städernas och Borgerskapets uppkomst och utbildning. — Underdåniga utlåtanden afgåfvos 1:o öfver Rikets Ständers Revisorers förslag, angående behofvet af förökadt statsanslag till inlösande af jordfynd m. m. 2:o öfver Prosten *J. J. Thomæi* underd. ansökning om understöd af allmänna medel till utgifvande af Skandinaviens Kyrkohäfder, 3:dje delen (afstyrkande). Förslag till inskrift på det s. k. "Stora Kronohuset" i Christianstad, uppfördt till gemensamt bruk för Skånska Hofrätten och Wendes ArtilleriRegemente, uppgafs. — Hr Lektor *Wallman* uppläste en dels på inhemska, dels på Ryska och Byzantinska källor grundad afhandling om Varegerna och deras

bosättning i Ryssland. — Ett bref från Prof. *Nilsson* till Frih. *Berzelius* angående de förmenta skeppsfigurerna i de Bohuslänska hällristningarne, samt om några runstenar i Skåne och om Runamo i Bleking uppiästes. — PastorsAdjunkten *A. E. Holmberg* i Bro nära Uddevalla hade insändt en utförlig berättelse om antiqvariska undersökningar inom Nafverstads pastorat i Bohus län. — Hr *Hildebrand* meddelade underrättelser, som han genom Konungens Befallningshafvande i Nyköpings län erhållit, rörande gräfningarne vid Fogdö eller Vårfruberga klosters ruiner. — Till Ledamot i arbetande klassen, efter framl. Professoren *P. Sjöbring*, invaldes (d. 1 Mars) Docenten i Arab. Litterat. vid Upsala Universitet, Mag. *C. J. Tornberg*. Enligt inkomna underrättelser hade Akademien förlorat 2:ne Ledamöter, Hr *N. G. Palin*, som d. 16 Mars blifvit mördad i sin boning i Rom, och den oförgätlige *A. H. L. Heeren*, som den 6 Mars afled i Göttingen. — Gåfvor till bibliotheket och samlingarne hade Akademien ytterligare emottagit af H. M. Konungen och af Frih. *Palmqvist* på Hornö.

Under förflutna ekklesiastikår äro befordrade: till Biskop öfver Wisby Stift d. 30 Nov. KontraktsProsten, Kyrkoherden i Ed och Eds kapell af Linköpings Stift Mag. *C. E. Hallström*, efter Doct. *C. I. Heurlin*, som d. 18 Juni utnämdes till Konungens Öfver Hofpredikant, samt d. 19 Juni till OrdensBiskop i survivance och Kyrkoh. i Fellingsbro pastorat af Westerås Stift, sedan han samma dag på begäran erhållit nådigt afsked från Biskopsembetet öfver Wisby Stift. — Till Lektorer vid Gymnasierna: d. 30 Juli Philos. Lektorn Mag. *N. P. Ljunggren* till L. Græcæ & Hebr. Lector i Calmar; d. 15 Dec. Philos. Theor. Docenten i Upsala Mag. *A. F. Beckman* till Philos. Lector i Skara; d. 29 Dec. Collega Sch. Mag. *P. Sporsén* till Philos. Lector i Kalmar; d. 28 Febr. Collega Sch. Mag. *L. Broman* till Lingu. Græcæ & Hebr. Lector i Strengnäs. — Theol. Lektorn i Skara Doct. *J. Torin* befordrades d. 11 Okt. till Domprost i Skara, och Eloqu. & Poes. Lektorn i Carlstad Mag. *O. Arrhenius* d. 28 Dec. till Kyrkoherde i Nor af Carlstads Stift. — Döde d. 24 Aug.: Græcæ L. Lektorn i Carlstad Mag. *J. F. Lizell*; d. 26 Jan. Eloqu. & Poes. Lektorn i Stockholm Mag. *P. Dahlstedt*.

Rättelser.

Sid. 143 r. 4 nedifrån efter "Seminaria" tillägges: emittoret

Sid. 144 r. 15 står: uppfinningen läs uppfattningen.

Upsala, 184[illegible].
WAHLSTRÖM & LÅSTBOM.

De Grekiska Oraklen.

Hos hvarje menniska är begäret att utforska det tillkommande djupt inplantadt; detta är likväl icke alltid föranledt af en blott fåfäng vettgirighet, utan oftare af bemödandet, att, om möjligt, undvika hotande olyckor; någongång äfven af den prisvärda åhågan, att af inre, ädel drift, utan afseende på belöningar eller befarade straff, inrätta sina gerningar i närmaste öfverensstämmelse med gudomens vilja. Detta begär, vare sig att dess källa är mer eller mindre ren, har gifvit upphof åt mantiken (spådomskonsten), som återfinnes i all hedendom, såsom ett nästan nödvändigt element, och har från hedendomen insmygt sig i christendomen, ehuru rakt stridande emot dess innersta väsende; ty för christendomen gifves det ingen sanning i högsta mening än den en gång för alla gifna uppenbarelsen, och den högsta vetenskap kan alltså endast gå ut på, att rätt lära oss begripa denna uppenbarelse. Samma lära (mantiken) borde egentligen likaledes vara främmande för Muhammedanerne, som, liksom vi, dyrka en personlig, utom verlden stående Gud, och som, liksom vi, anse kedjan af Guds uppenbarelser genom köttsliga personligheter för afslutad; de borde rätteligen anse en sådan konst för både bedräglig och straffbar; äfven om så icke vore, borde de i alla fall i följd af sina stränga begrepp om fatalismen, erkänna omöjligheten att genom hvilka åtgärder som helst afvärja ödets oåterkalleliga domar. Men då Islams bekännare detta oaktadt lyssna till teckentydare och spåmän, så är det i följd af en för deras religion främmande inconseqvens, och en ur hednisk botten uppspirad vantro, som lagen icke mindre strängt fördömt, än inom

christendomen, ehuru med mindre framgång än ibland våra religionsförvandter.

Helt annorlunda är åter förhållandet med Polytheismen, och detta företrädesvis bland de nationer, hvilka, liksom Greker och Romare, icke ega någon religiös urkund, inneslutande en erkänd på omedelbart gudomlig uppenbarelse stödd lagstiftning, ingen allmän, af Gud stadfästad religions- och sedelag, sådan som den Mosaiska Lagen, Zendavesta, Veda och Menus Lagar, o. s. v. Sådana folkslag måste tidt och ofta känna behofvet af omedelbar gudomlig ledning, och begärligt lyssna till orakler, såsom permanenta, för tillfället städse förnyade gudauppenbarelser, eller gripa till mångfaldiga andra medel, som kunde förmodas leda till samma syfte. Dertill kommer, att all polytheism i allmänhet står på pantheistisk grund och är i sin rot sammanväxt med naturen. För dess bekännare är hon sjelf Gud, och hvarje rörelse i phenomenverlden är ett tecken, en symbolisk vink, och hvarje ljud ett ord ur ett mystiskt tungomål, hvaraf menniskan hoppas kunna hemta varning och rättelse. Tusenfaldiga äro dessa uppenbarelser, — derom tviflade man icke; — man var endast angelägen om att rätt förstå dem. Än försökte man läsa framtiden och gudomliga anvisningar i stjernornas gyllene skrift, än i blixten, meteorerna och andra lufttecken, än i offerelden och djurens inelfvor, än i fåglarnas flygt, än i trädens susning, än i källans spegel, än i tärningars kast, än gaf man akt på de minsta på vägar och stigar mötande tillfälligheter, hvaraf man väntade goda eller onda följder. Tydningen af dessa förmenta symboler utgjorde en ganska vidlöftig, inbillad vetenskap, eller — såsom det hette — konst, τέχνη; i motsats mot denna stod den delen af Mantiken, som kallades ἄτεχνος, ἀδίδακτος, medelst hvilken Gudarne genom orakler eller siare (μάντεις) omedelbart kungjorde sin vilja. Denna indelning härleder sig från Platon, som deruti följdes af Cicero, Plutarchos, m. fl.

Ursprungligen ansågs väl den prophetiska gåfvan enkom tillhöra vissa heliga, inspirerade män, som förmentes stå i förtrolig förbindelse med gudomen. En sådan var Kalchas i Iliaden. Sedan mantiken mera utbildat sig och slutligen blifvit en statsinstitution, öfvergick den i arf till vissa slägter, de

flesta härledande sin börd från Gudarne, och vanligen fästade vid vissa orakelställen. En sådan siarslägt voro Iamiderne, afkomlingar af Iamos, Apollons son, och hvilkas stamort var Olympia, men af hvilkas slägt grenar spridde sig i åtskilliga stater och hvilkas befattning fortvarade långt in i den historiska tiden. Till offermantiken i nyssnämnde ort hörde äfven Klytiaderne och Telliaderne. Af sistnämnde stam var Hegistratos, bördig från Elis, som åtföljde Mardonios [1]). Stamfader för en annan spåmannaslägt var Melampus, hvars öron sades blifvit slickade af ormar, hvarigenom han gjordes skicklig att förstå fågelspråket, ty i den uräldsta, råa, aldrig ur folktron fullt utplånade fetisch-culten hade ormen en hög betydelse. Genom tragedien har Teiresias blifvit vidtberömd, såsom Apollons prophet i Thebä, men som tillika sjelf hade ett orakelställe på Tilphosion; hans dotter, Manto, ärfde hans förmåga och hade del i oraklet vid Klaros. Berömda voro för öfrigt Akarnaniens siare, som berättas hafva lärt sin konst åt Hesiodos; af denna skola var en [2]) hofsiare hos Leonidas, en annan hos Peisistratos [3]). I Prytaneion spisades ett visst antal siare, förmodligen såsom stående i statens tjenst. På Sicilien gafs det en spåmannaslägt, *Γαλεοί* eller *Γαλεῶται*, som lära hafva hemtat sina förebåd från ödlor.

Utom förrbemälte, till största delen högättade siare, var Grekland uppfyldt af vandrande tecknatydare, som ströko omkring från hus till hus, i städerne och på landsbygden, utöfvande sin konst för en ringa penning, stundom också, emedan deras seder vanligen ej voro de bästa, undfägnades med stryk. Liksom våra Zigenare bedrefvo de allehanda slags konster och gycklerier; åtskilliga voro jemväl buktalare.

En egen klass af desse landsstrykare utgjordes af Bakiderne, afkomlingar af en viss Bakis (äfven flere af samma namn, men från olika ställen, omtalas), hvilken ansågs såsom inspirerad af Nympherna, och som troddes hafva efterlemnat

---

1) Herod. IX. 37.

2) Hun hette Megistias, tillika härstammande från Melampus. Herod. VII. 221.

3) Amphilytos. Herod. I. 62.

skriftliga uppteckningar, mestadels orakelspråk, som kringfördes af nyssnämnde hemlighetskrämare (χρησμολόγοι). Stundom förfalskades, till vinnande af politiska syftemål, dessa språk af demagogerne. Sådana orakler skall äfven Musäos hafva efterlemnat: dessa voro de, som förvarades på borgen i Athéa, och blefvo förfalskade af Onomakritos under Peisistratos' söner.

Af enahanda art, endast af det qvinliga könet, voro de bekanta Sibyllorna, hvaraf man känner ungefär tio [4]) dock knappt hälften Helleniska. De veterligen äldsta — Bois, Phämonoë, samt en tredje, som uppgifves såsom dotter af Zeus och Lamia och härstammande från Libyen — stodo i förbindelse med Delphiska oraklet. Sådant var äfven fallet med Herophile från Erythrä, enligt uppgift äldre än Trojanska kriget. Mest namnkunnig är Demo, den Kumäiska Sibyllan, som spelar en role i Roms fabelhistoria. Ännu i Alexandros' och Antiochos' tider hade icke dessa spåqvinnor förlorat förtroendet.

Ett ännu högre anseende njöto Oraklen, de högsta religiösa institutter i Grekland och tillika en af dess mest verksamma politiska inrättningar. Frågan är dock den: hvilken var deras ursprungliga bestämmelse? Voro de ifrån början blott och bart mantiska anstalter, som, liksom den öfriga mantiken, hemtat sin uppkomst ifrån det hos menniskan djupt inplantade begäret, att utforska sitt tillkommande öde? Eller var deras egentligaste syfte att ställa sig i spetsen för hela den religiösa bildningen och leda den efter presternes afsigter, likasom Rom fordom beherrskade hela den christna verldens samveten och heligaste angelägenheter? Eller var religionen endast en täckemantel för politiska ändamål, och oraklen af herrsklystne prester instiftade, för att i Gudarnes namn styra folkens och staternas verldsliga handlingar och företag?

Alla dessa serskilda åsigter hafva funnit sina försvarare. Kyrkofäderne voro enhälligt af den tanken, att gudasvaren, liksom hela hedningarnes religion, voro förestafvade af djefvulen sjelf, och betviflade således för ingen del hvarken de-

---

4) Wachsmuth, Hellen. Alterthumsk. II, st. sid. 272.

ras åsyn eller spådomarnes ofta underbara sammanträffande med framtida händelser. Denna mening bibehöll sig ända till VAN DALE [5]), som först framträdde med den meningen, att de härledde sig från presterne, som, begagnande sig af menighetens lättrogenhet, underhöllo på alla orter hemliga spioner, för att erfara ställningen samt enskilda och allmänna förhållanden, och derigenom desto bättre vara i stånd att besvara de rådfrågandes spörsmål; men att de i sådana fall, der dessa lönligen förvärfvade kunskaper ej räckte till, hjelpte sig genom mörka eller tvetydiga uttryck. VAN DALE fann en anhängare i FONTENELLE [6]) som dock i andra fall påstod sig vara öfvertygad om svartkonst och Satans inflytelse; men den gamla meningen var så rotfästad, att det dröjde länge, innan man öfvergaf tankan på Beelzebubs förbund med Pythia.

Numera tror näppeligen någon, att Mörkrets Furste här haft sin hand med i spelet, ja många [7]) hafva till och med velat frikänna presterne, åtminstone under den äldre tiden, ifrån uppsåtligt bedrägeri; i det att man antagit, att de prophetiska gudasvaren äro oäkta och understuckna, men att oraklen ursprungligen haft den bestämmelsen, att hafva uppsigten öfver kulten, meddela de frågande råd och underrisningar icke allenast i religiösa och sedliga fall, rättsfrågor och vid collisionen mellan olika pligter, (såsom då Orestes förfrågar sig i Delphi, huruvida han på modren borde utkräfva hämnd för fadrens mord), utan äfven i lifvets vanliga ange-

5) De Oraculis veterum Ethnicorum. Amstel. 1683. Ännu en hufvudbok i detta ämne.

6) Hist. des Oracles, i hans Oeuvres.

7) KOPPE, Vindiciæ oraculorum a dæmonum imperio et sacerdotum fraudibus. Gotting 1774. — PIOTROWSKI, de gravitate Oraculi Delphici. Lips. 1829. Denne författare antog ändock, att alla orakelanstalter, såväl inom som utom Grekland, voro utgreningar af en öfver hela den gamla verlden utredd theokrati eller hierarchi. — BÖTTIGER (Kunstmythologie p. 114) vill ej medgifva dessa bedrägerier, förr än i oraklernas sista tider. Likaså förmenar CLAVIER (Hist. des premiers tems de la Grèce; T. III.) att presterne blott i vissa fall tillåtit sig ett sådant handlingssätt. Deremot gilla ännu ROTTECK (Allg. Gesch.), HARTMANN (Culturgesch. Griechenlandes), GÖTTE (das Delphische Orakel, Leipz. 1839) VAN DALES mening om ett slikt systematiskt bedrägeri.

lägenheter (serdeles ofta skedde det vid koloniers anläggning), ja äfven i smärre ekonomiska bestyr [8]). Andra åter förmena, att allt detta blott varit bisaker, så att politiken, icke religionen, varit hufvudändamålet, hvarföre också oraklen handlade i samråd med de verldsliga regeringarna [9]), samt att, hvad det Delphiska särskildt beträffar, Amphiktionerne begagnade sig deraf, för att styra Grekland [10]).

Emot nyss åberopade mening, som nekar att oraklen ursprungligen varit spådomsanstalter, och att de först i en sednare tid nedläto sig till detta gyckel, och just derigenom förlorade sin höga sedliga värdighet samt sitt anseende hos de upplystare hos nationen, — mot denna mening, som nu för tiden kan sägas vara den rådande, kan dock åtskilligt invändas. Först hade de Egyptiska och andra utländska orakler, som voro äldre än de grekiska, och utan tvifvel tjenat dessa till förebild, tydligen en mantisk karakter. För det andra var denna karakter fullkomligt öfverensstämmande med tidslynnet under menniskoslägtets barndom, då jemväl stjernkunskapen utgjorde en serskild gren af mantiken, ja då sjelfva läkarkonsten utöfvades i förening med magien och grundade sig till en del på tron å hemliga krafter i naturen och deras öfvernaturliga verkningar. För det tredje förutsättes i de gamles framställningar såsom ett allmänt kändt och afgjordt element vid oraklens instiktelse eller uräldsta verksamhet denna deras mantiska egenskap; dessutom äro deras ursprung, idé och existens nära förknippade med vissa hemlighetsfulla, såsom underbara betraktade naturföremål, t. ex. det siande trädet i Dodona — en ek, som förmodligen genom sitt majestät slagit åskådarne med häpnad — de narkotiskt berusande, ur jordens sköt uppstigande dunsterna i Delphi och Branchidernas orakel, den underbara källan i Klaros, o. s. v. Att nyss-

8) Hommel, De Apolline. Gott. 1784. — Wachsmuth, Alterthumskunde. Th. II. II. 269 o. 306 f. — Hüllmann, Würdig. des delph. Orakels. Bonn 1837.

9) Clavier, Hist. des prem. tems de la Grèce. T. III.

10) Mengotto, L'oracolo di Delfo. Milano 1820. Citerad af Limburg-Brouwer, Hist. de la Civilisat. morale et relig. de la Grèce. Groningue 1840. V. 10.

nämnda dunster gåfvo anledning till ställets helighet, försäkras också uttryckligen om det Pythiska oraklet. För det fjerde måste man fråga: hvartill skulle, om meningen blott varit att gifva vanliga råd eller blott meddela vanliga religiösa och sedliga föreskrifter, i sådant fall erfordrats alla de ovanliga reningar, spåkningar, fastor och andra ceremonier, som måste föregå konsultationen; hvartill skulle då Pythias konvulsiviska raseri hafva behöfts, hvartill de underbara representationerna och theatraliska scenerierne i Trophonios' grotta, med ett ord hela denna apparat af tillställningar, denna nimbus af magiska förrättningar, allt tydligen beräknadt på både att stegra Pythias och presternas enthusiasm, och ännu mer att stämma åskådarnes sinnen för något underbart, samt att hindra åskådarne att se hvad som icke borde ses? Dertill kommer, att det fanns orakler, som endast och uteslutande hade den bestämmelsen att förespå tillkommande ting, hvilket skedde på mångfaldiga sätt, t. ex. genom drömmar, källor, offereld, spegelbilder, tärningar med och utan kastböcker; några voro till och med medicinska, t. ex. det i Epidauros, der Asklepios genom drömmar uppenbarade sina råd.

Å andra sidan finnas bevis, att de ej blott voro spådomsanstalter, utan äfven att de mest berömda oraklen, t. ex. de i Dodona och Delphi, redan från urminnes tider befattade sig med kulten och ritualen, samt gåfvo de spörjande anvisningar äfven uti sådane angelägenheter, i anseende till hvilka man ansåg sig behöfva gudomens råd och föreskrifter, utan att dervid någon spådom kom i fråga.

Detta, säge vi, medgifva vi ganska gerna, men med vilkor, att man upphör att såsom oäkta förkasta de orakel-språk från de äldre tiderna, som innehålla prophetior. Det hufvudskäl, som åberopas [11]) för att förneka oraklens mantiska ursprung, är ganska eget. Apollon var, säger man, en dorisk Gud och Delphiska oraklet, liksom de flesta andra, en dorisk inrättning. Men nu voro Dorerne, i motsats mot Ionierne, ett folk som, nöjdt med sin lott, icke åstundade något bättre eller ens någon förändring; hos dem fanns följaktligen ingen

---

[11]) Af Müller, Wachsmuth, m. fl.

förmåga att utforska framtiden, ingen särskild nyfikenhet, och således behöfde de icke rådfråga Apollon i egenskap af siare? Likaså oriktig som premissen är, (ty Pythiska oraklet är vida äldre än Dorerne), lika barnslig tyckes oss slutsatsen vara; ty Dorerne skulle i sådant fall ej varit menniskor.

Enligt min mening åter kunna alla de nyss åberopade skenbart motsatta meningarna rätt väl förlikas bredvid hvarandra: vi tro nemligen, att enhvar af alla dessa åsigter innehåller en viss del sanning, men att villfarelsen deremot just består deruti, att man vill göra blott endera af dem gällande; då likväl de berömdaste oraklen, sedan de hunnit fullt utbilda sig, hvilket likväl skedde redan före den egentliga historiens början, just hade för afsigt att verka i alla dessa serskilda riktningar. Vår uppfattning af saken är i korthet följande:

I likhet med hvad de gamle författarne sjelfve med uttryckliga ord utsäga eller stillatigande förutsätta, anse vi för afgjordt, att alla oraklen ursprungligen haft för afsigt att tillfredsställa menniskornas begär att utforska sina tillkommande öden, vare sig af hvilket ändamål som helst. Ganska olika omständigheter hafva kunnat gifva anledning till hvarje särskildt ställes helighet; t. ex. den, att här någon märklig siare lefvat eller dött, eller, såsom redan blifvit antydt, något särdeles egenartadt naturföremål, såsom ett majestätiskt, heligt träd, underjordiska dunster, en märkvärdig källa, grotta, lund, o. s. v. Vördnaden för sådana orter går djupt tillbaka, ända till den gråaste forntid, då ännu fetischer dyrkades, men hvilka genom främmande inflytelser renades och förädlades. Af denna sinnesstämning begagnade sig presterne, för att upprätta spådomsanstalter, vanligen förenade med kulter af gudomligheter eller ryktbare siare. Det låg i sakens natur, att dessa fixa, genom långvarig vördnad helgade institutter skulle vinna mera förtroende än enskilda propheter och teckentydare. Det var lika naturligt, att de fromma och tvifvelaktiga skulle i hvarjehanda lifvets betryck och angelägenheter hos Gudarne, den högsta vishetens innehafvare, söka råd och föreskrifter, och hvart skulle de vända sig om ej till dessa inrättningar, hvarest gudomen ansågs omedelbart förklara sin vilja? Skulle

presterne afvisa dylika rådsökande? Sådant hade icke blott varit stridande emot deras eget interesse, utan äfven emot religionens och civilisationens, liksom emot deras egen öfvertygelse. Man behöfver alltså alldeles icke antaga, att orakelföreståndarne varit uppsåtlige bedragare. Liksom mängden trodde de — åtminstone under den bättre tiden — utan tvifvel på mantikens kraft, och sin egen förmåga, såsom fallet så ofta varit med äldre och nyare tiders propheter och undergörare. Visserligen kunna vanliga spåmän och gycklare, utan inre öfvertygelse och utan egen tro på sin mission, till en viss tid drifva sitt spel; men knappast har det någonsin gifvits en prophet, som grundat en ny för efterverlden bestående religion eller sekt, den der icke trott på sin egen lära; och detta måste så mycket mer vara fallet med andeliga genom årtusenden fortlefvande instituter, om hvilkas hemligheter ett så stort antal individer voro medvetande. Men denna inre öfvertygelse hindrar sällan desamma att använda åtskilliga konstgrepp och pias fraudes till förökande af sitt eget anseende, folkets förtroende och sine afsigters vinnande, som, ehuru det enskilda interesset till en betydlig del ingick i deras planer, dock i det hela var välgörande, i det att dessa anstalter voro befordringsmedel för religiositet, en förädlad mensklighet, en högre bildning, erkännandet af folkrätt och andra mildare grundsatser samt fastare tillknytande af nationalbanden. När regeringen i de särskilda staterna inhemtade den stora inflytelse, som oraklen utöfvade öfver folkhopen, var det lätt begripligt, att de satte sig i hemligt förstånd med oraklens ledare, och sålunda blefvo dessa på engång religions- och statsinrättningar [12]). Vi betrakta denna fördubblade verksamhet såsom den sista acten i deras utbildningshistoria, emedan den svårligen kan tänkas hafva skett, förr än staterna nått en viss fasthet och den politiska blicken blifvit öppnad.

Man [13]) har i anledning deraf kallat Delphi "den hedni-

---

12) Af en citat hos Limburg-Brouwer finner jag att denna tanke förut blifvit yttrad, neml. af Ambrosoli, Dell' oracolo e degli Amfizioni di Delfo. Milano 1821.

13) Götte, das delphische Orakel, sid. 254.

ska verldens heliga Stol", men att denna ort skulle vunnit den inflytelse, som Rom under medeltiden utöfvade på hela christenheten, deruti felades ganska myeket. Denna Delphi's jemförelsevis underlägsna ställning beredde af flera omständigheter. Först saknade den helleniska polytheismen en kanonisk urkund, på hvilken så beskaffade anspråk med mer eller mindre rimlighet kunde stödjas; den saknade vidare, af samma orsak, enhet i ritualer, dogmer, myther, ja till och med i åtskilliga af de väsentligaste religionsprinciperna (fastän visserligen andra voro allmänt erkända); — och utan en sådan grundval kan ingen stark hierarchisk byggnad resas. Här funnos också inga kaster, icke ens prester i egentlig mening, och det grekiska fria folklynnet skulle för öfrigt förmodligen föga varit benäget, att låta innestänga sin öfvertygelse i en dogmatisk byggnad och pålägga sig fjettrar af ett hierarchiskt system, ehuru visserligen menigheten för ingen del var mindre vidskeplig och mindre vantrogen än hopen i Spanien eller Italien. Slutligen bör erinras att oraklen, åtminstone de berömdare, icke stodo under en enda Öfverstepresets styrelse, utan under ett presterligt kollegium, som svårligen kunde gifva systemet och det presterliga sträfvandet samma enhet och styrka.

I följd af alla dessa omständigheter finner man icke ens hos Greklands mest aktade Orakler något allvarsamt bemödande, att taga initiativet i religionssaker, att sätta sig i spetsen för den religiösa och sedliga ordningen, samt bringa enhet och sammanhang i allt detta kaos af från olika håll införda kulter, myther och dogmer. Engång förfrågade sig Athenarne i Delphi om den lämpligaste inrättningen af sina religionsbruk. Roms Öfverherde skulle utan tvifvel med förtjusning begagnat ett dylikt tillfälle, att utvidga sin inflytelse och genom bestämda former gifva religionen och hierarchien en ökad fasthet. Men huru svarade Pythia? Hon hänvisade de frågande på förfädernes bruk, befallte dem att strängt hålla sig dervid [14]).

---

14) Νόμῳ πόλεως. Xenoph. Memor. I. 3. IV. 3. Cicero de Leg. II. 16.

och hvad som i hvarje stat af häfd och lag i detta hänseende blifvit stadgadt. Då Athenarne, icke nöjde med detta svar, skickade sine deputerade tillbaka med den ganska riktiga anmärkningen, att som dessa bruk ofta blifvit ändrade, önskade de veta hvilka stadgar de i detta hänseende borde följa, såsom för gudarne de tacknämligaste, lydde svaret helt kort: "de bästa." Delphi's synod, i stället för att begagna det erbudna tillfället till en liturgisk lagstiftning och en bestämd ceremonial-lags begrundande, sköt alltså, med en försakelse, som måste väcka vår förundran, frågan ifrån sig, och tillät allt förblifva i sitt förra oordnade skick, eller tillät stillatigande de verldsliga myndigheterna att derom draga försorg, samt medgaf, likasom förut, mythographer, skalder och philosopher rättigheten, att så godt de kunde, bringa de så högst heterogena, theogoniska och theologiska elementerna i något slags system; hvilket dock alltid förblef bristfälligt, emedan enhvar af dem följde olika auktoriteter, eller diktade på sin hand, och den ena stod föröfrigt sällan i samband med den andra. Visserligen finnas mångfaldiga bevis [15]), att, såsom redan är anmärkt, oraklet befattade sig med serskilda kulters anordning, upplifvande af gamla, inrättande af nya, bestämmande af Gudarnes härkomst, slägtskaper och attributer, instiktelse af fester och andra ceremonier; men detta allt rörde endast serskilda fall, under det att man i det hela icke synes hafva följt någon fast och sammanhängande plan. Väl yttrar Platon [16]), att oraklen, serdeles det Apolliska i Delphi, "lärt menniskorna, att bygga tempel, hembära offer, tillbedja gudar, demoner och heroer, anordna dödsceremonier och allt hvarigenom man kunde vinna de underjordiskas nåd." Detta torde väl under de tider, om hvilka vi intet veta, hafva sin riktighet, men hvad de historiska tidehvarfven beträffar, var denna åtgärd endast matt och långt ifrån att vara genomgripande.

Med Rom hade också Greklands högsta religiösa Synedrium en bestämd olikhet, nemligen just genom sin mantiska ka-

---

15) Se de exempel Limburg-Brouwer, anf. skr. s. 130 o. f., samlat.
16) De Republ. IV. p. 448. Epinomis p. 703.

rakter, — hvarigenom, säger man [17]), det förlorade sin högre sedliga ställning. Ja, enligt våra begrepp, — men icke efter Grekernes, ty den prophetiska förmågan var en af Apollons mest ärofulla befattningar, och denna, förlänt åt dödlige, ansågs den tiden såsom en serdeles utmärkt gudomlig gåfva, som endast unnades åt några få fromma, högt begåfvade. Man skulle för öfrigt kunna tro, att de dels af framtida händelser jäfvade, dels tvetydiga och onöjaktiga svar, som ett spådomsinstitut utan tvifvel ofta nödgades gifva på en mängd spörsmål, nödvändigt borde, serdeles i en upplystare och pröfvande tid, väcka misstroende till oraklens ofelbarhet och småningom undergräfva deras anseende. Sådant inträffade dock icke; ty finnes endast ett fast förtroende till en utmärkt man eller inrättning, så glömmer allmänheten alltför lätt de bedrifter och företag som misslyckas, men fäster så mycket bättre i sitt minne dem, som krönas af framgången. Visserligen läto åtskilliga enskilda, och bland dem sjelfva den annars så godtrogne Herodotos, någongång undfalla sig ett och annat ord om tvetydiga och på skrufvar ställda gudasvar [18]); men detta ansågs just höra till saken; — af denna anledning hette ju Apollon sjelf *Λοξίας*, d. ä. den snedt talande? — och stötte således ingen.

För öfrigt synes denne Guds tolkare i Delphi, såsom förut är anmärkt, användt utomordentliga utvägar, för att på serskilda orter förvärfva sig kunskap om allmänna och enskilda förhållanden, för att derefter kunna inrätta sina svar; men, der denna kunskap ej hjelpte dem, eller då händelserna för intet menskligt förutseende räckte till, i sina svar iakttagit den största försigtighet, dels genom att göra dem så obetydliga som möjligt, eller ock högst dunkla eller rent af obegripliga, dels inrätta dem så, att de kunde tydas alltefter utgången. Att de Delphiska presterne underhållit hemliga förbindelser med serskilda orter i nyssnämnda ändamål, derom finnes väl intet vittnesbörd, men utom ett sådant antagande kan man

---

17) Wachsmuth, anf. st.

18) *Αἰολόστομοι — κίβδηλοι χρησμοί.* Herod. I. 75; V. 91.

icke förklara en mängd gudasvar, utan att antingen förkasta dem såsom diktade post eventum, eller ock anse dem för demoniska ingifvelser. Visserligen har forntiden, liksom vår tid, haft sina clairvoyanter, och visserligen verkade då som nu magnetiska och andra outredda naturkrafter, endast med den skilnad, att man fordom på dem trodde alltför mycket, liksom nu alltför litet. Huruvida Pythia var en clairvoyante, eller om hon var ett medvetande verktyg i presternes tillställningar, kan icke afgöras; för vår del föreställa vi oss hela orakelinrättningen sådan, att dess åtgärder voro en tätt och innerligt förbunden väfnad af from tro och from list, af naturliga verkningar och artificiella sinnrika anstalter af flerfaldiga slag, hvars trådar icke låta utreda sig, och hvarom de handlande sjelfve måhända icke hade något fullt klart medvetande.

I en vida större våda råkade det Delphiska oraklet, då det, långt ifrån att, såsom medlare och oväldig skiljedomare, ställa sig på en upphöjd sedlig och moralisk ståndpunkt, vida öfver alla stam- och parti-tvister, tvertom för snöda mutor förnedrade sig till att blifva ett verktyg för djerfva parti-höfdingars politiska ändamål, samt råkade i beroende först af Sparta, och slutligen af Macedonien. Derigenom skakades i de icke gynnade staterna det allmänna förtroendet för Apollotjenarnes sanningskärlek och rättfärdighet. Väl förblef oraklets anseende oförkränkt i alla religionsmål. "Hvad som i Delphi, Dodona och Ammonium stadgas om gudar och demoner, eller om helgedomar, som böra upprättas, deruti läner ingen förnuftig vilja ändra någonting"; yttrar ännu Platon [19]), och på ett annat ställe tillägger han: "alla föreskrifter, som ifrån Delphi komma till en stat angående gudaläran, böra af denna erkännas och följas som lagar." Äfven Xenophon [20]) anför till Sokrates' urskuldande, att han i allt lämpat sitt lefverne och sina läror efter Pythias föreskrifter. Men i andra fall lydde man icke alltid siar-gudens bud. Så handlade Athen

19) De Legib. L. V. VI.
20) Memor. I, 3. IV. 3.

redan i kriget mot Aigina tvertemot. Äfven Herodotos [21]) låter i historien om Alkmäoniderne och Kleomenes förstå, att Pythia emottog mutor. Med förakt och löje talar Aristophanes på flera ställen om missbruket af orakler, sedan demagoger i hans tid hade för sed att köpa sig gynnande gudaspråk i Delphi, eller förfalska de för handen varande. Efter Peloponnesiska krigets slut höllo sjelfva Spartanerne [22]) en rådsförsamling i Delphi, utan att dervid hafva rådfrågat Guden; Agesilaos [23]) yttrade, att sedan han rådfrågat den Olympiska Zeus sjelf, ansåg han det icke för nödigt, att äfven vända sig till hans son. Hvilken öfvertygelse den store Epaminondas i denna väg hyste, skönjes af hans från Homer lånade svar till de vantroget misströstande Thebanerne före slaget vid Leuktra, sedan offren utfallit olyckligt:

Ett vartecken blott gifs, — att fäderneslandet försvara [24]).

På honom beropade sig ock sedermera Demosthenes, i det att han öppet förklarade, att Pythia stod i Philippos' sold (ἡ Πυθία φιλιππίζει). Detta uttryck, som likväl medgifver en mildare öfversättning, är mellertid kanhända det starkaste, som om detta institut blifvit fäldt, och samme statsman, som förut ingaf sina landsmän misstroende emot Pythias redlighet, söker sedermera, sedan Philippos var död, inge dem mod genom den påminnelsen [25]), att deras stats lycka var förutspådd både af den Dodonäiska Zeus och den Pythiska Apollon. Ehuru sålunda τὰ Δελφῶν πλάσματα, dess beskicklighet och lögner lågo i öppen dag för alla upplystare, och alltså dess moraliska anseende hos dem var förloradt, så vågade likväl ingen offentligen uppträda emot dem, ingen författare rent af förneka dessa inrättningars helighet. Dertill voro de i sin idée alltför djupt sammanväxte med den helleniska religionens starkaste rötter, så att de nyss omtalta fallen i allmänhet blott betraktades såsom tillfälliga missbruk af den prophetiska gåfvan.

---

21) V. 63, 90. VI. 66.
22) Xenoph. Hellen. VII. 1.
23) Plutar. Apophthegm.
24) Εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης.
25) De Corona.

Mellertid undergick åsigten om oraklen hos de tänkande (t. ex. Plutarchos), den förändringen [26]), att man betraktade dem såsom utgångne från demoner, gudomligheter af en lägre värdighet, dem philosopherne, medgifvande Polytheismens orimligheter, började sätta i stället för Greklands gamla gudar, i afsigt att öppna sig en tillflygt in i theismen, förmedelst den nästan oinskränkta magt man tillskref Zeus ensam. Ännu sednare förbyttes dessa demoner till onda andar; t. ex. Serapis och den underjordiska Hekate, hvilka enligt Jamblichos och Porphyrios vid oraklen voro de verkande; derifrån var slutligen öfvergången lätt och naturlig till Kyrkofädernes förut omtalta föreställning, enligt hvilken de härledde dem från den i Christendomen erkände Mörkrets furste och Ljusets fiende.

Greklands politiska olyckor bidrogo utan tvifvel betydligt mera att hos hopen försvaga oraklens anseende än den vexande upplysningen och den derifrån oskiljaktiga otron. Delphiska oraklet fortfor att lefva genom hela hedendomen, ehuru blott med skenlif, ständigt mer och mer aftynande och tidtals afstannande. Äfven under sin bättre tid hade Apollons prestinna ej alltid talat Apollons språk fullkomligt rent; under sin sista period aflade hon fullkomligt meterns tvång och uttryckte sig blott på prosa. Någongång rådfrågades hon numera, dock sannolikt mer af nyfikenhet än med tro och religiös tillförsigt, äfven af upplystare män, såsom af Cicero och Dion Chrysosthomos, liksom af Nero och Pescenninus Niger; under kriget mellan Cæsar och Pompejus tystnade detta orakel för en tid, liksom efter Neros plundring af helgedomen, men upphörde aldrig fullkomligt, förrän Christendomen genom Constantin vunnit en fullständig seger. Det är således icke bokstafligen sannt hvad Kyrkofäderne försäkrade, att Pythias mun blef tillsluten vid Christi födelse, samt hvad Clemens från Alexandria särskildt försäkrar, att den Kastaliska källan och alla andra orakler i hans tid redan varit utdöda.

---

26) Limburg-Brouwer anf. st. sid. 7.

Vi hafva nu meddelat hvad vi ansett hufvudsakligast, för att lemna ett allmänt begrepp om Oraklens förhållande till den Helleniska religionen, bildningen, samfundslifvet och folktron; det återstår att tala om deras historia, deras mekanik och inre inrättningar. Denna framställning äro vi icke ovillige att vid ett annat tillfälle lemna, i händelse denna lilla uppsats har lyckan att ådraga sig ett allmännare deltagande.

P.

Om skolans uppfostrande kraft.

Om man sanningsenligt kan säga, att i vårt land på sednare tider intresset för ungdomens uppfostran varit omisskänligt; så kan man likväl icke säga, att beskaffenheten af detta intresse varit upphöjd öfver all tvetydighet. Åtminstone vill det synas, som om i åtskilliga företeelser funnes en anledning till den förmodan, att det allmänna intresset för uppfostran hittills hufvudsakligen inskränkt sig till blotta orden. Man har mycket ordat om reformer af läroverken, hufvudsakligen med afseende på deras organisation. Uppmärksamhet har blifvit egnad åt de olika undervisningsmethoderna; i allmänhet har man mer fästat sig vid det yttre än vid det inre och väsendtliga i afseende på uppfostran och bildning. Allmänhetens begrepp om uppfostringens medel och syfte, om bildningens genuina väsende, synas temligen oklara. Deraf låter det sig begripa, huruledes man med en viss sorglös förtröstan kan vänta, att menniskoslägtets reform skall utgå från skolorna, under det likväl i afseende på uppfostran genom familjen och det allmänna lifvet inga för ändamålet samverkande åtgärder förspörjas. Det vill nemligen synas, som om man ansåge blotta skolundervisningen redan utgöra uppfostran, och dymedelst om skolans verksamhet hyste alltför sangviniska förhoppningar. Men om sådant å ena sidan varit händelsen, så har å andra sidan en annan ytterlighet låtit förnimma sig. Stämmor hafva nemligen höjt sig emot skolan, väl ej i hänseende till hela dess verksamhet, utan hufvudsakligen så vida hon är riktad på det lägre folkets upplysning. Den så

kallade folk-upplysningen har stundom ansetts ega en ganska dryg andel i den depravation i seder, hvars verkliga tillvaro man icke förmått förneka. Huruvida anledningen i någon mån till en sådan åsigt förefunnits, må här lemnas oafgjordt; men påtagligt är det, att hvarje anledning att misstänka undervisningen för så vådliga påföljder bör undanrödjas. Vid en god sak bör man undvika att hafva skenet emot sig. Det är derför angeläget, att bildningens sanna vänner efterforska, hvad skolan förmår och hvad hon icke förmår i afseende på uppfostran åstadkomma, på det att man ifrån annat håll må söka skaffa hvad som möjligtvis brister i afseende på skolans kraft att uppfostra. Dömer man så skeft eller förhastadt, att man anser all uppfostran komma från skolan; så gifver man med detsamma upplysningens fiender vapen i händer, — vapen af farlig verkan. Vi vilja ej förneka, att om oss intet annat val lemnades, vi — huru mycket skolan också ligger oss om hjertat — heldre skulle se henne såsom uppfostrings-anstalt uppoffras, än vi kunde lida, att familjens, kyrkans och statens vidtomfattande och dyra åliggånden i afseende på uppfostran underkändes och upphäfdes. — Till utredandet af den vigtiga frågan om *skolans uppfostrande kraft* har en mellan v. Superintend. Hupe i Lübben och *Pedagogiska Sällskapet* i Berlin förd skriftvexling lemnat ett ej obetydligt bidrag. Vi vilja derföre anföra i korthet det vigtigaste deraf.

Med uppfostran i egentlig mening förstår Hupe den planmessiga inverkningen på barnets sinnelag och vilja, tillvänjandet till det goda och rätta, eller med ett ord: karaktersbildningen. Uppfostran är familjens hufvuduppgift: skolans åter är undervisning. Förliknad med de tre hufvudsakliga lefnads-kretsarne: familjen, staten, kyrkan, är skolan ej af samma värde och betydenhet. Skolan är ej lika så ursprunglig som de: familje- stats- och religions-samfund hafva funnits, innan några skolor exsisterande. Skolan är i jemförelse med dem icke något sjelfständigt; hon är tjenande och hjelpande så väl familjen, som staten och kyrkan: hon har väl uti sig af dessa tre samfunds beskaffenhet, men kan hvarken ersätta eller undvara dem. Det som karakteriserar skolan så-

som något för sig sjelfständigt är ej uppfostran, inre ordningen och andakten i skolan, utan det är undervisningen. Uppfostran i skolan är undervisning. Men undervisningen såsom sådan är ej nödvändigt uppfostran. Ty om så vore, då skulle alltid vetandets mått och dygdens motsvara hvarandra, och kunskapens magt alltid vara den på det goda riktade viljans magt. Icke undervisningen öfverhufvud, utan den uppfostrande undervisningen gör skolan till uppfostringsanstalt. Men blott den undervisning är uppfostrande, som genom sjelfva lärandet (och utan att göra något annat än lära) vet att upplifva sinnet för det rätta och goda, och väcka lust dertill, så att lärjungen blir bättre i den mån, som han förkofrar sig genom lärande. Likväl må det medgifvas, att till och med en undervisning af ensidigare art kan i någon mån verka uppfostrande: tankarne öfvergå nemligen i känslor och grundsatser, och deraf uppkomma handlingar.

Men utom undervisningen och bredvid henne uppfostras i skolan. Lärarens personlighet verkar med stor uppfostrande inflytelse: på lärjungarnas sinne under den åldern, som är fallen för att härma efter, gör lärarens personlighet ett djupt, stundom under hela lifvet outplånligt, intryck. Det är derföre af oberäknelig vigt, att icke någon oart vidlåder sjelfva läraren.

Man har menat, att skolan skulle uppfostra äfven genom ungdomens inbördes umgänge. Men en barnaskara, obevakad, oregerad, utöfvar sällan dygden, och är mera begifven på allehanda oarter än på ett anständigt uppförande. Såsom naturen är tyst, då hon välsignar, men högljudt väsnas, då hon förstör: så är äfven det goda enligt sin natur blygsamt och tyst; det onda deremot tränger sig fram och väsnas. Det är derföre fara värdt, att de varnartiga barnens oseder gripa mer omkring sig än de välartades hörsamhet och öfriga prisvärda egenskaper.

Skolan utgör blott en af folkbildningens faktorer, icke ens den vigtigaste, utan en underordnad. Den är nemligen underordnad under fadershusets och allmänna lefnadens inflytelser. Skolan mottager barnen först vid omkring 7:de året, således vid den tid, då de i allmänhet under barndomens

hemlighetsfulla inverkan redan erhållit den rigtning för lifvet, hvarigenom deras allmänna beskaffenhet i afseende på hjertelaget och viljan redan blifvit bestämd. Om barnet icke från modersbröstet och ur fädernehuset medför ett religiöst sinnelag till skolan, så är att befara, att det lika litet tager något sådant med sig ur skolan. Bredvid skolan fortgår den husliga uppfostran: äfven under den lyckliga händelsen, att begge fortgå endrägtigt liksom hand i hand, är dock den förra jemnförd med den sednare i efterhand. För barnen är hemmet gemenligen kärare än skolan, fadren och modren något långt mera än den mest älskade lärare. Sedliga grundsatser och förhållningsreglor, hvilka utgöra skolans hufvudrikedom, bilda icke öfverhufvud uppfostran, utan menniskan föres på dygdens väg derigenom, att hon liksom inandas sedlighetens substans, som är lefvande i föräldrarna och den öfriga familjen. Härtill kommer dessutom, att många och just de nödigaste inverkningarna i uppfostran äro af så fin art, så fästade vid blodsförvandtskapen, och i sina företeelser så flygtiga och hemlighetsfulla, att de undandraga sig hvarje tredje mellankommandes blickar, för att ej ens nämna inverkan.

På barnet är således skolans inverkan till uppfostran inskränktare än hemmets; för ynglingen åter faller den tid, då karakteren får någon fastare hållning — den mognande manbarhetens tid — vanligen utom skolan. I afseende på folkuppfostran är det derföre icke ovanligt att finna hela distrikter, der nitiske lärare arbetat 30 à 40 år, sådant oaktadt likväl allt djupare försjunka i dryckenskap och okyskt lefnadssätt: förderfvet griper äfven dem, som fått god skol-undervisning. Skolans uppfostrings-inflytelse är ringa mot det allmänna lifvets. Det är det uppvuxna slägtet, som bestämmande inverkar på det yngre: såsom de gamle sjunga, så qvittra ungarna, säger ordspråket; äpplet faller ej långt från trädet. Det är således de äldre, hvarifrån det bättre skall utgå: icke kunna skollärarne, huru riktigt de ock gripa sig verket an, reformera hela menigheten.

Mot dessa af Primarius Hupe framställda åsigter har Hr Merget, medlem af pedagogiska Sällskapet i Berlin, i en uppsats om skolans uppfostrande kraft bland annat svarat sålunda:

Skolan åsyftar icke en undervisning, som uppblåser, utan en fortgående lifvande, kärleksfull behandling af undervisningsämnena, hvilken bättrar, d. ä. verkar flit och andelig kraftutveckling. Genom och med skolundervisningen åstadkommes en fortfarande uppfostran. Menniskan har visserligen en ursprunglig drift till verksamhet, men ingen till regelbunden, ordnad verksamhet. Hvarje skoltimma är ett allvarligt tillvänjande vid föreskrifven verksamhet, vare sig af mer mekanisk eller af mer andelig art. De flesta undervisningsföremålen öfva förståndet i följdriktigt tänkande, alla öfva uppmärksamheten, punktliga lydnaden och det villiga deltagandet i ett gemensamt ädelt verk. Detta uppfostrar lika väl som familjelifvet och borgeliga sammanlefnaden. (Skolan innehåller samma för uppfostran nödvändiga elementer, som föräldrahuset erbjuder: 1. Efterdömet, och det säkrare än efterdömet i hemmet. 2. Auktoriteten, på henne öfverflyttad från hemmet. 3. Undervisningen, och den i rikare mått än i hemmet. 4. Tillvänjandet).

Föräldrarne, synnerligen i hufvudstaden, hafva ingen tid att egna åt barnens uppfostran; utan sända dem derföre åt skolan att uppfostras. Sannt är det väl, att en obevakad barnskara snarare är benägen till hvarjehanda oarter än till anständigt uppförande. Men man skickar ej barnen till skolan för att de skola blifva utan tillsyn och styrelse. — I fattigskolan i Berlin äro ⅔ af barnen så till lynnes, att de mer älska skolrummet än hemmet. I byarna på landet kan man lätt skönja hvad inflytelse skoluppfostran utöfvat: man mötes der ej vidare, vid besök, af larmande barnskaror, som med sitt oväsende besvära, utan barnen bete sig höfligt och beskedligt.

Härvid har Hupe genmält: Folkens välfärd och styrka är att söka i kraftiga, endrägtiga och fromma och dymedelst äfven uppfostrande familjer. Kommer det derhän, att i hufvudstaden föräldrarne i allmänhet uppgifva uppfostringskallet, och endast förlita sig på skolan: ve dig då, du konungsliga stad, ve dig, du arma fädernesland! din bästa lifsmärg är då förbi! Emedan uppfostran hufvudsakligen tillhör familjen, är det vigtigt, att familjen ej litar blott på skolan, och att

skolan å sin sida icke gifver större förhoppningar, än som af utgången rättfärdigas. Skolläraren bör ej taga sig min af att kunna omskapa odugliga pojkar till de mest välartade barn, icke uppföra sig så, som hade han ett hemligt medel att göra allt det menliga i de husliga inflytelserna på lärjungarne oskadligt. Till föräldrar, som insätta sina söner i skolan, borde skol-föreståndaren säga ungefär sålunda: Vi lärare i skolan vilja visserligen göra hvad vi förmå för edra barns uppfostran. Men likväl äro de små framför allt fästade vid föräldrarnas själ, och lagda dem på samvetet: fädernehuset — det bör vara den rätta elementar- och borgare-skolan, — det bör vara fromhetens och dygdens gymnasium.

Skolans hufvud uppgift är undervisningen, som å henne ej är blott uppfostringsmedel utan äfven mål uti sig. Uppfostran är den andra ganska vigtiga uppgiften, men underordnad under den förra. Om skolan bildande undervisar, så har hon såsom sådan gjort nog: hennes kraft att uppfostra är svag i jemnförelse med de öfriga uppfostrarnes, synnerligast föräldrahusets och allmänna lefnadens. Om skolan gör sinnelagets och viljans bildning till hufvud-uppgift, och betraktar undervisningen såsom medel, så upphäfver hon sig öfver de för henne genom sakens natur nödvändigt satta gränsor, sätter sig ett mål, som hon ej kan uppnå, sväfvar ut i det tomma och väsenlösa, och försummar det, som egentligen är hennes hufvuduppgift, hennes mål — grundlig kunskap och bildning. Blott derigenom, att skolan håller sig inom sina naturliga och nödvändiga gränsor, kan hon blomstra. Fordrar man förmycket af henne, så lemnar hon intet. På kunskapens träd hänga visserligen mångahanda frukter, ljufliga att åskåda: men de gifva ej paradiset — de borttaga det fastmer ur menniskobröstet. Det bästa kommer ej i menniskosjälen genom undervisning. Man kan vara väl uppfostrad, utan att ha lärt mycket; man kan veta mycket och ändå vara illa uppfostrad. Intellektuell kraft, flit, uppmärksamhet, lydnad, följdriktigt tänkande äro goda; men de utgöra ej den uppfostrade goda menniskan: de blifva sjelfva först af värde genom beskaffenheten af sinnelaget, genom ändamålen, som de tjena, genom bevekelsegrunderna och afsigterna. Med blotta

undervisningen är icke allt vunnet: ännu felar den innerliga till allt godt trängtande och drifvande kraften, ännu felar tron, ännu felar den öfver allt ur menniskan framstrålande och flödande kärleksfullheten: ännu felar hvad Apostelu åsyftar, då han säger: "om jag kunde prophetera och visste all hemlighet och all kunskap, och hade all tro, men hade icke kärleken, så vore jag intet." — Men hvadan kommer kärleksfullheten? Från undervisningen? — Så synes ej Aposteln menat. Den schakt, hvarur en sådan kärlek hemtas, är religionen, är ett fromt och kärleksvarmt föräldrahus. En from moder kan under kyssar, leende och joller ingjuta i barnet hvad ingen undervisning förmår gifva. För barnet och hela det uppvexande slägtet är lifvet, sådant det är i hemmet, i kyrkan, i staten, af mer afgörande inflytelse än skolans inrättning och verksamhet. Barnet ser läraren mer talande än handlande, i det städse återkommande enahanda af lärande, förmanande och uppfostrande för barnets skull; men fadren och modren får det se uti lifvets tusenfaldiga lägen, förändringar och tilldragelser, i anfäktelsen af det onda, i maningen till det goda, i med- och motgång, i goda och onda dagar, i lust och olust.

De af Hupe yttrade åsigterna öfverensstämma helt och hållet med ref:s egen öfvertygelse. c. p.

ÖFVERSIGT AF DEN NYASTE LITTERATUREN.

THEOLOGI.

[44] Strauss-litteratur inom Sverige.

(Forts. fr. Frey H. 4.)

(10) **Strauss och Ullmann, om det förgängliga och beståndande i Christendomen. Med företal af Svensk Prest.** Stockholm, Z. Hæggström 1842. LXIV och 155 sidd. 8:o. (Priset: 1 R:dr 8 sk. B:ko).

(11) **Om de heliga Evangeliernes upkomst och sanning. I anledning af Skriften: Strauss och Evangelierne, för tänkande läsare.** Första häftet. Carlstad, J. Lundberg 1842. 102 sidd. 8:o. (Priset: 32 sk. B:ko).

(12) **Föreläsningar öfver Jesu lefverne af *H. M. Melin*,** Docent i Theologien vid Lunds Universitet. **I. Jesu födelse- och barndomshistoria.** (Föreläst i Lund Höstterminen 1841, med särskilt hänseende till Jesu lefverne af Strauss). **Skriften kan icke varda om intet.** Joh. 10: 35. Lund, på Mag. B. Cronholms förlag, uti Berlingska Boktryckeriet 1842. 247 sidd. 8:o. (Priset: 1 R:dr 24 sk. B:ko).

(13) **Om äktheten och trovärdigheten af de fyra kanoniska Evangelierna, med hänsigt till den mythiska åsigten af Evangeliska historien. Semmandrag af Akademiska Föreläsningar.** Första häftet. Aftryck utur Ecclesiastik Tidskrift. Upsala, Leffler och Sebell 1842. 88 sidd. 8:o.

(14) **Om den Straussiskt-kritiska ståndpunktens förhållande till tidehvarfvets christliga medvetande så väl i allmänhet, som särskilt inom den Kyrkan och den Theologiska vetenskapen. Af *P. G. Åhnfelt*.** Lund, Berlingska Boktryck. 1841. 46 sidd. 8:o. (Priset: 24 sk. B:ko).

N:o 10. Större delen af denna skrift upptages af tvenne öfversättningar, nemligen af STRAUSS' om "Det förgängliga och beståndande i Christendomen" och ULLMANNS deraf framkallade afhandling om "Snillets dyrkan" *). Den förra är en populär framställning af STRAUSS' theologi, likväl äfven här, som öfverallt hos denne Förf., mera förstörande den gamla tron, än upprättande en ny. Den erkänner inga andra belöningar eller straff än den lust eller olust, som åtföljer fri eller hämmad verksamhet, emedan den förnekar en verldsordning, som vore till sitt väsende och sin utveckling upphöjd öfver den naturliga menniskans beräkningar, eller dold för hennes blick, eller obekant för hennes erfarenhet. Den innehåller för öfrigt det redan bekanta om förnekandet af en försoningsdöd, om att Christus icke skall blifva förlorad för oss: Han var ett snille, hvars verksamhet "i hans tal, hans sedliga handlande och lidande" "gör honom oåtskiljelig ifrån religionens högsta form" m. m. — S. förklaring, att "den enda dyrkan, som för de bildade i vår tid blifvit öfrig efter den förflutnas religiösa förfall, är snillets dyrkan", uttalar en historisk sanning, men till sitt värde helt olika uppskattad, då S. deri ser ett bildningens framsteg, men hans motståndare ett bildningens förfall, ett undantag ifrån den allmänna sjelfförgudningen, medgifvet emedan den plattaste kännedom om menskliga naturegåfvor ej kan förneka dess tillvaro, och emedan försöket att jemna allt skulle fåfängt göras derpå. De nyss anförda orden af STRAUSS framkallade ULLMANNS förträffliga uppsats om snillets dyrkan. U. söker deri visa, att snillets dyrkan åtminstone icke kan vara en "tillbedjan". hvilken den fromme egnar Gud allena, och hvilken bör honom egnas af det menskliga snillet, såsom af allt menskligt, att snillets dyrkan icke kan vara menad annorlunda, än att man förnekar tron på en personlig Gud utom verlden, och derigenom "finner sig föranlåten att söka det gudomliga blott inom verlden, och företrädesvis på de lysande punkterne inom andarnes rike." Men "just snillets uppträdande tyckes mig innehålla ett af de kraftfullaste bevisen för tron på — en personlig, sjelfmedveten Gud."

Den Svenske Öfversättaren har lemnat ett Företal, i hvilket han synes "ej kunna annat än såsom en sublimerad hedendom förkasta det nya, som han (STRAUSS) uti den christna sanningens ställe velat gifva oss", men uppmanar att begagna kyrkolärans förmenta nedrifvande genom S. till reform och

---

*) Af denna afhandling är äfven en öfversättning införd i Theologisk Quartalskrift 1841, H. 2.

förbättring. Huruledes? Jo, bort med tron på gamla Testamentet såsom källa för christlig sanning (S. X), med tron på nya Testamentets bokstafliga sanning, så snart man ej finner sig vid att godkänna den (se t. ex. s. XI), med den christna kyrkans hittills gällande tro på Christi försoningsdöd (s. XX, XXI) m. m. Men kan ej religiös eftertanka och erfarenhet föra oss till insigt och erkännande af den gamla kyrkolärans sanning, finna förvillelser i den nya visheten? Ingalunda; ty en supranaturalist är blott den, som "åtnöjande sig med föregångares åtgärder, binder sig vid dessas förklaringar, som sina mästare" (s. V). Att tro på den gamla månghundra eller tusenåriga läran, detta är, så mena dessa nya vishetskrämare, att vara slaf af gamla meningar, men att ogilla det gamla, om ej på egna, likväl på någon auktoritets grunder, som ej ännu åldrats nog, för att vara i tanken och lifvet nog bepröfvad, det är att vara vis. Det synes ej ens vara nog, om man medgifver grundsatsen af fri pröfning och möjligheten af fordna misstag, man måste påyrka, att det gamla är odugligt, äfven om detta yrkande vore hos de fleste en bekännelse, att de allsicke pröfvat.

Vid detta företal måste ref. anmärka den besynnerliga företeelsen, att dess Förf., Hr I., kallar sig Svensk Prest. Det är visst möjligt, att så är. Men hvad är väl meningen med denna försäkran, då Förf. framträder i det närmaste namnlös? Förf. utmärker sig onekligen genom lärdom och stilistisk färdighet, men hans religiösa öfvertygelse har stannat vid den kritiska, religiösa och vetenskapliga, halfhet, som tillhörer, ibland nyare Tyskar, SCHLEIERMACHER m. fl. Vill nu Förf. uttala denna halfhet i Svenska presterskapets namn, så fordrades, att man skulle tro hvarje ståndets medlem vara färdig att den godkänna. Troligen protestera de fleste deremot. Eller kallar Förf. sig Svensk Prest, för att genom sin bekännelse bereda åt sitt stånd af det allmänna vettet berömelsen af den nu så mycket beprisade fördomsfria forskningen, såsom hvarje yttrande kallas, i hvilket en skymt af sjelfsvåld eller afvikelse från det vanliga visar sig? Eller är det, för att inför detta allmänna vett öfver presterskapet samka smäleken af affall och förnekelse af besvuren troslära, — eller af okunnighet om den omätliga inre rikedomen af kyrkolärans innehåll, äfven för den högsta snilleodlings djup och skärpa? — Att en författare ej utsätter sitt namn, dervid finner ref. ingenting att anmärka; men att en namnlös man vill anses föra talan för en hel samhällsklass, detta är, enligt ref:s tanka, ett högst tadelvärdt oskick.

N:i 11—13. Det tänkesätt, som förnekar Christendo-

mens och Bibelns historiska sanning, framträder redan i sina första grundsatser i en kretsgång, som hos den uppmärksamme granskaren väcker tvifvel på detta tänkesätts tillförlitlighet. Det förklarar nemligen kort och godt för orimlig all tro, som innehölle något emot en af det godkänd philosophi stridigt. Deraf följer, att det måste förklara hvarje erfarenhetens vittnesbörd för villfarelse eller lögn, om det synes bevittna sanningen af något annat än dessa begrepp. Men detta samma tänkesätt vänder sig med stort sjelfförtroende till granskningen af de bibliska böckernas trovärdighet: det vill ur deras historia och inre beskaffenhet visa deras otillförlitlighet, äfven utan afseende på de läror de innehålla. Deraf skulle åter följa, att om, medelst historisk granskning, den emot Bibeln höjda anklagelsen för motsägelser, falska författarenamn m. m. kan häfvas, och dess författares trovärdighet genom yttre bevis bestyrkas, så måste äfven dess lära vara sanning, och det orimliga låta sig rimma. Straussianismen vågar på detta vad hela sin vishet.

Den kan likväl utan stor fara våga den. Ty om än kritiken skulle förmå föra sina osvikliga resultater ända derhän, att den visade Evangelierna vara författade af Jesu omedelbara lärjungar, och i den minsta historiska omständighet vara sanning, så återstår alltid den utvägen, att förklara deras innehåll, så vidt den enskildes öfvertygelse ej vill godkänna det, härflyta ur en illusion, ett sjelfbedrägeri, eller någon annan mer eller mindre ren källa, såsom t. ex. Straussianismen förklarar uppkomsten af tron på Christi uppståndelse.

Vädjandet till den historiska kritik, som till- eller fråndömmer Evangelierna trovärdighet, är således i sjelfva verket ifrån Straussianismens sida endast ett skenfagert föregifvande, gjordt under förbehåll, att denna trovärdighet ur ett eller annat skäl måste förkastas. Denna kritik är ett försök af de tvistande partierna att öfverbjuda hvarandra i historisk forskning, beläsenhet och skarpsinnig kombination: den är en rättegång, förd med skickligaste advokatur, mellan det naturliga vetandet och den christliga tron, om Bibelns värde. Men fullkomligt oväldig domare skulle endast den kunna vara, som hvarken hade religiös tro eller otro.

Men ehuru föga den historiska kritiken förmår undantränga eller lösa tidens djupare vetenskapliga och religiösa tvifvel om nödvändigheten af Guds ifrån verlden afskilda väsende och personlighet, och af en religionens historiska grundval, så har den likväl ej derigenom förlorat sin vigt. Den visar det falska i Straussianismens påstående, att saken redan vore afgjord till dess fördel, den visar, att snarare

motsatsen är afgjord, och att det historiska tviflet troligen ej åter framkallades, om ej det religiösa tviflet tid efter annan måste göra försök att dymedelst frilösa sig ur den historiska sanningens fjettrar.

De ofvan anmälda tvenne skrifterna, hvilka nära samtidigt utkommit, hafva på ett högst förtjenstfullt sätt meddelat de resultater, hvilka dels andras, dels författarnes egna forskningar medfört för Bibelns trovärdighet. I hvardera af dem följes en olika plan, och de lofva att derigenom tillsammantagna upplysa ämnet med största omfattning och mångsidighet. Ingendera är likväl ännu fullbordad.

N:o 11 öfvergår, efter att hafva uppdragit på de första sidorna "grundlinierne till en religionsfilosofi", till undersökning om myth och tradition, hvilken indelas i den sagolika och historiska. Den Evangeliska historien är af det sednare slaget. Förf:s snillrikhet och lifliga framställning göra denna bok särdeles intressant, ehuru ref. anser den med mindre lugn och grundlighet än de öfriga tvenne behandla sitt ämne, emedan den kanske mer än dessa funnit sanning, der det mörka ämnets natur medgifver endast sannolikhet, och sannolikhet, der större tviflare finna endast möjlighet, eller icke ens denna. Ref. tvekar, om den i inledningen angifna skilnaden mellan tro och vetande, enligt hvilken den förra vore en kunskap, på hvilkens sanning kan tviflas, det sednare en otvifvelaktig, gifver någon serdeles vinst för religionsphilosophien, helst som denna skilnad ej varseblifves, om icke uppmärksamheten står utom den högre sanningens område. Ty för det sinne, som mottager upplysning af sanningens Ande, gäller trons sanning med samma visshet och nödvändighet, som "vetandets." Den religiösa menniskan är lika viss, om ej vissare, derom, att det är en Gud, som derom, att solen går upp i morgon lika som i dag. Ref. kan derföre ej heller i den ovisshet, som synes vidlåda tron, se en välgörande naturinrättning, utan en störande oordning: en dess beskaffenhet, som Förf. synes erkänna, då han erkänner syndens förderfliga öfvermagt öfver menniskan.

Förf:s yttrande (s. 26), att myther icke bildades medvetslöst, och icke af folket, utan medvetet af prester, lagstiftare och skalder, synes vara nog otydligt. Att mythers bildare ibland ett folk var prest, lagstiftare och skald, — troligen aldrig ettdera, utan på en gång allt — är visst onekligt; men han uttalade derigenom ett ord, som var uttrycket för ett helt folks bildning: hvad som dunkelt och omedvetet rörde sig inom en folkstams lif till bildning af kyrka och stat, till förklaring af gemensam erfarenhet och gemensamt

hopp, detta uppklarnade till medvetenhet genom mythen, det anslog alla, blef **allas** egendom, emedan alla deruti igenkände sitt eget dittills medvetslösa sträfvande. Det strider ock emot all erfarenhet, att en lära, i hvilken menskligheten bekänt sin tro, förr skulle hafva funnits i begreppet, än i lifvets obestämdhet afspeglat sig i mythens dunkla väfnad: och besynnerligt vore, om mythbildaren hade sjelfmedvetet till myth förvandlat en idé, hvilken **han** klart genomskådat i tankens form, men hvilken först sednare, efter århundraden eller årtusenden, blifvit återfunnen i sin renade gestalt. Ty att i mysteriernas eller prestkasternas hemlighetsfulla läror en renare vishet förvarades är ej troligt.

Denna ofrivilliga mythbildning egde naturligtvis rum endast då, när mythen först framsköt ur menskliga medvetandets mörka grund. Helt annorlunda var förhållandet, när mytherna öfverflyttades, icke ifrån folk till folk, — ty derpå torde ej exempel gifvas, om ej vid tvenne nationers sammansmältning med hvarandra, — utan, såsom vid det gamla Roms början, genom lån ifrån en folkstams odling till stadgande af andelig och verldslig författning inom en sammanrafsad menniskohop, hos hvilken saknades ett folklifs mythbärande grund.

Ref. vill derföre finna det oriktiga hos Strauss, icke i antagandet af mythens ofrivilliga bildning, utan i det hos en med stora anspråk framträdande vetenskapsman nästan löjliga påståendet, att myther skulle hafva uppstått **utom** ett folklif i en tid, hvilkens förståndsodling och otro arbetade, ibland hedningarne, på mythernas öfversättning till afsöndrade förståndsläror, och ibland Judarne, på historiens likadana förvandling: under det en herrskande philosophi skulle tyda forntidens gåtlika vishetsaning *).

Den temligen konstlade och för det resultat Förf. söker öfverflödiga förklaringen af Joh. 5, 1—4 har för många godtyckligheter för att ega något värde. Läsarten Bethesda har för sig den största auktoritet af handskrifter: Bethzeta har, ref. veterligen, ingen enda för sig af de äldsta handskrifterna. Endast om fjerde och halfva tredje versen kan tvifvel ega rum, om de äro af Johannes, emedan de vigtigaste manuskripterna sakna dem: hela den öfriga berättelsen är lika tillförlitlig, som Evangeliets öfriga innehåll. På de osäkra delarne kan ingenting byggas. Att åter förklara hela berättel-

*) Religionernas indelning, i afseende på sina beståndsdelar, i theologiska eller physiska, politiska och poetiska, är temligen säkert frukten af en bildning, som förlorat tron på dessa religioners sanning, men i öfverensstämmelse med sin egen insigt ville förklara sig deras uppkomst.

sen för en vanställd öfversättning ifrån Hebreiskan synes ref. sakna alla giltiga skäl.

Att Matth. Evang. skulle hafva blifvit införd till läsning i stället för Mosis lag och för att, i motsats emot denna, undervisa i Christi sedolära, synes ref. vara en gissning, nog vågad för att kunna stödjas af de grunder, som derföre blifvit anförda. Hvad hindrade, att tyda och använda lagen såsom Propheterna? När eller om lagen upphörde att läsas vid de christnas gudstjenst, derom kan ref. för ögonblicket ej yttra sig, men att det skett så tidigt och allmänt lärer ej kunna bestyrkas af Justini Martyris åberopade yttrande (s. 96), "att vid de Christnas Gudstjenst om söndagen upplästes Evangelium och propheternas skrifter." Ty icke allenast kan uttrycket propheternas skrifter här tagas i den vidsträckta bemärkelse, att det äfven innefattar lagen, utan Förf. anför ock sjelf (s. 101) följande ord af den med Justinus samtidige Hegesippus: "det predikas i hvarje kyrka lagen, profeterna och kyrios."

Det är ej ref:s afsigt att anföra alla de anmärkningar, som kunna föranledas af denna eller de öfriga skrifterna. De öfverensstämma icke alltid sinsemellan. Så antages i N:o 11, att Matthæi Evang. är skrifvet på Hebreiska, och sedan öfversatt på Grekiska, men deremot i N:o 13, att den Grekiska text vi nu hafve är original, icke öfversättning.

N:o 12 är, hvad äfven dess titel utvisar, olika de begge öfriga deruti, att den icke utgår ifrån undersökning af böckernas äkthet, utan af innehållets sanning. Förf. har indelat sitt arbete i historien om Jesu 1) födelse och barndom, 2) offentliga verksamhet, 3) lidande, död och uppståndelse, och har i den hittills utgifna delen lemnat den första. Den utmärker sig genom Förf:s grundlighet och värma för sitt ämne: endast måste ref. tillstå, att han ej alltid funnit sig tillfredsställd af Förf:s utflygter och betraktelser, hvilka då tycktes vara antingen mindre genomtänkta, eller mindre klart uttryckta; såsom t. ex. hvad som, sid. 79 o. följ., yttras om christendomens classicitet.

N:o 13. Här meddelas sammandrag af i Upsala hösten 1841 hållna föreläsningar af Prof. A. E. Knös. Det afhandlar ämnet under följande rubriker: 1) tvistefrågans vigt, ålder och grundbestämmelser, 2) allmänna grunder för den Evang. historiens trovärdighet, 3) källorne för Evangelisternes berättelser, 4) Matthæi Evangelium. Förf. har sökt hos Matth. finna en "realordning" i ämnenas framställning, hvilken åsigt likväl icke låtit genomföra sig i afseende på hela detta Evangelii innehåll. Arbetet måste genom Förf:s grundliga lärdom och stilistiska förmåga ega ett högt värde.

N:o 14. "Denna afhandling, som upplästes vid Skånska Prestsällskapets sammanträde i Lund den 20 sistl. Oktober, gör synbarligen intet anspråk på att vara någon egentlig vederläggning af den straussiska åsigten; författarens afsigt har blott varit att lägga denna i öppen dag och visa i hvad sammanhang den kan befinna sig med tidens religiösa cultur" (s. 3). De afdelningar, under hvilka Förf. afhandlar sitt ämne, äro i titeln angifna. Förf. har visat sig vara sitt ämne vuxen; denna förklaring af en man, som tillhörer det tjenstgörande presterskapet, är ett fägnande bevis, att tidens teeken hos Svenska Kyrkans herdar ej undgått uppmärksamhet. L. A. A.

[45] Mörkrets Partigängare i den Protestantiska Kyrkan, deras Väsende och Syftning. Af Dr *H. A. Bergmann*. Öfversättning. Stockholm, L. J. Hjerta. 1842. 162 sidd. 12:o. (Priset: 40 sk. B:ko).

Hvilka dessa "Mörkrets partigängare", dessa "Mörkermän", "mörkerhjeltar" äro, mot hvilka Förf. drager i härnad, röjes dels genom de i noterna gjorda utfallen mot *Berl. Evang. Kirchenzeitung* vanligen med begagnande af D. Schulz' diatriber mot nämnda blad, dels genom utmärkandet af de "ursinniga" troslärор, hvilkas vidhållande anses såsom ett hufvudkännetecken på dessa af ett "förvändt system omtöcknade hjernor." Af det förra upplyses, att med dessa namn betecknas i främsta rummet den Evang. Lutherska Kyrkans mest aktade hufvudmän inom Tyskland. Af de förkastade troslärornas beskaffenhet finner man, att under de ofvannämnda epitheterna sammanfattas ej blott alla de, som nitälska för bibehållandet af den evangeliska Kyrkans tro i dess allvar, utan i allmänhet alla som tillegna Christus gudomlig dyrkan eller nåse honom såsom Gud. Ty, jemte lärorna om Treenigheten, Arfsynden och Djefvulen, sådana de af Evang. Luth. Kyrkans "offentliga bekännelser" fattas och framställas, förkastas såsom dessa "Mörkermäns" "ursinniga dogmer" förnämligast den läran, att Christus är Gud. "Endast af Christi Gudom hafva de på intet vis nog; han är fullkomligt deras Gud sjelf" (p. 65).

"Men icke blott dessa, den protestantiska Kyrkans fordna lärор, ifrån hvilka ett grundligt och förnuftigt bibelstudium redan längesedan återfört alla upplysta (!) theologer, söka desse mörkrets män att ånyo göra gällande; de gå än vidare, de fråndöma (!) den gode Guden icke allenast äran af verldens skapelse, och tillerkänna den endast åt Sonen, utan

Gud måste äfven afstå från verldens styrelse, hvilken Sonen äfven efter deras utsago, efter sin himmelsfärd tagit i beslag." Mot hvilken bekännelse kan detta virrvarr vara riktadt? Månne mot den Evang. Lutherska, som så strängt fasthåller, att "Fadren, Sonen och den Hel. Anda äro en enda Gud i ett och samma Gudomsväsende", och enligt hvars lära Gud och Son alldeles ej är någon motsats, der de båda lemmarne utesluta hvarandra, der således ej kan blifva fråga om att "frådöma" Gud och tilldöma Sonen? Man skulle snarare tro de utpekade vara några affälliga rationalister eller Socinianer, hvilka i upphöjandet af "menniskan Jesus" gått längre än Förf. skulle önskat. — Men rätta förhållandet är väl här, som flerstädes i denna bok, att Förf. bildat sig ett hjernspöke, mot hvilket han löper storm med all magt, förmenande sig hugga på den Evang. Kyrkan, under det han hugger i vädret.

En slags kritik företager sig Förf. af dessa kyrkans klandrade dogmer. Dervid presenterar han sig, då frågan är om Arfsynden och Treenigheten såsom en, den der allenast vill låta vår Frälsares ordagranna utsagor gälla såsom bevis. Han uppmanar sålunda sina motståndare "att genom klara ord ur den christna religionens stiftares mun bevisa läran om arfsynden i ofvannämnde mening fattad", och förkastar derefter samma dogm, äfvensom läran om treenigheten, emedan de ej anses af Frälsarens ord kunna bekräftas. Dogmen om Djefvulen, hvilken ur Frälsarens egna ord och handlingar eger sin förnämsta bekräftelse, förkastas deremot på den grund, att "den dummaste skolgosse har i hvarje byskola aflagt forntidens tro på djefvulen." Huruvida detta är öfverensstämmande med verkliga förhållandet, lemna vi derhän. Tydligt är emedlertid, att Förf. här stöder sig på en helt annan auktoritet, än Frälsarens ord, nemligen på det af Strauss så ofta åberopade natidens medvetande, hvarmed då menas det naturliga, opånyttfödda förnuftet — en auktoritet, som af det högre religiösa medvetandets motståndare under alla tider blifvit åberopad och af dess förfäktare städse jäfvad. Att afgöra striden mellan dessa olika intressen kan ej här komma i fråga. Vi nöja oss med att allenast hafva något lyftat på den mask af christtrogenhet, hvilken Förf. behagat påtaga till åtskilliga läsares lugnande och vinnande.

De förutnämnda, af Förf. såsom "mörkermän" utpekade trosförvandterna, har Förf. framställt såsom varande i själ och hjerta "Jesuiter", hvilka sträfva — visserligen ej att förena Protestantiska kyrkan med det redan bestående Påfvedömet, men att under sken af kyrkotukt, trosenhet etc. in-

föra i den Prot. Kyrkan en ny och, om möjligt, ännu mera tryckande hierarki, som skulle göra dem sjelfva till påfvar. Någon faktisk bevisning af dessa sina påståenden har Förf. ej försökt, om man undantager några få högst magra anekdoter, hvilka allsingenting bevisa. Hvartill skulle ock bevisning tjena i en bok, hvars tydliga ändamål är att framställa ett ideal af andelig fräckhet och gemenhet, sådant det kunnat till sitt största omfång utbildas i Förf:s hjerna? Sin egentliga och förnämsta svärta erhåller likväl detta ideal genom de motiver Förf. underlägger sina mörkerhjeltars handlingar, och de förmodanden han gör om hvad desse mörkerhjeltar skulle företaga sig i fall de blefve fullkomligt segrande. Ty med en stor del af de handlingar, hvilka han citerar, förhåller det sig just på samma sätt som med de ofvan anförda förvillelserna i tron, att det synes ganska ovisst, huruvida de ej, i och för sig betraktade, äro både välmenta och för sann, lefvande Christendom gagneliga, oaktadt de från Förf:s synpunkt, hvilken är det uppbragta partisinnets, betraktas hos motståndarne såsom mörkrets bedrifvanden. Sådana handlingar äro t. ex. de rättroendes bemödanden, att genom "predikningar" och "stridsskrifter" göra "deras trossystem gällande"; Förf. gör ju i denna stridsskrift sjelf ett sådant försök för sin tro; deras ifver att af de med dem likatänkande bilda en "allmän och innerlig förening", på samma sätt som Förf. manar sina ljusmän att gemensamt bekämpa mörkermännen. Ja, till och med deras uppmaning att ej afhöra "otrogna professorer, som hylla den haltlösa och ytliga rationalismen" torde kunna räknas hit; ty en sådan uppmaning måste ju hvar och en, som sjelf är lefvande i tron, och älskare af grundlighet gifva dem, som vilja blifva stadfästade i tro och grundeligen undervisade, samt icke hafva någon tid att onyttigt förspilla. Den torde föröfrigt finna rättfärdigande i Förf:s egna ögon genom de ord, hvarmed han framställer faran att läsa "Mörkermännens" andaktsböcker, emedan man nemligen småningom kan införlifva sig med en trosriktning, som man i början alldeles ej var tillgifven (p. 152).

Likaledes torde de Evang. Lutherskes bemödanden att lägga folkundervisningen i händerna på rättroende lärare, samt nit för spridandet af andaktsböcker, författade i andan af den tro de hålla för den rätta och saliggörande, vara i sig sjelfva förkastliga. Den indifferentism, som här rekommenderas, hindrar ej ens rationalisterna sjelfva att i dylikt hänseende göra åtskilliga bemödanden, såsom bevittnas af tillståndet i en del af Sachsen, och genom "de bekanta Arauer Andaktsstunderna, som i många upplagor hafva utbredt sig ibland folket." —

Den utmärktaste andaktsbok, som från de förhatliga "mystiska pietisterna" i sednare tider utgått, skildrar Förf. i följande tirad: "Derföre (emedan man genom smädelser ingenting kunnat uträtta) föddes under nyare tiden ett verk till verlden **under samma titel** (andaktsstunder), som behörigen är genomträngdt af längesedan förkastade (!) trossatsers gamla surdeg, och bebrämadt med skandalösa (!) knittelverser, sådana som sedan århundraden icke mer förfärdigas ens i ett skomakargille." Förf. uttrycker sig här otydligt, men ref. skulle mycket misstaga sig, om ej här åsyftas de, äfven hos oss välbekanta, Tholuckska Andaktsstunderna?

Den öfverdrifna bitterheten i detta Förf:s orättvisa omdöme öfver ett allmänneligen värderadt, äfven hos oss väl kändt arbete, kan ej annat än väcka stark misstanka mot tillförlitligheten af Förf:s öfriga omdömen. Också bära de alla spåren af den ilsknaste partiförbittring. Svårligen kan man tänka sig någon art af skandalös machination eller nedrig och grym afsigt, som ej påbördas dessa förhatliga "Mystici." Vi vilja ej påstå, att i deras stridskrifter den christliga kärlekens eld ständigt vårdas med den ödmjukt samvetsgranna omsorg, som borde ega rum. Men för sin del tillstår ref., som haft tillfälle att se en och annan journal från både den rationalistiska och supranaturalistiska sidan, att den förra åtminstone icke eftergifver den sednare i skällsord. I den ifrågavarande skriften tyckes rationalismen hafva i fanatism öfverbjudit sig sjelf. Den serdeles fyndighet, Förf. visat i påhittande af gemena epitheter, gifver oss rätt att mot honom sjelf rikta förebråelsen för den "oärliga strategi", som sätter "vissa benämningar såsom ök- och spenamn i omlopp för att derigenom genast injaga afsky och hat hos barn och enfaldigt folk, och att bibehålla ett osaligt förföljelsebegär mot dessa oskyldigt förtalade." Just emedan ref. i allmänhet högt ogillar detta fula sätt att strida, tvekar han ej att högt ogilla detsamma äfven hos Författaren.

A. F. B.

[46] Concordia Pia: Churfurstarnes, Furstarnes och Tyska Ständernas, samt deras Andeliga Lärares, som Augsburgiska Bekännelsen tillgifne äro, Christeliga, enhälliga och upprepade Tros och Läras Bekännelse jemte Decretum Upsaliense, eller det Beslut, som på Upsala Möte år 1593 författades m. m. Ny upplaga. Umeå, P. M. Lundberg 1842. På Bokbindaren J. G. Håkanssons förlag. XII och 520 sidd. 4:o. (Priset: 4 R:dr 16 sk. B:ko).

För 112 år sedan, år 1730, utgafs af vår Kyrkas symboliska böcker den Svenska öfversättning, hvilkens titel är aftryckt i den nu anmälda nya upplagan. Det var första gången de tillsammans utkommo på Svenska.

Att nu omtrycka denna öfversättning är ett lofvärdt företag i en tid, då man allt mera öfversvämmas af sådana Tyska bokpressens alster, som under skenbar lärd pröfning eller med öppen fräckhet predika odugligheten af Evang. Lutherska Kyrkans lära. Man kan väl stundom förmoda, och många ådagalägga det uppenbart, att de icke känna denna lära; men så mycket nödigare är, att de samvetsgranne sättas i tillfälle att granska och pröfva.

För ett sekel sedan hyste man samma farhågor för Kyrkans undergång, beredd genom Pietister och Herrnhutare, som man nu hyser för Kyrkans fall, förorsakadt af Pietister och Methodister. Om de fordna fienderna, utom de alltid vaksamme Katholikerne, hör man knappt mera talas. Efter ett sekel torde man ock förvåna sig öfver vår skrämsel. Men icke må man vara blind för faran: den pålitligaste varnaren är de symboliska böckerna.

Mera egen för vår tid är den Kyrkans fiende, som anser protestantism vara en frikallelse från andra religiösa band, än hugskottets, med den fria pröfningens namn beprydda. Åt denna må Kyrkan erbjuda äfven sin lära till pröfning.

L. A. A.

MEDICIN.

[47] Förslag till förbättrade anstalter för Arméens sjukvård i fält; på Kongl. Maj:ts Nådigste befallning till trycket befordradt. Stockholm, Norstedt & Söner 1842. 71 och XLVII sidd. 4:o. Med 4 plancher i stentryck.

Sedan H. K. H. Kronprinsen, i Dess egenskap af General-Befälhafvare för 4:de Militär-Distriktet, gjort framställning om angelägenheten af ett förbättradt ordnande af de militära sjukvårdsanstalterna, uppdrog Kongl. Maj:t d. 8 Jan. 1839 åt en komité, att omarbeta de i detta afseende hittills gällande reglementen, samt att afgifva förslag till ändringar deruti. Komitén, hvars medlemmar voro Presidenten Frih. Peyron, Ordförande, General-Majoren Lefrén, Medicinal-Råden Trolning och Ekelund, Majoren Lode samt Kapitenen vid Flottan Bäckborg, afiemnade d. 8 Jan. 1840 sitt betänkande, hvar-

öfver Sundhets-Kollegium sedan under d. 11 Juni afgif sitt yttrande. Utom dessa båda handlingar innehåller närvarande Förslag f. d. Stats-Rådet Frih. Cederströms tankar i ämnet, samt af Medic.-Rådet Thelning författade upplysande noter till komitéens betänkande, och har blifvit befordradt till trycket på Kongl. Maj:ts befallning, för att utdelas till högre militärpersoner och till läkarepersonalen i riket, hvilka kunna inkomma med erinringar deremot innan 1842 års utgång.

Att våra militär-sjukanstalter äro ingenting mindre än ändamålsenliga och tillfridsställande, finner man icke allenast deraf, att det ännu gällande reglementet för arméens sjukhus är utfärdadt under Pommerska kriget 1757—62, utan äfven vid jemnförelsen med andra staters anstalter i detta afseende, och i synnerhet af den bedröfliga erfarenheten under 1788 och 1808 års krig. Och att dessa anstalters ordnande och bestämmande, så väl i afseende på personal som material, bör ske under fredstid, och ej då krig redan utbrutit, derom vittnar utgången af de bemödanden, som blifvit gjorda att för tillfället afhjelpa det bristfälliga. Det måste således vara med tillfridsställelse hvarje fosterlandsvän ser uppmärksamheten riktad åt detta håll; och skulle någon finna de i närvarande förslag kalkulerade kostnader för dryga, bör han besinna, huru liten del de dock upptaga af hvad vår armé kostar, och att deras ändamål är att vid ett blifvande krig skydda landets söner och blomma — de beväringsskyldige — från det rysliga öde, som under 1788 och 1808 års krig träffade soldater och landtvärn, då flera föllo för sjukdom, vanvård och nöd, än för kulan och bajonetten.

Komitéens betänkande börjar med anförande af några uppgifter, hemtade från 1788 och 1808 års krig. Ingen torde utan rysning läsa dessa "bevis, huru dyrt ett land får umgälla oraktlåtenheten att i tid vara betänkt på ordnandet af krigsmagtens helsovård i fält"; och mången torde aldrig haft någon aning, än mindre kunskap om förhållandet. Så erfar man t. ex. huru under 1789, Nov. till 1790, Dec., i Carlskrona och på Kyrkö åtminstone 20,000 (tjugutusende) afledo; huru de sjuka under denna tid lågo inpackade i för tillfället uppslagna sjukhus, och sköttes af Tyska fältskärer, hvilka med musköten eller fuktel måste hållas i tukt och ordning; huru efter träffningen vid Oravais, der 30 Officerare och mer än 1200 man blesserades, arméen uti bandage-tillgång egde 3 lakan och 3 lintyg; huru i Jan. 1809 af Norra Finska arméen mer än 2500 sjuke lågo spridda i de uslaste qvarter i Torneå och hvar derömkring, der det isade golfvet i flera sjukhus var otillräckligen skyldt af skämd halm, och träng-

seln till den grad ohygglig, att "i ett pörte, den aldrig mer än 6 personer legat, voro nu inpackade 30" o. s. v.

All helsovård bör hafva till föremål att förekomma sjukdomar, att hämma deras kringspridande, sedan de en gång utbrutit, och att, så fort möjligt är, till helsan återställa de insjuknade. Såsom hufvudsakliga medel att förekomma sjukdomar anser komitéen 1) Ett ändamålsenligt val och användande af de individer, som i krigsståndet ingå; och i detta afseende visas nödvändigheten af ett kassations- och approbations-reglemente, serdeles vid beväringsmönstringarne, hvarvid hittills så olika åsigter blifvit följda, att då t. ex. i Vesterbottens län år 1839 13 procent ställdes på tillvext eller kasserades, samma år i Kronobergs län detta skedde med 65 procent; 2) Sund och tillräcklig proviant; 3) Ändamålsenlig beklädnad, hvarvid påpekas skadligheten af soldatens nuvarande hufvud-, hals- och fotbeklädnad; och 4) Noggrannt uppfyllande af de skyldigheter, som till förekommande af truppens ohelsa åligga befälet.

För att hämma sjukdomars spridande och, så fort som möjligt, till helsan återställa de insjuknade, anser kom. nödigt att inrätta s. k. Sjukvårdsstyrelser, åt hvilka närmaste tillsynen öfver och besörjandet af arméens sjukvård i fält uppdrages. Hvarje sådan sjukvårdsstyrelse bör vara sammansatt af en militärledamot, en Intendent eller Kommissarie och en läkare från Fältläkare-korpsen; och sådana styrelser skulle bildas för hvarje regemente, hvarje fördelning och hvarje armé, samt alla höra under en Öfver-Sjukvårdsstyrelse.

Men på det att dessa styrelser må kunna verka med önskad framgång böra de hafva att påräkna: 1) En kunnig, praktiskt bildad och fullt tjenstbar fältläkare-korps och pharmaceutisk personal; för en armé af 50000 man, då 10 procent behöfva vårdas på sjukhus, beräknar kom. det erforderliga antalet läkare till 190 legitimerade och 180 underläkare; men ehuru rikets läkarepersonal från 1817 till 1838 ökats med 115, uppkommer här en brist af 65 legitimerade läkare, till hvars fyllande kom. föreslår åtskilliga åtgärder. 2) En väl vald och organiserad tjenstemanna-personal inom hvarje gren af ekonomiska sjukvårdsbestyret. 3) En militäriskt sammansatt korps, hvarifrån betjening för den egentliga sjukvården m. m. erhålles; denna korps beräknas till 5 procent af arméen och föreslår dervid kom., att en del deraf undervisas i sjukhandräckningar, sådana som koppning o. s. v. i likhet med hvad i Preussen eger rum. 4) Väl organiserade sjukvårdsinrättningar, nemligen rörliga sjukvårdsinrättningar (förbinderier, ambulances), Fältsjukhus och Tillfriskningsinrätt-

ningar. 5) Förråder af dertill nödiga persedlar; hvarvid uppmärksamheten fästes vid anskaffandet af sådana persedlar, som vid förefallande behof ej stå att få, samt insamlandet i fredstid af linne till förband jemte beredt charpie. 6) Erforderlig tross till fortskaffande deraf.

Detta är i korthet hufvudinnehållet af kom. betänkande, hvars alla detaljer här naturligtvis ej kunna anföras, och som är åtföljdt af detaljerade inventarier och kostnadsförslag. I sitt utlåtande deröfver har Sundhets-kollegium instämt i komitéens åsigter. Frih. CEDERSTRÖMS tankar i fråga om sättet att verkställa komitéens förslag äro väl affattade, och yrkas deri bland annat, att arméens General-Sjukvårdsstyrelse genast bör, jemväl för fredstid, provisoriskt tillsättas, samt att af densamma arméens sjukhus-reglemente och dermed sammanhang egande instruktioner böra utarbetas.

De betänkandet bifogade och af Med. Rådet THELNING författade upplysande noterna äro ganska intressanta, och hedra sin författare på samma gång som de utvisa, att komitéen egt att vid sina beräkningar och förslager rådfråga så väl den erfarenhet, som under de stora kontinentalkrigen insamlades, som ock detaljerade uppgifter om militär-sjukvårdens organisation i Preussen och Frankrike.

De fyra plancherna föreställa en förbindningsvagn samt flera bårar för blesserades transporterande. N. J. B.

[48] Handbok för Brunnsgäster af *Philip Alfort*. Första häftet: Beskrifning öfver Sveriges förnämsta helsobrunnar. Stockholm, L. J. Hjerta 1842. 134 och VI sidd. 12:o. (Priset: 32 sk. Bko).

Denna bok utgör början af ett större arbete, som, enligt hvad man af inledningen kan gissa sig till, kommer att heta "Bibliotek för vattenläkekonsten" och "som kommer att bestå utaf trenne hufvudafdelningar, nemligen: 1) mer eller mindre utförliga beskrifningar öfver Skandinaviens och Finlands helsokällor, samt de förnämsta brunns- och badinrättningarne i Sverige; — 2) afhandlingar öfver vattnets begagnande såsom läkemedel, och 3) anvisning till artificiella mineralvattens beredning. Det är således icke blott en handbok för dem, hvilka ämna besöka några af våra inhemska helsobrunnar, utan tillika en anvisning för läkaren rörande användandet och för apothekaren m. fl. rörande beredningen af de olika, hittills bekantblifna helsovattnen."

Häraf synes, att Hr P. A. företagit sig ett godt stycke arbete. Huru han skall gå ut dermed kan väl ingen på för-

hand precis säga; men ref. vågar, med ledning af den prof. hit han nu har för sig, förutspå, att detta ej kommer att gå lika bra, som föresatsen varit god, och fruktar för Hr P. A:s räkning, att många instämma i samma spådom.

Hr A:s mening är, att "denna Handbok må gifva dem, som ämna besöka någon helsokälla, alla dervid behöfliga underrättelser, samt tillika vara en passande lektyr för brunnssällskaperna. Vägrutor till hvarje brunn, omkostnaderna för dess begagnande, samt dess historia och af erfarenheten visade egenskaper med afseende på häfvandet af olika sjukdomar — utgöra således de väsentligaste notiserna." Hvad vägrutor och omkostnader angår, så äro de verkligen anförda, förmodligen efter någon vägvisare och efter annonser; någon annan källa för dem behöfves ej heller. Den historiska afdelningen är för olika ställen mer eller mindre utförlig, och ej alltid sådan, som den bordt kunna blifva med de under rubriken: Litteratur uppgifna källorna. I beskrifningen öfver Porla får inledningen till Berzelii undersökning af dess källvatten utgöra ställets geographi och historia; och hela beskrifningen utgöres nästan endast af denna undersökning och tvenne aftryck ur Inrikestidningen, likasom beskrifningen öfver Johannisdahl vid Köping utgöres af trenne bidrag af Dr Ringenson. Vid uppgifterna angående vattnens verksamhet hade, likasom måhända på flera andra ställen, varit att önska, att Förf. ej brukat sina egna ord utan sin sagesmans ord med citationstecken, hvilket kanske på flera ställen i boken tålt att användas, om man får döma af stilens olikheter här och der. En del ställen synas tydligen, serdeles vid jemnförelse med företalet, vara Hr A:s egna.

Vid de flesta helsovattnen stå äfven deras kemiska undersökningar anförda, då sådana finnas att tillgå. Detta vore alldeles i sin ordning, om endast resultaterna deraf anfördes; men Hr A. har tyckt, att undersökningens gång, i dess helhet framställd, skulle vara "en passande lektyr för brunnssällskaperna", och derföre anfört tvenne sådana, af Lychnell och Berzelius, upptagande tillsammans 17 sidor. Dervid har Förf. likväl ej alltid valt de bästa och nyaste; för Porla anföres Berzelii analys publicerad 1806, men ej den 26 år sednare anställda och publicerade, hvilken är så mycket mera bekant, som tvenne nya organiska kroppar, källsyrorna, och en annan ny beståndsdel af mineralvattnen dervid upptäcktes. Vid Sätra vatten anföres ej sammansättningen, ehuru Böckers disputation citeras bland litteraturen. Den anförda analysen på Loka gyttja låter Hr A. vara anställd af Dr Berlin hösten 1840; men om Hr A. vill kasta ögat på den äfven vid Loka

citerade disputationen af Berzelius om Medevivattnet, skall han finna att denna analys är af Berzelius, och nu 41 år gammal. Om ock Hr A. "med större nöje" anför den, torde dock hända, att Dr B. med mindre nöje läser anförandet i hans namn; och ingen vet bättre än Rec., att Dr B. endast beräknat Berzelii analys i procent, och meddelat den åt Lif-medicus Kull, hvars uppgift Hr A. kunnat åtminstone afskrifva. Men detta är ej alltid Hr A:s sak; de 5 personer, som ingnida Loka gyttja vid badning, förvandlas till 2, i gyttjans sammansättning låter han ingå lim i stället för lera, och Porla vatten, hvars skum Berzelius säger vara grönt af *conferva*, låter Hr A. vara grönt af *conserva*, dervid förmodligen ihågkommande den beredning på apotheken, som bär detta namn. Detta conserva är intet misstryck, ty det förekommer på flera ställen.

Besynnerliga ord, uttryck och påståenden saknas icke. Man läser "läschi", "reservoarer", "hæmorrhöjder", "Kongl. konsistorial" (?!); vidare om nytta: som ligger dämpad o. s. v. Om Medevi helsobrunn förmodas, "att dess bruk daterar sig till tiden omkring katholska lärans införande uti vårt fädernesland "och på fjerde sidan derifrån antages nästan med visshet, att den (brunnen) var känd i slutet af 14:de århundradet"; Hr A. synes således med visshet antaga att katholska läran infördes hos oss i slutet af 14:de århundradet.

På sidan 15 omtalas vatten, som "röjer" endast "något ringa och hastigt försvinnande mineral. Detta vatten är adhærerande, och dess mineralhalt förmodligen uppkommen endast genom inpregnering af den mineraliska ånga, som genomstryker jorden uti hela denna trakt." Detta uttryck visar, att Hr A. afskrifvit eller plagierat någon äldre författare, utan att tänka på, kanske äfven utan att förstå, hvad det innebär; Ref. önskar gerna, att detta måtte vara det enda stället, der dylikt inträffat.

Många misstryck, ej rättade, missprydа boken.

Det nu anförda, hvartill kunde läggas ännu mera om så fordrades, torde vara tillräckligt att visa, att Hr A:s handbok alldeles icke är hvad den kunnat blifva med de citerade källorna och de af brunnsintendenterna meddelade upplysningarne, i fall Hr A. förstått att med reda och noggranhet använda dem. Måhända bringas Hr A. af denna lilla uppsats, om han händelsevis får se den, att tänka på något, som vid bokens genomläsande föll Rec. in, nemligen, att det ej vore öfverflödigt för Hr A., innan han fullbordar sitt "Bibliothek för vattenläkekonsten", att först förskaffa sig ett visst quantum dertill erforderliga kunskaper, eller, om han nödvändigt

vill skrifva; heldre använder sin tid på öfversättningen af någon god författare i detta ämne.

PHYSIK OCH KEMI M. M.

[49] De mutationibus, quas subit Momentum virgæ magneticæ partim ob temporis, partim ob temperaturæ mutationes. Auctore *Christ. Hansteen*, c. tab. Pag. 43 4:o. Christianiæ 1842.

Då ref. går att anmäla ofvanstående arbete af en person, hvars namn i magnetismens historia intager ett af de främsta rummen, må några notiser om den historiska utvecklingen af vår kunskap om jordmagnetismen här försvara sin plats.

Redan dem gamlom var det bekant, att magneten attraherade jern [1]); sitt namn har den, såsom PLINIUS vet att berätta, erhållit af sin förste upptäckare MAGNES [2]) från mindre Asien. Sednare, ehuru redan före det 13:de seklet, kände Europeerna också magnetens egenskap att vända sin ena pol mot nordstjernan, såsom GUYOT [3]) af Provence — "hvilken gjort en visa om den saken" — säger:

> Puis se torne la pointe toute
> Contre l'estoile sans doute.

Snart nog visade det sig dock, att det härmed icke hade sin fulla riktighet, och att nålen icke ställde sig fullkomligt i norr och söder, utan gjorde med ställets meridian en vinkel, hvilken man kallat Deklination eller Missvisning. Denna missvisning är dock olika på olika ställen af jorden, än östlig och än vestlig, och som detta förhållande först sednare kunde blifva bekant, skall det äfven satt COLUMBUS i förlägenhet

---

1) Frågan huruvida utom jern och nickel det funnes några andra metaller med förmåga af magnetisk polaritet har länge varit omtvistad. Förnekad af den ena, bejakad af den andra, har den först nyligen genom en undersökning af DOVE, (*Pogg. Ann. 1841 Band. LIV p. 326—335)* som det synes, blifvit fullt afgjord. Han har nemligen visat, att en elektrisk ström, som ledes omkring en metallstång alltid på densamma utöfvar en dubbel effekt: induktionsströmmar och magnetisk polaritet. Genom metallens fördelning i fina isolerade trådar kan bildandet af induktionsströmmar förhindras, och den magnetiska polariteten således framträda renare, och göras märkbar genom den ström den vid sitt försvinnande uppväcker i en bi-ledare.

2) Invenisse fertur clavis crepidarum et baculi cuspide hærentibus, cum armenta pasceret. *Plin. Hist. L. XXXVI c. XVI.*

3) WHEWELL, *Geschichte der inductiven Wissenschaften* Th. 3. *p. 60.*

på hans resor till nya verlden. Upptäckten af en annan egenskap hos magnetnålen nemligen dess Inklination tillhör Hartman [4]), en Nürnbergare; han fann, att då nålen före magnetiseringen upphängdes i sin tyngdpunkt, så att den stod horizontelt, den, sedan den blifvit magnetiserad, sjönk med sin ena ända under horizonten. Det läge nålen sålunda antager utgör just sjelfva den riktning, hvari jordmagnetismen verkar; ty likasom en pendel är i hvila i den direktion, hvari tyngdskraften verkar, på samma sätt måste äfven magnetnålen, då den kan röra sig fritt, och tyngdens verkan genom sjelfva upphängningen är upphäfven, rätta sig efter jordmagnetismen. Jordmagnetismens Intensitet jemte Deklination och Inklination har man kallat för dess elementer; och det är isynnerhet deras bestämmande för olika ställen af jorden, som utgjort och ännu utgör föremål för forskningen. Denna forskning afsåg dock från början mera det praktiska behofvet — sjöfarten — än ett vetenskapligt intresse, hvarföre ock Englands lärde varit de förste, som åt dessa ämnen egnat "opera et dies." Så är den första vetenskapliga afhandling om magneten af Gilbert (1600) och den första karta öfver deklination gjordes af Halley; båda Engelsmän. — Upptäckten af elektricitetens och magnetismens sammanhang af Örsted, uppställandet af en gemensam theori för båda af Ampère, synas isynnerhet varit de momenter, hvarifrån ett lifligare och allmännare intresse för denna del af naturforskningen i nyare tider böra härledas. Hvad detta intresse uträttat, bevisas bäst af de många och vidsträckta resor till alla trakter af jorden, som i sednare tider blifvit anställda. Bland resande må exempelvis nämnas Humboldt, Hansteen, Erman, o. s. v.; bland verldsomseglare Freycinet, Duperrey, Lütke. Äfven regeringarne hafva blifvit hänförda af det vetenskapliga intresset. Så utskickade Engelska regeringen 1839 2:ne skepp under Ross's kommando till de södra polarhafven, för att göra magnetiska observationer, och anlägga magnetiska observatorier, under det att på samma tid en Fransk korvett afgick till de norra trakterna. Dock är härvid icke att förglömma det stora inflytande, som sekular-män sådana som Gauss utöfva på vetenskapen och dess idkare. Genom de snillrika apparater — Magnetometrarne — hvilka han för magnetiska observationer konstruerat, och hvilka nu mera finnas spridda öfver hela jorden, äfvensom genom sina theoretiska undersökningar har han af

---

4) 53 år sednare konstruerade Normann sitt Inclinatorium men anföres oriktigt såsom sjelfva upptäckaren af Inklination. Cfr. Dove, *Repertorium. Band 2, pag. 129—136.*

denna vetenskapsgren förvärfvat sig en odödlig förtjenst. [illegible]lika fortfar Gauss att genom de *"Resultate aus den Beobachtungen des magnetischen Vereins"*, hvilka han årligen alltsedan 1836 tillsammans med Weber publicerat, utöfva den högsta ledningen vid de magnetiska undersökningarne på kontinenten.

Kännedomen af de magnetiska elementerna eger för vetenskapen sitt högsta värde genom de materialier densamma lemnar för uppgörandet af en generell theori för jordmagnetismen. Flera försök hafva i den vägen blifvit gjorda. Alla före Gauss hafva de dock det gemensamt, att de i stället för att först undersöka, huru jordmagnetismen bör vara beskaffad för att satisfiera observationerna, tvärtom utgått från en bestämd förut fattad åsigt om dess beskaffenhet, och sedan undersökt huruvida denna återgåfve observationerna. Det sista och fullkomligaste försök af denna art är det af Hansteen. Men äfven här visar sig skilnaden mellan räkning och observation större, än som låter förena sig med en tillfredsställande theori. Gauss gick en motsatt väg. Oberoende af hvarje hypothes öfver jordmagnetismens fördelning, och blott under förutsättning, att dess förnämsta orsak vore att söka i sjelfva jordkroppen, hvars alla delar sålunda genom sin samverkan bestämma den magnetiska kraften, finner han analytiska expressioner, medelst hvilka det sedan blir möjligt att bestämma de magnetiska elementerna för hvarje punkt af jordytan [5]). De i formlerna ingående konstanter bestämdes af de gifna observationerna. En slutligen anställd jemförelse mellan observation och kalkul visade sig tillräckligt tillfredsställande. En annan fråga är, huruvida man bör tillägga hela jordkroppen magnetisk kraft, eller blott de öfversta jordlagren till en viss djuplek under jordytan. Den vigtiga rol, som värmet spelar i magnetismens phenomener, nödgar till det sednare antagandet. En stålmagnet förlorar genom upphettning i kraft, och i glödgande tillstånd attraheras jern icke af magneten. På samma sätt står jordtemperaturen och intensiteten i ett bestämdt förhållande till hvarandra, så att äfven på de tvenne punkter der jordmagnetismen i norra hemisferen är störst, der är också medeltemperaturen minst, neml. vid jordens så kallade köldpoler. Då emedlertid jord-

---

5) Enligt Gauss gifves det för jorden blott 2:ne magnet. poler, det vill säga, punkter hvarest inklinationen = 90° och den horizontella jordmagnetismen = 0. Den ena är belägen i norra Amerika 70°35′ Nordl. Lat. och 264°21′ Long. (öst. fr. Greenwich); den andra i Van Diemens land, 72°35′ Sydl. Lat., 152°30′ Long. Det finnes vidare 3:ne punkter der intensiteten är störst, neml. 2:ne i norra och en i södra hemisferen; 2:ne der den har sitt minimum, neml. den ena belägen i Stilla hafvet, den andra i granskapet af S:t Helena.

temperaturen tilltager nedåt, måste det alltid gifvas ett visst djup under jordytan, hvarvid jordlagren förhålla sig indifferent för magneten.

Jordmagnetismens elementer förändras, icke blott för olika ställen på jorden, utan äfven för ett och samma ställe; med tiden. Dessa förändringar äro af dels längre dels kortare perioder. De af sednare slaget hero till sin orsak hufvudsakligen af det vexelförhållande, som ständigt eger rum mellan värmets, elektricitetens och magnetismens phenomener; der detta förhållande rubbas, undergå äfven de magnetiska elementerna förändring. Man kan sålunda förutse, att det måste gifvas en periodisk förändring hos dessa elementer, motsvarande värmets årliga och dagliga variationer genom jordens dubbla rörelse. Så f. ex. fortgår solens dagliga upphettning af jordytan från öster till vester. Då nu om förmiddagen de öster om observationsorten belägna ställen upphettas, förminskas deras inverkan på magnetnålen, och den rör sig mot vester; detta fortfar till dess den ifrågavarande upphettningen, passerat ställets meridian, då nålen åter börjar röra sig mot öster. Men likasom deklinationsförändringarne bero på temperaturvariationer i öster och vester, bero inklinationens på dylika i norr och söder; så att då under dagen de i söder belägna orter starkare upphettas än de i norr, måste de förras inverkan på nålen försvagas, och inklinationen derföre minskas. Att emedlertid nålens rörelse icke kan fullt motsvara lufttemperaturens gång är klart deraf, att denna rörelse bestämmes icke blott af luftens utan hufvudsakligen af jordlagrenas temperaturförändringar, af hvilka de dagliga bli omärkliga på ungefär 3 fots djup, de årliga åter först på 60 à 70 fot. Magnetnålens regelbundna förändringar äro i allmänhet större om sommaren än om vintern, och, såsom SCHUBLER visat, betydligare vid klar än vid mulen himmel; de bero äfven enligt KÄMTZ af vindens riktning. Allt således, som på temperaturen har ett mer eller mindre direkt inflytande, utöfvar äfven medelbarligen ett sådant på magnetnålen, hvilken sålunda framstår såsom ett vigtigt instrument vid meteorologiska undersökningar. — Vid de årliga förändringarne gälla i allmänhet samma lagar som för de dagliga, blott att här phenomenerna bli mera komplicerade och beroende af lokala förhållanden.

Observerar man magnetnålens variationer under dygnet medelst en Gaussisk Magnetometer, der de aldraminsta förändringar bli märkbara, så finner man, att nålen icke reguliert beskrifver de i det föregående anförda rörelser. Den kan röra sig en tid temligen normalt, blir så stillastående, hvarpå den går tillbaka, för att efter någon tid återtaga sin reguliera

gång. Det förundransvärdaste härvid är, att dessa oregelbundna rörelser ända till sina minsta detaljer samtidigt inträffa öfver hela Europa. De hänvisa sålunda på en gemensam orsak, hvilken den än må vara. Med största sannolikhet kan man anse densamma ligga i de elektriska phenomener som försigå i atmosphérens högre regioner. Till dessa räknar man i främsta rummet norrskenet. Den 1 Mars 1741 observerade CELSIUS och HJORTER i Upsala för första gången, att magnetnålen visade sig orolig under ett norrsken, och denna observation har sedan mångfaldiga gånger blifvit bekräftad. WILKE fann äfven, att de strålar, som utskjuta från den ljusa bågen, som under ett norrsken uppstiger vid horizonten, äro paralella med ställets magnetiska meridian, och enligt HANSTEEN sammanfaller bågens medelpunkt med jordens magnetiska poler. Lägger man nu härtill, att norrsken kunna inträffa vid alla tider, ehuru de blott vid solljusets frånvaro kunna bli synliga, äfvensom att dess verkningar sträcka sig till alla delar af jorden, så har man åtminstone en orsak till magnetnålens oregelbundna förändringar *).

Minst kända af alla äro de sekulära förändringarne hos de magnetiska elementerna, ehuru de längst varit bekanta. Öfver dessa förändringars orsaker kan blott då något med visshet yttras, när de perioder, inom hvilka de försiggå, blifvit kända. Dertill fordras långvariga observationer, och först i en aflägsen framtid kan man hoppas att se det mörker skingradt, som hvilar öfver denna del af vetenskapen.

Efter denna visserligen högst ofullständiga öfversigt af jordmagnetismens phenomener, öfvergår ref. till ifrågavarande arbete af Prof. HANSTEEN. Förf. genomgår, att börja med, trenne serskilda methoder för bestämmandet af den horizontella jordmagnetismen, och visar, att de alla förutsätta magnetnålens moment oförändradt, eller att åtminstone dess förändringar äro till storlek och beskaffenhet kända. Emedlertid visar erfarenheten, att en magnetnål straxt efter magnetiseringen förlorar småningom en del af sin magnetiska kraft, äfvensom att värmet alltid har på det magnetiska momentet ett försvagande inflytande. Hastigheten af det förra aftagandet kan, enligt Förf., med tillräcklig noggrannhet uttryckas genom en exponentiell funktion af tiden, hvars parameter till sin storlek

*) Till bevis derpå, att norrskenets verkningar sträcka sig långt utom de ställen der det blir synbart, må följande utur l'Institut N:o 407 anföras: 1841 Jan. 28 observ. norrsken i Amerika; magn. perturbationer i Prag. Febr. 23, 24 pert. i Parma, Prag och Bryssel; norrsken den 22 i Amerika, den 23 i Bryssel. Mars 22 o. 23 pert. i Parma och Prag; norrsken i Amerika o. s. v.

beror af stålets härdning och beskaffenhet föröfrigt. Observationer anställda med 9 serskilda magnetnålar af olika dimensioner, stålarter och härdning gåfvo sålunda i korthet följande resultater: Magnetiska momentet aftager i en geometrisk serie, då tiden tilltager i en arithmetisk; blir 2:o aldrig evanescerande, utan närmar sig till en viss gräns, hvilken 3:o upphinnes inom en längre period, då stålet i nålen är starkt härdadt, än om härdningen före magnetiseringen blifvit försvagad genom värme t. ex. nålens nedsänkning i sjudande olja, hvarigenom också 4:o det magnetiska momentet ökas i förhållande af $1\frac{1}{3}$ till 1. Sid. 17 anför Förf. äfven en serie af observationer öfver magnetnålens oscillations-tider från och med 1820 till 1841, hvaraf visar sig, att oscillationstiden aftagit till 1823, sedan tilltagit till 28, samt derpå åter aftagit till 41. Förf. vill deraf sluta till en periodisk förändring i den horizontella jordmagnetismens intensitet, beroende af den bekanta måncykeln af $18\frac{2}{3}$ år. I det följande sysselsätter Förf. sig med de förändringar, som värmet åstadkommer hos det magnetiska momentet. Dessa förändringar kunna, efter de af Förf. anförda methoder, icke bestämmas, utan såvida det magnetiska momentet hos nålen är oberoende af tiden. Med rätta ogillar derföre Förf. Webers påstående, att temperaturförändringar hafva mindre inflytande på en nyligen magnetiserad nål, hvarföre den borde föredragas vid magnetiska observationer. Tvärtom blir värmets inflytande på en sådan större och mera kompliceradt, emedan den term, som varierar med tiden, och som här ingår i värdet på det magnetiska momentet, äfven afficieras af temperatur-förändringen. Förf. slutar sitt intressanta arbete med några föreskrifter hvilka man bör iakttaga vid magnetiska observationer. Å—m.

[50] Årsberättelse om Framstegen i Kemi och Mineralogi afgifven den 31 Mars 1841; af *Jac. Berzelius*, K. V. Acad. Secret. Stockholm, Norstedt & Söner 1841. 466 sid. 8:o. (Priset: 2 R:dr 16 sk. B:ko.)

Vi blygas verkligen, då vi först efter ett halft års förlopp anmäla detta, det i vetenskapligt afseende vigtigaste arbete af alla, som under årets lopp hos oss utkommit; och denna blygsel skulle hafva kunnat afhålla oss från att genom en anmälan yppa vår försumlighet, om icke arbetets värde låge i något annat än i dess nyhet, och dess fortsättning för innevarande år kanske innan kort lemnade pressen.

Närvarande årsberättelse är den 21:a, hvarmed den celébre Författaren glädt den kemiska vetenskapens in- och utländske idkare och vänner, af hvilka hvar och en med längtan emotser hvarje årsberättelses utkommande, för att tillegna sig dess innehåll, om detta ock måste ske ur en öfversättning på främmande språk. Men hvarföre denna längtan, detta intresse? Det är visserligen beqvämt att ega på ett ställe samlade alla under ett år gjorda upptäckter, men man har dem ju äfven i de kemiska och physiska Journalerna? — Det är icke de på ett ställe samlade upptäckterna, som gifva närvarande arbete dess stora värde, utan den höga vetenskapliga ståndpunkt, hvarifrån de äro betraktade, den klara kritiska blick, hvarmed de äro bedömda, och det snillrika sätt, hvarpå hvarje ny upptäckt, hvarje nytt phenomen sättes i sammanhang med hvad vi förut känna. Och hvar och en måste derföre känna en liflig önskan, att Förf. ej måtte tröttna att låta sitt ljus lysa, och dermed anvisa åt den stora hären af upptäckter deras rätta plats och deras funktioner uti vetenskapens leder, utan hvilken åtgärd mycken förvirring måste uppkomma, vid de många försöken att uppgöra theorier, ofta endast för enstaka fall, utan att fråga efter, huru det rimmar sig med det förut kända.

Ibland de många intressanta saker, som denna årsberättelse upptager, vilja vi omnämna endast några och sådana, som kunna allmännare intressera. Först omtalas påbörjade försök af Regniault, A. de la Rive och F. Marcet om kroppars egentliga värme, och dettas förhållande till atomvigten, företagna för att pröfva den af Dulong framställda åsigten om förhållandet dem emellan. Åtskilliga spekulationer af Kopp om specifika volumer, af Ammermüller om förhållandet mellan egentlig vigt och kemisk sammansättning, samt i samma ämne af H. Schröder äro, i synnerhet de sista, af stort intresse. Af den största vigt i frågan om de vegetabiliska saltbasernas sammansättning är Reiset's upptäckt af tvenne saltbaser, i hvilka ammoniak medföljer en oorganisk förening på samma sätt, som man redan börjat antaga, att ammoniak medföljer en organisk förening i de vegetabiliska saltbaserna. För närvarande fall, likasom för många likartade, antager Förf. en ny benämning, och säger, att ammoniaken är kopplad, såsom t. ex. händelsen är med naftalin-svafvelsyra m. fl. der naftalin är kopplad med syran.

De la Rive's här omtalade försök att åstadkomma förgyllning, derigenom att den pjes, som skall förgyllas, indoppas i en svag guldlösning och göres negatift elektrisk genom en mycket svag hydroelektrisk ström, har gifvit anledning till

utvidgade försök af ELKINGTON och RUOLZ, hvilka omtalas i journaler, utkomna sedan denna årsberättelse trycktes. Den lätthet och ringa kostnad, hvarmed förgyllning och försilfring enligt deras methoder sker, gör verkligen för närvarande ovisst, huru många af våra, af metall förfärdigade effekter efter 50 år komma att brukas oförgyllda eller oförsilfrade. Och ändock frågar mången nyttighets-menniska, oaktadt ångmachiner, daguerrotyper, galvanoplastiska afbildningar m. m., än i dag lika som på LINNÉS tid vid vetenskapliga undersökningar: cui bono?

Vanadin, hvilken utom Sverige hittills varit funnen endast i Amerika, har äfven nu funnits i slaggerna vid Mansfelderhyttorna, och ingår i garkopparn.

Angående den så mycket omtvistade kolets atomvigt, hvarom den Franska kemisten DUMAS talat så många och stora ord, anför Förf. här först de undersökningar, som hittills blifvit i afseende derå anställda, och på hvilka antagandet af 76.4 blifvit grundadt, samt sedan de försök, som af DUMAS och STASS på fransyskt manér blifvit anställda genom förbränning, till och med af diamant, men af LIEBIG och REDTENBACHER helt enkelt genom förbränning af silfversalter med kolhaltiga syror och af Frih. WREDE genom vägning af kolsyra i gasform. DUMAS' försök äro ända till förunderlighet sinsemellan öfverensstämmande och angifva alla talet 75; LIEBIGS och R:s anvisa talet 75.73 såsom det rätta, hvarmed öfverensstämma så väl flera tidigare analyser af BERZELIUS, som WREDES vägningar, hvilka, ehuru ej fullt afslutade, visa att atomvigten är större än 75.4, men mindre än 76. "Det vill häraf synas som vore den atomvigt, hvartill efter DUMAS uppgift substitutions-theorien ledt honom, icke af större värde än sjelfva denna theori."

I den mineralogiska afdelningen omtalas 19 nya mineralier, hvaribland 9 Svenska och Norska.

Den organiska kemien, serdeles vext-kemien, fäster för närvarande de flesta kemisters uppmärksamhet, och är således det fält, som mest bearbetas; också äro de här upptagne arbeten deri många och vackra, samt sprida, då man lär att rätt bedöma dem, ett serdeles ljus öfver de organiska föreningarnas sammansättningsart, hvarom man för 15 år sedan ej kunde hoppas att så snart få veta så mycket som vi nu veta. Ibland den stora mängden vilja vi företrädesvis nämna CRASSOS arbete öfver citronsyrans förändringar i värme, ETTLINGS om spiræasyran, REDTENBACHERS och VARRENTRAPPS om de feta syrornas sammansättning, MULDERS om humin och huminsyran,

tom

MALAGUTIS om oxaletherns metamorfoser med chlor, WÖHLERS om honingstenssyran, m. fl.

Äfven djur-kemien, ett fält, som nyligen blifvit af MULDER i kemiskt afseende upparbetadt, och som mer och mer börjar äfven för medicinskt ändamål bearbetas, har ej blifvit utan upplysningar och tillägg. N. J. B.

HISTORIA OCH STATSVETENSKAP.

[51] Révolutions des Peuples du Nord par *I. M. Chopin*, Auteur d'une histoire de Russie et ancien Secrétaire du Prince Kourakin, Ambassadeur de Russie près la Cour de France. 2 Voll. Paris, W. Coquebert 1841.

Den okunnighet om Nordens förhållanden, hvilken länge vidlådat äfven de bättre af Franska författare, och hvarom vittna flera, till den yttersta löjlighet gränsande berättelser, har i våra dagar börjat att skingras, och ett nytt ljus uppgå öfver så väl *ultima Thule*, som andra delar af den Europeiska norden. Det är väl hufvudsakligen genom den Tyska litteraturens mellanhand, som Fransmännen först begynt att erhålla någon närmare kännedom om nordisk poesi och historia; men småningom hafva jemväl hos dem sjelfva uppstått författare, hvilka omedelbarligen sysselsatt sig med forskningar i dessa ämnen. Så, för att nämna några exempel, hvilka röra oss och vårt fädernesland, har DU MÉRIL, en af Frankrikes nyare skriftställare, uti ett arbete, kalladt *les prolegomènes à l'histoire de la poësie Scandinave*, gjort Nordens skaldskap till föremål för lärda och philosophiska undersökningar, hvilka förvärfvat honom på spe benämningen af en "Charles XII littéraire qui veut reculer les frontières du Nord"; den hos oss bekante MARMIER, hvars insigter i den Skandinaviska litteraturen dock visat sig mer bristfälliga, och omdömena öfver dess alster mer skefva, än man af hans vistelse i Norden och hans relationer derstädes kunnat hafva skäl att vänta, har uti ett i Revue des deux Mondes först börjadt och sedan serskildt utgifvet arbete, *l'histoire de la litterature en Danemark et en Suède* sökt att gifva sina landsmän en föreställning om den Skandinaviska litteraturens närvarande tillstånd. Före dessa begge författare har en Elsasare, BERGMANN, under titeln *Poëmes Islandais* lemnat en med lärda kommentationer försedd öfversättning af åtskilliga stycken i Sæmunders Edda, såsom Völuspà, Wafthrudnismál och Lokaglepsa (Lokes smädesång), ett arbete, som en emot

hela den Nordiska litteraturen ingalunda blid granskare*) i nyssnämnda Revue berömer för dess utmärkta noggrannhet och philologiska grundlighet. Sedermera har ett fruntimmer, M:lle DU PUGET, icke ansett det vara ett för henne och hennes kön opassande företag att i öfversättning utgifva hela Sæmunders Edda**), med ett och annat tillägg ur den prosaiska af SNORRE STURLESON; hvilket försök den ofvan anförde stränge granskaren, LABITTE, kallar "un véritable service, rendu aux lettres", och hvars "grande élégance" han beprisar framför BERGMANNS "système de la litteralité." Samma M:lle PUGET har också öfversatt Axel jemte flera af TEGNÉRS mindre skaldestycken, och, ehuru öfversättningen är gjord på prosa, har den dock vunnit stort loford af en vitterhetsdomare, som på Nordens Sånggudinnor använder denna vers ur ett franskt poëm:

Pâles filles du Nord, vous n'êtes pas mes soeurs.

Den outtröttliga M:lle DU PUYET har äfven 1839 utgifvit första delen af Oeuvres d'ANDRÉ FRYXELL, innefattande början af GUSTAF II ADOLPHS historia, hvarom LABITTE fäller det omdöme, att den är "pleine d'interêt et des vues nouvelles." Högeligen beklagas, att fortsättningen icke utkommit, och att denne häfdatecknare ännu är föga känd i Frankrike, helst Öfversättarinnan icke meddelat hvarken FRYXELLS biographi eller någon förteckning på hans arbeten. Om man till dessa försök att göra den Svenska Litteraturen känd inom Frankrike lägger "l'élégante version de M. LUNDBLAD" af GEIJERS *Sv. Folkets historia*, så finner man, att under dessa sednaste år Skandinaviens vitterhet och historia börjat att göra stora insteg hos ett folk, hvilket man ofta anklagat för både oförmåga och obenägenhet att tillegna sig andra länders litteratur. Ja, denna förkärlek för Nordens vitterhet hos en stor fraktion af Franska litteratörer har hos både purister och andra väckt lifliga farhågor för den ursprungligt Franska, klassiska vitterhetens bestånd "contre l'invasion des mythes Allemandes et des prétentieux symboles de la poësie d'outre-Rhin." Man har bittert tadlat den nya gästfrihet, som erbjuder "des caravansérails intellectuels pour les pélerins égarés de la poësie étrangère." Man har, enligt modern sed, med vitterheten förknippat politiken, och rec. kan ej bättre sluta denna korta framställning af det intresse, hvarmed vårt lands äldre

*) M. CH. LABITTE, *Litterature du Nord* i *Revue des deux Mondes*, Okt. 1840.

**) Huru högt den Franska öfversättarinnan skattar Sæmunders Edda, kan bedömas af hennes påstående, att Eddan "peut rivaliser, sous le rapport du merite poétique, avec toutes les productions du même genre, que les anciens nous ont laissées" LABITTE yrkar, i strid emot detta påstående, HOMERS och VIRGILII häfdvunna företräde.

och nyare odling börjat att af Fransmännen omfattas, än med anförande af några betraktelser, lånade från en Fransk författare. "Skandinaviens litteratur" — säger han — "har ej varit utan inflytelse på den Europeiska poesien under medeltiden. Sedan har ordningen kommit till politiken. Store konungar hafva af ett litet folk gjort en stor nation: Gustaf Wasa, Gustaf Adolph, Christina, Carl XII, denna ärorika och sällsamma följd af väldiga naturer — jag tager ej åter detta ord ens för Christina — hafva lyftat Sveriges öden till höjden af deras snillen. Sedermera hafva Nordens riken upphört att lysa på främsta linien Men se, en vitterhet, redan glänsande, börjar att ånyo upplifvas i Danmark, i Stockholm, på sjelfva Island. Hvad månde denna rörelse i bildningen betyda? Skall den stanna? Skola Nordens folk en dag återtaga det politiska rum, som några stora härförare dem förvärfvat? Det är hvad historien en dag kommer att afgöra, hvad nu skulle vara svårt att förespå." *)

Chopin förutsänder, såsom inledning (Kap. I—IX), först en öfversigt af den antika statsbildningens gång, och af dess motsats, de Celtiska och Germaniska barbarernes kulturtillstånd; resultatet blir: — les institutions les plus durables portent en elles le principe de leur décadence; ainsi l'Égypte, si dédaigneuse du peuple, qu'elle renfermait la sagesse et la vérité dans ses temples, ne les révélant qu'après les épreuves de l'initiation, l'Égypte théocratique périt parce que sa puissance religieuse ne s'appuya que sur elle-même; la Grèce, où vint se briser le despotisme asiatique, éleva trop haut la liberté, et tomba aux pieds de son idole; Rome, disciplinant ses conquêtes, et semant partout le germe de ses institutions, régna sans partage jusqu'à l'instant, où sa puissance fut trop grande pour sa vertu. Enfin, en regard de ces sociétés imposantes, et dans un lointain vague, apparaît le monde barbare, essayant ses forces, recevant à son insu l'influence civilisatrice, et réagissant à son tour sur la civilisation expirante (Kap. 1. p. 13, 14). — Förf. söker derefter, med anledning af barbarerne, konstruera samhällets utveckling, från familjen, genom stammen, till staten; dess första egentliga uppenbarelse, hos stammen, är för honom republik, som genom enskildes personliga öfverlägsenhet öfvergår till aristokrati, oligarki, och slutligen till monarki, med dess följder, koncessioner och korrektioner, feodalväsende och borgareståndets magt, hvarur åter de nyare författningarna utvecklat sig. Han antager despotismens ursprunglighet i Asien, men medgifver den

*) Det hittills anförda är taget ur en påbörjad, men ofullbordad anmälan af ofvanstående arbete, utaf afledne Prof. Th. Järta.

blott tillfällig och öfvergående inflytelse i Europa; båda delarna med skäl, hemtade från ländernas natur, och från Asiens på denna grund hvilande naturkult och fatalism. Ryssland, som ligger i midten, har haft och har sin styrka i despotismen (Kap. 2—5, p. 14—63). Ref. hänvisar till de anticiperande blickar Förf. kastar på Ryssland, så väl här p. 58—63, som p. 50, 54, m. fl. — Kyrkan gifver Förf. knappt sin fulla rätt, i afseende på dess inflytande på Europas kultur under medeltiden, ehuru han ej förnekar detsamma (Cap. 6. p. 63—72). Rättvisare är han mot handeln, såsom civilisationens befordrare (K. 7. p. 73—82). Så mycket mera del gifver han Kyrkan i utbildningen af politiken och diplomatien, äfven och ej minst för nyare tider (K. 8. p. 82—91). Slutligen gifver Förf. en öfversigt af historiska vetenskapens utveckling, från Herodots tider till en "Heeren, Guizot, Thierry, Geijer, Luden och Rotteck"; rik på träffande reflexioner, i det Fransoserne egna epigrammatiska språket, men ej alldeles utan klingande fraser. Naturligtvis spela hans egna landsmän de flesta och största rolerna, dock nämner han utom de nyss citerade utländningar, äfven Herder och Müller (K. 9. p. 92—112). Det hela skulle blott förlora på utdrag. Sist angifver Förf. sitt arbetes syftemål med följande ord: "Le sujet, que nous nous sommes proposé de tracer — — ce n'est point une histoire complète et suivie des Etats scandinaves et de la Russie, mais seulement le tableau de leurs époques principales depuis les siècles païens jusqu'à nos jours; enfin, comme thème philosophique, c'est l'influence que l'Occident a exercée sur le Nord, et la réaction du Nord sur la civilisation de l'Europe occidentale." — Hela inledningen förefaller ref. väl mycket uttänjd och svassande, samma fel, som man gerna vill tillskrifva Fransoserne i allmänhet.

Mot Förf:s plan, som således omfattar både det Germaniska och det Slaviska Norden, kunde man anmärka, att denna omfattning innehåller en orimlighet, att dessa båda delar af norden bilda två så åtskilda grupper, att en förening af dem på en tafla måste stanna vid det mekaniska. De yttre beröringarna hafva varit lika många som afgörande; men så ingripande i det inre, i kultur och författning, hafva de icke varit, att icke länder och folk förblifvit mer eller mindre främmande för hvarandra, och det är egentligen blott de Slaviska gränsländerna, som mottagit ett genomgripande inflytande af germanisk kultur; också har ref. ej af de två delarna, han hittills sett af Förf:s arbete, kunnat finna, att de båda olika stammarnas historia hos denne bilda ett helt, om ej genom sin motsats. Medelst en delning af arbetet hade Förf.

äfven kunnat i den ena delen, den för den Slaviska norden, finna utrymme att behandla flera af densammas folk. Men planens uppgörande skall ju vara en författares ensak.

Förf. begynner nordens historia med en geographisk konstruktion, som väl ej vittnar om en MICHELETS genialitet, men om mera trohet och noggrannhet. I afseende på Skandinaviens innevånares ursprung, antar han, i stöd af likhet i språk och seder, och af ländernas läge, en germanisk inflyttning från Tyskland, och dit åter från Asien, i stöd af traditionen, språk m. m. men i tvenne vandringar, Teutoner och Asar (K. 1. p. 113–126). Åt Cimbrernas vandringar, hvilka Förf. enligt TACITUS låter utgå från Jutland, lemnar han mera utrymme, än som rättfärdigas af afsigten att visa, det Skandinaverne voro af Germaniskt ursprung (K. 2. p. 126—146). Mera på sin plats är ett utdrag ur GEIJER (I. p. 14 o. följ. Svenska uppl.) om de nordiska folkens öfriga vandringar inom den ej historiska tiden, om Eddan m. m., gjordt med urskilning och i ett språk, ej ovärdigt originalet. I allmänhet är hela skildringen af nordens forntid, dess seder och författning, af tågen till Hasslidal och Island, bygd på GEIJER och STRINNHOLM, och utförd på ett sätt, som bevisar allvarligt studium af dessa och andra källor, och en ovanlig förmåga att rätt uppfatta främmande länders förhållanden. Äfven namn och de öfversättningar deraf, som Förf. försöker, äro sällan felaktiga, eller underliga för våra ögon; han skrifver Hoeder, Skoldmö ("vierge aux boucliers"), bönde (les paysans), men Sveahär, härad o. s. v. (3, 4. p. 146—208). De stora normannatågen med deras följder så väl för vikingarnas hembygder, som för de anfallna länderna, skildrar han efter DEPPING, LUDEN, GUIZOT m. fl., med reda, men väl mycket vidlöftigt i det sednare afseendet, äfvensom han nog omständligt behandlar Frankiska samhällsbildningens utveckling, för att derur hemta en del af skälen till vandringarna (5—7. p. 208—285).

Med K. 8. (p. 285—336) kommer Förf. till Slaverne. Här hafva KARAMSIN och OUSTRIALOF varit hans ledare; ref. erkänner sin oförmåga att här kontrollera hans noggrannhet; men redigheten är sig lik, och Förf. tyckes hafva med lika om ej mera kärlek studerat Slaverne, än Skandinaviens folk. Slaviska kulturen är för honom skild från den Germaniska, men ej utan slägtskap och inflytande från den sednare på den förra. De första tiderna, till Varägernas ankomst, erbjuda blott föga intressanta vandringar och strider med mestendels öfverlägsna folk af andra stammar. I afseende på Varägernas härkomst följer han GEIJER; deras inflytande visade sig dels

i koncentrering af de olika och spridda stammarnas magt, och i utvidgning af de genom fiendtliga folk inskränkta gränsorna, dels i förändringar i territorial-väsendet; men just i detta sednare vigtiga och af Förf. ofta åberopade förhållande är han högst ofullständig, utom hvad som angår det sedan så vanliga bruket att gifva apanager åt yngre prinsar; i detta låg åter anledningen till den nya vanmagt, hvari Ryssland snart förföll under thronstrider; och genom Varägernas försvinnande i den stora massan fick folkets och författningens Slaviska karakter åter fullkomlig öfvervigt. Båda delarna beredde en stagnation i utbildning. Träffande synes härvid Förf:s anmärkning om det Ryska residensets täta flyttning p. 320, 30, att den hämmat civilisationens gång, men förberett öfverallt Slaviska väldets enhet och sammanhang.

Med Christendomens införande uppgick i norden, som öfverallt, en ny tid: "Quand le christianisme s'est établi dans des sociétés, qui s'étaient développées sous l'influence païenne, il a hâté leur ruine; il fallait à la jeune Église des ressorts neufs et puissants. Dans le Nord elle a trouvé des races fortes, dont elle a modifié l'énergie sans la détruire; le sens moral et l'intelligence des rapports sociaux ont progressé parallèlement chez ces peuples, sous l'influence du christianisme. Mais tandis que l'Allemagne, le Danemark et la Suède, disciplinés par l'Église romaine, se rattachaient à la famille Européenne, la Russie, en adoptant le rit grec, se plaçait en dehors du mouvement européen, et formait pour ainsi dire, la transition entre le monde barbare et le monde civilisé. Cette circonstance a contribué à son isolement non moins peut-être que sa position geographique." Framställningen sönderfaller naturligtvis i tvenne serskilda, för den skandinaviska norden och för Ryssland; vid den förra finner Förf. så väl medel som svårigheter i samma omständigheter, som hans föregångare MALLET och GEIJER; Rysslands omvändelse anser han enklare till sin anledning, som hufvudsakligen låg i Grekernas afsigt att afväpna barbarernes vildhet, och lättare till sin framgång, i följd af rikets dåvarande förening under en furste, af folkets vana att lyda dels öfverlägsna fiender, dels oinskränkta herrskare, och slutligen af de Grekiske missionärernes fogliga sätt att gå till väga (K. 9, 10. p. 337—85). I de följande kapitlen, 11—12 p. 386—396, och andra delen p. 1—33) genomgår Förf. de tider, som följde närmast efter Christendomens införande i Skandinavien, då de vilda vikingskrafterna, af hvilkas yttre utbrott Englands eröfring var en bland de sista, småningom vände sig alltmera inåt, och tärde eller skärpte sig i strider mellan

det hedniska Sverige och det Christna Götaland, och mellan täflande Konungahus; en strid, på hvilken kyrkan steg i magt och rättigheter. Ryssland vid samma tid, under despotism, utan liflig verksamhet å kyrkans sida, stod stilla i civilisation, och försvagades af familjetvister. JAROSLAVS († 1054) försök att sammanhålla och ordna staten var öfvergående. I hans dotter ANNAS förmälning med HENRIK I af Frankrike ser Förf. ett försök af Katholska kyrkan att vinna insteg i Ryssland, men utan framgång (K. 13 p. 33—67).

Korstågstiden var för norden ej utan inflytande af vestra Europas feodalism och strid mellan stat och kyrka. För Danmark serskildt var den till en del en tid af segerrika krig mot Slaverna, med Christendomens och den Tyska kulturens utbredande till resultat. Danmarks Erkebiskop AXEL (Absalon) och Konungar WALDEMAR I, KNUT VI och WALDEMAR II dela med Askanier och Welfer, med riddare ordnar och hansestäder, äran att ha spridt dessa sin tids civilisationsmedel öfver Oderns och Weichselns utloppsländer; ett resultat, som ej kunde häfvas af det slag, som vid Bornhöfde träffade Danmark, och sänkte det åter i vanmagt (K. 14 p. 67—152). — Norge, på afstånd från alla kulturens stridsplatser, förblödde i inre strider mellan thronpretendenter, och hade knappt krafter öfriga till annat, än de af gammalt vanliga företagen mot vesterns öar, vikingatågens sista uppträde. Derpå följde en kort tid af kraftig konungastyrelse, af lagstiftning, af strid mot kyrka och hansestäder — och Norge förlorade i unionen sin sjelfständighet bredvid det öfverlägsna Danmark (K. 15 p. 152—182). — Förf. stannar i Danska historien, för denna period, vid WALDEMAR II:s död, den Norska fortgår till unionen, den Svenska till ALBRECHT af Meklenburg. — I Sverige fortfar ännu en tid striden mellan Christendom och Hedendom, mellan Göther och Svear, tills den öfvergick i den tvist mellan tvenne regenthus, som kyrkan begagnade att stadga sin magt, och grundlägga det andliga frälset. Liksom Danmark vände Sverige stundom de knappt förenade krafterna, under korsets baner, mot de gamla skattländerna i öster, der ERIK IX, BIRGER JARL och THORKEL KNUTSON lade grund till eröfringar för ett halft årtusende. Folkungatiden visar en långvarig strid mellan en ordnande och lagstiftande konungamagt, som dock vill stödja sig på en feodaladel, och denna samma adel med dess inbördes föreningar, ofta riktade mot utländsk adels intrång; till dess konungahusets inre tvister bereder aristokratien seger. Det är Sveriges första riddaretid, då bonden, liksom öfverallt i norden, afväpnad, kom till korta, men aldrig, som i det öfriga Europa, förlorade hela sin sjelfstän-

dighet, emedan han aldrig blef, hvarken af kronan eller adeln, helt och hållet utträngd från sjelfeganderätten till sin jord. Om Helge Andsholms-beslutet följer Förf. Geijer (K. 16 p. 182—219). — Derefter fullföljer Förf. Danmarks historia till unionen, en scen af fortsatt strid mellan stat och kyrka, af adelns kamp mot det här som i det öfriga Europa småningom allt mägtigare borgerskapet, af brodermord, af utländskt förtryck, der de få försöken till lagstiftning knappt märkas; tills Nils Ebbesens svärd, genom lönnmord, löste förtrollningen, och Waldemar Atterdag steg för steg återställde landets oberoende och gränsor, ordnade dess inre, men bortlemnade den sista af dess gamla eröfringar i öster, och med möda bestod striden med hansan. Hans intriger förberedde unionen (K. 17 p. 220—291). — Slutligen följer Rysslands historia, fortsatt från Wladimir Monomachus (✝ 1125) till början af 16:de århundradet (K. 19 p. 291—318 o. 20 p. 319—400. "Tandis que les royaumes scandinaves se régénéraient sous l'influence du christianisme, et que leur transformation politique s'opérait au milieu des rivalités de la noblesse et des tendances monarchiques, les Russes, plus éloignés des principaux centres d'action, et indépendants du pouvoir papal, luttaient contre d'autres obstacles. L'étendue de l'empire et les querelles, que faisait naître le système des apanages, devaient s'opposer longtemps encore à la constitution définitive de tant d'éléments divers en un tout harmonique et régulier" p. 291, 2). Efter ett öfvergående försök af Wladimir Monom. att i någon mån återställa rikets enhet, återföll det i delningar och anarki, men, säger Förf., "l'anarchie n'était qu'au sommet de l'ordre social; le peuple, en changeant si souvent de maîtres, se façonnait de plus en plus à l'obéissance passive; et comme il n'avait jamais été plus tranquille ni plus puissant, que lorsque la grande famille russe était régie sous un même sceptre, il aspirait instinctivement à la monarchie, qui seule pouvait le délivrer du despotisme de plusieurs" (p. 311). "Ce qui empêcha la société russe de se dissoudre, ce fut l'unité religieuse etc. (p. 313). — Under denna upplysningstid inträffade Mongolernes anfall, "l'événement, qui va changer la face de la Russie, et assurer, aux dépens de la race slave, la civilisation de l'Europe." Ryssland föll stycke för stycke, i brist af enhälligt motstånd, och 2 århundradens slafveri följde, då furstarne, äfven en Dmitri Donskoi, erkände Mongoliska Chanernes öfverhöghet, och Polackar, Litthauer, Svenskar och andra grannar inkräktade på gränsorna; till dess Mongoliska väldets sönderfallande gaf Iwan III:s och Wasilei IV:s sluga och kraftiga politik tillfälle att afskudda det främmande oket,

samla under sig de spridda furstendömena, och kufva Nowgorods frihet. Förf. slutar med följande ord: "En méditant sur les revolutions dont la Russie a été le théâtre, on découvre les causes qui ont preparé sa grandeur actuelle. Elles tiennent d'abord à l'etendue de son territoire, dont la position intermédiaire entre l'Europe et l'Asie fit, en quelque sorte, un pays neutre de ses provinces centrales; il en résulta que les États européens laissèrent la Russie en dehors de leurs combinaisons d'équilibre politique, tandis que le christianisme séparait profondément la race russo-slave des populations conquérantes de l'Orient. D'un autre côté, l'adoption du rite grec a puissamment contribué à isoler la Russie dans ses institutions: les Hongrois, les Polonais et les Scandinaves, soumis à l'influence pontificale, portèrent longtemps leur activité du côté de l'ouest, où se décidaient les grandes questions du monde civilisé; ces États se constituèrent selon leurs rapports respectifs, et comme si la Russie n'eût pas existé: elle se révéla tout à coup, et toutes les pondérations furent détruites. Enfin, les guerres continuelles de la Russie sur tous les points de ses immenses frontières la constituèrent en État politique et en même temps militaire: désormais elle touche à tous les intérêts; elle exerce une action directe ou médiate dans toutes les luttes; et de nos jours encore, forte de l'obéissance passive et du fatalisme que lui légua l'Orient, armée de toutes les ressources d'une civilisation avancée, qu'elle doit à l'expérience européenne, elle contient et menace à la fois, et l'une par l'autre, l'Europe et l'Asie."

Ref. har genomgått de två första delarne af verket, de enda hvartill han haft tillgång; han tror sig hafva tillräckligt ådagalagt, att det ej just utmärker sig genom egna forskningar eller nya åsigter; men att det är bygdt på de bästa inhemska arbeten, och framställer klart och redigt, och med en hos främlingar ovanlig noggrannhet, de resultater, som dessas sammanställning gifver. Man torde således kunna anse såsom inadvertenser några mindre fel i sak, som ref. anmärkt: I. p. 261 talas om Harald Hårfagers seger i Hafursfjord öfver konungen af Sverige; Jfr. p. 199, der saken är riktigt framställd. P. 263 göras Halladur, Einar och Rolf till Harald Hårf:s söner; p. 262 och 264 göres Rolf riktigt till Ragnwalds son. P. 390 är slägtskapen mellan Jarlarne Erik och Sven (Håkanssöner) förbigången. II. p. 30 kallas Harald Hårdråde och Tosti Godwins son "les deux princes Norvégiens. P. 189 "Charles fut tué dans une petite île du lac Wettern, en 1167"; öns namn är för ryktbart att utelemnas; det samma gäller om p. 196: "L'armée de Waldemar

rencontra les Danois en Vestrogothie." P. 190 öfversättes Läspe med "le boiteux". P. 212 heter det "BIRGER .... avec lui s'éteignit la maison de MAGNUS LADULÅS;" jfr flera ställen i samma kapitel der BIRGERS bröder, och den enes afkomlingar nämnas. T—M.

[52] **Judarne, i deras närvarande ställning inom samhället, med afseende på deras emancipation; jemte Förslaget till upphäfvande af 2 §. sista momentet uti Norges Grundlag. Af *Henrik Wergeland*,** Riks-Archivarius vid Kongl. Norska Riks-Archivet. "Varer barmhertige, såsom ock eder Fader är barmhertig." Jesus. Öfversättning. Stockholm, Hörbergska Boktryckeriet, 1842. På A. Bonniers förlag. 122 sidd. 12:o. (Priset: 16 sk. B:co.)

Vid 1809 års Storthing inlemnade Förf. genom representanten, Höieste-rets-advocat Sörensen, ett förslag till upphäfvande af det sista momentet i Norska Grundlagens 2 §, som bjuder, att "Jöder ere fremdeles udelukkede fra Adgang til Riget". Som saken vid innevarande Storthing förekommer till afgörande, har Förf. offentliggjort sitt förslag, och beledsagat det med en mera utvecklad framställning af frågan från alla dess sidor. I förordet yttrar Förf. visserligen föga hopp om sakens framgång för tillfället, men säger sig åtminstone vilja göra sitt till, att i opinionen undergräfva ett grundlagsbud, som utom den skygghet hvarmed man hittills gått till ändringar i Constitutionen, blott har fördomar till stöd; och som står i strid med grundlagens anda, och äfven med en bestämmelse, som i densamma ursprungligen var inlagd till religionsfrihetens fördel, men genom ett redaktionsfel utgått. Att denna bestämmelse skulle ha varit "liberal mot Muhamedaner och Hedningar", drager dock ref. i tvifvel; ordalagen voro: "Alle Religionssecter tilstædes fri Religionsövelse"; språkbruket godkänner väl knappt uttrycket sekter för Muhammedaner och Hedningar, ej heller vittnar hela debatten i Riksförsamlingen den 1 Maj 1814 om någon serdeles håg för religiös tolerans. — Öfversättaren utlofvar i sitt förord att framdeles fullständigare utföra hvad Förf. helt kort talat om Judarnes tillstånd i Sverige. Om så skall ske, måste man önska, att han gör sig bättre bekant med verkliga förhållandet, än han nu synes vara; åtminstone kan ref. ej förstå hvad han menar med orden (p. X.): "För våra Judars bildande för ve-

tenskapen ligger likväl ett oöfvervinneligt hinder i vägen, så länge Universiteternas lärosalar för dem äro tillslutna, eller, rättare, så länge de måste på tusende omvägar söka inträde i dem." Vid Upsala Universitet finnas flere Judiska studerande, och de svårigheter, som mött deras inträde, torde vara svåra att finna; menas åter med "inträde i lärosalarna" tillträde till läroembeten, så äro uttrycken väl mycket tvetydiga, och "omvägarne" torde reducera sig till några få, men visserligen betydliga nog, och gemensamma för alla främmande religioners bekännare.

Förslaget till Storthinget af Juni 1839, p. 1—23, tillstyrker Judarnes fullkomliga emancipation, såsom öfverensstämmande med Christna religionens bud, med menskliget och rättvisa, och som en billig försoningsgärd efter århundradens förtryck; såsom försökt i flera länder, utan de af många befarade menliga följder, och tvärtom till ömsesidig fördel, i det Judarnes öfverklagade fel, oviljan för Christendomen, fasthålligheten vid fädrens tro, institutioner och fördomar, nationalkarakterens ensidighet, samt fallenheten för sniken handel, öfverallt minskats med det förtryck, som frambragt eller underhållit dem; såsom ej farlig för konstitutionens helgd, som redan vunnit nog styrka att tåla upphäfvandet af en erkändt oriktig bestämmelse; såsom nyttig för Norges i brist på kapitaler ringa industri. — Dock stannar proponenten vid att föreslå upphäfvandet af 2:a §:s sista moment, i hopp att de öfriga med religiös intolerans behäftade §§. 4, 16 och 92 i följd deraf snart skola dels försvinna, dels behörigen modifieras.

I sin utförligare utveckling af ämnet behandlar Förf. under rubriken "Mot fördomarna" först den vanligaste beskyllningen mot Judarne, för deras uteslutande håg för handeln, och det sätt, hvarpå de idka den. Skälet till den förra finner han just i deras utestängande från andra näringsgrenar, och med exempel ur de länder, der de blifvit mer eller mindre fullständigt emanciperade, visas, att med orsaken äfven följden bortfallit. För att blott anföra ett af exemplen, i öfra Maynkretsen af Bayern lefde före 1815, då näringsfrihet beviljades, samtliga familjer af denna nation, o: 1400, af s. k. schackerhandel, 1828 blott 280 (p. 24—28). — I afseende på Judarnes sätt att drifva sin handel, undanrödjer Förf. de härvid gjorda förebråelser, så väl i hänseende till ockret, som till kringvandringen — hvars skadlighet dock sättes i fråga — hufvudsakligen dermed, att "lagstiftningen bör ovilkorligen förbjuda, hvad den erkänt såsom skadligt, och sörja derför, att verkställande magten vakar öfver förbudets iakttagande" (p.

28—32. — Hvad deras klandrade nationalitet beträffar, och deras envishet att förblifva ett folk för sig, sökes grunden mera i religiösa än politiska förhållanden, och visas, genom den 1806 af Napoleon sammankallade Rabbin-församlingens förklaringar öfver Judarnes förhållande till staten, att de ej vilja betraktas, och ej betrakta sig som främlingar, och att en politisk sammansmältning ej är omöjlig (p. 32—45). — De rikare Judarnes egoism har ej, som föregifves, visat sig i försök att till sin fördel qvarhålla massan af nationen på en lägre bildningsgrad och vid fädernas tro och vanor, men väl någon gång i större lätthet att, utan afseende på öfvertygelse, gå öfver till statens kyrka, för att njuta dess fördelar (p. 45—50). — Der Judarne fått mer eller mindre tillträde till aktif medborgarerätt och till embeten, äro vittnesbörden om deras sätt att dem utöfva, öfverallt fördelaktiga (p. 50—53). — De svårigheter vid deras naturalisering, som ligga i olika religionsceremonier, i Sabbatens firande, olika edsformulär och blandade äktenskap hafva ock visat sig kunna vika för tidens fordringar (p. 53—55.).

Dernäst polemiserar Förf. (p. 56—70), under den något bizarra titeln "Tyska Sophismer", och för det mesta med en Judisk Doktor, Riessers, ord, mot de yttringar af religionshat, som i Tyskland här och der uttalat sig hos skriftställare och representanter, och ej sällan förklädt sig i politisk kostym med beskyllningar än för conservatism, än för rabulism, och vederlägger slutligen påståendet, att massan af Judar ej skulle önska emancipationen.

Efter att ha hemtat ett stöd för sin mening i ett yttrande af Grundtvig, hufvudsakligen rörande Judarnes valbarhet till representanter (p. 70—76), genomgår Förf. (p. 76—99), deras öden i Danmark i de serskilda stadierna, från 1651, då tillträde till riket gjordes beroende af serskildt tillstånd; 1657, då "Portugisiska Judar" fingo tillträde; 1720, då Judar funnos i Bergen, hvaraf slutes, att Grundlagens "fremdeles" saknar hemul; till 1788, då uteslutandet från handtverken upphörde, hvarefter Judarne 1797 och 1798 fingo tillträde till Chirurgiska Akademien och Universitetet, 1801 till krigstjenst, 1802 till landtbruk, tills slutligen 1814 "deras fullständiga medborgarerätt uppställdes såsom princip, ehuru detta ännu icke blifvit genomfördt längre än till hälften" — huru långt man gått, utvecklar Förf. ej. — Följderna af den småningom skeende emancipationen hafva visat sig i ökad verksamhet för det allmänna, och serdeles i nit för skolundervisning och idkande af handtverk.

Efter några få ord om Judarne i Sverige (p. 99, 100), kastar Förf. "ännu några blickar inom Synagogan", och strider åter med Hr D:r Riessers ord mot religionsfördomarne, serdeles hvad Judendomens moraliska karakter angår; han förnekar den ena kyrkans rätt att fördöma den andra, och statens rätt att fordra öfvergång till sin kyrka såsom vilkor för medborgarerätts erhållande. De intyg man har från många håll om Judarnes personliga och husliga moralitet, vittna om ovanlig ordning, måttlighet och välgörenhet äfven mot andra än trosförvandter. — Slutligen uttalar Förf. sin tro, att "Allmänna Opinionen", det sista "retraite-argumentet", en gång skall gå upp i rök för upplysningens ljus. — Boken slutar med några varma ord till sakens fördel af den gamla Prosten Hertzberg, i hvars språk man igenkänner patrioten från 1814.

I hufvudsaken tror ref. att hvarje läsare, som kan öfvervinna sina fördomar, skall gifva Förf. rätt, om man ock här och der kunde önska bevisningen fullständigare. I form är skriften; oaktadt åtskilliga mer och mindre onödiga utflygter, den med mesta hållning skrifna, som ref. läst af Förf:s arbeten. Ref. har visserligen ej sett originalet, men har anledning att tro det vara troget återgifvet; öfversättningen är ledig, och blott här och der behäftad med ord och vändningar, som ej tillhöra Svenska språket, såsom p. 4 "ett medgifvande, förnekandet hvaraf" etc., p. 32 "bedömare", p. 71 "namneligen" m. m. Noten p. 17: "Besynnerligt! Jesuiterna förvista från Ryssland" synes, antingen den härleder sig från Författaren eller Öfversättaren, vara ett af de der hos oss ej ovanliga misshuggen, som gerna kunde vara borta. T — M.

[53] Arkivet. Första Häftet. Stockholm 1841. Andra Häftet. Ibid., Norstedt & Söner 1842. 88 sidd. och 3 tabeller, 67 sidd. och 8 tabb. 8:o. (Priset: 32 sk. B:ko pr H.)

Denna samling, som synes vittna om sorgfälligt urval, upptager företrädesvis öfversättningar ur utländska tidskrifter af uppsatser, som vore för vidlöftiga att införas i en tidning, och för korta att tryckas serskildt; och derjente statistiska uppgifter. De sednare äro till en del i tabellarisk form, visserligen den lättaste att öfverse, men den minst underhållande, och oftast blott ett material till närmare utförande. Så skulle visst mången med ref. önska, att N:o 6 i 2:a häftet: "Bidrag till kännedom af penningeförhållandena i Sverige 1800—1840" vore uppställd på ett lärorikare och intressantare sätt, åtminstone så, som N:o 4 i samma häfte "Om (Frankrikes) pappersmynt och statsskuld." Intressanta

men äfvenledes något knapphändiga, äro notiserna om Franska Banken, om Englands tillverkning och införsel af jern, om Herrar CLOWES boktryckeri i London, hvilka innehållas i 1:a häftet N:is 3 och 4 och 2:a häftets N:o 3.

Af de utförligare uppsatserna är N:o 1 i första häftet hemtad ur REYBAUD "Études sur les réformateurs contemporains", och innehåller under rubrikerna "Theoriernas klippor" och "Theoriernas gagn" det vigtigaste af R:s kritik öfver FOURIERS, ST. SIMONS och OWENS samhällstheorier, och derjemte utdrag ur FOURIERS verk, rörande Le mariage, économie sociétaire etc. Urvalet tyckes vara gjordt med afseende på "Det-går-an"-theorien. Ej mindre polemisk syftning, men i politiskt hänseende, genomgår N:o 2 i samma häfte "WILLIAM PITT den äldre, eller konsten att göra lycka", bygd på Quarterly Review N:o 131, Juni 1840. VII. "Life of CHATHAM." Bland resultaterna är, att den ryktbare mannen aldrig i sin lefnad yttrat något i politik, som han ej en annan gång återtagit. Mera riktad blott på sak är N:o 1 i andra häftet "Försvar för handelssjöfartens frihet i krig", med en kort historik öfver 1780 och 1800 års beväpnade neutraliteter, kontinentalsystemet etc. N:o 2. "Bidrag till kännedom af tillståndet i England", ur Edinburgh Review för Juli 1841 innehåller goda upplysningar om följderna af prohibitifsystem, äfven för ett i handel öfverlägset land. — Skulle ref. yttra en önskan i afseende på samlingens fortsättning, innefattades den i de orden: färre men mera utförda uppsatser, och tabeller blott såsom bihang till dessa. T—M.

PHILOSOPHI.

[54] Valda Smärre Skrifter af *E. G. Geijer*. Första Delen. Stockholm, L. J. Hjerta 1842. (Priset: 2 R:dr 32 sk. B:ko).

Under denna titel framträder första hälften af en å subskriptionslistor utlofvad, och säkerligen af en hvar lifligt efterlängtad samling af skrifter, mestadels ungdomsarbeten, af en Författare, hvilken så väl genom mångsidigheten af snille och studier, som genom arten af sin framställning haft lyckan tillhöra (de sednare åren isynnerhet) ej mindre en större allmänhet, än den trängre kretsen af de lärda. Någon recension, såsom obehöflig, emedan alla dessa skrifter, med undantag af ett tillägg vid slutet af arbetet, äro på förhand kända, kommer icke här i fråga; än mindre en prisande anmälan. Vi vilja icke försilfra guldet. Dock kunna vi tillåta oss några anmärkningar.

Förf. har, såsom sagdt är, i detta första band af sina valda smärre skrifter gjort ett tillägg, författadt detta år, och förmodligen i sednaste dagar. Ty der förekomma åsigter och tankar, dem han yttrat muntligen i sina nyss slutade intressanta föreläsningar öfver menniskans historia. Tilläggets mening har, enligt hans egen förklaring, varit den, att leda det allmänna omdömet vid reflexionen öfver gången af hans bildning, hvilken skönjes vid jemförelsen af hans äldre arbeten, dem han ock afsigtligt lemnat oförändrade, med dem af en sednare period; samt isynnerhet att belysa den ungdomsskrift, till hvilken tillägget hörer.

Och i sanning är det en sak af högt intresse, att sinsemellan jemföra Förf:s skrifter från skilda tider: att märka, huru hans öfvertygelse, hans åsigter, om ej helt och hållet utbytas mot nya, dock under utbildningen betydligt förändras, i religion, i uppfostran, i politik, med ett ord, i alla de ämnen och frågor, dem han sjelf utmärkt såsom de hans hjerta och forskning närmast liggande. Man kan finna detta, äfven om man inskränker sig till jemförelsen mellan det arbete, han sjelf icke utan skäl kallar en häftig, ungdomlig skrift (om falsk och sann upplysning i afseende på Religionen), och det ofvan nämnda tillägget. Han sjelf tyckes betrakta sig såsom i hvardera af dessa arbeten en annan. I frågan om religionen var, om vi ej bedraga oss, hans åsigt fordom ej densamma, som den närvarande; åtminstone tro vi oss så kunna döma af detta yttrande: "att med svaga ögon söka intränga i djupet af dess (religionens) hemligheter, anser det (förnuftet) med rätta som ett vådligt högmod." Denna föreställning har bortvikit, och lemnat rum för den öfvertygelsen, att forskningen, hvartut den helst riktar sig, och hvarthän den än vill tränga, aldrig i och för sig blifver ofromt öfverdåd, emedan den tanken vore orimlig, att det gudomliga väsendet liksom af förseelse gifvit menniskan en förmåga, genom hvars utveckling och användning hon kunde liksom ertappa detta gudomliga väsende i hemligheter, som borde vara henne dolda. "Vi äro äfven uppriktigt af den tankan", säger Geijer, i sednaste dagar, "att förnuftet för ingen myndighet behöfver nedlägga, åt ingen myndighet behöfver utleverera sina vapen."

I spekulationen vill han nu mera hafva ett fastare underlag, än det Schellingska, på hvilket han fordom mer eller mindre stödde sig; han fruktar den åt sig sjelf lemnade fantasiens äfventyrliga lek, vill det reella jemte det ideella, åberopar det faktiska, och insätter erfarenheten i dess tillbörliga rättighet. Ja, han uttrycker till och med på ett ställe i tillägget sin nya ståndpunkt så, att satsen, visst icke i me-

ningen, men dock i orden, får en viss rationalistisk klang, då han säger, att endast förståndet kan gifva bestånd åt känslans och inbillningskraftens skapelser.

Rörande ej blott upplysningen i allmänhet, utan äfven folkupplysningen serskildt, förekommer i den äldre skriften (sid. 124) en not af märkvärdighet, såsom synnerligen betecknande för olikheten i G:s öfvertygelse under skilda perioder. Det visar sig otvetydigt, att han ej blott yttrade missbelåtenhet med det sätt, hvarpå folkupplysningens sak den tiden betraktades och bedrefs, utan äfven en farhåga för folkupplysningen i allmänhet, så snart någon verklig kunskap utöfver de första, enkla religionsbegreppen sattes i fråga. Att han deruti gick för långt, ja, gjorde ett misstag, det är så väl klart i sjelfva saken, som af honom sjelf sedermera insedt och rättadt. Den hörde naturligtvis till en tidigare period, den öfvertygelsen, att på de "lägre och arbetande klassernas" lott borde falla endast undervisning i religionen, helst en sådan, som "mer talar till känslan än förståndet." Man fruktade förr förmycket den "halfva upplysningen", som dock är all sann upplysnings oundgängliga mellanstadium. Man tillerkände det oförberedda, åt sig sjelft lemnade, "oförderfvade, olärda, sunda förnuftet" en alltför stor förmåga i praktiska fall. Och hvad det moraliska gebitet angår, ansåg man de i sin abstrakta allmänhet temligen innehållslösa begreppen: Gud, fädernesland och konung, vara tillräckliga för att väcka och underhålla menniskokärlek och patriotism. Med ett ord: man fruktade vådan deraf, att folket öfverskred den bildningsgrad, det innehade *).

Så är denne Förf. sig olik under skilda tider. Men han är sig och lik: det är samma Geijer, vi fordom och nu beundra och älska. Och likheten ligger ej blott i anda och ton, i öppenhet och mod och kraft, i stil och framställning, utan måhända äfven deri, att han ännu, nemligen såsom phi-

*) Förf. vill, i samma not, den upplysning hos folket, som är den muntligt traditionella, ej den skriftligt meddelade. Dock vet man, att äfven den sednare finns hos allmogen; och den bör finnas. Rörande allmogens stigande kunskapsbegär och upplysning kunna anföras några rader ur en i Fahlun detta år utkommen liten skrift, under titel: Oförgripliga tankar om Presteståndet. Orden lyda: "Den som ej tror på en stigande upplysning och ett vexande begär efter kunskap, hänvisas till det faktum, som vi här i orten hafva under ögonen. För få år sedan hade Fahlun ett tryckeri, som föga upplade annat, än Lunkentus och dess vederlikar. Nu finnes här tvenne tryckerier. som året om äro i full verksamhet med redbarare saker. Och hvem läser deras produkter? är det ståndspersonerna, som så ökat sina bokförråd? Nej det är allmogen. . . . . .

losoph betraktad, oaktadt förändrad tro och öfvertygelse, till en del åtminstone står på den genialiska phantasiens mystiska grund och botten. Behofvet af ett högre och innehållsrikare skiljer honom från Hegel, af hvars spekulation han icke tillfridsställes; han väljer en ny princip och går en ny bana. Det resultat, G. vinner, är tillfredsställande, men det frågas här med rätta, om det vinnes genom antagande, eller deduktion. Utgångspunkten och sjelfva gången är icke nog betryggad. Många frågor och tvifvel uppstå hos läsaren. Denna vet ej rätt, hvad uppkomst, plats och betydelse han tillerkänner naturen? Om ej de serskilda personligheterna, ja, äfven den högsta, nedsättes till en blott relativitet? Om genom personligheternas inbördes motsättning vinnes mera, än en förklaring öfver sjelfmedvetandets empiriska uppkomst? o. s. v. Dock, vid alla dessa frågor erinra vi oss samvetsgrannt, att Förf. hvarken lofvat eller kunnat åstadkomma ett system inom dessa få blad, utan endast gifvit en antydning af detsamma.

Sann och human i egentligaste mening synes oss Förf:s tanka om kärleken, den han, såsom könskärlek, helst hos ungdomen, anser vara af tvetydig art, och dervid anmärker, att dess (kärlekens) "andliga natur" visar sig i "oegennyttigare, renare gestalter t. ex. i moderskärleken, i syskonkärleken, i vänskapen." Ja, månne det vore för djerft att påstå, att äfven dessa former af kärleken blott så vida äro att skatta såsom något ädlare, än ett slags naturens lägre ekonomi, som de upptagits i den allmänna, och förklarats till en ren och oegennyttig?

Må ändteligen ifrågavarande tillägg vara af större eller mindre värde i vetenskapligt afseende, dervid dialektik och method så strängt ifrågasättes, så gäller väl dock om denna uppsats af Geijer detsamma, som om alla hans arbeten, att hvad helst han skrifver är snillrikt, intressant och alltid i något afseende fruktbringande. Det är en vacker gärd af trogen dyrkan på detta sätt hemburen åt philosophien. Men på henne ser historien litet snedt och afundsamt, emedan hon ej nöjer sig dermed, att han för henne gjort *det mesta och yppersta*, just derföre, att han lofvat henne *allt*. Hon undrar, om han så kan hålla detta sitt löfte. —ED—

VITTERHET.

[55] **Bref och Dagboks-anteckningar af *A. Törneros*.** Utgifna efter hans död. II. Upsala, Leffler och Sebell, 1842. 246 sidd. 8:o. (Priset: 1 R:dr 36 sk. B:ko).

Efterlängtad infinner sig denna andra del, som varit länge utlofvad, men tills nu fördröjd genom vissa omständigheter, såsom Utgifvaren upplyser i ett kort Förord, hvari han tillika, i anledning af tadlande anmärkningar, som från flera håll blifvit gjorda, genom hänvisning till den i Svenska Biet (N.o 35, 1841) afgifna förklaringen, under medgifvande af möjligen för långt drifven samvetsgrannhet vid redaktionen, dock försvarar den plan han följt, samt angifver, hvari han, vid utgifvandet af denna andra del, som innefattar endast dagboks-anteckningar, från sin förra plan afvikit. Ändteligen redogör han för orsaken, hvarför ej de, för honom förut okända, af den hädangångnes vänner under tiden benäget meddelade bref, blifvit införda: hvartill orsaken varit, att de dels innehålla föga nytt, dels äro af en för mycket enskild beskaffenhet. Läsaren står hos Utgifvaren för denna betänksamhet i så mycket större förbindelse, som redan i förra delen bref och dagboksanteckningar finnas, hvilka här och der, med föga förändring, repetera hvarandra; hvilken omständighet, om ock ej alldeles förekommen, dock är sällsynt i sednare delen, i hvilken likväl, vid en strängare granskning, ett och annat för öfrigt kunnat vara borta, utan afsaknad för det hela. Dock medgifva vi tillbörligtvis, att för en samvetsgrann Utgifvare svårligen någon allmängiltig grund för uteslutandet förefunnits.

Denna del åtföljes af en, äfvenledes på förhand lofvad, minnesteckning öfver Törneros, skrifven af en man, som, till snille och studier med den aflidne nära befryndad, var synnerligast egnad till dess författande. Denna minnesteckning är ock sådan man önskat och väntat den: den ger en skär och lefvande bild, och sann är den, om också ej ens för en verklig beundran, en obegränsad tillgifvenhet och tacksamhet för originalet, döljer sig, att Prof. Atterbom sett föremålet i sitt eget snilles, i den hängifna vänskapens i någon mån förstorande synglas. Äfven den samvetsgrannaste skald kan ej gerna måla hvad som är annorlunda, än att det uppgår i ett, för verkligheten främmande, förklaringsljus. Så till exempel anse vi den till fullo menade jemförelsen med Jean Paul nog mycket vågad. — Såsom ett slags episod, eller rättare, såsom sjelfva grunden för taflan, införes en teckning af detta läro-

sätes litterära tidsförhållande den period, under hvilken Törneros hitkom och här tillbragte sina ungdomsdagar. — Djupt rörande är skildringen af dennes sista lefnadsstunder.

Som sättet att uppfatta Goethes förhållande till sedlighet och christendom blifvit i den Svenska litteraturen en af dagens frågor, fäste vi läsarens uppmärksamhet derpå, att Prof. Atterbom i sin minnesteckning egnat en betraktelse åt Törneros' tankar om nämnde skald. Prof. Atterbom säger, och söker äfven med anförande af serskilda skriftliga yttranden af Törneros visa, att dennes verkliga tanka om Goethe och stora beundran för densamma är en vederläggning af de ensidiga omdömen, som här och der förekomma. Men i sjelfva verket har man ej ifrågasatt Törneros' beundran för Goethes snille, eller öfvertygelse om det myckna goda den sednare genom sitt författarskap uträttat. Man har blott ansett Törneros betvifla, eller rättare förneka Goethes sedliga allvar, emedan han dels i skrift temligen grundligt motiverat sitt missgillande af en viss sida hos Goethe, synnerligast i *Wilhelm Meister* och *Die Wahlverwandtschaften* (om också får medgifvas, att hans reflexioner vanligen sluta med en palinodi af det skarpast sagda), dels ofta i sina föreläsningar fästade uppmärksamhet på nämnde författares så till vida verkliga moraliska tvetydighet, att han af förkärlek för formen stundom accepterade hvilket innehåll som helst. Vi afgöre här för ingen del, att denna tanka om Goethe är den rätta; vi ha endast hittills trott, att den tillhört Törneros.

Efter minnesteckningen finnes införd en grafsång öfver samme man, äfvenledes af Atterbom: efter vår tanka det skönaste tillfällighetsstycke denna skald framalstrat.

Denna andra del är ett sannskyldigt syskon till den föregående. Man finner der samma ton och stil, samma rika omvexling af ämnen. Men den är tillika mera läsbar för en större allmänhet, emedan häntydningar på enskilda förhållanden, hvilka i bref äro oundvikliga, och hvilkas kännedom ofta måste undanhållas allmänheten, här äro nästan inga, äfvensom signaturer, företrädande verkliga personers plats, äro endast få.

Påminner Törneros såsom Författare om Jean Paul (såsom flere anmärkt), så erinrar ock den sednares namn om ett omdöme öfver densamma af Geijer i dess *Minnen*, hvilket synes oss karakteristiskt äfven för Törneros. Geijer säger sig nemligen hafva funnit hos Jean Paul en innerlig, djup förening af känsla och qvickhet; i sammanhang hvarmed han yttrar sig varseblifvit, att ingenting vinner så allmänt bifall, som det sentimentala epigrammet, eller en känsla uttryckt

med lekande udd. Och i sanning låg något epigrammatiskt i Törneros' hela väsende: i tankar, känslor och framställningssätt. Genom ett sådant grundlynne, och genom den kritiska arten af hans vanligaste sysselsättning, stadgade sig hos honom en lust och vana för uppmärksamhet och reflexion i allt, smått och stort; ingenting fick passera förbi utan censur; han hade ett visst stående reflexionsschema, genom hvilket äfven de obetydligaste föremål tvingades att vandra, eller, för att tala med Romaren, sub jugum mittebantur, ty intet bestod inför hans fina, skärpta blick: allt näpstes, innan det släpptes. Deraf hände också ofta, att af allvar blef lek, och att han fick, i stället för ett sannt, ett blott sinnrikt. I hans satser finnes merendels ett strängt sammanhang, men understundom mera formens, än sakernas. I hans slutsatser var ofta phantasien den ledande. Man läse t. ex. denna dels 12:te sida, der han talar om grammatikan. Hvad han säger, är synnerligen qvickt och sinnrikt, men man får ej lita på allt, man njuter mera, än man lärer. Visserligen uttrycker i Grekiskan genitivens förhållande till verbet, som betecknar ett begär, (Ἐπιθυμεῖσθαι τινός) detta begärs "genesis" (hvarjemte väl Törneros, för den motsats skull, han önskar visa, menar begärets stillare anslutning till objektet), då deremot i Latinet concupiscere aliquid antyder begärets riktning mot eller till objektet. Men man kan också säga, att det latinska uttrycket, om det ock betecknar egoism (hvilket icke är nödvändigt), dock icke innebär ett "blindt" begär, utan ett mera besinnadt och från objektet liksom frigjordt. Deremot kan man i den grekiska genitiven ej blott se en "genesis", utan äfven ett fortfarande beroende, så att dermed, snarare än genom den latinska accusativen, betecknas ett begär, som är blindt och likson slukadt af objektet. Vi sätta blott exempelvis det ena påståendet emot det andra, utan att döma öfver det enas eller andras bevislighet i strängare mening.

För att lära känna styrkan och elden i hans phantasi, och dess art att, äfven under medvetandet af en poëtiseran de syftning, söka bryta igenom till vetenskaplig form och hållning, läse man, hvad han (sid. 155) skrifver om vokalernas serier. Det fanns hos honom denna egna genialiska åskådning, som uppfattar det underbara, för förståndet alldeles oåtkomliga sammanhanget emellan anden och naturen. Ett sådant sammanhang (t. ex. det outsägliga mellan ögat och vårens gröna färg; att önska en röd natur, är rent af en orimlighet) är lika obestridligt, som hvilken empirisk sanning som helst. Men det är icke till för vetenskapen, eller för dess framställningsform. Derför ligger i denna Törneros' betraktelse tilli-

ka något sökt och tvunget, som ej funnes der, om icke uppställningen vore nog mycket systematiserad, och idéen genomförd ända till de speciella delarnes nog stora godtycklighet, Phantasiens fria lek uti ett dylikt naturens och andens mystiska sammanhang låter ej regelleda sig af förståndet.

Bland andra TÖRNEROS' egenskaper må man ej förbise hans skarpsinnighet såsom psykolog. Reat af en mästare var han i uppfattningen och bedömandet af qvinno-naturen. Om han ock i detta ämne sagt många glänsande paradoxer, har han deremot yttrat än flera lika väsentliga, som träffande anmärkningar, de finaste sanningar. Härom vittna äfven många ställen i denna sednare del.

Vi sluta vår anmälan af denna för mången i månget afseende intressanta och läsvärda samling af dagboks-anteckningar med den önskan, att omständigheterne måtte gynna tryckningen af åtminstone något af samme Författares ännu mera värderika vetenskapliga arbeten. —BD—

[56] **Linnæa Borealis.** Poetisk Kalender, utgifven i Upsala. Sommarhäftet 1842. Med Musikbilagor. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner. 144 sidd. 8:o. (Priset: 1 R:dr B:ko häftad, 1 R:dr 8 sk. i pressadt band).

Hufvudförfattarne äro i detta häfte, såsom i det föregående (första), det unga Upsalienska Sångar-Triumvirat, hvilkets signaturer efter alfabetisk ordning (ty bestämmandet af dessa skalders naturliga rang sins emellan öfverlemna vi åt en framtida domares mogna pröfning) äro: C. J. B—N., M—M. och NBM.

De trenne skalderna äro redan kända af en större allmänhet, och hafva ej i dessa nyaste sånger förverkat ett lika väl förtjent som säkert vunnet förtroende. Hos B—n skatte vi företrädesvis det rena, vårdade språket, begreppens klarhet och säkra förbindning, tonen och stilen, alltid ämnet passande och värdig; egenskaper, som göra hans sångmö behaglig, äfven om man tycker sig finna henne mera rhetorisk, än rent poetisk, och derföre med förkärlek läser hans prosa, under längtan att se honom framdeles befrynda sig med romanen, som, i en annan form, dock inrymmer en lika hög och verklig poesi. Likväl göra "Arbetets ära" och "Invalidens visa", att vi icke utan betänksamhet yttra ett sådant omdöme. — Hos M—M glädjas vi åt den lena, skära tonen ur den renaste själ, mild utan vekhet och glad med en lätt tillsats af melankoli. I allmänhet är hans sångmö icke öfverraskande, icke

hänförande, oaktadt ingen brist är på idéer och phantasi; men hon är så ljuf och intagande, och qvarlemnar ett verkligt och tacksamt minne. Hvilken, med någon grad af poetiskt sinne, kan utan njutning läsa stycken sådana som dessa: "Vårsång" och "Blomman"? Af hvilken kraft och höghet M—m är mägtig, så i tankar som framställning, har han visat i sången "till Professor Sillén." Men äfven i det rent erotiska så väl som det skämtsamt erotiska skaldeslaget är han hemmastadd, såsom andra stycken tillkännagifva. — Nbm utmärker sig i hög grad genom bildernas djerfhet, tankarnes flygt och i allmänhet en phantasi, hvars färg är den hjertaste, samt en viss heroism i känslan. Ingen af de yngre lyckas såsom han, att äfven med de första slagen på sin lyra hos åhöraren sätta utom all fråga, att det är poesi, endast poesi, han förnimmer. Hans toner hafva något så musikaliskt mägtigt, att man först då, när man hörer dem för andra eller tredje gången, märker en ännu ej fullkomligt öfvervunnen osäkerhet i smak. Denne unge, mycket lofvande skalds omisskänneliga likhet med de i visst afseende äfven sins emellan lika, Stagnelius och Tegnér, väcker lifligt den önskan, att en gång med visshet erfara, om denna likhet är ett naturligt och sjelfständigt själarnes syskontycke, eller i mer eller mindre mån en följd af den ungdomliga beundran, hvarmed han med sin egen idé- och phantasikrets införlifvat dessa skalders herrliga alster. Vi hoppas, att hans förmåga skall visa sig lika rik och varaktig, som vacker och lofvande; men vi äro af erfarenheten varnade mot alltför snabbt fattade förhoppningar. Vi hafva sett äfven en stor skald tvärt stanna under loppet midt på sin bana, eller åtminstone under en lång mellanhvila visa tecken af uttömd skapelsekraft. — Nbm tyckes helst besjunga hjeltebragder och kärleken. Den sednare förklaras ofta hos honom till rent andlig natur, och hans sångmö är då så mycket skönare, som frombeten bor under kinder, hvilkas rosor äro de friskaste; men vanligast är hon en förförisk, nyvigd nunna, hvilkens ännu åt verlden vända håg och sprittande sinnlighet ständigt behöfver tuktas med påminnelsen om doket och klosterlöftet. Se bland öfriga stycken "Bönen" och "Dithyramben".

Med glädje finna vi, att äfven de gamla mästarne skattat till framgången af detta poetiska företag. Man märker här signaturen T—r; och Professor Atterbom har ej heller velat förvägra sitt bidrag. G—r har lemnat några "Melodier", uttalande en innerlig naturkärlek, och en ännu innerligare kärlek jemte tro och förtröstan till den magt, som är högre än naturen. V. är en signatur, hvars betydelse lätt gissades, äfven utan den förklaring, som innehålles i dedikations-sången af Nbm.

Dessa sångljud i skön gammal-akademisk tonart lifva minnet af en känd och älskad lyra. Tillhörande signaturen — — w, som äfvenledes är lättfattlig, finna vi trenne små vackra bidrag. "Sångarns afsked" har en dyster ljuf ton, som går till hjertat. Äfven namnet Hedborn träffas här. Af hans stycken behagar oss minst "Fosterlanden". Det förefaller vår känsla, som skulle Förf. haft en liffig kamp med rimmet, hvilken medfört ett här och der temligen tvunget språk, som hindrar meningen att falla i ögat: oegentliga bisatser, som hejda hufvudtankens utveckling och afkyla läsarens känsla: en mängd otjenliga bilder o. s. v. Vi skulle kunna anföra flera exempel, om utrymmet det tilläte. Äfvenledes är idéen nog mycket utspunnen, hvilket, lindrigast sagdt, föranledt många sökta partier. I det lilla stycket, som heter "Till en Blomsterälskarinna" kan Förf. ej undgå den förebråelse, hvilken den så kallade Fosforismen åtminstone i sin tidigare ungdom fick uppbära. Läsaren betrakte i synnerhet den fjerde versen. "Den sköna Herdinnan" och "Landtflickans klagan" äro täcka sånger. Det sednare förnämligast bereder en öfvergång till Arv. Aug. Afzelii sångér, dessa herrliga toner ur det innersta af Svenska folklynnet. — Tvenne andra stycken hafva signaturen —er. Båda äro vackra; det ena af dessa, "Vårkänsla", vittnar om ett sinne, som är i ädlare mening vändt åt verlden, fullt af mod och hopp. — S... är en sångare af hjertligt och muntert lynne. Dock har han visserligen ej ännu så fulländat sig i formen, att tanken går sin lätta och obehindrade gång. Se "Det förlofvade landet". Mot "Den lilla sömmerskan" är väl intet att anmärka. "Vigd jord" har en qvick idé, som likväl förefaller något sökt, måhända dock blott derföre, att formen ej är nog lätt och afrundad. I slutet af häftet förekomma trenne små stycken i prosa. Det första är af L. D. G., "Om Träden". Man igenkänner häri Förf:s genialiska blick för naturen och dess skönhet, detta verkliga snille i smått; nej, inom en begränsad rymd af iakttagelse. Måhända den vidgas allt mera denna rymd, möjligen blott tills vidare godtyckligt begränsad af en blygsam betänksamhet. Vi hafva väl betraktelser af denna författare, hvilka varit intressantare, tilläfventyrs äfven bättre; men äfven dessa blad äro honom ingalunda ovärdiga. — På detta stycke följer ett annat, med öfverskrift: "Var hvad du är!" och signaturen ....w. Den sednares dechiffrering skulle kanhända icke vara så lätt, derest ej ämnets behandling förrådde en hand, som tillhör en bland de större, länge kända författarne. Denna lilla berättelse, som handlar om en bondfamilj, är sannt komisk och verkligen rörande. Någonting bättre i samma art rymmes

knappast inom så få blad. Men hvad är berättelsens mening? månne en apologi för stånds-afbalkningen inom samhället? Visserligen icke; utan blott för den satsen, att uppfostran och än mera naturanlag är vid bestämmande af lefnadsyrke den moraliska magt, hvilken aldrig ostraffadt trotsas af ett godtyckligt val. — Det sista stycket heter: "Yttersta Domen"; signaturen är F. B. Styckets mening synes oss vara huld och och försonande, dess karakter allmänt religiös, utan dogmatiskt syfte, såsom tillbörligt är uti ett konstalster. — Ändtligen följa trenne musikbilagor till Afzelii visor.

Vi hafva hört en och annan yttra, att detta häfte på det hela icke motsvarar det föregående i värde. Vi kunna ej annat än instämma i detta omdöme. — ED —

[57] Nord och Söder. Strödda anteckningar under resor emellan Avasaxa och Vesuven åren 1835—39 af *Nils Arfwidsson.* Förra Delen (Scandinavien och Norra Tyskland). Stockholm, Norstedt & Söner 1842. 8:o. På C. A. Bagges förlag. (Priset: 1 R:dr 8 sk. B:ko).

Förf. meddelar oss här en samling af anteckningar, som till större delen förut varit införda i Dagligt Allehanda, nu öfversedda och sammanförda till ett helt. Innan vi yttra något slags omdöme, utbe vi oss läsarens sällskap på en liten tur genom samma trakter, som Förf. genomvandrat, och hvaraf han lemnar oss detta häfte såsom minne. Efter att följaktligen hafva lagt politiken åsido, och öppnat alla våra sinnen för den sköna naturen och den sköna konsten, samt egnat hela vår reflexionsförmåga åt aktgifvelsen på folklynnet och provins-karaktererna, göra vi i Förf:s sällskap med ångbåten en tur till Upsala, och fortsätta genast till lands kosan öfver Uplandsslättens prosa till det vackra Elfkarleby, vid hvars bro Förf. uppehåller sig något längre, men deremot är rätt fåordig om det beundrade vattenfallet och nejdens öfriga skönheter. Härifrån går resan genom Gefle, hvars byggnader och belägenhet blifva mindre gillande vidrörda, och öfver Gestrikland till Helsingland, åt hvars karakterisering Förf. egnat ett intressant blad. Ref. önskade, att utrymmet tillät honom meddela detta eller något om de öfriga landskaperna Medelpad, Ångermanland och Vesterbotten, som Förf. genomreste för att omsider vid Avasaxa se nordens största under, midnattssolen. Dessa skildringar bevisa en öppen blick och en klar uppfattning af natur och folk, äro affattade i en rask och ren stil, men afbrytas ofta af politiska och andra apro-

pes, hvilka åtminstone efter så många år mindre intressera, och dessutom ej alltid äro så alldeles grannlaga, såsom då Förf. i Sundsvall kommer öfver ett blad af Justitiæ-Statsministerns embetaberättelser, och deröfver exspatierar ungefär likaså långt, som öfver hela Medelpad sammanlagdt. Ångermanländningen, eljest omtalad med välförtjenta loford för sin redbarhet, ordningssinne o. s. v., blir i ref:s tycke något hårdt behandlad för sin liknöjdhet i sina åliggenden såsom skjutsbonde. Vid Ratan uppehåller sig Förf. för att gifva en redogörelse för arméernas ställning och manövrer i det slag, som gifvit denna plats en olycklig ryktbarhet, och hans reflexioner öfver svenska anförarne äro, såsom man väntar sig, icke utan sin bitterhet. Men derifrån vidare öfver Skellefteå och Luleå till Haparanda, Matarengi och Avasaxa, hvilket sednare naturligtvis i norr är Förf:s vändpunkt. Omdömet om Norrland är i allmänhet fördelaktigt, och tilltager uti gynnsamhet med hvarje grad nordlig bredd. Det nattliga skådespelet på Avasaxa förekommer deremot Förf. såsom något hemskt och opoetiskt, och han torde deri ha rätt. Återvägen går genom Sundsvall, inåt Jemtland, åt hvars herrliga natur en liflig och vältalig skildring blifvit inrymd. Isynnerhet följa vi Förf. med deltagande på hans vandring till Åreskutan och besök vid Tanäsforsen. Ifrån Jemtland, åt hvilken provins Förf. tillerkänner den mest fulländade naturskönhet af alla norra Sveriges landskaper, tar han vägen öfver fjellet, passerar Werdalen, stannar vid Sticklarstad och ger oss en näpen och åskådlig teckning af Olof den Heliges valplats. Följande afdelningen är egnad åt Trondhjem, serdeles dess domkyrka, och Norrmännen i allmänhet. Vi låna, för att meddela våra läsare summan af Hr A:s begrepp om Norrige, följande stycke ur hans bok (sid. 104), som tycks vara den grundtanke, hvilken han sedermera utför vidlöftigare: "Det gemensamma hufvuddraget", säger Förf., "hos Norrmännen af alla classer, är lugn och beräkning. Han öfverilar sig icke lätt, särdeles om derpå intet är vinna. Ehuru ingen, utan orättvisa, kan neka Norrmannen sin andel af den redlighet och ärlighet, som är Scandinaviens bästa, ännu Gudi lof icke aldeles bortslösta arf ifrån dess fäder, gör sig dock vid sidan deraf ett vinstbegär, en förvärfningslust lätt märkbar, hvilken hos allmogen just icke alltid ikläder sig den vackraste form. Den blir understundom prejeri eller något ditåt, och öfvas med den förslagenhet, som dock är ett hufvuddrag hos Norrmännen. Ett corollarium af hvad vi här anfört, och ett factum, som det är vigtigt att ej här lemna ur sigte, är National-lynnets afgjordt realistiska tendens, och

bildningens betraktande mera såsom medel än såsom ändamål. Deraf mycket practiska kunskaper; — af de högre humanistiska och æsthetiska: knappast instinkten, och föga vigt fästad vid dem." I afseende på Norriges förhållande till Sverige säger Förf.: "Med föreningen är Norrige nöjdt, men mot Svenskarne såsom nation är Norrmannen skäligen misstänksam. Isynnerhet hatar han Svenska adeln, den han i sin fullkomliga obekantskap med rikets inre lif, tror vara en compact, stämplande corporation, som aldrig har någon ro för speculationer på huru Norge lämpligen skulle kunna förvandlas till Svensk provins. Folket har han ingenting emot; tvärtom — åtminstone är förhållandet så bland Tronderne. Allt ondt och förargligt, som sker i Sverige, skyller han på adeln, och allt hvarpå han stöter sig i rikenas gemensamma förhållanden, och han är häri högst finkänslig, skall nödvändigt hafva samma ursprung." Förf. slutar sina betraktelser med en reflexion öfver skefheten af dessa förhållanden, i det Norge gör anspråk på jemlikhet i dessa delar, ehuru det i den politiska vågskålen icke utgör annat än ett appendix, då Europa inrymmer betydenhet väl åt Sverige, men icke åt Skandinavien, och "vi se ej", så slutar detta kapitel, "huru detta skulle hjelpas, men visst är att det genom tidsåldrarne underhåller en liten irritation, en liten afund, som en blott politisk förening först sent lärer förmå undanröja."

Vi följa Förf. vidare tillbaka genom Jemtland och Herjedalen, hvaraf det förras södra del, äfvensom hela det sednare icke serdeles tillvunnit sig Förf:s bifall. Så mycket lifligare har han i Dalarne omfattat naturens skönheter omkring Siljan, folkskarakteren och egenheten i de gamla socknarna, och de historiska minnesmärkena från Gustaf Wasas tider; och ref. är böjd att anse den del af boken, som innehåller dessa skilderier (sidd. 124—136), såsom det läsvärdaste och intressantaste af alltsammans. Med ankomsten till Vesterås slutar Förf. sina teckningar ur resturen inom Skandinavien.

Det öfriga af häftet innehåller anteckningar från Förf:s år 1836 anträdda Syd-Europeiska resa, och omfattar förnämligast Köpenhamn, Berlin och Prag. Förf. har härvid i allmänhet uppehållit sig mest vid konst och något vid litteratur; men då dessa ställen inclusive deras artistiska och scientifika märkvärdigheter ligga inom omfånget af hvarje modern turists erfarenhet, eller åtminstone jargon, skola vi ej dervid länge uppehålla oss. Assistens-kyrkogården, Thorwaldsen och Oehlenschläger finnas skildrade i tusentals resbeskrifningar, och hafva äfven här fått några blad hvardera. I Berlin

fäster sig Förf. mera vid stadens arkitektoniska skönheter, konstprodukter, vid hvilkas bedömande Förf. tycks äga myeken vana och säkerhet. För öfrigt blir ej sistnämnda ställe serdeles komplimenteradt för sitt läge midt i ett Sahra af skrifsand, och aldrig har väl den modernaste dansko så klämt en stackars Berlinskas breda fot, som den Svenska Förf:s här serdeles uddiga penna. I Prag är Förf. mest sysselsatt med beskrifningen öfver högtidligheterna vid den kejserliga kröningen (1836), och tycks deröfver alldeles förgäta Böhmens hufvudstad; — något hvarpå ref. något undrar. Men dessa uppsatser bära alltför tydligt spår af deras ursprungliga ändamål, att genast efter nedskrifvandet tid efter annan inflyta i en tidning, och hafva sitt förnämsta intresse för denna genom de dagens frågor, hvarpå de oupphörligen anspela, och de utländska dagens händelser, som ett Svenskt ögonvittne då såg och beskref i bref till hemmavarande vänner. Såsom ett sjelfständigt arbete störas dess underhållande egenskaper och objektivitet mycket af dessa inpromtu's och episoder, åt hvilka Förf. nog ofta och nog fritt öfverlemnar sig. Stilen är, såsom kan synas af de ofvan anförda utdragen, liflig och frisk, någongång humoristisk, en och annan gång lyrisk ända till sentimentalitet. Oss skänkte promenaderna inom fäderneslandet mesta nöje, och vi kunna ej erinra oss att, efter v. Ungers under detta namn utgifna humoristiska teckningar, öfver Sveriges topographi hafva läst något mera underhållande. Imedlertid emotse vi äfven med längtan utgifvandet af Hr A:s återstående reseanteckningar om sydligare Europa, men önska då, att han måtte hafva glömt något af de beständiga politiska phansasier, hvilka vi hoppades, att han vid afresan skulle hafva deponerat i Dagl. Allehandas byrå.

C. F. B.

[58] Calender till minne af Kejserliga Alexanders-Universitetets andra secularfest. Utgifven af *J. Grot.* Helsingfors, J. Simelii Enka 1842. 339 sidd. 8:o.

Som bekant är, firade Universitetet i Helsingfors för tvenne år sedan en sekularfest till minne af dess invigning d. 15 Juli 1640. Några Ryska och Finska litteratörer hafva, tillsammans med en Svensk Finne, förenat sig att genom de uppsatser, som utgöra kalenderns innehåll, bereda en "åminnelse af denna för hela Finland så betydelserika tidpunkt." Högtidens anledning, grundläggandet af landets enda högskola, gaf den egenskapen af en nationalfest. "Finlands Universitet, som upplyst och fostrat en hel i Nordens yttersta hörn dold nation, har blifvit dess ypperста arfvedel, vid hvil-

ken de skönaste minnen och de gladaste förhoppningar af nästan alla slägter i detta land äro fästade." (sid. 1).

Denna fest gifver äfven ett, och icke det minst härliga bidraget till de minnen, som pryda Sveriges häfder. Den odling, hvilkens seger och bestånd nu firades, var ett verk af våra förfäder, hvilkas nit planterade religion och vetenskap på denna främmande kust, och derigenom förädlade och betryggade vapenmagtens eröfringar.

Oaktadt festens nationella betydelse, oaktadt den glädje, hvilken så väl intresset för all odling, som hågkomsten af femhundraårigt brödraskap väcker i hvarje Svenskt bröst vid tanken på Finlands väl, kan man likväl ej undgå att med en sorgsen känsla betrakta detta minne af högtiden. De skrifter, af hvilka det består, hafva en gemensam grundtanke, Finlands litterära odling; men de äro författade några på Svenska, de öfriga på Ryska språket, och samlingen är, genom ömsesidiga öfversättningar, utgifven både på Svenska och Ryska språken. Finska språket har varit stumt, vid minnet af folkets odling: Finlands eröfrare hafva sig emellan delat omsorgen om att åt förtjensten af Finlands andliga kultur fläta minnets krona.

Kalendern, tillegnad Universitetets nuvarande Kansler, Cesarewitsch och Storfursten Alexander, börjar med, sannolikt af utgifvaren, på ryska författade och derifrån öfversatta "minnen af Alexanders-Universitetet", hvilka upptaga mer än en tredjedel af hela bokens omfång. Dessa "minnen" gifva en kort, men intressant öfversigt af universitetets öden, ehuru de synas icke mindre åsyfta att vara äreminnen öfver Rysslands Generaler och Kejsare, än att lemna historiska underrättelser om hvad med universitetet sig tilldragit. Redan K. Gustaf II Adolph säges hafva ämnat inrätta detta universitet. Nära åtta år efter hans död kom dess inrättning till stånd, isynnerhet genom nitiska bemödanden af den om Finland så högt förtjente Grefve Pehr Brahe den yngre, som ock i 34 år var dess Kansler. Sedan denna tid har det trenne gånger varit upplöst, 1710 och 1742 genom krigsoroligheterna i Finland, och 1827 genom den vådeld, som ödelade större delen af Åbo stad. Efter denna brand, som förstörde universitetets byggnad och dess bibliothek, flyttades det till Helsingfors, hvarest det öppnades i Oktober 1828, under namn af Alexanders-Universitetet. Vi förbigå uppräknandet af de lärda namn, som i äldre och nyare tid frejdat denna högskola. Under de två första århundraderna hafva inalles 15,763 studenter besökt den. Deras antal, som i början utgjorde blott 44, hvaribland endast 8 Finnar, är nu i medeltal, hvarje termin, 600, af hvilka under sednaste terminen före jubelfe-

sten voro 463 närvarande. — Universitetets penningetillgångar hafva småningom blifvit ökade, och betydligt, efter föreningen med Ryssland, genom Kejsarnes frikostighet. Professionernas antal var vid universitetets inrättning 10: nu finnas 22 Professorer, 15 Adjunkter, 5 Lektorer och 4 Exercitiimästare, utom ett obestämdt antal Docenter.

Efter dessa "minnen" följer ett poetiskt stycke, hvars värde är tillräckligt angifvet, då det bär F. M. Franzéns namn. Det kallas **Resan till Jubelfesten 1840.** Förf. besökte nemligen då sitt fädernesland, både för att såsom jubelmagister "krönas med frisk lager", och i egenskap af deputerad vid sekularfesten ifrån Svenska samt Vitterhets- Historie- och Antiqnitets-Akademierne; och många ställen i denna kalender vittna om det djupa intrycket af den vördade mannens uppträdande, efter 30-årig skilsmessa från sitt fädernesland. Detta poëm är onekligen festens skönaste minne. Att skildra dess förtjenster såsom poetiskt konststycke är öfverflödigt; men utom denna njutning deraf kan säkert ingen läsare annat än djupt röras af den åldrige mannens skildringar af det på en gång bekanta och främmande, på en gång nya och gamla, då han återsåg Åbo och Helsingfors, återfann gamla vänner, och i det främmande landet, jemte sonen af en älskad dotter, emottog lärdomens belöning. Då den kalender, som nu anmäles, torde inom Sverge vara mindre allmänt spridd, så hoppas vi uppfylla mångas önskan genom meddelandet af något profstycke, helst sjelfva början:

"Lik de sju, som ur sin långa dvala
Vaknade att se en annan tid,
Annat slägte, andra hus och seder,
Annan ordning, annan Öfverhet;
Stod jag nyss på Auras strand, förvånad
Att ej känna mer igen den stad,
Der, som yngling, jag så skönt fann lifvet,
Och, som man, så sällt; fast ingen sällhet
Fins på jorden, som ej bryts af sorg,
Eller någon ställning i vår lefnad,
Som i morgon ej förändras kan.
Ack! hur litet tänkte vi, som sutte
I vår lugna vrå och blott på afstånd
Gåfvo akt, hur jorden skalf i södern,
Att dess skakning skulle sträcka sig
Ända till vår Nord, och det så plötsligt!"

Sedan följer åter en ifrån Ryskan öfversatt uppsats, bref till Cygnæus af P. Pletneff om "Finland i Ryske Skaldernes

Sånger." Förf. anför stycken af Ryska skalder, Baratinskij, Batjuschkoff, Davidoff m. fl., i hvilka scenen är förlagd till Finland, eller Finska folklynnet skildras. Ändamålet uppgifves vara att visa, huru mycket Finlands natur och litteratur varit föremål för Ryska litteratörers uppmärksamhet. Denna afhandling vinner för Svenska läsare i intresse derigenom, att den meddelar flera profstycken af Rysk skaldekonst, ehuru befriad ifrån sin ursprungliga meter, äfvensom derigenom, att den derjemte lemnar en och annan vink om Rysslands kännedom om och behandling af mera egentligen Skandinaviska ämnen. Så behandlas ämnen ur Eddan och nordiska hjeltesagorna, t. ex. Konung Ragnars Sång af Jasikoff, Gudinnan Friggas boning af Derhavin, Harald Hårdrådes Sång af Batjuschkoff, och af densamme Elegien på en borg i Sverige, efter Matthison, äfvensom följande rader:

"I nordens ängder, i er vildhet sköna,
O Sver'ges klippor, Skandiens ödemarker,
Du tapperhets och rena seders hem,
Du har mitt löfte och min kärlek hört!
Hur ofta har Du vandrarns svårmod väckt,
Då morgonrodna'ns första strålar föllo
På klippig strand, på spridda fält och byar
Och fiskarhyddorna, som genom dimman
Sig speglade i Göthas lugna böljor." (s. 176).

Följande Svenska original-uppsats af M. A. Castrén "Några dagar i Lappland" tillkännagifver det intryck dessa dagar gjorde på Förf. i den valda motton: "heu loca felici non adeunda viro." Den tyckes vara ett fragment af en resebeskrifning, och skildrar trakter och folk omkring Enare sjö; men tyckes, oaktadt man läser den med stort nöje, likväl i lifighet och klarhet betydligt stå efter de förträffliga skrifterna af vår Læstadius.

Efter denna följer, i öfversättning ifrån Ryskan, en berättelse, kallad "Huset, omöjligt att kringgå. En fornsägen om en gubbe och en gumma af Furst Wl. Odojevsky. En skön saga, för vidlöftig att meddela ens i sammandrag, men hvars otydliga syftning synes vara angifven vid slutet. Gumman hade genom underbar skickelse förts till en man, som troddes hafva mördat hennes son och dotter, hvilka hon likväl återfinner: hon hade genom sin ödmjukhet räddat och genom sina böner utverkat förlåtelse och samvetsfrid åt brottslingen. Långt derefter, då hon låg på sin dödssäng, tillkallades en för sin helighet berömd munk, att emottaga hennes bigt. Då munken "såg den döendes anlete, utbrast

han i heta tårar: "Är det din syndabekännelse Gud tillstatt mig att emottaga? känner du mig ännu? kommer du ännu ihåg den syndaren Feodor, som har att tacka dig för sin räddning?.... Är det jag ovärdige, som skall emottaga din syndabekännelse?.... Tala icke så, helige fader", svarade den döende, "det är ej förgäfves Gud låter oss återse hvarandra, deri visar han sin nåd åter ny, att jag icke måtte förhäfva mig öfver din omvändelse."

Af J. E. Öhman meddelas derefter en kort uppsats "om det Finska nationallynnet." Ref. vågar ej yttra sig öfver teckningens sanning i alla dess delar; men anser den likväl i de flesta drag vara af erfarenheten bekräftad, och vill endast göra den anmärkning, att folkets yttre politiska förhållanden torde hafva inpräglat många af dessa drag i folkets lynne. Sann och vacker är så väl verkligheten som teckningen af Finnens stilla anspråkslöshet och innerlighet, äfvensom teckningen af de hinder, som ställa sig i vägen för hans fortskridande till högre bildning. "Då den fordna och närvarande tidens berömdaste folkslag städse sökt att i högsta möjliga grad beherrska de yttre förhållanderna, vare sig i fred eller krig, så har för Finnen all yttre besittning, allt inflytande endast så till vida ett värde, som det är ett nödvändigt vilkor för hans bestånd såsom physisk och moralisk person.... För Finnen är verlden inom hans eget bröst tillräcklig att tillfridsställa hans ärelystnad..... Det är märkligt, att äfven hos alla de utmärktaste Finska skalder, som skrifvit på Svenska språket, och till en del varit med den Finska sången föga bekanta, flärdfrihet, naturlighet, innerlighet och en viss idyllisk tendens äro fullkomligt karakteristiska drag..... Vill man veta anledningen, hvarföre Finska folket med dessa anlag för forskning, lemna kärlek för sanning, denna helt och hållet åt det inre riktade verksamhet ej gjort större eröfringar inom vetandets och tankens verld, som Försynen egentligen tyckes för detsamma hafva utvisat, så behöfva vi ej erinra om andra hinder, än det som språket sätter för en Finne att förvärfva sig kunskaper. Det språk, som i Finland varit bildningens, är ej nationens; knappt en sjundedel af landets invånare, och bland dem minsta delen ursprungliga Finnar, förstår detsamma."

"Är Macbeth en christlig tragedie?" Denna fråga framställes och besvaras i en kort uppsats af J. E. Runeberg. Om än denna uppsats icke kan något serdeles bidraga till uppskattandet af detta konststyckes värde eller af det i början framställda förhållandet mellan den gamla bildningen och den nya, så har den likväl i språkets och framställningens

skönhet tillräckligt värde. Frågans svar är: "Jag har aldrig läst Macbeth, utan att stanna vid denna tanke: hvad båtar det menniskan om hon förvärfvar hela verlden, och dock tar skada till sin själ? Denna suck, en suck ur Christendomens innersta hjerta, lifvet i legenderna ..... är lifvet i tragedien Macbeth; och om detta icke kan nekas, hafva vi funnit ett svar på vår fråga."

"Om litterär samvetsgrannhet" är öfverskrift på följande till Runeberg tillegnade på Ryska författade afhandling af Grefve Wl. Sollohub. Med litterär samvetsgrannhet förstår Förf. "ett ärligt sträfvande till ett nyttigt mål, ett sträfvande, som har sin grund i en sann talang, och alldeles icke beror af främmande inflytande. Dess första grund är arbetsamhet, dess förnämsta vilkor tålamod, dess bästa kännemärke anspråkslöshet, dess högsta bestämmelse sedlighet." Förf. beklagar sig öfver "den ytliga och inkomstrika litteraturen, som trädt i stället för skaldernas inspirationer, de lärdes forskningar, och forntidens samvetsgranna skrifter", serdeles öfver den periodiska litteraturens förderf. Med ädel harm önskar Förf. sitt folks litteratur en mera sjelfständig utbildning, än den hittills egt. "Den östra lifligheten är lika främmande för den ryska karakteren, som snillens oroliga svallningar i vester." Denna uppsats är nätt, och innehåller många tänkvärda saker. Men huruvida den Ryska eller i allmänhet den Slaviska litteraturen skall komma att öfva något serdeles inflytande, torde vara svårt att afgöra. Ty ännu har den ju icke, såsom sjelfständig odling, hunnit öfver den låga grad af civilisation, på hvilken massan af de Slaviska folken sig befinner. All högre snilleodling torde ännu bära nog märkbara spår af yttre, serdeles vesteuropeiska inflytelser. — Men om en sjelfständig skörd af andelig odling, jemförlig med hvad Asien och Europa redan burit, skall uppvexa från Slavisk grund, så är väl antagligt, att Ryska folket skall, åtminstone i första hand, gifva den. Så väl dess genom äldre förhållanden gifna närmare frändskap med Skandinaviens folk, som dess mera omfattande beröring med den närvarande tidens kultur, och dess genom politiska förhållanden väckta och närda sjelfkänsla, så vida ej denna sjelf är en tom klang ifrån den utifrån komna civilisationens yta, väcka denna förmodan. — Ryssland har genom Östersjöprovinsernas, serdeles Finlands, eröfring inom sitt sköte upptagit de kulturens dels frön dels redan mogna skördar, hvilka Sverige isynnerhet i sistnämnda land utsått och vårdat, och denna kalender gifver, mindre likväl genom sitt innehåll, än genom det yttre af sina vexlande uppsatser på Svenska, eller

den Finska kulturens, och på Ryska språken, och genom det ömsesidiga närmandet till hvarandra af Ryska och Finska litteratörer, en vink om den Svensk-Finska odlingens möjliga betydelse för Ryssland.

Kalendern slutar med en afhandling af den om Finska litteraturn så högt förtjente E. Lönnrot "om närvarande tids poesi hos Finska allmogen." För att gifva denna afhandling tillräckligt intresse för läsare, hvilka äro mindre bekanta med Finska förhållanden, torde hafva erfordrats en något fullständigare utveckling af ämnet. Ty detta framställes blott i sin största allmänlighet. Förf. upplyser oss blott derom, att Finska folkpoesien är "runo-poesi", och uppnämner en mängd af olika slags öfliga runor, såsom didaktiska runor, fröjderuner, begabbelserunor m. m. Men hvad runopoesi egentligen är, om det egendomliga i dess form, om de förnämsta föremålen för folkskaldernes sånger, lemnar han oss i okunnighet. Folkvisan, som är den trognaste spegel af folklifvet, gifver oss här ingen klar bild. Mestadelen upptages af beskrifning och exempel på så kallade "begabbelserunor", men dessa säger Förf. vara hvarken det enda eller det mest omtyckta slaget af runor. — Hvad för öfrigt Förf. säger om det poetiska element, som bortdunstat eller kanske ej ens funnits i Svenska språket, är äfven för ofullständigt antydt, för att tillåta något omdöme.

Slutligen måste ref. anföra, att Svenska språket synes i denna kalender vara begagnadt med stor skicklighet. Äfven denna plantering har blifvit på Finlands jord bevarad och vårdad med en sorgfällighet, som skulle kunna uppmana till täflan i Sverige. -N-

---

KONSTHISTORIA.

[59] *Berättelser ur Kyrkomusikens Historia* från Kristna tidräkningens början till Händels och Sebastian Bachs period af *Abr. Mankell.* Med Musikbilagor. Stockholm, Lundeqvist & Komp. 1841. 175 sidd. 8:o.

[60] *Musik-Bilagor* till Berättelser ur Kyrkomusikens Historia från Kristna tidräkningens början till Händels och Sebastian Bachs period af *Abr. Mankell.* Derst. 24 sidd. 4:o. (Priset för båda tills. 2 R:dr 32 sk. B:ko).

Förf. har indelat sitt historiska arbete uti tvenne större afdelningar: Choralens Historia och Harmoniens Historia. Dess-

söndorfalla vidare hvar för sig uti Berättelser, åtta till antalet, hvilka afhandla, uti förra afdelningen: 1) Kyrkosången från Christendomens början till CARL den stores tid. — 2) Choralsången från CARL den stores tid till LUTHER. — 3) Kyrkosången vid Reformationstiden. LUTHERS uppträdande. — 4) Kyrkosången efter Reformationstiden; — samt uti den sednare afdelningen: 5) De första försöken att sätta Musik i stämmor, ifrån orgelns inträdande i Kyrkan till 1300-talet. — 6) De gamla Nederländska Kontrapunktisternas period. — 7) De Italienska Kyrkokompositionernas tid. — 8) HÄNDEL och SEBASTIAN BACH. — Ehuru skickligt Förf. valt de epoker, som han lagt till grund för den sednare indelningen, synes dock den förra, eller hufvudindelningen, lemna åtskilligt öfrigt att önska. Att begreppen Choral och Harmoni icke äro på det sätt koordinerade, att de uti en indelning lämpligen kunna motsättas hvarandra, torde falla den tänkande läsaren i ögonen. Väl har Hr M. uti inledningen sökt att med några ord motivera denna indelning af ämnet, men med skäl, som kritiken svårligen torde kunna godkänna. Ty om än Choralen, såsom all sång, ursprungligen var väsentligen melodisk, så är dock obestridligt, att densamma i sednare tider, och framför allt inom den Protestantiska Kyrkan alltifrån LUTHERS tid, antagit en form, som icke tillåter att dervid anse harmonien såsom en oväsentlig eller tillfällig bisak. Också har Förf. uti utförandet icke tagit sin indelning så noga, att han ej esomoftast både uti den ena och andra afdelningen sväfvat ut öfver de gränsor, han genom rubriken, mera skenbart än verkligt, för sig utstakat. — Ref. tror, att framställningen skulle vunnit i reda och fattlighet, om icke blott först och främst M e l o d i e n s och H a r m o n i e n s historia blifvit hvar för sig behandlade, utan äfven en serskild tredje afdelning egnad åt framställningen af Kyrkosångens serskilda f o r m e r. Såsom sådana hade då icke blott de i egentligaste mening till kulten hörande arterna af Kyrkosången, således hufvudsakligen *Choralen* och *Messan*, den Katholska med dess särskilda arter, så väl som den Protestantiska, utan äfven de, likasom uti Kyrkans skygd utvecklade, sjelfständigare konstformerna *Motetten*, *Kantaten* och *Oratoriet*, här lämpligen fått sin förklaring och historia. Serskildt torde, då det oneklige är inom den Katholska Kyrkan, som Kyrkomusiken, såsom konstart betraktad, vunnit den högsta utbildning, och den Svenska Protestantiske läsaren sällan kan af egen erfarenhet om den förras beskaffenhet hafva någon närmare kännedom, denne med så mycket mera skäl uti Hr M:s arbete kunnat vänta någon närmare underrättelse om nämnda Kyrkas musikaliska konst-

former, som Förf. ej kunnat undgå, att då och då nyttja termer, hvilka hos läsaren synas förutsätta en sådan kännedom. Mången, som t. ex. uti Hr M:s bok läser om PALESTRINAS "Messor", eller om ett märkvärdigt "*Agnus Dei*" eller "*Benedictus*", torde öfver dessa uttryck hafva behöft en förklaring, som han nu förgäfves söker i boken. — Men hellre än att klaga öfver hvad Förf. icke gifvit, må vi tacka honom för hvad han meddelat. Ref., som med intresse och uppmärksamhet genomgått Hr M:s arbete, gör sig ett nöje af att vitsorda dess rikhaltiga innehåll och den värma för tonkonsten, som Förf. flerstädes ådagalägger. Att här ingå i någon detaljerad granskning af arbetet, medgifver ej utrymmet. Ett par allmänna anmärkningar må dock tillåtas. — En annan recensent har hos Hr M. funnit berömvärdt, att han öfversållat sitt arbete med "anekdotiskt strösocker", samt att han förstått att då och då genom humoristiska eller pikanta reflexioner likasom hålla läsaren skadeslös för ämnets stränga allvar. Ehuru ref. hvarken är någon hatare af anekdoter eller af det slags strösocker, som består uti en lekande stil, måste han dock draga i betänkande att anse Förf:s försök i denna väg för lyckadt. Under bemödandet att göra stilen populär, har denna, fruktar ref., någon gång blifvit neddragen under ämnets värdighet. Prof derpå skulle kunna anföras till öfverflöd, om utrymmet medgåfve. Dit hör bland annat Förf:s antagna förtrolighet med läsaren, som vanligen tilltalas med Du, — en förtrolighet, som i den historiska stilen är något behagsjuk. På samma räkning torde man äfven få skrifva Förf:s lust att göra sig rolig öfver "Herrar fornforskare" (sid. 5, 14 o. flerst.) samt "vissa s. k. spränglärda" (sid. 83). Detta är, lindrigast sagdt, otacksamt. Ty om icke "de lärda herrarna", om icke en FORKEL, en BURNEY, en FÉTIS, en KIESEWETTER m. fl., undangjort forskningens möda, huru hade det väl då gått med Hr M:s bok? Den hade då troligen blifvit för alltid oskrifven, och Hr M. hade svårligen fått tillfälle att, såsom nu, äfven visa sin lärdom medelst citerande af fyra hedersamma Latinska boktitlar från 1500-talet *). — Men, skämt å sido! Utan att på något sätt göra

*) Se sid. 89. — Då Förf. på detta ställe, efter ref:s öfvertygelse, ganska riktigt anmärker, att semitonerna (de s. k. *claves fictæ* eller *peregrinæ)*, ehuru icke med några serskilda tecken utmärkta på de gamles noter, i sjelfva verket under utförandet icke varit alldeles uteslutna från kyrkotonerna, så hade Förf. likväl dervid bort tillika anmärka den väsendtliga inskränkningen, att icke hvilket tonsteg som helst inom de serskilda kyrkotonernas skalor kunde (såsom i vår Dur och Moll) höjas eller sänkas. De för hvarje kyrkoton egentligen ka-

anspråk att räknas bland Förf:s "s. k. språnglärda", måste ref. förklara sig icke kunna godkänna Förf:s, på sistanförda ställe framkastade, förslag att upptaga profana folkmelodier till Choraler. Det är bekant, att sådant skedde i LUTHERS tid. Men det var nöden, som tvang den store reformatorn att gripa till en sådan utväg. Huru skulle han eljest på en gång kunnat få sina förut så gödt som stumma församlingar att sjunga, om de icke fått uppstämma de nya psalmerna på bekanta toner? Hvad som då var ett nödvändigt ondt, vore i våra dagar och i vårt land en dårskap att vilja härma, då mer än hundrade sköna choralmelodier redan lefva på församlingens läppar, och en lätt utväg finnes att genom skolungdomen få ännu flere, hittills obegagnade, melodier inöfvade, om behof deraf gjordes. Så länge vår nuvarande Psalmbok är antagen för Kyrkobruket — och den läret väl ej så snart komma att utträngas af en ny! — torde äfven det antal melodier, som den Hæffnerska Choralboken upptagit, vara fullt tillräckligt för Kyrkans behof. Om också det föreslagna upptagandet i Kyrkan af s. k. folkmelodier till en början skedde med aldrig så stor varsamhet, så blefve det dock omöjligt, sedan gärdet en gång blifvit upplåtet, att hindra okunniga organister och klockare, hvilka icke alltid ega smak och urskilning, någon gång kanske äfven sakna god vilja, från missbruk af den äfventyrliga friheten. Om man i år började med att i Kyrkan införa melod. "Det sitter en dufva på liljeqvist" eller "Liten Karin", skulle man kanske nästa år äfven derstädes få höra "Gubben Noach", "Kom sköna källarflickor" o. m. d.

Serskild tacksamhet äro vi skyldige Hr M. för de intressanta bidrag till konsthistorien, som han uti de lithographierade Musikbilagorna meddelat, och hvilka för Svenska musikälskare böra vara desto välkomnare, ju sällsyntare hos oss de originalarbeten och större samlingar äro, hvilka innehålla dylika minnesmärken. Äfven uti sjelfva texten finnas åtskilliga musikprof införda, tryckta med typer. Innehållsförteckningen öfver dessa bilagor upptager icke mindre än 30 nummer. Det är likväl att beklaga, det en stor del af de äldre musikprofven icke blifvit i deras helhet införda. Af de t. ex. uti bilagorna N:is 8—11 anförda stycken finnas blott några takter meddelade. Sjelfva ALLEGRIS härliga *Miserere* har också en-

---

rakteristiska tonstegen fingo nemligen **icke** förändras; således t. ex. icke den stora Sexten i den **Doriska** eller den lilla Sexten i den **Æoliska**, eller den lilla Sekunden i den **Phrygiska**, eller den öfverstigande Qvarten i den **Lydiska**, eller den lilla Septiman i den **Mixolydiska** kyrkotonen. Tersen synes icke blott i den **Joniska**, utan i **alla** kyrkotonerna hafva varit undantagen från förvandling.

dast blifvit infördt stympadt (Bil. N:o 20); blott den första femstämmiga choren är utförd, af den andra fyrstämmiga finnas blott tre takter, och af dubbelchoren intet. Ref. kan ej gilla detta sätt att meddela kompositioner. Hr M. påminner sjelf i sin bok på flera ställen, att "för att kunna fatta och någorlunda riktigt uppskatta sådan musik, måste man nödvändigt höra den sjungas. Partituret ser tunnt och torftigt ut; man kan derefter icke alltid döma" o. s. v. (sid. 122). Sannt! Men huru vill då Hr M. att man skall sjunga förut obekanta saker utan noter? Att efter ett så fragmentariskt partitur, som Hr M. här på flera ställen meddelar, skrifva ut sångstämmor och låta dem inöfvas, för att sedan få höra några få takter sjungas och helt tvärt afbrytas utan nöjaktigt slut, är en så tacklös möda, att svårligen någon af Hr M:s läsare deruti lärer finna sig. Ref. anser derföre, att Förf. mera hade gagnat saken och sina läsare, om han anfört ett, låt vara mindre, antal valda musikprof, men dessa i deras helhet. Utrymme derför hade, utan ökande af sidotal och pris, med lätthet kunnat vinnas, om endast de sällsyntare af de nu anförda blifvit fullständigt upptagna, med uteslutande af dem, som redan på andra ställen finnas för Svenska läsare lätt tillgängliga. Sådana äro t. ex. choralen "Vår Gud är oss en väldig borg", som Förf. hel och hållen aftryckt uti texten (sid. 70) med alldeles samma harmoni, som den redan finnes ega i Haeffners Choralbok; vidare Åhlströms bekanta choral, som äfven redan finnes tryckt och är allmänt känd, äfvensom Nattvardspsalmen "O Guds Lamm" utur Svenska Messan, båda äfvenledes här omtryckta (sidd. 84 o. 96). Den härliga choren "Deposuit potentes" utur Durante's *Magnificat* (Bil. N:o 22) torde äfven för de fleste läsare redan vara bekant genom Amphion, der den förut funnits införd (Årg. 1835. Häft. 6). — Det skulle fägna ref. om Hr M. ville, när han härnäst meddelar allmänheten några flera stycken ur sin rika samling, göra något afseende på denna välmenta anmärkning.

Hr M., som redan förut genom sina andliga Koncerter i hufvudstaden bidragit att väcka den musikaliska allmänhetens sinne för den äldre kyrkostilen, har genom detta nya alster af sin flit förvärfvat ökade anspråk på tacksamhet. Måtte Hr M. äfven uti denna anmälan och de anmärkningar, den innehåller, endast se ett bevis på ref:s aktning, ej mindre för Förf. sjelf, än för den konst, som äfven han hyllar och beundrar såsom skönhetens undransvärdaste uppenbarelse.

P. E. S.

NOTISER.

Upsala.

Vid Universitetet firades den 14 Juni på öfligt sätt den 75:te Philosophiae Magister-Promotionen. Promotor, Professorn och Akademi-Bibliothekaren *J. H. Schröder*, hade af de tvenne under sistförflutna två åren firade sekularhögtiderna, till minne af boktryckerikonstens uppfinning och Svenska bibelöfversättningens utgifvande af trycket, föranledts att i sitt programm meddela "*Incunabula artis typographicae in Svecia.*" Denna afhandling redogör för titlar — hvilka sorgfälligt aftryckta meddelas — antal numera befintliga exemplar, och hvarest dessa finnas, af 22 inom åren 1483—1525 i Sverige tryckta böcker, vid de 4 äldsta Svenska boktryckerier. Dessa voro det i Stockholm, anlagdt 1483, i Wadstena 1495, i Upsala 1510, i Söderköping 1523. — Lagerkransar utdelades åt 5 Jubelmagistrar, Kyrkoherden i Ahnunge af Upsala Stift, Prosten *N. Gnosspelius*, Kyrkoherden i Maria Förs. i Stockholm, Öfver-Hofpredikanten m. m. Dokt. *C. C. Lilljenwalldh*, Kyrkoherden i Gefle, Dokt. *J. Lundström*, f. d. Professorn i Upsala, Dokt. *L. G. Rabenius*, Kyrkoherden i Sunne och Frösön i Jemtland, Prosten *G. Backman*; — åt 2 Honorariemagistrar, Hofmarskalken m. m. *B. v. Beskow* och Herr *A. M. Strinnholm*; — och åt 94 ynglingar, som nu aflagt föreskrifna lärdomsprof. Dessa voro af Stockholms Nation: *F. T. Jederholm*, Lärare vid Hillska skolan; *C. H. Levin*, Prest; *O. J. Rihlberg*; *M. Schück*; *J. A. Josephson*; *C. F. Wiberg*, Prest; *G. G. Widmark*; af Uplands och Roslags Nation: *T. G. Sahlin*, vicar. Skoladjunkt i Upsala; af Gestr.-Helsinge Nation: *P. A. Ruus*, tillf. Rektor vid Wexelundervisningens Normalskola; *O. H. Forssell*; af Östgötha Nation: *F. Lagerberg*; *J. Marström*, Prest; *J. G. Ek*, Lärare vid Akademien för de fria konsterna; *J. P. Arrhenius*, Botanices Docens; *J. Friedleif*; *P. Wettersholm*; *J. P. Westin*, Comminister i Fasterna af Ärkestiftet; *A. Lagerberg*; *P. A. Stylin*, Prest; *C. O. Dusén*, Prest; *C. F. Norling*, vice Collega; *S. W. Moberg*; *C. F. Lindman*; *P. M. A. Widegren*; *J. F. I. Landberg*, E. O. Amanuens vid Akad. Bibliotheket; *O. B. Fabern*, Prest; *J. O. Carlberg*; af Westgötha Nation: *W. G. Baalack*, Prest; *P. S. W. Lundblad*; *M. C. Jungmarker*; *A. G. Hollander*; *C. U. Rundgren*; af Södermanlands och Nerikes Nation: *H. Aminson*; *B. E. Malmström*, Amanuens vid Akad. Museum; *C. F. Bergstedt*; *C. J. Lindbom*; *O. F. Englund*; *J. A. Thurgren*; af Westmanlands och Dala Nation: *J. Söderström*, Collega vid Fahlu skola; *M. Barkén*, Rektor vid Köpings skola; *J. W. Sjögvist*; *C. J. Brandberg*; *H. E. Lyrberg*; *R. M. Bovallius*; *A. Hedenlund*; *C. R. P. von Stockenström*, E. O. Cancellist i Civil-Depart.; af Smålands Nation: *C. G. Modigh*, Prest; *C. J. W. Montelin*, Språklärare vid Wexiö Gymnasium; *J. G. Sjöstrand*; *C. J. Bohman*; *H. G. Hultman*, Prest; *P. J. Pettersson*; *G. Sanndahl*, Amanuens vid Hof-Consistorium; *G. J. Hallencreutz*; af Skånska Nationen: *O. M. Hommerberg*; af Götheborgs Nation: *J. O. Leffler*, vice Collega; *C. F. Molin*,

Medic. Candidat; *F. Wählstedt*; *A. Törnsten*, Under-Löjtnant vid Götha Artilleri; *C. W. Skarstedt*, Prest; *C. E. Lidell*, Extr. Cancellist i Ecclesiastik-Dep.; *E. S. Fagerberg*; *A. E. Molin*; *A. A. Holmertz*; *H. A. Lindhult*; *J. A. Grevillius*, Extr. Bataljonspred. vid Götha Artilleri; *O. V. Melin*; *N. A. Warenius*; *J. Wallin*, Lärare vid Götheborgs Fattigskola; *B. G. Natt och Dag*, Lärare vid Gustafsbergs Barnhus; *A. N. Sundberg*; *E. Grundberg*; *H. L. Grundberg*; *C. E. Grundberg*; af Wermlands Nation: *C. J. Frykstedt*; *A. F. Wessman*; *K. Geijer*, Amanuens vid Riksarkivet; *C. T. Örtenblad*, Prest; *S. J. Stenberg*; *N. Hammarén*; *L. M. Groth*; *J. Frykholm*; af Norrlands Nation: *O. Genberg*, Collega vid Piteå skola; *O. Wiklund*, Collega vid Umeå skola; *A. Sidner*, Collega vid Frössö skola; *C. Lundberg*, Collega vid Sundsvalls skola; *F. F. Huss*; *L. O. Hammargren*; *I. Ritzén*, Collega vid Hernösands skola; af Gottlands Nation: *A. Sundberg*; *C. J. Bergman*, Amanuens vid Akademiens Museum; *C. J. O. Laurin*; *A. F. Wimmercranz*; *A. J. Lyth*. Första hedersrummet innehades af *A. N. Sundberg*, Gothob., det andra af *A. Wimmercranz*, Gothl. Den förre besvarade den af v. Bibliothekarien *P. W. Afzelius* framställda Magisterfrågan. Den sednare afslöt akten med bön, efter till damerna hållet tal på Svensk vers. — Promotionspredikan hölls af Prosten *A. A. Afzelius* i Enköping.

Magister-frågan 1842

framställd af P. W. Afzelius.

Philosophiska Fakulteten fordrar i dag ett slut-försvar i egen sak utaf den, åt hvilken hon, i främsta rummet bland de unge ny-invigde, skänkt det bästa hon eger — sin förlofningsring i lager, att bära ikring hjessan. Ämnet för försvaret är betydelsefullt: "Om det är väsentligt för den Dramatiska konsten, att vara ett moment i menskliga bildningen, kan den anses i nyare tider hafva motsvarat sin bestämmelse, då hon ofta så blifvit behandlad, som vore sedlighetens intressen för henne likgiltiga?

Vid framställningen af denna fråga, förekommer det egna förhållande, att den frågande måste blanda sina kort så, att han sjelf får orätt, och derigenom vinner sitt spel. Det ligger en djup mening härunder. Framställningen måste vara en förställning, intill dess knuten löser sig af sig sjelf, och sanningen blir ett återseende. Hvad är lifvet annat? hvilket man ej oriktigt kallat ett skådespel, som börjas och slutas med hvarje dag, och som, när aftonen kommer, har att uppvisa mer än en slagen hjelte, hvilken om morgonen uppträdt såsom hufvudperson, för att genomdrifva sin åsigt. Så uppstiga, på olika håll, olika hjeltar, med olika åsigter, genom hvilkas vexelverkan det blir lif i det stora spelet. Och här möter oss den Dramatiska konsten, som intet annat är, än en poëtisk framställning af verldshistorien. Hvad är

det poëtiska? hvad är verldshistorien? Det poëtiska är det fria, det tillåtna. Utaf hvem tillåtet? af den frie, af vännen, af poëten inom oss. Hvad är verldshistorien, om ej det som skett, sker och skall ske? Men ingen ting kan ske, utan att det gifves någon, af hvilken det sker; och hvem är det, om ej menniskan? Det, som varit, är icke mer: i det förflutna är min frihet upphäfd. Bakom mig ligger det eviga, det obevekliga, hvarom det gäller: "hvad som är gjordt, är gjordt"; det kan ej göras om. Deruti består det förfärliga i nödvändigheten.

Den Dramatiska konsten har sitt rotfäste i det närvarande, i hvilket det nödvändiga ännu ej hårdnat så, att icke friheten kan få magt dermed. Här öppnar sig fältet för menniskans handling, hvars lösen är: "Nu eller Aldrig!" Hvad är det menniskan här har att göra, om ej att förverkliga begreppet af sin egen frihet? att lära sig fatta och begripa allt i sig sjelf, och sig sjelf i allt? Eger hon icke först och främst medvetande af sig, huru skulle hon kunna ega medvetande af något annat? Verlden är väl ej till genom henne, men för henne, och det Högsta Goda kan ej vara något annat, än det, som är godt för henne: det Onda intet annat, än det, som hindrar henne att vara nog för sig; och som derföre blir en inskränkande magt, ett yttre, hvaremot hon ständigt måste retas att sätta sig opp och kämpa hvad hon förmår. Allt bestående blir här något utom menniskans Jag, och detta bestående måste hon sträfva att få undan såsom ett intrång på hennes eget gebit. Men härvid inträffar den händelsen, att detta försök oupphörligen misslyckas, och att tvärtemot menniskans bättre vett och vilja, det alltid stannar qvar, på andra sidan om hennes horisont, ett dunkelt, obekant X, som hon ej förmår lösa — en Försyn utan syn, hvilken (neml. synen) hon får behålla för egen räkning, utan att den hjelper henne något.

Och häruti ligger betydelsen af det Tragiska, sådant vi finna det hos Goethe. Utan denna verldsåsigt, som hviler på sin tids djupaste philosophi, skulle vi ej ega sådana skapelser som Egmont, Tasso, Faust; hvilka, då de framställa väsentliga momenter i menskliga bildningen, nödvändigt slå under sig sedlighetens intressen. Vi skulle, utan dem, ej lära känna den menskliga naturen, sådan den är och vill vara, oberoende af allt utom sig. Här faller skilnaden mellan godt och ondt, sannt och rätt, inom menniskan sjelf, och det är för denna skilnad hon måste söka att göra sig reda, eller — i vidrigt fall — sjunka ett offer för den oupplösta gåtan. Så stupa Goethe's hjeltar liksom af brist på luft, emedan det

När dem går trångt i verlden, der de ej kunna få såsom de vilja. Faust höjer sig öfver dem alla. Han vill med sin tanke bemägtiga sig allt, fatta allt, begripa allt, och kommer derigenom i uppror emot hela naturen, emot Gud, sin nästa och verlden. Han företer den menskliga idealismens stora sorgespel: "Lifvet är kort: konsten är lång." Det är en mägtig reflexion i det stycket, som aldrig kan bli annat, än ett stycke, och dock är ett mästerstycke. Hvilken blick in i tankens eviga verkstad! Hvilken blick ned i sjelfmedvetandets djupa brunn, der vattnet, emedan det ej är rinnande, icke släcker, utan oupphörligt ökar den brännande törsten! Det är en nödvändig slutsats, att då man på yttersta spetsen af en sådan ståndpunkt, ej längre kan väga möjlighet emot verklighet, man måste störta ned med tyngdlagens hela kraft i dämonens armar.

Öfvergången ifrån Goethe's Faust till Byron's Manfred, utgör ett väsendtligt moment i menskliga bildningen, som, i det den går framåt, tager ut sin rätt, tager med sig allt. I Manfred framträder det menskliga Jaget såsom egande sin dunkla grund i ett icke-Jag, hvilket endast lyser i natten.

"I linger yet with Nature, for the night
Has been to me a more familiar face
Than that of man; and in her starry shade
I learned the language of another world." *)

Man talar om det förfärliga uti att se sig sjelf; och här finna vi det bekräftadt. Det är till denna sin eviga vålnad, sitt eget icke-Jag, som Manfred med hånlöje tyckes utbrista: "är du här före mig, så behöfver jag icke vara här." Grunden är vidskeplighet, och i vidskepligheten stiger Jaget utom sig, för att härma sig sjelf, och derigenom nära en oupphörlig förtviflan. Manfred anropar och besvärjer alla jordens och luftens andar, *"the unbounded spirits of the Universe"*; men han frambeller dem blott för att vända dem ryggen och visa dem sitt förakt. Det är af dessa spöken, — vålnader af en Försyn, som varit Försyn, men icke mera är det, — hvaraf hufvudpersonerna i Byron's skådespel beständigt förföljas, intilldess de meteorlikt försvinna i stormen, som ensam rasar qvar, — en medvetslös nemesis öfver sig sjelf.

Det demoniska elementet hos Byron, blir hos V. Hugo det verkliga, det naturliga. Man har, i kraft af den senaste philosophiska åsigten, kommit till den kunskap, att det förnuftiga är det verkliga, det verkliga det förnuftiga,

*) Act. III. Scene IV.

och då det sanna är det sköna blott i en annan form, så följer deraf, att det Sköna är det Verkliga, det Verkliga är det Sköna; eller, med andra ord: "*Naturalia non sunt turpia.*" "*Les extrêmes se touchent.*" Utan att inse detta, måste man missförstå principen i Hugo's dramer. Hvarföre skulle det vidriga, det fula, det vanskapliga finnas i Naturen, om det ej vore någon mening dermed? om ej konsten, derigenom att hon rätt uppfattar det, förstode att deri inlägga en idé, att ställa det i en sådan dager, att det till och med kan synas skönt? Hvad är det, som med en oemotståndlig magt, drifver menniskan till afrättsplatsen eller stupstocken, om ej begäret, att fatta det rysliga såsom något mer, än blott en tanka, — att fatta det som verklighet, — att se och lära känna smärtan stycke för stycke? Det är till de naturliga passionerna, Hugo anser konsten bestämd att återföra menniskan. Men det naturliga skulle ej finnas, om det icke i någon punkt sammanträffade med det onaturliga, om ej ytterligheterna med sina spetsar vidrörde hvarandra och deraf elektriserades. Det är eldflammorna från dessa motsatta poler, — åskledarne för himmel och afgrund, som gå genom skapelsen och menniskans bröst, — hvilka Hugo förstått att använda till den rikaste effekt. "*La maternité* — säger han sjelf om ett af sina ohyggligaste skådespel — "*purifiant la difformité morale, voilà Lucrèce Borgia!*" Här visar sig det onaturligaste brott i största naturlighet. Det är moderskänslan hos Lucrece Borgia, som förråder brottet, och hvaraf följer, att den, som hon gifvit lifvet, hennes på en gång naturliga och onaturliga son, äfven måste gifva henne döden. I den giftflaska, hon bär vid sitt modersbröst, förvaras icke blott ett gift, utan äfven ett motgift; och deri ligger knuten. Det är den högsta ironi i lifvet, hvilken drifven till sin spets, afleder åskan, och tillkännager, att menniskohjertat, efter slitningen mellan de våldsammaste motsatser, förklaradt ingår i försoningens midsommarsnatt, i hvars dager demonerna blifva englar, och vi förstå våra önskningar bättre, än här.

Rektorsombyte förrättades vid Akademien den 16 Juni, då Professorn Jur. Dr. *J. E. Boethius* öfverlemnade Rektoratet åt Professorn Dr. *G. Wahlenberg.* Afträdande Rektors programm lemnar, som vanligt, en öfversigt af Akademiens öden under det förflutna läsåret. Afsked har beviljats Professorerne *J. Bredman* och *J. Svanberg.* Genom döden hafva afgått Professorerne *C. Th. Järta*, d. 8 Nov. 1841, och *P. Sjöbring*, d. 12 Jan. innev. år. Adjunkten, Prof. *H. G. Lindgren*, har lemnat Akademien, befordrad till Tierps Pastorat. Till Professorer hafva blifvit utnämnde, Adj. *J. C. Boström*, i Ethik och Politik, och Astron. Observatorn *G. Svanberg*, i Astronomien. Dessutom har K.

Nordstjerne-Orden blifvit tilldelad Prof. Dr *Hwasser* och *C. E. Fahlcrantz*: och åt Prof. *J. H. Schröder* Danska Dannebrogs-Orden. Mag. Doc. *C. E. Zedritz* har blifvit utnämnd till Litt. Hum. Adjunct. — Till Docenter hafva blifvit antagne Mag. *Th. Olivecrona* och *J. F. Hesse*: till Bibliotheks-Amanuenser, Mag. *H. Åhlberger*, *C. A. Rängenson*, *J. F. Hesse*, *J. F. I. Landberg*, samt Stud. *A. T. Låstbom* och *E. U. Ekholm*. — Akademiska högtider hafva blifvit firade, utom promotionen, till minne af Svenska Bibelöfversättningens utgifvande 1541, och af Akad. framl. Pro-Kansler, Erke-Biskopen *J. O. Wallin*: Talare voro, vid den förra, Dokt. *C. E. Fahlcrantz*, vid den sednare Prof. *C. J. Almqvist*. — Akademiska Biblioteket inflyttades och ordnades Augusti månad förl. år i de nu färdiga boksalarne i Carolina Rediviva, med en skyndsamhet och ordning, som hedra nuvarande Bibliothekarien, och hans medhjelpare. Bibliotheket har emottagit dyrbara presenter af H. M. Konungen och flera enskilde gynnare. — Den 29 sistl. Mars, sedan femtio år efter Kon. *Gustaf* 3:s död förflutit, öppnades de kistor, i hvilka de af denne Konung till Upsala Akademi testamenterade bref och handlingar förvarades *). — Det genom Frih. *Stjernelds*, m. fl:s, isynnerhet Generalen *C. Hårds* donationer grundade Konst-Museum har i de genom Bibliothekets flyttning lediga nedre boksalarne i Gustavianska Akademien blifvit provisoriskt uppställdt och ordnadt, och ifrån d. 1 sistl. Dec. hållits öppet för allmänheten. — Myntkabinettet har af Stats-Rådet *A. E. Ihre* fått emottaga nya Turkiska Guld- och Silfvermynt: af Professorn vid College de France. *A. des Granges*, 18 här sällsynta Parthiska och Sassanidiska mynt. — Fonder till Stipendier hafva erhållits, af General-Konsuln *F. A. Everlöf*, 1000 R:dr B:co till understöd för stud. af Götheborgs nation, genom testamente af M:ll *Fredrika L. Lindquist*, 3000 R:dr till understöd för en, heldst Theologi, studerande yngling af Finsk härkomst. — Af den nya författningen, rörande inskrifning vid Akademien, enligt hvilken full Akademisk medborgarerätt endast meddelas sådana ynglingar, som antingen aflagt fullständig studentexamen, eller ifrån offentligt läroverk äro ordentligt till Akademien dimitterade, och andra till Akademien ankommande ynglingar under namn af preliminarister och emot sponsion der inskrifvas, tyckas helsosamma verkningar redan hafva försports, då ett mindre antal såsom preliminarister inskrifvits, och af dessa flere än vanligt redan aflagt studentexamen. — H. M. Konungen har beslutat, att de tvenne nya professioner, till hvilkas upprättande anslag af Riksens sednast församlade ständer blifvit beviljade, skulle begge tillhöra Juridiska fakulteten.

Akademiska Disputationer höstterminen 1840 och vårterminen 1841.

INOM THEOLOGISKA FAKULTETEN.

Præs. Theol. Prof. Dr *C. E. Fahlcrantz*:

Placita Pelagii, Augustini et Cassiani de peccato originali, libero arbitrio et gratia divina. P. I. Resp. Auct. Mag. *H. V. Steinnordh*, Ostrog.

Præs. Prof. *Sv. P. Ågren*, Lect. ad Reg. Ac. Mil.

De conditionibus educationis vere Christianæ. Resp. *C. J. Ljungstedt*, Calm.

---

*) Dessa hafva sedan blifvit granskade, och lärer en redogörelse för det förnämsta af deras innehåll snart vara att förvänta.

Rom. Th. Cand. Mag. *J. H. F. Steinnordh*:

Placita Pelagii etc. P. II—IV. Respp. *C. F. Byberg*, *F. A. Kalén* et *C. F. Ädelman*, Ostrog.

INOM JURIDISKA FAKULTETEN.

Præs. Juris Patr. & Rom. Adj. Dr *C. O. Dellden*:

De Homicidio et Vulneratione, quæ sukpa committuntur. Resp. *E. M. Grenholm*, Norrl.

Præs. Juris Oecon. et Comm. Adj. Dr *C. J. Lindblad*:

De probatione causarum judiciali in genere nec non de probatione causarum indirecta. P. I, II. Respp. *J. C. Kreuger* et *N. J. Lyckou*, Stockh.

INOM MEDICINSKA FAKULTETEN.

Præs. Medic. Th. et Pract. Prof. Dr *I. Hwasser*:

Läran om Feber. 2:a Afd. Del. 9—11. Respp. *K. F. Lenia*, Vestm., *C. J. J. Lindhagen*, Östg., *J. O. Walmstedt*, Söderm.

Præs. Anat. et Chir. Prof. Dr *C. H. Bergstrand*:

Chirurgiska Iagttagelser. Del. 1. Resp. *O. F. Barck*, Upl.

Præs. Dr *P. H. Malmsten*:

Om Brightska Njursjukdomen. Del. 1—4. Resp. *F. Lundberger*, Vestg., *O. N. Gammelin*, Götheb., *Z. W. Lindbergh*, Stockh., *E. U. Tengstrand*, Vestg.

INOM PHILOSOPHISKA FAKULTETEN.

Præs. Prof. *E. G. Geijer*:

Bidrag till Historien om K. Carl XI:s uppfostran. Resp. Förf. *K. Geijer*.

Præs. Prof. *P. D. A. Atterbom*:

Tankar om Kritiker. 2—11. Respp. *C. H. Rundgren*, Vestg., *O. H. Fonssell*, Gestr.H., *A. G. Hallander*, Vestg., *T. G. Sahlin*, Upl., *P. M. A. Widegren*, Östg., *F. Lagerberg*, Östg., *W. G. Baglack*, Vestg., *C. G. Widmark*, Stockh., *O. F. England*, Söderm., *F. T. Iaderholm*, Stockh. — Bidrag till Svenska Skaldekonstens historia. 1—6. Resp. *M. Schück*, Stockh., *P. S. W. Lundblad*, Vestg., *O. B. Faberz*, Östg., *G. J. Hallencreutz*, Smål., *C. J. F. Montelin*, Smol., *O. J. Kihlberg*, Stockh. — Ossian och hans Sånger. 1 Del. Resp. Förf. *S. J. Stenberg*, Verm. — Några momenter till en karakteristik af den nyaste musiken. Resp. Förf. *J. A. Josephsson*, Stockh. — Om Konstens väsende och betydelse. Resp. Förf. *B. E. Malmström*, Söderm.

Præs. Prof. *J. H. Schröder*:

Prisca Episcoporum jura circa beatificationem Sanctorum in Scandinavia e membr. Bibl. Reg. Ac. Ups. illustrata. P. I, II. Respp. *J. Söderström* et *J. E. Lyrberg*, Vestm.D. — De paroecia Uplandiæ Wiksta. P. post. Resp. Auct. *C. F. Wiberg*, Stockh. — De institutione nobilium in patria sæculo XVII. Resp. Auct. *R. M. Bovallius*, Vestm.D. — Johannis Magni Gothi ultimi Upsaliensium sub papismo Archiepiscopi in exilio labores et ærumnæ. P. I, II. Respp. *A. Hedenlund*, Vestm.D., *O. Genberg*, Norrl. — Konunga-Balken af år 1696, på K. Carl XI:s befallning uppsatt af LagCommissionen. Resp. Förf. *C. R. P. v. Stockenström*, Vestm.D. — Om Jättegrytor i Sverige. Resp. Förf. *C. H. Levin*, Stockh. — De Paroecia Rumskulla. Resp. Auct. *C. O. Dusén*, Ostrog. — Om Fellingsbro socken. 1 Del. Resp.

Förf. *P. W. Sjöqvist*, Vestm. B. — Margarethæ Reginæ jus aulicum Svetanum, Danice, e cod. Mss. Bibl. Ac. Ups. Resp. *J. A. Grendlius*, Gotheb. — De Paroeciis Burgs et Stånga. P. I. Resp. Auct. *C. J. O. Laurin*, Gothl. — De arce Wisbyensi anno 1676 a Danis expugnata atque paullo post funditus excisâ. Resp. Auct. *C. J. Bergman*, Gothl. — Contentio inter animam et corpus. Rhytmi Suethici e cod. Mss. Bibl. Reg. Holm. Resp. Auct. *C. G. Modigh*, Smol.

Præs. Prof. *El. Fries*:

Grunddragen af Aristotelis Växtlära. 1—3 Del. Resp. *J. G. Ek*, Östg., *S. V. Moberg*, Östg., *M. C. Jungmarker*, Vestg. — Öfver Vexternas Namn. 1—4 Del. Respp. *C. J. Bohman*, Smål., *J. G. Sjöstrand*, Smål., *J. O. Carlberg*, Östg., *N. Hammarén*, Verml. — Äro naturvetenskaperna något bildningsmedel? 1—3 D. Respp. *E. Grandberg*, *H. L. Grundberg* och *C. E. Grandberg*, Götheb. — Novitiarum Floræ Sveciæ mantissa tertia. P. I—III. Respp. *A. Sundberg*, Gothl., *A. J. Lyth*, Gothl., *C. T. Örtenblad*, Verml. — Våren. En Botanisk betraktelse. 1, 2 D. Respp. *K. F. Molin*, Götheb., *L. M. Groth*, Verml. — Skandinaviska Naturmyther jemförda med Grekernas. Resp. Förf. *H. G. Hultman*, Smål.

Præs. Prof. *V. F. Palmblad*:

Aischylos' Sorgespel. 1—19 D. Respp. *O. Wiklund*, Norrl., *P. A. Stylin*, Östg., *J. O. Sundvallsson*, Vestm., *J. O. Leffler*, Götheb., *O. F. Englund*, Söderm., *B. G. Natt och Dag*, Götheb., *C. F. Lindman*, Östg., *F. Wahlstedt*, Götheb., *A. Lagerberg*, Östg., *A. F. Wesman*, Verml., *N. A. Varenius*, Götheb., *C. J. Lindbom*, Söderm., *J. Fridleif*, Östg., *A. A. Holmertz*, Götheb., *J. Wallin*, Götheb., *C. J. Brandberg*, Vestm., *P. Wetterholm*, Östg., *I. Marström*, Östg. — Euripidis Orestes suetice redditus. Resp. Auct. *P. Sjöbring*, Smol. — Moschi Bucolici poetæ, tertium, quod Ἐπιτάφιος Βίωνος inscribitur, Idyllion græce et suetice. Resp. Auct. *O. M. Hommerberg*, Scan. — Om Grekiska Culturens ursprunglighet. Styck. 1—3. Respp. *F. F. Hus*, Norrl., *L. O. Hammargren*, Norrl., *I. Ritzén*, Norrl., *H. A. Lindhult*, Götheb., *M. Barkén*, Vestm. — Profstycken af Grekisk Fornkunskap. St. 1—4. Respp. *J. Frykholm*, Verml., *G. V. Melin*, Götheb., *C. F. Norling*, Östg., *A. E. Molin*, Götheb. — Cassandra Lycophronis suetice reddita. P. I. Resp. Auct. *H. Aminson*, Süd.Ner. — De indole atque origine Carminis Græcorum elegiaci. P. I. Resp. Auct. *A. N. Sundberg*, Götheb.

Præs. Prof. *J. Sellén*:

Vladimir Magnus, poëma Stagnelianum, latino carmine reflectum. P. II. Resp. Auct. *O. J. Petersson*, Smol. — De vita et scriptis Anicii Manlii Torq. Severini Boethii. Resp. Auct. *C. F. Bergstedt*, Süd.Ner. — Selectæ Elegiæ Albii Tibulli. P. II. Resp. Auct. *G. Sundahl*, Smol. — Dicta M. Tullii Ciceronis de pulchritudine et arte. Resp. Auct. *A. F. Wimmercrantz*, Gothl.

Præs. Prof. *A. F. Svanberg*:

Om fördelaktigaste construction af Thermo-Electriska apparater. Resp. Förf. *A. Törnsten*, Götheb.

Præs. Prof. *H. G. Lindgren*:

G. M. Agrell Supplementa ad Lex. Syr. Castellianum. P. XVIII. Resp. *C. G. Widmark*, Stockh.

Præs. Adj. *C. E. Zedritz:*

In concipienda pulchri imagine quid per se valeat phantasia. P. I, II. Respp. *C. E. Söderström*, Vestm., *A. E. C. Mörner*, Comes, Gothob.

Præs. Mag. Doc. *C. J. Lénström:*

Ordbok öfver Helsinge-dialecten. 4, 5 D. Respp. *H. L. Grundberg* o. *C. E. Grundberg*, Götheb. — Alexander Puschkin, Rysslands Byron; Ett skaldeporträtt. 1, 2 D. Respp. *C. G. Santesson*, Götheb., *O. M. Sundbom*, Norrl. — Arvid Adrian Stjernecrantz. En Bellmannian. Skaldeporträtt. Resp. *J. S. Löfberg*, Vestm.

Præs. Mag. Doc. *E. G. Björling:*

Calculi variationum integralium duplicium exercitationes. P. I—VI. Respp. *J. G. Gille*, Stockh., *C. A. T. Adelgren*, Stockh., *G. V. Westberg*, Stockh., *C. R. Senell*, Vestm. D., *P. A. Ljungberg*, Vestm. D., *E. Edlund*, Sud. Ner.

Præs. Mag. Doc. *E. E. Östling:*

De indole poësis Romanæ. P. I—III. Respp. *F. J. Wahrenberg*, *J. E. Gällstedt* et *S. Ödmann*, Gestr. Hels.

Præs. Mag. Doc. *C. J. Malmsten:*

Specimen analyticum, theoremata quædam nova de integralibus definitis, summatione serierum earumque in alias series transformatione exhibens. P. I—VIII. Respp. *T. A. Almgren*, Vestrog., *E. Selander*, Vestrog., *J. M. A. Grenander*, Vestrog., *G. E. Osshahr*, Stockh., *C. A. Lindhagen*, Ostrog., *O. W. Lemke*, Ostrog., *E. Leyer*, Vestrog., *A. Linderoth*, Vestrog.

Præs. Mag. Doc. *V. E. Svedelius:*

De Systematis Civitatum septentrionalis Europæ sub medio ævo. P. I. Resp. *R. M. Bovallius*, Vestm. D.

Præs. Mag. Doc. *T. Olivecrona:*

De longitudine terrestri e stellis una fere cum luna culminantibus determinanda. P. I, II. Respp. *G. S. Lövenhjelm* et *N. Hammarén*, Vermel.

Præs. Mag. *E. A. Carlstén:*

De indole et principio Ethicæ Hegelianæ. P. I, II. Respp. *C. Tham* et *E. M. Cornell*, Vestrog.

—— Quæ sit generalium et specialium inter ipsa ratio? P. I, II. Respp. *C. T. Sjögreen*, *O. F. v. Feilitzen*, *J. E. Adlers*, Ostrog.

Præs. Mag. *S. Ribbing:*

Expositio cum Crisi Idealismi Berkeleyi. P. I—X. Respp. *F. R. O. Meyerberg*, *C. J. Holm* et *O. P. Hamberg*, Norrl., *E. E. Edqvist* et *J. F. Geijer*, Vermel., *J. L. S. Banér*, L. B., Ostrog., *A. R. Åberg*, Stockh., *H. V. Caspersson*, Smol., *N. G. Ljungberg*, Vermel., *E. A. Wildner*, Stockh.

Præs. Mag. *S. O. Wahlström:*

Euripidis Cyclops notis philol. illustratus. P. I—III. Respp. *N. V. Holmqvist*, Vermel., *S. F. Hammarstrand*, Vestrog., *E. C. F. Schenson*, Vermel.

Sine præside:

Remarques sur les Temps et les Modes de la Langue Française. Aut. *J. G. Liffman*, Smol.

I C. A. Bagges Bokhandel i Stockholm (Stadssmedjegatan N:o 9), finnas följande Utländska Lexika att tillgå.

(Priserna äro i Sv. Banko.)

Barclay, A Complete and Universal English Dictionary, illustrated by numerous Engravings & Maps. . . . . 20 R.
Boiste, Dictionnaire Universel de la langue Française. . . . 10 R.
Boyer, Dictionnaire Français-Anglais et Anglais-Français. . 8 R.
Buttura, Dictionnaire Français-Italien et Italien-Français. 2 vols. 7: 24.
Cormon a Manni, Dictionaire Français-Italien et Italien-Français. 6 R.
Vollständiges Deutsch-Französisch-Englisches Handwörterbuch. Dritte Auflage. . . . . 1: 40.
A Complete Dictionary English-German-French, Third Edition. 3: 4.
Dictionnaire Français-Allemand-Anglais, Troisième Edition. 1: 28.
" " " " Vollständig in Drei Abth. 4: 44.
Dictionnaire Français-Anglais et Anglais-Français, Ed. Diamant. 3 R.
" Italien-Français et Français-Italien. d:o 3: 24.
" Français-Allemand et Allemand-Français. d:o 3: 24.
" François-Espagnol et Espagnol-Français. d:o 3: 24.
" Français. . . . . 1: 24.
Nouveau Dictionnaire Français d'aprés l'Académie. . . . . — 44.
" " Français-Allemand et Allemand-Français. Edition Stereotype. . . . . 2: 36.
Dictionnaire Universel de la Langue Française. 2 vols. . . . 6 R.
Dictionnaire de l'Academie Française. . . . . 10 R.
Complément pour d:o d:o Livraison 1—19 à 20 s. 7: 42.
Filippi, Dizionario Italiano-Tedesco e Tedesco-Italiano, 2 vols (inbundet i skinnband och till nedsatt pris) . . . . . . 6 R.
Graglia, a new Pocket Dictionary of the Italian and English Languages. . . . . 3: 32.
Grieb, Neues Englisch-Deutsches Wörterbuch. Abtheil. 1 & 2. (A bis P). 6: 40.
Griechisch-deutsches Handwörterbuch. . . . . 1: 40.
Lexicon Hebraicum et Chaldaicum in usum Scholarum. . . 1: 12.
Henschel, Dictionnaire des langues Française et Allemande. 2 v. 13 R.
Heyse, Handwörterbuch der deutschen Sprache. . . . . . . 8 R.
Landais, Dictionnaire des Dictionnaires Français. 2 vols. . . 13 R.
Lateinisch-Deutsches und Deutsch-Lateinisches Schulwörterbuch, Stereotyp Ausgabe. . . . . 2: 36.
Molé, Nouveau Dictionnaire français-allemand et allemand-franç. 3: 32.
Mozin et Eisenbach, Petit Dictionnaire Portatif Allemand-Français et Français-Allemand. . . . . 2: 8.
Noël et Chapsal, Dictionnaire de la langue Française. . . . 4 R.
Nugent, Nouveau Dictionnaire de Poche Français-Anglais et Anglais-Français. . . . . 2 R.
Ramshorn, Griechisch-Deutsches Handwörterbuch. . . . . 2: 36.
" , Synonym. Handwörterbuch der lateinischen Sprache. 2: 36.
Ronna, Dictionnaire Français-Italien et Italien-Français. . . 2: 24.
Sharpés Diamond Dictionary with Decorations. . . . . . 2: 16.
Schmidt, Russisch-deutsches u. deutsch-russisches Handwörterb. 4: 16.
" , französisch-deutsches u. deutsch-französisches d:o 2 B. 3: 32.
Taschenwörterbuch der italienischen und deutschen Sprache. 1: 20.
Thieme, Englisch-deutsches u. deutsch-engl. Schulwörterbuch. 2: 24.
Walkers, critical pronouncing Dictionary. . . . . 2: 24.

Weber, Neues vollständiges Taschenwörterbuch der Englischen und Deutschen Sprache. . . . . 3: 12.
Wörterbuch der Italienischen und Deutschen Spr. 4: 28.
Webster, Englisch-German u. German-English Pocket-diction. 4: 28.

Rättelser.

1:a häftet s. 16 rad. 31 står 18 läs 16
2:a — s. 181 sista rad. står tvenne läs trenne
s. 200 r. 32 — dessa — den
s. 201 r. 24 — 2¼ — till 2¼
s. 205 r. 17 — Kopf — Kapf.

Upsala, 184[illegible].
WAHLSTRÖM & LÅSTBOM.

Om den Ungerska Urbarial-Författningen.

Ungerns inre förhållanden hafva under de sistförflutna åren i det öfriga Europa tilldragit sig en uppmärksamhet, som förut knappt någonsin blifvit dem egnad. De hafva vunnit den, hufvudsakligen genom den nya riktning landets ädlaste män gifvit nationalandan till samfällda bemödanden för en verklig utveckling af landets och folkets väl, men genom tvåhundraåriga, inom landet härjande krig förlamade, samt en lång tid derefter i dvala lemnade krafter. Äfven hos oss har ett allvarligare försök skett att fästa den större allmänhetens uppmärksamhet på de senare, vigtiga företeelserna i detta land, hvilket, med en befolkning, som, i fall Siebenbürgens och Militärgränsens också inräknas, öfverstiger 15 millioner, redan utgör, och i framtiden ännu mera kommer att bilda, kärnan af Österrikiska monarkien, den mägtigaste motståndskraft, Europa kan påräkna emot de eröfringsplaner, med hvilka Ryssland i framtiden kan komma att hota vestern. Detta försök skedde uti Hr Lindebergs år 1841 utgifna *Betraktelser under en resa i Danmark, Tyskland och Ungern.* Dess förtjenst att vara det första i sitt slag uppskatta vi till fullo, äfvensom den fullkomliga öppenhet, hvarmed Förf. tillkännagifver, det han endast hunnit inhemta en ytlig och ringa kännedom af det land och det folk, om hvilka han velat meddela sina dermed ännu mindre bekanta landsmän några underrättelser. Men i följd af den sålunda erkända bristen på noggrannare kunskap har han, för några drag af det gamla missträndet mellan Ungerska aristokratien och Österrikiska regeringen, nog mycket förbisett det karakteristika uti det Ungerska

folkets nyvaknade medvetande af sin nationalkraft, dels ock begått åtskilliga andra misstag. Vi väntade, att en följande resande skulle rätta sin föregångares fel, och då vi uti Herr J. W. Snellmans, innevarande år utkomna, "*Skildringar och Omdömen*" öfver Tyskland funno, det denne kunskapsrike resande också egnat det likväl icke af honom besökta Ungern någon uppmärksamhet, hoppades vi här finna några bland Hr L:s vigtigare misstag rättade. Vårt hopp bedrogs. Hr S. skildrar med dystra färgor Ungerns tillstånd, utan att gifva en vink om några under den senare tiden åstadkomna, vigtigare förbättringar. En närmare undersökning om detta tillstånd låg tydligen utom hans plan. Vid detta förhållande hafve vi trott ett bidrag till en bättre kunskap om det verkliga tillståndet i oftanämnda land för *Freys* läsare kunna ega intresse. Det är likväl för ingen del vår afsigt att recensera allt hvad dessa båda arbeten, särdeles det förstnämnda, om Ungerns ställningar och förhållanden förmäla. Till ett sådant arbete sakna vi för närvarande alldeles håg. Vi ämna i stället något utförligare uppehålla oss vid en enda af de frågor, som Hr L. vidrört, och hvilken också i Hr S:s bok återkommer, nemligen den om de lagar, hvilka för närvarande gälla om Ungerska bondens rättigheter och skyldigheter. Vi förbise härvid icke vigten af åtskilliga andra, nyare, Ungerska lagar, t. ex. dem om Magyariska språkets upphöjande till officiellt, och om förbättringar i allmänna lagskipningen, om vexel, om handel, om fabriker, om bolag, om inteckning, om konkurser o. s. v.; men dessa lagar hafva, med undantag kanske af den förstbemälda, så vidt till vår kunskap kommit, njutit vida allmännare rättvisa, än de, som åsyfta förbättrande af bondens ställning i samhället, och vi vilja ej heller dölja vår öfvertygelse, det ingen af dem i vigt kan mäta sig med de sistnämnda, hvilka, i förening med de lyckliga resultaterna af den outtröttlige Grefve Széchényis bemödanden att för den Ungerska landtmannens öfverflöd af naturprodukter bereda afsättning, dels på den i århundraden för sådant ändamål föga eller intet begagnade Donau, dels hos en inom landet bosatt slöjdidkande folkmängd, lofva den hittills så djupt nedtryckta

bonden i Ungern en framtid, lyckligare än dess jemlikar i de flesta Europeiska länder kunna hoppas.

Om dessa lagar meddelas nu af Hr L. följande upplysningar s. 93—94. "Bonden är väl sedan 50 år icke mera lifegen; han är ej "fästad vid torfvan;" han är adelsmannens arrendator, kan ej blott uppsägas, utan äfven sjelf uppsäga sitt arrende, kan flytta hvart som helst, kan ej lagligen efter godtycko handteras och bestraffas; men han eger för öfrigt inga rättigheter, är ej statsborgare." Rörande de förändringar, hvilka åstadkommos på landtdagen 1832—1836, förekommer hos Hr L. föga. S. 114 berättar han, det Regeringen utfärdat ett så kalladt "*Urbarium*, eller en föreskrift om godsägares och landtbönders ömsesidiga pligter och rättigheter, hvari åtskilliga fördelar beviljades de underhafvande. Detta förklarades på Landtdagen för en egenmäktighet, ett upphäfvande af landets bestående lagar, hvilka ej af Konungen ensam kunde förändras, utan endast af honom gemensamt med Ständerna. Man var för ingen del obenägen att förbättra böndernes belägenhet; men man ville, att sådant skulle ske i laga ordning, d. v. s. af de myndigheter, som ensamma kunde göra det. Naturligtvis fann åtgärden försvarare bland andre ledamöter, och saken hänskjöts af några till deras principalers pröfning, eller Komitaternas." Huru det vidare på denna landtdag gick med sjelfva hufvudfrågan, derom får man ej någon underrättelse förr, än s. 121—122, der, likväl i ett helt annat sammanhang, berättas, huru Ungerska adeln "i senare tider tydligen börjat finna, det enda medlet till den allmänna ställningens förbättrande var, att lyfta äfven (?) de öfriga folkklasserna till jemnlikhet med sig (?) och att af sina egna privilegier afsäga sig dem, som ej förnuftigtvis kunde stå tillsammans med den borgerliga ordningen och lagbundenheten. De (?) föreslogo således en lag, enligt hvilken godsägarenas domsrätt öfver sina underhafvande borde upphöra och denna hänskjutas till de vanliga domstolarna. Blott med svårighet förmådde de härtill utverka regeringens sanktion. De gingo ännu längre och fordrade, det bonden äfven skulle kunna friköpa sig från alla personella och materiella afgifter, eller med andra ord: förvärfva äganderätt till den jord han

brukade. Vid 1836 års Landtdag vägrade Regeringen sin sanktion härtill, och först 1839 erhölls den till följe af Ständernas förnyade och bestämda framställning."

Hr S. berättar deremot först, s. 314, att inom Österrikiska monarkien bonden, ehuru öfverallt hårdt betungad, skall befinna sig temligen väl i det vinodlande egentliga Österrike, åtminstone vida bättre än i Böhmen och Ungern. "I synnerhet på det senare stället," fortfar Hr S., "är hans belägenhet fullkomligt hjelplös. En Österrikisk författare [1]) beskrifver den Ungerska bondens tillstånd som följer:

""1:o Han kan ej lemna jordtorfvan, utan sin Herres tillåtelse;

2:o Han eger ingen verklig fast egendom, och lösegendomen kan hvarje adelsman taga ifrån honom;

3:o Han har inga personliga rättigheter, och det finnes ingen domstol, som skulle gifva honom rättvisa.""

"Samma Författare tillägger: ""Om egendomsherrn låter prygla bonden halfdöd, stiger han upp ifrån Deres*), med ett underdånigt: "körzönöm az Nagyságá (jag tackar ers Nåd!) eller "Magyar ember vagyok" (jag är en Ungrare!).""

Till jemförelse med dessa teckningar, af hvilka Hr L:s med något mera utförlighet i sak bort kunna gifva ett temligen riktigt begrepp om ställningen, och Hr S:s bör jemföras med hans sid. 311 fällda yttrande, att Österrikiska bondens förtryck mindre är en följd af lagstiftningen, än af missbruken, skall här nedan lagarnas innehåll få tala. Att vi dervid, för att bereda den senare, Ungerska lagstiftningen ett billigt omdöme, före denna lagstiftning sjelf gifva hufvuddragen af den föregående och af den ställning, hvaruti denna försatt den folkklass, hvars upplyftande utur sin förnedrande belägenhet senast varit föremål för de ädlaste Ungrares enhälliga önskningar och högsinnade bemödanden, detta anse vi ej fordra något särskildt försvar.

Men vi ämna för samma ändamål kasta våra blickar ännu vidare omkring. Från Östersjöns sydöstra och södra strand, till Karpaternas vestliga ändpunkter och till Adriatiska hafvet

---

*) "En för ändamålet inrättad bänk, vid hvilken delinqventens hals, armar och ben fastbindas."

utbreder sig en landtrymd, hufvudsakligen bebodd af Slaviska (och Lettiska) stammar, mer eller mindre blandade med Tyskå (på östra sidan har en oblandad Slavisk stam, nemligen den Polska, bibehållit sig). Öfver hela denna yta med få undantag träffas en märkvärdig öfverensstämmelse uti den ställning, jordbrukande klassen under århundraden emot de öfriga folkklasserna intagit, och i de förändringar denna ställning undergått. De uti detta afseende derstädes ända till det adertonde århundradet herrskande grundsatser låta samtliga förklara sig, dels af de för den fattigaste folkklassen oftast likå olycksbringande krigen mellan de mägtiga om väldet, dels och hufvudsakligen derutaf, att Tyska stammar antingen fysiskt eller åtminstone moraliskt kufvat de (Letto)Slaviska. I förra fallet hade desse Tyskar tillegnat sig allena den fullständiga egande-rätten — eller den blott med ridderlig eller annan, frihet utmärkande, tjenst betalade, småningom till ofullständig, och ofta ändtligen till fullständig egendom öfvergående, nyttjande-rätten — till all jorden, hvars bruk dess gamle innehafvare följakteligen endast kunde förvärfva emot lägre tjenster och prestationer. I senare händelsen hade de fullkomligen denationaliserat, förtyskat de högre klasserna samt hos dem ingjutit, om ej det hos öfverlöpare vanliga hatet, åtminstone likgiltighet och förakt för deras vid sin nationalitet fasthängande landsmän: — ett förakt, som ej en gång utplånades genom det sjelfva denna massa någon gång, churu senare, ombytte sin nationalitet. Och så mägtiga voro de utur dessa förhållanden härledda meningar, att de sträckte sin inflytelse till nästan alla kringliggande, icke-Tyska, länder. Kanske vore ej svårt att bevisa, det denna inflytelse medverkat till sjelfva Polska bondens förnedring. I Danmark vunno dessa meningar en gunst, hvars följder man haft långvarig möda att till en del undanrödja. I Sverige kunna också deras spår utan möda följas af den kunnige forskaren. I det till samma landtrymd också angränsande Ungerns förhållanden fanns en så stor likhet med de inom densamma gällande, att vi icke våga afgöra, huruvida dessa i de Magyarisk-Slaviska länderna inträffade förhållanden, utan inverkan af det i de Tysk-Slaviska gifna efterdömet, framkallade liknande grundsatser, eller om ett så-

Det båtar t. ex. ej att upphäfva lifegenskapen i ett land, der roten dertill, industriens vanmakt och jordegendomens fördelning på få händer, finnes qvar. Den frigifne kan der hvarken förvärfva sig en jordtorfva (hvartill han saknar medel, likasom han ej heller lär finna hugade säljare) eller i industriella yrken finna en trygg utkomst. Han nödgas snart åter begifva sig under den stora godsherren i ett beroende, som visserligen ej kallas lifegenskap, men troligen blir lika, om ej mer tryckande. Men industrien kan ej på en gång från intet bringas till den höjd, som omöjliggör lifegenskapen, hvilket bevisas deraf, att man funnit nödigt genom lag befalla ett sådant upphäfvande. Det återstår då för en lagstiftare, som i ett land af ofvan bemälda beskaffenhet på allvar vill upphäfva lifegenskap, blott att ändra jordegendomens fördelning. Denna utväg förefaller tvifvelsutan mången läsare sällsam. Vi vänta det, och tro oss lättast kunna förklara den skenbara besynnerligheten, genom uppvisande af rättvisans fordran på den lagstiftning, som nu är i fråga. Våldet har beröfvat de landboar, hvilkas band man vill lossa, det fria bruket af deras ursprungliga egendom, nemligen af deras arbetskraft. Det arbete, de nedlagt på den af dem dittills brukade jorden, har ej blifvit dem efter frivillig öfverenskommelse godtgjordt. En del af den förhöjning i värde, deras och deras förfäders arbete gifvit denna jord, är således rättvisligen att anse såsom deras egendom, hvilken emot deras vilja ej kan dem afhändas, utan tvärtom måste dem försäkras. Detta kan ske antingen så, att man af deras dittills innehafda jord tillerkänner dem en del under full eganderätt och fri från alla afgifter till godsegaren; eller så, att de bibehållas vid det hela, men emot skyldighet att utgöra vissa, med afseende äfven på deras och deras fäders nedlagda arbete bestämda, tjenster eller prestationer, hvilka hvarken godsegaren eller någon annan må utan deras samtycke höja eller ändra. Dessa reglor glömdes t. ex. då Ryska regeringen år 1816 och 1820 frigaf Estlands och Liflands bönder [2]); äfvensom då lifegenskapen i Meklenburg sistnämnda år "unbeschadet anderweitigen wechselseitigen Uebereinkommens" upphäfdes. Man frånkände der den frigifna bonden all eganderätt till den af honom och hans

fäder brukade jorden. Också instämma åtminstone Schnitzler [3]) och Seuberzt [4]) deruti, att de utan all fast egendom varande bönderne i Lifland och Estland föga vunnit genom sin frihet: ett omdöme, som också bekräftas af de förledet år i Lifland yppade oroligheter och af de under innevarande år på Lifländska landtdagen förefallna öfverläggningar. Om Meklenburg yttrar Behrmann ungefär detsamma [5]): ett yttrande, hvilket så mycket mindre kan misstänkas, som han ej ens anar, hvari felet ligger. I Estland förstod eller behjertade man så litet den nödställda belägenhet de så emanciperade bönderne måste iråka, att man till och med förböd dessa bönder att, innan folkmängden i provinsen hunnit ett visst belopp, flytta till städerna. Troligen föreskrefs dylikt i Lifland.

I Preussen och de Tysk-Slaviska provinserna af Österrikiska monarkien egde väl, då lifegenskapen upphäfdes, icke mera det tillstånd rum, i hvilket ett sådant upphäfvande, utan åtföljande bestämning af en viss jordeganderätt för de frigifna bönderna, endast kan anses såsom ett allmänt utbyte af ett förtryck mot ett annat. Lifegenskapen, i den mening vi här ofvan antagit, upphäfdes i Preussen först d. 9 October 1807 och uti de omförmälda Österrikiska provinserna d. 1 November 1781. Men Preussens från år 1794 gällande, allmänna landsrätt omtalar i 2 Delen, 7 Tit. §. 246, att efter regeln besutne lifegne (Unterthanen [6]) vore att anse såsom verklige egare af deras åboende lägenheter eller gårdar; och äfven utur andra källor låter allmänneligheten af lifegnas fullständiga eller ofullständiga jordeganderätt i Preussen under adertonde århundradet bestyrka sig [7]). Uti Österrikes Tysk-Slaviska provinser hade de lifegne också till en del redan i äldre tider förvärfvat [8]), dels till stort antal under de näst före lifegenskapens upplösning ledna åren af adertonde århundradet, utan att träda ur sin ställning såsom lifegne, af godsherrarne tillhandlat sig eganderätt [9]) till sina åboende lägenheter. I båda dessa länder fanns således, när lifegenskapen upphörde, en mängd personer, som inträdde bland fria män med besittning af egen jord, och följaktligen med säkerhet om utkomst för sig och sin omvårdnad, och således i stånd att bilda en aktningsvärd stam för en ständigt vexande klass af

fria bönder. Man kan tillägga, det å båda ställena af ålder fanns ett icke alldeles obetydligt antal från all lifegenskap fria bönder. Der gafs således för den åt mängden återställda friheten en i det hela säker grund. Men Österrikiska och Preussiska styrelserna nöjdes ej med denna visshet. De voro derjemte betänkta på att skydda rättvisans fordringar äfven der dessa kunnat åsidosättas utan fruktan, att sådant skulle för den nyfödda friheten medföra omedelbar våda. De erkände således och gjorde gällande dessa fordringar till fördel för dem, hvilka, utan att till sin jord hafva köpt eganderätt eller erhållit något formligt erkännande deraf, blott kunde åberopa de anspråk, deras eget och deras fäders arbete på denna jord dem gifvit. Under den tid, som närmast föregick frigifningen, hade desse emot godsegarens godtycke funnit skydd uti de äfven för de lifegna jordegarne gällande Urbariallagar och serskilda dagsverkspatenter [10]), naturliga och nödvändiga medel för statsmagten att i länder, der den fattige jordbrukaren icke genom flyttning kan undandraga sig godsherrskapets stigande anspråk, emot sådana värna honom. Så hade den ädla Maria Theresia redan 1771 och 1772 för sin andel af Schlesien samt för öfra Österrike utfärdat dagsverkspatenter [11]), och, sedan ett dylikt förslag i Böhmen först mött ovilja, begagnat den skräck, ett uti samma land och i Mähren samt en del af Ungern utbrutet bonduppror hos godsegarne injagat [12]), för att, år 1775, i Böhmen och Mähren införa dylika lagar [13]); hvarefter saken utan serdeles svårigheter fortgick i de öfriga Tysk-Slaviska provinserna, och Urbarierna således erhöllo större bestämdhet. Enligt detta föredöme befallte också Fredrik den store, d. 12 Dec. 1784, att genom urbariers upprättande äfven i Preussen sätta en gräns för godsherrarnes och böndernes tvister. Då nu lifegenskapen först i det Tysk-Slaviska Österrike och senare i Preussen upphäfdes, skulle den åsigten, att den lifegne icke egde annan jordeganderätt, än den lagen honom redan formligen tillerkänt, ledt till upphäfvande af dessa urbariers giltighet för all den jord, hvartill ingen sådan formligen erkänd rätt kunde styrkas. Om den lifegne icke hade någon andel i jordeganderätten, måste denna tillhöra godsherren allena, och han såle-

des ega att med sin jord handla, som honom syntes bäst. Men ett sådant upphäfvande egde icke rum. I motsats mot den grundsats, som sedermera antogs för de nämnda Ryska Östersjöprovinserna och för Meklenburg, erkände Österrikes och Preussens regeringar arbetets rätt; och godsherrens anspråk på den jord, hvaröfver hans dispositionsrätt genom Urbarier varit inskränkt, utsträcktes ej heller nu utöfver de af ålder uppburna afgifterna. I följd af en sådan öfvertygelse förklarade JOSEPH II, vid lifegenskapens upphäfvande, d. 1 Nov. 1781, dels att de uti provinserna, i öfverensstämmelse med serskilda patenter, bestående tjenste-, natural- och penninge-prestationer af bondgårdar skulle fortfara, såsom förut, och tillade, det godsegarne skulle vara beredvillige att mot billig betalning åt lägenhetens innehafvare upplåta eganderätten till den af honom åboende jorden [14]), samt beredde härigenom, och medelst bibehållande af förbudet för godsegare att taga bondgårdar under eget bruk, äfven de frigifna, som icke egde annan rätt till sin jord, än arbetets, en tryggad besittning. — På sådan grund blefvo också, genom Preussiska förordningen d. 9 October 1807 och det, med anledning deraf utfärdade ediktet om reglerande af godsherrars och bönders förhållanden d. 14 Sept. 1811, icke blott de bönder, som med ofullständig eganderätt innehade sina hemman, utan också de, hvilka, utan någon slags eganderätt, blott i följd af ett kontrakt innehade bondgårdar (d. ä., sådana, som måste med bönder besättas), stadfästade i sin besittning samt berättigade att efter öfverenskommelse med godsegaren förvandla densamma till fullständig eganderätt. Skilnaden mellan de enas vilkor och de andras består hufvudsakligen deri, att den ofullständiga eganderättens förvandling till fullständig, med frihet från prestationer till godsherren, efter regeln köpes med en tredjedel af egendomen, hvaremot den, som i stället för enkel besittningsrätt skall erhålla fullständig eganderätt, i allmänhet får afträda hälften af den förut innehafda lägenheten [15]). Från dessa lika rättvisa åsigter utgångna, hafva JOSEPH II:s och FREDRIK WILHELM III:s omförmälda författningar haft nästan lika framgång och yttrat nästan lika välgörande verkningar. En rätt, nemligen att äfven emot godsegarens

samtycke lösa sina servilare prestationer till denna, en pligt, nemligen att, mot sin egen vilja, af godsegaren låta sig förmå till sådan lösen, blef likväl den Preussiska bonden, om han saknade fullständig jordeganderätt, redan genom K. Ed. 14 Sept. 1811 uti perspectif visad, och genom K. Förklaringen 29 Maji 1816 verkligen tillagd; men om han under fullständig eganderätt egde sin jord, genom K. F. 7 Jun. 1821 anvisad, hvartill någon motsvarighet ej finnes i de Österrikiska, nu gällande lagarna. En gång gjordes väl ett försök att i Österrikes samtliga Tysk-Slaviska provinser låta bonden lösa alla dessa prestationer med en viss årlig penningeafgift. Också detta utgick från JOSEPH II. Uti Patent d. 10 Febr. 1789 förklarades, det bondens afgifter till Fursten och till godsegarn tillsammans ej borde öfverstiga 30 procent af hans bruttoinkomst, nemligen till Fursten ej 12 floriner 13⅓ kreutzer af hundrade, till godsegaren icke 17 floriner 46⅔ kr. (af åker och vingårdar 15: 25, äfvenså mycket af sjöar och floder; af ängar, trägårdar och dammar 26: 2⅔, samt af bete och skog 30: 50); vidare, att godsherren ej fick affordra bonden annat än penningar; men att en frivillig öfverenskommelse om ett annat prestationssätt väl tilläts, samt slutligen, att om en bonde styrkte, det hans urbarialprestationer öfverstego 17 fl. 46⅔ kr. af 100, borde de utaf kretsens styrelse nedsättas; hvaremot det af sig sjelft skulle förstås, det en man, som dittills utgjort mindre, äfven derefter borde njuta denna mildring tillgodo. Den nya ordningen infördes d. 1 Nov. 1789, men upphäfdes redan följande året af JOSEPHS efterträdare [16]); och hade väl, om JOSEPH längre lefvat, måst af honom sjelf upphäfvas. Penningeutgiften var, i Österrikes då varande ställning, tryckande för bönderne; den allmänna reduktionen af böndernas förbindelser för brådstörtande för godsegarne. Emedlertid har likväl dagsverksskyldigheten i Österrikes Tysk-Slaviska länder till en stor del blifvit på den fria öfverenskommelsens väg utbytt emot penningeafgifter. En sakkunnig man försäkrar, att dagsverkspligten i öfra och nedra Österrike, Steijermark, Krain och Kärnthen är bonden nästan obekant, och att äfven norr om Donau godsherrarne påstå, det de gerna för dagsverkena skulle antaga en ganska liten del

af den derföre bestämda ersättningen, men att de dagsverksskyldige endast för kortare tider, men ej för alltid vilja lösa sig ifrån denna pligt, öfvertygade om regeringens benägenhet för dem, och om att dagsverksskyldigheten antingen nedsjunker till en tom form, eller alldeles upphör [17]. Emedlertid har den uppmuntran, denna Regering i slutet af förra århundradet gaf dylika öfverenskommelser, upphört; och äfven detta har väl medverkat till den nu märkbara minskningen i antalet af dylika öfverenskommelser [18]). Den af Österrikes styrelse valda vägen, det fria fördragets, har således ej ännu på långt när ledt till ett allmänt utbyte af de för landtbruket mest tryckande prestationerna emot årlig penningeafgift, ännu mindre till ett allmänt friköpande från desamma. Men denna erfarenhet har icke förmått bemälda regering till några mått och steg för påskyndande af sakernas naturliga gång. Tvärtom synas Österrikes Statsmän ansett det anmärkta förhållandet såsom ett tecken, att de redan gått för långt framom tiden; och derföre i denna fråga antagit en alldeles passif ställning, samt i allmänhet öfverlemnat åt tiden att verka på de i saken närmast intresserades öfvertygelse. I Preussen har styrelsen deremot gått något längre. Äfven der öfverläts år 1811 åt de enskilda parterna att sinsemellan komma öfverens om sättet till förvandling eller köp af de tjenster och afgifter, bönderne der i landet till godsegarne då utgjorde. Men man anade, det saken på denna väg ej torde komma långt, och styrelsen tillkännagaf derföre på samma gång sin afsigt att, efter några års förlopp sjelf tillvägabringa den anbefallda regleringen, der den icke genom enskild försorg blifvit afslutad. År 1816 tog likväl äfven denna styrelse ett steg tillbaka. Den tillkännagaf [19]) sitt beslut om uppskof med begagnandet af rättigheten att opåkallad inblanda sig i denna angelägenhet, och inskränkte sig till en befallning, att, när heldst en part hos vederbörande myndighet anmälde sin önskan om reglering af några uti 1811 års edikt omförmälda prestationer, dem han egde utgöra eller emottaga, den uppfordrade myndigheten skulle draga försorg om den äskade regleringens verkställande. Och dervid har Preussens regering sedan låtit bero, ehuru mycket, ganska mycket ännu återstår af den re-

glering, 1811 års edikt och den på 1816 års omförmälda grundsats bygda förordningen af 7 Junii 1821 omförmäla. Önskas en jemförelse mellan de framsteg båda ländernas agrarförfattning de senare åren gjort, och antages till måttstock antalet utaf de mera tryckande bördor af ofvannämnda slag, som uti det ena landet och i det andra blifvit undanröjda, torde det, som med visshet kan sägas, inskränka sig dertill, att båda länderna äro på väg till ett allmänt undanrödjande af dessa bördor: att båda ännu äro långt aflägsne från målet: att Preussen för ögonblicket röjer större verksamhet, och att den Preussiska bonden 1816 och 1821 förunnade rätt till erhållande af hans prestationers förvandling eller af deras köp, mägtigt äggat hans arbetshåg, hvaremot den Österrikiske uti vissheten om Regeringens skydd och i de förhoppningar han för framtiden kan bygga dels på detta skydd, dels på godsherrens vexande humanitet och penningeförlägenhet, finner mera trygghet, än direkt uppfordran till nya och ovanliga ansträngningar. Andra vigtiga företräden, som tillkomma Preussen, äro den både godsherrar och bönder medgifna friare dispositionsrätten öfver hvar sin egendom, samt de senares större oberoende af de förstnämnda. Framför allt bildar den friare dispositionsrätt, vi nämnt, en verklig glanspunkt uti den Preussiska författningen: ett herrligt minne från de dagar, då Preussen hade förlorat allt utom hoppet, men genom sin trohet deremot beredde sig en ärofull framtid. Hvad slutligen angår bondens deltagande i allmänna bördor, hvilket man omtalat såsom serdeles tryckande uti vissa bland Österrikes Tysk-Slaviska provinser, sakna vi både den sakkännedom och det utrymme, som fordras till uttömmande af detta ämne. Det gifves uti de flesta länder en mängd allmänna bördor, hvarom ingen upplysning förekommer uti statens financiella redogörelser. Utan kännedom om sistnämnda bördors belopp blir jemförelsen mellan de offer folken, hvart för sig, bringa det allmänna, ytterst vansklig. Och vi ega ganska ringa kunskap om förhållandet med dessa bördor i de länder, vi gjort till föremål för dessa anmärkningar. Under den förutsättning, som ej torde långt aflägsna sig från sanningen, att detta förhållande i Preussen och Österrike är någorlunda lika, med-

dela vi här några fakta till ledning för den, som kan intresseras af jemförelsen mellan de allmänna bördor, bonden är underkastad uti de två mägtigaste Tyska staterna. Preussens folk utgör ett antal af omkring 15,000,000 och betalar årligen till staten 52,681,000 Thaler [20]). I Österrike, utom Ungern, Siebenbürgen och Militärgränsen, räknas nära 22,000,000 menniskor, hvilka till det allmänna erlägga 78,472,800 Thaler [21]). Denna summa öfverstiger blott med 1,207,000 Thaler det belopp, som skulle motsvara det Preussiska förhållandet mellan folkmängd och statsinkomst [22]): en skiljaktighet, som visserligen icke förklarar anledningen till det myckna ordandet om bondens förtryck i det Tysk-Slaviska Österrike. I båda Staterna hemtas en del af statsinkomsten från monopoler eller derföre uppburna ersättningar, äfvensom från indirekta skatter, hvilkas uppbörd föranleder mer eller mindre intrång i medborgarens enskilda ekonomi. Detta intrång torde väl på det hela vara större i Österrike med sin strängare, prohibitiva tendens, och göra lika stora skatter kännbarare än i Preussen. Men de, hvilka mest tala om den Österrikiska bondens tunga skattebörda, syfta förmodligen närmast på grundskatten. Denna utgör uti de Österrikiska provinser, hvilkas hela bidrag till statsutgifternas bestridande nyss blifvit uppgifna, 22,859,475 [23]); uti Preussen deremot 9,847,000 [24]). Detta förhållande synes särdeles ofördelaktigt för den Österrikiska bonden. Härvid erinra vi först, det af ofvanuppgifna 22,859,475 Thaler 8,820,482 falla på Lombardiet och Venedig, samt att blott återstoden, 14,038,993 Thaler, utgöres af de, nära 17,000,000 menniskor innefattande, Tyska, Slaviska samt Slavisk-Tyska provinserna. Denna summa öfverstiger väl ännu med nära 2,900,000 Thaler det förhållande, som i Preussen eger rum mellan grundskatt och befolkning (den sistnämnda alltid i runda tal tagen). Men äfven om vi, såsom visserligen icke är fallet, skulle medgifva, det grundskattens belopp ensamt bevisar den grad, i hvilken ett lands jordbruk är betungadt med allmänna bördor, bör likväl tilläggas, det bonden i Österrikes Tysk-Slaviska (Slaviska och Tyska) provinser utaf det högre belopp, hvartill grundskatten der stiger, bär en mindre andel, och den Preussiske deremot af den mindre grundskatt, som

helaste Preussens jordbruk, en större andel. Om således än jordbruket i det Tyskt-Slaviska Österrike har att bära en tyngre grundskatt, än i Preussen, så följer derutaf icke, det förhållandet är detsamma med bonden. Det skulle, vid anställande af en noggrann undersökning, hvartill vi likväl visserligen icke ega nödiga upplysningar, lätt kunna visa sig, det bonden i Österrikes Tysk-Slaviska provinser, i förhållande både till antalet af hans familj och husfolk, samt till afkastningen utaf hans jord, i grundskatt betalar mindre, än den Preussiske, eller åtminstone ej mera; och att återstoden erlägges af de Österrikiska magnaterna. Väl förkunnade nemligen Preussiska regeringen d. 27 Oct. 1810 en revision af landets grundskatt, och att vid denna revision äfven riddaregodsen skulle förpligtas till lika deltagande uti denna skatt med andra jordlägenheter. Men denna revision väntar, så vidt oss är bekant, ännu på verkställighet, och riddaregodsen i Ostpreussen, Pommern, Brandenburg och provinsen Sachsen äro ännu frikallade från den allmänna grundskatten, i hvars ställe de i allmänhet, under namnet Ritterkanon, eller Ritterpferdsgeld, erlägga en obetydlighet [25]). I Österrike, der Maria Theresia, utom i Ungern och dess biländer, öfverallt införde grundsatsen om adlig egendoms ständiga beskattning [26]), bragte deremot redan Joseph II:s för ögonblicket misslyckade försök att underkasta nästan alla hans Tysk-Slaviska besittningar lika grundskatt, åtminstone de Neder-Österrikiska, Böhmiska, Mähriska och Schlesiska ständerna att formligen samtycka till all jords beskattning, efter dess naturliga eller genom odling vunna värde, men utan något afseende på dess egenskap af dominical eller rustical (d. ä. på dess kamerala egenskap) [27]); och då samma grundsats för Österrikes samtliga Tysk-Slaviska stater genom Kejserliga patentet d. 23 Dec. 1817 proklamerades [28]), uppsköts dess tillämpning icke till den tid, då den anbefallda stabila katastern blefve fullbordad, utan blef, der den ej redan genom serskilda författningar var införd, gällande genom det provisorium, som till följd af Kejserliga patentet 8 Febr. 1819 sattes i verksamhet från d. 1 Nov. 1820 [29]). — — Så mycket om förhållandena inom den landrymd, der jordbrukarens tillstånd från äldre tider erbjudit de

flesta jemförelser med den Ungerska bondens, hvars öden vi nu gå att betrakta.

Hvad det före Ungrarnes (Magyarernes) bosättning i det land, som nu bär deras namn, bland dem herrskande samhällsskick, hvad de i detta land förut bosatta Slavers och andra mindre betydande stammars rättssedvanor, hvad de tid efter annan dels af Ungerns regenter uttryckligen påkallade, dels af omständigheterna omedelbart föranledda, invandringar, och slutligen hvad de borgerliga krigen, jemte det af oss redan förut uppgifna förhållandet mellan Magyarer och Slaver, medverkat till den Ungerska bondens försättande uti den ställning, hvari han vid femtonde århundradets början sig befann, allt detta lemna vi nu derhän. Det är oss nog att veta, det bonden i Ungern, då Turkarne, mot slutet af fjortonde århundradet, gåfvo detta land en försmak af de lidanden, det uti så ymnigt mått skulle af dem erfara, var fjettrad vid jorden, och att det var den genom Huss's martyrdöd märkvärdige Sigmund förbehållet att bryta dessa fjettrar. År 1405 försäkrade han Ungerska bönderna om rättighet att halfannan månad efter tillkännagifvandet af sådan afsigt och under villkor, att de på den dittills innehafda jordens besittning grundade förbindelser voro uppfyllda, lemna sina gårdar. Två, under samme Sigmunds Regering utbrutna bonduppror bevisade, att det gamla förtrycket kändes, och att mildring deruti var af behofvet påkallad [30]). Men lagen band under denna tid sällan de mägtiga i Europa; och den bonden sålunda förkunnade frihetens grund var föga säker [31]). Väl bekräftades Sigmunds förklaring utaf den store Matthias Corvinus 1471; men suspenderades redan år 1474 på ett år. 1486 återställdes den likväl till gällande kraft af samma Konung, som på samma gång förklarade [32]), det i Ungern ingen vandrare var säker på vägarne, ingen broder för sin broder, och ingen gäst för sin värd; hvarefter samma fria flyttningsrätt ännu en gång bekräftades år 1504. Men hvad sålunda under loppet af ett århundrade med möda kommit till stånd, sattes genom en Prelats obetänksamhet och en Soldats vildhet på spel. Thomas Bakats, af Matthias Corvinus ifrån bondestånd upphöjd [33]),

och sedermera vorden Ungersk ErkeBiskop och Primas [34]), ville genom en Påflig Korstågsbulla till krig mot Turkarne uppmanade sedan MATTHIAS CORVINS död (1490) misshandlade bönderna [35]). Fyratiotusen man samlade sig, på denna uppmaning, år 1514. De erhöllo till anförare den tappre GEORG DOSA, i allmänhet nämnd SZEKELY. Bönderne lupo från sina herrar. Desse satte sig emot den religiösa och patriotiska enthusiasmen. Förbittringen blef i SZEKELYS läger lika stor emot Turkar och emot Christna förtryckare. Prelater och Magnater, hvilka icke höllo med SZEKELY, lät han pina till döds. Galgar tjenade till vägvisare, der han framtågat. De adliga slotten lät han bränna, och egarne ryckte han ut ur Pesths förstad. Af sin förra gynnare, BAKATS, bannlyst, såg han ej desto mindre sina skaror stundligen förökas af bönder, hvilka öfvergifvit sina husbönder; tvingade Palatinen till overksamhet och slog i grund en till de råa hoparnes tuktande utsänd här. Dermed var likväl hans mått fullt. Uti en med raseri utkämpad strid emot Voijwoden ZAPOLYA slagen och fången, undergick han en död, hvars fasor vi ej vilja beskrifva, och 70,000 bönder blefvo derefter af ZAPOLYA ombragta såsom ett försoningsoffer åt de fyrahundrade mördade adelsmännens skuggor! Men ännu var hämnden ej fullständig. Den Ungerska adeln gaf ett exempel, som den Tyska och Danska kort derefter i dylika omständigheter följde. Den ville på böndernes efterkommande för alla tider straffa fädernas brott. Den fria flyttningsrätten upphäfdes å nyo. Tolf år derefter bragte dagen vid Mohacz icke blott Ungerns adel, utan hela folket ett slag, som hotade med fullkomlig tillintetgörelse; och efter förloppet af ännu fjorton år återställdes den fria flyttningsrätten. Två gånger under FERDINAND I:s regering (1526—1564) suspenderad, gafs den dock hvarje gång tillbaka, och 1547 förklarade Ungerns Ständer högtideligen, att landets olyckor voro den Högstes rättvisa straff för det förtryck bonden lidit och för himmelen klagat. Efter denna tid har den meranämnda friheten hufvudsakligen blifvit oanfäktad. Och likväl har just under de sista århundradena Ungerska bondens förtryck blifvit ett ordspråk! Vi anmärka detta faktum såsom ett bland bevisen för hvad i det föregående blifvit sagdt, nemligen att lif-

egenskapen eller med densamma befryadade tillstånd under vissa förhållanden bilda sig utaf sig sjelfva. Ungerska adeln ansågs af lagen såsom, under kronan, den ende egaren af all jorden. Kapitaler, som sökte sysselsättning i bruket af legd jord, funnos icke. Bonden var till namnet fri, men hans enda utväg till bergning åtkomsten af jordbruk under adeln; och han såg sig, i sådan belägenhet och i täflan med andra, lika behöfvande, nödgad att underkasta sig de vilkor honom föreskrefvos. Emedlertid vågade man icke låta saken helt och hållet ankomma på hvad denna konkurrens kunde verka. Man fruktade dels de missbruk, godsherrarne kunde göra af sina fördelar, dels den ovilja, hvarmed bonden skulle underkasta sig hvad han ansåg såsom en enskild mans obilliga fordringar. Magtens säkerhet är den moderation, hvarmed den utöfvas; och äfven i den minst bildades bröst är vördnaden för lag djupt rotad. Tidigt försökte derföre Ungerns lagstiftare att för godsherrarnes anspråk på deras landboar genom lag fastställa ett mått, hvilket i synnerhet år 1514, då adelns raseri öfver bondupproret knappt kände någon gräns, betydligen förhöjdes, men under återstoden af det sextonde århundradet, likasom under det sjuttonde, undergick flerfaldiga jemkningar, och i öfrigt hvarken omfattade alla prestationer, eller öfverallt var gällande. Sedan ändtligen Montecuculi, Sobieski och Carl af Lothringen ådagalagt den Europeiska taktikens öfverlägsenhet öfver Ottomanernes fanatism, samt Eugens goda svärd vid Zentha (1697), Peterwardein (1716) och Belgrad (1717) fränryckt Turkarne hvarje utsigt att ännu en gång blifva herrar uti Ungern, började för detta land en ny, lyckligare tid, då fredens yrken och arbetets rätt började äfven hos de högt uppsatta göra sig mera gällande. Också här var det Maria Theresia, den af Ungerns adel så ridderligt försvarade, som gjorde de förtrycktas sak till sin egen, utan att det likväl lyckades henne att under sin lifstid åstadkomma mer än ett halfgjordt verk, hvars fulländande hon måste lemna sina efterträdare. Likasom sjuåriga krigets slut i allmänhet kan anses såsom den epok, efter hvilken Maria Theresia med allvar fick öfverlemna sig åt utförandet af sina älsklingsplaner till förbättrande af den fattigaste folkklassens ställning, så var

det ock från samma tidpunkt, som hennes allvarligare bemödanden för Ungerska urbarial-författningens ombildande datera sig. Redan på landtdagen 1764—1765 öppnades underhandlingar i detta hänseende; och omedelbart derefter anbefallte Kejsarinnan att, med afseende på äldre lagar och nyare bruk, samt på både godsherrarnes och böndernas bästa, utarbeta en fast norm för grundegarnes och böndernes, på deras inbördes förhållande hvilande rättigheter och skyldigheter. De tre följande åren, 1765, 1766 och 1767, uppdrogs åt vederderbörande att sätta det utarbetade urbariet i verksamhet; men vid MARIA THERESIAS död (1780) hade Ständerna ej till den nya lagen gifvit sitt bifall; och de dröjde dermed ännu tio år. Först på 1790 års landtdag kunde ett sådant bifall utverkas, och likväl blott provisoriskt till nästa landtdag: ett godkännande, som derefter, men alltid med samma inskränkning, förnyades den ena landtdagen efter den andra ända till år 1832, då Ständerna ändtligen företogo sig att på det provisoriska tillståndet göra ett slut, men ej genom ett definitift antagande af MARIA THERESIAS urbarium, utan genom dess ersättande med ett nytt [30]).

MARIA THERESIAS allmänna urbarium för Ungern blef följakteligen alldrig definitift antaget för någon del af landet. Uti flera orter erhöll det ej en gång provisorisk giltighet. I Slavonien och Banatet gällde, under den tid det var i bruk, serskilda, dessa länder gifna urbarier. Andra orter rättade sig efter privilegier eller sedvanor. Men, jemte de af regeringen gjorda, senare tilläggen, har omförmälda urbarium likväl under mer än ett halft århundrade utgjort rättesnöret för de flesta Ungerska godsherrars och bönders, på den jordeganderätt, de förre, och den nyttjanderätt, de senare i lag fått sig tillerkänd, grundade, anspråk och förbindelser. Det är frukten af de bemödanden, Ungerns största Regent under adertonde århundradet använde till utplånande af den nesa och vanmagt, böndens förtryck ådragit landet, inledningen till det öfvergångstillstånd, hvaruti samma land sig ännu befinner, och det bestående, hvarifrån den åren 1832—1836 genomdrifna reformen hufvudsakligen utgick. För Ungerska samhällsförfattningens historia

eger det en betydelse, som ingen tid, inga skiften kunna utplåna.

De vigtigaste ämnen, om hvilka urbariet, Joseph II:s författningar och lagen af 1790—1791 fastställde bestämda normer, voro bondens personliga frihet och hans eganderätt. Hvar bonde försäkrades om rätt att, efter en d. 29 September skedd uppsägning, och efter afbördande af sina utskylder till Kronan och godsherren, den 23 April flytta från den åboende gården, och att under lifstiden fritt råda öfver sin förvärfvade, rörliga egendom.

I öfrigt angick urbariet, enligt hvad de om dess införande utfärdade Instruktionerna uttryckligen förklarade, icke sådana orter, hvilka antingen voro i besittning af serskilda privilegier, eller der inbyggarne med godsets egare för alla tider ingått kontrakter.

Ett kontrakt, som uttryckligen blifvit ingånget för alla tider, eller af lagen fått sig tillagd samma betydelse (hvilket egde rum, då kontraktet icke utsatte någon tid för dess bestånd, men öfver en menniskoålder oafbrutet blifvit efterlefvadt), skulle dock underställas flera myndigheters och slutligen Konungens pröfning; och stadfästelse kunde icke erhållas, så framt det ålade underhafvandena svårare pligter, än urbariet.

Kontrakter, som blifvit afslutade på viss tid, kunde genom urbariet göras ogiltiga.

Vidare förklarades ock, det urbariets verkliga införande icke skulle anses såsom något hinder för godsegare och byar att derefter rörande urbarial-rättigheter och skyldigheter ingå giltiga kontrakter. Dock gjordes giltigheten af ett för alla tider ingånget kontrakt beroende af hela byns samtycke, af prestationernas klara bestämmande till tal, mått, tid och rum, med uttryckligt tillägg, det intet, utöfver hvad uttryckligen uppräknadt blifvit, skulle affordras de underhafvande, hvilka kontraktet ingått; vidare deraf, att ingen uti urbariet förbuden prestation var föreskrifven, och att der fanns intagen den i urbariet för byarnes inre förvaltning stadgade ordning, samt slutligen af språkets begriplighet för alla de kontraherande, af vissa embetsmäns närvaro och af Konungens stadfästelse.

Äfven vid afslutande af kontrakter på mer till om sådant, som var föremål för urbariet, borde offentliga embetsmän vara närvarande, för att hindra dels bedrägeri och tvång, och dels utstakande af hårdare vilkor, än urbariets; hvaremot dylika kontrakter om regalrättigheter och om andra, utom urbariets synkrets liggande ämnen icke för sin giltighet voro i behof af sådan högtidlighet.

Urbariets stadganden voro ej heller i allmänhet att förstå om all den jord, som fanns uti en urbariets föreskrifter underkastad by. I Ungern, likasom uti större delen af Österrikes öfriga länder, skiljes mellan dominical- och rustical-grund. Den förra eger herrskapet bruka eller bruka låta på sätt det för sig nyttigast finner; således också utlega den till det bruk och på de vilkor, det behagar. Rusticalgrunden deremot tilläts det herrskapet hvarken att, utom i ett enda fall, hvilket längre fram skall nämnas, sjelft bruka eller för sin räkning bruka låta, ej heller att till bruk upplåta åt adliga personer eller på strängare vilkor, än de uti urbariet fastställda. Anledningen till denna inskränkning uti dispositionsrätten var nödvändigheten, ej mindre att i ett land, som saknade egentlig industri, åt den egentliga bondeklassen, såsom en till dess underhåll oumbärlig fond tillhandahålla ett visst mått jord, än att, vid det förhållande, att skattskyldigheten hvilade på personerna, ej på egendomen, hindra, det jord, hvars innehafvare dittills betalat Kronan skatt, skulle falla i händerna på personer, hvilkas privilegier befriade dem från all skattskyldighet, hvad egendom de än måtte innehafva. För denna rusticalgrund var det således, som urbariet egentligen gällde. På dominicalgrund tog det endast hänsigt, för att uppdraga gränsorna mellan densamma och rusticaljorden[37]).

På rusticalgrund var oadlig mans bosättning möjlig i flera förhållanden. Han kunde der vara bosatt såsom bonde, såsom backstugusittare eller såsom inhysing. Bonde var den, hvilken innehade ett visst jordmått, kalladt besutenhet *(session)*; hvartill, enligt Theresianska urbariet, 1:o ovilkorligen hörde *a)* byggnads- och trägårdstomt, samt *b)* åker och äng; men deremot 2:o blott vilkorligen fordrades skog. Tomtens storlek var öfverallt för lika stor besutenhet lika. Deremot

var det mått af åker och äng, som fordrades till hel besutenhet, till half o. s. v. olika för olika orter; och bestämdes efter localförhållanden. Såsom integrerande del af besutenhet kunde skog endast fordras, der besutenheterna sådan före urbarial-regulationerna innehaft, samt åboarne önskade att vid besittningen bibehållas — — — —. Annan jord lemnades aldrig serskilda besutenheter, men väl såsom samfäld tillhörighet samtliga åboarne i den rusticala delen af by. Detta var händelsen med betesmarken, när sådan fanns inom byns gränsor. Dock kunde samtlige byns bönder, med uteslutande af backstugusittarnes och inhysingarnes kreatur, tillegna sina en del af betet. Det var nemligen tillåtet att anslå en sådan åt dragkreaturen; och enär dylika väl endast af bönder egdes, föll denna del således under deras disposition, likväl så, att äfven herrskapet å sådan mark egde sända sina dragare. Om byns rusticalåboar före urbarial-regulationen haft egen skogs-allmänning, voro de också berättigade att dervid bibehållas. Den betesmark och den skog, sålunda blifvit en by anvisade, kallades väl ej rusticalgrund, men egde likväl den vigtigaste egenskapen af sådan, nemligen att ej kunna rustical-åboarne afhändas, för att tagas under herrskapets eget bruk. — Herrskapsskog deremot, å hvilken rustical-åboar, som saknade annan skogstillgång, egde att erhålla nödiga skogseffekter, rödjor, dem bonden med tillåtelse å dominicalgrund upptagit, samt vingårdar, hvilka bonde anlagt, bibehöllo fullkomligen naturen af dominicalgrund. Rödjor och vingårdar egde herrskapet ovillkorlig rätt att emot odlingsersättning återtaga.

Hvad bondes rätt till sin jord angick, förböd väl lagen bonde att sälja, förpanta eller bortbyta sjelfva jorden. Men Verböczys år 1514 utgifna, och ännu i dag bland de förnämsta Ungerska rättskällor räknade arbete hade redan förklarat en billig lön för det å besutenhetens förbättring nedlagda arbetet vara underhafvandes rättmätiga egendom; och enligt de år 1832 gällande lagarna borde, sedan innehafvaren uppsagt sin besutenhet, godsherren samt distriktsdomaren värdera jordförbättringar och åbyggnader, dem bonden derefter, men innan flyttningen, egde sälja. Vigten af denna grundsats är klar. Rätt förstådd och tillämpad, skulle den allena varit tillräcklig

att i Ungern skulle de enskilda bönderna en betydlig andel af jordegandērätten. Men dertill hade varit nödigt att förtydliga begreppet, d. v. s. att förklara, det värdet, ej blott af de kostnader, bonden under besittningstiden på förbättringar användt, utan också af dem, han godtgjort sina företrädare, var hans egendom: en förklaring, af hvilken naturligen bort följa, att ingen taxering af denna egendom kunde eller borde ega rum. Hade begreppet blifvit så bestämdt, skulle värdet af de s. k. förbättringarne, i förhållande till hvad man ansåg för grundens värde, med hvarje nytt tidehvarf hafva stigit; eller, med andra ord, bondens eganderätt vunnit allt större öfvervigt öfver godsherrens. Men en sådan bestämning skedde ej under det tidehvarf, hvarom nu är fråga; och derföre egde grundsatsen sjelf då ännu sin hufvudsakliga betydelse uti de frukter den en gång måste bära, och hvilka först uti 1836 års urbarium blifvit synliga. — — — I godsherrens magt stod aldrig att från gård till annan flytta bonde. Uppsägning var väl godsherren tillåten, men endast i tre händelser. Dessa voro: *a)* när bonden uppviglat byn, stiftat tvist eller begått sådana polisförbrytelser, att hans bibehållande fanns vådligt, *b)* då han blifvit så fattig, att han ej till Kronan och herrskapet mägtade betala sina utskylder, och då ej heller utsigt var för hand till förbättring uti hans omständigheter, samt *c)* när godsherren var i saknad af annan boningsplats för sig sjelf, och erhållit Konungens tillstånd att, till afhjelpande af denna förlägenhet, öfvertaga en rusticalgrund [38]). Men i hvar och en af dessa tre händelser egde bonden, likasom vid fri flyttning, rätt till ersättning för de af honom å besutenheten tillvägabragta förbättringar.

De för sin orimliga tyngd ofta omtalade skyldigheter, hvilka, i och för rätt att antingen både bebo och till produktift bruk använda, eller ock blott till det ena eller andra ändamålet bruka, en viss grund, dels endast af bönder, dels äfven utaf backstugusittare och inhysingar, borde till herrskapet utgöras, voro:

1:o Dagsverken, med ett Slaviskt ord kallade robo- ter. Deras indelning, efter sättet hvarpå de utgjordes, var den vanliga, uti 1:o dagsverken, utgjorda af menniskor allena,

och 2:o sådana, der menniskor begagnade arbetsdjurs biträde. Med hänseende till det närmaste ändamålet, hvartill dagsverken nyttjades, voro de 1:o vanliga dagsverken eller 2:o sådana, som blott en gång om året förefölle. Vanliga dagsverken af en hel besutenhet voro årligen 52 med, eller 104 utan, dragare; af mindre besutenheter i förhållande; af backstugusittare 18, och af inhysingar 12, utan dragare. I allmänhet borde alla vanliga dagsverken mellan årets veckor eller månader jemnt delas. Dock tilläts att af bönder (ej af backstugusittare eller inhysingar) utfordra ¾ under de 6 sommarmånaderna, samt att, emot afräkning å det för årstiden bestämda beloppet, under bråd tid, vid plöjning, slåtter o. s. v., under samma vecka fordra dubbla, men vid skörd till och med tredubbla, antalet af det för veckan bestämda beloppet, och äfven att en, eller, vid särdeles brådska, två gånger i månaden fordra 4 dagsverken å rad.

Försummelse måste det följande året godtgöras, men öfverdagsverken kontant betalas. Handtverkare kunde, äfven emot herrskapets vilja, kontant lösa de dem åliggande dagsverkena.

De mera sällan förefallande dagsverkena voro: *a)* långforan, under två hela dagar. Till den ställde hvar hel besutenhet en dragare; *b)* ved- (eller vass-) huggning och transport. Ålåg dem, hvilka gratis erhöllo skogseffekter eller vass. *c)* niondens (se nedan) transport inom byn. *d)* 3 dagars biträde vid rofdjursjagt, emot herrskapets pligt att ersätta skada, den bönderne af vilda djur tillfogades.

Dessutom voro bönder, hvilka hade tid till arbete åt främmande, förpligtade att hembjuda herrskapet sitt arbete; äfvensom alla bönder i sin ordning skyldige att, emot viss vedergällning, för herrskapets räkning hålla krog.

2:o Nionden. Denna var af två slag, *a)* fruktnionde, af åkerns afkastning, äfven utaf den så kallade trädesåkerns, men icke af andra grödan å jord, hvilken under året redan burit en (Undantag gjordes dock för hampa). Af humle- och trägårdar betalades viss penningeafgift. I stället för lin- och hampnionde kunde herrskapet fordra viss spånad. *b)* qvicknionde — af bisvärmar, lam och killingar, som under årets

lopp tillkommit. Sätten till niondens utgörande voro tvenne. Äfven i Ungern hade man redan före 19:de årh. antat det förderfliga uti en afgift, som stod i förhållande till brutto-, ej till netto-afkastning, och derföre, jemte nionde-prestation in natura, jemväl här och der antagit en sådan i vederlag. In natura sades nionden utgå, så länge den vigtigaste delen deraf så utgjordes. I vederlag utgjordes den deremot, när, i stället för allt slags nionde, i ett för allt utgjordes antingen en bestämd penningeafgift, eller ock vissa dagsverken. Huru lågt uti penningevärde en Ungersk bondgårds afkastning uppskattades, visar den lagliga taxan å berörda penningeafgift. Den utgjorde blott 4 floriner. Dagsverkena voro 12 öke- eller 24 drängedagsverken. — Uti några orter erlades, i stället, för nionde, sjunde- eller åttondedelen utaf afkastningen. Detta fick fortfara, der kyrkotionde ej gafs. Der sådan utgjordes, måste godsherren åtnöjas med nionde. Hvarest godsherren förut endast uppburit tionde, stod honom fritt att i stället fordra nionde. Slutligen kan tilläggas, det äfven vingårdars innehafvare antingen måste erlägga nionde eller en oföränderlig penningeafgift.

Dagsverkena och nionden voro de tyngsta prestationer, dem rusticaljordens åboar voro underkastade; men ej de enda. Der funnos äfven andra, hvilka, hvar för sig föga betydande, likväl sammantagna och lagda till de nyss nämnda, blefvo ganska kännbara. Dessa voro:

3:o Tomtören; 1 florin af hvar bonde för hvarje byggnadstomt; och lika mycket af hvar backstugusittare med eget hushåll.

4:o Datier; ett visst antal höns, kapuner och ägg, jemte smör af hvar bonde.

5:o Kalfgärd; en kalf af by med 30 hela besutenheter.

6:o Subsidium, när godsherren trädde i ägtenskap [39]), läste sin första messa, skulle lösas utur fiendtlig fångenskap eller af Konungen personligen kallades till landtdagen.

7:o Grundränta af rödjor.

Till sin verkan på bondens välstånd med ofvannämnda prestationer temligen likartade voro de inskränkningar, denne i sin handel och vandel var underkastad genom herrskapets

regalrättigheter. Bland dessa torde väl åtskilliga för sitt ursprung eller åtminstone för sitt bibehållande i aflägsnare tidehvarf haft att tacka önskan att uppmuntra anläggandet af kostbarare inrättningar samt saluförlag af varor, hvilka lättare förskämmas. Men ehvad en sådan önskan eller ren egennytta varit den verkliga anledningen, så är lika visst, att dylika rättigheters bibehållande för kostbarare inrättningar, sedan anläggningskostnaden med vederbörlig vinst blifvit ersatt, och för handelsföretag utöfver en menniskolifstid, måste, vid folkmängdens och industriens tillvext, blifva högst menlig för de orter och personer, hvilka voro underkastade dylika så kallade rättigheter. De i Ungern bekanta privilegier af sådant slag voro:

a) Rätt att hafva qvarnar, hvilken uteslutande tillhörde alla herrskap. Dessa egde, i följd deraf, efter uppskattning inlösa de qvarnar, bönder kunde hafva anlagt; och bönderne voro följaktligen nödgade att söka herrskapens qvarnar. Likväl var Ungerska lagen så vida liberalare, än de Tyska i allmänhet, att bonden icke var inskränkt till en viss qvarn t. ex. sitt eget herrskaps, utan kunde välja mellan hvilka herrskapsqvarnar han ville [39]).

b) Bryggeri- och brännerirätt, hvilken också egentligen var herrskapen uteslutande förbehållen. Likväl hade redan före urbariets införande en mängd bönder fått tillstånd att bränna bränvin. I frågan, huruvida detta tillstånd fick af herrskapet återkallas, var Regeringens åsigt vacklande. — De bönder, som brände, måste dock till herrskapet erlägga 2 floriner hvardera. — I detta sammanhang må ock nämnas krogrättigheten, d. v. s. rätt att i minut försälja starka drycker af hvad slag och på hvad tid som helst. Vin egde likväl äfven bymenigheterne under vissa årstider i minut försälja. Men införseln af vin från andra orter var, till godsherrens förmån, underkastad löjliga och upprörande inskränkningar, t. ex. förbudet att vid tillfälle af bröllop eller sjukdom införa vin, antingen så länge godsherren höll sådant i tillräcklig mängd (om qvalitet var ej fråga) tillhanda, eller ock till en större qvantitet, än lag föreskref.

c) Torgrätt, den ursprungligen med ett kostsamt skydd förbundna rätten att tillhandahålla minuthandeln vissa plat-

ser, samt af de trafikerande uppbära viss afgift för de uppsatta stånden. Denna rätt tillkom likväl blott genom Kunglig förläning; och medförde en förköpsrätt, hvilken tvifvelsutan fordom varit ganska tryckande, men, enligt Theresianska urbariet, ej fick sträckas hvarken till främmande köpares bortvisande från byn eller till förbud för bonden att med egna eller förvärfvade naturalier och slöjdeprodukter handla, eller bortföra hvad han egde afläta.

d) Slagträtt; herrskapets uteslutande rätt att till limitationspris sälja kött åt underhafvande, hvilka, så länge herrskapet tillhandahöll tillräckligt förråd, ej ens hade rätt att slagta egna kreatur, ännu mindre att från andra orter skaffa sig kött.

Men utom dessa regalrättigheter, hvilka en tid kanske varit förenade med välgörande verkningar för den fattigaste klassen, funnos också några, med hvilka sådant förhållande aldrig egt rum; nemligen

a) uteslutande jagt- och fiskerätt (bonden fick hvarken ega bössor eller jagthundar).

b) rätt att, då underhafvande utan naturliga arfvingar afled, ovilkorligen blifva egare af hela hans ärfda förmögenhet, och af halfva den förvärfda, utan att den förre egaren genom testamente egt derom annorlunda förordna.

En herrskapet öfver dess underhafvande tillkommande rätt, som väl i Ungern icke hänföres under namnet regalrättigheter, men efter sin natur utgör ett attribut till högsta magten, och aldrig utan i dess namn bör kunna utöfvas, är domsrätt.

Denna utöfvades dels summariskt af godsherren allena, dels i vanlig rättegångsordning och uti Herrestolen. Det förra egde rum, då underhafvande tilltalades för smärre förbrytelser. Godsherrén kunde ålägga, icke blott ersättningsskyldighet, utan ock penningeböter; arbete (1—3 dagars), som likväl ej fick under bråd tid utkräfvas; fängelse (der brottslingen endast erhöll vatten och bröd), samt slutligen käppslag, till ett antal af högst 24 (ett maximum, som ålades för olagliga insamlingar af penningar eller varor hos bönderna: för-

summelse att infinna sig till dagsverke straffades med 12 käppslag).

Civila mål deremot, vissa förbrytelser, hvilka, utan att kallas kriminella, likväl voro underkastade svårare straff, än godsherren allena kunde ålägga, och, i fall godsherren egde jus gladii, äfven egentliga kriminalmål hörde till Herrestolen [40]).

Men för att få ett begrepp om dennas organisation, måste man förut om de lägre Ungerska domstolarna i allmänhet ega någon kunskap. — För att bibringa de läsare, hvilka ej ega den, en sådan, nämna vi, det Ungern är indeladt uti Komitater [41]), af hvilka hvart och ett består af flera eller färre distrikter (*processus*). Denna indelning är på en gång administratif och judiciell. I spetsen för hvarje distrikt står, såsom administrator, en Stoldomare, med en vice Stoldomare. Komitatet styres af en Öfvergespan (Landshöfding), med en Vicegespan, hvilken åter har en substitut, som också kallas Vicegespan. Men Stoldomaren för också ordet i en Rätt, der jemte honom sitta Vicestoldomaren [42]) och Edsvurne; Vicegespanen presiderar uti en, hela Komitatet omfattande, Rätt, der vissa mål upptagas och afgöras af honom, en Stoldomare och en Edsvuren. Slutligen för antingen Öfvergespanen, eller, i hans frånvaro, Vicegespanen ordet uti Komitatsrätten, der i förra händelsen båda Vicegespanerne, i senare fallet den substituerade, Komitatets Stoldomare, och några (vanligen 6 [43]) Assessorer dessutom intaga plats. I allmänhet är Stoldomarens Rätt den första civila instansen, Komitatsrätten den första kriminella [44]).

I Herrestolen, till hvilken vi nu återkomma, fördes ordet af godsherren, som äfven bland sin förvaltningspersonal eller, då ledamöter deraf voro anklagade, bland andra ojäfviga, rättskunniga män, utsåg bisittare. Likväl måste förhandlingarne uti icke-kriminella mål ske i närvaro af Stoldomaren och en Edsvuren; men tre Komitatsrättens Assessorer med Stoldomaren uti rätten taga säte och stämma, då kriminella mål der förekomme. Dessutom borde vid Herrestolen Komitatsfiskalen alltid företräda den anklagade uti kriminalmål, samt den underhafvande uti civilt

mål, der denne ansåg sig af herrskapet förfördelad; och slutligen skulle hvarje urbarialprocess, ehvad deremot blifvit appelleradt eller icke, revideras af Komitatsrätten.

Dessa voro det allmänna Theresianska urbariets och de omedelbart dermed sammanhängande lagarnes hufvuddrag. Den ställning, hvaruti Ungerske bonden[45]), enligt dessa lagar, sig befann, var, utan gensägelse, nedslående. Åkerbrukets ståndpunkt var låg, och dess afkastning följaktligen ringa. Till styrkande af detta yttrande behöfves intet annat bevis, än den gunst lagen visade betessamfälligheten. Tyngden af de prestationer, hvilka till herrskapet borde utgöras, kan väl ej, utan närmare bekantskap med sjelfva landet, säkert uppskattas. En ungefärlig beräkning kan dock, med ledning utaf vissa i lagarne träffade taxeringar, uppgöras. Antages niondens värde af hel besutenhet till 24, värdet af datierna och utaf den under N:o 5 anförda afgiften, till 5 [46]), samt af tomtörena till 6, mansdagsverken, så erhålles för dessa utlägor sammanräknade ett värde af 35 sådana dagsverken. De så kallade årliga dagsverkena kunde ej uppgå till ett värde af 41 mansdagsverken. Tilläggas nu de hvarje hel besutenhet åliggande 104, så erhåller man för alla en hel besutenhets årliga prestationer ett värde, som icke fullt motsvarar 150 mansdagsverken. Men 156 sådana, eller 3 i hvarje vecka, utgjorde i de Europeiska länder, der dagsverkssystemet var allmänt, det mått, som bondens prestationer till herrskapet under ett år ej fingo öfverskrida; och Ungerske bonden befann sig således i detta afseende i jemnlikhet med dem bland sina vederlikar, hvilka vanligen anses tyngst belastade i Europa; hvarvid ytterligare bör anmärkas, det hela besutenheters innehafvare voro bättre deran, än de å mindre gårdar besutne, hvilka, utan afseende på skilnaden mellan deras och de förenämndes inkomst, måste utgöra åtskilliga prestationer till lika belopp, som helgårdsbönder. Med de inskränkningar, bonden, till följd af herrskapets regalrättigheter, var underkastad i sin handel och vandel, uppehålle vi oss ej. Att dylika i flera andra, Europeiska länder varit, och till en del ännu äro temligen allmänna, är lika bekant, som att de strida emot rättvisans och nationalekonomiens första grundsatser. Hvad slutli-

gen beträffar den patrimonial-jurisdiktion, bonden var underkastad, är en utredning af det förhastliga uti dess grund för Svenska läsare öfverflödig; och vi fäste endast uppmärksamheten på de försigtighetsmått, lagen anordnat till förekommande af denna rätts missbruk i Herrestolen (försigtighetsmått mot missbruk af godsherrens summariska jurisdiktion hafve vi ej anmärkt). Man har velat frånkänna dessa försigtighetsmått allt värde, derföre att de till öfvervarande af Herrestolens förhandlingar, eller till deltagande deruti, kallade sjelfve voro adelsmän, således bondens naturlige vederparter i hvarje strid mellan honom och hans adliga herrskap. — Detta fel betager saken visserligen mycket af dess värde, men likväl icke allt. Så mycket måste väl derigenom i allmänhet varit vunnet, att intet förtryck af Herrestolen opåtaldt kunde utöfvas, som ogillades af allmänna opinionen, antingen hos Ungerska adeln, eller hos de domstolar, i hvilka de tillkallade suto. Man må gerna för oss lågt uppskatta denna garanti. Då den gafs, egde den dock ett värde; den har banat vägen för andra, och skall bana den för ännu flera.

Maria Theresias urbarium antogs, såsom vi redan sagt, blott från den ena landtdagen till den andra. Så liten trygghet detta antagande än syntes lemna för framtiden, innebar det likväl ett vigtigt medgifvande, nemligen icke blott, att ett sådant urbarium var nödvändigt, utan också, att detta provisoriska tillstånd en gång borde ersättas med ett ständigt. Derföre nedsattes också redan af 1790 års landtdag en komité till utarbetande af ett nytt urbarium. Komiténs arbete kom likväl ej under pröfning förrän år 1825; och när man då företog dess granskning, fann sjelfva adeln detsamma ej motsvara den framskridna tidens behof. Under Erkehertigen Palatinens ledning nedsattes derföre åter en komité till utarbetande af ett nytt förslag, hvilket också öfverlemnades till 1832 års landtdag och innehöll grunddragen till det urbarium, som å denna landtdag slutligen definitift antogs. Redan 1825 hade man väl, såsom vi nyss sagt, funnit, det tiden framskridit allt för långt, att 1790 års förslag kunde uppfylla dess behof. Men under de år, som förflöto mellan 1825 och 1832, hade allmänna tänkesättet i frågan om dessa ämnen erhållit

en ny, mägtig stöt, hvilken icke litet bidrog till de lyckliga resultaterna af landtdagsarbetet 1832—1836. Uti de delar af östra Europa, der adeln ännu är i besittning af herrligheten öfver nästan all jord, och af allt politiskt inflytande, hafva de täta resor, samma adel i senare tider till det vestra Europa företagit, för bönderna ofta varit lyckliga. Uti Kurland frågade Kohl [47]) en gammal bonde, hvars herrskap var på resor ständigt, "De resa väl då för Eder bort mången mark smör och mjöl, och säkerligen fån J svettas och arbeta mer, när Edert herrskap på det sättet fleckar omkring i alla länder?" Bondens svar blef: "Ack herre! jag tror icke det skadar, att våra herrar resa utomlands. De lära känna de bönders frihet, som bo der, samt återkomma, i fall de förut varit hårda, mildare stämda, och söka lindra vårt öde. De, hvilka alltid stadna i landet, lära intet annat än jagt och kortspel, och dertill åtgå ofta större summor." Något dylikt har också inträffat i Ungern. Men framför allt hafva en mans resor i den senare tiden på Ungerns öden haft en inflytelse, den efterverlden troligen länge skall i tacksamt minne bevara. Af Grefve Stephan Széchenyis glödande fosterlandskärlek hade den oförskräckte oppositionsmannen utur gamla skolan, Grefve Dessewffy, hoppats en trogen fortsättning utaf sitt eget system, ett orubbligt fasthållande vid 1222 års stora frihetsbref samt hårdnackadt motstånd mot Österrikiska regeringen. Men Széchenyi hade under resor i vestra Europa stadgat den öfvertygelse, att frihetsbrefvet ej kunde hjelpa Ungern utur dess vanmagt. Donaus begagnande till en afsättningsväg för landets ymniga naturprodukter ådrog sig aldraförst hans uppmärksamhet; och sina tankar om landtdagens åligganden meddelade han uti en skrift, der han bland andra orsaker till landets vantrefnad utmärkte tvånget för bönderne att in natura utgöra sina dagsverken till herrskapet, samt adelns ovilja mot deltagande i allmänna bördor: en ovilja, i följd hvaraf medel saknades till många, allmänt vigtiga företag. Denna skrift blef från många sidor angripen. Äfven den gamle, patriotiske Dessewffy uppträdde mot sin forna älskling med beskyllningar för revolutionära syften. Men regeringen närmade sig Széchenyi, hvilken å sin sida med glädje ingick förbindelsen. En stor del

af den 1832 samlade landtdagens ledamöter instämde äfven i Széchenyis tänkesätt; och så antogs ändtligen ett urbarium, visserligen ej i allo sådant, som Széchenyi och hans vänner önskat; ty dagsverksskyldigheten bibehölls i det hela oförändrad, och regeringen vågade, af aktning för den gamla grundsatsen om aviticiteten (d. ä. ärfd egendoms oförytterlighet), ej genast sanktionera förslaget om bondens rätt att med herrskapets samtycke samt emot en på en gång erlagd köpeskilling för alla tider friköpa sig från alla urbarialpålagor [48]; men likväl ett, som innehöll förbättringar, hvilka skulle varit tillräckliga att allena bilda en vigtig epok i Ungerska böndernes historia, samt, i förening med de 1840 gjorda tilläggen, ännu säkrare försvara anspråket att hafva skapat en sådan.

Den fria flyttningsrätten utvidgades för bondens barn och för inhysingar så, att desse ej vid flyttning behöfva något bevis af herrskapet. Den bekräftades för bonden med tillägg, att, då godsherren vägrar bevis, Vicegespanens gör tillfyllest, samt att, om bonden med våld qvarhålles, Vicegespanen eger, sedan General-Komitatsförsamlingen samtyckt, med våld befria den olagligen hindrade. Komitatsförsamlingens samtycke är visserligen en onödig omväg. I jemförelse med de tre processer, hvilka förut måste föregå exsekutionen, är denna omväg likväl en verklig genväg. Skulle hela befolkningen i en by, eller ett större antal deraf, på en gång vilja flytta, bör Ungerska Ståthållareskapet tillse, hvilka åtgärder kunna erfordras. — — — De äldre grundsatserna för kontrakter, vare sig om urbarialförhållanden (om hvilka öfverenskommelser få träffas för alla tider), eller om herrskapets regalrättigheter (hvilka endast kunna blifva föremål för öfverenskommelse å viss tid), bibehöllos år 1836 utan väsendtliga förändringar. För alla tider afslutadt och lagligen fastställdt kontrakt må endast i två fall upphäfvas; 1:o om dess antagande varit en följd af våld och fruktan eller af list och bedrägeri; eller 2:o om det blifvit afslutadt utaf till kontraktets uppgörande oberättigade personer. Men fastställelse kan ej å något kontrakt om urbarialskyldigheter erhållas, det må vara ingånget för kortare eller längre tid, så framt de uti detsamma af

underhafvande åtagna förbindelser, sammanräknade, äro svårare än de i urbariet stadgade. — — I öfrigt omfattar detta urbarium äfven Banatet och Slavonien; hvarföre de vigtigaste olikheter mellan dessa och öfriga orter i det följande måste anmärkas. — — — De för besutenheternas reglering i allmänhet fastställda grunderna ega väl mindre interesse; men uppmärksamhet förtjena stadgandena, så väl att det för underhafvandes husdjur nödiga betet skall, der möjligt är, skiljas från det för godsherrens erforderliga, — — så snart denne eller större delen af bönderna i byn det önskar — — som att, i fall flertalet så fordrar, samt det finnes möjligt och för ekonomien rådligt, hvarje underhafvande bör få alla sina egor, betesmarken inräknad, afsöndrade i ett enda stycke, eller åtminstone uti tegar (Geländen). — — — Ännu vigtigare är dock den nu rörande böndernes rätt till deras jord gifna förklaring. De fall, i hvilka godsherren kan uppsäga underhafvande, äro väl, med några mindre betydande modifikationer, de samma som förut; men deremot förklarades hvarje bonde och backstugusittare berättigad att till hvem som helst (utom till sitt eget, eller något i samma by del egande, herrskap, eller till byn samfäldt,) försälja, ej blott värdet af de på besutenheten eller backstugulotten använda kostnader och åstadkomna förbättringar, utan äfven nyttjanderätten till gården eller lägenheten, dock med skyldighet för köparen att utgöra de samma nyttjanderätt åtföljande prestationer **). Till försäljningen fordras väl äfven herrskapets tillstånd; men detta får ej vägras i andra fall, än då lagen tillåter att uppsäga bonden. Dock må en bonde i samma by ej förvärfva mer än ett visst, efter byns storlek lämpadt antal besutenheter; ej heller få besutenheterna styckas utan herrskapets bifall, eller i mindre delar än fjerdedelar. — Det har ofvanfö.e blifvit anmärkt såsom en brist i den Theresianska lagstiftningen, att den enskilde bonden ej hade någon verklig, betydande jordeganderätt. Denna brist ersattes ej genom det slags samfällda eganderätt, förbuden mot rusticaljordens minskning och mot urbarialpålagornas höjande försäkrade Ungerska bönderna, såsom ett helt betraktade: en rätt, hvaruti ingrepp kunde göras, som voro omöjliga uti en hvarje individ af samma klass serskildt försäkrad.

Genom 1836 års lagstiftning har denna brist blifvit afhulpen. Rättigheten att fritt, och till det pris han kan sig betinga, sälja hela nyttjanderätten till jorden, och följakteligen nyttan, ej blott af de förbättringar bonden sjelf gjort, utan jemväl af alla dem, hvilka höjt jordens värde öfver det hon vid urbarialprestationernas reglering egde, har i sjelfva verket gjort hvarje enskild bonde i de trakter, för hvilka det Theresianska allmänna urbariet var ämnadt, äfvensom i Slavonien, till — hvad den i Banatet bosatte redan förut var, nemligen — jordegare. För närvarande synas väl värdet och säkerheten af denna rätt minskade genom tillåtelsen för godsherren att i vissa fall uppsäga bonden och nödga honom till jordens afträde emot en uppskattad lösen; helst ordalagen i denna tillåtelse kunna gifva anledning till missbruk. Faran minskas dock derigenom, att domstol eger pröfva, huruvida ett i lagen förutsatt fall verkligen är för hand; och den anda, som i det hela utmärker 1836 års urbarium, låter äfven förmoda, det bibehållandet af sistnämnda tillåtelse egentligen är beräknadt för öfvergångstillståndet, samt åsyftar förekommande af de utsväfningar, en nyss förunnad frihet bland ett så lifligt folk som Magyarerna lätt föranleder. — — — För dagsverkena i Banatet bibehölls regeln, att större delen med penningar löses. I Slavonien skall herrskapet, likasom förut, kontant betala de flesta af de, i öfrigt der till lika antal som annorstädes uppgående, vanliga dagsverkena. Öfver hela riket tillåtes de dagsverkspligtiga att, äfven emot herrskapets vilja, löse de dagsverken, detta ej sjelft kan begagna. Godsherrens rätt att under skörden tredubbla dagsverksskyldigheten för veckan nedsattes till fördubblingsrätt, och plöjning undantogs från de arbeten, till hvilkas bestridande dubbelt antal dagsverken får utkräfvas; hvarförutan, till förekommande af ett allt för hopadt arbete, förböds att ett följande år in natura utfordra dagsverken, hvilka under ett föregående med herrskapets uttryckliga eller tysta samtycke blifvit försummade. Den handtverkare förut medgifna rätt till lösen af sina dagsverken utsträcktes bestämdt till krämare. Slutligen undergingo äfven stadgandena om de så kallade årliga dagsverkena några mindre ändringar, hvilka till en del

kanske ökade deras tyngd. — — — Om Fruktnionden stadgades, det sådan hädanefter ej får tagas af den för året till träde bestämda åkern, (det vill säga, utaf den tredjedel, som efter det ännu allmännast gängse bruket skulle ligga i träde): en särdeles vigtig lag i en tidpunkt, då landet är på väg att öfvergå till ett jordbruk, der vida mer än två tredjedelar af åkerjorden årligen bär frukt. Det gamla niondevederlaget bibehölls, der det redan var antaget; men i öfrigt förpligtades embetsmyndigheterna att befordra öfverenskommelser för ett eller flera år om visst belopp penningar, spannemål eller andra varor, som under namn af nionde och i stället för sådan skall utgöras och emottagas; hvarvid, till förebyggande af möjligheten, det rusticaljord, till en början för kortare tid, men slutligen kanske för alltid, skulle kunna förvandlas till dominical, alldeles förböds att såsom niondeersättning lemna jordlotter (I Banatet gafs före 1832 i stället för nionde endast tionde. Detta bibehölls, så väl som åtskilliga för samma ort rörande tiondefrihet, tiondeersättning o. s. v. gällande stadganden. Äfvenså bibehöllos för Slavonien de der gällande, mildare niondelagarna). — — — Tomtörena bibehöllos, med förbehåll, att de derföre i serskilda orter antagna serskilda stadgar skulle utan ändring gälla. På samma sätt skulle också förhållas med grundränta af rödjor. — — Deremot afskaffades alldeles qvicknionden, datierna, kalfgärden och subsidiet [50]). — — Det vigtigaste stadgande, som med afseende på de bibehållna urbarialprestationerna blifvit beslutadt, är dock ett för dem alla gemensamt, som innehålles i 7:de lagartikeln af 1839—1840, §. 9. Denna tillåter så väl enskilda underhafvande, som hela byar, att, emot ett, medelst fri öfverenskommelse med herrskapet bestämdt penningebelopp, fullkomligen och för alla tider friköpa sig från deras urbarialprestationer, arbeten och afgifter (likväl med förbehåll af herrskapets fortfarande jurisdiktion); hvarefter tilläggés, det sådana öfverenskommelser, så framt de blifvit ingångna utan tvång eller list samt af personer, hvilka till öfverenskommelsens afslutande varit berättigade, under ingen förevändning få kullkastas; äfvensom att köpeskillingen inför rätta skall anses såsom vore

den sjelfva den friköpta urbarialbesutenheten. Genom lagen om bondens rätt att sälja nyttjanderätten till sin besutenhet blef bonden jordegare. Den nu anförda lagen lade ändtligen en fast grund till denne jordegares framtida oberoende: ett oberoende, som väl i sinom tid ock skall leda till en politisk betydenhet, hvarom denne bonde sjelf för närvarande väl minst af alla drömmer. — Men äfven 1836 års lagar förarbetade verksamt ett sådant oberoende genom upphäfvande af flera inskränkningar uti bondens handel och vandel. Bränvinsbränning af frukt och vin, af draf och vindrägg, samt utaf alla slags jordfrukter, äfvensom, der sådant förut varit tillåtet, af spannmål, blef bonden medgifven; men tvånget att för herrskapets räkning hålla krog afskaffadt. Införsel af vin uti byarne tillåtes utan all inskränkning, då den sker i större käril; vid bröllop och sjukdom äfven i mindre qvantiteter. All herrskaplig förköps- och företrädesrätt [41]) (således ock till arbete) upphäfdes; och underhafvande försäkrades om rättighet att, emot årlig afgift till herrskapet, bygga och underhålla köpmanshvalf, äfvensom att uthugga (aushacken) kreatur, hvilka genom någon tillfällighet blifvit odugliga att bibehållas. — Slutligen erhöll Ungerska bonden också år 1836 rätt att genom testamente förordna om hela sin förvärfda egendom, utan att nödgas lemna godsherren hälften deraf, i fall bonden saknade naturliga arfvingar. — — 1836 års lagar lemnade ej ett enda af de öfriga hufvudämnena, som ingå i urbariet, utan någon reform. De kunde då svårligen undgå att underkasta herrskapets domsrätt en sådan, helst detta ämne kanske utgör den punkt, som lemnade tillfälle till de flesta och skarpaste anmärkningarna. Men deremot var denna punkt också kanske den ömtåligaste, i anseende till dess nära sammanhang med hela den öfriga Ungerska lagskipningen, hvars oreda svårligen kan öfverträffas. Den, som uppfattat detta förhållande, skall ej vägra Ungrarne rättvisa äfven för det de till patrimonialjurisdiktionens ombildning år 1836 åstadkommo, hvilket, om än ringa nog, likväl ej är oförtjent af ett rum bredvid deras öfriga bemödanden för bondens upphöjande utur den förnedrande ställning, han så länge intagit. Det första, som här drager sig uppmärksamhet, är afskaffandet af

godsherrarnes gamla rätt att låta piska sina underhafvande. Det må vara, att några Ungerske bönder, ja att de fleste, af gammal vana, ännu tåligt underkasta sig personliga misshandlingar. Seder och tänkesätt ombytas ej så hastigt, som lagar. Men bonden skall småningom lära sig känna sina rättigheter. Ty en sådan fläck, som 34 §. sista Mom. af Svenska Adelns privilegier ("En Adelsman får och tillbörligen låta näpsa sina bönder — — — — för små förbrytelser, uppstudsigheter och försummelser"), der det lemnas i adlig godsherres behag att underkasta sina landboar en menniskovärdet kränkande behandling, vanställer ej mer den så illa beryktade Ungerska författningen. Uti de 1832—1836 och 1839—1840 gifna urbarialstadganden träffas intet ord om godsherrens rätt att med käppslag straffa underhafvande. Väl kan han straffa urbarialöfverträdelser och uppstudsighet, men blott med 1—3 dagars fängelse, i ett lämpligt, för helsan ej i något fall skadligt rum, och han förpligtas att under denna fängelsetid lemna den, som derunder ej kan nära sig sjelf, nödigt uppehälle; hvarjemte det är godsherren uttryckligen förmenadt att skärpa detta straff med någon tillsats, eller förvandla det till något annat. I sammanhang med rättigheten att genom exsekution (dock utan kroppsstraff) förmå underhafvande till obestridliga urbarialskyldigheters fullgörande, tillägges godsherren också rätt att vid försummelse eller vårdslöshet i dagsverkens utgörande ådöma, jemte det försummadés eller vårdslösades fullgörande, 1 à 2 guldens bot. Men dermed är hela hans straffrätt slut. Hvarken stryk, straffarbete eller vatten och bröd kunna nu mera af honom användas. Utom den domsrätt, vi nyss omtalat, eger han visserligen också ett slags civil, nemligen att ådöma skadestånd, men blott så vida det ej öfverstiger 60 floriner. Och aldrig må godsherren i något af här uppräknade fall fatta beslut, utan i närvaro af vittnen. — Med herrestolen vidtogs först den för lagskipningens opartiskhet icke likgiltiga förändring, att hvarken godsherren eller någon af hans förvaltningspersonal får uti domstolen ega säte och stämma, då tvist mellan herrskap och underhafvande der förekommer; utan måste godsherren, vid sådan händelse, i allmänhet till ordförande från högre dom-

stål skaffa en af dessa bisittare, samt jemte honom uti herrestolen insätta två andra, ojäfviga rättsbärda. Dock kunna äfven både till ordförande och ledamöter uti Herrestolen Komitats-Embetsmän väljas. Stoldomaren och den Edsvurne skola för öfrigt, vid företagande af dessa mål ej mindre än af andra, uti Herrestolen vara tillstädes; äfvensom Komitatsfiskalen, ehvad han af underhafvanden påkallas eller icke, bör infinna sig för att vaka öfver rusticaljordens oförminskade bibehållande. Tillägget: ehvad han af underhafvanden tillkallas eller icke, är föranledt deraf, att icke-adliga personer först år 1836 erhöllo rätt att i egen person uppträda såsom kärande emot hvilken som helst, således äfven emot adliga vederparter. Förut kunde bonden endast angifva sitt herrskap för en förment rättsförnärmelse. Sjelfva rättegången måste Komitatsfiskalen utföra. Nu har detta skäl till bemälda Embetsmans inställande bortfallit; men dels är bonden ännu berättigad att till sitt biträde kalla Fiskalen, dels åligger det denne att, på sätt sagdt blifvit, också opåkallad bevaka på en gång statskassans och samtliga böndernas rätt. — — Dessutom inskränktes äfven herrestolens domsrätt öfver urbarialförseelser 52) till dem, för hvilka straffet ej öfverstiger 1—8 dagars fängelse. Är förseelsen svårare, eller måste ådömd skadeersättning, i brist på tillgång, förvandlas, tillhör målet Komitatsrätten, likasom i allmänhet stadgades, det excesser, hvilka lagen kallar brott, böra under de allmänna kriminaldomstolarnas domsrätt.

Sammanfattas nu uti en öfversigt alla i den Ungerska urbarialförfattningen åren 1836 och 1840 åstadkomna, vigtigare förbättringar: det större eftertryck, hvarmed bondens fria flyttningsrätt handhafves, den till byarnes utskiftning lagda grunden, den bonden medgifna jordeganderätten, afskaffandet af flera urbarialpålagor, friköpsrätten från de öfriga, den större friheten i handel och vandel, upphäfvandet af bondens misshandling, dennes rätt att sjelf kära mot hvem som helst, samt förbättringen uti patrimonialjurisdiktionen och inskränkningen deraf, — — så träffas på denna tafla, med ett undantag, visserligen ej några drag, hvilka den till sina rättigheters förvarande öfverdådige Svenske bonden kan önska tillagda uti sitt fo-

sterlands lagstiftning, men så många flera, som hedra den adel, hvilken, jemte Konungen i nästan uteslutande besittning af lagstiftanderätten, frivilligt tecknat dem. — — Jemföres denna lagstiftning med den för Österrikes Tysk-Slaviska provinser gällande, så äro väl de svagaste punkter, den Ungerska författningen till sådan jemförelse erbjuder, den omväg, denna författning utstakar för åtgärderna till en olagligt qvarhållen bondes befrielse, samt de ännu återstående, betydliga bristerna uti patrimonialjurisdiktionen, hvartill äfven, ehuru ej i urbariet omförmäld, kan läggas adelns befrielse från direkt skatt, från väg- tull- och broafgifter, samt från militärisk inqvartering, och den fördubblade tyngd, hvarmed skatterna således falla på bonden och borgaren. De förbättringar, som i afseende på de två förstnämnda punkterna blifvit beslutade, lemna likväl hopp om flera. Med afseende på den tredje bör främst anmärkas, det Ungerns samtliga statsbidrag äro låga. Springer uppgifver dem till 11,893,000 Thaler [33]). Tillägges också för de inqvarterade truppernas underhåll och för bidragen till Komitaternes domesticalkassor lika mycket [34]), så erhålles likväl för en folkmängd af mer än 12,000,000 endast 23,786,000 Thalers statsbidrag: en summa, som, i jemförelse med hvad uti Österrikes öfriga provinser (och i Preussen) utgår [35]), är ganska måttlig. En del af dessa statsbidrag består i domäners afkastning, som hvarken betalas utaf adeln, eller af den oadliga befolkningen. I utgörande af andra har adeln länge deltagit. Slutligen har Ungerska adeln på 1836 års landtdag ej mindre förklarat adelsmän, hvilka bruka rusticaljord, förpligtade att erlägga alla efter jord utgående skatter, än ock, hvad Hr L. äfven anmärkt, underkastat sig den, genom sin strid mot äldre grundsatser, märkvärdiga förbindelsen att, vid begagnande af den beslutade nya Pestherbron, erlägga bropenningar; äfvensom samma adel åtagit sig att sjelf betala kostnaden för de båda sistförflutna landtdagarna — idel modificationer af den gamla rätten, som hänvisa på en framtid, då Ungerska adeln, i den mån statsbehofven ökas, allt mer skall deltaga uti de till dessa behofs fyllande nödiga afgifter. — — De olikheter, som i öfrigt mellan urbarialförfattningarne uti Ungern och i Österrikes Tysk-Slaviska

provinser förekomma, äro knappt sådana, att sistomförmälda provinser på dem kunna grunda något serdeles företräde framför Ungern. — — — — — Jemförelsen med Preussen låna vi helst från en Preussare [56]). "Oändligen ofta" säger han, "har jag i Tyskland hört den anmärkning, att Ungerske bonden helt och hållet är träl. — — Starkast herrskar denna fördom uti Preussen, der man rentaf hyser den tanka, att dervarande bonde, i jemförelse med den Ungerska, är en verklig friherre." Författaren genomgår derefter de nyare, Preussiska agrarlagarnes hufvudmomenter, och yttrar sedan: "Låtom oss häremot sätta den Ungerska bondens emancipation, sådan den genom 1836 års landtdag blifvit inledd. Denna bonde hafva många observansenliga servituter blifvit eftergifna på långt billigare vilkor, än den strängt rättvisa Preussiska lagstiftningen beviljat. I Ungern njuter bonden redan icke stort mindre friheter och rättigheter, än uti Preussen, men utan att de kostat honom så många offer. Emot återlemnande af långt obetydligare realiteter hafva vida flera rättigheter blifvit honom inrymda. Blott den jord, som i senare tider blifvit honom öfverlemnad, kommer i betraktande och till jemkning. För hvad förut och vid hemmanets ursprungliga bildande tillhört detta, utgöres ett i det hela ej betungande arbete. Ej mer än en dag i veckan får han tagas i anspråk [57]), och i fall godsherren öfverskrider sin rätt, står Ungerska bonden en äfvenså lätt och säker väg öppen till rättvisan, som någonsin den Preussiska. Om denne först vänder sig till kretsens Landtråd, går Ungraren till Komitatet, der hans närmaste stolltomare, hos hvilken angifvelsen sker, måste företräda honom. — Men, invänder man, hvilken dom kan bonden i sin sak vänta hos en Rätt, som till större delen består af godsherrens ståndsbröder? Måste icke denna dom nödvändigt blifva partisk, när domstolen skulle handla mot sitt eget intresse, om den dömde till bondens fördel? Från denna sida ser utländningen saken, och derföre fäller han ett ogunstigt omdöme. — Men man betrakte frågan en gång utur en annan synpunkt — ur den rätta; och utseendet blir helt annat. Om man än ej afser, det godsherren medelbart skadar sig sjelf, i fall han genom orättvist förtryck undergräfver bondens väl-

stånd, är dock klart, att han, genom det bonden nödgas till process, ådrager sig så många kostnader och obehagliga förhållanden, samt i våra dagar äfven sätter sitt rykte uti så tvetydigt ljus, att redan dessa hänseenden måste förmå honom till ett mildare handlingssätt. Men ännu mera nödgas han dertill af Komitatsrätten, hvilken, genom sin ställning och funktion är lika opartisk, som oberoende. Skulle bonden också här och der lefva i betryck samt tåla det, så kommer sådant mest derutaf, att han, i följd af sin ringa själsodling, icke fullt känner och uppfattar sina rättigheter, vidare deraf, att han genom gammal vana blifvit nästan känslolös för förtrycket, och sist derifrån, att hans höga tanke om godsherren och djupa vördnad för denna hindra honom från anklagelse. — — — — Men att bonden i Ungern nu mera är fullkomligen skyddad emot hvarje kroppslig misshandling, för hvilken han fordom ofta nog var utsatt, följer af det sagda klart. I detta hänseende befinner han sig uti många Tyska provinser sämre, och är mer utsatt för tyranniska herrars och obildade embetsmäns godtycko." — — — De skuggor, hvilka fordras för att gifva denna för Ungern så ljusa tafla sanning, äro hufvudsakligen inga andra, än den Ungerska bondens saknad af rättigheten att äfven emot herrskapets vilja friköpa sig från herrskaplig tunga, de på samma bondes handel och vandel ännu till herrskapets förmån hvilande inskränkningar, hvilkas motsvarighet i Preussen 1810 till större delen upphäfdes, samt, om man så vill, samma bondes saknad af de likväl föga betydande, politiska rättigheter, den Preussiske bonden eger. — — — Så visar sig för oväldiga granskare den nyare Ungerska urbarialförfattningen. Mycket återstår att tillägga till de i Ungerska bondens ställning åren 1836 och 1840 åstadkomna förbättringar, innan Ungern kan ställa sig i bredd med Europas mest framskridna länder; och betraktas de gjorda förbättringarne såsom de yttersta, man eger hoppas, förtjena få deribland mycket beröm. Men anses de deremot såsom nästan de första stegen på en nyss beträdd bana, skall ej nekas, det Ungerns lagstiftare de nämnda åren gjort sig förtjenta af mensklighetens tacksamhet.

Anmärkningar.

1] Hvilken? säger ej Hr S. Det anförda läses uti ett hos Otto Wigand i Leipzig år 1840 utkommet arbete: *Oesterreich im Jahre 1840, von einem österreichischen Staatsmanne*, hvars under de ömmaste kärleksbetygelser framlysande bitterhet ej är egnad att ingifva förtroende för dess oväld.

2] Vi hafva ej varit i tillfälle att läsa 1820 års författningar om de Lifländska böndernas frigifvande. De år 1816 för de Estländska bönderna utfärdade stadgar finnas uti Ewers und Engelhardt, *Beiträge zur Kentniss Russlands und seiner Geschichte*, 1:r Band. Dorpat 1818.

3] *La Russie, la Pologne et la Finlande*, St. Petersburg 1835, s. 503. Yttrandet angår väl egentligen blott Lifland, men är lika giltigt för Estland, der förhållandena äro alldeles desamma.

4] *Handbuch der allgemeinen Staatskunde von Europa*, 1: 1. Königsberg 1835, s. 185.

5] *Deutschland und die Deutschen*, Altona 1840, 2: ss. 16—17.

6] *Leibeigenschaft*, i den strängare betydelse, Preussens jurister af det adertonde århundradet tillade ordet, förvandlades genom Förordn. d. 30 Dec. 1764 till blott *Gutsbehörigkeit*; och Preussens allmänna landrätt säger uti 2 Del., 7 Tit., 148 §.: Den förra lifegenskapen eger, såsom en art personlig träldom, ej mera rum, icke ens för landets underdåniga inbyggare; men den beskrifning, samma lag gifver på *Gutsunterthänigkeit*, passar alldeles in på den vi uti texten gifvit af lifegenskap.

Förordningen af d. 9 Oct. 1807 kunde blott angå de provinser, hvilka då för tiden utgjorde den Preussiska monarkien, d. v. s. dem, som innefatta dess gamla, Tysk-Slaviska befolkning. Likaså kunde endast dessa provinser vara föremål för det längre fram i texten förekommande ediktet af d. 14 Sept. 1811. Äfven när, efter riksområdets nya utvidgning, de också längre fram i texten omtalade lagarne af 1816 och 1821 utfärdades, gafs den förra endast för bemälda provinser, och den senare hufvudsakligen för dem, (likväl med utsträckning till Sachsiska orter, hvilka till en del också äro befolkade af Tysk-Slaviska stammar). — — Men nu är det, med afseende på böndernas förhållande till godsherrar, just Preussens gamla, dess lagstiftning sedan längre tid tillbaka underkastade, Tysk-Slaviska provinser, som lämpa sig till jemförelse med Österrikes, af Tysk-Slaviska stammar bebodda, och, i förening med dem, äfven till jemförelse med Ungern. Derföre nämnas i denna uppsats alldeles icke de äldre och nyare lagar, hvilka serskildt beträffa böndernes ställning till godsherrar uti de Preussen efter år 1815 tillfallna landskapen; och af samma skäl finnas äfven lagar, som angå dessa förhållanden både uti sådana orter och i dem,

hvilka åren 1807—1818 lydde under Preussisk höghet, här endast anmärkta med afseende på deras giltighet för sist omförmälda provinser. Till undgående af tröttande omsägningar är dock, i texten, namnet Preussen utan tillägg användt, både då hela monarkien, och då blott dess gamla, Tysk-Slaviska provinser åsyftas, men begagnas deremot detta tillfälle till förklaring, att, då Preussiska böndernes ställning till godsherrarne, eller deras politiska rättigheter äro i fråga, det sagda endast åsyftar Preussens gamla, Tysk-Slaviska provinser; äfven då samma förhållanden, och till och med då citerade lagar gälla utom dessa orter. Der talet åter blir om skatterna, innefattas under namnet Preussen monarkiens hela nu varande område.

7] Ordet eganderätt nyttja vi uti dess mest omfattande mening. Ofullständig kalla vi en eganderätt, som väl innehåller väsendtliga kännetecken på en sådan, men icke alla. På detta ställe nyttjas denna benämning om hvad, i närmaste öfverensstämmelse med språkbruket i regleringsediktet d. 14 Sept. 1811, skulle heta ärftlig besittningsrätt, utan eganderätt.

8] De flesta så kallade arfräntegodsen i nedra Österrike härleda sin rätt från medeltiden. [Barth-Barthenheim, *Die politischen Rechtsverhältnisse der Oesterreichischen Staatsbewohner, mit vorzüglicher Rücksicht auf das Erzherzogthum unter der Enns*, Wien 1838, s. 416, not a)]; och den af Leopold 1 år 1679 utgifna *Tractatus de rebus incorporalibus* förklarade de i samma land varande, lifegna bönder för egare af deras jord, l. c. s. 488.

9] Barth-Barthenheim l. c. s. 416 not a). Springer, *Statistik des Oesterreichischen Kaiser-Staates*, Wien 1840, 1: s. 307.

10] Ordet *Urbarium* är bildadt af det Tyska *urbar*, och betecknar ett reglemente för godsherrskaps och underhafvandes inbördes förhållande.

11] Springer, l. c. 1: s. 309—310.

12] Turnbull, *Oesterreichs sociale und politische Zustände, aus d. Engl. von Moriarty*, Leipzig 1840, s. 15. Rotteck und Welcker, *Staatslexikon*, 12: s. 164. Uti Estland och Lifland hade, sedan förslaget om lifegenskapens upphäfvande år 1681 mött motstånd (*L. C. D. B. Essai critique sur l'histoire de la Livonie*, Dorpat 1817, 2: s. 245), Svenska styrelsen redan år 1688 genom kringresande kommissarier (Kohl, *Die Deutsch-russischen Ostseeprovinzen*, Leipzig 1841, 2: s. 292) låtit upprätta *Wakenbücher*, der böndernes skyldigheter voro noggrant upptagna. Dessa Wakenbücher råkade likväl under Ryska väldet i glömska, till dess de, efter Katharina II:s resa år 1764, återkallades i minnet (Kohl, l. c. 2: s. 293—294). Men oaktadt man efter sistnämnda år å nyo började tala om dessa gamla arbeten, var det likväl ej förr, än två bondupplopp, åren 1783—1784 samt 1802 i Lifland utbredt förskräckelse, som de Lifländska och Estländska böndernes skyldigheter och rättigheter ännu en gång af Regeringen formligen

faststälIdes (Koss, l. c. 2: s. 294—296 L. C. D. B. l. c. 5: s. 42 ff.).

[13] Springer, l. c. 1: s. 310.

[14] Äfven till de bönder, hvilka 1679 års Traktat förklarat för egare af deras jord, skedde sådan upplåtelse af eganderätt. Det är klart, att upplåtelsen i sådant fall innefattade vissa, uti den äldre eganderätten ej innehållna, rättigheter. Se Barth-Barthenheim, l. c. s. 489—492.

[15] Förvandlingen kan likväl också ske till årlig ränta. Jemväl kan ett kapital bestämmas, hvarmed bonden en gång för alla friköper sig ifrån omförmälda prestationer. Om förvandlingen skett till årlig ränta, kan denna sjelf lösas med sitt tjugufemfaldiga belopp.

[16] Linden, *Die Grundsteuerverfassung in den deutschen und italienischen Provinzen der oesterreichischen Monarchie*, Wien 1840, 1: ss. 71—77.

[17] Turnbull, l. c. ss. 34—40.

[18] Springer, l. c. 1: s. 312.

[19] K. Förklaring. den 29 Maji 1816.

[20] Weber, *Handbuch der staatswirthschaftlichen Statistik und Verwaltungskunde der preussischen Monarchie*, Breslau, 1840, ss. 636—637. Uti Bülow-Cummerows några veckor mycket omtalade skrift: *Preussen, seine Verfassung, seine Verwaltung, sein Verhältniss zum Deutschland*, Berlin 1842, upptages, (1 Aufl.) s. 179, Preussens statsinkomst för år 1841 till 61,092,966 Thaler. Den officiella budgeten för samma år uppgifver 55,867,000 Thaler. I saknad af lika nya underrättelser från Österrike, hafve vi äfven för Preussen antagit äldre.

[21] Springer, l. c. 2: s. 219—220. Schubert, l. c. 2: 1. Königsberg, 1842, s. 514, uppgifver blott 77,512,400 Thaler. För att så mycket säkrare göra Preussen rättvisa, hafve vi antagit det större talet.

[22] I fall Schuberts uppgift antages, blir öfverskottet naturligtvis mindre.

[23] Schubert, l. c. 2: 1. s. 498. Springers uppgift, l. c. 2: s. 204, är blott ungefärlig, och skiljer sig obetydligt från Schuberts. Ett fel i kalkulen till Österrikes fördel ligger deruti, att vi uteslutit den Österrikiska byggnadsskatten, 2,666,364 Thaler, såsom för bonden föga betungande; hvaremot vi, i brist på uppgift, huru stor del af Preussens grundskatt åligger byggnader, icke på samma sätt kunnat dela denna.

[24] Weber, l. c. s. 636.

[25] Weber, l. c. ss. 549, 645—650. Denna skal länhet gäller dock ej den del af provinsen Sachsen, hvilken åren 180[illegible]–1813 tillhörde Konungariket Westphalen; ej heller de nyare riddaregodsen i hertigdömet Sachsen. Uppgiften om Ostpreussen finnes hos Weber, l. c. s. 645, och har ej af honom blifvit anmärkt bland de bifogade rättelserna. För ögonblicket i saknad af tillförlitliga specialarbeten om Preussiska grundskatten, hafve vi trott oss skyldiga att, på den infödde och aktade författarens ansvar, uti vår text inrymma uppgiften; men vi til-

lägge, det vi betvifla densamma. Weber sjelf föranleder detta tvifvel genom den s. 646 intagna berättelsen, det alla adliga gods uti Ostpreussen såsom kontribution (grundskatt) erlägga fjerdedelen af jordens rena afkastning, efter en åren 1715 och 1719 gjord värdering, samt dessutom betala Ritterpferdsgeld; och Rimm ger det ytterligare styrka, då han, i sin *Handbuch der preussischen innern Staatsverwaltung*, 1: Liegnitz, 1840, s. 65, berättar, det adeln uti provinsen Preussen åren 1714—1719 förpligtades till erläggande af Hufenschoss, såsom kontributionen der kallades.

26] Linden, l. c. 1: ss. 1—9. Springer, l. c. 2: s. 190.

27] Linden, l. c. 1: s. 76.

28] L. c. 1: s. 269—273.

29] L. c. 1: ss. 79, 101. Uti Steijermark räknades provisoriets gällande kraft från d. 1 Nov. 1818 (l. c. ss. 79, 107). I *Handbuch zunächst für K.K. oesterr. Kameralbeamte*, Wien 1840, 2: 1. s. 30 uppgifver Malinkovski, att detta provisorium var gällande blott uti öfra Österrike, Mähren, Schlesien och Galizien (I Nedra Österrike anbefalldes, d. 1 Jul. 1834, den stabila katasterns införande med början af förvaltningsåret 1835, d. ä. d. 1 Nov. 1834, l. c. 2: 1. s. 24. Linden, l. c. 1: s. 334). Att något misstag ligger till grund för denna uppgift, och att samma provisorium äfven gällt uti Steijermark samt Klagenfurtherkretsen af Kärnthen, kan emot Lindens bestämda uppgift så mycket mindre betviflas, som äfven Springer, l. c. 2: ss. 193 och 195, med Linden öfverensstämmer. Hufvudtanken uti Provisoriet angifves af sistnämnda författare, churu blott i förbigående, tydligt. Uti återstoden af Kärnthen, i Krain och uti det öfriga Illyrien hade Franska styrelsen infört grundsatsen om jordens lika beskattning. Den bibehölls af Österrikiska regeringen. I Tyrolen, som ligger utom det Tysk-Slaviska området, gifves hvarken skilnad mellan dominical- och rustical-jord, eller skattefrihet. (Linden, l. c. 1: s. 250).

30] Schmeller, *Ungarns Schicksal und Thatkraft vor dem Verein mit Böhmen, Oesterreich und Steiermark*, Stuttgart 1841, s. 179.

31] l. c. s. 226.

32] l. c. ss. 287—288.

33] l. c. s. 275.

34] l. c. ss. 297—298.

35] l. c. s. 347.

36] Om de vitta ofvan omtalade urbarialstadganden samt om Theresianska Urbariets historia, se: Mailáth, *Das Ungrische Urbarial-System*, Pesth und Leipzig, 1838. Hvad i det följande anföres om urbarierna, stöder sig, der ingen annan källa finnes anförd, också på samma arbete, på Gross, *Gesetzartikel des ungrischen Reichstages 1839 bis 1840, nebst dem Wechselrechte und den übrigen Creditgesetzen für das Königreich Ungarn*, Pressburg 1840, eller på Springer, l. c. I öfrigt torde till förekommande af möjligt missförstånd böra nämnas,

att i allt, hvad om Ungerns urbariallagar säges, fråga blott är om det egentliga Ungern, med fullkomligt uteslutande af Siebenbürgen och af Militärgränsen.

[37] Lika sorgfälligt, lagen sökte hindra, det nyttjanderätten till rusticaljord skulle undandragas bönderna, sökte den ock förekomma, att fullständig eganderätt till jorden af denna folkklass skulle förvärfvas. Godsherre, som till underhafvande sålt rusticaljord, fick derföre vid urbarialregulation, emot köpeskillingens återställande, taga sin jord tillbaka.

[38] Detta är det ofvan s. 332 omförmälda fall, då godsherren fick till eget bruk taga rusticaljord.

[39] Äfven i andra, Österrikiska länder var detta tvång redan före Franska revolutionen upphäfvet — nemligen af Joseph II. Rotteck und Welcker, l. c. 2: s. 196. I vissa trakter var det redan under 16:de Århundradet förbudet. Barth-Barthenheim, l. c. s. 452.

[40] Försummade godsherre att på Komitatets uppmaning bilda herrestol och der upptaga bondens klagan, företogs undersökningen deraf omedelbart hos Komitaterätten.

[41] Kumanien, Jazygien och Haiduck-distriktet äro ej egentliga komitater; men stå ej heller under urbariet.

[42] Schubert, l. c. 2: 1. s. 444.

[43] l. c. s. 444.

[44] l. c. s. 444. Springer, l. c. 2: ss. 122—126. De för städer eller serskilda landdistrikter, äfvensom de för vissa slags mål (utom herrestolarne) tillförordnade, serskilda domstolar lemne vi alldeles å sido.

[45] Nemligen i allmänhet. Läsaren behagade påminna sig, att Slavonien och Banatet egde serskilda urbarier. Kumanien, Jazygien och Haiduckdistriktet hade sina privilegier. Andra undantag bildades också genom privilegier och kontrakter.

[46] Datierna värderades till 48 kreutzer (af hvilka 60 gå på en florin); den sistanförda afgiften af hvar hel besutenhet högst till 3 kreutzer (Innehöll byn flera besutenheter än 30, blef kalfgärden i alla fall ej större än s. 336 är nämndt. Hvar bondes bidrag till denna blef då så mycket mindre.); ett mansdagsverke till 10 kr.

[47] l. c. 1: s. 75.

[48] *Ungarn und die Wallachei in neuester Zeit, vom Grafen von P——*, Leipzig 1840. *Augsburger Allg. Zeit.* 1840. Beilage N:o 147. Att sistomförmälda förslag år 1840 biföllls, skall längre fram omtalas.

[49] Herrskapet förbehölls rätt att, om vid arfskifte mellan detsamma tjenlig boningsplats å dominicaljorden saknades för någon bland arfvingarna, tillegna sig en sådan plats på rusticaljorden.

[50] Springer, l. c. 1: s. 322 förmenar, att subsidiet ännu kan fordras. Men i Art. 7. §. 11, 1832—1836, stadgas uttryckligen: "*Ausser diesen jährlichen Gaben und Diensten haben die Grundherren von ihren Unterthanen nichts zu fordern.*"

51] Hos Mailáth står: *Vorzugs-und Verkaufsrechte*. Det sednare är tydligt tryckfel för *Verkaufsrechte*.

52] Adelsmän, (hvilka efter 1836 kunna, utan att råka i kollision med statsinteresset, såsom bönder innehafva rusticaljord, emedan de enligt samma års 11:te lagartikel betala alla efter jord utgående statsafgifter), njuta i afseende på jurisdiktion och straff sina adliga privilegier till godo.

53] 16,990,000 floriner. l. c. 2: s. 220.

54] Bidragen till domesticalkassorna utgjorde, år 1815, ett belopp af 6,808,749 floriner. (Schwartner, l. c. 2: 1. s. 116, not.). Äfven om de sedan dess betydligen ökats, förmoda vi dock, att de, sammanräknade med kostnaden för de inqvarterade truppernes underhåll, ej kunna öfverstiga det i texten förslagsvis antagna beloppet. Skulle än denna förmodan vara ett misstag, så återstår likväl, innan af jemförelsen mellan den Ungerska bondens skattebörda och t. ex. den bonden i Österrikes Tysk-Slaviska provinser bär, kan hemtas bevis om den förres hårdare betryck, den anmärkning, att i sistbemälda provinser ej obetydliga provincialbidrag finnas, hvilka icke uppgifvas bland statsinkomsterna, men böra uppställas emot de Ungerska bidragen till Komitaternas domesticalkassor.

55] Jfr ofvan, s. 325.

56] Elsner, *Ungarn*, Leipzig 1840, 1: ss. 89—95.

57] I Elsners framställning behöfver åtskilligt rättas. Sådant kan ock, med ledning af de i vår text meddelade upplysningar, lätt ske. Misstagen upphäfva dock ej jemförelsens riktighet i det hela.

B—LK.

Om Latinet såsom skriftspråk i våra dagar.

Det latinska språket var fordom så väl kyrkans och lärdomens, som den politiska verldens tungomål. Det har upphört att vara det sednare, men fortfar till någon del att vara det förra. Det skall fortfarande förvara nyckeln till stora skatter af lärdom och allt slags vett, icke blott från den egentligt så kallade klassiska tiden, utan från flera sednare århundraden. Det har genom sina egenskaper — sina tillgångar, sin klarhet, bestämdhet, styrka och skönhet, bland alla språk, icke ens det grekiska undantaget, spelt den högsta rolen; det har varit vetenskapens amma och, för sin tid åtminstone, haft om händer, snart sagdt, all bildnings hela ekonomi. En blick på detta språks närvarande ställning till sin tid föranleddes lätteligen af mångahanda dagens väckelser, och äggar till försöket att bestämma, huruvida besagda språk synes kunna fortfara att bibehålla sin med så mycket skäl medgifna och under århundraden utöfvade företrädesrätt.

Med denna mena vi dock, för detta tillfälle, ingalunda den Romerska litteraturens knappast någonsin på allvar ifrågasatta rättighet att vara ett bildningsämne i allmänhet, utan endast språkets rättighet att fortfara såsom vetenskapens och vetandets uttrycks- och meddelningsmedel. Vi fästa derföre vår uppmärksamhet uteslutande på detta språks närvarande behandling i skrift, eller rättare, på de mäns öfvertygelse och efterdöme, hvilka, under förutsättning icke endast af latinskrifningens nytta såsom stärkande öfning till filologiens vinst i allmänhet, utan af latinets behörighet att vara skriftspråk, gifva anvisningar och regler för dess användande. Likväl kan det för ändamålet göra tillfyllest, att inskränka sig till någon viss af de bland våra dagars latinare, som lemna föreskrift för språkets behandling; och vi välje företrädesvis Doctor I.

Ph. Krebs, Professor vid Gymnasiet i Weilburg, hvilken man i sin *Antibarbarus der Lateinischen Sprache* utmärker sig genom förtjensten af en kritisk noggrannhet. Vi vilja inhemta hans allmänna grundsatser och några hans tankar och meningar i det enskilda; och dervid göra våra anmärkningar.

I företalet till sitt arbete låter Krebs förstå, att han icke ansluter sig till de stränga Puristerna, utan äfven åt de senare författarena, åtminstone åt dem, som lefvat de klassiska närmast, inrymmer ett visst värde och tillerkänner användbarhet. Likväl förklarar han detta i ordalag, som förefalla nog egna, i det han säger: "Da aber bei dem geringen Umfange von Büchern jener Zeit sehr schwer zu entscheiden ist, ob nicht sehr viele einzelne Wörter und Wörterverbindungen der nachklassischen Zeit, wenigstens der nächsten, ebenfalls für klassisch anzuerkennen seyen, so werde auch bisweilen das nachklassische zugelassen" — —. Det vill nemligen synas, som skulle han vid bestämmandet af ordens och talesättens användbarhet mera fästa sig vid tidsåldern, än den, att så säga, inre kritiken öfver dem sjelfva.

Krebs första grundsats är denna, att af det efterklassiska språkförrådet bör allt behöfligt vara tillåtet till användning, allt onödigt deremot förkastas. Det är svårt att gilla denna grundsats, och ännu svårare att den tillämpa. Ty hvad är nödvändigt, hvad är obehöfligt inom ett visst gifvet språkförråd? Huru kan väl äfven den lärdaste och skarpsinnigaste man, då han skrifver en Antibarbarus, på förhand afgöra, hvad som kan blifva behöfligt för en öfversättares serskilda behof? Redan för att riktigt och bestämdt uttrycka det begrepp, han har att återgifva på latin, en viss sida af saken och ingen annan, blifver ofta valet mellan synonyma [1]), oaktadt dessas

[1]) Billigtvis medgifver väl enhvar, att de efterklassiska orden, dels genom sin från klassiska synonymet skiljaktiga form, dels genom härledningens olikhet, ofta uttrycka ett begrepp egentligare eller utgöra ett eget och oumbärligt uttryck för en viss sida af detta. Men huru många synonymer måste ej försvinna ur språket, genom en strängare utgallring af s. k. efterklassiska ord, företagen efter en mer eller mindre godtycklig föreställning om deras "onyttighet"? Vi vilja anföra några synonymer, hvilkas skiljda betydelser äro kända genom lärobőcker: abominabilis, abominatio, efterklass. Detestabilis, detestatio, klass. Accingere se ad aliquid, e. kl. parare se ad aliquid kl. albedo, albugo,

mängd, temligen brydsamt, och understundom synes slutligen det mest passande saknas. Men dessutom är ett godt förråd af synonymer "nyttigt" äfven för nöjet, emedan af tillgången beredes omvexling, som också har sitt behag. Ty oaktadt, noga taget, inga synonymer finnas, der nemligen den strängare begreppsbestämningen, såsom uti en vetenskaplig afhandling, kommer i fråga, gifvas dock mångfaldiga arter af betraktelse och framställning, i hvilka denna noggrannhet är obehöflig och ett genomgående begrepps upprepade återgifning med ett och samma ord förefaller öfvermåttan tröttande.

Emedan nu Quintilianus och äfvenledes Seneca klaga, att språket på deras tid var förderfvadt i jemförelse med fordna

---

e. kl. albitudo, plaut. Algor, e. kl. frigus kl. Amoliri, e. kl. submovere, tollere, kl. Aspredo, aspretudo, e. kl. asperitas, kl. Contagium, e. kl. contagio, kl. Cruor, egentl. e. kl. sanguis, kl. Decrementum (opp. incrementum) e. kl. deminutio, kl. Deturpare, e. kl. deformare, kl. Diluvium, e. kl. alluvies, eluvio, inundatio, kl. Efficacia, e. kl. efficacitas, kl. efficax, egentl. e. kl. efficere, kl. Egenus, e. kl. egens, kl. Enitescere, e. kl. enitere, kl. Evastare, e. kl. vastare, kl. Exacerbare, e. kl. ira incendere, kl. Excidium, e. kl. eversio, kl. Exeresco, e. kl. cresco, kl. Exercitium, e. kl. exercitatio, kl. Exhortari, e. kl. adhortari, cohortari, kl. Fratricidium (Fratricida, Cic.) e. kl. parricidium fraternum, kl. Haebetatio, e. kl. haebetudo, kl. Herbosus, poet. och e. kl. herbidus, kl. Hosticus, e. kl. hostilis, kl. Jactantia, e. kl. jactatio, kl. Ignorantia, egentl. e. kl. ignoratio, kl. Innumerus (Cic.?) poet. innumerabilis, kl. Insultatio, e. kl. ludificatio, irrisio, kl. Inumbrare, poet. och e. kl. Opacare, kl. Inverecundia, (verecundus, kl.) e. kl. Impudentia, kl. Invincibilis, e. kl. invictus, kl. Inviolabilis, e. kl. inviolatus, kl. Invisibilis, e. kl. occultus, non adspectabilis, kl. Lenimen, poet. lenimentum, e. kl. levamen, levamentum, kl. Mythicus, e. kl. fabulosus, kl. Obumbrare, e. kl. opacare, obscurare, kl. Patronatus, e. kl. (Jur.) Jus Patroni, kl. Placitum, e. kl. præceptum, dogma, kl. Poenitentia, e. kl. resipiscentia, kl. Praesagium, poët. och e. kl. praesagitio, kl. Probatio, e. kl. argumentum, argumentatio, kl. Promptuarium (till ex. skafferi) e. kl. hordeum, kl. Querulus, poët. och e. kl. queribundus kl. Rigor, e. kl. severitas, kl. Rubedo, e. kl. rubor, kl. Sonor (ljud, klang) poet. sonus (ljud, ton) klass. Sopor, poët. och e. kl. somnus, kl. Stolidus, egent. poët. stultus, insipiens, cet. kl. Subitaneus e. kl. subitus, kl. Supervacuus, e. kl. supervacaneus, kl. Taedium (Hirt. för öfr.) e. kl. molestia, fastidium, kl. Triumphator, e. kl. Triumphans, kl. Tumultuosus, e. kl. seditiosus, kl. Vehementia, e. kl. violentia kl. Visibilis, e. kl. spectabilis, kl. — Väl måste man medgifva, att ej alla ord strängt bibehöllo den på formen grundade ursprungliga betydelsen (så erhöll dissociabilis [Hor.] en actif betydelse jemte den passiva, och invictus betydelsen af möjlighet, oöfvervinnerlig, jemte den af verklighet, oöfvervunnen) men detta gäller endast undantagsvis. Ju flera former, desto flera betydelser, modifikationer af begreppet.

dagarn, så är det säkrast, menar Krebs, att med undantag af Quintilianus och Plinius den yngre (Seneca kommer ej i beräkning, oaktadt han, genom att dela de förres klagan, borde anses förtjent af något förtroende) betrakta de öfriga senare såsom oklassiska. De äkta klassiska blifva åter de båda Ciceronerna, jemte de Epistolografer, som i M. T. Ciceros bref förekomma, samt Varro, Cæsar, Cornelius och till en del Livius. Vill man lära sig skrifva en klassisk latin, må man, säger Krebs, endast och allenast läsa Cicero och honom liknande klassiker. Oförnekligt hänvisas den nyare latinskrifvaren genom denna inskränkning till en knappare språkkälla, helst vi veta, att vi ega i behåll endast minsta delen af den litteratur, som tillhört den blomstrande och gyllene tiden, hvaraf blifver en följd — en sak, som Krebs äfven sjelf vidgår — att mycket klassiskt måste hos de sednare förekomma, hvilket icke finnes bevaradt i skrifter från den klassiska tidsåldern.

Enligt denna åsigt anser Krebs dessa efterklassiska författares, Quintiliani och Plinii den yngres, skrifter blott så vida vid latinskrifning användbara till ledning och efterföljd, som de utgöra, så att säga, ett fulländande tillägg till de klassiskas arbeten i de fall, i hvilka dessa senare liksom öfvergifva oss. Detta sätt att se saken skulle förtjena att gälla såsom regel, så framt de fall vore få, i hvilka det klassiska språkförrådet behöfver fullständigas af det icke klassiska, eller detta senare öfver hufvud så beskaffadt, att dess nytta och användning vore endast den ofvan förmenade. Men — utan att anföra exempel, bland hvilka, ehuru många de äro att tillgå, det likväl är svårt att för tillfället lyckas välja de bästa, — huru många efterklassiska ord, uttryck och vändningar äro ej sådane, att de i klarhet och egentlighet, eller styrka och behag, kunna anses icke blott de klassiska jemngoda i värde, utan äfven understundom öfverträffa dem? Och att så måste vara, det kan hvar och en, nästan utan erfarenhet af saken, förutsätta och inse, om han erkänner en språkutveckling vara både möjlig och nödvändig äfven efter Ciceros dagar. Och att Romerska språket efter den tiden, visserligen förlorat mycket, men äfven vunnit, står säkert

ej nekas af den, som med någon kännedom af den efterklassiska litteraturen dömer utan förutfattade meningar. Vi måste anse detta språk hafva vunnit i allt, hvad det utbildat inom sig sjelft utan någon för vår granskning upptäcklig störande inflytelse utifrån (om också i mycket tidigt nog röjas spåren af en dylik), men deremot förlorat, så vidt främmande, med språket obeslägtade elementer och grammatikalförhållanden jemte löslighet i tanka och sammansättning insmugit sig. Om detta eger sin riktighet, kan man tilläfventyrs säga, att språket genom alla, eller åtminstone de flesta, författare både vunnit och förlorat, om och förlusten blir alltmera öfvervägande, alltefter som språket, såsom ett lefvande, närmade sig sitt slut. Må derföre, så vida latinet skall fortfara att vara ett skriftspråk, dess hela material från hvarje tidsålder, medan det ännu var ett lefvande, stå qvar till efterföljd och användning, helst behofvet af uttryck för nya begrepp, ett behof, som af ingen nog omfattande eller oföränderlig regel på förhand kan begränsas, ständigt är i tilltagande. Användningen må bero af urskilning i de serskilda fallen: nästan allt har sin användning och passar på sitt ställe. Minst bör i och för sig den omständigheten, att ett ord, ett talesätt, icke förekommer hos Cicero eller andra klassiska författare, anses lemna rättighet till dess utdömande. Äfven de yppersta författare vore väl ofta i ordens val och sammanställning af nyck och förkärlek beroende, hvarför det är sannolikt, att äfven Cicero understundom af enskildt tycke med sin språkkrets införlifvat vissa ord och uttryck och uteslutit andra. Går ej Krebs för långt i försigtighet, då han, att vi må anföra ett exempel, råder till, att heldre med Cicero säga: *de integro recidere in morbum*, än med Livius och Celsus: *recidere in morbum*, ehuru han derjemte yttrar, att det sednare uttrycket synes vara sjelfva konstordet för ett recidiv? Och är ej denna något vidskepliga motsträfvighet mot allt, hvilket såsom icke klassiskt möjligen kan undvaras, så mycket ändamålslösare för det helas renhet och skönhet, som samme Krebs, af behofvet föranlåten, medgifver ett slagt burskap åt uttryck, sådana som dessa: *liber baro*, *latinitas culinaria*, *pedantismus*, *universitas* (universitet), o. a. d.; genom hvilket medgifvande

han i sanning tillstädjer en frihet, som är vådligare än allt flitigare begagnande af QUINTILIANI eller PLINII skrifters tillgångar.

Om det poetiska latinet tänker KREBS med rätta, att det icke i allmänhet är för prosan användbart; och, då han yttrar sig öfver de serskilda ordens värde och brukbarhet, tyckes omdömet: "förklassiskt", "efterklassiskt" och "poëtiskt" betyda ungefär detsamma. Dock utesluter han ej helt och hållet dess begagnande, ehuruväl den frihet, han förunnar, icke bereder serdeles stora hjelpmedel. Så anser han PLAUTI och TERENTII latin vara användbart i den vanliga dialogen, och i behandlingen af husliga och familiära förhållanden. Användningen kan således endast sällan komma i fråga. En latinsk dialog kan ej gerna mera förekomma i skrift, ty inga komedier författas på latin, och philosophiska afhandlingar skrifvas på detta språk nu mera sällan, och väl aldrig i den dialogiska formen. Enda användningen således eger rum vid den muntliga dialog, som förekommer vid offentlig granskning af akademiska arbeten, emedan, om ej ämnet serskildt fordrar annat, sakens vigt samt anfallets och försvarets lifflighet underordnar afseendet på språkets mera strängt klassiska hållning. Hvad de husliga och familiära förhållandena beträffar, kunna dessa endast i bref förekomma, och detta mellan lärda af olika nationer; men de lärde skrifva väl minst om husliga och familiära förhållanden. Ändteligen tillåter KREBS bruket af poetiska uttryck, när nöden är för handen, t. ex. *dicere in aurem*, hvilket han lånar af HORATIUS. Men skulle ej det poetiska språkets användbarhet kunna något längre utsträckas? Författaren af dessa rader eger väl endast en ofullständig erfarenhet af det klassiska språkförrådet i hela dess omfång, åtminstone ej en sådan, som i ett jemförande minne bevarar alla dess serskilda tillgångar, men tror sig ändock kunna antaga, att en större frihet i begagnandet af detta språkförråd bör förunnas. Dels behöfva enskilda ord derifrån lånas, dels finnas derinom talesätt, som i anseende till deras egentlighet svårligen böra lemnas å sido för motsvarande, men ofta mera mångordiga och likväl sväfvande prosaiska. Att det

poetiska språket *) i mycket är ett annat än det prosaiska, är ett erkändt förhållande; men det poetiska uttrycket kan ofta med en ringa förändring liksom omprägla till prosa, genom förvandlad ordställning, omändrad konstruktion, det metriska förhållandets upplösning och utbyte mot ett blott rythmiskt.

Något oförmodadt finner man Krebs, den stränge mannen, godkänna nybildade ord, såsom *accessiuncula*, *subinvitus* (Mur.), *propraetura*. Huru vida han skulle gilla sådant såsom en allmän regel, lemna vi oafgjordt. En sådan regel kunde synas betänklig, och står i strid med hvad Krebs på ett ställe yttrar, att utan god auktoritet våge man intet. Vi dela öfvertygelse med Köne, som yttrar i det i Not. 2 anförda arbetet: "man schliesst aus der einen Form auf das Dasein einer andern, und so ist in der Sprache, was nicht darin ist." Ej alla former, som äro möjliga, hafva blifvit eller böra blifva verkliga. Att bedöma, hvilka hafva bort blifva det, står väl icke i vår förmåga. Ty ett godt latinskt ord är icke straxt ett sådant, som är regelriktigt bildadt, och derigenom eger en form, som motsvaras af många andras,

*) Att uppdraga en säker skiljelinie emellan det poetiska och prosaiska språket, är icke den lättaste uppgift. Likheten dem emellan faller utan jemförelse lättare i ögat. Hvad den sednare angår, märka vi inom latinet, redan under dess gyllene dagar, en viss skyldskap och beröring dem emellan. Skalderna, i synnerhet de episka, arbetade prosaisterna i händerna. Sjelfva Cicero begagnar i den högre prosan poetiska ord och talesätt: han kallar Jupiter genitor och i fråga om tacksägelse till gudarne begagnar han uttrycket: grates agere. Ordet tegimen har just denna ursprungliga form; men Virgilius behöfde tegmina, och denna nya form återkommer hos Tacitus. Columen hette ordet från början, och culmen sade skalderna, hvilken senare form så tidigt upptogs af prosan, att culmina alpium redan hos Caesar förekommer. Ja, enligt Köne (Ueber Sprache und Metrik der Römischen Epiker), från hvilken vi lånat äfven ofvanstående exempel, skola till och med formerna requietis, requietem (redan hos Cicero) och requiete ursprungligen vara af poesien för dess behof bildade. — Skalderna, å ena sidan bundna af metriska reglors tvång, hade å den andra en större frihet i bildandet af nya former och konstruktioner; och hvad de, af behof ej mindre än en lekande inbildningskraft, regelriktigt och behagligt bildade, detta blef en vinst ej blott för dem sjelfva, utan i viss mån för språket i allmänhet. Om vi till exempel hos Tacitus finna en myckenhet af poetiska ord, bör väl sådant härledas ej mera från förkärleken för sådana, än från ordens användbarhet för de begrepp, han haft att uttrycka. Sådan är språkens allmänna natur och utveeklingsgång: de poetiska tankarnas en gång något förslitna drägter användas till nya omklädningar åt de prosaiska begreppen.

samt väl betecknar begreppet, utan ett sådant, som tillika tillfredsställer smakens fordran: en sak, till hvilkens bedömande icke blott erfordras ett reflekterande förstånd, understödt af ett mer eller mindre godt, men dock utländskt öra, utan äfven äfven en känsla och ett gehör, som vore danade af det ännu lefvande språkets genius. Dock — så vida språket ännu skall betraktas såsom användbart för skriftställaren, kan denna strängare fordran af fullkomlig klassicitet icke ifrågasättas; och Krebs' föreskrift att skrifva endast sådant, som skulle behaga Cicero och Cæsar, måste förblifva ouppfylld, äfven om den är riktig och vacker, och hvarje rent språksinnes fullkomlighetsbegär icke kan åt sig uppställa annan regel än denna. Medgifver derföre Krebs en så beskaffad nybildning af ord, så bör han derjemte, för att vara konseqvent, utsträcka friheten till flera, lika enkla och naturliga, fall. Han bör icke förtycka bruket af ordet *grandiloquentia* (Wyttenbach), då Cicero brukar ordet *grandiloquus*, och då analogien af ordet *magniloquentia* är att tillgå. Om ett substantivum mobile befinnes brukadt uti ett genus, bör han tillstädja bruket äfven i det andra: har Livius sagt *provincia rebellatrix*, borde man våga säga *populus rebellator*. Och så vidare uti annat.

Understundom efterskänker han något af sin fordran på klassisitet, och detta på temligen subjektiv grund och liksom på sidan om den regelstränga lagstiftningen; åtminstone så vida, som han icke alltid anför giltigt skäl, stundom också intet, till den tillfälliga eftergiften. Så dömer han om verbet *ditare*, att det visserligen är poëtiskt, efterklassiskt och sällsynt, men icke förkastligt. Verbet *cognominare* gillar han såsom "ett kort ord". Vi anmärka ej detta i afsigt att klandra, men för att deraf draga slutföljd till utvidgad frihet vid språkets begagnande. Det gifves en hel flock af ord, som på samma grund, som verbet cognominare, vore värda att brukas. De senare författarne banade sig väg till kortare uttryck genom sammansmältning af ord, af adjektiver och verbet *reddare* eller *facere* o. s. v. [1]) Om man också kan påstå, att

---

[1]) Sådana äro angustare = angustum facere, obviare = obvium facere, manifestare = manifestum facere, propitiare = propitium facere,

hvilket af sådana ord är obehöfligt, blir det likväl svårt att visa, hvarföre de ej böra begagnas. Bildandet af sådana ord bevittnar, enligt vår tanke, en verklig språkutveckling. Till och med Kraus sjelf måtte finna verbet *sacrificare* godt och naturligt, emedan han sätter i fråga, huruvida ej detta verbet endast tillfälligtvis icke förekommer hos Cicero. Hvarföre icke sträcka denna förmodan till flera dylika ordbildningar?

Man talar i språken om så kallade fraser eller glosor, och visserligen gifvas sådana, ehuru begreppet fras icke är så lätt att bestämma. Såsom ett försök till definition kunde man säga, att frasen utgöres af tvenne eller flera ord, som höra i ett begrepp tillsammans. I denna mening finnas utan tvifvel fraser i latinet så väl som i andra språk; och detta i både vetenskapen och lifvet. Så sades mandata *edicere*, icke *publicare*; men äfven vitam *agere*, icke *gerere*. Huru mycket ett fel emot så beskaffadt språkbruk borde stöta ett Romerskt öra, inser man af förhållandet inom modersmålet. Man säger icke springa fara, utan löpa fara. Dock får man icke antaga, att alla orden i ett språk en gång för alla slutit sig tillsammans i sådana oupplösliga och oföränderliga frasgrupper. Vi hemställa till läsarens bedömande, om icke Kraus, genom sitt stränga begrepp om vissa ords oupplösliga sällskap och äfvenväl oföränderliga rumförhållande till hvarandra, i vissa bestämningar gått för mycket noga tillväga. Så till exempel anmärker han om adjektivet *medius*, att det (åtm. enl. Ciceros språkbruk) bör hafva sin plats framom det substantivum, hvartill det hörer, och præpositionen ställas framför dem båda. Man bör följaktligen säga *in medio colle* eller *in colle medio*, icke medio in colle. Är då detta förhållande, till följe af en logisk eller esthetisk fordran, så säkert och bestående, att det bör fästas i minnet till iakttagelse genom en serskild regel? Åtminstone säger Cicero sjelf

rebellare = rebellionem facere, sacrificare = sacrificium facere, sagittare = sagittam jacere (aliquem sagittâ petere), samt andra dessa lika: dearmare = armis spoliare, eradicare [dock förkl.] = radicitus tollere, evaginare = e vagina educere, exarmare = aliquem armis exuere; änteligen sammansättningen af räkneord och ordet annus: novennis = novem annorum, octennis = octo annorum, quinquennis = quinque annorum [Hor. och af Kraus icke förkastadt], septennis.

(Verr. IV. 40), enligt Krebs' egen anmärkning, *medio in foro* (för att undvika sammanstötning af trenne stafvelser, hvardera med vokalen *o* — in medio foro — eller för att genom platsen framhålla adjektivets betydelse, eller ändtligen utan all afsigt?). Icke kan allt i språket vara bygdt på en logisk grund, icke ens af vanan så eller så formadt till evärdeligt bestånd: under det mycket stadgades och antog oföränderliga drag under brukets prägel, qvarstodo många möjligheter för en oafbrutet fortgående nydaning; och hvad serskildt Cicero beträffar, våga vi hysa den förmodan, att han i språkformen understundom bestämde sig af rent rythmiska och melodiska förhållanden. — Äfvenledes fordrar Krebs, att de substantiva, hvilka i fras höra tillsammans, bibehålla sitt af bruket bestämda rum: att man derföre säger *ferro ignique*, icke tvärtom. Omöjligt är att ogilla denna regel, då den medvetet eller icke följes i alla språk, såsom man i svenskan säger: med eld och svärd; och den nye latinisten af minnet och örat ledes till efterföljd af den klassiska vanan, den han icke kan finna skäl att öfvergifva. Dock — säger någon: med svärd och eld, skall man deruti möjligen finna någonting ovanligt, men svårligen ett språkfel. Vidare tillåter han icke styckningen af en gifven fras. Man får derföre säga *ex flammis ferroque eripere*, icke blott *ex ferro eripere*. Detta sednare förbud må, af lätt insedt skäl, blifva gällande; men *ex flammis eripere* deremot bör kunna användas; ty droge det ena ordet nödvändigt med sig det andra, kunde man, af ren nitälskan för klassiciteten, till exempel föranledas till en falsk historisk uppgift. Lika litet tillåter Krebs en fras ökas genom ett bestämmande eller stärkande tillägg. De gamla åtnöjde sig med uttrycket *sole clarius*: ingen må derfore säga: *sole meridiano clarius*. Dock, om detta är ett fel, består det endast i en pleonasm, hvilken i latinet är så vanlig, att den räknas bland figurerna i rhetoriken. Krebs drager ock i betänkande att lägga ett adverbium till ett annat ord utan föregående auktoritet, vill ej, i brist på föredöme, säga *prorsus aliter*, utan *multo* eller *longe aliter*. Må detta vara! men dessa uttryck betyda väl icke just detsamma. Serskildt anmärka vi Krebs kritiska betänksamhet vid sådane uttryck som

dessa: *se occidere*, *fame mori* (Cic.) Dessa verber synas likväl genom den allmänna betydelse de innebära, foga sig till hvilket annat ord som helst, som meningen kan fordra [4]).

Vi kunde slutligen samla en efterskörd af anmärkningar, om vi ej fruktade, att de skulle synas obetydliga och småaktiga. Vi vilja derföre inskränka oss till följande. Tillräckligt skäl finna vi ej deri, att Krebs afråder bruket af vissa ord endast derföre, att de hos Cicero eller någon annan af de bättre författarne blott en gång eller sällan förekomma. Att ett ord äfven blott en enda gång hos dessa förekommer enligt de flesta eller bästa manuskripternas vittnesbörd, helst i skrifter, som varit offentligheten ämnade, synes oss gifva full rättighet till ordets fria begagnande. Högst sällsamt synes oss hans råd, att bruka de sällsynta eller, enligt hans mening, af annat skäl icke fullt giltiga orden — sällan. För dem, som skulle anse hvarje efterklassiskt ord vara användbart, allenast det är, så att säga, inom språket och i analogi med detta logiskt bildadt och välljudande, förefaller äfven *det* underligt, att han vill från bruket utestänga ord, dem han erkänner vara goda, endast derföre, att det är först begagnadt uti en nog sen tidsålder. Så yttrar han om ordet *septicollis*, hvilket ord lärer hafva blifvit bildadt af skalden Prudentius. Härmed sluta vi våra anmärkningar öfver Krebs, och fortgå till några egna betraktelser.

Utan tvifvel skulle författandet på latinska språket betydligt lättas genom en ökad frihet i begagnandet af den efterklassiska litteraturen, och vi tro att denna frihet både kunde och borde, under vissa vilkor, beviljas. Men vi förmoda derjemte, att ingen utvidgad frihet här gör tillfyllest. Vi vilja framställa ett och annat bland skälen till en sådan förmodan.

4] Vore det vårt ändamål att prisa Krebs, skulla hans stora förtjenst om Romerska litteraturen dertill erbjuda ett rikt ämne, icke minst uti ifrågavarande arbete, i hvilket förekomma många fina och förträffliga iakttagelser öfver språket. Serskildt beröm förtjenar hans omtanka att fästa uppmärksamheten derpå, huru nödvändigt det är, att låta synonymer i logisk ordning påfölja hvarandra [rogo atque oro, icke tvärtom], ty det starkare synonymet skall stå efteråt för att åstadkomma en stegring; en sak, som sjelfva Cicero, vare sig af glömska eller för tonfallet eller af annat skäl, understundom synes hafva satt å side.

Vi kunde taga en mycket gen väg, betrakta tankens natur och rörelselagar, dess suveräna förhållande till sitt uttryck i språkformen, hvilket ur den förra bör slå ut fritt och naturligt (ty ordet är tankens blomma), samt derigenom leda oss till den öfvertygelsen, att tanken eger sitt enda naturliga uttryck i modersmålet [5]), hvilket den ej heller utan kamp betvingar; men vi välja, ur vissa skäl, ett annat betraktelsesätt, och stanna vid några enskilda fall i det konkreta.

Det gifves en myckenhet moderna begrepp, hvilka svårligen på något sätt låta sig på latinska språket uttryckas. Vi vilja anföra ett eller annat exempel, ehuru öfverflödigt sådant kan vara. Hur vill man uttrycka begreppet instrumental-musik? redan ordet musica betyder icke musik i den mening, i hvilken ordet här förekommer, och adjektivet instrumentalis, om man bildade ett sådant, är icke heller användbart, emedan den sökta betydelsen icke ligger i substantivet *instrumentum*. *Musica instrumentalis* kan således icke, utan serskildt påbud, komma att betyda instrumental-musik — och likväl, med hvilken ringa fordran på klassicitet som helst, är det latin, och icke rotvälska, som är i fråga. Det af Kanne föreslagna uttrycket: *cantus nervorum*, inrymmer icke hela begreppet. För begreppet Roman finnes ej heller något Romerskt uttryck, då detta slags vitterhet i egentlig mening var Romarna okänd. Att säga *fabula Romanensis* är derföre högst oegentligt, och uttrycket fordrar visserligen, såsom Kanne lärer, ett mildrande tillägg af *quæ dicitur*, *quam vocant* eller dylikt (hvilket tillägg, jemte det Ciceronska *quasi*, i det moderna latinet alltför ofta måste upprepas och derigenom rätt tydligt påpekar förlägenheten) [6]). Hvad vi yttrat om *fabula*

5] Redan ett modernt språk, som icke är modersmål, erbjuder en författare större fördel än det latinska. Detta är en följd så väl af annat, som ofta af slägtförhållande, och alltid deraf, att de lefvande språken, om vi så få uttrycka oss, ännu äro i görningen. Ja, af sist anförda skäl torde det till och med lyckas en utländning att i det främmande språket uppfinna uttryck och vändningar, som skola gillas och upptagas af infödingen.

6] Sådana mildrande tillägg behöfdes nästan öfver allt uti en vetenskaplig afhandling. Vi se till exempel, huru läkarne grassera med språket — ehuru det vore löjligt att klandra denna nödtvungna framfart. Vilja vi låna ur deras terminologi, stöta vi på uttryck, sådana

Romanensis, gäller äfven om *Milesia*, det af Krebs föreslagna uttrycket. Nästan samma hinder som, enligt Krebs, förbjuder oss att numera tala om: *pro rostris, liberos tollere, in arenam descendere*, o. m. a. ligger i vägen för sådana termers begagnande, som de ofvan anförda. Men när icke en gång det allmänna begreppet kan uttryckas, hvar finna namn för de under- eller biafdelningar, i hvilka Romanen sönderfaller [7])? Men vi hafva såsom exempel valt ord, som kanske icke så ofta förekomma; det har icke varit nödigt, ty vi hafva numera hela klasser af sådana, som voro de gamla okända: namn på mångfaldiga bestämningar och förhållanden inom stat och kyrka; embetsmän, embeten och förrättningar, en otroligt vuxen mängd af föremål i naturen och lifvet, i konst och vetenskap — en följd af snillets och forskningens rastlösa inre och yttre erfarenhet: ja, man kan säga, att vi till och med fått nya själsförmögenheter och nya själsbrister, nya dygder och laster, nya tankar, känslor och begär.

En svårighet möter den, som vill på latin uttrycka sina tankar, äfven deruti, att, till och med när motsvarande latinska uttryck anses finnas, dessa dock ofta förefalla nog obestämda. Så tyckes, när man, enligt Krebs' anvisning, öfversätter andlig, vetenskaplig sysselsättning med *studia optima*. Detta visar sig ännu klarare, om man vill bestämdt uttrycka ordet vitterhet i dess inskränktare betydelse. Åtskilliga, äfven klassiska, uttryck erbjuda sig för valet, men svårligen något, hvars betydelse icke är för allmän: *studia humanitatis*,

---

som dessa: bombitatio [aurium], dolor capessens, — depsens, crocitare [om menn.], deliquescentia, evanescentia [idearum], glocitatio, horrescentia, och många andra. Det må vara, att nyare latinskrifvare fela mot språket i mycket onödigtvis; det blifver, i alla fall, ett bland vilkoren för att kunna skrifva klassiskt latin — att välja ämne!

7) De, som ämna bibehålla latinet såsom skriftspråk, trygga sig till den föreställningen, att, om man endast lemnar rum för de så kallade termini technici, hvilka de icke anse ostäda det hela, bör språket i öfrigt kunna underkastas en klassisk tukt. Men desse besinna ej, att antalet af sådana termer är ganska stort, och med den allt mera skärpta begreppsbestämningen dagligen ökas, så att både verber och nominer, dels nybildade efter analogi, dels gamla med en genom definition angifven betydelse, vandra öfver till klassen af termini technici, och den del af språket, som kan rent bevaras, utgör nästan endast mellanlänkar till dessa termers inbördes sammanbindning.

litterarum, *Musæ* och möjligen några andra. Ja, olikheten i talesätten emellan i de olika språken gömmer sig ofta under skenet af en fullkomlig likhet. Vi vilja anföra ett exempel. Försona en med en annan heter på rent latin *aliquem alicui placare*, hvilket vi väl lätteligen, utan att genast märka skilnaden, uttrycka på svenska äfven så: försona tvenne sins emellan. Dock öfverskjuter det latinska uttrycket det svenska med en egen bestämning. Det är derföre icke likgiltigt i latinet, hvilkendera kasus jag väljer för hvardera personen. Ty dativen betecknar, så synes det åtminstone oss, den af de tvenne, som äskar försoningen, är af den i behof, e. a. d.

En annan svårighet kommer deraf, att bildspråket i latinet och svenskan icke är detsamma. *Tenebræ mentis* är icke ett latinskt talesätt. Här måste man fly till en omskrifning [8]) och säga, till exempel med KREBS: *tenebræ, quae mentis aciem impediunt*. Dock sker en s å d a n omskrifning utan serdeles stort besvär. Värre är fallet, då en liknelsesats förekommer, sådan som denna: han lyste som en stjerna på vitterhetens himmel. Vi hafva valt ett icke vackert exempel, möjligen också något slitet; men hvar och en skall deri igenkänna den allmänna arten af moderna liknelsesatser. Ett likartadt uttryck, en dylik sammanfösning af oförenliga begrepp, en bildgrupp, som vid bemödandet att den åskåda gäckar all inbildningskraftens ansträngning, förekommer väl icke hos de gamla, hos hvilka hvarje liknelse är utförd med den fullständiga naturlighet, att den kunde för ögat med pensel öfverflyttas på duken. Vill man derföre på latin öfversätta detta svenska uttryck, måste man använda t v e n n e satser, af hvilka den ena innehåller den sak. hvarmed jemförelse bör ske, och den andra den sak, som skall jemföras, eller — låter

---

8] O m s k r i f n i n g e n brukades ock af de klassiska författarne. Nödtvång och rhetorik föranledde sådant. Men utom den oratoriska stilen ansågs den visserligen icke såsom en prydnad. Det visar sig hos latinska språket en viss storartad ekonomi, att utvåga sig genom det enklaste medel, att i det minsta material inrymma det största andeliga innehåll. Man sade i början [och länge] studere literis; man sade sedan blott studere, och man förstod hvarann. Se framför allt TACITUS. — För nyare latinskrifvare är, beklagligtvis, ett tätt bruk af omskrifning oundviklig, dessutom ofta brydsam för författaren, ledsam för läsaren.

man bilden fara. — Men en bild ligger ofta redan i adjektivet, och detta medför en ny svårighet, då man i detta fall söker motsvarighet språken emellan. En djup fred heter *summa pax*. Visserligen säger SALLUSTIUS: *alta pax*, men uttrycket anses för mindre klassiskt. I alla fall är det icke vanligt, att ett adjektivum i ena språket är äfven till sin bildliga betydelse likt det närmast motsvarande i det andra. Detta måste göra öfversättningen ofullkomlig. Detta uttryck *alta pax*, hvilket exempel förgäfves väcker önskan att alltid träffa samma motsvarighet mellan språken, har i bilden för oss en innerlighet, som saknas uti det för känslan likgiltiga, blott quantitativa ordet "summa" [9]).

Äfvenledes kan ifrågasättas, huruvida den äkta Romerska periodbyggnaden alltid egnar sig till efterföljd, då man vill på latin öfversätta svenska meningar. Hos de gamla, och hos CICERO framför alla, hafva satserna ett strängt symmetriskt förhållande till hvarandra. Den konst, som skapade periodbyggnaden, som i satsernas bildning icke blott afsåg en inre, qvalitatif motsvarighet dem emellan, utan äfven, för ögat och örat, vårdade en yttre, quantitatif likformighet, denna konst är oss numera till en del främmande. Tanken har tillegnat sig en större frihet, den binder sig icke till ouppsägligt beroende af en redan färdig form-skepnad: den väljer visserligen, efter ämnets beskaffenhet, en stil, som tillhör en bestämd art af genomgående öfverensstämmelse med sig sjelf, men låter framställningens serskilda delar vexla efter de olika begreppens och meningarnas skiftning, samt känslans ton- och taktförändringar. Detta är på språket och dess förhållanden en tillämpning af den allmänna iakttagelsen, att hos de gamla fanns harmoni mellan formen och innehållet.

Vi vilja ej utesluta en anmärkning, hvars riktighet vi dock lemna derhän; och den är, att många moderna talesätt i latinsk öfversättning få en viss ton af sådan enkelhet, som gränsar till enfald och matthet. Vill man på latin återgifva

---

9] Hos de senare författarne visar sig understundom ett förändradt bildspråk: Ett exempel är det Plinianska in intimo sinu pacis; hvilket uttryck KREBS klandrar såsom konstladt. Åtminstone har det ett moderat tycke. Vi känna deri en fläkt af en ny anda.

denna mening: denna författare har ett stort publikum, säger man med Kruse: *hujus scriptoris libros legunt multi*; eller denna: studera ett ämne under någons ledning, så bör man säga: *discere aliquid ab aliquo*, eller något dylikt. Dessa latinska uttryck sakna de Svenskas kraft och bestämdhet; och om man äfven medgifver, att starkare uttryck för saken äfven på latin finnas, så uppoffrar man klassiciteten, utan att vinna fullkomlig motsvarighet.

Företaget att författa på latin har således någonting afskräckande i svårigheten, om icke omöjligheten, att skrifva på detta språk. Så snart frågan är om att uttrycka ett begrepp eller en följd af sådana, som voro de gamle okända, kommer man i förlägenhet om uttryck [10]), och om flere sådana erbjuda sig, stannar man, under bemödandet att vinna på en gång tydlighet och klassicitet, i valet och qvalet. Rådfrågar man då sin Antibarbarus, t. ex Kruse, får man ofta förslag på, icke goda uttryck, utan endast "drägliga". Man skyr tillbaka för en möda, som ofta icke förmår mera, än att göra arbetet mer eller mindre drägligt inför läsaren. Kruse sjelf tror, att äfven de bästa nyare latinskrifvare icke äro felfria, och att uppgiften att skrifva en fullkomligt klassisk latin är svår, om icke olöslig. Åtminstone kan denna fullkomlighet blifva mål för ingen annan, än Filologen, för hvilken såsom författare, s p r å k och ä m n e på sätt och vis äro detsamma. Nedslagenhet medför äfven den föreställningen, att möjligen ej många för s p r å k e t s skull läsa en latinsk afhandling med nöje. De, som sköta studiet af latinet endast såsom bisak, uppfatta väl ej hvad som i en nutidens skrift är äkta klassiskt eller icke, och känna således ej heller behaget af det förra; och egentliga latinare — kunna ens dessa deraf erfara en verklig njutning? Ty är språket klassiskt, njuta de deraf så vida, som deras minne kontrollerar denna klassicitet, i det de igenkänna ända till enskilda ställen hos de författare, hvilkas talesätt äro begagnade. Deras njutning inskränker sig derföre antingen till en glad förvåning öfver författa-

---

10) Författaren af denna uppsats dömer, såsom det visar sig, icke ur egen inskränkt erfarenhet, utan efter tillgången af de öfversättningsutvägar, som anvisas af mästarna i ämnet.

rens lyckliga efterhärmningsförmåga, eller till det behag, som deraf väckes, att vissa ställen och uttryck återkalla minnet af gammal bekantskap med auktorerna sjelfva. Detta kan synas vara ett hårdt tal, helst då frågan blir om de nyare författare, som med stor latinsk beläsenhet förena ett stort förstånd, understundom äfven snille, hvilkets förnämsta kännemärke är att icke härma; men det är dock så: vid begagnandet af ett dödt språk är ingen egentlig skapelse tänkbar. Låt en nutidens latinare med de egenskaper, dem vi nyss nämnde, med frihet och otvungenhet uppdrifva sitt språks likhet med det klassiska äfven till högsta graden af förbländning, han äfventyrar dock att i allt, hvad han vågat utan föredöme och auktoritet [11]), icke kunna anses för klassisk. Ty fastän han ej felar mot reglor och språkbruk, och fastän genom det hela går en klassisk anda, så sätter dock hvarje annan latinare med rätta i fråga, om det, som hos den förre saknar föredöme och auktoritet, verkligen är romerskt, det vill säga, om det är latin eller icke. Man kunde genom ett beslut förklara, att hvad som är bildadt efter analogi, strängt och fullkomligt, äfven är latin; men ett sådant icke oförnuftigt, men dock godtyckligt, beslut vore ändamålslöst: det skulle verka öfvertygelse hos hälften af dem, som skrifva på latin, under det att andra hälften protesterade.

Säkert finnas de, som med anledning af det ofvan sagda till oss ställa åtminstone trenne frågor, hvilka det tillhör oss besvara. Detta medhinna vi ej nu, måhända också förmå vi det ej fullständigt. Vi vilja dock, så vidt denna lilla afhand-

---

11) Det gifves dock en död, mekanisk imitation, som är fördömlig. I detta fall råka ofta nybörjare, antingen af brist på beläsenhet, då de för hvarje ord nödgas rådfråga lexikon, eller af fruktan att falla utur klassiciteten. De hålla i ledstången med båda händer och få derigenom en högst besvärad gång. De taga ej blott frasen, men hela meningen, ja, punkten ur den klassiska författaren; hvarigenom deras egen tankegång intrasslas, afbrytes och kommer på villostig. Andra hafva beläsenhet; men det händer dem, att de, i brist af andelig digestion, återgifva oförvandlade delar af slukade författare. Hvad kan vara mera motbjudande än en sådan mosaik, sådana "disjecti membra" scriptoris veteris? Man finner i en sådan sammansättning lika litet behag, som man skulle finna i en gudabild, tillhopasatt af spridda bitar efter klassiska mästares sönderslagna arbeten.

lings utrymme tillåter, antyda de svar, vi skulle vilja lemna. Dessa frågor förmoda vi blifva följande:

Bör all latinskrifning hädanefter upphöra?

Hvilket blir de lärdas språk, sedan latinet upphört att vara det?

Förlorar ej romerska litteraturen sitt värde derigenom, att språket upphör att såsom skriftspråk begagnas?

Hvad den första frågan angår, ligger det i öppen dager, att latinskrifningen måste bibehållas såsom en vigtig sida af specimen för latinsk kunskap — hvilket gäller både lärare och lärjungar — och såsom en betydande del af hjelpmedlen vid ungdomens undervisning. Hvad de sednare serskildt beträffar, är latinskrifning det säkraste prof för litteraturens uppfattning såsom språk betraktad, och, fortgående i bredd med läsningen, är den serdeles egnad att skärpa blicken: ja, utan den skall väl svårligen kunna väckas en tillräcklig uppmärksamhet för språkets enskildheter och finheter. Det gifves i Arithmetiken ett sätt att pröfva riktigheten af ett genom räkning vunnet resultat, nemligen genom det motsatta räknesättet; samma förhållande eger rum i språket. Den, som kan på latin återställa sin på svenska öfversatta författare, han har studerat honom med grundlighet. Att vi här talat något hyperboliskt, och att frågan ej kan vara om en återgifning med lexläsningens småaktiga noggrannhet, det är af sig sjelft begripligt.

Svaret på den andra frågan antyda vi i korthet sålunda: skall latinet äfven hädanefter såsom skriftspråk i vetenskapen begagnas, förblifver det icke latin, utan öfvergår, såsom det börjat, till en förbistrad blandning af olikartade grundämnen. Visserligen kunna vetenskapsmännen i ett så beskaffadt latin ega ett meddelningsmedel sins emellan, men ett språk, om de tillika önska ett sådant, erhålla de icke. De lefvande språken hafva långt för detta börjat efterträda latinet i tjenstbefattningen såsom vetenskapens tolk, och skola, med sin allt mera mognade fullkomlighet, göra det än vidare. Och för detta kan ingalunda behofvet af en grekisk och romersk terminologi lägga hinder i vägen: denna terminologi kan medtagas inom hvilket lefvande språk som helst.

Svaret på den sista frågan sammanhänger med svaret på denna: huruvida i allmänhet klassisk filologi kan utgöra en sjelfständig kunskapsgren? och svaret å den sednare är redan afgifvet, väl i korthet, men på ett öfvertygande sätt, i den uti Lund utkommande tidningen: Studier, Kritiker och Notiser (N:s 3, 4 och 6 innevarande år). Vi inskränka oss derföre till följande ord. Såsom floden afspeglar endast de stjernor, som hvälfva sig deröfver, och de stränder, som omgifva den, så kan den latinska litteraturen ej afspegla mera, än den romerska humaniteten, nationens inre och yttre, högre och lägre lif. Men denna humanitet är en sida af den allmänna, och framträdde i en form, som aldrig tillförene hade egt rum och väl aldrig mer skall förekomma. Denna humanitet är förvarad i den romerska litteraturen. Men i litteraturen söker man ej blott saken, utan språket, som äfvenväl af dem, hvilka söka kunskap, förtjenar att kallas sak. Språket är det enda trogna synglas, i hvilket de romerska föremålen visa sig i sin rätta färg och dager. En fullkomlig öfversättning är lika så otänkbar, som att dragen af den enas själ kunna vara uttryckta i den andras anlete. I det konkreta och individuella är tanken sammanvuxen med formen; det är oöfversättligt. Huru skulle man derföre kunna betvifla den klassiska filologiens evärdliga fortgång, eller på allvar göra den frågan: hvartill gagnar den?

C. E. E.

Nyare eröfringar på Språkforskningens område.

Under närvarande på vetenskapliga upptäckter rika tidehvarf utvidgas med hvarje år vår synkrets, och oberäknelig är den kedja af resultater, hvilka snillet och undersökningen nu och i framtiden kunna draga af hvarje ny ljusstråle, oftast af en slump nedsänd i naturens dunkla helgedom. Detta gäller dock icke ensamt de egenteligen så kallade vetenskaperna; äfven i det, som ligger menniskan ännu närmare — i språket öppnas med städse ökad framgång dagligen nya outtömliga schakter för tanke och forskning. Äfven på detta fält röra sig de sökande i alla riktningar; — undersökningar anställas icke blott öfver alla forntidens tungomål; intet, äfven det obetydligaste, folk får undanhålla sitt språk, vore det än aldrig så fattigt, från de lärdes spejande blickar: ty det är, i hvilken skepnad det än må uppträda, den skönaste, gudomligaste produkt af menniskokraft frambringad och förelagd till vårt skärskådande. Mängden af de forskande synes likväl styra sin kosa åt Österns länder, som nu mera än någonsin tyckas lofva de herrligaste byten äfven åt vetenskapliga eröfrare. Det kan ej vara obekant, med hvilket nit de Österländska språken och allt hvad med dem är gemensamt bedrifvas i våra dagar inom snart sagdt alla Europas länder. Men oaktadt all den ifver, hvarmed nu dessa studier öfvas, all den uppmuntran, hvarigenom de befrämjas, och i trots af alla de sköna frukter, hvilka kunskapens träd redan lemnat oss ur solens länder; så förekommer det dock den sansade betraktaren, som skulle vårt tidehvarfs brådstörtande fart att vilja samla, dess oroliga jagt efter nyheter, äfven på denna kunskapsgren hafva

utöfvat samma inflytande, hvilket den i allmänhet haft och ännu har inom vetandets verld i stort. Man famlar omkring i en ofantlig massa af iakttagelser, som, stundeligen hopande sig, hotar att alldeles förqväfva den ordnande kraften, ensam mägtig att gifva lif och sammanhang åt alla dessa spridda elementer. Det vare långt bort att vilja tadla detta begär att öka kunskapsförrådet; det har redan skänkt åt verlden dyrbara skatter, och bereder oupphörligt nya ämnen åt en måhända långt aflägsen framtid, som, lyckligare än nutiden, skall uttala snillets varde ljus inom språkforskningens kaos, och till ett helt sammanfatta den omätliga språkkretsen, af hvilken vi nu blott ofullkomligt känna lösryckta delar. Ännu mindre kan afsigten vara, att vilja misskänna det ädla sträfvandet, att redan nu söka lösning af de stora uppgifterna på detta område. Ty mången har så vunnit en välförtjent odödlighet, och Wilhelm von Humboldts vigtiga bidrag till språkens fysiologi och historia behöfva blott nämnas, för att väcka de skönaste aningar om en filologi i den mest fulländade form. Vi hafva blott velat anmärka å ena sidan en viss flygtighet, som så lätt urartar till osäkerhet, och å den andra den alltför stora vigt man vill lägga på de följder man hittills dragit ur anställda språkjemförelser. Ännu äro ej akterna afslutade, och mera än annorstädes bekräftas här sanningen af: dies diem docet. Derföre är det ock i sig sjelft en stor förtjenst, att hopdraga materialierna till den byggnad, hvilken samtiden väl ej blir i stånd att uppresa.

Då man så gerna lemnar sin beundran och sin hyllning åt de lysande framsteg naturforskningen gör i våra dagar, kan rättvisligen samma gärd ej nekas åt de eröfringar, som icke mindre sällan tilldraga sig inom andra arter af menniskokunskap, och enkannerligen inom språkforskningens område. Hvarje år framträda i dagen hittills obekanta språk. Det är sannt, de bearbetas vanligen i närvarande stund blott för de christliga missionernas filantropiska ändamål. Dock ega härvid flera lysande undantag rum. I Asien, der forskaren sträfvat fram från Bab el Mendeb till Svarta Hafvet, från Hellesponten till Japan, har lyckan krönt med framgång flera upptäcktsresor, och missionären har der räckt sin hand åt filologen till ett

gemensamt mål. Icke nog dermed, att nya folk uppträdt med nya tungomål; äfven gamla, allmänt för utdöda ansedda, språk hafva såsom lefvande blifvit i ljuset framdragna. Då, som icke sällan varit fallet, dessas fordna lif bevittnat en hög kultur hos de folk, som talat dem, blir kännedomen af dylika nyheter så mycket vigtigare; de kunde förtjena sina årsberättelser. För att dock gifva en nödvändig inskränkning åt vår framställning, vilja vi för denna gång stadna vid tvenne språk, som på detta sätt under de sista åren blifvit återfunna: Himjaritiskan och Nysyriskan. De äro båda systrar, och deras drag återkalla i vårt minne andra bekanta anförvandter, Arabiskan, Hebreiskan o. s. v. De ligga begge på de yttersta gränserna af den vidsträckta region, inom hvilken den Semitiska språkstammen herrskar, den förra i Arabiens sydliga trakt, den sednare norr ut i Kurdistans berg. Redan denna slägtskap med tillräckligt kända munarter bör vara nog för att inse vigten af deras förnyade bekantskap.

I Arabernas äldsta historia spela Himjariterna (äfven kallade Homejriter, men efter en felaktig vokalisering) i södra Arabien, deras rike och språk en betydande rol. De hafva ock i christendomens första annaler intagit sin plats. Allmänneligen har man hittills trott, att både folk och språk försvunnit från jorden; och en Silvestre de Sacy till och med förtviflade, att någonsin få reda i de dunkla och förvirrade berättelser, hvilka Arabiska författare rikeligen lemnat oss om denna nation, som före Islams uppträdande beherrskade en stor del af halfön. Ty de Araber, som härom förmäla, hafva sjelfva ej rätt vetat hvad de anfört, utan fortplantade endast det, som de af tradition hade sig bekant. Om Himjaritiska språket och skriften kände de så litet, att allt, hvad de funno tecknadt med för dem obekanta skriftdrag, benämndes af dem Himjaritiskt, eller, som alfabetet brukar kallas, Musned. Fulgence Fresnel, nu mera Fransysk Consul i Mokha, utmärkt för sitt nit och sin snillrikhet i allt, som rörer Arabernas litteratur och historia, hade, efter grundliga språkstudier och inhemtad vidsträckt kännedom af denna nations äldsta häfder och geografi, fattat sitt beslut att på ort och ställe söka ljus öfver ännu outredda ämnen, samman-

hängande med Arabiska stammarnes hem och lefnad före Muhammed. Af en lycklig händelse sammanträffade han i slutet af år 1837 uti Djidda med en man, börding från Jemen, vid namn MUHSIN, hvars fader till professionen var sjöröfvare och modren af en beduinstam, som nomadiserade i de trakter, der Himjaritiska väldet fordom hade sitt förnämsta område. Sjöröfvaresonen talade ett språk, som var fullkomligt obekant för F., men snart af honom igenkändes såsom en Semitisk munart. Dess tydliga likheter i ord och former med Ethiopiskan, och stället der det talades, ledde genast F. till den tanken, att han här upptäckt en qvarlefva af Himjariternas språk. Den flitige Fransosen stadnade ej vid upptäckten. Ur MUHSINS mun samlade han nu ifrigt ord, former och talesätt, och uppsatte slutligen ett, om ock ofullständigt, dock högst förtjenstfullt utkast [1]) till en Grammatik öfver detta språk, hvilket F. tillsvidare benämnde *Ekhkili*; ty så kallade MUHSIN de ädla af den stam, från hvilken han på möderne härstammade, då *Dhahari* deremot var namnet på de vanbördige. Till sin grund är detta språk A r a b i s k t; men skiljer sig redan i elementerne betydligt derifrån. *Ekhkili* behöfver nemligen 36 konsonanter för att uttrycka sina olika ljud, och således 8 mera än Arabiskan, som dock i detta afseende är rikt nog. Med samma mångfald i former som detta förenar *Ekhkili* äfven alla dess fördelar, och har dessutom det egna, att i verbet öfverallt kunna uttrycka dualförhållandet med vexlande former. Med rätta anses detta som ett bevis för språkets uråldriga karakter; ty med tiden förnötes oupphörligen mångfalden, språken förenklas, som det heter, men förlora ock derigenom sin ursprungliga prägel. Mängden af konsonanter, som ännu finnas qvar, kan oek anföras till bestyrkande af *Ekhkilis* bibehållna rikedom; det öfverträffar häri till och med Sanskrit. Å en annan sida går det nära till Ethiopiskan — liksom *Ekhkili*, en sydlig gren af den stora Semitiska stammen —, och har dessutom bevarat både ord och betydelser, som blott kunna återfinnas i — Hebreiskan. FRESNEL, som hufvudsakligen fästade sig vid olikheterna språken emellan,

---

[1]) Detta utkast är infördt i *Journal Asiatique* för år 1838.

har velat uppföra *Ekhkili* såsom en fjerde hufvudafdelning inom Semitiska språken, jemte Arabiskan, Arameiskan och Hebreiskan. Det behöfver knappt nämnas, att detta språk i sitt närvarande skick saknar all litteratur i egentlig mening; Muhsin kände ej ens någon, som kunde skrifva. Men i sammanhang dermed står en nyligen gjord upptäckt af stenskrifter, som på ett lysande sätt bekräftat F:s förmodan om identiteten mellan *Ekhkili* och det fordna Himjaritiska språket. Ungefär vid samma tid, som F. riktade filologien med ett nytt språk, funno några Engelska officerare, förnämligast Löjtnant Wellsted, på olika ställen i S. Arabien, såsom Mareb, Sabas urgamla hufvudstad, Sana o. s. v. flera stenar med inskrifter af en dittills okänd bokstafsskrift. De blefvo undersökte af tvenne berömde Tyska lärde, Professorerna i Halle Gesenius och Rödiger, som oberoende af hvarandra kommo till den slutsats, att dessa monumenter voro lemningar från de fordna Himjariterna, och att skriften vore den forntida Musnud. Stenarne funnos alla inom den region, der fordom Himjariterna herrskat. Skriften egde ett afgjordt tycke med de äldsta bekanta Ethiopiska alfabeter, sådana de förekomma äfven på stenmonumenter. Efter flera jemförelser lyckades det slutligen desse lärde, att utreda äfven här ett alfabet, och inskrifterna kunde tolkas medelst Ethiopiskan, Hebreiskan och — *Ekhkili*. Gesenius har till det mesta godkänt F:s forskningar. Likväl vill han ej antaga Himjaritiskan, såsom en fjerde hufvuddialekt; han hänför den till den Arabiska, och anser den såsom grundvalen för såväl Ethiopiskan som Amhariskan. Det är således ej något tvifvel underkastadt, att ju F. anat riktigt, och hans nit, på detta sätt erkändt och äggadt, skall ej låta afskräcka sig af de många svårigheter, som sätta sig emot en resa till en verldstrakt, hvilken i visst afseende kan kallas en terra incognita, ehuru den varit vida berömd från Salomos tid till Toba's dagar.

---

*) Gesenius har i *Hallische Litteratur-Zeitung* för år 1841 redogjordt för sina forskningar. Rödiger har i en serskild skrift, tryckt s. å. meddelat sina.

Det är en erkänd sanning, att inom Österlandet, mera än annorstädes, herrskar status quo, dock ej i politisk mening. Redan naturen har der i så många fall satt nästan oöfverstigliga gränsor för förändringar, och politiken må der, som öfverallt, skifta och byta, det gamla står dock qvar och trotsar till och med tiden. Äfven språket synes der föga flyttbart, och lefver ännu sedan årtusenden hufvudsakligen inom samma landamären. Och ehuru Islām med sin lära kringfört Kureischiternas arabiska munart, har den dock lika litet här förmått utöda de infödda språken, som i norra Afrika Berbernes mångfaldiga dialekter. Nedstiger man från det Höga Asien till Persiens vestra platåland, så befinner man sig der midt i Kurdernas vilda bergland, vid Diyala floden (fordom Delas) på språkgränsen för trenne himmelsvidt åtskildà tungomål. Norrut herrskar Turkarnes, i öster det Indogermaniska (till hvilket Kurdernas redan hörer) och i vester möter det Semitiska. Detta sednare, deladt i flera dialekter, var utspridt öfver den stora landsträcka, som vi kalla Syrien och Arabien, och hade i Ethiopiskan äfven till östra Afrika sändt en gren. Nu mera har det mer och mindre blifvit omgjutet till arabiska. Några torftiga qvarlefvor af de öfriga dialekterna, den Samaritanska i Nablūs, Zabeiskan i vestra Persien, och Amhariskan, en afart af Ethiopiskan, uti Habesch, bevisade väl, att ännu allt ej var fullkomligt undanträngdt af den måhända sednast utbildade dialekten; men allt egentligt lif inom de Semitiska språken var dock öfverflyttadt till Arabiskan. Af de öfriga hade det Arameiska längst stått emot det Arabiska inflytandet. Det hade en fast hållpunkt i christna religionen, hvars kyrkospråk det hade blifvit nästan öfverallt i Orienten; såväl Maroniter, som isynnerhet Nestorianer och Jakobiter hafva beständigt användt Syriskan icke blott såsom religionsspråk, utan äfven såsom lärdt språk, ungefär som Latinet begagnas i Occidenten. Dess litteratur var tillräckligt rik, för att städse bibehålla de ädlares deltagande, och språket sjelft hade på Arabiskan utöfvat ett betydligt inflytande. Icke desto mindre måste Syriskan draga sig allt mera och mera undan, och syntes sluteligen såsom lefvande språk till den grad försvunnen, att man

allmänt nekade dess tillvaro såsom sådant. Förgäfves hår den uppmärksamme Niebuhr [3]) anfört, att Syriskan talades i byar kring Mosul; förgäfves hafva efter honom flera resande lemnat samma intyg; de hafva alla af Orientalisterna blifvit affärdade med "okunnighet om språket," en sak, som tyvärr ej kan förnekas hos mängden af äfven nyare resenärer. Tvisten är nu sliten och Syriskan har åter uppträdt bland antalet af lefvande språk [4]). I samma trakt, der vi nyss omnämnde den nordliga språkgränsen för de Semitiska tungomålen framgå, hafva långväga Missionärer Dwight, Smith och Grant från nor-

---

[3]) Se till ex. sid. 352 i 2:dra delen af hans resor.

[4]) Prof. Winer i Leipzig nekar dock ännu, uti sin år 1842 utgifna *Chaldäische Grammatik*, detta faktum. Detta förefaller mig obegripligt, då han bor så nära Halle, hvarest Rödiger sedan 1838 varit sysselsatt med Nysyriskan. Under mitt vistande i London hösten 1837 träffade jag i Ostindiska huset en lärd man från det gamla Baghdad. Han var Christen och hette Christian Rassam. Såsom der i landet brukligt är, hade han tillbragt sin barndom i öknen hos en beduin-familj, och hade sedan fått en bättre uppfostran. I Kairo hade han grundligt studerat Arabiskan, och hade der grundlagt bekantskaper, som sedan förde honom till England, vid hvars missionsverk han var anställd. Sitt modersmål kallade han Chaldeiska. Detta väckte naturligtvis i hög grad min förvåning. Af en händelse låg ett Nytt Testamente på Syriska framför oss, och då jag frågat om han kände detta språk, erhöll jag till svar: "detta är mitt modersmål," hvarefter han läste derur flera ställen ledigt och med ett behagligt uttal. Det är bekant, att de Nestorianer och Jakobiter, som förenat sig med Romersk Katholska kyrkan, af denna kallas Chaldeiska Christna; troligen var detta anledningen, hvarföre han kallade sitt Syriska språk, Chaldeiska. På min begäran skref Rassam ett par rader af sin Chaldeiska, och dragen likna mycket den Karschuniska äldre Syriska skriften. Han försäkrade mig, att rundt omkring i hans födelsebygd talades Chaldeiska af de Christne. Stadd på en resa i Missionens angelägenheter, lemnade Rassam straxt derefter London, och det blef mig ej förunnadt att vidare återse honom.

Då jag några veckor sednare berättade Rassams uppgifter för den lärde Quatremère i Paris, ville han ej sätta tro dertill. Men kort derefter fick han ett par timmars besök af Rassam sjelf, som öfver Paris tog vägen åt Orienten; och Quatremère blef således öfvertygad om Syriskans fortfarande lif, och följande året utgaf Rödiger sina underrättelser om detta språks återfinnande i *Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*.

ra Amerika och Tyskeh Höskuk på olika tider och ställen gjort bekantskap med ett helt folk, hvilket ännu i dag talar Syriskan såsom modersmål. Denna högst intressanta nation bor i Kurdiska bergen, kring Urmiasjön, och i det så kallade Hakari området. Den bekänner sig till Christendomen, enligt Nestorii grundsatser; ty ståndaktigt hafva alla katholska missionariers försök att återföra dessa Nestorianer till den "enda saliggörande kyrkans" sköte blifvit afslagna. Folket är fritt, styres af sin patriark, som har sitt hufvudsäte i Djulamerk; det bildar en ansenlig christen stat, omgifven af idel Muselmänner, och kan ställa öfver 10,000 man i fält. Så väl det vilda landet, som dessa Kurders af nödvändigheten och läget framkallade röfvarelika lefnad, har kunnat hindra Islams anfall, och sedan århundraden hafva dessa bergsboer trotsat eröfrares härar. Ännu känner man föga eller intet af deras historia; men samme män, hvilka här nitälska på ett verkligen upplyst sätt till spridandet af Christendomens ljus, skola väl innan kort äfven härutinnan skaffa upplysningar, likasom de redan öfver språket kommit till flera resultater, sedan innevånarne blifvit öfvertygade, att de ej voro spioner. Det nysyriska språk, som talas af dessa bergsboer, står till den äldre Syriskan i samma förhållande, som Arabiska vulgärspråket till skriftspråket. Ehuru den ursprungliga formen genast igenkännes, har den dock mycket blifvit förändrad genom granskapets inflytelser, och Kurder, Araber samt Turkar hafva småningom hit infört flera ord och talesätt. Likväl har detta yttre inflytande varit mycket olika, och Nysyriskan talas och skrifves derföre mer och mindre rent. Minst blandadt förekommer den i och omkring Djulamerk. Man har trott sig finna flera dialekter — det torde dock vara för tidigt att härom fälla något omdöme. Presterna föra sin correspondance på detta språk, med en skrift, som liknar Estranghelo, och använder till vokaltecken, ej de grekiska, som vanligen brukas i Europeiska tryckerier, utan de äldre, af punkter bestående. Utom liturgier, kyrkosånger och bref känner man ännu icke någon slags litteratur för Nysyriskan, och det är högst sannolikt, att den lilla kultur, som här finnes, endast tillhör Presterna. Missionären Doktor Grant, som i egenskap af lä-

kare kunnat resa med säkerhet i detta land, har först af alla Vesterlänningar kunnat framtränga ända till Djulamerk år 1840, och lemnar i en nyss utkommen beskrifning öfver sin verksamhet derstädes högst intressanta underrättelser om denna hittills föga kända del af verlden [5]). Han anser detta folk, serdeles den så kallade Tijari stammen omkring Djulamerk, för det mest oberoende i hela Österlandet. En krigisk anda lifvar alla, och de äro en skräck för sina vekligare grannar, de Muhamedanska Kurderna. Af misstroende hafva de ofta tillåtit sig stora grymheter. Boskapsskötsel utgör deras näringsfång och landet flyter af mjölk och honung. Tillgängliga för upplysning, önska de ingen ting högre än att få sluta sig till någon mägtig christen stat. Måhända har Försynen ämnat detta i en vrå af jorden undangömda folk till ett redskap för att föra menskligbetens talan i de olyckliga länder af Asien, der ett tillstånd af upplösning synes herrska, likamycket af svaghet, som af okunnighet.

På de yttersta norra och södra gränspunkterna af Semitiska språkens urgamla hemland har således inom en kort tid ett nytt lif börjat röra sig inför våra blickar. Icke språkforskaren ensam, hvarje bildad menniska är härvid interesserad. De språk, som sålunda ånyo intagit plats bland lefvande, tillhöra nationer, fordom innehafvare af en hög bildning, som väldigt verkat på sina omgifningar, och efterlemnat många minnesvårdar af sin kraft och sitt snille. Dessa nyare upptäckter hafva äfven väckt de lärdes uppmärksamhet på hittills mindre aktade studier; de hafva ytterligare lifvat den vexande kärleken för Österlandet och dess språk, och skola utan tvifvel leda till många herrliga resultater.

Tornberg.

---

5) A. Grant, *a residence among the Nestorian Christians, settled in Ooroomia*, Lond. 1841.

ÖFVERSIGT AF DEN NYASTE LITTERATUREN.

THEOLOGI.

[61] Strauss-litteratur inom Sverige.

(Forts. fr. Frey H. 6.)

(15) Om Straussiska mythbildningen. Theologisk granskning af *J. Müller*, Theol. Prof. i Halle. Med företal af *C. E. Fahlcrantz*. Stockholm, Z. Hæggström 1842. XXVI och 78 sidd. 8:o. (Priset: 24 sk. B:ko).

(16) Om grunderne för Bibelns utläggning, med hänseende till dagens theologiska strider, af *Lars Landgren*, Theol. Cand. och Rector vid Hudiksvalls Högre Lärdoms-Skola. Upsala, Wahlström & Låstbom, 1842. (W. Hörlins förlag). 55 sidd. 12:o. (Priset: 16 sk. B:ko).

N:o 15. Öfversättaren af tvenne Ullmanns motskrifter mot Strauss hade i företalet till dessa lofvat en öfversättning af Müllers kritik, hvilken, äfven i Tyskland utgifven i förening med Ullmanns första, synes med denna höra tillsammans. Detta löfte uppfylles nu. Müllers skrift har af sitt förnämsta innehåll (sid. 25—78) fått sin titel: den undersöker S:s begrepp om myth och mythbildning, och visar dess haltlöshet. Den förråder i bildning och öfvertygelse en med U. gemensam karakter, såsom dennes också benägen till eftergift i enskilda punkter.

Äfven till denna skrift har Dr F. lemnat ett företal, som hufvudsakligen sysselsätter sig med försvar af den stränga dom, hvilken i företalet till U:s skrifter fälldes öfver Strauss och Straussianerne. Den försvaras, så väl i hänseende till sjelfva omdömets rättvisa, som till billigheten af dess skonlösa uttalande. Den förra grundar Förf. på "sitt studium af mannen i hans skrifter och handlingssätt," och fordrar med skäl samma aktning för sitt omdöme, som han förklarar sig villig att bevisa de olika tänkandes. Billigheten åter deraf, att denna dom äfven blifvit öppet utsagd, grundar Förf. derpå, "att

han tror den Straussiska autoriteten ega en för mängden vida verksammare kraft, än sjelfva vetenskaplighetens sken. — Den högaktades meningar utöfva redan såsom hans ett helt annat välde, än den missaktades eller misstroddes."

Man har hört S:s anhängare eller fogligare motståndare åberopa sig ädelheten af mannens karakter som ett bevis på renheten i hans afsigter, stundom äfven på det för gudsfruktan och sedlighet oskadliga i den saks seger, hvilkens härold han är. Desse hafva dömt efter hvad de ur det enskilda lifvet trott sig varseblifva. Andre, hufvudsakligen dömande efter skrifternas vittnesbörd, hafva vunnit och uttalat en motsatt öfvertygelse. Tankarne äro åtminstone delade — (knappast likväl de bättres om det ovärdiga i de företeelser, som detta företal omnämner): — dermed är auktoriteten fallen.

Man kan ej såsom allmän regel uppställa den sats, att en religions- och sedolära måste genom sin verkan bevisa sin sanning och sitt värde; ty dess verkan kan hindras af omständigheter, som ligga utom denna lära. Men regel måste denna sats vara för den, som med skapande eller väldigt omskapande kraft vill bestämma religionens och dygdens sanning. Sjelf måste han närmast vara fattad af den heliga magt, som för honom sig uppenbarat. Hans lif måste således kunna kallas till vittne för eller mot hans lära.

N:o 16. I ett friskt och kraftfullt språk, utan att noga väga uttrycket, bekänner Förf. sin öfvertygelse om förhållandet mellan den christliga tron och den s. k. spekulationen. Ställd på den orthodoxa christendomens grundval, genom egen forskning hemmastadd inom theologiens och philosophiens områden, dömer Förf. strängt öfver den art eller afart af den sednare, som i Straussianismen angripit christendomen. Den granskas under rubrikerna *Gud*, *Synd*, *Försoning*, *Evigt lif*, utan att vetenskaplig bevisning kommer i fråga. — Ett prof må anföras: "Alla vetenskaper reformeras och framskrida, hvarföre skall då Theologien ensam förblifva i sitt stationära skick? Detta är en lika löjlig som allmän fråga. Jag har också länge undrat, hvarföre vi icke kunnat få en ny sol, utan måste åtnöja oss med det triviala skådespelet, som den gamla erbjuder; men vid närmare besinning så må hon ändå stå qvar; ty händelsen kunde ju göra, att vi finge något sämre i stället. Hon bär i alla fall likasom tron Guds ljus kring sin strålande hjessa, hvilket ingen menniskohand röfvar derifrån och ingen menniskokonst ersätter. (S. 55).

L. A. A.

SPRÅKVETENSKAPER.

[62] Propheten JESAIA från Grundtexten öfversatt och commenterad af *H. G. Lindgren.* Förra häftet. Upsala 1842. 112 sidd. 8:o. (Priset: 40 sk. B:ko).

I likhet med en år 1831 utgifven metrisk öfversättning af JOB, framträder äfven den Konungslige Siaren, iklädd den Grekiska fyrfotade jambens bojor. Det tvång, som Öfvers. härigenom pålagt sig, har ej i ringa mån ökat de många svårigheter, som vid hvarje steg möta tolkaren inom denna kanske svåraste af Hebreernas skrifter. Det är således ännu en förtjenst till, att ändå hafva klart återgifvit bokens innehåll, som ofta är det dunklaste af allt det dunkla, vi finne hos propheterna. Fördomsfrihet, grundlig forskning, kärlek för sitt ämne och välde öfver språken, så originalets, som öfversättningens, se der de anspråk på uppmärksamhet, hvilka Hr L. nedlagt i sin JESAJA. Före arbetets afslutande tillhör oss emedlertid intet omdöme, och vi uppskjuta till dess granskningen af denna välkomna skrift — välkommen för L:s talrika lärjungar, — välkommen för alla dem, som önska se äfven hos oss orientaliska filologiens resultater tillämpade vid bibeltolkningen, — och sluteligen välkommen för ref., som anser sig lycklig att kunna anmäla en skrift, som icke behöfver något bättre förord än Författarens namn. Det hittills utkomna häftet går till 22 Kap:s 8:de vers. Under öfversättningen äro mångfaldiga upplysningar för innehållet, språket och historien meddelade. Ref. ville i detta afseende önska, att öfvers. sparade mindre på dessa noter. Hr L. har velat lära — det är tydligt, och vet af flerårig erfarenhet, att på detta gebit läsaren behöfver all möjlig handledning. — NB —

[63] The prose or younger Edda commonly ascribed to Snorri Sturluson translated from the old Norse by *George Webbe Dasent, B. A. Oxon.* (Baccalaureus Artium Oxoniensis). Stockholm, Norstedt and Sons 1842. VIII o. 115 sidd. 8:o. (Priset: 1 R:dr 16 sk. B:ko).

Menniskornas blickar hafva städse med förkärlek varit riktade på forntiden, dess religion, seder och bruk. Till en början sysselsatte sig de lärde endast med den s. k. klassiska tiden; och man gjorde detta med en sådan frenigång, och arbetade sig till den grad in i Grekers och Romares sätt att

tänka, att man, i likhet med desse, kallade allt **barbariskt** (främmande), som ej rent af hörde till dem — till och med **egna** förfäders forntid; hvilken till följe häraf ansågs ovärdig att behandlas af en lärd penna. Men tiderna förändrades småningom i detta, som i så många andra afseenden, och äfven denna tid började taga ut sin rätt och fästa uppmärksamheten. I första början, det är sannt, blott så till vida, som man hoppades att härleda Grekers och Romares ursprung från Germano-Skandinavisk rot, eller tvärtom. Man begick i första ifvern stora, nästan löjliga, misstag; men det var i alla fall en början, och sedan man väl kommit sig in i saken, kunde det icke dröja länge, innan sanningen framstod i allt klarare ljus. Det var med detta, som med allt, åtminstone allt utan ondt uppsåt företaget, menskligt arbete; **något** godt medför det alltid. Man insåg derföre slutligen, att de nord-europeiska folken lika litet stodo i förhållande af fäderne- som barnafolk till de syd-europeiska (thrakiska), utan snarare af brödra-folk, och att beggedera hade att söka sitt gemensamma ursprung någorstädes öster ut, i Asien. Sedan man en gång kommit på denna punkt, hafva de lärde börjat behandla hvart och ett lands och folkslags urtid och fornhäfd mera fördomsfritt.

Vi finne, att det synnerligen är de protestantiska europeiska folken, som först hafva beträdt och lyckligast fortgått på denna bana. Ibland Skandinaver var det väl vår store Joh. Ihre, som egentligen först höjde sig till den renare åsigten i vidsträcktare mening; ehuru äfven han stundom återföll till den äldre. Efter hans tid hafva vi, bland oss, förnämligast Danskarne att tacka för det mest nitiska och med största framgång belönta forskandet i vår fornlära. På detta fält stå främst namnen Worm, Nyerup, Rask, Finn Magnusen, Grundtvig, m. fl. — Men äfven Engelsmännen hafva med stor framgång bearbetat och upplyst sin forntid, både i afseende på den odling, som då fanns, som ock i afseende på sjelfva språket. De hafva haft ett rikare fält för sina forskningar, än vi, i det deras fornlitteratur — den Anglo-Saxiska — är ojemnförligt mycket rikare, än den Skandinaviska: ja, kanske den rikaste, något Germ.-Skand. folk besitter. De hafva nemligen den stora lyckan att ega i behåll snart sagdt **hela** sitt, så att säga, närmaste fornspråk [1]). Dock, i ett afseende äro

---

[1]) Anmärkningsvärdt är, att, oaktadt Anglo-Saxiska språket är oss bekant ifrån en flere århundraden tidigare period, än vi känna det Isländska eller Norræna-språket, det förra likväl bär de tydligaste spår af ett vida större förfall och en mer genomgripande förändring, än det

vi Skandinaver bättre lottade än Engländarne (äfvensom Tyskarne). Då vi nemligen hafva nästan lika god reda på våra förfäders **hedniska** religion eller afgudalära, som på den Grekiska mythologien, så hafva deremot Anglosachsernas ättlingar en högst ofullkomlig kunskap om sina förfäders.

Orsaken till dessa begge förhållanden, — Engelsmännens rikedom i förra hänseendet och brist i det sednare, — är troligen en och samma: christendomens tidiga införande hos dem, omkring 3—400 år förr än i Norden [2]). Ty med christendomen uppkom så väl håg för vetenskapligt samlande och bevarande af det, som då ansågs för godt, som ock lust och bemödande att utrota alla hedna minnen. Den förra har man att tacka för författandet och skyddandet af många Anglosachsiska fornskrifter, ehvad de rörde öfversättningar af de heliga skrifterna och munklegender, eller det skriftliga uppsättandet af lagböcker och krönikor; och de sednare för det nästan fullkomliga utrotandet af allt hvad som angick deras hedniska gudadyrkan. Att detta sednare isynnerhet så väl lyckats, har väl äfven till en del sin grund i den längre tiderymd, under hvilken förstörelsen kunnat fortgå.

När således Engelsmännen vilja hafva reda på sina förfäders religiösa tro och dermed sammanhängande saker, se de sig tvungna att vända sig till oss, deras stamfränder, för att få upplysning om det, hvarom egna fornhäfder intet hafva att förkunna. Den stora likhet, som råder emellan begges våra fornspråk och öfriga bekanta sedvänjor, samt våra förfäders långvariga grannskap i boningsorter och mångfaldiga förbindelser, gör det ock allt för troligt, att deras afgudalära i hufvudsaken varit öfverensstämmande: derom vittnar ock det ringa, som Anglo-Sachsiska häfder i detta afseende hafva bevarat intill våra dagar. Det blir derföre alltid af vigt för dem, att lära känna våra förfäders hedniska tro, och härtill är närvarande öfverflyttning på Engelska språket af en utaf våra förnämsta urkunder ett värderikt bidrag.

Denna öfversättning utgör blott förra hälften af den af Rask under gemensam titel utgifna *Snorra Edda ásamt Skál-*

---

sednare; alldenstund vi redan hos Anglo-Sachs. finna större delen af böjningar och genus-ändelser bortnötta och utdöda, som hos Isl. ännu fortlefde i en långt sednare tid, ja ännu fortlefva. I ett annat afseende åter bär Anglo-S. en äldre pregel. Den har nemligen i orden bibehållit en mängd mellanliggande vokaler, som tvifvelsutan äfven funnits i Isl., men blifvit förlorade: t. ex. *Byrig*, Isl. *Borg*; *Seofon*, Isl. *sjau*, sju; *Hafoe*, Isl. *Haukr*, hök; *Haligan*, Isl. *Helga*; m. fl.

2) Ethelbert, konung i Kent, döptes år 597 e. Chr.

da; men Öfvers. säger i sitt företal, att han fremdeles ämnar utgifva äfven den sednare hälften eller *Skálda*, hvarmed då kommer att följa en förklarande "Index" öfver namnens betydelse i begge.

Hvad nu serskildt ifrågavarande arbete vidkommer, ämnar ref. först framställa en och annan lätt anmärkning, synnerligast mot några små oegentligheter i sjelfva öfversättningen, ehuru dessa både äro ganska obetydliga och verkeligen svåra att finna, för att sedan säga några ord om arbetet i allmänhet. — Fastän Öfvers. synes helt och hållet hafva följt den Rask'ska upplagan, så faller dock genast i ögonen, att han gjort en omställning af afdelningarnes inbördes ordning. De förekomma här i denna följd: "*Gefiun's Ploughing*" och "*Gylfi's Mocking*" (*Gylfa Ginning*), "*Bragi's Telling*" (*Bragarædur*), derefter "*Foreword to the Edda*" och "*Afterword to Gylfi's Mocking,*" samt "*Afterword to the Edda.*" Ref. kan för sin del knappast annat än gilla detta, och biträda, hvad Öfvers. till försvar för sitt förfaringssätt yttrar, nemligen, att han icke dragit det i betänkande, "partly because they are plainly of a later age, but chiefly because he is desirous to save the reader from falling, at the very threshold, into those false conceptions concerning the nature of the Asa in the old Norse Mythology, with which the Foreword in question is filled." Svårare torde vara att inse den tillräckliga grunden, hvarföre han, under en serskild titel (*Gefiun's Ploughing*), har afsöndrat första paragrafen ifrån *Gylfa Ginning*. — Vid öfversättningen har han lagt sig vinn om, att få den så trogen och ordagrann som möjligt: "his aim being to make a translation, not a paraphrase", säger han. Den är också ganska trogen och väl lyckad; såvidt ref. kan döma af mångfaldiga med originalet jemnförda ställen, utan att likväl detta skett ord för ord hela arbetet igenom. Öfvers. har dock i denna trohetsifver möjligen gått något för långt, då han, som det synes, endast för att komma urtexten så mycket närmare, tillåtit sig att begagna en mängd Engelska fornord, eller förengelska, några rent Isländska, hvilka torde blifva svåra nog att öfversätta för hans landsmän. Härutinnan har han till och med stundom gått längre, än sjelfva Bosworth, denne djerfve upplifvare af en otalig mängd fornengelska ord. (Jfr dennes med den utomordentligaste lärdom och flit utarbetade Anglo-Sachsiska Lexikon).

Så förekommer, p. 1 m. fl. st., "*the had spaedom,*" Isl. *þeir harfdu spádóm*, de hade spådomsförmåga; ordet finnes icke ens i Anglo-Sachs. p. 9, "*y-shapen,*" Isl. *of-skaupat*, och p. 17, "*y-hidden,*" Isl. *í-fólgit;* desse äro väl ock ovanliga Engelska uttryck? det senare borde i samma anda på Svenska

heta: i-gömd; — p. 16, "*Svarins cairn*", Svarins hög, förmodligen detsamma som Anglo-Sachs. *carr*, klippa; — p. 19, "*rule the weirds of men*", Isl. *rápa orlœvgum manna*, råda för (el. utstaka) menniskornas öden; ordet *weird* är kanske bildadt efter Anglo-S. *weordan*, varda? — p. 24 står likasom i texten "*Geirröpar*", gen. sing., för *Geirröpr*, nom. s.; — p. 25, "*Mo*", Anglo-S. *Má*, Isl. *Of*, mer än, derutöfver, är väl ock ett föråldradt ord, åtminstone brukas det icke af Bosworth. — Originalets ord, vid beskrifningen på Hels boning, äro: *Gánglati (heitir) prællin*, *Ganglavt ambatt*, den Gånglate (heter) trälen, den Gånglata trälinnan: detta är p. 33 öfversatt med: "*Gánglati (hight) her thrall Ganglöt her maid*", hvarvid dock Öfvers. för egen del tillagt: "(the can scarce creep for sloth)"; det tillagda står väl inom parenthes, men då föröfrigt inga sådana upplysningar förekomma, så förledes man att tro det tillhöra texten; äfvenså torde "maid" närmare uttrycka det Sv. flicka, piga, än trälinna; — att öfversätta, p. 34, Isl. *stórsmípi* med "*great smithswork*", är väl mera efter ordet, än efter meningen, alldenstund det Isl. *smidr*, som man vet, ej allenast betyder smed, utan snarare konstnär i allmänhet, till och med författare: derföre heter ock det Sv. smed på Isl. egenteligen *járnsmidr*; och således torde det vara rättast att öfversätta *storsmídi* med stort konststycke, opus dædaleum; Rask har endast: "starkt band". — Isl. *dyn kattarins*, kattstegs-dån, motsvaras ej, p. 35, af "*footfall of cat*", hvilket snarare betyder: en katts stapplande; längre ned är dock Isl. *dynr* rätteligen öfversatt med "*din*"; — p. 39 är det Isl. ordspråket: *at syn sè firir sett* öfversatt med: "*syn is set against it.*" Då ordet "*syn*" så till sägandes här bildar en ordlek, som våra förfäder så mycket älskade, hade det hordt öfversättas med: förnekning, åtminstone inom parenthes; Rasks öfversättning: "nekande är tillåtet" är till och med mindre lyckad, än Öfv:s. Det anförda stället öfversättes ordagrannast sålunda: "Derföre är det ett ordstäf, att ett hårdnackadt förnekande (eller Gudinnan Syn) är satt emot, när någon nekar." — P. 50 står: "*many cunning spells*", hvilket skall motsvara Isl. *allmikil fiölkyngi*, storkraftig trolldom; bättre hade varit, om här brukats *witchcraft* eller *sorcery*. — Den betydelse af kunna, förstå, som Öfvers., p 57, gifver ordet *to ken* (Isl. *kunna* Anglo-S. *cunnan*) är väl knappast nu den vanliga i Engelskan, der det betyder se, märka, igenkänna (Isl. *kanna*); hvaremot den förra betydelsen rättare återgifves med Engelskans *to can*. — P. 75, der det talas om Hels "torra tårar", är textens *Balldr bálsarar* öfversatt med "*Baldr's balefire*", Balldurs bål-eld. Rask har helt knapphän-

digt: död, hvilket mer än allt annat bevisar, huru svårtydt ordet är: bål-eld kan det icke gerna vara efter orden; men tillätes det att våga en djerf gissning, så kunde man förmoda, att det i stället borde hafva stått *bal-farar* (gen. sing. af *för*, resa), då det blefve bål-färd, döds-resa, — en omskrifning för död, med derpå följande bålbränning — i hvilket fall meningen vore lätt att uttaga. Men eljest blir det svårt att säga, hvad detta *-sarar* är för ett ord, då det icke lär kunna komma af Isl. *sár*, sår, smärta, emedan dels accenten fattas öfver *a*, och dels detta ord icke har någon kasus på *-ar*; — s. p. står "*Franangr*", i st. f. *Franángr* (af Isl. *frann*, glänsande, skimrande och *ángr*, trång ström, af *ángr*, adj. Tyskans *enge*, angustus, *ἐγγύς*); textens *fors*, fors, ström, är här återgifvet med "*force*", hvilket ord ref. i intet Engelskt eller Anglo-S. Lexikon funnit med sådan betydelse: kanske hade *stream* eller *waterfall* varit mera begripligt för Engelsmän. — Detsamma gäller om p. 76, hvarest denna mening förekommer: "*but when he (Loki) sees that it was a scant way to the sea*"; i texten står: *en er hann sér at skamt var till sævar*, men när han ser, att korrt (väg) var till sjön. *Här* har Öfvers. brukat ordet *scant* för dess förmodade slägtskap med det Isl. *skammr*, ehuru det förra betyder trång, knapp, karg, spål, parcus, och det sednare kort, brevis. Man skulle således nästan hellre kunna föreställa sig någon språk-slägtskap mellan det Eng. *scant* och Tyskans *Schande*, scandalum, än mellan detta och Isl. *skammr*; helst detta senare ord icke finnes i Anglo-S. — p. 80 äro verserna så ställda (förmodligen genom misstag af sättaren), att den, som ej är närmare bekant med originalet, lätt skulle kunna misstaga sig om deras inbördes ordning. Det vanliga är, då verser uppsättas i tvenne spalter, att man först läser den ena och sedan den andra ända till slut; men här bör man följa denna ordning: man begynner med första versen till venster, derefter bör den andra följa, som här står till höger, så öfvergår man till tredje versens förra hälft, som åter står till venster, och sist till den senare hälften af samma vers till höger. Detta förvillar så mycket mer, som man vid läsningen af versernas fortsättning, på den följande sidan (p. 82), bör gå i vanlig ordning, utan hoppande fram och tillbaka; — p. 83 är Isl. *liöra* (nom. *liöri*), som betyder gluggen i taket, hvarigenom, hos de gamle, dager in- och rök utsläpptes, öfversatt med "*loopholes*", pl., hvilket väl betyder gluggar, men ingalunda takglugg. Det är så mycket nödvändigare att utmärka detta, som det eljest ser besynnerligt ut, huru etterdroppar skulle kunnat "falla in (ned) genom gluggen" ("*falla eitrdropar inn of liöra*"), till

men för dem, som vistades i salen. Troligtvis har Öfvers. blifvit missledd af Rask, som begått samma fel: "Etterdroppar falla in genom gluggarna." Ehuru *lióra* både kan vara sing. och plur., menas väl här ändå det förra, emedan icke mer än en sådan takglugg fanns i hvarje hus. "*Skylight*" hade således varit bättre; — p. 89 har Öfvers. inom parenthes upplysningsvis tillsatt och, som det synes, utan tillräckligt skäl förändrat textens *lokarspánum*, dat. pl. till "*logaspænir*", nom. pl., förmodligen för att få det likare med Isl. *logi*, låga. Det är likväl troligt, att ordet snarare bör härledas från Isl. *loka*, lucka, och att det således möjligen häntyder på det ännu i dag, bland allmogen i Skandinavien, bibehållna bruket, att i ugns-luckan eller -gluggen hafva påtända spånor eller pärtor, för att upplysa qvällsarbetena. Dock, detta är blott en lös gissning. Säkert är emellertid, att Björn Halldorson har *loku-spænir*, med samma betydelse, icke *loga-spænir*. — Straxt nedanföre, s. p., står "*byrnie*", som skall motsvara brynja: detta ord finnes visserligen i Anglo-S., men hade minsta anledning varit för handen att återinföra det i Ny-Eng., så hade Bosworth troligen icke öfversatt Anglo-S. *byrn*, *byrna* med "*a garment of mail*", utan då heldre med *byrn* eller *byrne*, icke *byrnie*.

Som man finner, äro dessa hit och dit gjorda anmärkningar högst obetydliga; hvarföre ock ref. så mycket mer prisar Öfvers., som han icke kunnat anträffa några af större vigt. Och ändå torde kanske en del af dessa helt och hållet böra förfalla, då det för en utlänning städse blir svårt att afgöra, dels hvad som verkeligen är rent föråldradt i ett språk, dels huru långt en öfversättare kan våga gå i fornords återupplifvande, för att icke af sina landsmän blifva missförstådd: — sådant tillhör infödingen. Hvad ref. deremot med säkerhet kan vitsórda, är, att närvarande öfversättning är serdeles väl utförd, och att Öfvers. nästan öfverallt genomträngt och återgifvit originalets enkla anda med den största möjliga noggrannhet. Ja, stundom har han träffat denna vida närmare, än sjelfve Rask i dess Svenska öfversättning, hvilket måste lända honom till stor utmärkelse. Med ett ord, öfversättningen är till den grad trogen, att en Engelsman icke allenast derigenom får ett fullständigt begrepp om originalet, utan att han äfven, med denna hjelpreda, bör få lätt att på egen hand taga sig ut med dess läsning på grundspråket: naturligtvis förutsatt, att den af Öfvers. utlofvade ordboken öfver nomina propria tillika utkommer. Någon gång hafva väl dessa nomina propria blifvit öfversatta (t. ex. "*Hillogre*", *Bergrisi*; "*Rimegiant*", *Hrímþursi*, m. fl.) eller i parenthes förklarade (t.

ex. "*the twilight of the Gods*", *Ragnaravkr*; "*mind and memory*", *Huginn oc Muninn*, m. fl.), men det har skett sällan, efter ref:s tycke alldeles för sällan, och de stå merendels oförändrade. Enligt hvad man kan sluta af dessas stafningssätt, måste Öfvers. helt och hållet hafva följt den Rask'ska upplagan; ty stafningen är för det allramesta öfverensstämmande med dennas. Så har Öfvers. med stor noggrannhet efterbildat dess vacklande skrifsätt i sådana ord som *Balldr* och *Baldr*, och uttryckt ö-ljudet ömsom med *au*, *av* och *ö*, m. m, om hvartannat, liksom i originalet. Om detta alltid är rätt, då fråga är om att aftrycka en viss handskrift, så kan det dock sättas i fråga, om det blifver lika rätt att göra det i en öfversättning. Vid versernas öfversättning har allitterationen måst lemnas å sido, och naturligtvis äfven assonancen, helst åtminstone den senare alltid måste bli omöjlig att öfverflytta på ett sådant språk som Engelskan.

Att här utmärka något serskildt ställe, der öfversättningen vore mera lyckad, än annorstädes, blefve svårt, alldenstund den öfverallt är jemngod. Likväl kan ref. icke neka sig det nöjet, att för dem, som tilläfventyrs skulle vilja anställa en jemnförelse med originalet, anföra början af följande versifierade beskrifning på *Ragnaröckr* (p. 81); äfvenledes lemnar detta prof ett bevis för vårt påstående, att öfversättningen stundom är trognare än Rasks:

--- "so is it said in Völuspá:
"High blows Heimdallr,
the horn is aloft,
Odin speaketh
at Mímir's head,
shaketh Yggdrasil's
ash straitstanding,
groaneth the old tree;
but the giants is loose."

"What is't with Asa?
what is't with Elves?
roareth all Jötunheim,
the Asa are met;

Dwarves are howling
before their stonedoors,
witty in rockwalls;
are you wise yet or what!

"Hrymr drives east fro
holds his shield before;
Jörmungandr turns him
in giantmood,
the worm smites the waves;
but the eagle screams
the pale beak tears corpses,
Naglfar is loose"" etc. *)

Öfvers. klagar med skäl i företalet öfver bristen på ett fullständigt Isländskt lexikon, äfvensom öfver Bjöern Halldorsons otillräcklighet. Men han gifver tillika våra fornforskare den glädjande underrättelsen, att ett nytt sådant är under ar-

*) Verserna äro här ställda i sin behöriga ordning, hvilken de icke hafva i öfversättningen [se ofvan].

bete, med dessa ord: "May the Old Norse Glossary on which Mr. Cleasby is said to be at work soon appear. **)

C. Säve.

HISTORIA.

[64] Diplomatarium Dalecarlicum. Urkunder rörande landskapet Dalarne, samlade och utgifne af *C. G. Kröningssvärd* och *J. Lidén*. Första Delen. Stockholm, Nordströmska Boktryckeriet 1842. X och 312 sidd. med 2 lithogr. plancher. 4:o. (Pris 4 Rdr 16 sk. B:ko.)

För att erhålla en tillförlitlig och utförlig geografisk-statistisk beskrifning öfver fäderneslandet, erfordras i första rummet goda beskrifningar öfver dess serskilda provinser. Många försök till dylika special-topografier hafva utkommit, men få bland dessa äro hvad de kunde och borde vara Den väsentliga orsaken till deras ofullkomlighet är vanligen den, att författaren antingen saknat tillfälle eller icke gifvit sig tid att samla ortens skriftliga urkunder. Man har stundom nöjt sig med att endast ur landets allmänna historia och ur allmänt kända urkunder excerpera uppgifter om de tilldragelser och öfriga förhållanden, som tillhöra den serskilda provinsen, i stället att landskapsbeskrifningen i många fall borde kunna lemna bidrag och upplysningar åt bearbetaren af landets allmänna historia. Visserligen hafva vi egt och ega ännu många förtjenstfulla samlingar af urkunder till serskilda landskapers historia, men dessa bortgångna samlare hafva sällan haft tid, måhända icke alltid förmåga, att sjelfve göra bruk af de hopade materialierna, och derföre lemnat dem obegagnade åt kommande forskare, eller, — hvad som aldrig nog kan beklagas, och dock likväl alltför ofta varit händelsen — åt okunniga och vårdslösa arfvingar, som på ett oförsvarligt sätt förstört frukterna af deras mångåriga mödor. På detta sätt hafva dyrbara och fullkomligt oersättliga samlingar gått förlorade. Hvarje

---

*) I anledning af Öfversättarens yttrande i företalet, att han önskat tillägga till sin öfversättning facsimile af ett i Upsala Universitets bibliothek förvaradt manuskript af Eddan, men dervid mött hinder, som man snarare kunnat vänta i Vatikanen än i Upsala, har Red. gjort efterfrågan och fått den upplysning, att någon anhållan för sådant ändamål icke hos Bibliothekarien blifvit gjord.

Red:s anm.

samlare borde derföre göra sig en lag att i tid anordna om sina samlingars öde, och bereda dem en säker vård, antingen i något offentligt bibliothek, eller — hvilket ännu mera är att rekommendera — genom trycket göra dem tillgängliga för en större allmänhet, och sålunda säkrast rädda dem från förstörelse. Det är denna sednare utväg Hrr Kröningssvärd och Lidén valt, och de hafva derigenom förvärfvat grundade anspråk på sina landsmäns tacksamhet, icke blott inom Dalarnes, utan äfven inom fäderneslandets hela område. Ty man har med skäl kunnat vänta, att i en urkundsamling för Dalarne träffa mycket af allmänt värde för hela riket, t. ex. med afseende på våra bergverks historia och de vigtiga politiska hvälfningar, hvari Dalarnes allmoge vid mer än ett tillfälle uppträdt för att rädda fosterlandets sjelfständighet, — en väntan, som ingalunda blifvit gäckad af det arbete, hvilket här anmäles.

Denna 1:sta del, som börjar med ortens äldsta handling (från 1248) och fortgår till år 1522, innehåller 282 Nr. — Angående Kopparbergets äldsta historia har man icke många dokumenter i behåll. Denna brist är dock mycket naturlig, när man besinnar, att skrifkonsten i äldre tider mindre ofta anlitades, och att de andlige, de enda skrifkunnige, hade föga intresse vid grufarbetet, när man undantager Westerås Biskopars rättighet och anspråk på tionde och andelar äfven i denna näringsgren. Också är det i en presterlig urkund, det bekanta Skeninge Mötes beslut af den 1 Mars 1248, som Dalarne första gången nämnes; år 1288 d. 16 Juni (N. 2) förekommer Kopparberget (mons cupri), som då kallades *Tiscasioberg* efter sjön Tisken, första gången i skrift. Norebergs jern- och stål-berg (Norberg hörde i äldre tid till Dalarne) omtalas först i Riks-Marsken Torkel Knutssons bytesbref af år 1303. Ett för Svenska bergsbrukens historia högst vigtigt dokument är Konung Magnus Erikssons bekräftelsebref på Lübeckarnes *gamla besittningar och rättigheter* vid Kopparberget, dat. d. 10 Sept. 1344 (N:o 15), det äldsta, hvaraf man hemtar ett uttryckligt bevis för den meningen, att Tyskarne från äldre tid haft ett vigtigt inflytande på Svenska bergshandteringen. Birger Jarls förbund med Lübeckarne (1250 eller 1251), hvilket i Tillägget upptages (N:o 246), förnyar visserligen dessa borgares äldre privilegier i Sverige, men Kopparberget eller något annat bergsbruk nämnes icke, hvaremot der omtalas tull- och handelsfriheter, de vanliga föremålen för tvister och traktater med hansestäderna. Ref. befarar derföre, att de slutsatser Utgifvarne dragit af ordet *Sweñi* (sålunda rättadt af Lappenberg, i Sartorii *Gesch. der deutschen Hanse*,

i stället för *Sveci*, som förekommer i Sv. Dipl. N. 846, efter Dreyer, *Spec. jur. publ. Lubicensis)* icke kunna försvaras. Om *Sweni* skulle öfversättas med *Svenner* och anses utmärka en, i Sverige vid denna tid okänd, grad inom det gamla bergfrälset, så förefaller det besynnerligt, att Svenskarne, enligt samma dokument, skulle åtnjuta lika rättighet i Lübeck, der således ett dylikt bergfrälse skulle hafva funnits. Efter Ref:s tanka betyder Lappenbergs *Sweni* intet annat än Dreyers *Sveci*, d. ä. *Svenskar*, och meningen var således helt enkelt den, att de Lübeckare, som för längre tid bosatte sig i Sverige, skulle icke betraktas som utlänningar, utan som infödde Svenskar, hvilket tyckes följa af orden: *"volumus ut patrie nostre legibus utantur et regantur et Sweni de cetero appellentur."* Samma rättighet förbehölls äfven de Svenskar, som skulle vilja bosätta sig i Lübeck. — De äldsta kända privilegierna för Kopparberget, af Kon. Magnus Eriksson, utfärdade den 17 Febr. (Utg. hafva orätt satt den 24) 1347 (N:o 16) äro märkvärdiga, icke mindre för språket än innehållet. Förut oriktigt aftryckta i samlingen af bergverks-förordningar, äro de här återgifna, dels efter originalet, som ännu, fastän illa medfaret, eges af grufrätten i Fahlun, dels efter en öfversättning på nyare Svenska i riks-registraturet för 1523—25. Detta privilegium innehöll dock hufvudsakligen blott en bekräftelse på ännu äldre stadgar, hvilka "varo borto firi vangømo þerræ mannæ som þøm i gømo skuldo haua", hvarföre bergsmännen "foro storlekæ viller at þøm ræt som berghit skulde byggiæs mæþ:" — De äldsta privilegierna för bergsmännen på Noreberg äro utfärdade af samma Konung Magnus den 24 Febr. 1354. Dessa båda dokumenter utgöra grundlagarne för Svenska grufrörelsen, och de följande regenternas privilegier, ända till och med K. Gustaf I:s, innehålla stadfästelse på desamma, antingen oförändrade eller med mindre betydliga modifikationer. — Det märkligaste bland de öfriga dokumenterna, som angå bergshandteringen, är otvifvelaktigt N. 53, *Riksens Råds förening med Drottning Margareta och Konung Erik, af den 20 Sept. 1396*, hvari stadgas, att kopparberget skall allt höra till Konungen och Kronan (Bo Jonsson Grips arfvingar hade år 1388 mottagit halfva kopparberget, halfva Dalarne, m. m. i pant; se N. 48, 49), utom tu par bälgor, "som Biskopen i Westerås ther nu opå hafuer." Månne icke Helgeandsholms mötes beslut, i fall detta verkligen hade varit fattadt, vid detta tillfälle skulle blifvit åberopadt? — Den anförda biskopens anspråk på tionde och andelar i berget upplyses af flera handlingar, bland annat af N. 90 (1440 d. 20 Jan.), der riksföreståndaren Carl Knutsson anmanar bergs-

männen på Noreberg och Skinsäckeberg (Skinskatteberg) att låta kyrkan och biskopen i Westerås njuta samma "frihet och privilegia i theres ægodela, som andra Riddara och frælsit niuther uppa theras godz", — "æpter thy Sverikes lagh uthvijsa, att een Krona ey ma andra Cronor minska eller aftaga."

Om Dalarnes förtryck under Danska! fogden Jösse Eriksson och uppresningen under Engelbrecht träffas här inga handlingar. De båda anförda namnen förekomma endast tillfälligtvis i ett par dokumenter. Man upplyses likväl, ur en anteckning af J. F. Peringsköld, att Engelbrecht i sitt vapen förde tre halfva liljor, satta två och en, i trekant, den understa liggande. Denna brist på skriftliga urkunder kan förklaras dels deraf, att det vid ifrågavarande tid gällde mera att handla än underhandla, dels deraf, att flera tidigare samlingar af dokumenter rörande Dalarne gått förlorade (jfr. förordet, p. IV.)

Deremot förekomma många, till en del förut otryckta, handlingar rörande oroligheterna under Carl Knutsson och Sturarne, äfvensom under åren 1521 och 1522, till det mesta bestående af skrifvelser från Borgmästare och Råd i Stockholm eller från den ena landsortens invånare till den andras. I synnerhet äro en del bidrag från Tuna kyrkas handskriftsamlingar och ur en i Stockholms stads archiv förvarad brefbok af stort värde. Man läser icke utan historiskt interesse i ett bref af den 10 April 1521 från Borgmästare och Råd i Stockholm en allvarlig uppmaning till Dalarnes invånare att icke deltaga "i det uradt och obestond som nogre ther oppe (i Dalarne) taghit sigh före, som är Gödstaff Ericsson med nogre flere skalcke (hvilke) sig förbrutit haffue moth wor kiereste nadige herre och menige Sueriges riges raadt", då man derjemte erinrar sig. att samme Gustaf Eriksson, åtföljd af sina "skalckar", icke fullt 2 ½ månad derefter möttes i Stockholms port af samma Borgmästare och Råd, öfverlemnande stadens nycklar, samt helsande honom såsom fäderneslandets räddare.

Det behöfver ej anmärkas, att denna urkundsamling i öfrigt innehåller talrika och nya bidrag till kännedom om kyrkliga och enskilda eganderätts-förhållanden inom Dal-orten.

Till sist några anmärkningar rörande sättet, hvarpå Utg. fullgjort sitt företag. Det faller genast i ögonen, att i afseende på den yttre formen Svenskt Diplomatarium blifvit taget till mönster. Ref. lemnar derhän, huruvida i ett provins-diplomatarium en sträng kronologisk ordning är den lämpligaste.

inom ett så begränsadt område skulle en anordning efter handlingarnes innehåll eller efter lokala indelningsgrunder möjligen både kunna utföras och äfven leda till större reda och lättare öfversigter. Dock kan den kronologiska ordningen äfven här försvaras, och dess olägenheter afhjelpas genom goda register. Många inkonseqvenser och äfven oriktigheter i afseende på dokumenternas öfverskrifter, källornas betecknande genom signaturer, hvaribland en del äro mindre lyckligt valda, förkortningarnes bibehållande eller utskrifvande, någon gång i dateringen, m. m., skulle lätteligen kunna framläggas. Serdeles vittna de första arken om mindre noggrannhet både i redan anförda afseenden och i korrekturläsningen. De från den senare ursprungna felen upptagas vid slutet i en diger, men med berömlig samvetsgrannhet utförd förteckning. Ref. vill likväl icke uppehålla sig vid dessa ofullkomligheter, hvilka kunna förklaras, om än icke ursäktas, genom ovana vid detta slags arbete och en alltför stor brådska, hvilken åter haft sin grund deri, att Utg. önskat och behöft förkorta tiden för deras vistande i hufvudstaden.

De källor, ur hvilka Utg. hemtat sina handlingar, hafva varit dels originaler, samlade inom orten, eller anträffade i andra samlingar, t. ex. Kongl. bibliotheket, Upsala Universitets bibliothek, Grefl. Braheska samlingarne på Skokloster, Herr Kammarjunkaren Rääfs samlingar, dels tryckta arbeten och äldre afskrifter. Det måste beklagas, att dessa båda sistnämnda källor måst, i saknad af originaler, alltför myoket tillitas. Arbetet har derigenom förlorat mycket i språkvärde. Stundom hafva ock verkliga fel influtit. Ref. vill blott exempelvis nämna ett, som han händelsevis vid granskningen af originalet anmärkt, neml. i N:o 7, der Utg. hafva, efter Peder Svarts Westerås Biskopskrönika, fått en gård, Nycklaby, som i registret förlägges till Tuna socken, då likväl i originalbrefvet står Myklaby; — enligt registret, en gård i Husby socken. Likaledes förmodar ref., att dåliga afskrifter förledt Utg. att som två serskilda bref upptaga ett och samma dokument, N. 12 och 13; ty det kan ej betvifias, att dessa båda bref äro olika öfversättningar af ett och samma original, ehuru genom den ena afskrifvarens slarf eller okunnighet dateringen blifvit något skiljaktig, neml. i det ena: andre (söknedagen) = feria secunda eller måndagen efter fastelags-söndagen, i det andra: måndagen nest efter hvita s....gh (sunnudagh) = 1:sta söndagen i fastan. Det förundrar ref., att då Utg. känt och citerat den latinska, förmodligen ursprungliga redaktionen, aftryckt i Hollenii *Diss. de Dalekarlia*, denna

icke blifvit föredragen framför den under N:o 12 intagna oefterrättliga öfversättningen.

Vid delens slut finnas 2:ne alfabetiska register, det ena öfver personers, det andra öfver ställens namn — båda, enligt en anmärkning i förordet, utarbetade af Hr Kröningssvärd. Dessa register, hvilka för arbetets begagnande bordt blifva af största vigt, uppfylla, i deras närvarande form, på intet sätt ändamålet. Namnförteckningarne (ty register kunna de icke kallas) hänvisa hvarken till pagina eller till dokumenternas nr. Huru denna hufvudsak i Förf:s ögon synts obetydlig, visar sig af hans anmärkning: "emedan högst få handlingar under ett och samma årtal af de här (i registret) anförde förekomma, har man ansett sådana slags hänvisningar (till pag. eller n:r) hvarigenom registret med en ökad mängd siffertal, nära nog alldeles ändamålslöst, skulle blifvit belastadt, kunna uteslutas." Orimligheten af detta skäl eller denna ursäkt faller genast i ögonen. Om man i namnförteckningen uppslår t. ex. Carl Knutsson, läser man följande: "Carl Knwtsson till Björkvik, af slägten Gera, Riddare och Riks-Råd 1466--149.." Om man nu vill i Diplomatarium efterse, hvad underrättelse der innehålles om denna person, så måste man genomgå, i 2:ne serskilda serier, alla dokumenter från år 1466 till 1490-talets slut, eller tillsammans 71 n:r. Ref. befarar, att de flesta läsare afskräckas från denna mödosamma efterspaning. Med större skäl skulle Förf. kunnat utesluta det obehöfliga anförandet af allmänt bekanta data i historiska personers lefnad. Se t. ex. Gustaff Erichsson (Wasa), Hakon Magnusson (Konung i Norge), Sten Sture, m. fl. Lämpligare hade måhända äfven varit, att i registret anföra namnen, endera efter en antagen regel för det gamla stafsättet, eller ock sådana de i sednare tider skrifvas, än att, som nu skett, blott anföra en af de många varierande former, som i medeltidens handlingar förekomma. Man skulle då icke behöfva söka lika lydande namn på flera ställen. — Med förteckningen öfver ortnamnen är det ännu värre. Äfven här saknas hänvisningar till sida eller n:r, och således måste läsaren, om han önskar i Diplomatarium uppsöka ett på förteckningen upptaget ortnamn, underkasta sig mödan att genomläsa hela arbetet. En verklig förtjenst har likväl denna förteckning derigenom, att ställenas läge och nu brukliga namn anföras. Huruvida dessa uppgifter, så vidt de röra Dalarne, äro tillförlitliga, har ref., i brist af lokalkännedom, icke kunnat pröfva. Den nyss anförda anmärkningen i afseende på namnens skrifsätt gäller äfven här. Så t. ex. upptagas Berget, Berghom, Bierghum, Bern.

som (namnen borde väl alltid anföras i nominativ-formen) på serskilda ställen, och förk'a as betyda olika byar och gårdar i skilda socknar. Åtskilliga ställen utanföre Dalarne hafva fått oriktig förklaring, t. ex. "Boreholm, fordna Kungsgården, nu mera Köpingen Borgholm i Repplinge socken på Öland." Borgholms stad är anlagd på byn Kolstads utmark i Köpings socken, och har ingenting, utom namnet, gemensamt med kungsgården, hvilken ännu i dag finnes i behåll. Att Fulderin skall vara säteriet Fulleryd i Småland, är möjligt, men icke troligt.

Ref. önskar, att dessa anmärkningar måtte af Förf. behjertas. Det skulle säkert fägna hvarje egare af detta Diplomatarium, om Förf. genom utarbetande af ett nytt och fullständigt register ville öka sina förtjenster om Dalarnes häfder.

De två plancher, som åtfölja denna del, upptaga fac simile af 21 originalbref. De hafva det felet gemensamt med många andra dylika afbildningar, att endast första raden af hvarje bref upptages. Man lär visserligen härigenom känna en del af de sirater och slängar, hvarmed de första orden plägade utbroderas, men får mindre tillfälle att blifva bekant med tidens vanliga skrifsätt, hvilket först visar sig i de följande raderna. Utan tvifvel skulle kostnaden för dessa plancher varit bättre använd, om sigillerna hade blifvit afritade.

Ref. önskar slutligen, att Utg:s exempel måtte hos många väcka håg till efterföljd. I landsorterna ligga, i kyrkor, på herregårdar och i böndernas stugor talrika dokumenter bortgömda, icke sällan blottställda för ödeläggelse. Ännu kan mycket, hittills obekant, räddas för provinsernas historia och för Svenskt Diplomatarium. H—D.

[65] Grunddrag af Geografiens och Geografiska upptäckternas Historia, af *Johan Ernst Rietz*, Docens vid Lunds Univers., t. f. Adjunkt vid Carol. Cathedral-Skolan. Lund, Berling 1842. 122 sidd. 8.o. (Priset 40 sk. B:ko.)

I det korta förordet förmäler Förf., att ändamålet med denna skrifts utgifvande varit det, att lemna dels den studerande ungdomen, dels geografiens äldre vänner en hjelpreda, som är både behöflig och nyttig, men saknas på vårt språk. Förf. anser, att det vore högst gagneligt, om ynglingar, sedan de genomgått sin kurs vid skolor och gymnasier, kunde tillförbindas att äfven taga kännedom om geografiens histo-

fia, och menar, "att denna fordran ej vore för stor." Rec. hyser i hänseende till gagneligheten samma öfvertygelse, och har i följd deraf äfven i sin Geograph. Lärobok 1:a C. meddelat en slik öfversigt; men åtminstone för närvarande, då så få timmar i de offentliga läroverken bestås åt denna vetenskap, och hela detta studium så vanvårdas, vågar han icke hoppas, att vederbörande ålägga ynglingar att i en examen redogöra för detta ämne i en något vidlyftigare skala. Visserligen är förevarande bok i sig sjelf icke vidlöftig, utan tvärtom så kort, att t. ex. gamla geografiens historia afhandlas på blott 26 glesa sidor. För den fullvuxna allmänheten är detta åter för knapphändigt; väl är framställningen redig och vårdad, men icke så lefvande och intressant, som den inom ett större utrymme kunnat blifva. För öfrigt anmärker rec., att ett dylikt arbete redan finnes på vårt språk, i det att i Fahlun för flera år sedan är utgifven en öfversättning af Malte Bruns' Geografiens Historia, ehuru, så vidt han vet. icke fullbordad.

Men fastän Förf:s tvefaldiga plan — att i samma arbete både lemna ungdomen en lärobok, och äldre läsare en geografiskt-historisk öfversigt — ej låter rätt förlika sig, derigenom att den förre får för mycket, den sednare för litet, så förtjenar Förf:s skrift allt loford, såsom författad med kännedom, sorgfällighet och uppenbar kärlek för ämnet. Emot uppgifternas riktighet är föga att anmärkå; endast sid. 20 anföras Grekerne Dionysius Periegetes och Strabo såsom Romare; men sådana inadvertenser äro här sällsynta. Vida flera äro peccata omissionis. Några må anföras. Förf. begynner med Phenicierne, förbigående alla de orientaliska folkslagen, t. ex. Hebreer, Inder, Chineser, Chaldeer, Forn-Perser, hvilkas åsigter af jorden väl dock hade förtjent i korthet framställas i en geografiens historia. Vid Phenicierne hade kunnat anföras, att Sidon redan i Patriarken Jakobs tid var en stor stad; äfvensom ändamålet för deras sjöfart, som var både handel och sjöröfveri, ty i Homeri tid voro de tillika vikingar. Då Förf. sid. 9 anför: att "Homeriska sångerne voro Grekernes bibel . . ett slags helig, religiös auktoritet, hvadan det var ett barbariskt kätteri, att derifrån afvika;" — så tål detta mycken inskränkning. Redan Thales, den första af Greklands physici, afvek från Homeriska föreställningen, och likaså, ehuru på olika sätt, alla Greklands vetenskapsmän, Herodot inbegripen; denne yttrar t. ex. uttryckligen, att han b e s k r a t t a r dem, som låta Okeanos strömma kring jorden. Endast Strabon följde nästan blindt Homers auktoritet. — Bland författare saknas flere, bland andra Cæsar, i hvars skrifter,

ehuru icke egentligen geografiska, man dock träffar högst vigtiga underrättelser om Gallien, Germanien, Britannien. Förf. har i allmänhet sorgfälligt upptagit sjöfarande, som upptäckt nya länder, öar, kuster, men icke egnat samma uppmärksamhet åt många af de resande till lands, serdeles i de nyaste tiderna, som förskaffat oss en rikhaltig kännedom om förut ofullkomligt beskrifna länder. Och likväl är ju beskrifningen af ett i historiens och kulturens häfder vigtigt land af ett vida högre intresse, än upptäckten af en isbetäckt ö eller kust i någon af polartrakterna, eller en sandhed i Afrika.

Flere dylika anmärkningar skulle kunna göras; men de äro obetydliga och förminska föga af detta arbetes förtjenst, hvilket äfven rekommenderar sig genom ett serdeles vackert utseende. P.

VITTERHET.

[67] Norske Folkeeventyr samlede ved *P. Asbjörnsen* og *Jorgen Moe*. Christiania. Forlagt af Johan Dahl. 1842.

Detta första häfte börjar en följd af Norska folksagor, hvilka, enligt å omslaget bifogadt tillkännagifvande, komma att upptaga ungefär 5 sådana häften, som detta. Utgifvarnes företag torde icke vara ovälkommet för vännerne af nordiska folklifvet. Omdömet öfver dessa sagors beskaffenhet uppskjuta vi tills den utlofvade samlingen hunnit utkomma. Vi göra dock på förhand den anmärkningen, att äfven denna sagokrets vittnar om gemensamheten och enheten af den Skandinaviskt-Nordiska folk-kulturen: man igenkänner lätt från barnåren ej blott grunddragen af berättelserna, utan dessa berättelser hela och hållna. Saknar man i dem inbildningskraft och uppfinning, så träffar man deremot icke sällan en vacker sens moral. De innehålla mera lära än dikt, äro snarare foster af en öfver lifvet reflekterande sedekänsla, än af en fritt skapande fantasi. Den så kallade *Askepot* spelar en egen icke obetydlig rol i sådana sagor, ej blott under eget, men äfven andra namn; ty dragen af hans karakter äro öfverallt igenkänneliga. Han segrar i svårigheter och faror genom förstånd och list, och lemnar derigenom ett vackert bevis derför, huru man af gammalt, redan i den fysiska styrkans gyllene dagar och under råhetens välde, instinktlikt hyllade menniskans andliga öfverlägsenhet. Äfven fromheten firade sin triumf, hvilket vi få se i det sista i detta första häfte oafslutade äfventyret: "Manddotteren og Kjaerringdotteren." — ED. —

[68] **Julqvällen.** En Dikt i Tre Sånger af *Joh. Ludv. Runeberg*. Andra Upplagan. Stockholm, Hörbergska Boktryckeriet, 1842. På A. Bonniers förlag. 8:o. 78 pagg. (Priset: 40 sk. B:ko.)

Vännerna af Svensk konst och vitterhet helsa med glädje och tacksamhet hvarje nytt arbete af Hr R. välkommet, visse att i det återfinna samma älskliga skaldegenius, samma lugna, klara objektivitet, samma mästerskap öfver formen, samma helgjutenhet i kompositionen och fulländning i detaljerna, samma rena, musikaliska språk, som framför mängden af poetiska alster i våra dagar så herrligt utmärker Hr R:s sångmö. Efter att i *Nadeschda* hafva upprullat taflor af rik och praktfull omvexling, af en nästan orientalisk fägring och kolorit, återvänder skalden i denna dikt tillbaka till sitt älskade hemland, till målningen af dess enkla lif, seder och natur, som under hans pensel antaga så mycket värma, lif och behag. Det är isynnerhet i mästerskapet att framställa Finska nationaliteten obemängd och fri från främmande tillsatser, i en på en gång sann och idealisk gestalt, som hemligheten af denna skaldeförmåga hufvudsakligen ligger.

Vi afhålla oss med flit ifrån att på öfligt recensentmanér meddela våra läsare en sammanträngd framställning af diktens innehåll. Ty vi vilja icke genom en sådan i alla fall matt och ofullständig utläggning grumla den rena njutning, som sjelfva stycket i sin helhet måste skänka. Vår mening har allenast varit att väcka deras uppmärksamhet, som tilläfventyrs ännu icke hunnit göra med sjelfva dikten en närmare bekantskap. Gerna vilja vi också försaka den tvetydiga äran, att med en mikrologisk skarpsynthet uppsöka och anmärka de dunkelheter, der de möjligen af en sådan granskare kunde uppspejas på den i ljus och fägring strålande taflan. Inför sådana mästerverk faller den kritiska sonden sjelfmant ur handen.

—D—D.

NOTISER.

Stockholm.

Kongl. Vitterhets- Historie- och Antiqvitets-Akademien. Maj—Augusti. Många jordfynd hade inkommit, hvaribland följande ega en större märkvärdighet: 1:o Från Utöja i Fleringe socken på Gottland: 2:ne öppna, tjocka armbyglar, och en i spiral vriden ten af silfver; inlöstes med 27 R:dr 1 sk. 1 r:st B:ko. — 2:o Från Stora Wäsby säteri i Hammarby socken, Stockholms län: 1044 ringhaltiga mynt, präglade under Konungarne *Gustaf I*, *Erik XIV*, *Johan III*, *Sigismund* och *Carl IX*. De voro insvepta i ett, till en del förmultnadt, groft tygstycke af ull, liggande i sjelfva jordytan. Häraf inlöstes 81 mynt. — 3:o Från Lenstad i Thorslunda socken på Öland: Ett utmärkt vackert antikt (Grekiskt eller Romerskt) handtag till en vas eller något dylikt, af bronz, utsiradt med en prydlig arabesk af vinranka i upphöjdt arbete samt ett Bacchushufvud och 2:ne delfiner med silfverögon. Denna fornlemning tycks härstamma från Antoninernas tid. Den fanns vid upptagandet af trädrötter i en åker under en bortförd stenbröttel. — Från Ernatorp Jonsgård i Berga socken, Norrvidinge härad, Kronobergs län: 11 gamla Koppardalers-plåtar, på 2, 1 och ½ Daler Silfvermynt. — 5:o Från Kattlund i Gröttlingbo socken på Gottland: Omkring 1550 silfvermynt från 10:e och 11:e seklet, jemte en stor mängd bitar af sönderstyckade tenar, smycken m. m. allt af silfver, anträffade vid dikesgräfning i en åker. Häraf utvaldes 494 Anglosachsiska (af *Ethelræds* och *Knut* den Stores), Irländska och Danska, 458 diverse Germaniska, 10 Kufiska och 18 samtida falskmynt jemte åtskilliga af förutnämnda bitar, hvilket urval inlöstes med 175 R:dr 39 sk. 9 r:st. B:ko. — 6:o Från Mulde i Fröjel socken på samma ö: 2 lansspetsar och lemningar af ett svärd af bronz. — 7:o Från Rappestads Komministersgård i Östergötland: Ett litet guldmynt af Kon. *Edvard II* eller *III* i England. — 8:o Från Alberga i Wahlbo socken, Gestrikland: 58 st. jernredskap, liknande långa smala spadar med ett skafthål i den smalare ändan, möjligtvis begagnade som vapen eller kanhända endast ett slags ämnesjern, bestämdt till vidare bearbetande. Dessa träffades, tillsammans liggande, i en åker, på ungefärligen en alns djup. Sex exemplar inlöstes. — 9:o Från Dessarhult i Berghems socken, Marks härad, Elfsborgs län: En stenyxa. — 10:o Från Valkerby i Frustuna socken, Daga härad, Nyköpings län: En stor guldring, af en enkel, vriden ten, med ögla i ena ändan och knapp på den andra, passande efter halsen på en fullvext person. Den var uträtad, då den träffades under en sten vid dikesgräfning. Väger 10 lod, och kommer att inlösas med 237 R:dr 4 sk. 8 r:st. B:co, i fall Kongl. Maj:t bifaller Akademiens beslut. — 11:o Från åtskilliga ställen på Gottland: 3:ne runda spännsmycken af bronz, dels med dels utan inlagda silfversirater, af en för Gottland egen form. — 12:o Från Bråbo härad i Östergötland: 39 smärre silfvermynt från Kon. *Carl XI:s* och *XII:s* regering, hvaraf 18 st. inlöstes. Utom dess hade till Kongl. Myntkabinettet inkommit 50 Danska medaljer och 110 dito mynt, inköpta på auktion i Köpenhamn efter framl. General-Major *v. Kreber* för 416 R:dr 44 sk. B:ko, samt 4 medaljer slagna i Paris öf-

ver Svenska personer, och 3 äldre bronzmedaljer öfver Kon. *Carl Gustaf*, uppköpta och hemsända af H. Exc. Herr Grefve *G. Löwenhjelm*. — Ett uppgifvet förslag till Svenska Akademiens Minnespenning öfver Fältherren och Riks-Amiralen, Grefve *C. G. Wrangel* stadfästades. — På Kongl. Maj:ts nådiga befallning afgafs underdånigt förslag på böcker och skrifter, som skulle kunna lemnas till Kongl. bibliotheket i Paris, såsom en tacksamhetsgärd för den handskrifna katalog, hvilken Bibliothekarien *Champollion fils* meddelat öfver manuskripter rörande Sveriges och Noriges historia, förvarade i nämnde Kongl. bibliothek samt i andra Franska arkiv. — Till utdelning åt lärda samfund, bibliothek m. m. inom och utom fäderneslandet hade Akademien emottagit de exemplar, hvilka för Statens räkning blifvit inlösta af Diplomatarium Dalecarlicum, 1:a delen, utg. af *C. G Kröningssvärd* och *J. Lidén*, samt Handlingar rörande Sveriges inre förhållanden under Kon. Gustaf I 1:a och 2:a häftet, utg. af *P. E. Thyselius*. — Åt Prosten, Kyrkoherden *J. Pettersson* beviljades, med vissa föreskrifna vilkor, tillåtelse att öppna 2:ne ättehögar i Skåne. — Förslag till inskrifter på en minnesvård öfver Grefvinnan *U. W. Sprengtporten*, född *Brahe* och på en omgjuten ringklocka för Piteå stad granskades. — Skrifprof och examen för inträde i Kongl. Maj:ts Kansli blefvo aflagda af en Philos. Magister och 3 Studerande, af hvilka en godkändes, 2 förklarades antagliga och en improberades. — Genom döden hade Akademien förlorat, bland sina Heders-Ledamöter: H. Exc. Hr Grefve *J. De la Gardie* och Hr Kansli-Rådet *N. M. af Tannström* samt bland Utländska Ledamöter den berömde historieskrifvaren *T. C. L. Simonde de Sismondi* och den icke mindre ryktbare Numismatikern *T. E. Mionnet*, vårdare af Kongl. Franska Mynt- och Medalj-Samlingen i Paris. — Vid anställdt Ordförande-val (d. 2 Juni) för det sednare halfåret blef Herr Landshöfdingen m. m. *H. Järta* President och Hr *A. M. Strinnholm* vice President. — Dyrbara gåfvor till Samlingarne och Akademiens bibliothek hade blifvit lemnade ytterligare af H. M:t Konungen (en större silfvermedalj upptagande bröstbilderna af DD. MM. Konungen och Drottningen jemte samtliga öfriga medlemmarne af den Kongl. Familjen), samt af H. Exc. Svenska och Norska Ministern i Paris, Grefve *G. Löwenhielm*, Öfverste-Kammarjunkaren, Grefve *C. E. Gyldenstolpe* (original-porträtt af *Axel Oxenstierna*, måladt af *Dumoustier*), Professorn *C. J. Schlyter*, Öfver-Intendenten *F. S. Silfverstolpe*, Lektor *P. E. Thyselius*, Finska Litteratur-Sällskapet i Helsingfors, Hr Grefve *Demidoff* och Hr *Evaste Bavoux* i Frankrike, samt Hr Justitiæ-Rådet *C. Thomsen* i Köpenhamn.

Skandinaviska naturforskare-sällskapets tredje sammankomst. Denna sammankomst, som, enligt det i Köpenhamn den 9 Juli 1840 fattade beslut, skulle hållas i Stockholm, egde äfven rum derstädes från Onsdagen den 13 till och med Tisdagen den 19 sistl. Juli och var talrikt besökt. Redan veckan förut hade flera Norrmän kanalvägen dit anländt och den 10 Juli ankom Danska Ångfregatten Hekla med mer än 70 Naturforskare från Danmark, under det en mängd Svenskar för deltagande i sammankomsten från alla trakter af riket hvarje dag anlände. Förteckningen på Sällskapets Ledamöter upptager 84 från Danmark, 19 från Norige, 300 från Sverige, af hvilka 200 från hufvudstaden och 100 från landsorten, samt 22 från andra länder. Summa 425.

Förste Ordförande Frih. *Berzelius*, andre Ordförande General-Direkt. *af Ekströmer* och Sekreterare Prof. *A. Retzius* voro redan dertill valde vid mötet i Köpenhamn 1840. Till Dansk Sekreterare valdes nu Prof. *Schouw* och till Norsk Prof. *Holst*.

Redan aftonen d. 12 Juli kl. 7 hade Sällskapet en förberedande sammankomst, vid hvilken förste Ordföranden konstituerade Sällskapet, som på den andre Ordförandens förslag delade sig i fem sektioner, nemligen för Medicin och Chirurgi, för Fysik och Kemi, för Mineralogi och Geognosi, för Botanik samt för Zoologi, med frihet för den första af dessa sektioner att bilda en serskild sektion för Chirurgi och för den andra att bilda en för Farmaci. Derpå samlade sig sektionerna i Rikets Ständers hus på Riddarholmen i de för hvarje utsedda rum, och företogo, under ledning af den förra sammankomstens sektions-ordförande Etats-Rådet *Bang*, Frih. *Berzelius*, Prof. *Forchhammer*, Prof. *Fries* och Prof. *Nilsson*, val till Sektions-Ordförande och Sekreterare under innevarande sammankomst.

Tiden för de allmänna och för sektionernas sammankomster äfvensom den ordning, hvari de anmälda föredragen skulle hållas, bestämdes af Sällskapets Komité och sektionernas embetsmän.

De allmänna sammankomsterna egde rum Onsdagen, Fredagen, Måndagen och Tisdagen kl. 12 å Riddarhussalen. Derunder höllos följande föredrag:

Onsdagen. Af Frih. *Berzelius:* välkomsthelsning och en framställning af fördelarne för de praktiska vetenskapernas idkare af dylika sammankomster; af Konferens-Rådet *Örsted:* om det ljus naturvetenskaperna kunna kasta på det skönas theori; af Frih. *Berzelius:* om den Skandinaviska vallens lyftning, och några andra dermed sammanhang egande geologiska fenomener.

Fredagen. Prof. *Hansteen:* Forslag till en method at bestemme Störrelsen och Retningen af den Kræft, som foraarsager de regelmessige dagelige Variationer i de magnetiske Phenomener; Prof. *Forchhammer:* den Skandinaviske Rullstens-formations Forhold i Danmark; Grefve *Björnstjerna:* om menniskans första bostad; Amiral *Bille:* om en forbedred Skibs-journals Nytte ogsaa for Videnskaben.

Måndagen. Prof. *Schouw:* om de Pompeijanske Planter; Prof. *Holst:* Bemerkninger i anledning af Discussionerne ved Natur-forskere mödet i Florens i afvigte Aar om Philadelphia systemet; Prof. *Nilsson:* förevisade i Sverige funna flintinstrumenter, förklarade deras uppkomst och bruk, samt antydde de slutsatser, som deraf kunde dragas, så väl för menniskoslägtets utvecklingshistoria, som serskildt för historien om Nordens förste inbyggare; Prof. *Retzius:* om formen af Nordboernes kranier, och om menniskoracernas indelning efter hufvudskålsformen.

Tisdagen. Prof. *Eschricht:* Resultater af de nyere Undersögelser over Hvalerne; Prof. *Wahlberg:* observationer öfver några parasitinsekters hushållning; Prof. *Hvasser:* om Aesculapii-kulten.

Derefter utsågs Christiania till mötesplats för nästa sammanträde år 1844, och till förste Ordförande dervid valdes Prof. *Hansteen*, till andre Ordförande Prof. *Holst* och till Sekreterare Prof. *Boeck*.

Sektionen för Medicin och Chirurgi.

Denna sektion, som räknade bland sina ledamöter mer än tre åttondedelar af de församlade Naturforskarne, höll sina sammankomster i Bondeståndets rum Onsdagen, Fredagen, Måndagen och Tisdagen kl. 9 f. m. samt Thorsdagen och Lördagen kl. 12. Ordförande var Prof. *Holst*, vice Ordförande General-Direkt. *Ekströmer*, Suppleant Lifmed. *Retzius*, Dansk-Norsk Sekreterare Dokt. *Mansa* och Svensk Sekreterare Prof. *Huss*.

Vid sammankomsterna förekom följande. Prof. *Jacobsson* föredrog om primordial-kraniet; Doct. *Haugsted:* om Dannelsen og Tilpasnin-

gen af kunstige Öine; Prof. *Sommer*: om protein- og fosforsuur Kalks Fældning af urinen ved Ophedning; Prof. *Huss*: om Typhus; Etats-Rådet *Bang*: om samma ämne; Prof. *Eschricht*: om Foetalkrumninger; Prof. *Retzius*: om ett par nya muskler frampå halskoterna hos menniskan; Doct. *Hanover*: mikroskopiske undersögelser over nervsystemet; Kansli-Rådet *Steenberg*: om feber-epidemien på Seeland och närgränsande öar 1831; Brigad Læge *Hjorth*: om Radesygen såsom sjelfständig sjukdom, skild från Syphilis; Prosektor *Ibsén*: om blodkärlen i snäckan i örat; Doct. *Schytz*: praktiska iakttagelser öfver örats sjukdomar; Lektor *Conradi*: om de nyare medlen mot lungsot; Prof. *Wahlberg*: om en ny, till medicinskt bruk användbar blodigelart; Prof. *Sommer*: om tillvaron af Kyestin; Prof. *Stein*: om byggnaden af zonula ciliaris och försök att förklara dess förrättning; Prof. *Retzius*: öfver muskelbyggnaden i zonula Zinnii; Prof. *Jacobsson*: om chromsyrans användande vid den anatomiska undersökningen af ögat, samt om byggnaden af zonula Zinnii; Prof. *Eschricht*: om några afvikande anatomiska förhållanden hos Negrerne; Dokt. *Wistrand*: om dråp och lethalitet i medicolegalt hänseende; Prof. *Bergstrand*: om incarceratio Herniæ; Generaldirekt. *Ekströmer*: om syphilitiska sjukdomarnes förhållande i Sverige under de sistförflutne 20 åren; Dokt. *Liljewalch*: om syphilitiska sjukdomens förhållande på Garnisonssjukhuset i Stockholm under de sistförflutna 20 åren; Dokt. *Mansa*: om behandlingen af syphilitiska sjukdomarne på Garnisons-Hospitalet i Köpenhamn, efter en afhandling af Stabskirurg *Müller*: Assessor *Hedlund*: om vaccinationens resultater i Hernösand; Prof. *Dreier*: resultaten af vaccination och revaccination i Köpenhamn under de sistförflutna 12 åren; Prof. *Ilmoni*: nosografiska iakttagelser om Diabetes mellitus; Densamme: om mineralisk magnets användande i therapien; Prof. *Stein* förevisade några kirurgiska apparater; Prof. *Cederschjöld* förevisade ett preparat af os innominatum; Öfverläkaren *Bremer* föredrog förslag till en förenad samverkan för utarbetande af en Skandinavisk Nosografi; Dokt. *Sondén*: om Theomanien i Jönköpings län; Prof. *Boeck*: några utvecklingsförhållanden inom menskliga organismen; Kansli-Rådet *Mürer*: anmärkningar öfver Statsmedicinens ståndpunkt vid bedömande af tillräknelighet; Prof. *Otto*: om medikamenternas olika verkningar på de olika själsförmögenheterna; Dokt. *Bruzelius*: om trepanation och dess indikationer; Lifmed. *Säve*: öfversigt af Elektricitetens verkningar vid sjukdomars behandling å det allmänna Institutet för dess användande i Stockholm under de sista 18 åren; Prof. *Åkerman*: om orthopediska institutet samt om orthopediska kurer; Dokt. *Hanover*: några mikroskopiska pathologiska undersökningar; Dokt. *Palmgren*: om en ny modifikation af den vanliga tandnyckeln. Summa föredrag 40.

Sektionen för Fysik och Chemi

hade sina sammankomster i Presteståndets rum Onsdagen och Tisdagen kl. 9 f. m., Fredagen och Måndagen kl. 10 samt Thorsdagen och Lördagen kl 12.

Ordförande: Konferens-Rådet *Örsted*; vice Ordförande och Dansk-Norsk Sekreterare: Prof. *Hansteen*; Svensk Sekreterare: Frih. *Wrede*.

Föredrag höllos af följande Ledamöter. Lektor *Scharling*: nogle foreløbige forsøg over den Mængde kulsyre et menneske utaander i 24 timer; Kandidat *Broch*: om Lovene for Lysets fortplantelse i diaphane och enaxige crystalliserede media; Prof. *Zeise*: om ammoniakalsk Acetone og om et produkt af Svovel-cyanbrintet och Svovel-ammonium; Prof. *Forchhammer*: en Notits om nogle forsøg at bestemme Kiselsyrens og Borsyrens æquivalent; Kand. *Holten*: om et nyt Luft-thermo-

meter; Densamme: om formen af de magnetiske Curver; Assessor *Lagerhjelm*: några försök angående täthetens variation inom en och samma sektion af ett fluidum i rörelse; Mag. *Arppe*: om vismuthens atomvigt; Lektor *Hummel*: om Legemernes Modstand imod Strækning, især for saavidt Tiden har Indflytelse på Strækningens Störrelse; Prof. *A. Svanberg*: om konstruktion af thermo-elektriska apparater; Densamme: om inclinationen i Upsala; Kand. *Thaulow*: om Cyansölvets Decompositions-produkter; Lektor *Scheerer*: nogle Bidrag till den kemiske Analysis; Prof. *Mosander*: om Lantan, Cer och en ny i deras sällskap förekommande kropp, Didym; Prof. *Hansteen*: om en Methode at bestemme Störrelsen och Retningen af den perturberende kraft som frembringer de reguläre dagelige variationer i jordens midlere magnetiske kraft; Kand. *Poulsen*: kritisk og experimental Prövelse af Faradays Afhandling over kilden till kraften i den Voltaske Stötte, og Retferdiggörelse af kontakttheorien imod denne Afhandlings Invendninger; Densamme: Noget over en lille Elektromagnetisk Maskine og dermed anstillede Forsög; Frih. *Berzelius*: förevisade åtskilliga af gallans beståndsdelar och dekompositions-produkter; Doc. *Ångström* meddelade några iakttagelser rörande det thermometriska värmet och dess theori; Akad. Adj. *Rosenschöld*: försök med den Elektricitet, som utvecklas vid flytande kroppars öfvergång till ånga; Kand. *Thaulow*: om Quegsölvoxichlorur og om den medicinske blaasyre; Apoth. *Möller*: försök öfver lafvarnes färgämnen; Mag. *Siljeström*: om försigtighetsmått, som böra iakttagas vid observationer på källors temperatur; Prof. *Palmstedt*: om Gymnotus Electricus och med densamme anställda försök; Prof. *Wallqvist*: om silfversuperoxidens sammansättning; Dokt. *Berlin*: om en i tuggkåda funnen ny organisk syra; Prof. *Ekelund* demonstrerade Pouillets thermoelektriska apparat. Summa föredrag 28.

Sektionen för Farmaci,

som egentligen var en afdelning af sektionen för Fysik och Chemi, hade i Preseståndets rum trenne sammankomster, nemligen Lördagen kl. 10 f. m., Måndagen kl. 8 och Tisdagen kl. 7 f. m.

Ordförande: Apothekaren *Möller*; Sekreterare Assessor *Plagemann*.

I denna sektion föredrogo: Assessor *Plagemann*: berättelse om en fabrik för tillverkning af terpentinolja, harpös, harts och kimrök, i större skala anlagd i Skellefteå 1833; Densamme: berättelse om tillverkning af gelatinkakor af rehnhorn efter Darcets method, sammastädes inrättad; Kand. *Poulsen*: over den Holsteinska Pharmacopoe och Beredelsen af forskjellige Plastere; Apoth. *Möller*: om Forskjælen mellan den i Europa dyrkede og den Ostindiske Rhabarber; Densamme: undersögelser om det nærende Stoffet i Fyrrebarken og des beredelse till sundt næringsmiddel; Apoth. *Keyser* uppvisade Svenskt Opium, samladt och inlemnadt af E. Johansson i Ekeby socken af Upsala län; Densamme gaf ritning på en apparat för sädesbränvins rening från finkelolja medelst filtrering genom kol; Assessor *Plagemann* anförde om procedurer vid tjärutillverkningen i de norra länen af Sverige; Assessor *Pripp* förevisade och beskref en af honom uppfunnen apparat, hvarmed icke allenast dekokter och infusioner af alltid lika beskaffenhet kunna erhållas, utan äfven aromatiska vatten, flygtige oljor och tinkturer kunna beredas; Apoth. *Smith* anmälde: att zinkchlorid upplöst i alkohol brukas mot tandverk, och att den af Langlois upptäckta oxidationsgraden af svafvel ger egna salter; Densamme uppgaf en formel för Emulsio Ceræ; Apoth. *Björklund* beskref ett praktiskt sätt att förvara blodiglar; Assessor *Pripp* uppgaf en mera sammansatt apparat för

samma ändamål; Apoth. *Björklund* uppgaf en komposition för Sericum adhæsivum (torde böra vara Sericum epispasticum. Ref. anm.); Apoth. *Åkerström* beskref tillredningen af några vigtiga farmaceutiska preparater; Assessor *Pripp* uppgaf formel för Sericum epispasticum; Kand. *Poulsen* förevisade åtskilliga interessanta naturalster, användbara i Farmacien och Hof-Apoth. *Sprinchorn* åtskilliga sorter Rhabarberrot. Summa föredrag 18.

Sektionen för Mineralogi och Geognosi

höll sina sammankomster i Borgareståndets rum Onsdagen, Fredagen, Måndagen och Tisdagen kl. half 9 samt Thorsdagen och Lördagen kl. 10 f. m.

Ordförande: ÖfverIntendenten *Nordenskjöld*; Sekreterare: Lektor *Scheerer* och Not. *Erdmann*.

Föredrag. Prof. *Forchhammer*: over nogle nye mineralier (Baulit, Hafnefjordit, Hværsalt) fra Iisland, og den Maade på hvilken de sandsynligviis have dannet sig, især med de paa denne Öe stedse herskende volkaniske kræfter; Kapt. *Svauberg* förevisade några nya dels Svenska, dels utländska, på dess laboratorium undersökta mineralier (Svensk Labrador, Sv. Pyrargillit, Sv. Andalusit, Caporcianit och Phakolit) samt redogjorde för deras sammansättning; Densamme föredrog beräkningen af platina-malmers sammansättning; Dokt. *Berlin* förevisade några Svenska sjöskumslika Serpentiner jemte ett nytt sjöskumslikt mineral, Afrodit, från Långbansbyttan, hvars sammansättning uppgafs; Prof. *Partsch* från Wien: om meteorstenars utseende efter slipning och sättet att derigenom karakterisera dem; ÖfverIntend. *Nordenskjöld* förevisade några nya Sibiriska mineralier och omnämnde flera dermed sammanhängande optiska fenomener; Notar. *Erdmann* uppvisade några nya Norska mineralier (Praseolith, Esmarkit och Mosandrit) och redogjorde för deras sammansättning; Densamme höll å Herr *af Forselles'* vägnar föredrag om några geologiska observationer i Sverige; Kapt. *Svanberg*: undersökning af några Fältspats- och Hälleflint-arter, som förekomma bland våra Svenska bergarter; Notar. *Wallmark*: anmärkningar om sambandet mellan kristallformerna hos Silicater af enatomiga baser, till följe af en påbörjad undersökning rörande sammanhanget mellan kropparnes kristallform och chemiska sammansättning; Lektor *Scheerer*: om Gadolinitens findested paa Hitteröen i Norige; Lektor *Steenstrup*: over Islands undergangne tertiære formation; Staats-Rath *Eichwald*: über das silurische Schichtensystem in Esthland; Doc. *Samzelius*: om kiselsyrans mättnings-kapacitet och atomistiska sammansättning; Prof. *Sefström*: om koppar- och jernhandteringens tillstånd i Indien förr och nu; Lektor *Steenstrup*: om de Danske Torvmoser; Kand. *Poulsen*: om Gadolinitens förekommande vid Arendal. Summa föredrag 17.

Sektionen för Botanik.

Denna Sektion höll sina sammanträden i Stats-Utskottets rum Onsdag, Fredag, Måndag, Tisdag kl. 8 och Lördag samt Thorsdag kl. half 10 f. m.

Ordförande: Prof. *Schouw*; Sekreterare: Dokt. *Vahl* och Adj. *Agardh*.

Föredrag. Prof. *Schouw* uppläste några till Sektionen ankomna bref och subskriptionsanmälanden; Densamme förevisade en geologisk och klimatologisk karta öfver Danmark och en dylik öfver Möen; Densamme meddelade några observationer med afseende på en supponerad polyembryoni hos några af de Mexikanska Quercus-arternas frukt, hvarvid ett Mexikanskt ekollon förevisades; Prof. *Fries* framlade några snart utkommande, af honom författade afhandlingar; Hrr *Schouw*,

Fries, *Hansteen*, *Rothe*, *Arrhenius* och *Agardh* diskuterade öfver vexternas stamland; Doc. *Arrhenius* uppläste en inbjudning från Adj. *Lindblom* till anställande af klimateriska iakttagelser öfver vexternas utveckling; Prof. *Schouw* föreläste Doc. *Liebmans* plantegeografiska skildring af volkanen Orizaba; Slottsgärtner *Rothe*: Bemerkninger angaaende Begrebet Gartnerkunst; Herr *Müller*: om kulturens inflytande på vexterna; Prof. *Wahlberg* förevisade original-målningar af Svenska vexter förfärdigade af Kammarjunkaren v. Wright; Prof. *Fries* framvisade ett af Mag. Lindström i Kgl. Bibliotheket funnet äldre Herbarium, som ansågs härstamma från Celsius; Prof. *Schouw* afhandlade de Italienska barrträdens geografiska och historiska förhållanden; Prosten *Stenhammar*: lichenografiska bidrag; Prof. *Hornschuch*: über Umändenungen der Pflanzen; Etats-Rådet *Eichwald*: über eine neue essbare tremellenartige Pflanze von der Insel Unimah; Stads-Notar. *Beurling* framställde en fysiognomik af vegetationen kring Stockholm; Kand. *Örsted* meddelade iakttagelser öfver Öresunds algologiska förhållanden och förevisade en deröfver uppgjord karta; Prof. *Molbeck*: om förhållandet mellan den äldre och nyare Trädgårdskonsten; Prof. *Horaninow*: om blomdelarne hos Cycadeerna; Adj. *Agardh* sökte från algerna deducera lösningen af några den nyare vextfysiologiens problemer; om cellbildning, vexternas utveckling och fecundation m. m.; Doc. *Arrhenius*: om årstidernas naturliga begränsning i enlighet med vegetationens olika utveckling inom Skandinaviska Florans i vextgeografiskt hänseende skiljaktiga områden; Densamme förevisade teckning af en ny art Hygrophorus; Kand. *Nyman* framlade några märkvärdigare Svenska vextformer; Mag. *Dybeck* förevisade teckningar till ett af honom påtänkt plancheverk öfver Svenska mossorna; Prof. *Nilsson* visade några Skånska vextpetrifikater; Herr *Högberg* förevisade ritning på en mekanisk vextpress. Summa föredrag 28.

Sektionen för Zoologi

höll sina sammanträden Onsdagen, Fredagen, Måndagen och Tisdagen kl. half 10 samt Thorsdagen och Lördagen kl. 8 f. m. äfven i Stats-Utskottets rum.

Ordförande: Prof. *Boeck*; Sekreterare: Prof. *Eschricht* och Prof. *S. Lovén*.

Föredrag: Prof. *Eschricht*: over Nebbchvalen (Hyperoodon); Prof. *Retzius*: om tydningen af några förut icke utredda muskler, hörande till främre extremiteterna hos foglarne; Densamme förevisade en lefvande fullvext person med monströst bildade händer och fötter af serdeles märkvärdighet; Dokt. *Hanover* framlade en sammenlignende Tabel over de i Mikrometrien sædvanlig anvendte Maal; Prof. *Wahlberg*: om tvenne nya blodigelarter, Sanguisuga hypochloros från Java och S. albipuncta från flera orter inom Sverige; Lektor *Steenstrup*: om fortplantning og udvikling giennem vexlende generations-rækker i de lavere dyrklasser; Prof. *Sundewall*: om cranium af en Ptoteles-art; Prof. *Nilsson*: om en ny art af slägtet Rana; Prof. *Boheman* öfverlemnade till sektionen några nyligen tryckta entomologiska arbeten af Prof. Zetterstedt och Adj. Dahlbom; Dokt. *Hanover*: om udviklingen af flere Helminther hos Fröerne; Kand. *Reinhardt* förevisade en afgjutning af ett i Köpenhamn funnet cranium af den nu utdöda fogeln Didus ineptus och meddelade historiska underrättelser om densamma; Etats-Rådet *Eichwald* förevisade sitt nya arbete: Fauna Caspio-Caucasica och meddetade mundtligen utdrag derur; Dokt. *Liedbeck*: om ett nyligen funnet ligamentum scapulæ proprium inferius transversum hos menniskan; Prof. *Jacobsson*: om Hermafroditer bland reptilierna; Prof.

Boeck: om infusorier från Spitsbergen och om organisationen af slägtet Prionotus bland petrifikaterna; Kand. *Möller* förevisade ett instrument att från djupet upphemta hafsalster; Prof. *Wahlberg*: iakttagelser öfver Libellula Olympia; Prof. *Boeck*: om nogle Udviklingsforhold i de organiske Legemer, der ei kunne tages ud af Betragtning ved Bedömelsen af de i dem sig viisende Functioner; Prof. *Nilsson*: om bestämmandet af Linnés Vespertilio murinus; Prof. *Sundevall*: om konstruktionen af foglarnas vingar; Prof. *S. Lovén*: om fosforescensen hos Ophiura; Kand. *Örsted* förevisade lithografierade figurer af Grönlands Annelider; Kand. *Reinhardt*: om Slangeslægten Xenodermus; Prof. *Sundewall*: meddelande från Docenten Rasch i Christiania om det af Spix beskrifna slägtet Thiroptera bland flädermössen; Prof. *Boheman*: entomologiska afhandlingar af Tullförvaltaren Westring i Götheborg om ljudande organer hos en spindel, om en apparat för preparation af insektlarfver och om Opilionernas fortplantningsorganer; Frih. *Düben*: om de högre Crustaceernas geografiska utbredning vid Sveriges kuster, samt om Mus betulinus Pallas; Regim. Kirurg. *Tscherning*: Bemærkninger over Hestens Taa; Prof. *Retzius*: om magens byggnad hos fiskslägtet Silurus; Densamme: om byggnaden af den inre hinnan i aorta hos Sköldpaddorna; Prof. *Nilsson*: om fossila ben i Skånes torfmossor; Lektor *Steenstrup*: om tre bestemte arter af fiskeslægten Anarrhichas ved Islands kuster; Prof. *Eschricht* förevisade injectioner af Cyanda capillata, udförte med Afkog af Sviine-Svær, og hvorved Forbindelsen mellem Rand-Cirri og Tarmröret blev aldeles tydelig; Prof. *Ilmoni*: om en Medusæ-art från Triest; Doc. *Schiödte* förevisade afbildningar hörande till ett större arbete öfver insekternas anatomi; Densamme: om de kirbyska organerna hos Necrophorus och om deras förbindelse med ganglion frontale; Densamme förevisade afbildning af larfven till den genuina formen af Cimbex femorata och till Leptopus hypogastricus; Kand. *Möller*: om de lavere Dyrs Forekomst ved den Grönlandske kyst; Prof. *Jacobsson*: iagttagelser om tvende mærkværdige Entozoer, som findes hos Anodonta; Densamme: om Chromsyrens Anvendelse ved anatomiske undersögelser; Densamme: om dilatatio symphyseos hos Erinacei under Drægtigheden og Födselen; Prof. *Hornschuch*: über eine neue Art Halichverus und einer schwarzen Varietet derselben; Prof. *van der Hoewen*: über eine eigenthümliche Bildung des Oberkiefers bey den Jungen von Esox Belone; Lektor *Berggren* förevisade några i bernsten inneslutna insekter; Dokt. *Hanover*: Bidrag till en karakteristik af Physiologiens Studium för Öieblikket; Densamme: om kalkconerementer i Placenta hos Mennesket og om Corpora Colostri i Melken hos nyfödte Börn: Prof. *Retzius* utdelade exemplar af en från Dokt. Sharpey i London meddelad Afhandling: Observations an the structure of the decidua; Dokt. *Carlsson* d. y. förevisade preparater af ett dubbelfoster af en kalf; Prof. *Boeck* framlade teckningar af en i Christianiafjorden fångad delfin; Densamme föredrog Mag. *Siljeströms* förslag om antagande för vetenskapligt bruk af ett gemensamt mått, det franska metermåttet, samt den hundragradiga thermometerskalan, hvilket sektionen äfven kom att, så vidt sig göra låter, bringa till användning. Summa Föredrag 47.

Således höllos under de sex dagar sammankomsten varade vid de allmänna mötena 14 föredrag, och vid sektionsmötena ungefär 175. De flesta af dem komma att tryckas i Sällskapets snart utkommande förhandlingar.

N. J. B.

Upsala, 1842.
WAHLSTRÖM & LÅSTBOM.

Om de af Konung Gustaf III efterlemnade och femtio år efter Hans död öppnade papper.

(Underdånig Berättelse.)

De af Konung Gustaf III till Upsala Akademis vård och egendom lemnade papper torde lämpligen kunna fördelas i tre klasser.

Den första och talrikaste utgöres af Bref. Minsta delen af dessa är likväl från Konungen sjelf. Dock förekomma äfven sådana, då han endera bilagt sina koncepter eller återbegärt originalerna. De flesta brefven äro ställda till Konungen, men ej få äfven till personer af hans omgifning.

Vid det ordnande, som dessa papper nu komma att undergå, förtjenar utan tvifvel Brefvexlingen inom Kungliga huset först och främst sin egen plats. Här förekomma dref från Konung Adolf Fredrik, Drottning Lovisa Ulrika, Prinsarne Carl och Fredrik, Prinsessan Sophia Albertina, Drottning Sophia Magdalena. Märkligast äro de från Konungens Mor och från hans Bror, Prins Carl. Man ser ett moln lägga sig emellan Moder och Son, hvilket knappast i dödsstunden skingras. På en samling af Hertig Carls bref från 1767 till 1775 har Gustaf III tecknat följande ord: "Dessa bref bevittna det innerliga förhållande och det ömsesidiga förtroende som herrskade oss emellan" [1]).

En annan afdelning torde komma att utgöras af skrifvelser från regerande och furstliga personer till Konungen. Flere af dessa bref, såsom de från Fredrik den Store, Catharina II,

[1]) *Ces Lettres font foi de l'intimité qui regnoit entre nous et de la confience reciproque.*

Ludvig XV, Ludvig XVI, Prins Henrik af Preussen, äro personligt eller politiskt märkvärdiga.

Den öfriga vidlyftiga korrespondencen sönderfaller i den med utlänningar och den med svenskar.

Den förra omfattar en stor del af hvad Europa den tiden hade namnkunnigt och lysande. Huru många, i synnerhet af Frankrikes mest berömda namn, under Ludvig XV:s sednare och Ludvig XVI:s tidigare år, finner man ej här! — Ifrån Choiseul till Vergennes — ifrån Voltaire till Marmontel! Gustaf III upphörde aldrig att i allt hvad han företog äfven tänka på Frankrike. Här fanns det hof, som var förtroget med alla hans ungdomsplaner, hos hvilket han för utförandet af sin första och största bedrift såsom Konung funnit ett länge fortsatt understöd, ja ett deltagande, som liknade personlig vänskap. Här var den stora verld, i hvars spegel han ej ogerna betraktade sig. Det var den tid, då den högre Parisiska sällskapsverlden, dess tongifvande snillen af båda könen, utdelade rykten i Europa, som äfven statsmannen och hjelten ej försmådde. Märkligt är i synnerhet damernas erkända inflytande. Creutz skrifver till Gustaf III och bereder honom på ett bref från Madame Du Deffant öfver Revolutionen 1772, nästan såsom på en heder. Huru mycket värde Konungen satte på sin brefvexling med Grefvinnorna Egmont, De la Mark och Boufflers synes af det sätt, hvarpå han sjelf derom yttrar sig. Innehållet rör väl mest dagens händelser — hvarföre damerna äfven stundom kalla sina meddelanden för *Bulletins des Nouvelles* — men är äfven litterärt och politiskt. Grefvinnan Egmont kritiserar 1772 års regeringsform, som hon finner för litet gynnande för friheten, ehuru hennes eget tänkesätt är strängt aristokratiskt. Hon nekar Konungen sitt porträtt, om han ej förbinder sig att aldrig emottaga Madame Du Barrys; hvilken i ett öfvermått af erkänsla för visad uppmärksamhet hotat honom med både byst och porträtt. Röster ur den Parisiska stora verlden gjorde sig den tiden nödvändiga vid alla hof. Man köpte sig äfven sådana. Den bekante Grimm, hvars utgifna *Correspondence* bär färg af så många denna verlds skiften, grundade en ansedd och nästan lysande existens på sådana Parisiska Bulletiner till flera hof. Catha-

RINA II, i hvars tjenst han steg till Minister, var ej den enda, som använde honom. Han räckte äfven till för LOVISA ULRIKA och GUSTAF III.

Konungens Svenska korrespondens har perioder, karakteriserande för hans närmaste omgifning. — Det finnes tider, då män, sådana som CARL och ULRIK SCHEFFER, stå främst i denna brefvexling. Det finnes andra, då TOLL och SCHRÖDERHEIM oftare förekomma, andra åter då ARMFELTS namn begynner blifva det första. Af denna tredje period förekommer ej särdeles mycket inom tidrymden af de oss här öfverlemnade brefven; hvilka i allmänhet ej gå längre än till 1788.

Särskildt må ibland alla dessa Konungens korrespondenter uppmärksamheten fästas vid Grefvarne CARL SCHEFFER, EKEBLAD och CREUTZ, i anledning af de omdömen Konungen sjelf ställt i spetsen för samlingen af deras bref. Det heter om Grefve CARL SCHEFFERS: "De äro de enda öfriga af mer än hundrade, som jag sett mig nödsakad att bränna för tidernas osäkerhet, till min största saknad. Af dem som äro qvar kan man döma till de vigtigare, som jag uppbränt. Om hundrade år skola de vara dyrbara så väl för stilen, som för de anekdoter, hvilka de innehålla och som mycket upplysa historien om de märkliga händelserna åren 1768 och 1769" [1]).

GUSTAF III menar härmed ej blott Konung ADOLF FREDRIKS thronafsägelse 1768 om hösten, hvarigenom riksdagskallelsen framtvingades, utan en samtidig, djupare af honom sjelf uppgjord plan till en förändring af regeringssättet, hvartill detta den gamle Konungens steg blott skulle vara inledningen; men hvilken förändring den gången ej kunde utföras ehuru den nya regeringsformen var skrifven. Det är en nyhet i vår historia, som de Gustavianska papperen fullkomligt upplysa.

Ibland Kanslipresidenten Grefve CLAES EKEBLADS bref läses på en skrifvelse, daterad d. 2 Okt. 1771 följande anteckning af Konungens hand. "Detta är det sista bref, jag emottog från denna värdiga man, som dog följande Tisdagen. Jag har i honom förlorat en pålitlig vän, en upplyst och skicklig Minister och staten en god medborgare. Sådana förluster äro

---

1) Anteckningen är, äfvensom den följande, på Fransyska.

oersättligare än mistningen af vidsträckta provinser, hvilka ofta äro staten mer till börda än gagn." Det är svårt att säga, om sådana ord mer hedra Konungen än Ministern.

Brefven från Grefve CREUTZ äro särdeles talrika. På en samling af sådana till GUSTAF III såsom Kronprins åren 1765 —1769 har Konungen tecknat: "Dessa bref äro lika intressanta för stilen som för innehållet. Statsangelägenheter, nöjen, vitterhet, allt finner der sin plats." — Det samma gäller om hans sednare korrespondens, såsom Minister i Paris, med Konungen.

En egen uppmärksamhet förtjenar brefvexlingen (i synnerhet med Konungen, Enkedrottningen och Grefve VERGENNES) af BEYLON, vid hofvet anställd såsom LOVISA ULRIKAS Lecteur, men genom det förtroende han njöt inom Kongliga familjen snarare en erkänd vän af huset; hvarföre GUSTAF III äfven kallar honom för familjens Mentor; — ett epithet, som föröfrigt omvexlar med det skämtsamma af *mon Philosophe Epicuréen.* Vid underrättelsen om BEYLONS död, som inträffade d. 12 Nov. 1779, skrifver Konungen till Baronen BRETEUIL, fordom Fransysk Ambassadör i Stockholm ett bref, hvarur vi meddela följande i öfversättning: "Ni skall med lika mycken smärta som jag emottaga underrättelsen om den hederliga BEYLONS död. Den vänskap och uppriktiga tillgifvenhet ni hade för honom äro mig en borgen för edra tänkesätt. Hvad mig angår jag har gjort en oersättlig förlust. Jag hade pröfvat honom i olyckan, jag hade pröfvat i lyckan, och jag har alltid funnit honom tillgifven min person, men såsom en hederlig karl, som sade mig sanningen. Sådant folk är sällsynt att finna, i synnerhet för personer uti min ställning." Vid BEYLONS död blefvo hans papper förseglade med Konungens sigill af Hofkansleren Baron FREDRIK SPARRE. Hvad derutaf i denna samling befinner sig bär följande påskrift af Konungens hand: "*Papiers du feu* BEYLON, *remises entre mes mains en 1779.*"

En annan klass af de Gustavianska papperen utgöres af Konungens egna uppsatser af historiskt, politiskt eller vittert innehåll — de flesta blotta utkast, nästan alla på Fransyska språket.

De förnämsta af dessa äro:

Mémoires de G. P. R de S. (GUSTAVE Prince Royale de Suède) écrits par luiméme, commencés en 1765, lorsqu'il etoit agé de 19 ans.

Det första stycket af detta flera gånger afbrutna och återtagna arbete går till 1750 och innehåller en öfversigt af näst föregående tider. Det andra stycket går till 1760 och är snarare en ny begynnelse. Likväl åberopas det föregående. På handskriften är tecknadt *Livre I.* Man finner ett företal och ett förslag till titelblad med motto (ur Henriaden):

Je t'implore aujourdhui sévère verité
Dis moi les crimes des peuples et les fautes des Princes.

Detta titelblad skulle prydas med bilden af en Trefot, hvarpå rökelse offras. Nedanföre är präntadt af Prinsens hand med stora bokstäfver:

La Piété Filiale

och följande verser ur Tragedien *La Siége de Calais* underskrifna:

Oui, tu dois partager la gloire de ton père!
Grand Dieu! qu'en ce moment ma naissance m'est chère.

Man finner af företalet att detta är skrifvet i December 1768, nyss efter sedan Kronprinsen för rikets kollegier förkunnat sin faders beslut att afhålla sig från regeringen, tills Rådet utfärdat riksdagskallelse. Den lifliga oro Prinsen erkänner sig dervid ha erfarit, hade en djupare grund, än den omständigheten, att detta var hans första offentliga politiska handling. Det var Kronprinsen, som hade bestämt ADOLF FREDRIK till denna hos honom ovanliga kraftyttring. Och detta Konungens steg var hos GUSTAF förknippadt med planen till en, om så fordrades, våldsam förändring af regeringssättet, hvilken Frankrike ville understödja. Försöket uteblef; emedan han aldrig dertill kunde erhålla sina föräldrars bifall, och i synnerhet hos Drottningen, sin mor, som skydde tillbaka för 1756 års minnen, mötte ett oöfvervinnerligt motstånd.

Den lucka, som här åter förekommer i Memoirerna fylles till en del af de anteckningar, Prinsen fört om sitt bevistande af rådslagen i Senaten ifrån d. 18 Mars 1767; genom de fullständiga underrättelserna om 1768 års tillämnade

revolution, som i dessa papper alltid heter: *le grand objet, la grande affaire, le grand but de la liberation de l'état.* — samt genom en åtminstone började egenhändig berättelse om den år 1772 verkligen utförda revolutionen. — Man finner här af Kronprinsens hand 1:o En plan till en regementsförändring, daterad redan d. 9 Mars 1768. 2:o Ett förslag till Proklamation i Konung Adolf Fredriks namn i anledning deraf. 3:o En uppsats kallad: *Réflexions sur ma situation et ma conduite personelle, écrites aujourdhui le 16 Oct. 1768 à Ekolsund, veille de mon depart pour la cour.* 4:o Anmärkningar af d. 30 Okt. och 15 Nov. 1768 om Hattarnes löften, att i fall af riksdag arbeta på konungamagtens återställande enligt rikets gamla grundlagar. Prinsens otro på dessa löften uttryckes i bref till Franska Ambassadören Comte de Modene d. 23 Nov. 1768. 5:o Förslag till ny Regeringsform af Kronprinsen — fragment på Svenska — utförligare koncept på Fransyska. — 6:o *Événemens memorables de 1768* — en blott började uppsats — samt *Mémoire sur la diète de 1769* — äfven afbruten, innehållet, att Frankrike efter utgången af denna riksdag uppgifver allt hopp att draga någon nytta af Svenska alliansen. — Slutligen 7:o *Mémoire sur la Revolution de Suède en 1772*, började med dessa ord af Cardinal de Retz: "*Les extrêmes sont toujours facheux, mais ce sont des moyens sages quand ils sont nécessaires. Ce qu'ils ont de consolant, c'est qu'ils ne sont jamais médiocres, et qu'ils sont decisifs, quand ils sont bons.*" Den innehåller en skildring af partiernas ställning i Sverige ifrån 1765 till Gustaf III:s uppstigande på thronen, men afbrytes här.

Dessa memoirer, ehuru fragmentariska, innehålla märkliga, ofta oväntade historiska upplysningar. Lägger man härtill att föröfrigt här träffas flera andra handskrifter hörande till partiternas yttre och inre historia, i synnerhet i den särskildt bifogade samlingen af dertill hörande handlingar, som af Riksrådet Grefve Liewen hade blifvit till Konungen öfverlemnad; så befinnes lätt, att, om bidragen till historien om Gustaf III:s egen regering förnämligast äro att hämta ur Konungens korrespondens, de nyssnämnda beståndsdelarna af de Gustavianska

papperen i synnerhet måste vara vigtiga för kännedomen af de båda föregående regeringarna.

Men det är ej blott sin egen historia, som GUSTAF III hade företagit sig att skrifva. Ett annat, ehuru äfven ofullbordadt, ungdomsarbete, ett utkast till Wasahusets historia på Svenska thronen, förvaras äfven i dessa samlingar under följande titel: *Mémoires pour servir à l'Histoire de la maison de Vasa, ecrites par un de ses Descendants.* Det synes vara till tiden äldre än det föregående; men visar ej blott god kunskap om ämnet, efter DALIN, CELSIUS och TEGEL, utan en förundransvärdt tidig talang såsom skriftställare. Inga spår till rättelser af annan hand förekomma hvarken i dessa eller de förut nämnda memoirerna: deremot någon gång ändringar och tillägg af Prinsens egen. En del af detta arbete finnes tillika i en med annan hand verkställd sorgfällig afskrift. Detta är, om vi ej bedraga oss, enda exemplet af en sådan omsorg egnad åt någon af de bland GUSTAF III:s skrifter som i dessa papper förekommer; näst *Äreminnet öfver Torstensson* genom hvilket Konungen, okänd, såsom bekant är, sjelf vann första priset i den af honom stiftade Svenska Akademien, och hvilket äfven här träffas i afskrift, med akademiens anmärkningar och den då okända författarens svar derpå. För öfrigt meddelas allt såsom det först på papperet blifvit kastadt. Pennan flyger som tanken. Och likväl har uttrycket lika mycken kraft, som lifligbet och ledighet. Man ser en liksom medfödd, naturlig stil, som ej behöfver fråga efter former. Det gäller om alla Konungens skrifter, om hans Fransyska, som om hans Svenska, om hans förtroliga bref, som om hans statsskrifter t. ex. äfven hans berömdaste tal. Koncepterna visa att de flutit obehindradt, nästan utan rättelser, ur pennan. Visserligen är stafningen i begge språken lika missvårdad, och röjer ett stort fel i första undervisningen. Men detta fel var långt ifrån sällsynt i denna tidens uppfostran. Man finner ibland Konungens Fransyska korrespondenter, flere som ej stafva mycket bättre än han, och den stora verlden tycktes anse sig upphöjd öfver orthographiens pedanteri, såsom öfver många andra borgerliga band.

De sistnämnda memoirerna gå till en början endast till 1521 och GUSTAF WASAS utväljande till Riksföreståndare. Derpå följer en ny begynnelse och en ny titel: *Histoire de Gustaf Wasa, Roi de Suède, par un de ses Descendants (G. Pr. S. de S.)* med en målning af det tillstånd, hvari Calmare Unionen försatt Sverige och slutligen af CHRISTIERNS grymheter; hvarefter ett nytt afbrott inträder. Nu förekommer en tabell öfver GUSTAF I:s gemåler, barn och de med honom samtida regenter, derefter berättelsen om slutet af GUSTAF WASAS regering; hans sjukdom, hans testamente, hans död, med betraktelser öfver hans karakter och öfver tillståndet i Europa på hans tid. — Det öfriga är endast fragmenter. Man finner en början berättelse om ERIK XIV — några betraktelser öfver CARL IX:s regering — samt karaktersmålningar af CARL X och CARL XII. — Märkligt nog är tystnaden i detta ungdomsarbete om Konungens hjelte, den Store GUSTAF ADOLF, för hvilken hans tidiga beundran likväl på andra ställen framlyser, liksom en viss ovilja mot CARL XI. Rikshistoriographen SCHÖNBERG kände detta Konungens tänkesätt, och synes för att döma af en bland Gustavianska papperen förvarad skrifvelse till Hofkansleren Baron FREDRIK SPARRE, i sina historiska bref om Svenska regeringssättet, nog mycket i fråga om CARL XI:s regering hafva rättat sig efter tiden [4]). För öfrigt finnes bland dessa samlingar icke, såsom man förmodat, denna outgifna del

4] Brefvet är af d. 6 Dec. 1776. Der säges: "Jag har sökt de mörkaste färgor för att utmåla Regementsförändringen 1680, ty eljest skulle jag aldrig kunna ådagalägga skillnaden emellan envåldet 1680 och 1772 års Regeringsform." — "För öfrigt" — tillägger han — "har jag i allt sökt gå medelvägen; ty jag skulle eljest få terrible critiker, så mycket mer, som under våra partitider fanatici alltid valde K. CARL XI till sin Heros." — SCHÖNBERG hade af 1762 års ständer fått uppdrag att skrifva K. CARL XI:s historia. Visst är att författaren till det i texten sedermera nämnda brefvet gör CARL XI full rättvisa. Att detta bref är af SCHÖNBERG torde vara lika ostridigt som att det aldrig ingått i den samling af Bref om Svenska Regeringssättet, af hvilka 2:dra och 3:dje fleckarna utkommo i Stockholm 1777 och 1778, uhuru utan författarens namn. Alla dessa bref äro skrifna efter Revolutionen 1772, det förstnämnda deremot 1768, utgör troligen utkastet till de sednare och var ej ämnadt för publiciteten.

af SCHÖNBERGS Historiska Bref, åtminstone ingen särskildt rörande K. CARL XII:s tidehvarf. Deremot förekommer, ej under hans namn, men tydligen af honom, en längre uppsats, i form af ett bref, innefattande en kort öfversigt af Svenska författningens Historia till och med frihetstiden, som utförligare behandlas. Brefvet, som är dateradt Sanningsberg (i stället för Åsberg, såsom SCHÖNBERGS gård i Gestrikland hette) d. 12 Nov. 1768, innehåller i synnerhet flera märkliga omständigheter angående CARL XII:s sista regeringstid.

Sveriges stora minnen, och allt hvad dermed sammanhänger förvandlade sig lätt under GUSTAF III:s penna i ämnen för vitter och vältalig framställning. Den dragningskraft allt sådant på honom utöfvade visar sig äfven i tidiga poetiska försök; hvaraf dessa samlingar äfven förvara ett och annat. Så en Heroide i Franska Alexandriner uti den fångne CHRISTIERN II:s namn till Konung CHRISTIERN III, i Danmark, sedan den förre i fängelset fått veta sin enda son JOHANS död. Verserna äro visserligen af en ovan och osäker hand, men innehålla likväl rader sådana som följande:

Ou sont donc ces couronnes à mes armes soumis
Mes sujets, mes enfans, mes trésors, mes amis;
Tout s'est evanoui, mes remords seuls me restent.

Hans ungdoms sysselsättning med GUSTAF WASAS historia har tydligen i hans själ intryckt den bild, hvilken han såsom Konung sedermera framkallade på Svenska scenen. Hans första utkast till operan *Gustaf Wasa* ser man ibland dessa papper i obunden stil, på Fransyska författadt, såsom vanligt med löpande penna, nästan intet ord utstruket. I formen skiljer den sig naturligtvis mycket ifrån det sedermera af KELLGREN, efter Konungens utkast utarbetade stycket, liksom olikheter visa sig i sjelfva anordningen, i hvilken Konungen äfven gjort förändringar af sitt första utkast. Så är scenen med skuggorna inkommen genom en sådan af Konungen sjelf gjord och här bilagd förändring. Men hela den poetiska intentionen, nästan alla de theatraliska effekterna, (om man undantager fängelsescenen, hvarmed stycket på theatern öppnas) träffas redan i detta första utkast, som Konungen på sista sidan

kallar: *Gustaf den förste — Opera i 3 Akter, med en Prolog, vid Gustaf Adolfs statues inaugurerande*. Dervid finnes en öfverräkning af de särskilda musikstycken som denna opera skulle komma att innefatta, utdelning af roler, beskrifning på kostumer. I ett företal försvarar sig Konungen emot förebråelsen att hafva velat göra en opera af ett sådant ämne — att hafva skrifvit en opera utan kärlek. "Hvarföre skulle man ej — säger han — använda föreningen af alla sinnenas nöjen, för att upplyfta själen, för att fira nationens hjeltar, och för dem väcka en ny förtjusning genom att låta dem så ånyo framgå för folkets ögon?"

Då vi nu öfvergå till en annan klass af de Gustavianska papperen, må slutligen endast anmärkas, att till nästan alla Konungens theatraliska arbeten de första, egenhändiga utkasten här finnas.

Den tredje och sista klassen af dessa papper består af Statsskrifter eller *Acta publica* af flere slag.

Här må i främsta rummet nämnas: *Egenhändigt utkast af Konungen till 1772 års Regeringsform*. Först ett påbörjadt vidlyftigare, men afbrutet koncept: sedan ett till innehållet fullständigare, men blott i korta hufvudpunkter författadt.

Vidare: *Konungens utkast till Riksdagsordning 1778*, med åberopande af 1617 års Riksdagsordning. *Confirmation på Konung Gustaf Adolfs Riddarhusordning med tillägg*: — förekommer äfven under titel af *Kongl. Maj:ts Propositioner till Ridderskapet och Adeln om nödiga tillägg till Konung Gustaf Adolfs Riddarhusordning*. — En *Ordning vid Plenum Plenorum*; samt en *Kort underrättelse om Landtmarskalkens skyldigheter*, dat. Stockholm d. 19 Oct. 1778. — Alla af Konungen egenhändigt, och på Svenska Språket.

Då Gustaf III, såsom bekant, mest var sin egen Minister för utrikes ärenderna, och i följden af sin regering allt mer tog dessa under sin egen hand, så finnes äfven här, för den tid, som dessa samlingar omfatta, såsom man kan vänta sig, ett betydligt antal af diplomatiska instruktioner, noter och bref till en del af Konungen sjelf författade.

Man träffar äfven statsskrifter af allmännare syftning. Såsom exempel må nämnas, en memoire i koncept af Konungen

till Kejsarinnan CATHARINA II år 1777 om Europas förändrade politiska ställning, genom de stående armeernas omåttliga förökande. Den begynner med orden: "*Vous n'aimez pas les dissertations Madame. — Cependant je ne puis resister à l'envie de vous soumettre quelques reflexions sur l'état présent de l'Europe.*" Fordom voro krig och fred åtskilda. I förra seklet afväpnade man efter kriget, och länderna njöto efter krigets oro fredens lugn. — Nu är äfven freden ställd på krigsfot. En enda Furste har i sjelfva upplysningens och philosophiens tidehvarf dertill gifvit exempel, och, ehuru Europa älskar och behöfver freden, tvungit sina grannar att följa det. En enda Furste fäster alla fredliga makters oroliga uppmärksamhet. Hans snille, hans segrar hafva uppfyllt Europa med beundran. Han sysselsätter sig oupphörligt med vidsträckta förstoringsplaner, en monarki att skapa föranlåter honom att midt under freden underhålla en talrikare armée, än den största LUDVIG XIV någonsin uppställde i kriget. Meklenburg, Svenska Pommern, Danzig, kanhända äfven Curland äro ännu föremål för hans planer. — Man behöfver ej nämna, hvilken den store Konung är, som här åsyftas.

Förslag och betänkanden af Konungens högre embetsmän angående åtskilliga delar af styrelsen förekomma äfven.

Vi utmärka dåvarande Statssekreteraren Friherre LILJENCRANTZ's på Konungens befallning afgifna memorial af d. 24 Nov. 1785 *Om förvaltningens fördelning i Departementer under Statsministrar såsom Chefer; eller, i deras ställe, Statssekreterare med lika makt.*

Slutligen må anmärkas, att en mängd papper af blandadt innehåll, enskilda besvärsskrifter, rättegångshandlingar t. ex. flera angående processen emellan Furst Hessenstein och Konungen om Ekolsund — eller af mindre värde och intresse endast för ögonblicket, såsom förslag till Ceremonieller, Decorationer, Costumer, Hoffester eller andra högtidligheter, föreskrifter om möbler, t. ex. om kungliga rummens inredning i likhet med den Fransyska kungliga familjens m. m. — ofta träffas bredvid dem, som röra vigtigare ämnen.

Då den, som genom sin lärarebefattning vid universitetet en sådan pligt närmast åläg, härmedelst har nåden att aflemna

denna underdåniga Berättelse, får han lika underdånigt anmärka, att en alldeles fullständig uppgift om de Gustavianska papperens beskaffenhet förutsätter en fullständigare granskning än de hittills kunnat undergå, men som nu företages för deras slutliga ordnande. Det öfverseende berättelsens författare derföre i detta afseende vågar utbedja sig, behöfver han likväl i ännu högre grad för en följande berättelse kallad: *Några historiska drag ur de af Konung Gustaf III efterlemnade papper*, hvilken han med görligaste första skall ha den nåden att till denna bifoga, och hvarigenom han trott sig på förhand böra lemna någon underrättelse om dessa pappers innehåll, tills en fullständigare framställning kan beredas eller sjelfva urkunderna utgifvas. Han har derföre, vid upprättandet af den härhos i underdånighet bifogade katalogen, för sig sjelf antecknat dem, hvilka han ansett vara af större betydenhet, ehuru mycket af det öfriga äfven torde äga sitt intresse; han har sedermera genomgått dessa sålunda antecknade papper och deruter gjort utdrag, som ligga till grund för den ytterligare berättelse hvilken han om någon tid hoppas vara i tillfälle att afgifva; och han har härmed tillika bestämt de gränsor, inom hvilken denna kommer att hålla sig, och efter hvilka han önskar att bedömmas.

Om K. Carl X:s Reduktion af kronogods, jemförd med den som verkställdes under K. Carl XI.

Det gifves knappt ett ämne inom Svenska Historien, svårare att behandla än K. Carl XI:s Reduktion, men också intet, som öppnar vidsträcktare utsigter, och skänker en rikare lärdom åt efterverlden. Så väl källornas ymnighet som sjelfva sakens natur försvårar undersökningen. Man häpnar vid anblicken af de ofantliga massor af handlingar, hvilka ej borde vara okända för den, som skall säga sig hafva genomträngt denna fråga i alla dess enskildta riktningar; och man bäfvar att vidröra en sak, som angick så mångfaldiga intressen, der rätt och billighet mången gång syntes stå i oförenlig strid, och statens väl fordrade försakelsen af medborgares äfven grundade anspråk. Så hade ock Reduktionen den egenskapen att genom sina följder bringa förvirring i en mängd enskilda rättsförhållanden och sätta medborgare ej blott i fiendtlig sinnesstämning emot en statsförfattning, som beröfvade dem deras egendom, utan äfven i harnesk sinsemellan [1]). Under det staten med rätta återtog sin bortslösade egendom, drabbade den stränghet, hvarmed detta skedde, äfven dem, som ej på minsta sätt vållat förlusten; och af en rättvis sak uppkom ett orättvist lidande, deraf ett djupt missnöje, slutligen ett bittert hat, som beredde nya hvälfningar. Hos dem, som återfordrade kronans egendom, fanns så mycken rätt, å deras sida, som nu besuto den, så mycken billighet, hos staten ett så stort behof, hos enskildte så gamla anspråk, att det blef en

1) Se noten i De la Gardiska Ark. VI: 228.

omöjlighet att icke på något ställe rättvisan skulle kännas såsom förföljelse. Allt detta gör Reduktionsfrågan till den grad invecklad, att forskaren stadnar rådvill, huru han skall finna det rätta, och för det, som med orätt skedde, vet man knappt hvilken skulden bör drabba. Det är lätt att säga det K. Carl XI öfverskred gränsen af sans och måtta och tog allt då han bort vara nöjd med något. Men vid ett närmare begrundande torde anledningar förete sig att fråga, om ej orsaken att han det gjorde, att han kunde, att han kanske måste göra det, bör sökas annorstädes än hos honom sjelf och dem, som utförde hans befallningar. Gamla orättvisor buro nu sin frukt. Att denna kändes så bitter för den skyldige var en uppenbarelse af den eviga Nemesis, som går igenom verlden; att den träffade som ett plågoris den oskyldige, var ett drag af den förbannelse, som följer orättvisan, hvars följder, när den en gång skett, ingen kan beräkna.

Sällan har någon statsskickets förändring djupare gripit samhällets elementer. Man anar hela vidden af dess verkningar, hela dess stora betydelse, när man hör att den utgick ifrån en väsendtlig förändring i äganderätten. Den skakade en af grundvalarna för all samhällsordning, uppryckte den på många ställen och nedlade den åter såsom en förändrad grund för en ny statsbyggnad. I sammanhang med K. Carl XI:s Reduktion och till en stor del såsom en följd deraf förändrades alla borgerliga förhållanden i Sverige.

Det kan ej vara vår mening att här inom några få blad söka utreda hvarken orsakerna till denna stora tilldragelse, ännu mindre dess följder, ej en gång beskaffenheten deraf eller sättet huru den utfördes. Så framt ett fullständigt omdöme öfver denna lätt missförstådda sak skall bildas, måste den nödvändigt skådas ifrån många sidor. Vi kunna här blott upptaga en enda. Vi skola med stöd af 1680 års Riksdagsbeslut samt de få handlingar, som för närvarande äro oss tillgängliga och vi hunnit genomgå, jemföra K. Carl XI:s Reduktion med den som under K. Carl X:s regering blef af Konung och Ständer beslutad, men olyckligtvis aldrig fullkomligt verkställd.

Det var sedan Drottning CHRISTINA sjelf emottagit styrelsen som de ofrälse ståndens klagan spordes öfver Adelns besittning af kronans gods och dess sträfvande att äfven blifva skatteböndernas herre. Den fördes denna klagan dels i deras namn, som kände sig förtryckte, dels i deras, som af hemliga uppviglare inbillades att anse sig lidande, dels ock i deras, som fruktade för den Svenska frihetens undergång genom uppkomsten af en aristokratisk magt utan gräns, utan måtta och med frihet till alla missbruk. Denna klagan återljöd från många håll, förnyades beständigt, stundom i tonen af en bitter fiendskap, en annan gång som en sansad öfvertygelse; nu framträder den i partigängares stämplingar, nu i orostiftares rop, nu i fosterlandsvännens allvarliga bekymmer. På en grund af rättvisa fordringar smidde egennyttan sina anslag och hatet stämplade. Skiljda krafter närde missnöjet, till dess att slutligen det blef för starkt att kunna hejdas. En förändring var nödvändig; CHRISTINA såg det klarare än någon, Ständerna, äfven Adeln, voro ense derom och CARL X beslöt att utföra den.

Att "sina tjenstemän län gifva" var en konungslig rättighet; i lagen tydligen uttryckt och af allmänna tänkesättet enhälligt erkänd. För utöfvandet af denna rättighet var en föreskrift gifven genom Norrköpings Riksdagsbeslut år 1604, som i sin 14:de punkt[a]) stadgade: 1:o att inga donationer eller gåfvor af jordegods och liggande grunder fingo af Konungarne gifvas under annat vilkor än att bekräftelse på gåfvan borde sökas vid hvarje ny regents uppstigande på thronen; 2:o att donerade gods ej fingo försäljas eller förpantas utan att först Konungen hembjudas; 3:o att vid innehafvarens dödsfall godsen återföllo till kronan och ej gingo i bak- eller sidoarf; 4:o att om en dotter efterlefde, men ingen son, hon då måtte erhålla passande brudskatt och i fall att hon trädde i gifte med en man, som af öfverheten gillades, godset då försäkras åt dem samt manliga bröstarfvingar.

Sådan var lagen för gåfvor och förläningar; att försälja kronans egendom tillät ingen lag, men att sådant skedde af,

---

[a]) v. Stiernman, Riksd. Besl. I. 559.

en sjelfregerande Konung, helst en arfkonung [3]), väckte hvarken missnöje eller förundran, så framt det skedde med billigt återhåll, till statens fördel, i nödens stund. Huruvida Sveriges Konung alltid hade skrifven rätt att åberopa för sina handlingar kom mindre i fråga, ty formerna voro enkla och lagen obestämd. Först då förtrycket kändes eller häfdvunna rättsbegrepp sårades eller enskildt fördel led hördes klagan. Då var det gammal sed att med vapen i hand sjelf taga sig rätt, och när man var för svag dertill, fanns det tålamod att lida äfven orättvisor. Det kan knappt sägas att det funnits laglig ordning i Sverige före GUSTAF II ADOLF. Under denna Furstes regering började både Konung och folk ej blott att stifta lagar, ty dermed hade man i århundraden varit sysselsatt, men att lyda dem. Dock hushållade GUSTAF ADOLF fritt med rikets gods; och hvad han med dem företog, huru han förlänade dem såsom belöningar åt tappra män eller använde dem att på hvarjehanda sätt skaffa kronan penningar för oafvisliga behof, synes mestadels med tyst bifall blifvit upptaget. . . . .

Annorlunda efter hans död. Den store Konungens personlighet hade fängslat missnöjet, kärlek och beundran tystat klandret. Men den Oxenstjernska regeringen — var den ock beklädd med kunglig makt — ägde ej konungsligt anseende. Det kan ej heller nekas, att denna regering öfverskred sin makt, då den försålde kronogodsen. Ty 1634 års Regeringsform, som var dess rättesnöre, förbjöd uttryckligen att sådant finge ske [4]). Dess 59:de punkt stadgar att under Regentens omyndighet inga privilegier finge gifvas "till dess inkomsters förmindskelse" och hvad i 60:de punkten säges om Konungens rätt att återtaga de "beneficier" af krono- och skattegods, som "af märkeliga orsaker kunnat ske", gifver snarare styrka än vederläggning åt den föregående punktens redan i sig sjelf bestämda föreskrift. Den förklarar blott dess mening så, att om nöden dref regeringen att i denna punkt lemna lagens ord å

---

3) Det är en känd sak att allmänna tänkesättet gerna fästade vid begreppet arfkonung ej blott begreppet af en ärftlig thronföljd utan äfven af en souverän magt, det sednare såsom en följd af det förra.

4) Stiernman, II. 919 §§. 59, 60.

sido, åtminstone dess förfoganden aldrig kunde gälla längre än till dess en myndig Konung pröfvat grunderna derför.

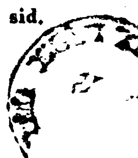
Men dessa grunder voro nu så starka, att Regeringen ansåg sig kunna möta det "eftertal", som ifrån Drottningens så väl som folkets sida var att vänta. Den trotsade aldrig på sin lagliga rätt, men — sade Riksdrotset GABRIEL OXENSTJERNA — "när vi lägga våra *rationes* fram och den närvarande staten derjemte, så skole häraf väl lysa de skäl, som oss hafva bevekt sådana högnödiga medel att bruka" [5]). Det blir alldeles klart, när man läser så väl Rådsprotokollerna som sjelfva förordningen om kronogodsens försäljning, att detta företag ej gjordes för att rikta aristokratien, ehuru detta visserligen blef en följd deraf, men för att skaffa kronan mynt, och företogs först då när ingen annan utväg fanns. Så länge detta kunde sägas, så länge godsen blott i nödfall såldes och emot verklig betalning, eller förlänades enligt landslagen och Norrköpings beslut, var ej skäl att klaga, helst saken ur en ekonomisk synpunkt ej saknade försvar [6]). Men då CHRISTINA bortkastade egendomarne, ej efter billighet, men efter gunst, i en sådan mängd, att knappt något återstod, till fördel för en enda klass och på ett sätt, som hotade folket med förlusten af dess politiska frihet, då uppstod en liflig oro och stränga fordringar. Huru liflig denna oro var, derom vittna kända tilldragelser under Drottning CHRISTINAS regering; hvilka fordringar man ansåg sig kunna göra, visar sig i de tre ofrälse ståndens skrift om Reduktionen 1650 [7]).

Denna skrift är i flera afseenden en märkvärdig handling. Vi måste förbigå den långa framställningen af allmogens nöd, af adelns orättvisor, af Reduktionens nödvändighet, af kro-

5) Rådsprot. 1638 d. 2 Juni tryckt i Handl. till Skand. Hist. T. 21 s. 84.

6) Det kunde ifrågasättas och blef äfven anfördt, att godsen bättre odlades såsom enskildtes egendom än när de voro statens. Då bönderne 1650 bådo Drottningen taga godsen åter och låta kronans fogdar uppbära räntorna, svarade CHRISTINA att fogdarne blott stulo räntorna. Se Doct. Jonas Petri Dagbok.

7) Tryckt hos Loenbom, Handl. till CARL XI:s Hist. 10 Saml. sid. 70 o. f.

sans fara. Skäl uppsöktes från alla håll för att gifva åt saken en önskad färg. En del af dessa skäl kunna svårligen vederläggas; andra äro af den art, som blott af en part kan anföras emot en annan, men svårligen bestå inför en rättvis pröfning. Det hela är ett prof af tidens anda, ett uttryck af folkpartiets tänkesätt och från hvad synpunkt det ville hafva saken sedd. Framställningen är för litet mångsidig för att *i* allt vara sann; partisinnet har skrifvit orden, men derunder framskymtar sanningen.

Dock, såsom vi sagt, vi kunna ej ingå i en granskning af denna skrift. Vi blott framställa de tolf slutpunkterna, som innefatta Ståndens fordringar. Dessa voro för det första, att intet gods everldeligen finge bortgifvas eller säljas utan blott förlänas, och för hvarje embete en viss lön varda bestämd. Förläningsrätten erkändes således och rättelse begärdes blott emot det missbruk att gods och gårdar, som efter Norrköpings Beslut blott kunde gifvas för Konungens lifstid, blifvit skänkta för evig tid likasom de skulle kunnat blifva allodialegendom. Hvad beträffar embetsmäns löner, så var staten ej, såsom i våra dagar, af ständerna ordentligt uppgjord och noggrannt i penningar beräknad eller indelta gods dertill anslagna [8]), utan kronohemman gåfvos åt dem, som för gjorda försträckningar eller arbete i statens tjenst hade något att fordra. Hvilken förvirring i Drätselverket deraf kunde uppstå visar sig bäst under och efter K. Carl XI:s förmyndarregering. För det andra begärdes att räfsteting måtte årligen hållas enligt 9 och 10 Kap. Ting.B.; hvaraf vill synas att de vanliga domstolarne ansågos ej tillräckliga att häfda lag och skick. Den tredje fordringen var att bonden, äfven om hans skatt vore såld undan kronan till frälsemannen, måtte genom rustning sjelf kunna blifva frälseman och denne då söka sin rätt igen hos kronan: en grundsats, som — förutsatt att den verkligen af bonden kunde tillämpas — måste betydligen minska adelns fördel. Vidare och för det fjerde yrkades att godsen, i stället att försäljas, borde pantförskrifvas åt inländske män

8) Dock hade 1634 års Regeringsform uttalat samma grundsats, som nu af de ofrälse stånden yrkades; se S. 48. v. Stiernman II. 918.

och med förmånsrätt för skattebonden att själf lösa kronan penningar på sitt hemman: en fordran, som rakt stridde mot den följda regeln att allt, som varit kronans, blott kunde blifva adelns egendom, men aldrig öfvergå till annan klass. Vidare anhölls att intet stånd måtte rikets tjenster sig uteslutande "tillskrifva:" en begäran, som angrep adelns privilegium på statens värdigheter. Härtill lades ock en fordring att ingen måtte framför rätta bördesmannen sig i skattegodsens köp intränga, och således bonden skyddas emot den faran, att se sitt hemman ryckas bort ur slägten af en mägtig frälseman. Slutligen yrkades att Lagmans- och Häradshöfdingeräntan ej måtte uppbäras af annan man, än den som tjensten verkligen förrättade [9]); lika rättigheter inför lagen och samma domstol begärdes utan privilegierad frihet för den ene eller andre; hvarigenom åter ett anfall gjordes emot adelns privilegier, som stadgade eget forum för en adelsman och på visst sätt domsrätt öfver dess underhafvande. Skriften slutar med klagan öfver enskildt fängsel och tortur, som borde upphäfvas, samt öfvermages jord och deras, som voro borta i krig, att den inkräktades af andre, och emot sådant lidande begärdes hjelp; adelns öfvertaliga sätesgårdar borde återföras till det antal 1562 års Stadga föreskref och den önskan yttrades att frälsebönderne skulle deltaga i Herredagspenningar samt att ständerne i frihet, utan hot och fruktan, måtte få tala vid sin Konung [10]).

Om man får antaga att de tre ofrälse stånden i dessa hufvudpunkter sammanfattat skälen för sin klagan, så visar sig hvaruti faran bestod och vid hvilka saker missnöjet fäste sig. Att Norrköpings Beslut ej hölls i värdnad, att frälsemannen gjorde intrång i bondens bördsrätt och missbrukade hans värn-

9) 1612 års Adliga Priv. §. 5, hvilka i denna punkt ej synas vara förändrade 1617, stadga att dessa räntor skulle användas ej till underhåll men för lagskipningen, dock med några undantag, som gifvas till belöning åt lagkunnige män. Se för öfrigt om Privil. Geijer, Sv. F. Hist. III. 30.

10) Att adelsmän hotade bönderne med hårdt förtryck om de vågade klaga påstods flera gånger under 1650 års riksdag. Se Doct. Jonas Petri Dagbok tryckt i Handl. till Skand. Hist. D. 22 p. 60. o. f.

löshet, t. e. då han var i krig, att tillvälla sig den jordegendom, hvaröfver han sjelf på sin höjd hade rätt till skatten, att ett tyranniskt förfarande af husbönder emot underhafvande stundom förekom och att lagen var för svag emot den mäktige: allt detta retade folket och väckte till nytt lif gammal afund emot "Herrarne". Att Adeln tillegnade sig allt hvad kronan afträdde betraktades såsom en obillighet; och man kände både mod och håg att anfalla dess privilegier och uttala ett anspråk på lika rättigheter i Statens tjenst och samma skyldigheter inför en gemensam lag.

Så långt om 1650 års klagan. Vi uppehålle oss ej vid sjelfva striden. Tiden förbjuder det; och vår mening var blott att i förbigående se huru allvarsamt missnöjet var, hvilka vigtiga punkter det rörde, och huru det fästade sig ej vid en sida, utan vid flere, som erbjödo svaga punkter, och äfven vid sådana, der ej blott kraftigt motstånd kunde väntas, men knappt ett hopp fanns om seger. Den svaga sida, som med största fördel angreps, var förhållandet med kronogodsen, som blifvit Frälse, och bemödandet att äfven lägga Skattegodsen under Adeln, sedan den fått kronans skatt deröfver. Härifrån hotade en verklig fara, och lag och rätt stod på de klagandes sida. Men att anfalla Adelns privilegier för öfrigt var ej väl betänkt, ehuru lätt förklarligt, så som tänkesätten voro stämda. Den förra frågan stadnade ej längre vid blotta tal, ty den låg färdig att blifva föremål för beslut och handling. Det saknades blott en ledare, ett hufvud, ej för partierna, men öfver dem, en medlare emellan dem med kraft och myndighet. En sådan man var Carl X.

Vi öfvergå till framställningen af det beslut, som under denna Konungs ledning fattades, och kasta blott en hastig blick på det, som under de näst föregående åren blifvit genom nya lagar stadgadt för att afhjelpa besvären. Vi mena Kongl. Maj:ts Resolution å Böndernes besvär af d. 19 Mars 1649 [11]), Ordningen emellan Ridderskapet och Adeln på den ena och Skattebönderne på den andra sidan, gjord i Riksdagen 1650 [12]), samt Drottningens utfärdade Ordning af d. 26

11) v. Stiernman, Riksd. Beslut II. 1117.
12) Handl. till Scand. Hist. XXI 172.

Aug. 1654 [13]). Den förstnämnde af dessa handlingar är ganska kort och affärdar hela saken genom ett allmänt förbud, att ingen, "Adel eller Oadel", måtte tränga Skattebonden från dess bördsrätt eller med någon ny och "osedvanlig tunga" i dagsverken, skjutsfärder eller på annat sätt honom förtrycka. Vidare förmanades skattebönderne att utgöra hvad de frälsemannen skyldige voro utan tredsko och i rättan tid. Men då nu de skattebönder, som suto på kronohemman, de der nu blifvit frälse, njöto bättre villkor sedan de kommit under frälset, ansåg Drottningen billigt att desse, utöfver hvad de till kronan varit skyldige, borde gå frälsemannen till mötes på sätt och vis som de sjelfve sinsemellan öfverenskomme. Men hvari denna bevillning skulle bestå och beloppet deraf lemnades obestämdt. Slutligen hotades med straff en hvar som bröt häremot, frälsemannen genom hård behandling eller bonden medelst otidig klagan.

En sådan författning kunde ingenting verka. Den blott upprepar hvad redan länge varit stadgadt i lag, att bonden egde hemmanet och adeln endast kronans rätt deröfver, men att denna rätt i frälsemannens hand kunde missbrukas, att bonden utan öfverträdelse af lagens bokstaf kunde tvärt emot dess anda lida intrång i sin rätt, deremot erbjöds nu ingen större säkerhet än förr; långt derifrån blef, genom tillsägelsen att den förre kronobonden, nu blifven frälsebonde, skulle bära ökad tunga, ett nytt frö utkastadt till ömsesidig klagan; och hvari den brottsliges straff skulle bestå lemnades oafgjordt. Hela förordningen var i sjelfva verket blott ett löfte om kungligt skydd, en förmaning till enighet.

Djupare i sjelfva saken intränger Ordningen af år 1650, dock ej nog djupt att blifva ett medel till försoning eller en frivilligt efterföljd regel; derföre heter om densamma, att "den gick intet för sig." Den anmärker, "att några fel finnas på båda sidor" och föreskrifver derefter: 1:o att bonden skulle oqvaldt besitta sitt hemman; 2:o att han måtte fritt försälja hemmanet, i första rummet åt bördesmannen, men, om denne ej ville eller kunde köpa det, att då husbonden egde företrä-

13) Handl. i Scand. Hist. XXI. 187.

de framför hvar och en annan; 3:o att hemman, som fallit i vanhäfd, först måtte uppbjudas åt hördesmännen, dernäst åt annan ofrälse man, och, der ingen sådan ville köpa det samt för utlagorna ansvara, då anses förfallet i skattvrak, och hvarje gård efter sin särskildta natur läggas till krono- eller frälsehemmanen; 4:o att bonden måtte fritt förbättra sitt hemman genom odlingar och öfver dessa njuta samma rätt som öfver hemmanet, sedan skatten blifvit med afseende på godsets förbättring jemkad och förhöjd; deremot icke genom försäljning, pant eller på något sätt frånskilja någon del af hemmanet, kronan och husbonden till förfång, utan, der sådant för nöd måste ske, då hembjuda åt husbonden köpe- eller panträtten; 5:o att i afseende på timmer, skog och vedhygge förordningen af år 1647 skulle gälla; 6:o att alla ordinarie och äfven extra utlagor skulle åt husbonden erläggas såsom förr åt kronan; 7:o att dagsverken skulle betalas antingen med penningar eller arbete, så som husbonden fordrade, men för hjelpedagsverken och körslor m. m. skattebönderne årligen gifva 30 gille dagsverken och 4 lass körslor, så vida ej genom frivilliga öfverenskommelser annorlunda blifvit afgjordt; 8:o att vid utskrifningar bonden måtte fritt välja antingen han ville njuta skatte- eller frälsebondes rätt; 9:o att det lemnades åt bondens fria val att för skjutsfärder betala husbonden 6 marker och kronan lika mycket eller utgöra skjutsfärdsplikten in natura; 10:o att den skattebonde, som felade i sin pligt, vore skyldig första gången att ersätta skadan och "böta än en gång så mycket i utlagor eller arbete, andra gången att böta dubbelt och förnyades felet ännu en gång, mistade han sin skatterätt till husbonden, dock bördesmannens rättighet oförkränkt; 11:o att husbonde, som felat, borde skadan ersätta och böta första gången dess fulla värde, andra gången dubbelt och mista tredje gången sin skatterätt till kronan; 12:o att den part, som vid häradstinget tappat, måtte vädja fritt till öfverdomstol; 13:o att likväl denna rätt ej fick begagnas, der ej sakens värde uppginge till 50 daler silfvermynt; 14:o att den Landshöfding, som försummade att domstolens utslag verkställa och förvunnes hafva handlat med väld, han skulle ersätta klaganden sin skada och böta hälften af sin egen årslön.

Denna Ordning följdes efter ett år af en ny med Drottningens underskrift och af det innehåll att bonden borde till sin husbonde betala först alla de årliga utlagor "i partzeler", som i jordböken införde voro, dernäst alla extraordinarie räntor, som "äro Ridderskapet och Adeln förundte och bebrefvade"; så alla i jordeboken intagna dagsverken och för alla hjelpdagsverken nio sådana med ök och aderton med drängearbete, slutligen ega rätt att, der honom godt syntes, varda ansedd såsom frälsebonde.

Ingen af dessa förordningar, af hvilka konseptet till den förstnämnda är öfversedt af Axel Oxenstjernas egen hand, blef efterlefd; ännu mindre kunde vinnas genom beslutet vid 1650 års Riksdag, som efter lång och häftig strid hade stadnat vid en förordning att Landshöfdingarne skulle jämka böndernes och Adelns rätt [14]). Frivilliga öfverenskommelser kunde ej åstadkommas; klagomålen fortforo och besvarades af adeln i samma ton. Ridderskapet vände sig särskildt emot Prestståndet, som skulle hafva sökt att påtruga adeln mantalspenningarne. Sådant gjorde oenighet och vore ej ett presterligt förfarande [15]). Detta jemte Presteståndets lifliga instämmande i böndernes klagan upplyser de andliges ställning; hvilken åter erbjuder utsigter öfver Sveriges förhållanden af stor märkvärdighet. Men dessa tillhöra oss icke nu att beskrifva. Vi blott nämna i förbigående att frälseståndet ej blott hade bönderne, men alla ofrälse stånd till sina vederparter.

Det skulle föra oss utom kretsen för vårt ämne, att framställa Bondeståndets förnyade klagomål vid 1655 års riksdag [16]). De innehålla föga nytt i sjelfva saken, men den lifliga ton, hvarmed de framföras, det kraftiga språk, hvari de äro skrifna, gifva dem ett eget intresse. De handla om den mägtiges förtryck, om den fattiges nöd, om lagens vanmakt, om nödvändigheten att kronan återfinge sina gods. Denna nödvändighet synes nu allmänt erkänd; *quæstio an* var afgjord, men om *quæstio quomodo* tvistades ännu, och det är denna

14) v. Stiernman, l. c. II. 1166.

15) Riksdagshandlingar 1650. Riksarch.

16) Riksdagshandlingar 1655. Riksarch.

strid med de motsatta påståenden, som gjordes, hvad den ene medgaf och hvad den andre fordrade, som vi här skole framställa.

Huru det var möjligt att äfven adeln kunde utan häftig strid bevilja Reduktionen 1655, förklaras af den stora skillnaden emellan högadeln och "det gemena frälset." Det sednare besatt i allmänhet ej stora gods, som Reduktionen kunde drabba, och dess afund emot Grefveklassen framlyser tydligen vid många tillfällen — dock mest i en något sednare tid — men nu i synnerhet i adelns klagan öfver grefvarnes jurisdiktion, den ståndet icke gerna ville underkasta sig [17]).

Konungen begärde nya medel till försvarsverket, men hvarest skulle dessa medel sökas, om ej i Reduktionen? Denna bragtes å bane i Rådet, på Riddarhuset och genom böndernes klagan. Rikskansleren Erik Oxenstjerna framställde för Ridderskapets utskott [18]) missförhållandet emellan rikets inkomster och behof. De förra voro dels af ordinarie natur, dels extra skatter, dem ständerne beviljat. De förra kunde väl, medelst klok förvaltning, drifvas upp till högre summor, men några inkomstkällor funnos, som nödvändigt förtvinade, om de ej fingo näring utaf jordagods, och af dessa berodde äfven de förra. Så t. ex. hörde till det förstnämnda slaget tullar och acciser, till det sednare kronans bergslager. Men dessa, som sjelfva voro ibland kronans bästa inkomster, bidrogo mycket till att öka tullar och acciser. Jordagods funnos, som fordom hört derunder. De voro nu i främmande händer, men måste återtagas, så vida bergshandteringen med framgång skulle drifvas. Så tarfvades ock landtgods för hofhållningen, för Konungens "lust och commoditet", för militien, stallstaten, jägeriet, amiralitetet. Konungen hade om allt detta frågat Rådet, Rådet vände sig till Ridderskapet, bedjande om troget bistånd, lofvande tillbaka broderligt förtroende.

Denna Rikskanslerens framställning skedde d. 23 Mars. Följande dagen blef en liflig öfverläggning. Första frågan blef om de omistande godsens indragning kunde anses tillräcklig,

---

17) Riksdagshandl. 1655. Riksarch.

18) Riksarch. Handl. om 1655 års Reduktion, Rådsprot. den 23 Mars 1655.

hvilket af Rikskansleren besvarades med nej. Dernäst talades om ladugårdarne, huruvida alla gamla ladugårdar borde indragas, och alla hemman, som fordom hört derunder, åter läggas dit; hvilka båda punkter syntes förutsätta en Reduktion af allt för stor utsträckning. "Kuren" — sade man — "borde ej vara våldsammare än sjukdomen." Men all proprie egendom och det, som vore beläget inom rå och rör, borde indragas. Vidare blef fråga om en viss tidpunkt, ifrån hvilken kronan borde räkna sina anspråk. Rikskansleren föreslog d. 6 Nov. 1632. Skälen voro: 1:o att K. Gustaf Adolfs gåfvor borde lemnas oantastade emedan de ej skett utan märkliga skäl, då stora förtjenster skolat belönas, förluster ersättas, orättvisor försonas och nya krafter dels vinnas åt fäderneslandet, dels fästas der för alltid; 2:o att K. Gustaf Adolf bortskänkt gods, som varit öde, men af enskildt hand kunde odlas, riket till fördel; 3:o att egentligen, efter de rättsbegrepp, som voro gängse, den närmast följande Regenten vore den, som kunde återkalla gifna donationer; 4.o svårigheten att utreda de inveckiade anspråk, som nödvändigt måste uppstå om en äldre, kanske urgammal, besittningsrätt skulle rubbas; 5:o vördnaden för den store Konungens minne, hvars gerningar syntes öfver allt klander upphöjda.

Sedermera uppstod öfverläggning om de stora länen Svartsjö, Eskilstuna, Strömsholm, Ulfsunda och Gripsholm med deras "pertinentier" och fordom tillhörande, nu frånskiljda, egendomar. Rikskansleren yrkade i synnerhet på bergslagsgodsens återkallande; ty — sade han — "meningen är att hålla bergsbruken uppe. Det kan väl stundom ske med andra gods, men icke alltid." Deremot anmärkte Johan Oxenstjerna att det funnes bergsgods, som lågo ända till fyra mil ifrån bergslagen och för afståndet kunde göra föga gagn. — Militie-staten borde ock ihågkommas med gods och sådane tarfvades äfven för amiralitetet vid flottans proviantering m. fl. behof. Till detta ändamål ansågs Norrland samt Åland och Öland bäst.

Sluteligen frågade Rikskansleren hvad ridderskapet tänkte om "exspectanserne." Då ropades ett högljudt "korsfäst, korsfäst!" ty af alla sätt att bortförläna gods synes detta hafva varit mest förhatligt. För öfrigt bragtes å bane äfven andra

frågor, som med sjelfva godsens återkallande blott stodo i ett aflägsnare sammanhang. Dit hörde tullars och accisers återställande till kronan, dels såsom hörande till kronans rättigheter, dels ock för att icke en undersåte måtte skatta till en annan. Dit hörde ock frågan om grefvarnes domsrätt, som syntes innebära att grefven kunde sitta domare och part på samma gång.

Såsom ett profstycke hafva vi beskrifvit den första Reduktions-öfverläggningen; och öfvergå till framställningen af ridderskapets och adelns föreslagna vilkor.

Sedan ståndet först antagit d. 6 Nov. 1632 såsom Reduktionens utgångspunkt i tiden, föreslog Ridderskapet och Adeln för köpe- samt bytegodsens Reduktion och allodialegendomarnes förvandling till Norrköpings besluts gods följande vilkor: 1:o att laga köp såväl som de förhandlingar, då gods blifvit lemnade i betalning för enskildta personers fordringar, skulle stå fast; 2:o att de som fått gods under länsrätt, men sedan köpt allodialrätt derå, skulle nu behålla hälften — och hvilken hälft de sjelfve behagade — såsom allodial, men den andre blott såsom län; 3:o att den som tillbytt sig kronogods emot egendomar, som förut varit allodial, skulle behålla kronogodsen såsom allodial; 4:o att de kronogods, hvilka såsom allodialegendomar gått i arf ifrån en innehafvare till en annan, skulle, ifall arfvingen vore blott en enda person, behandlas efter den allmänna regeln, men de, som ej kunde återkallas till länsrätt, utan att upprifva arfskiften, finge lösas efter ett visst värde; 5:o att om kronogods, som blifvit allodial, sedermera gått i handel, säljaren skulle hålla köparen skadeslös för den fordran kronan kunde göra; och detta efter följande grunder: a) om köparen egde så många egendomar, som dem han sålt, skulle han betala ränta för de sålda och besitta de öfriga såsom län, b) i annat fall, om han mindre egde, betala halfva räntan, men c) om någon vore utomlands vistande eller alldeles utfattig, oåtkomlig för fordringar eller ur stånd att betala, borde kronan, men ej köparen bära skadan [19]), d) om någon för fattigdom och nöd eller rustningar

19) Härvid gjordes det förbehåll att om köparen ej efter kronovär-

i rikets tjenst måst sälja fyra, sex à åtta gårdar, nåd måtte gå för rätt, men ej om tio gårdar eller derutöfver voro sålda; 6:o att der säterier voro byggda på de fordna kronegodsen kunde dessa utbytas emot andra verkliga allodialgods och till och med i nödfall lösas ifrån läns- till allodialrätt; 7:o att döttrar och sidoarfvingar måtte njuta samma rätt som andre donatorii; 8:o att ett af Konungen bestämdt quantum borde döttrarne förunnas till morgongåfva; 9:o att när ätten på manssidan slocknat ut, Konungen måtte hafva döttrarna i åtanka till erhållande af ättens förläningar, helst de döttrar, som trädt i gifte; 10:o att om ej godsen kunde gifvas döttrarna, vissa års ränta måtte unnas dem till brudskatt; 11:o att vid godsens afträde det som blifvit till deras nytta påkostadt varder arfvingarne till godo räknadt; 12:o att då enligt Norrköpings beslut godsen hembjödos åt kronan, men kronan dem ej tog, bevis då lemnades att de varit hembjudna; 13:o att alla sedan den uppgifna tidpunkten ifrån kronan afhändta gods skulle behandlas efter dessa vilkor, hvaremot ridderskapet bad att detta ej måtte lända till præjudicium för framtiden, men deremot hvad ståndet efter dessa vilkor finge, måtte varda i dess hand bekräftadt.

Detta om allodialgodsens förvandling, om köp och byte. I afseende på *exspectantierne* var ridderskapet och adelns förslag af följande innehåll: 1:o de som fått exspectansgods och redan kommit i besittning deraf borde njuta *donatariers* rätt; 2:o de som genom fördrag med förre innehafvaren fått godsen i sin ego, borde ock vara såsom *donatarii;* 3:o de som hade exspectans på gods, hvars innehafvare icke hade någon son, skulle njuta ersättning i penningar, men förlora anspråket på godset; 4:o alla de exspectantier, på hvilka ej följt något lagligt besittningstagande, borde mista all gällande kraft; 5:o samma vilkor föreslogos i de fall der innehafvaren uppburit någon godsets ovissa ränta, eller 6:o under Konungens lifstid utan hans tillstånd satt sig i besittning af något exspectansgods; 7:o allt detta borde gälla så väl för Sverige och

---

dering fått alla godsen, kronan egde att taga igen så mycket att återstoden svarade emot kronovärderingen.

Finland som för de öfriga provinserna, dock så att Konungen måtte rätta sig efter de särskildta landskapernas egna förhållanden och hafva i sin nåd välförtjente män, helst sådane, som ingen annan lön fått för sina tjenster.

Utom dessa gods, som genom sjelfva innehafvarnes besittningsrätt kunde blifva föremål för Reduktion, funnos andra, hvilkas natur så väl som skälet för deras indragning ligger uttryckt i benämningen kronans "omistande gods." Till denna klass ville ridderskapet och adeln hänföra: 1:o kungliga slott och ladugårdar; 2:o egor för stallstatens oundgängliga behof; 3:o hufvudfisken i de stora strömmarne och skärgården; 4:o läroverkens gods, de der enskildte män utan ersättning underlagt sig; 5:o länsmanshemman, som kronan mistat; 6:o justitiestatens densamma frånhändta gods; 7:o de som tillhört faktorier samt "högnyttiga verk och bruk"; 8:o "krogar och taverner", som varit byggda på kronans och allmogens bekostnad; 9:o det som i strid med krigsmanshemmanens jordebok blifvit från kronan afskildt; 10:o styrmanshemman, fordom amiralitetet tillhöriga; 11:o de bergslagsgods, som bestämdt tillhört bergverken; 12:o krutbruk, salpeter — och mässingsbruk anlagda för kronans medel, dock ej gamla ödelagda verk; 13:o qvarnar, som skulle höra under ladugårdarne och slotten samt städerna på en half mils afstånd; 14:o Svartsjö, Gripsholm, Ulfsunda och Strömsholm; 15:o fästningar, som kunde pröfvas användbara för rikets försvar; 16:o tullar, acciser, hammarskatt, konungstionde, skatter och afrader af kronans städer.

För verställigheten af dessa förslag var det ridderskapets och adelns mening: 1:o att det som blifvit fånget genom ren gåfva borde utan lösen återgå, dock med rättighet till ersättning, efter ridderlige mäns värdering, för gjorda förbättringar; 2:o att den som köpt skatterättigheten af bonden till en gård, som han nu förlorade, hade rätt att godtgöras för den betalning han kunde bevisa sig hafva erlagt; 3:o att gods, som vore pant för en laglig fordran, blott efter skuldens riktiga betalning kunde återtagas, men också att i sådant fall egaren vore skyldig afträda dem; 4:o att det som vore köpt eller

gifvet såsom betalning för fordringar och tjenster borde återlösas, dock efter föregången undersökning om köpet varit ärligt.

Slutligen, och utom allt detta erbjöd Ridderskapet och Adeln en fjerdedel af alla ej köpta eller pantförskrifna utan af ren nåd sedan d. 6 Nov. 1632 till Ridders- och Adelsmän skänkta egendomar, hus, tomter, penningar och penningevärde af hvad slag det vara måtte; och föreslog för denna, som är den så kallade fjerdepartsreduktionen, följande vilkor: 1:o derunder skulle inbegripas allt, hvarom ej i gåfvobrefvet uttryckligen vore skrifvet att det blifvit köpt, bytt eller förpantadt; 2:o dit hörde ock de gods, som sedermera genom nytt fördrag blifvit utbytta emot andra kronogods; likaså 3:o de som blifvit bortbytta emot enskildta arfvegods; 4:o skulle det stå innehafvaren fritt att välja hvilka gods han lättast kunde umbära, blott kronan erhöll fulla fjerdedelens värde; 5:o donationerne och kronans jordebok borde läggas till grund för Reduktionen, så att, då öde gods blifvit gifna, öde borde återgifvas och brukadt gods för brukadt; 6:o då egaren hade fritt val, kunde ingen ersättning fordras ifall han sjelfmant gåfve brukadt gods för öde, 7:o då någon hade mycket svårt att utan godsens upprifvande afträda fjerdeparten hoppas man att Konungen måtte bevilja en lösningsrätt i penningar; 8:o de fattige anförtroddes åt Konungens behjertande att de, om möjligt, måtte få behålla fjerdeparten; beslutet borde inom år och dag vara verkställdt, samt 10:o fjerdepartsgodsen för everldliga tider förblifva i kronans hand, men 11:o allt hvad ej under denna Reduktionen uttryckligen kunde räknas, för detta hoppades man beskydd, och att privilegierna måtte hållas i helgd och intet prejudicium af det som nu beslöts, för framtiden tagas.

Detta var den Reduktion, som af ridderskapet och adeln erbjöds kronan. Den tillfredsställde icke de ofrälse stånden, hvilkas talan synes hafva blifvit förd i synnerhet af Presteståndet. Detta stånds betänkande, betraktadt i förhållande till Adelns, erbjuder märkvärdiga jemförelser. Först och främst fann sig det andliga ståndet ej förhindradt af vördnaden för Gustaf Adolfs minne att sträcka Reduktionen ända till år 1604. Ståndets skäl var blott att gods emellan 1604 och

varen borde föranledas af en sådan olofligen erhållen besittning, underkastades "justitien och Kongl. Maj:t."

Denna undersökning om åtkomsten af de bortförlänta godsen var Reduktionens första grundsats. Märkeligt är att den icke antog det lagliga förhållandet såsom regel och olagligheten såsom undantag, utan ålade innehafvaren att med gåfvo- och köpebref styrka sin rätt. För de missbruk, som vid tillämpningen af en sådan grundsats kunde begås, vädjade man till deras billighet, åt hvilka saken anförtroddes, Riksens Ständer bådo Konungen att det måtte noga tillses, det "icke afviga affecter emot en eller annan här under öfvades, och någons goda namn utan stora skäl måtte lida men."

Den andra frågan var bestämmandet af de omistande godsens antal och beskaffenhet, hvilken afgjordes hufvudsakligen i öfverensstämmelse med Ridderskapets och Adelns förslag; likaså fjerdepartsbevillningen oaktadt presternes ofvannämnda insaga deremot.

Ett annat stadgande var att vissa orter bestämdes, derinom ej blott fjerdeparten borde afstås, utan äfven alla andra donationsgods emot vederlag på andra orter till kronan återkallas. Om betalningstiden blef beslutadt att fjerdeparten af den förlänta räntan borde genast gifvas, men godsen först efter verkställd undersökning. Slutligen var det ock en punkt i Riksdagsbeslutet, som föreskref allodialgodsens förvandling till Norrköpings Besluts gods, samt exspectansernes afskaffande på sätt Konungen täcktes förordna; hvarefter Riksens Ständer yttrade den åsigt att dessa gods ej mera någonsin från kronan måtte söndras.

Sådan var i korthet 1655 års Reduktion. Att den beslöts visar styrkan hos Adelns fiender; att den beslöts efter samma grunder i det hela som Ridderskapets eget anbud bevisar adelns ännu obrutna, om ock försvagade makt. Det är en sägen i Sveriges historia, att dessa beslut ej verkställdes. Denna mening är dock ej fullkomligt sann. Ty regeringen lade hand vid saken, Reduktions-kollegium satte sig i verksamhet och blott Konungens död hindrade ärendet att bringas till fullkomligt slut. Ja, äfven under den med stränghet och i flera fall med rätta klandrade förmyndarestyrelsen, var Reduktionen

ej fullkomligt glömd, ehuru den sköttes lamt, såsom en sak, den der man gerna såge verkställd. Vi äro ej nu i tillfälle att följa Reduktionens långsamma gång emellan 1655 och 1680, ej en gång, ehuru önskvärdt det vore och för sanningens utredande behöfligt, att visa i hvad mån K. CARL X midt under sina krig arbetade på detta fredens stora hvärf. Så mycket kunna vi dock säga, att K. CARL X, likasom GUSTAF ADOLF, med eröfrade gods belönade tappra krigarebragder. När den stora räfsten företogs 1680, var det ej ovanligt, att gåfvobref från denne Konungs tid anfördes emot de anspråk, som i kronans namn framträdde. Vi nämna blott ett exempel. Den store fältherren CARL GUSTAF WRANGEL hade vid eröfringen af Fredriksudde tagit till fånga flera högre Danska befälhafvare. Dessa frigaf Konungen, outlöste, men utlofvade åt WRANGEL en ersättning af 60,000 R:dr för den lösen, hvarom denne nu gått miste. När sedermera 1680 Stora Kommissionen emot WRANGEL framdrog höga fordringar, åberopades af hans sterbhus denna genfordran, såsom ett bevis, att WRANGEL långt ifrån att vara kronan skyldig, snarare vore dess fordringsegare [20]).

Det är troligt, att CARL X af sina krig så invecklades i svåra penningebehof, att det blef honom omöjligt följa Reduktionens grundsatser; men det är ock troligt, att om han afvek derifrån, det skedde blott för nödens skull, i enskilda fall, och med föresats att, efter återvunnen fred, om lifstiden blifvit längre, dit återvända.

Knappt har en svårare olycka drabbat Sverge än CARL X:s död. Denne Konung var i en svår tid den sansade medelvägens man, och dertill en man, ej blott med redlig vilja, med kunskaper och förstånd, som ensamt föga verkar, men — hvilket är vigtigare, — en man med kraft, sjelfständighet och verklig aktning af allas rätt. Efter hans död förmådde ingen genomföra hvad han börjat. Derföre blef ock Reduktionen, när den kom till stånd, mera ett segrande partis förföljelse

---

20) Handlingar rörande C. G. WRANGEL inför Stora kommissionen — Manuskr. Riksarch.

än en rättvis jemkning af stridande rättigheter, af ömsesidigt öfverdrifne, men å ingendera sidan grundade anspråk.

Det är denna Reduktion, sådan den af 1680 års beslut var föreskrifven, och dess skilnad ifrån den nu beslutna, som återstår oss att förtälja. Intetdera Riksdagsbeslutet ingår särdeles djupt i de enskilda delarne af den stora frågan. Blott det allmänna bestämdes; mycket var lemnadt åt verkställande magten. Dock — såsom Carl XI genom Rådets fullkomliga underkufvande blef en envåldskonung, så var ock honom lemnadt i Reduktionsfrågan ett ännu friare fält än hans fader hade förbehållit sig. Beslutet 1680 är kort: det innehåller 1:o att ej blott fjerdeparten, utan alla grefskaper, alla friherredömen, voro de ock skänkta redan 1561, alla kungsgårdar, alla sätesgårdar, alla ladugårdar, samt äfven penningar, som utgjort vederlag för sådana besittningar, nu till kronan återkallades; 2:o att ingen gräns i tiden erkändes, men kronans fordringar ovägerligen måste gäldas, förskrefvo de sig ock från den äldsta forntid; 3:o att ingen skilnad gjordes på allodialgods och förläningar; 4:o att intet undantag beviljades, utom det att egendomar om 600 daler silfvermynts ränta eller derunder fritogos, och med rättighet för innehafvaren att sjelf bestämma, i hvilka sina gods han ville förbehålla sig ett sådant undantag; dock beviljades äfven denna rätt blott med inskränkningar[21]), men fattige, välförtjente officerare anförtroddes åt Konungens nåd; att för lifstidsfriheter, som kronan gifvit, samma regel gällde, som för egendomarne; 6:o att de köpta godsen visserligen stadfästades i köparens hand, om de med reda penningar blifvit betalta, men, voro de köpta för löner, försträckningar, pensioner förnyades 1655 års stadga, och hvad sedan den tiden frångått kronan, ställdes under särskild undersökning; 7:o att för pantegodsen samma vilkor stadgades, dock så, att pantegods blott voro de, som blifvit pantförskrifna emot penningar och penningevärde, ej de, som utgjort vederlag för gamla rättsanspråk; 8:o att för köp af

---

21) Inskränkningen bestod deri att, om han egde gods i både Sverige och Finland, fick han ej behålla allt i Sverige, utan måste dela summan på båda länderna; och med grefve- samt friherreskaperne fick intet byte göras.

Norrköpings besluts gods, så väl som byten af sådana gods emot egna familjeegendomar, 1655 års förordning upplifvades; 9:o att i Estland, Lifland, de Tyska länderna och Halland, Svenska kronan tillerkände sig den regerings rätt, som före dessa provinsers införlifvande med Sverige varit deras öfverhet; 10:o att likväl hvarje enskild, för sin fordran hos kronan, borde genom riktig liqvid godtgöras; 11:o att slutligen Kongl. Maj:t och kronan förbehöll sig oinskränkt rätt att framdeles, och oberoende af allt detta, ännu vidare utsöka sin rätt, ehuru långt densamma än månde sträcka sig [22]).

Detta sista förbehåll infördes under adelns lifliga motstånd. Eljest var Reduktionen dess verk, ej de ofrälse ståndens. Detta är hufvudsumman af Reduktionens orsaker, och det enda, som vi i afseende derpå här anse oss tillåtet att nämna. Det var aristokratiens oenighet, som gjorde Reduktionen möjlig, likasom det varit dess oförstånd, som gjort densamma behöflig. En man ibland de ypperste, som Sveriges riddarhus den tiden egde, har öppet erkänt, att det icke var de ofrälse stånden, som gingo adeln på lifvet, utan ridderskapet sjelft, hvars ledamöter på riddarhuset "refvos och sletos såsom menniskor, dem Gud allt eftertänkande beröfvat" [23]). Väl fordrades högljudt af de andra stånden en Reduktion, men så stark var dock Sveriges aristokrati, att den kunnat återvisa dessa fordringar eller åtminstone betinga sig för dem något trängre gränsor. Nu blef den genom inre split värnlös, och förlorade på en gång rikedom och magt.

Hvad beträffar 1680 års Reduktion och huru den utfördes, så kunde derom skrifvas digra böcker. Det är oss förelagdt att stadna inom några blad. Så fordras äfven för en fullständig framställning ett studium af Sveriges Statsrätt och dess äldre Kameralistik, långt djupare än det varit oss möjligt att hittills företaga. Allt detta, utrymmets inskränkning, tidens korthet och kunskapernas otillräcklighet har gjort vår berättelse ofullständig. Vi skulle kunna, vid läsningen deraf,

---

22) Se Svenska Akad:s Handl. 18 Del. s. 13.

23) Claes Rålamb i sin Deduktion af Rådets och Adelns rätt. — Manuskr. Riksarch.

framkasta en mängd frågor, som ej för närvarande är oss möjligt att besvara. Men vi anságo mödan värdt att säga, hvari 1655 års Reduktion bestod, emedan denna sak, märkvärdig i sig sjelf, är omtalad mera än bekant. Vid jemförelsen med den, som skedde 1680, visar sig vid första ögonkastet, huru mycket större den var. Märkvärdiga slutsatser skulle kunna bildas genom en närmare undersökning om sättet, huru dess grundsatser tillämpades [24]). Riksdagsbeslutet 1680 låg dock till grund derför och visar, huru man den tiden tänkte sig saken och hvad Rikets Ständer menade med Reduktionen. Den öfverlemnades åt en envåldsherrskare, som dock älskade rättvisan, ej var benägen att förtrycka, men om sin egen oinskränkta magt ända till ytterlighet nogräknad. Hans historia är ännu oskrifven, ett verk af stor vidlyftighet, men högt intresse.

24) I detta afseende vilja vi blott hänvisa till tvänne märkvärdiga Resolutioner af K. Carl XI rörande de så kallade förbättringsgodsen, hvilka utslag finnas i Riksregistr. 1684 d. 6 Jan. och 1693 d. 12 April, och af Claes Rålamb bittert öfverklagas.

s—s.

ÖFVERSIGT AF DEN NYASTE LITTERATUREN.

THEOLOGI.

[69] **Förklaring öfver Nya Testamentets Heliga Skrifter efter *Otto von Gerlach*,** Theol. Licentiat, Pastor i St. Elisabeth i Berlin, på Svenska bearbetad af *Th. Wensjoe*, Kongl. Hofpredikant, Domk. v. Pastor i Upsala. Första Delen innefattande Evangelierna och Apostlagerningarne. Häft. 1 och 2. Upsala, hos Bokh. N. W. Lundequist. Tryckt hos Leffler och Sebell 1842. 384 sid. 8:o. (Subskr.-priset: 4 sk. B:ko per ark.)

I en tid, då tviflets vind går så bitande kall från kalla hjertan fram öfver Christi kämpande församling, är det en till ödmjuk tacksamhet manande företeelse, att Gud så rikeligen låter inom densamma uppstå lefvande trosvittnen, som med varmt hjerta och klart förstånd sprida omkring till de domnande lemmar den värma och det ljus, hvarmed kärlekens eld ur Guds ord uppfyllt deras egen själ. Bland de herrligaste af dylika utkorade redskap för spridandet af sanningens ljus, tvekar ref. ej att anföra Förf. till den Förklaring öfver Nya Testamentets Heliga Skrifter, hvilken på Svenska bearbetad här framträder. Ref. är viss, att hvar och en, som med ett efter upplysning, ledning och tröst begärligt sinne genomgått densamma, skall af henne skörda riklig frukt och med ref. känna sig i stor förbindelse hos den man, hvars skickliga hand, ledd af en varm och upplyst christelig anda, gifvit åt vårt Svenska Zion denna bearbetning. Så vidt af det redan utkomna får dömas, har bearbetarens åtgärd så väl hvad sjelfva innehållet beträffar ökat originalets förträfflighet, som ock lyckats att till språk och ton så försvenska detsamma, att en Svensk läsare svårligen skall i detta hänseende finna något väsentligt, som förråder, att boken har ett utländskt ursprung.

Herr Wensjoes företal redogör för de skäl, som förmått honom att låta denna bearbetning framträda i det offentliga,

oaktadt Sveriges litteratur för närvarande framter under utgifvande ej mindre, än trenne andra Förklaringar öfver N. T. Af dessa "är OLSHAUSENS Comm. öfver N. T., som, ty värr! genom Förf:s död blifvit afbruten, egentligen ämnad för Theologer och lärda i allmänhet, hvadan den ock uteslutande refererar sig till den Grekiska texten och går mer spekulativt tillväga, än för en populär och praktisk bibelförklaring vore lämpligt; och D:r BERGQUIST synes deremot, så vidt man kan döma af de 16 Kap. af Matth., som hittills utkommit, med afseende på den krets af läsare, för hvilken han skrifvit, hafva gjort sig till regel en utförlighet i behandlingssättet och en inskränkning i saken, som mera gränsa till det asketiska, än det rent exegetiska. Hvad slutligen LISCOS' N. T. med förklaringar m. m. vidkommer, som äfven i Svensk öfversättning håller på att utgifvas, så har han hufvudsakligen gjort till sin uppgift "att uppfatta sammanhanget af det hela och sedan visa, i hvilket förhållande delarne stå till detta hela; att framlägga tankarnes fortskridande utveckling, och att visa, huru det enskilda såsom bevis, bevekelsegrund, följd o. s. v. förhåller sig till detta större hela", och, i följd af denna ständigt upprepade schematism, lagt mera vigt på en förståndsmessigt ordnad och uppdelad öfversigt och utveckling af de Heliga Skrifternas bokstafliga innehåll, än på någon mera på djupet gående insigt i deras väsentliga läror." — Ref. finner detta riktigt, men skulle vilja tillägga, att D:r BERGQUIST i sin förklaring synes understundom gå nog långt åt den motsatta sidan mot LISCO, så att snarare hufvudfrågan hos honom synes vara att ur det förklarade finna bekräftelse för vår Evang. kyrkolära, än att objektivt framlägga de särskilda skriftställenas mening. Förträffligheten af GERLACH-WENSJOES bibelförklaring har synts ref. ligga ej minst deruti, att den i främsta rummet åsyftar att helt enkelt framlägga skriftens rätta mening, och blott låter bekräftelsen af vår troslära derur följa såsom ett otvunget korollarium. Den har derigenom undvikit det sken af en dogmatisk skrifttolkning, hvilket ofta hvilar öfver den eljest i så hög grad hänförande D:r BERGQUISTS förklaringar och i mångas ögon beröfvar dem mycket af just den bevisningskraft de ville ega. En hufvudsaklig olikhet i sjelfva sättet har ref. ock funnit deruti, att då D:r BERGQUISTS förklaring vanligen upptager i en rik, men just derföre ej alltid lätt öfverskådlig, mängd de asketiska tillämpningarne, så meddelar deremot den här anmälda förklaringen städse blott principerna för en sådan tillämpning. För den vid tankens arbete något vane är detta sednare en fördel; den enfaldigare tro vi deremot af det förenämnda förfarandet hemta en rikare och säkrare uppbyggelse.

Bergqvist utlägger, Gerlach gifver vanligen jemt och nätt (i ordens goda bemärkelse) hvad som behöfs för att förstå och med egen eftertanka vidare tillämpa skriftens lärdomar. I sitt företal uttalar Gerlach sjelf detta såsom sitt egentliga syfte. "Ändamålet med denna bibelförklaring är i främsta rummet icke hvad man vanligen kallar uppbyggelse, en omedelbar tillämpning på hjertat och lifvet; lika så litet en förståndsmässig framställning af sammanhanget af hvarje särskild skrift och en sönderdelning af dess innehåll, utan förnämligast en anvisning till djupare kännedom af bibelläran i dess sammanhang och till uttydning af dess mening i det hela och det enskilda."

De redan utkomna 2:ne häftena af bearbetningen innehålla (utom företal): 1. Inledning till det N. T. Heliga Skrifter (s. 13—62): §. 1. Om det N. T., dess ändamål och hufvudinnehåll. §. 2. Om detta hufvudinnehålls olika uppfattning i olika Skrifter. §. 3. Om dessa heliga Skrifters uppkomst genom den Helige Andes ingifvelse och under hans ledning. §. 4. Om de H. Skrifternas fortplantning, äkthet och trovärdighet. §. 5. Om olika Handskrifter och Läsarter. §. 6. Om de fyra Evangelierne i allmänhet och om deras förhållande till hvar andra. §. 7. Om olikheterna emellan Evangelisternas berättelser. §. 8. Om försöken att sammanjemka dessa olikheter (*Harmonia Evangelistarum*). §. 9—34. Speciella inledningar till hvarje särskild skrift m. m. 2. Förklaring öfver Matthei Ev. (63—308), Marci Ev. (309—358) och Lucæ Ev. t. o. m. 5: I. (354—384). Denna Förklaring innehåller hufvudsakligen 1) korta innehållsrubriker för hvarje kapitelafdelning, hvaraf man ser, hvilka versar, som böra läsas tillsammans i ett stycke och hvarom de handla. 2) Merendels också en kortare inledning till hvarje sådan kapitelafdelning. Dennas ändamål är att gifva läsaren en öfversigt af det följande bibelstycket, och framför allt att föra honom till rätta synpunkten, ur hvilken det bör betraktas, äfvensom att meddela de allmänna upplysningar till dess rätta förstånd, som icke kunnat få sin plats under någon särskild vers. 3) Parallelspråk till hvarje vers, der sådana finnas. 4) Förklaringar till hvarje vers, der dylika äro behöfliga, beledsagade oftast af praktiska tillämpningar, så vidt dylika synts kunna bidraga till den rätta synpunktens erhållande eller i öfrigt vara upplysande.

Får ref. döma efter den verkan, som läsningen af denna förklaring haft på honom sjelf, så motsvarar densamma sitt hufvudsyfte, att befordra genom väckelse och upplysning en eftertänksam bibelläsning. Den förutskickade allmänna inledningen äfvensom kapitelafdelningarne äro med omsorg utarbe-

tade, hänvisa rakt och tydligt på hufvudtanken eller hufvudsaken, och lösa ofta genom denna anvisning redan på förhand de väsentligaste svårigheter, som kunna möta det rätta förståndet. Öfverallt röjer sig bekantskap med de inkast, som den nyaste kritiken gjort eller sökt att göra gällande, äfvensom skicklighet att möta dem antingen med vederläggning eller med en förklaring, som beröfvar dem deras betydenhet. Ofta undanrödjas svårigheterna med så len, men dock säker hand, att den läsare, som ej förut är med dem bekant, föga märker dem, och sålunda icke onödigtvis inledes i tviflets spörsmål, utan blott känner sitt begrepp klarnadt och sin tro stadfästad. Svårt är att bestämma hvad som i förklarande utgör det rätta måttet. Merendels har ref. funnit sig tillfredsställd, och tyckt sig finna angifna om ock på annat ställe, än han först väntat, alla för en rätt insigt erforderliga upplysningar och anmärkningar. Öfverallt sprider den klaraste och mest lefvande åskådning af christendomens sanna väsende ljus, och gifver ett enkelt sammanhang mellan detta väsende och mer än en lära eller tilldragelse, som blifvit anförd såsom med detta väsende i strid. Huru nätt och enkelt löses ej *t. ex.* den svåra knuten, som man funnit i berättelsen om Fikonträdets förbannelse! (Marci 11: 12—14) Jesus hade just utgått ur det Jerusalem, som redan så länge hört bättringens predikan och nu längesedan bordt bära bättringens frukter. "Fikonträdet får först frukt och sedan blad; när derföre Jesus nu, då det ännu icke var fikontid, såg ett fikonaträd, som måste hafva varit af en tidigare art, fullt af blad, var han berättigad att äfven vänta fikon derpå, då man vid den tiden ännu icke kunde hafva skördat fikonen. (Ödmann, Str. Förs. 2: 1, 60, omnämner ett fikonträd, som äfven om hösten sätter kart, hvilken först mognar af vårsolens strålar; den vanliga fikontiden var senare). Så hade Gud tidigt, före alla andra folk, tillskyndat Israeliterna sin nåd; men när hans son sökte de med rätta väntade frukterna af denna nåd, på en tid, då ännu intet folk aflagt sin sista räkenskap: då fann han väl, att de med munnen bekände den ende Guden, visade en yttre vördnad för hans lag, och med pomp och ståt firade sin gudstjenst; men ehuru allt detta på afstånd gaf anledning att sluta till sann gudsfruktan, så visade dock den närmare anblicken endast kärlekslösa, från Gud bortvända hjertan. Jmfr Luc. 13: 6. ff. Fikonaträdets förbannelse var således en sinnebild af den förbannelse, som skulle öfvergå judafolket." Detta var ett exempel, som händelsevis föll ref. för ögat. Ur Bergspredikan, Parabolerne, Födelse-, Döds-, Uppståndelsehistorien skulle den skönaste blomstersamling af enkla, men

ur grundlig insigt i och erfarenhet af den gudomliga sanningen hemtade, förklaringar kunna lemnas. Ref. kan ej motstå böjelsen att anföra åtminstone någon af de sköna inledningarne till kapitelafdelningarne. "Marias besök hos Elisabeth (Luc. 1: 39—56). "Maria vågade icke meddela någon, icke en gång Joseph, hvad henne vederfarits (Matth. 1: 18 ff). Hon kunde icke hoppas, att ens hennes gudfruktige brudgum skulle, på hennes blotta utsago, tro ett så alldeles oerhördt under; och trodde han det icke, huru lätt kunde icke den höga gudomliga hemligheten blottställas för det skändligaste missbruk! så ålade en helig finkänslighet henne denna ödmjukt stilla, tåliga tystnad, och hon öfverlemnade, i barnsligt förtroende, åt Gud, att rättfärdiga sitt eget stora verk. I denna pröfningsfulla tid behöfde hon på ett utomordentligt sätt stärkas, och detta tillskyndade Gud henne oförväntadt, i det, under besöket hos hennes vän, denna får en djup blick i den stora tilldragelsen, djupare än sjelfva Zacharias, och nu samma Andans kraft äfven griper Maria. Genom deras mångåriga gudsfruktan (v. 6), deras aktgifvande på det prophetiska ordet och deras bidande tro voro deras hjertan redan förberedda på sådana närmare förklaringar. Dylika låfsånger blefvo i Gamla Testamentet Herrans tjenare och tjenarinnor ingifna." Enkel sanning röjer sig i denna för våra ögon upprullade tafla, der hvarje drag är måladt med färgor hemtade ur den heliga berättelsen sjelf. För hjertan, som varit tvungna att åskåda det skändliga sätt hvarpå, särdeles i nyare tider, ryktbara tviflares skabrösa sinnen uppfattat och misshandlat den i sig sjelf oändligt hänförande och sanna bild af qvinlig ödmjukhet, blygsamhet och tro, hvilken Maria i alla sina förhållanden lemnar oss, är den skära målning, som här möter, värd ett välsignelsens helsningsord.

Men ref. har redan varit nog vidlyftig ehuru han sjelf tycker sig hafva sagt ännu blott en ringa del af det goda, som kunde sägas om hvad han sett af denna bok. För tänkande, allvarliga christna af alla stånd bör den blifva en högst dyrbar skatt. Den trosanalogi efter hvilken förklaringarne gifvas är en äkta evangelisk, och det sätt, hvarpå de gifvas, förträffligt genom enkelhet, noggranhet och sanning, antingen Förf. begagnar egna ord, eller, såsom icke sällan är fallet, väljer någon äldre grundlig skriftkännare. Ref. kan ej bättre och lämpligare sluta sin anmälan än med ett instämmande i denna önskan af den högt förtjente Svenske bearbetaren: "Måtte denna förklaring öfver Nya Testamentet, med Guds nåd, vinna sitt ändamål, att göra det gudomliga ordet mera läst, begrundadt och behjertadt i mitt kära fädernesland"! Ref. instämmer häruti desto varmare, ju lifligare hans erfarenhet är,

att endast bekantskapen med sanningen i denna dess egendomliga, lifgifvande form kan häfva de bistra tvifvel, som sönderslita så månget hjerta. Sanningen kan icke ur främmande grunder bevisas, hon betror sig icke åt menniskors vittnesbörd. Hon bevisar sig sjelf genom att gifva lif åt den, som rätt söker henne. "Menniskors ord kunna allenast göra oss uppmärksamma på hennes ljus, ej ersätta det. Derföre förtjenar denna enkelt djupsinniga bibelförklaring isynnerhet vår kärlek, att hon städse visar ifrån sig till Christum och till hans ord. Ty hvarje förklaring af hans ord är god i samma mån genom henne framkallas hos oss denna bekännelse: "Nu tro vi icke för ditt tal skull, ty vi hafve sjelfve hört, och vete, att han är visst Christus, verldens Frälsare."

A. F. B.

[70] Tankar om Menniskosjälens tillstånd efter döden. Bidrag till Eschatologien, af *C. M. J. Petrelli*, Lector. Stockholm 1842. P. A. Norstedt & Söner. 12:o. (Priset: 24 sk. B:ko.)

Hvarje vetenskapligt sträfvande, om det skall leda till vetenskapens verkliga mål, sanningen, måste bestämmas af en tvåfaldig vördnad, hvars enhet i den kunskapandes sinne med fog kan benämnas det vetenskapliga samvetet. Den ena arten är vördnaden för objektet, för vetandets föremål, hvilket, i sitt första framträdande för reflexionen, visar sig såsom en oändlig mångfald af bestämningar; den andra är vördnaden för det tänkande subjektets väsentliga intresse, som är behofvet att i all mångfald vinna enhet och sammanhang. Der någondera af dessa, för det vetenskapliga samvetet väsentliga, arter af vördnad saknas — der går ock kunskapandet miste om sanningens frukt, hvilket likaväl inträffar när det objektiva offras åt den toma subjektiviteten, som när den enande, ordnande tanken förlorar sig i en massa af motiver, ett kaotiskt material. Men hvarest båda dessa slag af vördnad äro i lika grad lifliga, der uppkommer — i fall förmågan hos den vetenskapligt verksamme fullt motsvarar de fordringar, hans samvete framställer — ett vetande, som lika mycket tillfredsställer sinnet för mångfaldens lif och rikedom, som förnuftets behof af enkelhet och sammanhang.

Då emedlertid hos hvarje individ denna förmåga är i viss grad begränsad och hos olika menniskor på ett olika sätt modifierad, så framstår i produkterna af de flestes vetenskapliga verksamhet vanligen ettdera intresset såsom företrädesvis afsedt

eller åtminstone tillfredsställdt. Detta påstående finner sin bekräftelse äfven i den ifrågavarande lilla skriften, hvars Förf. synes förnämligast haft den afsigten att framställa de vigtigaste lärorna om de "Yttersta Tingen", särdeles hufvudmomenterna af den föreställning om dem, som i den heliga skrift oss meddelas, visserligen i ett åskådligt sammanhang, dock utan anspråk på en sammanbindning af de särskilda momenterna till ett i strängare mening vetenskapligt helt.

Förf. bestämmer först hvad som bör förstås med de "Yttersta tingen" nemligen: "de betydelsefulla tilldragelser, hvarigenom för menniskan återlösningens fulländning verkliggöres", och angifver såsom sådana "Döden och den odödliga menniskosjälens derpå följande tillstånd (i) Uppståndelsen, Yttersta Domen och den saliga eller osaliga Evigheten." Man kunde här anmärka, att "den odödliga menniskosjälens tillstånd" äfvensom den "saliga eller osaliga evigheten" svårligen kunna benämnas tilldragelser. Derefter afhandlas i 1:a Art. läran om döden, hvarvid rec. vill fästa uppmärksamheten vid det ledigt och sannt genomförda förhållandet mellan den andeliga, lekamliga och eviga döden. Art. II. afhandlar i största korthet läran om själens odödlighet, för hvars visshet hufvudsakligen åberopas "menniskosjälens", i synnerhet "det fromma medvetandets" vittnesbörd. Det sednare af dessa skulle rec. önskat se med någon utförlighet framställdt i dess rent christliga, då herrligt kraftiga form. Det finnes i sina grunddrag antydt i föregående Art. — Nästföljande Art. gifver först en rätt lärorik historisk sammanställning af åtskilliga märkligare meningar om själens tillstånd efter döden, sådana dessa gjort sig gällande i hedniska, judiska och christna religionssystemer; äfvensom en kort, men utan tvifvel för mången läsare intressant teckning af några bland "de hägringar, som på visionernas horizont afspeglat menniskosjälens tillstånd efter döden", nemligen munken Alberichs, Th. Bromleys, E. Svedenborgs, J. F. Oberlins och Jung-Stillings syner af den andeliga verlden. Dernäst söker Förf. att genom sammanställning af de skriftens utsagor, som röra ifrågavarande ämne, meddela den rätta christeliga föreställningen härom, och kommer sålunda till det resultat, att skriftenligt kan och bör antagas ett "medeltillstånd", hvari själarne befinna sig från dödsstunden till den allmänna uppståndelsen och yttersta domen; men att detta ingalunda får tänkas såsom indifferent, utan, fastän såsom ett "mognadsstadium", dock bestämdt såsom en begynnande salighet eller osalighet. Någon gång har rec. funnit de åberopade språken ej bevisa hvad Förf. vill låta dem bevisa. Sålunda (jfr. p. 39) talar ju 1 Cor. 15: 41, 42 allenast om

den olika värdigheten hos den jordiska lekamen, som utsås, och den himmelska, som uppstår, ej om någon olikhet mellan himmelsk och himmelsk. Likaså är i 2 Cor. 3: 18 endast fråga om den stigande klarheten här på jorden i de troende christnas medvetande, i motsats mot dunklet hos dem, för hvilkas ögon täckelset ännu hänger. — I allmänhet synes dock Förf:s skriftbevisning vara ganska tillfredsställande. Detsamma gäller om Förf:s derpå följande mera philosophiska deduktion af sin sats ur ideen om mensklighetens särdeles de trognas "solidariska samband", som ej kan tillåta att en del af den organism, hvars hufvud Christus är, njuter full salighet innan alla lemmar äro förherrligade. Frågas kunde likväl dervid, om således Christus sjelf såsom hufvudet för organismen ännu saknar något af sin herrlighet, så länge ej alla lemmarne af hans andeliga lekamen äro fullkomnade och förklarade. Svaret på denna fråga var Förf. gifvet och det utfaller jakande s. 53. Sid. 48 synas Förf:s betraktelser leda nog nära intill det Romersk-katholska begreppet om frälsningen såsom verkad förnämligast genom en "justitia infusa", i menniskans väsende ingjuten rättfärdighets qualitet. Att likväl Förf:s mening ej är sådan, tycker rec. sig kunna finna af det följande, och kan då ej annat än på det högsta gilla den vigt Förf. lägger på sjelfva pånyttfödelsen, såsom utgörande det ena väsentliga momentet af samma nådeverk, hvaraf rättfärdiggörelsen utgör det andra. Ty endast derigenom är det möjligt att på rent evangelisk grund bygga en fast lära om helgelsen, och bringa densamma i lefvande enhet och sammanhang med rättfärdiggörelsen.

Art. IV. afhandlar läran om de dödas uppståndelse, äfvenledes historiskt och kritiskt. Art. V. läran om yttersta domen. Historisk-kritisk framställning af de förnämsta meningar om densamma; derefter försök att ur skriftläran teckna den sanna bilden deraf. Art. VI. Själarnes tillstånd i evigheten efter domen. Först framställning af bibelläran; derefter en rätt väl hållen kritik af deras åsigt, hvilka uppfatta detta tillstånd såsom någonting rent subjektivt, eller förneka ett verkligen fortfarande, fast förherrligadt, naturens rike. Förf. söker ådagalägga, att både himmel och helvete måste tänkas såsom på en gång "invertes och utvertes." En skildring af saligheten, såvida denna för vår kunskapsförmåga är tillgänglig, slutar boken. Rec. hade önskat att deri finna klarare och bestämdare framhäfdt det för den troende så oändligen tröstерika förhållandet, att han redan här på jorden kan, i kraft af sitt lif i kärleken, med visshet veta hvad salighet egentligen är. Ty då denna är ett lif i Gud, och Gud är kärleken,

så kan saligheten "quinta essentia" ej vara annat än ett lif i oändlig kärlek. Deremot har Förf. i sin beskrifning brukat en mängd yttre, naturliga kategorier, som visserligen ock kunna hafva sin tillämpning, men likväl om saligheten ej gifva ett rätt eller klart förstånd, som i alla fall icke vinnes förr, än saligheten begynt blifva verklig genom tron i kärleken. Hvarje derförutan eller derförinnan bildad föreställning om lifvets "aldrahelgaste" måste nödvändigt erhålla en anstrykning af evdemonism och verldslighet. Rec. kan ej neka, det såväl talet om "mognadsstadiet" mellan döden och den fulla saligheten, som beskrifningen om denna sednare, uppfattad företrädesvis såsom verksamhet, utan antydning, att denna verksamhet i Gud är en helig sabbathsro, förråda nog mycken bismak af nyssnämnda tvenne, för det i Christi kärlek stadgade sinnet främmande, intressen. Rikedomen af innehållet samt den allvarliga anda, som genomgår denna skrift, hafva gjort det lätt för rec. att fördraga ett och annat mindre betydande lyte, hvarmed den är behäftad. För rättvisans skull måste dock erkännas, att stilen på ett och annat ställe är nog dunkel, ja, osammanhängande, någon gång ända till omening. Att detta omdöme ej är ogrundadt må följande från sid. 134 hemtade tirad bevisa: "Ty vore dessa de särskildta folkslagens föreställningssätt om det tillkommande lifvet ej härledda ur ett sådant högre ursprung, utan blotta alster af den rådlöst irrande af dödens fasa betagna inbillningskraften: så skulle de (särskilda föreställningssätten) vara tröstlösa, utan att (och ej?) öppna någon utsigt åt hoppet om salighet: förintelsen skulle utgöra deras (föreställningssättens?!) hugsvalan." A. F. B.

[71] Handledning vid den christliga Religions-undervisningen af D:r *Fr. Theremin.* Öfversättning af *J. E. Forssell.* Upsala, Leffler och Sebell 1842. 62 sid. 12:o. (Priset: 16 sk. B:ko.)

Denna lilla bok är, såsom titeln utvisar, ämnad till handledning vid den christliga Religions-undervisningen. Sannolikt hade den bättre motsvarat detta ändamål, om den icke uppträdt i katechetisk form; åtminstone hade derigenom det missförståndet varit undanröjdt, som nu lätteligen leder till förvillelse både vid dess bedömande och begagnande, att den nemligen skulle vara ämnad till utanläsning af barn, vid deras första undervisning i christendomen, då den i stället synes vara ämnad till en ledtråd, mera för läraren vid bibringandet,

än för lärjungen vid inhemtandet af christendomens grundläror. Endast med tillhjelp af en skicklig lärare, som förstår att förklara det otydliga, begränsa det obestämda, utveckla det antydda, fylla det bristande, sammanbinda det lösliga och rätta det felaktiga, som delvis vidlåder detta eljest för sin rent christliga och evangeliska anda fördelaktigt utmärkta arbete, kan denna lärobok blifva rätt användbar och fruktbringande vid den christliga Religionsundervisningen; likasom den då ock för lärjungen, efter sålunda inhemtad christendoms-kunskap, utan tvifvel skall blifva en kär ledning för bibehållandet af christendomens höga och saliga läror i minnet och hjertat.

Ref. vill först i korthet redogöra för bokens plan och indelning, och skall sedan genom några utdrag och anmärkningar rättfärdiga sitt omdöme.

Efter en kort inledning, som bestämmer hvad en lärobok i christendomen bör innehålla, nemligen: "De af Gud uppenbarade läror, hvilka vi skole med tron omfatta, samt de dygder och pligter, genom hvilkas utöfning vi skole denna tro ådagalägga", afhandlas de förra uti "Trosläran", de sednare uti "Sedoläran", som således utgöra lärobokens båda hufvuddelar. Trosläran behandlas, såsom vanligt, efter den apostoliska trosbekännelsen, i tre Artiklar. Den första Artikeln omfattar, i fyra afdelningar, läran: "1) Om Gud, hans tillvaro, väsende och egenskaper, 2) Om Skapelsen och Försynen, 3) Om Englarne, 4) Om Menniskorna"; den andra Artikeln, i två afdelningar, läran: "1) Om Christus och Återlösningen, 2) Om det eviga lifvet"; den tredje Artikeln, i fyra afdelningar, läran: "1) Om den Heliga Anda och Nya Födelsen, 2) Om Kyrkan, 3) Om Guds Ord, 4) Om Sacramenterna." Dermed slutar Trosläran. Sedoläran är framställd uti fem afdelningar, nemligen: 1) "Om det christliga sinnelaget", såsom det uppenbarar sig uti "gudaktighet, sjelfförsakelse, förtröstan, kärlek till nästan, och bönen"; 2) "Om den christliga omsorgen för oss sjelfva", med hänsigt till det sanna goda, det verldsliga kallet, det goda namnet och ryktet, de jordiska egodelarna och det timliga lifvet; 3) "Om den christliga omsorgen för nästan", betraktad under alldeles samma synpunkter, som omsorgen för oss sjelfva, blott med den skilnad, att sanningspligten der ingår i stället för omsorgen för det verldsliga kallet; 4) "Om lefnadsförhållanderna" eller våra pligter såsom medlemmar af familjen, staten och kyrkan; 5) "De tio budorden" med sina förklaringar, hvarvid det första är utvidgadt till två, och det nionde och tionde äro sammandragna till ett.

Redan af denna uppställning synes, att Förf. beredt sig tillfälle att afhandla alla väsentliga stycken af vår christna lära, änskönt i en annan ordning, än den i Luthers kateches vedertagna; de bristfälligheter, som anträffas, äro derföre icke indelningens fel, som utan tvifvel, under sina särskilda titlar, **kunnat** upptaga allt, som en christen behöfver veta. Deremot kan det icke nekas, att i sjelfva utförandet, särdeles af Trosläran, möter oss, jemte mycket af stor förträfflighet, åtskilligt, som man hade önskat redigare, klarare, bestämdare och fullständigare utveckladt, än som här skett. Till det mest förträffliga hörer onekligen Förf:s framställning af Guds egenskaper; och det förträffliga ligger deri, att de alla, med undantag af de immanenta, betraktas med ständig hänsigt till Guds uppenbarelse i Christo: de framstå derigenom icke, såsom vanligt, i ett halft philosophiskt, utan i ett helt och hållet christligt ljus. Huru djupt och sannt christligt är det icke, t. ex., att "vi måste först hafva funnit Christum och på oss hafva erfarit sanningen af hans löfte: **Jag är när eder alla dagar intill verldens ända"**, innan vi kunne "fatta betydelsen af Guds allestädes-närvarelse" (Fr. 23); att "Guds helighet är uppenbar vorden genom Christum, som var ren och af synden obefläckad, samt i de menskliga förhållanden, hvarutinnan Han här lefde, både verkande och lidande ådagalade den högsta fullkomlighet" (Fr. 31)! — (Genom en oförklarlig uraktlåtenhet saknas här Guds sannfärdighet, som väl äfven både bort och kunnat på detta christliga sätt förklaras). Samma oaflåtliga hänsigt till Christus röjer sig ock i läran om Skapelsen och Försynen, såsom då det (Fr. 42) heter, att "vi ege den tydligaste uppenbarelse af Guds försyn i hans rådslut till vår helgelse och saliggörelse, hvilket han genom Christum utfört. Den, som kommit till erfarenhet af Guds Försyn i denna tillskyndelse, den måste ock tro, att den i alla öfriga menskliga angelägenheter är rådande." — Något dunkelt och outredt, ehuru icke utan djupsinnighet, förklaras (Fr. 49) menniskonaturens syndighet hafva uppkommit ur "den första synden; ty genom fruktan för Guds straff försvagades nu det obegränsade förtroende och den kärlek, som menniskorna till en början hyste för Gud; derigenom erhöll egenkärleken företräde och blef den öfvervägande böjelsen. Denna inre ofullkomlighet hade åter till oundviklig följd yttre osällhet, lidande och död." Huruledes åter "den första synden" kunde uppkomma, eller huru dess verkningar kunde fortplanta sig till hela menniskoslägtet, lemnar Förf. oförklaradt; äfvensom han (Fr. 50) med allt för liten dogmatisk noggrannhet betecknar arfsynden såsom "ett ärfdt anlag till synd." Syndens indel-

delning, som för begreppets närmare bestämmande icke är utan vigt, saknas alldeles. — I läran "om Christus och Återlösningen" förekommer ingenting om Christi profetiska och konungsliga embete, ingenting om hans förnedrings- och upphöjelse-tillstånd. I stället finnes här upptaget, hvad som väl egentligen tillhör tredje artikeln och äfven der återkommer, frågorna om "ånger" och "tro." Återlösningen såsom ett factum i menskligheten och i det enskilda menniskohjertat tillhör hvar sin artikel i den christliga trosläran. Likaså vill det synas, som om läran "om det eviga lifvet", i fall den icke tillsammans med läran om de öfriga yttersta tingen skall utgöra ett särskildt hufvudstycke, heldre bort föras till den tredje artikeln, som just slutar med tron på "ett evigt lif." Sjelfva framställningen är emellertid sannt christlig: allt återföres nemligen till Christus och till föreningen med honom. Äfven då Förf. låter känslan och aningen tala, sker detta på ett fromt och christligt sätt, såsom då det heter: "Någon upplösning i de saligas förbindelse med oss, som de här på jorden qvarlemnat, har icke skett. Det skulle vara en minskning i deras salighet. Fastmer låter det tänka sig. att de genom *Christum*, om vi nemligen tillhöra Honom, städse stå med oss i förbindelse, och i deras höga och omfattande kunskap äfven skåda vår vandel, åtminstone så vida den är en vandel till himmelen" (Fr. 84); och "då hvarjes yttre skepelse måste uttrycka hufvuddragen af hans andes beskaffenhet, så är ett igenkännande efter döden säkert möjligt" (Fr. 88). — Mindre tillfredsställande har Förf. framställt läran om den Helige Andes nådeverkningar. Der omtalas endast "Omvändelsen", som Förf. låter "börja med ånger och tro", och "Nya Födelsen", hvarmed Förf. förstår slutresultatet af hela den Helige Andes verksamhet på menniskohjertat, dess omskapelse till ett nytt kreatur i daglig förnyelse och helgelse (Fr. 94, 95). Ehuru vanskligt det nu än må vara att vilja skarpt utstaka och bestämma liksom vissa synliga rågångar i något så i andans innersta djup förborgadt, som den Helige Andes verk i ett menniskohjerta; så borde likväl den rikedom af christlig erfarenhet och djup skriftforskning, som förvaras i läran om Nådens Ordning, här icke hafva lemnats obegagnad, helst denna just utgör sjelfva kärnan af den christliga trosläran praktiska tillämpning på menniskohjertat, och banar den enda rätta vägen till den christliga sedoläran, som dessförutan lösryckes från sjelfva sin rot. Önskligt hade varit, att denna väsentliga brist hade i den Svenska öfversättningen afhulpits: arbetet hade, såsom lärobok, derigenom blifvit vida brukbarare. Emellertid förnekar Förf., oaktadt sin till verklig skefhet och

oriktighet gränsande obestämdhet och ofullständighet, icke ens här sin christliga anda, ty han låter hvarken omvändelsen eller nya födelsen vara menniskans, utan Guds verk: "I nya födelsen blifver icke något redan befintligt förbättradt, utan något nytt skapas. Äfven denna skapelse måste vara Guds verk och kan icke vara vårt. Likaså kommer den sanna, helsosamma sorgen öfver våra synder icke från oss utan från Gud; och om vi af hjertat tro på Christum, så sker detta emedan Gud dragit oss till Honom" (Fr. 96). — Uti läran "om Guds Ord" hade det varit så mycket nödvändigare, att angifva skilnaden mellan lag och evangelium, som, till följd af den ställning Sedoläran fått i Förf:s arbete, lagens betydelse såsom en tuktomästare till Christum alldeles bortskymmes, ja alldeles icke vidröres. För att kunna behandla Sedoläran med tillräcklig utförlighet, har Förf. nemligen nödgats skilja den från Trosläran, och för att kunna afhandla densamma i äkta christlig anda, har han måst låta Trosläran föregå såsom dess rot och grund. Derigenom har väl, såsom nämndt är, en af sedelagens vigtigaste betydelser gått förlorad, men deremot har sjelfva Sedoläran fått en alltigenom sannt evangelisk anda och prägel. En christens inre och yttre lif, såsom ett lif i gudaktighet, sjelfförsakelse, förtröstan, kärlek och bön, under alla lefnadsomsorger och lefnadsförhållanden, framstår der i en så ren och varm och sann teckning, att ref. icke tvekar, att tillerkänna denna del af Förf:s arbete ett stort företräde framför de flesta andras i samma väg. I synnerhet är läran om sjelfförsakelsen ett mästerstycke af enkel, djup och lefvande christendom. Den lösryckes icke från sin sanna rot vid korsets fot, utan lindar sig, stilla och ödmjuk, kring dess heliga stam: "Likasom Christus är på korset död och genom sin uppståndelse öfvergått till ett fullkomligt lif; så dör också genom sjelfförsakelsen vår naturliga menniska, och vi öfvergå till ett högre, andeligt lif, som vi före i förening med Christo", och "den kärlek, som Christus hos oss upptändt, i det Han för våra synders skull led korsets död, skall gifva oss styrka att fördraga de smärtor, som äro förenade med vår naturliga menniskas dödande." — Såsom en Sedolära *in nuce* äro till slut de tio budorden anförda; det som här brister i deras förklaring, återfinnes i de föregående afdelningarne.

Ref:s slutomdöme om detta lilla arbete blifver således det, att om han än icke, i anseende till ofvan anmärkta bristfälligheter, kan tillstyrka dess begagnande såsom utanläsningsbok vid religionsundervisningen, så har det dock så många verkligt sköna och förträffliga ställen, att det med mycken välsig-

nelse bör kunna begagnas af mera försigkomna christna, vare sig till egen eller andras undervisning och uppbyggelse.

Öfversättningen är ledig och vårdad. Blott på ett ställe har ref. funnit ett felaktigt uttryck, nemligen i 212 Fr., der det heter: "om vi nemligen verkligen behöfve det, och om det göres oss behof"; en tavtologi, som väl måste grunda sig på något missförstånd af originalet. —NS—

[72] Till Författaren af "Grunddragen till den Christliga Sedoläran." Frågor af *Frans M. Franzén.* Stockholm 1842, P. A. Norstedt & Söner. På C. A. Bagges förlag. 16 sid. 8:o (Priset: 16 sk. B:ko.)

En välbekant, åldrig men dock klarsynt väktare på det Svenska Zions murar har åter från sitt vårdtorn högt uppe i nordlanden låtit klämtningar ljuda till väckelse och till varning; denna gång mot den brand, som synes hota den Svenska Evangeliskt-Lutherska kyrkan genom Herr Ignells verksamhet för utbredandet af en med denna kyrkas egendomliga trosläror stridande uppfattning af Christendomen. De ljud, som förnimmas, äro likväl icke toner från "en ljudande malm"; de äro kärlekens ord både till dem, som varnas, och till den, för hvilken varnas. I korta träffande stancer framställer Förf. den Evangeliskt-Lutherska kyrkans antitheser mot de förnämsta af Herr Ignells afvikelser, och belägger med anförda bibelspråk, hvar och en af dessa antitheser. En lämpligare promemoria, än denna lilla, ur kärlekens nitälskan framgångna, i uttrycket noggranna, till formen älskligt behagliga skrift, kunde ej lemnas dem, hvilka, saknande tillräcklig vetenskaplig underbyggnad att med klarhet uppfatta skiljaktigheterna, dock ega för mycket intresse för vetenskapligt lif och utveckling för att lemna obemärkt en bok, hvars Förf. företalet till denna lilla skrift säger vara "utmärkt genom vetenskaplig insigt, djup tankegåfva, moralisk gedigenhet och klart framställningssätt." Ja, vi våga påstå, att den, som med kärlek och förtroende redan är fästad vid sina fäders tro på gudomligheten af det ord, som den Heliga Skrift innehåller, skall af de vidfogade skriftbevisen redan ega tillräckligt stöd för att ej vackla mellan den gamla tron och nya, på hvilken "Christliga sedolärans" Författare bjuder. A. F. B.

[73] Bibliothek i Populär Naturkunnighet. Andra Afdelningen innehållande Bridgewater-Afhandlingarne

om Guds i Skapelsen uppenbarade Allmagt, Vishet och Godhet. **II.** Den yttre Naturen, betraktad i förhållande till menniskans Physiska Beskaffenhet, hufvudsakligen med afseende på hennes behof och på uppöfningen af hennes förståndsförmögenheter. Af *John Kidd.* XII och 315 sid. 8:o. **III.** Astronomi och Allmän Physik, betraktade med hänseende till de Bevis, dessa vetenskaper förete på Guds Allmagt, Vishet och Godhet, af *William Whewell.* VIII och 334 sid. 8:o: Stockholm Z. Hæggström 1842. (Priset: Hvardera Häftet 1 R:dr 40 sk. B:ko.)

I afseende på dessa tvenne skrifters theologiska betydelse får ref. hänvisa till det i N:o 5 af Frey gifna omdömet om Bridgewaterböckernas första afdelning. För att bedöma de resultater ur naturvetenskaperna, som för de theologiska betraktelserna läggas till grund, eger ref. ej nog insigter. Äfven dessa afhandlingar taga läsarens intresse i anspråk. Dock hemställer ref. om ej detta skulle skett ännu mer genom afkortande bearbetningar, sådana ref. påminner sig hafva sett anmälda i Tysklands litterära journaler. Stilen går, i synnerhet i den första af ifrågavarande afhandlingar, till den grad ut både på bredden och längden, att den ofta blifver tröttande, utan att tydligheten derigenom ökas. En och annan betraktelse stöter, genom kontrasten mellan den högtidliga tonen och det obetydliga i de framställda förhållandena, rent af på det löjliga. — Den sednare afhandlingen är i alla afseenden intressantare och kan läsas med riklig vinst af både nytta och nöje. A. F. B.

JURIDIK.

[74] Juridiskt Arkiv utg. af *Carl Schmidt* Hof-Rätts-Råd. XII. 2 H. Christianstad 1842.

I en föregående anmälan af denna förtjenstfulla tidskrift yttrades af ref. den önskan, att rubriken Lagtolkning och Lagskipning skulle blifva rikhaltigare. Denna önskan har i förevarande häfte blifvit i dubbelt afseende uppfylld, både genom det vidsträckta utrymme (från s. 227 till häftets slut) hvilket

upptages af detta ämne, och genom de upplysande och sakrika kommentationer, som af Utg. finnas meddelade till närmare utveckling af de anförda rättegångsfallen. — Häftet börjar med IV) *Om theori och praxis i Lagfarenheten* af C. O. D—n (s. 161—182), deri Förf. söker visa en högre enhet för theori och praxis, samt tillämpa denna åsigt på verkligheten genom angifvande af dess praktiska resultater. V) *Förslag till Allmän Stadga för de Kongl. Academierna i Upsala och Lund* af Joh. Henr. Thomander (s. 183—227). Som bekant är, hafva åtskilliga Lärare vid Rikets båda Universiteter blifvit förordnade att revidera de så kallade Academiska Constitutionerna, hvilka snart uppnått 2:ne seklers ålder. Hr Th:s uppsats är ett icke ovigtigt bidrag härtill, men då ref. ej vill yttra ett allmänt omdöme om förevarande förslag utan att motivera ett sådant omdöme, hvartill åter skulle erfordras en fullständig och detaljerad granskning, så måste vi här nöja oss med att hembära Hr Th. och Arkivets Utgifvare vår tacksamhet för offentliggörandet af denna skrift. Dess innehåll fördelas i 7 Cap. 1) Om den Akademiska Styrelsen 1—35. 2) Om Academiska Embetens och tjensters besättande s. 36—65. 3) Om den Academiska Ungdomen s. 66—86. 4) Om Academiska föreläsningar s. 87—102. 5) Om Academiska prof och lärdomsgrader s. 103—130. 6) Om Academiska Disputationer s. 131—147. 7) Om Academiska tillhörigheter s. 148—150.

Af de 11 serskilda artiklar, som förekomma under rubr. VI) *Lagtolkning och Lagskipning* anser ref. sig böra fästa närmare uppmärksamhet på följande: 1) på tillämpning af Författningen angående grunderna för brännvinsbränningen: en vanlig stötesten för jordbrukare, och stundom en snara, hvari de råka genom försummelser, som medföra stort bötesansvar. 2) Kommentation af 39 (genom tryckfel står 29) Cap. 2 §. M.B., ett lagrum, hvars nuvarande redaktion i så hög grad påkallar väsentlig förändring för att tillfredsställa den utbildade kriminalrättens fordringar. 3) Till 25 Cap. 5 §. R.B., dervid ett speciellt fall föranledt Utg. att närmare, och, såsom oss synes, på ett öfvertygande sätt utreda de grunder, uppå hvilka ett Utslag i så beskaffadt mål bör stödja sig, enär underställningsåtgärden vidtagits af Underrätt, emot sakens rätta beskaffenhet. Enahanda upplysande anmärkningar äro bifogade följande i detta häfte upptagna mål, nemligen 6) Om frälseskatte jordegares rätt till frälseränta. Såsom kändt är, blef genom K. Förordningen d. 21 Mars 1835 stadgadt, att då frälseränta säljes utom börd, skall hembud inom 3 månader ifrån första uppbudet göras den, som skattejorden eger. Den an-

förda kasus var följande. D. sålde enligt köpekontrakt d. 27 Febr. 1834 en frälseränta till A., som ej sökte uppbud derå, förr än vid 1838 års sommarting: något hembud af denna ränta skedde icke till jordegaren H., hvarföre denne stämde och yrkade rätt till lösen emot erläggande af köpeskillingen. Häradsrätten ogillade lösningsanspråket på den grund, att köpet skett redan Febr. 1834, således förr än 1835 års Författning utgafs. Lagmansrätten åter upphäfde detta utslag af skäl, att 1835 års Författning utkom innan uppbud söktes, och således borde här lända till efterrättelse: i motsats deremot godkände både pluraliteten i Hofrätten och i Högsta Domstolen det af Häradsrätten meddelade beslutet. Utg. har här utvecklat de skäl, som tala för tillämpningen af 1835 års författning, hvilka skäl ock synas oss så mycket ovedersägligare, som Förordningen uttryckligen fäster både hembudsskyldigheten och lösningsrätten vid första uppbudets meddelande: förgäfves kan man ock, vid en annan tillämpning, hoppas att bibehålla konseqvens i hithörande rättsskipning. 7) Rörande 1 Cap. 2 §. JordaB. och K. Förordningen af d. 1 Maj 1810. I här utredda mål hade Häradsrätten ogillat den påstådda rättigheten att återlösa hemmanet, men ålade svaranden att ersätta förlusten deraf, att icke afhandlingen blefve efter aftal fullgjord. Lagmansrätten upphäfde helt och hållet det tillagda vilkoret såsom stridande mot 1810 års Författning; äfvenså Göta Hofrätt. Nedre Revisionens utlåtande anser sistberörde författning ej här kunna tillämpas, emedan aftalet skulle tillkommit efter försäljningen, och Högsta Domstolen undanrödjer Hof- och Lagmansrätternas domslut samt fastställer Häradsrättens. Uppå de fullgiltiga skäl, som finnas af Utg. utvecklade, synes det ref. icke vara någon tvekan underkastadt, att ett tillägg eller vilkor, sådant som det ifrågavarande, just 1810 blifvit förbjudet, och att af denna anledning en sådan öfverenskommelse ej kan vid lagfarten blifva godkänd. 10) I fråga om rätt till bevillningsafdrag å ränta, som genom gällande testamente blifvit bestämd att efter sex procent fullt utgå till ett gifvet ändamål, meddelas ett lagsökningsmål, i hvilket Konungens Befallningshafvande och Hofrätt sammanstämmande stadnat i det beslut, att det ifrågavarande kapitlet icke borde hänföras till sådan försträckning, för hvilken bevillningsafdrag eger rum. I afseende på denna frågas formella behandling har Utg., enligt ref:s mening, ganska riktigt anmärkt såsom en formstridighet, att å ena sidan genom samma utslag ogilla bevillningsafdraget och å den andra hänvisa till serskild talans utförande i laga ordning, emedan om yrkande af afdrag en gång förmedelst laga kraftvunnet beslut ogillas, hänvisningen

till domstol för att möjligen bereda ett motsatt svar, blefve helt och hållet ändamålslös.

De serskilda kasus, som s. 293—311 förekomma, rörande tillämpning af 16 Cap. 1 §. Ä.B. och K. Förordningen af d. 27 April 1810, ådagalägga, huru vacklande lagskipningen är i sina åsigter rörande bevisning af testamentes verklighet, och med anledning deraf, huru högeligen man finner det vara af behofvet påkalladt, att i detta lagstiftningsämne erhålla bestämdare föreskrifter. Flera af dessa luckor äro på ett, efter ref:s omdöme, tillfredsställande sätt uppfyllda genom de i Förslaget till Civillag uti detta ämne meddelade bestämmelser, ibland hvilka för ex. den om de så kallade testamenta publica, de till domstol ingifna och inför domstol af testator sjelf godkända, synes ega fullt anspråk på att blifva i gällande lag upptagen. D.

[75] Sveriges Rikes Lag, gillad och antagen på Riksdagen år 1734, med sedermera skedda förändringar, utgifven af *N. W. Lundequist.* Tredje Uppl. med tillägg af de Stadganden, som tillkommit på grund af sednaste Riksdag och sedermera till Febr. 1842. Stockholm tryckt hos L. J. Hjerta. 384 sid. 8:o, utom XVI s. Förord och Innehåll. (Priset: 2 R:dr B:ko.)

Då det hörer, och ännu länge torde komma att höra bland antalet af fromma ouppfyllda önskningar att, förmedelst en på officiell befallning företagen och således officiellt sanktionerad redaktions åtgärd erhålla en fullständig och tillförlitlig samling af de stadganden *), som för närvarande gälla såsom lag för Svenska medborgares allmänna rättsförhållanden — vi tala ej om kaos af ekonomiska lagar, hvilkas massa är otalig, — så kan man ej annat än högeligen gilla enskildes bemödanden att söka supplera bristen af en sådan offentligt auktoriserad lagredaktion. I fjerde häftet af denna tidskrift anmältes 2:ne sådana företag, och af dessa har det ena uppträdt i en ny produkt, som ur alla hänseenden synes förtjena uppmärksamhet och uppmuntran. — Utan att vilja med de respektive re-

*) Att detta nu vore den angelägnaste åtgärden, vida mera af behofvet påkallad och gagnelig än det resultat man med erfarenhetens ledning kan våga hoppas af åtskilliga bearbetningar utaf nya lagförslaget, derom är ref. tills vidare öfvertygad, äfvensom han vid granskning af sjelfva instruktionen för den 1:sta Lagkomiteen (1810) finner syftningen med dess organiserande hafva varit hel annan än verkställigheten sedermera visade.

daktörerna inlåta oss i någon tvist om företrädet af enderas method (Jfr Frey IV), måste ref. deremot taga för gifvet, att bådas syftemål varit fullständighet, reda och, såsom resultat deraf, pålitlighet för läsaren, äfvensom att den nya upplaga, som vi nu anmäla, ur alla dessa synpunkter fördelaktigt utmärker sig för sina föregångare, för hvilkas anmärkta lyten den så mycket mera kunnat taga sig till vara, som Utg. "varit lycklig att finna så väl akademiska lärare, som praktiserande jurister, hvilka haft godheten att genomgå dels det hela dels vissa delar deraf." Företalet s. 4.

I afseende på formen har jemväl förevarande upplaga mycket vunnit i åskådlighet genom åtskilliga nyttiga förändringar, för hvilka förordet redovisar, så att äfven härutinnan röjer sig det för saken lyckliga resultatet af dessa båda Utgifvares täflan att hvar och en gifva sin edition ökad fullkomlighet.

Att ett vida större antal af författningar finnas intagna i denna nya upplaga, än i den förra och i den Carlénska, äfvensom att en mycket större fullständighet här iakttages i sjelfva citaternas intagande, inhemtas redan af en allmän jemförelse dem emellan. Genom det mera ekonomiska tryck, som Herr L. begagnat, i följd hvaraf han kunnat inrymma ett ojemförligt större antal af ämnen på samma sidotal, utan att dock tydligheten genom begagnade mellanslag, der sådana behöfts, synes uppoffrad, har det lyckats bibehålla denna nya upplaga vid samma pris, som den Carlénska, med hvilken den föröfrigt i typografiskt hänseende till alla delar kan mäta sig.

Ref., och med honom alla, som intressera sig för en utbredd och säker kännedom af vår allmänna lag, har således allt skäl till fägnad öfver uppfyllandet af sin, vid förra upplagornas anmälande uttalade önskan, att erhålla en pålitlig och fullständig lagupplaga till rättelse för den, som behöfver veta hvad lag bjuder. D.

[76] Veiledning till den Juridisk-praktiske pröve tillige med Vink for den begyndende praktiske Jurist af *U. A. Motzfeldt.* Christiania 1842. 98 sid. 8:o. (Priset: 60 sk.)

Man beklagar, och detta med mycket skäl, att brödrarikena emellan eger så ringa litterärt meddelande rum, och att vi här i Sverige känna vida mindre till hvad nytt produceras i Norge, än i sjelfva Tyskland, ja till och med i Frankrike. Uti ett enstaka ämne, neml. hvad rörer de såkallade naturvetenskaperna, har man i sednare tider sökt undanrödja detta missförhållande genom de personliga möten, som så talrikt blifvit besökta och tagit hvad man kallar favör, åtminsto-

ne så länge de hafva nyhetens behag. Om man nu, åtminstone tills vidare, och intill dess samhällets omisskänneliga behof hunnit besegra alla liknöjdhetens motståndskrafter, nödgas räkna bland ouppfyllda önskningar den af en personlig vexelverkan mellan Skandinaviens rättslärde och lagfarne, så påkallar äfven den närvarande tidens kraf, att man med uppmärksamhet och intresse följer hvarje steg framåt i lagstiftningskonst, rättsvetenskap eller lagskipning, och dymedelst söker framkalla en täflan, hvars vigt och inflytelse ej ens den mest stelnade rutinier han bestrida.

Och huru är det väl möjligt att skingra de många fördomar, som aflägsna praktikern ifrån de egentligen theoretiserande rättslärde, förrän det lyckas att föra dessa närmare tillsammans, derigenom att de känna sig lifvade af ett gemensamt intresse?! Det är en vilseledande fördom, att den såkallade lärda bildningen skall gå sin bana, den ensidigt såkallade praktiska sin egen, och att dessa båda banor, lika parallela linier, aldrig i oändlighet kunna mötas. Tvärtom hafva theori och praxis, liksom i allmänhet kunskap och erfarenhet, en gemensam både utgångs- och slutpunkt. De förbindas genom en högre enhet, de äro blott olika sidor af samma sak, till formen, ej till väsendet, skilda uttryck af den i sin idé gemensamma rätten.

Bortläggom således all ensidig splittring mellan krafter, som böra och måste samverka till ett gemensamt ändamål, om detta mål i någon mån skall kunna annalkas eller ernås. Medgifvom fördomsfritt, att, om det Akademiska studiet har sina brister och rättsskipningen äfvensom statsförvaltningen ej mindre sina, så kunna hvarken de förra eller de sednare undanrödjas genom ett fortvarande mer eller mindre spändt förhållande mellan bokläsning och praxis, mellan skolans och lifvets bildning. Att hvar för sig skjuta skulden ifrån sig och hvälfva den på ett främmande håll, är en vanligen begagnad utväg, då man skyr mödan att undersöka bristens källa, eller saknar erforderlig kraft till dess afhjelpande. Den ömsesidiga missbelåtenheten måste utbytas emot gemensam ansträngning att forska efter den rätta grunden till hvad man öfverklagar och sammanstämmigt erkänner vara bristfälligt. Den varma nitälskan stadnar ej vid en blott klagan, minst i ett ämne, som djupast ingriper i samhällets grundval, och i väsentlig grad bestämmer dess framtida öde.

Embetsmannabildningen kan sägas hafva tvenne hufvudstadier. Den ena ligger inom högskolan; den andra erkänner ingen annan gräns än lifvets. Men äfven gränsen mellan dessa båda hufvudstadier är för ingen del absolut, ehuru, enligt sa-

kens natur, universitetsbildningen måste vara en förberedelse för egentlig praxis. Ju mera det lyckas att dem med hvarandra införlifva, desto större vinst draga deraf båda gemensamt. Den lärda juristen behöfver uppfriskas af erfarenhetens vexlande lif för att icke förtorka under begreppsklyfningar i studerkammarens qvalm: praktikern behöfver stundom sluta sig inne i den litterära forskningens lugn för att icke stelna i rutinens former, och för att vidga sin synkrets utöfver blotta detaljerne.

Universitetet har en dubbel förbindelse i afseende på embetsmannabildningen, på sätt våra författningar äro organiserade. En yngling, som söker inträde på den civila tjenstebanan skall, då han lemnar akademien, vara fullfärdig för detta inträde, och den pröfning, som han vid universitetet undergår, är till den grad hufvudsak, att han derefter genast presterar inträdesexamen i tjensteverket, och om något vidare prof blifver ej fråga. Embetsexamen vid högskolan har på denna grund en icke mindre praktisk än theoretisk omfattning, och det problem universitetsläraren har att såsom examinator lösa, är så mycket mera inveckladt och svårlöst i jemförelse med förhållandet i de många länder, der serskilda pröfningar vid embetsverken i mån af examinandens vunna praktiska öfning äro föreskrifna. Efter nu gällande organisation är således funktionen af examinator af så stor vigt för en samvetsgrann universitetslärare, hvilken behjertar de förbindelser staten i detta seende honom ålagt, att hela det akademiska studium, föreläsningarne, elevernas sjelfverksamhet o. s. v. måste i hufvudsakligt hänseende deraf modifieras.

Läraren känner sig visserligen å ena sidan, såsom vetenskapens representant, uppkallad att meddela resultaterna af dess framsteg och föredraga läroämnena på det sätt, att en sjelfständigare forskning på egen hand derigenom både väckes och ledes. Men, detta medgifvet, är det äfven å andra sidan en pligt, som tränger sig på honom, den neml. att med sträng begreppsreda göra lärjungarne förtroliga med vetenskapens elementer, att utreda den positiva rättens grunder och efterbilda den tankeordning, som lagstiftaren sjelf följt. Det sednare åliggandet af elementär undervisning, ehuru mycket under sin värdighet den på vetenskapens höjder sig befinnande må anse detsamma, tillhör desto ovilkorligare en för ungdomens bildning nitälskande universitetslärare, ju klarare han inser, att de juridiska begreppen äro till deras natur både abstrakta och i följd deraf alldeles främmande för ynglingen. Man besinne nemligen, huru föga den förberedande bildningen vid skolor, gymnasier, under privat handledning stått i samband

med de ämnen, som tillhöra ett juridiskt studium; huru t. ex. theologen åtminstone har att bygga på den redan lagda grundvalen af från barndomen bibragta begrepp i religion och sedolära, filologen på det klassiska skolstudium, läkaren på förut erhållna grundbegrepp i naturvetenskaperna, o. s. v. då deremot juristen måste sjelf lägga grundvalen.

Dertill kommer ännu en, och såsom det synes lika naturlig, som billig fordran, att nemligen juristens studier skola riktas åt det praktiska, dels för att redan tidigt väcka sinnet för praktisk tillämpning af de abstrakta rättssatserna, dels ock för att med begagnande af den lifligbet, som är ynglingaåren egen, upplifva hågen för vidgade kunskaper till den högre graden af vetenskapligt intresse, hvilket, en gång uppkalladt till lif och verksamhet, aldrig kan helt och hållet förtvina, äfven under den mest ansträngda praktiska sysselsättning på tjenstemannabanan. Det tillhör universitetsläraren att, jemte det han uppfyller vetenskapens fordran af sträng begreppsanalys, äfven tillfredsställa statens anspråk på förmågan hos en blifvande embetsman, att i allmänna lifvet använda de theoretiska satserna, och den afgångsexamen, som berättigar ynglingen till verksamhet i statens tjenst, skall åt samhället garantera denna hans dubbla egenskap.

Med hänsigt dertill måste ock undervisningen vid akademierna vara inrättad, för att, så vidt möjligt är, uppfylla sin bestämmelse. Derföre ligger ock en stor, omisskännelig vigt på sjelfva methoden för denna undervisning, som naturligtvis hufvudsakligen skall bibringas genom föreläsningarna såsom den väsentligaste beståndsdelen af det akademiska studium. Men skola dessa föreläsningar uppfylla ändamålet, så måste de ej blott sätta lärjungen i ett receptift förhållande, hvarmedelst han inlär en lexa för minnet utan sjelfverksamhet; föreläsningen skall derjemte gifva en anvisning till studerandet på egen hand, och väcka åhörarens uppmärksamhet på de vetenskapliga problemer, dem han sedermera, enligt erhållen ledning, skall sjelf kunna till deras lösning genomföra. Lärjungen vänjes härigenom vid sjelfverksamhet i stället för ett slafviskt fasthållande vid lärarens termer och talesätt. Kunskapen blifver förståndets, icke blott minnets, och läraren bör, så vidt möjligt är, äfven genom erbjudande af yttre tillfällen, främja denna sjelfverksamhet hos de studerande. Huruledes studiernas ordnande efter en väl genomtänkt plan är af hufvudsaklig inflytelse på detta sjelfstudium, derom blir snart tillfälle att yttra några ord.

Men sedan vi nu förutskickat dessa allmänna anmärkningar, kan det vara hög tid att vidröra det, som egentligen ut-

gör föremålet för uppsats. Dåvarande Professorn vid Norges Universitet, numera Assessorn i Höieste Ret U. A. Motzfeldt har nyligen af trycket utgifvit en skrift: *Veiledning till den Juridisk-praktiske Pröve tilligemed Vink for den begyndende praktiske Jurist*, af vida större märkvärdighet för dess innehåll än för dess omfång (blott 98 sid. 8:o). Enligt förordet utgör denna lilla skrift egentligen "innehållet af det muntliga fria föredrag, hvari Förf. meddelat [1]) de studerande vägledning till det praktiska profvet." Vi erinre våra Svenska läsare om det i vissa fall ifrån vår afvikande organisation af juridisk embetsexamen i Norge. Der skilja författningarne (UniversitetsStadg. af d. 28 Juli 1824) mellan 1) Latinsk Juridisk Embetsexamen med skriftliga prof både på Latin och Norska, samt muntlig examen å båda dessa språk i Norsk Allmän- och Privaträtt, Norsk Laghistoria, Juridisk Hermeneutik, Positif Folk- och Statsrätt, Statistik samt Romerska Rättens system, historia och antiqviteter; och 2) Norsk Juridisk Embetsexamen, både skriftlig och muntlig, likväl endast på Norska och i öfriga ämnen utom Romersk Rätt och Norsk Laghistoria. Den, som genomgått förra profvet, benämnes Juris Kandidat, det sednare Juris Examinat, och båda dessa examina, äfvensom den praktiska, hvarom straxt mera, förrättas af Juridiska Fakulteten i närvaro af högsta domstolens ledamöter och en serskild af regeringen utsedd embetsman, såsom censorer. — Omförmälda pröfningar äro theoretiska; dessutom skall en praktisk examen presteras både af kandidater och examinater, innan dessa från universitetet dimitteras till tjenstemannabanan. Denna, tvenne gånger om året i Januari och Juli inträffande praktiska pröfning försiggår blott skrifteligen och på Norska språket, samt består deri, att examinanden skall på en dag författa processuella skrifter och dom i ett uppgifvet mål.

Förevarande skrift af Herr M. har det dubbla syftemålet att utgöra en vägledning just för detta praktiska prof, och tillika lemna en anvisning för den, på embetsmannabanan inträdande, juristen. De första trenne rubrikerna, Sakföraren och Underrätten s. 1, Underdomaren i Civilprocessen s. 16, och i Kriminalprocessen s. 24, innehålla en mängd upplysande anmärkningar, som äfven hafva ett allmännare intresse, ehuru Författaren, i sträng öfverensstämmelse med sin plan, hänför hvarje specialämne till den positiva rätten enligt Norges nu

---

[1]) Herr M. har en flerårig erfarenhet såsom Universitetslärare. Redan 1829 nämndes han till Lektor, blef 1834 tillförordnad och 1839 ordinarie Professor i Lagfarenheten vid Christiania universitet.

gällande lagar. På enahanda sätt förfar han jemväl i sednare hufvudafdelningen "Regler for Opgafvens Behandling ved den jurid. praktiske Pröve", för så vidt ämnena medgifva en sådan hänvisning. I följd häraf, och då Norska rättegångsordningen, såsom bekant är, har väsentlig olikhet i formerna med den Svenska, i anseende till der inrättade "Forligelsescommissionen" o. s. v. kunna detaljhänvisningarne i Hr M:s förevarande sakrika skrift icke ega allmän tillämplighet för den Svenske praktikern, ehuru väl många träffande anmärkningar förekomma, som gifva goda upplysningar både åt domaren och sakföraren. Ibland uppgifter af denna allmännare beskaffenhet och tillämpning vill ref. exempelvis hänvisa till de föreskrifter, som sid. 19 o. f. lemnas, vid en saks inkaminerande, m. fl.

Det allmänna resultatet, som hos ref. blifvit föranledt genom bekantskapen med nu anmälda skrift, vill han öppet uttala, om än vår mening skulle komma att hänföras bland de fromma önskningar, åt hvilka man, upptagen af omsorgerna för dagen, ej ville låna uppmärksamhet. Embetsmannabildningen och dermed sammanhängande pröfning har hos oss följande brister, då vi jemföre förhållandet med Norge och Danmark. 1) Brist i förberedande kunskaper hos dem, som egna sig åt domarekallet. I Norge erfordras såkallad preliminärexamen för tillträde till den ej Latinska embetsexamen, och examen philologico-philosophicum för den högre eller Latinsk-juridiska examen. Uti vår juridico-philosophiska examen ega vi en motsvarighet mot den sednare för våra blifvande juris kandidater, men då man ganska riktigt insett, att blotta studentexamen ej är en tillräcklig förberedelse för vår allmänna embetsexamen (såkallad hofrättsexamen) stadga våra författningar, att examinanden jemväl skall samtidigt med juridiska examen förhöras i Historia, Moral- och Naturrätt. Följden åter af denna samtidighet har visat sig till den grad ofördelaktig, att flera gånger fråga väckts och äfven förslag afgifvits om skiljande af dessa ämnen, såsom förberedande [*]), ifrån den juridiska examen, och förrän denna skilnad genom en författning påbjudes, må man förgäfves hoppas erhålla den grundlighet, som vederbör, i den egentligen juridiska embetspröfningen. 2) Bristande Läseplaner. Om vi skulle i någon mån tveka, huruvida det kunde vara af någon allmän och väsentlig nytta, att vid vissa terminer binda

---

*) Äfven i Danmark stadgar den nyaste författningen (Kongl. Förordningen af d. 26 Jan. 1821) en serskild så kallad examen artium eller philologico-philosophisk examen såsom ovilkorlig förberedelse för den juridiska embetsexamen.

läsningen till den förberedande examen, och i allmänhet föreskrifva en viss ordning för de humanistiska studierna på sätt t. ex. i Norge finnes stadgadt i de serskilda läseplanerna; så finne vi deremot intet tvifvel underkastadt, hvad sakens egen natur synes oss fordra, att nemligen fästa det juridiska specialstudium både vid en bestämd tid såsom minimum, och vid en viss föreskrifven läseplan. Norska universitetsstadgan bestämmer följden af de serskilde lärarnes föredrag inom kursen af 4 år, då deremot vid Köpenhamns universitet föreläsningskursen blott omfattar tvenne år, under hvilken tidrymd, fördelad i fyra akad. semestrar, alla till vetenskapen hörande discipliner skola föredragas. Sedan nu i följd af ständernas anslag och regeringens beslut juridiska fakulteterna hinna vid våra universiteter kompletteras*), bör intet hinder möta för lärarne att så emellan sig fördela läroämnena, att i enlighet med en lämplig plan, alla dessa ämnen varda inom den bestämda tiden af tvenne år ovilkorligen föredragna. En föreskrift derom, uttryckligen gifven, skulle vara af god påföljd, och lexläsningen ur fragmentariska anteckningar måste sålunda gifva vika för egen oafbruten uppmärksamhet å lärarens föredragning, och sjelfverksamhet att tillegna sig det föredragna. Behofvet deraf, att ett fullständigt juridiskt studium organiseras i Sverige, såsom i andra länder, torde vara alltför erkändt och ovedersägligt för att af oss behöfva utvecklas, och om de nu frikostigt lemnade statsanslagen skola uppfylla åsyftadt ändamål, måste denna organisering, ju förr dess heldre, ovilkorligen vidtagas. Dertill skulle kunna anses höra afhjelpandet af ännu en förefintelig 3) brist, nemligen bristen på föreskrifvet skrifteligt prof af examinandi. Utom det så kallade scriptum pro licentia, som skall afläggas, innan en juris kandidat admitteras till licentiatexamen, hafva våra examensförfattningar intet, som svarar mot den skrifteliga pröfning, som utgör praktiska examen i Norge. Äfven i Danmark omfattar den fullständiga juridiska embetsexamen både ett skrifteligt och ett muntligt prof. Nyttan deraf att jemte den muntliga pröfningen, äfven ett skrifteligt prof aflägges, är tydlig för en hvar, som besinnar, att här, vid embetspröfningen, fråga är, icke om att i minnet hafva inlärt en lexa, som snart förflyger, utan att ega en verklig kunskap, den man tillegnat sig på det sätt, att förmågan af dess användning eller tillämpning

*) Saknaden af behöfligt antal lärare har hittills vållat omöjligheten att föreskrifva hvarje serskildt ämnes föredragande, och uppgörandet i enlighet dermed af en syftesenlig läseplan. Numera är ingenting, som hindrar hvarken föreskriften eller dess verkställighet.

icke saknas. Denna förmåga åter dokumenteras vida säkrare genom skriftligt författande, än genom blotta svar på gjorda frågor, och i samma mån examinanden känner, att ett sådant prof, hvilket fordrar sjelfverksam eftertanka, honom förestår, använder han ock under studietiden sjelfverksamhet och ansträngning, samt besegrar såmedelst beqvämlighetshågen vid den blott receptiva åtgärden att mekaniskt anteckna, hvad läraren föreläser. Men, invänder man, detta prof är svårare, än att ynglingarne billigtvis kunna åläggas detsamma. Vi svare derpå, dels att den större eller mindre svårigheten beror på lärarens val af uppgifter för profvet, dels ock, att den från universitetet dimitterade genast sättes i nödvändighet att skriftligen uppsätta sina tankar, hvarföre det, med billiga anspråk å sakkunnige lärares sida, icke hos oss, mer än annorstädes [4]), bör möta svårighet att föreskrifva ett sådant prof. En föregången öfning att i skrift uppfatta hvad man vet, skulle ock i betydlig mån bidraga till undanrödjande af den oanvändbarhet, som praktici öfverklaga hos de nyexaminerade, och gifva en praktisk riktning åt sjelfva studierna, samt i vida högre grad, än man genast inser, förmedla det abstrakta i rättssatserna, derigenom att ynglingen sjelf lärde sig tillämpa dem. Erfarenheten t. ex. i Norge ådagalägger den faktiska sanningen häraf.

Både Norges och Danmarks befordringslagar stadga såsom erforderligt för vissa vigtigare embetens erhållande, att hafva undergått de lärdomsprof, hvarigenom grundligare bildning dokumenteras. Så fordras i Norge, enligt 1824 års författning, Latinsk embetsexamen för att befordras till ledamot af högsta domstolen, till domareembeten vid öfver- och underrätterna, till Stats- och Expeditions-Secreterare-embeten vid Norska regeringen o. s. v. I Danmark är likaledes stadgadt, att ingen, som icke genomgått fullständig juridisk examen, kan komma i fråga, till flera uppräknade ansvarigare embeten, såsom ledamot i Konungens Kansli eller Högsta domstol, Stiftsamtmän, Justitie-Sekreterare och Protokolls-Sekreterare vid högsta domstolen o. fl., ja för vinnande af inträde såsom ledamot i Danmarks (högsta domstol) Höjeste Ret, föreskrifver Instruktion af d. 7 Dec. 1771 ett profs afläggande inför sjelfva domstolen sålunda, att i en utagerad sak sökanden först afger sitt votum efter framställd species facti, och efter att på enahanda sätt förfarits i 4, 5 eller flere saker, afger högsta domstolen öfver den ifrågavarande personen sitt yttrande, hvilket

4) Oaktadt de skärpta examensfordringarne har antalet af dem, som undergått juridisk examen, nästan år från år ökat sig i Norge.

meddelas Konungen, som i anledning deraf fattar sitt beslut. Det anseende för sakkunskap och oväld, hvarigenom denna domstol förvärfvat sig allmänhetens oinskränkta förtroende, lärer enligt erfarne kännares omdöme, vara så stort, "att sannolikt ingen part i landet finnes, som icke öfvertygas att han haft orätt, om han i Danmarks Höjeste Ret förlorar ett mål."

I Sverige saknas, såsom bekant är, all bestämd föreskrift i afseende på dokumenterad skicklighet till vinnande af äfven de högsta och vigtigaste embeten inom administration och lagskipning, så att för erhållande af Justitie Statsministersembetet ej fordras aflagdt högre kunskapsprof än för den ringaste Stadsnotarie-tjenst. Huruvida en sådan saknad föreskrift borde meddelas, eller om man hädanefter, som hittills, bör kunna trygga sig dervid, att blott dugliga embetsmän tillsättas, dugligheten må vara bygd på kunskaper, förvärfvade och dokumenterade i ungdomen, eller på lyckliga anlag och godt praktiskt omdöme, derom vore mycket att säga. Men då vi ej vilja i denna vigtiga fråga uttala ett omdöme, det vi ej vid detta tillfälle kunne med den grundlighet, som vederbör, motivera; så anse vi deremot otvifvelaktigt, att en uppmuntran, gifven åt dem, som laggt sig vinning om en grundligare bildning, dymedelst, att desse, ceteris paribus, erhölle företräde till statens vigtigare tjenster, skulle i oberäkneligt hänseende inverka till fördel för grundligare studier och allvar under den förberedande bildningen för statens tjenst. Inflytelsen på hela embetsmannabildningen af de grundsatser, som följas vid befordran, verkar i så mångfaldiga riktningar ända in i ynglingaåren, att det är nästan otroligt; och då man klagar öfver tidens lättsinniga anda, som söker på genvägar komma till befordran och god aflöning, har man i och med detsamma uttalat behofvet af ett korrektif att sätta emot denna materialistiska riktning. Ett sådant korrektif är så mycket mera af behofvet påkalladt, som vår tid sjelf bär inom sig den inkonsequensen att klaga öfver styrelse och embetsmän på samma gång, som tidens egna söner göra allt för att med ju raskare fart, desto bättre, vinna statens mäst lukrativa embeten.

Men vårt intresse för det magtpåliggande ämnet har redan fört oss utöfver de tillernade gränsorna för denna uppsats. Ref. kan dock icke afsluta densamma, förrän han yttrat behofvet för vår juridiska praxis äfvensom för ynglingarnes vägledning till dimissionsexamen från universitetet, af sådana praktiskt hållna föreskrifter, som den af Hr M. för den Norska juristen meddelade. Detta behof är hos oss så mycket mera trängande, som vi uti hithörande ämne egentligen icke ege någon nyare författare, ända sedan vår för sin tid förtjente

NEHRMAN, men hvilkens skrifter snart räkna ett helt århundrades ålder. — Då ref. gjorde bekantskap med Hr M:s nu anmälda skrift, fattade han till en början den planen, att omarbeta densamma på ett sätt, som gjorde den lämplig och användbar för Sveriges rättegångsformer, men då olikheterna befunnos alltför väsentliga, samt derjemte en Svensk skrift i processen borde följa en hel annan plan för ämnenas ordnande, nödgades ref., efter moget betänkande, frångå denna sin föresats [5]). Desto innerligare är han intresserad, att en skrift för Sveriges jurister, i samma syftning, som Herr MOSSFELDTS, måtte utgifvas, och derigenom fyllas en lucka i vår föga rikhaltiga juridiska litteratur. D.

SPRÅKVETENSKAPER.

[77] **Ordbok öfver Svenska Språket i dess närvarande skick; af *C. J. L. Almqvist.*** I. Del. *1. häft.* pp. XXVI. och 352, 8:o. Örebro N. M. Lind 1842. (Priset: 2 R:dr 8 sk. B:ko.) Detta häfte innehåller till och med ordet "Bestridande" på bokstafven B.)

Ett arbete, sådant som detta, påkallar i hög grad uppmärksamheten, och kanske har intet, under flera årtionden, lemnat Svenska pressen, som kan blifva af så stor vigt för hela vår litteratur. Då en Svensk Ordbok så länge har varit af det mest trängande behof påkallad och efterlängtad, men ändå icke utkommit, har man nästan börjat anse det vara öfver en mans höfva att densamma åstadkomma. Härtill har väl ock bidragit, att man haft sig bekant, att dess utarbetande ålegat Svenska Akademien såsom en bland dess förnämsta pligter. Likväl måste medgifvas, att Svenska Akademiens stiftare fordrade mer än tillbörligt af dess medlemmar, då han ville, att de, utom sina embetsåligganden i staten, äfven skulle medhinna att utarbeta ett så vidtomfattande arbete. Man har emellertid alltjemt väntat derpå ifrån detta håll; men städse förgäfves. Meningarne om denna uraktlåtenhet kunna vara delade. En snillrik Dansk [1]), som är särdeles hemmastadd inom

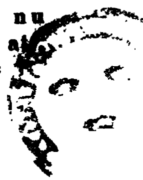
---

5) Han har ock, efter denna förändrade åsigt genast gripit an arbetet, deri han, för sakens ytterligare framgång, önskar finna medtäflare.

1) MOLBECH: Breve fra Sverrig i Aaret 1812, 3 Deel. Kiöbenhavn 1817.

vår litteratur, yttrar till och med i anledning häraf: "At Akademiet ikke hidtil efterkommet denne Befaling, er en af de faa virkelige Fortjenester, det har havt af det svenske Sprog." Han har härvid afseende på den då för tiden inom Sv. Akad. herrskande franska smaken, och har, ur denna synpunkt, fullkomligt rätt i sitt påstående. Ty en Svensk Ordbok, utgifven af Sv. Akad. på denna tid, då den stod lika högt i anseende inom landet, som den var ogunstigt stämd för hvad vi nu tänka oss med svensk språkforskning, hade säkert blifvit af det mest förderfliga inflytande på modersmålet. Ref. är ock bland dem, som tro, att en Ordbok öfver ett lefvande språk icke bör skrifvas af ett institut, helst om det tillika har till syfte att inom vilkorliga gränsor "stadga" språket, utan af en man. En genomgående följd-enlighet är knappast eljest tänkbar. Man anför, som motbevis häremot, Franska Akademiens berömda Lexikon; men ref. tager icke, för detta enda bevis, sina ord tillbaka. Ty, utom det att det i sjelfva verket är ett arbete af ett färre antal medlemmar, så har det inom sjelfva Frankrike blifvit ganska strängt klandradt, hvaribland må nämnas, att en utanför Akademien varande enskild man utgifvit ett digert Lexikon med af denna utdömda ord. Å andra sidan behöfver man blott hänvisa till de många vidtomfattande arbeten öfver språken, hvilka andra länder kunna uppvisa såsom: Adelungs, Grimms, Ihres, Johnsons, Molbechs, Rasks, m. fl., för att se, hvad den enskildes lärdom och flit kan åstadkomma.

Dock, man hylle hvilkendera åsigten som helst, kan man intet annat än beklaga, att den nuvarande Svenskan är det enda bildade språk i Europa, som helt och hållet saknar en Ordbok. Och likväl är Svenskan ett språk, om hvilket nutidens störste språkforskare (Grimm: *Deut. Gramm. 1 Th. 3 Aufl. p. 496*) säger: "— — *die von allen heutigen deutschen die wollautendste heissen kann, etwa wie von den romanischen die italienische, und sich auch ungefähr zu der altnordischen verhält wie die italienische zur lateinischen.*" Följden har ock varit den, att man nu egentligen icke vet, hvad som hör till Svenskan sjelf eller med rätta bör räknas till dess munarter; hvilka ord som äro lefvande i språket, eller hvilka som äro föråldrade. En annan följd af detta förhållande är äfven, att, vid den stora undersökning, alla språk, af den nya och grundliga språkforskningen, nu äro underkastade, den nuvarande Svenskan knappt kan sägas vara med; enär man dervid förnämligast begagnar Ihres språkarbeten, i hvilka så många nu obrukliga ord finnas. Man kan derföre taga för afgjordt, att

om en godkänd och allmänneligen begagnad Svensk Ordbok för ett halft århundrade sedan funnits, en stor del då brukliga och nu föråldrade inhemska ord blifvit bibehållna, och att vi kanske i denna stund varit förskonade från en betydlig del af det blandade inflöde af främmande ordlån, synnerligen från Frankrike, som varit nära att göra vårt kraftiga och ljudfagra tungomål okänneligt för Svenskt öra. Det är således hög tid, att vi få en Ordbok öfver modersmålet. Ett sådant arbete är ingen lätt sak: det fordrar en man, en man med klart och öfverlägset hufvud, omfattande och gruudlig kunskap i språket sjelft, dess språklära och litteratur, den outtröttligaste ihärdighet, och, om möjligt, en på djupet gående kännedom af alla åtminstone Skandinav-tyska språkarter.

Öfvergå vi till närvarande Ordbok, så låter det sig frågas: har dess Författare tillförne visat sig på en sida, som, åtminstone jemförelsevis, låter oss förmoda, att han är vuxen ett så stort företag, att man af honom kan hoppas mera, än af de flesta andra? Vi tveke icke att besvara denna fråga med ja. Hvarje storhet är endast jemförelsevis stor. Hade Sverige en Adelung. Grimm eller Molbech, skulle man naturligtvis helst önskat, att en slik förmåga åtagit sig verket; men som vi nu sakne en sådan, så kan man intet annat än hålla för sannolikt, att Hr Almquist, bland nu lefvande Svenske män, är den, af hvilken vi torde hafva mest att vänta. Han är en af våra produktivaste vittra Författare, har utgifvit en Allmän Språklära, en Svensk Rättstafningslära, en Svensk Språklära, af hvilka den andras godhet blifvit bestyrkt af fem upplagor och den tredjes genom ett hedrande intyg af Svenska Akademien och trenne upplagor. Dertill har han, och detta skatte vi högt, allt ifrån ungdomen visat sig ega en glödande kärlek för allt nordiskt och fosterländskt, så i plägseder som språk, och bevisat, att han förstår uppfatta det Svenska lynnet i alla dess skiftningar. Vi tro således, att vi af hans arbete ege full rätt att för Svenska språket hoppas något verkligt gagn, om detsamma också icke skulle komma att motsvara alla fordringar, man på ett sådant arbete kan göra.

En sansad kritik bör dock icke begära det omöjliga: hon bör icke fordra, att Förf., i en sak af så stor omfattning och der han haft ingen föregångare, genast skall kunna lemna ett mästerverk, emot hvilket intet skulle vara att anmärka. Ref. tillstår åtminstone, att han för sin del icke kan gilla den kritik, som har sin lust uti att nedtrampa ett gagnande arbete endast derföre, att det icke uppnått fullkomligheten. Ty vid bedömandet af ett arbete, sådant som detta, ja, nästan vid hvarje arbete, kan man utgå från tvenne synpunkter: den ena,

att man för sig uppställer ett ideal, huru ett sådant verk, i sin högsta fullkomning, bör vara; hvarefter man undersöker, om det granskade helt och hållet uppnår detta ideal, samt genast och afgörande fördömer det, om detta icke är händelsen; — den andra, att man så vidt möjligt ställer sig på Författarens ståndpunkt och efterser, om hans arbete mer eller mindre motsvarar den plan, han sjelf för sig utstakat. Har han då icke lyckats att i det närmaste uppfylla hvad han i denna lofvat, då måste domen bli förkastande.

Förf. har, i en 26 sidor lång, med reda och klarhet skrifven, inledning, redogjort för sitt arbetes plan och syfte, för hvad man i Ordboken kan eller icke kan vänta sig att finna. I sammanhang dermed besvarar Förf. den frågan: "Hvilka ord böra upptagas"? Hans afsigt har varit att lemna "en så vidt möjligt, fullständig Ordbok öfver den nuvarande Svenskan", nemligen: a) "Alla i den allmänna Svenskan befintliga inhemska ord, d. ä. alla ord, som upptagits i Westes och Lindfors' arbeten och, så vidt ref. kunnat finna, äfven de, som förekomma i Sahlstedts Svenska Ordbok, samt dessutom alla brukliga härledda och till konster och vetenskaper hörande ord; vidare alla sammansatta, såvida de uttrycka något eget signifikativt, som hvar och en icke vid första blicken igenkänner. (Således har man rätt att vänta alla i skrift- och åtminstone i det högre samtals-språket nu brukliga Svenska ord). Förf. nämner dock ingenting om, huruvida han äfven upptager alla de äldre ord, som nu endast förekomma i våra godkända bibelöfversättningar. Några sådana finnas, andra saknas. (Se nedanföre). De måste dock alla ännu anses tillhöra språket, då de alltjemt förekomma i Bibeln, Katechesen, Psalmboken och andra religionsböcker, som läsas af hvar man. b) Utländska ord. Här förutser Förf. isynnerhet den stora svårigheten att kunna hitta på en sådan medelväg, att man icke må säga, det för mycket eller för litet är upptaget. Omöjligt blir väl ock att dervid fullgöra allas fordringar: ref. anser, att Förf. här träffat ett temmeligen lagom. De utländska orden äro utmärkta medelst spärrad stil; likväl, kunde man anmärka, icke nog tydligt, för att genast falla i ögonen. — c) Alla landskapsord. Det måste förorsaka hvar och en, som älskar modersmålet, ett stort nöje, att här finna alla dessa ord upptagna; helst dessa stundom innehålla en finhet i begreppsskiftningen, för hvilken man fåfängt skulle söka något motsvarigt, såväl i högsvenskan som i något utländskt språk. Enär ännu alltför få dialekt-ordsamlingar äro särskildt utgifna, kan denna del af Ordboken, hvad fullständigheten vidkommer, icke bli annat än ofullkomlig.

Men att det, Förf. har att bjuda på, redan är temmeligen mycket, kan man se af tredje upplagan af hans Svenska Språklära. Förf. antyder gagnet för riksspråket att rikta sig medelst intagor på landskapsmålens utmarker, likväl blott som en möjlighet, hvilken Ordboken kan erbjuda, icke befalla. Förf. har till en del rätt. Man kan dock tänka sig fall i detta afseende, der den kunde uppträda ovillkorligt bjudande. Det vore nemligen i den händelsen, att, sedan fullständiga ordböcker öfver dialekterna voro utgifna, man komme under fund med, att ett eller annat, kanske till och med ganska många, ord vore gängse i alla eller de flesta af Sveriges landskaper. Månne ej ett sådant ord, ehuru hvar och en förut trott det endast tillhöra sin målbrytning, ovilkorligen borde tilldömas borgarerätt i språket, sedan det en gång vore bevist, att det brukas och således äfven förstås inom hela Sverige? Detta lär svårligen kunna nekas. Men det fordrades då, att de, som utgifva dialekt-ordsamlingar, vid hvarje afvikande ord, inom parenthes utsatte, huru ordet skulle låta i rikssvenskt uttal. Det vore t. ex. onekligen en vinst, om Svenskan med sig införlifvade Gottl. ordet Ajamelä, samtal mellan fyra ögon; men ordet blefve bättre förstådt och öfvergången lättare, om inom parenthes stode: enmäle. Så ock Gottl. Ajmä, (imma), gifva synlig imma från sig; Gottl. Afgräddä (afgrädda) uttrycker ock begreppet närmare, än: "skumma grädden (gräddan?) af mjölk"; m. fl. Förf. borde äfven haft gjort hänvisningar mellan sådana landskapsord, som äro de samma, men blifva åtskilda genom ett afvikande uttal t. ex. mellan Adiger (Östg.) p. 8 och Adugr (Gottl.), p. 10 hvilka adj. betyda detsamma: (idog), hugad, begifven på. Alla landskapsord äro utmärkta med en asterisk (*), för att icke förblandas med riksidiomet. — d) (Svenska) Geografiska ord eller namn på landskaper, öar, län, städer, berg, sjöar, strömmar, m. m. ja, till och med socknar. Förf. förutser med rätta, att många skola finna detta vara för långt gånget. Åtminstone tyckes det, att det skulle varit bättre, om alla dessa ord blifvit samlade i ett särskildt geografiskt bihang vid bokens slut, i likhet med hvad som är öfligt i många utländska ordböcker. — e) "Ord och benämningar, tillhörande Svenska forntiden, såvida de tillika förekomma i det nuvarande språket." Härtill kunde läggas: — f) Alla brukliga och i Svenska Almanackan upptagna dopnamn, som väl finnas i Ordboken, men hvilket Förf. underlåtit att nämna i förteckningen. Om dessa begge sista afdelningars intagande i arbetet torde billigtvis kunna sägas detsamma, som om de geografiska orden. De höra icke egentligen till en Svensk

Ordbok, eller hade åtminstone bort få plats i ett särskildt onomastiskt register efteråt. Förf. säger väl till sin ursäkt, att de icke äro så många, och det är sannt; men äfven en del af de närvarande hade utan afsaknad kunnat undvaras t. ex. Aflgir, Astgir, Amsvartner, m. fl., hvilka väl sällan förekomma i Svenska skrifter. Emedlertid kan naturligtvis ingen vilja påstå, att dessa ords dervaro egentligen skadar det hela, utan så vida deras mängd vore så stor, att de alltför mycket komme att fördyra arbetet för köparen.

Förf. kommer, p. XVII, till frågan: "Hvad bör om hvarje ord sägas"? Den delas i en negatif och i en positif del; d. ä. 1:o hvad Förf. icke haft för afsigt att om orden säga; och 2:o hvad han om dem ansett sig böra omtala. Låtom oss först taga den sednare i betraktande.

a) "Straxt efter ordet utsättes dess uttal, både till ljud och tonvigt", så noga det medelst bokstäfver och accenter kan uttryckas. Angående methodiken härvid, som upptages i 11 punkter, skall längre fram talas. — b) "Straxt efter uttalet utsättes ordets grammatiska egenskaper: till hvad språkdel det hör, af hvad deklination", — "af hvad konjugation" (hvilket betecknas med en numer). De oregelbundna ordens alla pluraler, modi, tempora och andra grammatiska egenheter, utsättas särskildt. c) "Derpå anföres ordets bemärkelse genom en definition" eller beskrifning. Förf. har allraoftast lyckats att göra dessa ganska klara och fullständiga, med bibehållande af en lofvärd sammanträngdhet och det är synnerligast uti dessa, som detta arbete fördelaktigt utmärker sig. Äfven har han för det mesta väl afskilt och skarpt begränsat de olika betydelser, i hvilka ett och samma ord stundom sönderfaller. — d) "Sedan anföras egna talesätt eller serskilda bruk, hvari vissa ord stundom nyttjas; med utsättande af (för behofvet bildade) exempel till upplysning." Detta är kanske en af de svåraste afdelningarne i arbetet, med afseende på att hinna till någon slags fullständighet, utan att tillika falla i för stor vidlyftighet. Liksom det äfven för granskaren är ganska svårt att genast ihågkomma, om något väsentligt är förbigånget. — e) "Serskildt vid de utifrån inkomna orden anmärkes, i parenthes straxt efter grammatikaluppgiften, från hvilket fremmande språk de äro tagna." Dock har Förf. dervid icke strängt hållit sig vid den äldsta roten. — f) "Serskildt för verber tillkännagifves konstruktionssättet, så fort detta icke sker med direkt objekt, enkelt och otvetydigt. Äfven anföres de olika partiklar (prepositioner och någon gång adverber) hvarmed konstruktionen sker." — g) "Serskildt för verbalier utsättes, om de kunna begagnas för

det aktiva eller passiva ordet i meningen, eller för begge." Förf:s vidare yttrande derom är så vigtigt, att det troligen med nöje skall läsas i sin helhet. "Såsom denna distinktion i ordböcker förr icke blifvit gjord, måste jag derom utlåta mig närmare. 1. När vid ett verbale (vanligen på -ande, -ende eller -ing) står uttrycket "för akt. och pass.", så utmärker det, att ordet både kan nyttjas för den eller det aktiva i handlingen (den eller det som verkställer ett verbs handling, hvaraf substantivet är ett verbale), och äfven för den eller det passiva i samma handling, satta i genitiv. Så kan accepterande både sägas om den, som accepterar (t. ex. "Hr Morsings accepterande af vexeln dröjde något"), och om det, som accepteras (t. ex. vexelns accepterande af Hr Morsing dröjde). 2. När vid ett verbale står "för pass." utmärker det, att ordet blott nyttjas för den l. det passiva i handlingen (den l. det hvarpå det verbs handling verkställes, hvaraf substantivet är ett verbale), men icke för den l. det aktiva deruti. T. ex. afsopande och afsopning. Detta kan allenast sägas om det, som afsopas, men icke om den, som afsopar (Man kan säga t. ex. "golfvets afsopande eller afsopning"; men icke "pigans afsopande eller afsopning"). 3. När vid ett verbale står "för akt." utmärker det, att ordet blott nyttjas för den l. det aktiva i handlingen (den l. det, som utför det verbs handling, hvaraf substantivet är ett verbale), men icke för den l. det passiva deruti. T. ex. Skrifvande och Skrifning. Detta kan sägas om en person, som skrifver, men ej om något, som skrifves. En författare kan säga t. ex. "mitt skrifvande, min skrifning har nu kommit i gång"; men icke "bokens skrifvande l. skrifning"). Deremot går författande an blott "för pass.". Man kan säga: "Denna boks författande har kostat auktorn mycken möda"; men icke "auktorns författande." Svenska språket är i afseende på bruket med verbalerne ganska märkvärdigt omvexlande."

Det nämndes ofvanföre, att Förf. i 11 punkter (p. XVIII—XXI) uppställt reglorna för uttalets betecknande. P. XVIII aa) säges: "När i uttalets betecknande vokalerna *a*, *i*, *u*, *y*, *å*, *ä* och *ö* stå, så böra de utläsas på vanligt sätt, såsom uti g*a*nska, bl*i*r, *u*tan, s*y*, *å*r, *ä*rlig, sj*ö*. Dessa tecken äro i Svenskan ingen tvetydighet underkastade, hvad ljudet vidkommer; men huruvida de skola utläsas korrt eller långt, beror på tonvigten." Uppgiften eger helt och hållet sin riktighet med afseende på de första sex vokalerna (*a*, *i*, *u*, *y*, *å*, *ä*), ty dessa hafva alltid ett och samma ljud i Svenskan och äro ingen tvetydighet underkastade. Men detta gäller alldeles icke om vo-

kalen ö, som verkligen har tvenne ljud, mellan hvilka fullt ut lika stor åtskilnad finnes, som mellan *ä* och *e*, ja, nästan som mellan *ä* och *a*. Om man uttalar orden *öga*, *löf*, *dö* och *mör*, *följa*, *höft*, så hör man lätt den stora skilnaden dem emellan. Den förste, som inom Skandinavien åtskilde dessa ljud, var den skarpsinnige Rask. Han brukade i förra fallet tecknet ø och i det sednare ö, och skref således *øga*, *løf*, *dø*, *røn*, samt *mör*, *följa*, *höft*, *rönn*. Inom Danmark har han fått några få efterföljare (bland andra den bekante Rafn) och inom Sverige är, så vidt ref. vet, Kindblad den förste och ende, som användt detta beteckningssätt, för att från hvarandra skilja dessa tvenne ljud, i sin redan med tredje häftet afstadnade Ordbok öfver Svenska språket: — ett arbete, som vittnade om stor nitälskan för modersmålets renhet, och som blifvit alltför strängt bedömdt. Dessa begge ö-ljud (till undvikande af missförstånd betecknas de nu här med ø och ö, i enlighet med ofvanstående exempel) äro så gamla i språket, att de troligen uppkommit vid den tid, då Isländskan eller Norræna-språket började sönderfalla i sina trenne nuvarande munarter. De hafva nemligen hvar för sig utgått från hvar sina helt olika språkljud, men hvilka vid öfvergången till ø och ö kommo att tecknas på samma sätt. Ljudet ø motsvarar nästan öfverallt diftongen *au* i Isl. och ö ganska ofta *ey*; likväl hafva förvexlingar under tidernas längd ofta inträffat, men dessa torde få anses såsom en följd deraf, att skriftecknet varit blott ett. I de dialekter åter, hvilka icke så mycket sky diftongerna (t. ex. Gottlandsmålet), som Svenskan, hafva dessa förvexlingar nästan aldrig inträffat. Exemplen derpå äro otaliga, t. ex. *øga*, Isl. *auga*, Gottl. *augä*, *øka*, I. *auka*, G. *aukä*, *røka* (torde efter analogien fordom hetat *röka*), I. *reykja*, G. *råjkä*, *røna* (kanske fordom *röna*, I. *reyna*, G. *råjnä*, *løf*, I. *lauf*, G. *laug*; äfvenså: *rör*, I. *reyr*, G. *råjr*, *öra*, I. *eyra*, G. *åjrä*, *stör* (hade bordt vara *stør*), I. *staur*, G. *staur*. Liksom uti Isl. vid ljudöfvergångar *au* alltid blifver *ey* och i G. *au* öfvergår till *åj*, så borde äfven i Sv. ett ø i stamordet öfvergå till ö, fast det nuvarande bruket strider deremot. T. ex. *høg*, *høgre*, *högst* (borde vara *høg*, *högre*, *högst*), G. *haugar*, *håjgar*, I. *håjgrä*, *håjgst* (men äfven regelb. *haugar*, *haugarä*, *haugast*, I. *haugst*), *løs* och *løsa*, (*lösa*), I. *laus*, *leysa*, G. *laus*, *låjsä*. Ett annat exempel, deri Sv. särdeles afviker, är *stop* och det dermed beslägtade verbet *støpa*, hvilket är I. *staup*, *steypa*, G. *staup*, *ståjpä*. Det torde häraf vara klart, att de begge ö-ljuden (ø och ö) äro sinsemellan väsentligen skilda så väl till ljud som ursprung, och att de således verkligen förefinnas i Svenskan, churu de begge ständigt hafva betecknats med sam-

ma skriftecken. Vill man blott följa örats anvisning, så torde ännu en sällan felande skiljaktighet dem emellan kunna uppgifvas. Vi finne då, att ø alltid är *långt*, men att ö kan vara både *långt* och *korrt*: detta är ett ganska godt kännetecken, för att vara i Svenska språket. Mången torde likväl icke medgifva detta, dervid förnämligast stödjande sig på förhållandet med de verber, som hafva långt ø-ljud i infinitiven och få korrt i imperfektum med fördubblad konsonant. Såsom: *blöta, blötte, stöta, stötte, strö, strödde*. Den ljudöfvergång från ø till ö, som i imperf. åstadkommes af den fördubblade konsonantens tillbakaverkan, är dock ganska bestämd, så att det (efter denna regel) rätteligen borde skrifvas: *bløta, blötte, støta, stötte, strø, strödde*. Detta blir ännu tydligare, om man jemför dessa verber med Gottländskan, der ljudvexlingen i dessa och andra analoga verber, äfven med annat ljud än ö, framträder ännu skarpare; således: *blàjtä, blàttä, stàjtä, stàttä, stràj, stràddä*, samt *rajdä* (reda), *raddä, sprajda* (sprida), *spraddä*, m. fl. Till följe af det nu sagda hade det varit att önska, att Förf., vid uttalets betecknande, hade åtskilt de tvenne så olika ö-ljuden *); hvarom en förutgående bestämning kunnat intagas i inledningen. Men kanske är det ännu ej för sent?

P. XIX hh) säges: "När konsonantsammansättningen *nngn* nyttjas, så skall det utläsas med det i Ugn och Magnus befintliga gomljud" (kanske rättare näs-ljud). Förf. har här underlåtit att säga något om det härmed beslägtade ljudet *nk*, såsom i *Afsänka, Banka*. Uttalet af sådana ord är derföre också öfverallt orätt betecknadt i Ordboken, der man finner *àvsä̀nnka, bànnka*; då det hade bordt vara: *àvsä̀nngka, banngka*. Ty i dessa ord finnes precis samma begynnelse-ljud som i Magnus, ehuru det går ut med annat slut-ljud: man jemföre manke med Magnus, lunka med lugna och tänka med hägna: *manng-ke, Manng-nus, lunng-ka, lunng-na*, samt *tänngka, hänng-na*. Som verket ännu icke är så långt framskridet, torde detta ännu förtjena att iakttagas i ett följande häfte.

I sammanhang med reglorna för uttalets betecknande bestämmer Förf. (p. XX) sitt bruk af accenterna: akut och gravis. Hvad som här säges om dessa, och om den äkta Svenska ordbetoningen öfverhufvud, förtjente verkligen att i sin helhet här återgifvas, om utrymmet det tilläte. Det förenar en ovanlig tydlighet med en lika stor korrthet (halfannan sida) och är ändå fullt tillräckligt. Accentueringen i Ordbo-

---

1) Utförligare kan läsas härom i Inledningen till Kindblads Sv. Ordbok, p. LVII o. följ.; der för öfrigt ganska mycket läsvärdt om de Svenska vokalerna finnes, ehuru nog rhapsodiskt framställdt.

ken är ock, så vidt ref. kan döma om denna ömtåliga sak, öfverallt öfverensstämmande med det upp-svenska uttalet. Endast några få anmärkningar, om ett eller annat ord, skall ref. nedanföre tillåta sig: han bekänner dock, att han i denna fråga knappast kan anses domför; enär han är uppfödd i ett landskap, hvars uttal och synnerligen ordbetoning, mera än något annat, skiljer sig från riksidiomet. Hvartill ett landskapsvandt öra kan leda, synes af en Skånsk språkforskares påstående, att, i Svenskan, ordet tyst låter töst!

Vi komma nu sist till förra delen af frågan: Hvad bör om hvarje ord sägas? nemligen: "Hvad Förf. icke haft för afsigt att om orden säga." Detta delas i fyra punkter. Den tredje, c) lyder, att "vid beskrifningen på orden anföres icke deras egentliga sakbetydelse, utan blott språkbetydelse. Den första, andra och fjerde, a), b), d), tillkännagifva, att Förf. icke ämnar att anföra ordens ursprung ifrån det gamla Svenska eller Isländska språket; ej heller deras filologiska sammanhang och slägtskap med ord i andra, främmande språk; samt icke sådana slags bestämningar, som uteslutande tillhöra den högre grammatikan, i meningen af språkfilosofi. Med ett ord: vi hafva här icke att vänta någon slags komparatif lingvistik.

Flere torde komma att anse denna brist som hufvudsaklig, och skola måhända endast derföre ogilla hela arbetet. Ref. bekänner, att han i förstone var nära att göra detsamma. Vid närmare eftersinnande började han dock se saken i ett annat ljus. Ty först och främst har en Författare onekligen full rätt, att sjelf bestämma sitt arbetes vidd och gränsor; och sedan har säkerligen denne Förf. gjort klokt uti, att icke inkasta sig i den jemförande språkforskningens haf, hvarest han lupit fara att göra sitt arbete dubbelt drygare, och kanske snart nog uttröttat både allmänheten, sin förläggare och sig sjelf. Nu åter, då verket är tilltaget i mindre skala, torde vi kunna hoppas, att också se det bragdt till ett, jemförelsevis, icke så aflägset slut. Sedan denna ordbok blifvit fullbordad, blir det ock så mycket lättare för den jemförande språkforskaren, att, på sitt vis, behandla Svenskan, då så mycket här är undangjordt, som han då kan lemna å sido, och således får tillfälle att med desto större håga lägga sig på den lärdt filologiska delen af sitt arbete. Om det således varit en förtjenst mera, om Förf. äfven gifvit oss uppgifter på de Svenska ordens ursprung och frändskap med våra slägtspråk, så kan det likväl aldrig anses som ett fel, att han uraktlåtit det.

Sedan det nu blifvit taladt om den plan Förf. uppgifvit sig

vilja följa, komma vi till sjelfva ordboken. Alldenstund det i tvifvelaktiga fall städse blir svårt att afgöra, hvad som är rikssvenska eller icke, just emedan vi ingen Svensk ordbok hafve, så får det lända ref. till ursäkt, om han här skulle anmärka något, såsom varande uteglömdt, som i sjelfva verket blott är en eller några provinser tillhörigt. Ty detta är i sjelfva verket en vanskligare sak, än mången vid första påseendet förcställer sig.

Afbita (p. 14) brukas äfven figurligt. a. någon i talet. *Afbrat (Gottl.) uttales: åvbrát. — Vid Afdrifva fattas betyd.: afdrifva en jagtmark, ett skall. — Afdöma, liksom Bedöma; månne det ej vore rättare att dessa ord stafvades med två m (afdömma)? Ty man får väl antaga som regel, att alla dubbla konsonantljud böra stafvas med dubbel konsonant, åtminstone då de stå mellan tvenne vokaler. Förf. skrifver dock rätteligen "berömma", "bekymmer." Deremot är det rätt att skrifva fördömlig, liksom berömlig. — Affärd, talesättet, han fick en snöplig a., fattas. — *Affärget; bör vara Affärgen: u. åvfä̀rgen. Säges om alla sorters färger, utom svart, är således d. s. s. kulört. — Afgift, konstrueras äfven med till, på. — Aflat angifves för att komma från latinet; man kan dock med större skäl härleda det från Isl., der det heter Aflát och liksom Andlát (död) kommer af Láta (af), lemna; dermed öfverensstämmer ock T. Ablass, E. Outlet. — Aflgir, tyckes böra attalas åvlgír, icke åvljír, då man uttalar Franska ord på Franskt vis, böra vi i detta, som i andra fall, uttala de Isl. Isländskt. Vi säga ju Frithiof, icke Frithjqv, Thjodolf, icke Thjodolv, för att icke tala om Tiodolf! — Aflösning i betydelse af: den trupp, som aflöser en post, saknas. — Uttalet af Afmarsch och Anmarsch borde väl varit: márrsch (med två r); Afmarsch betyder äfven: en afdelning af trenne ryttare, som på en gång gör t. ex. höger-omvändning inom en kavallerilinie (så att en linie af 27 nummer har 9 afmarscher), hvilket äfven fattas. — Afnämare, borde stå: (fr. Tysk.). — Afplanka, -ande, -ning, hafva genom tryckf. blifvit spärrade. — Afrunda, fattas det fig. talesättet: en a. mening. — Afröka, är äfven v. akt., t. ex. a. silfver, som blifvit bestruket med en guldamalgama för att förgyllas. — Afskrifning, i betyd. af eftergift på en fordran, saknas. — *Afskörd, u. åvschö̀rd är orätt och bör vara åvskörd, då Gottl. alltid utsäga: *g*, *gj*, *k*, *kj*, *lj*, *sk*, *skj*, *stj* hårdt framför alla vokaler; således: gifva utt. giva (icke jiva), gjuta (icke juta), killing (icke tjilling) &c. — Under ordet Afsprätta förekommer "afklyppande." Det förutsätter ett verb, klyppa, impf. klöpp, hvilket man väl sett Förf.

stundom begagna i sina skrifter (liksom äfven trycka, tröck, rycka, röck), men är det icke en Uppländsk form? hur heta dessa i perf.: har klyppit l. kluppit, tryckit, ruckit? (ty klyppt skulle förutsätta en impf. klyppte); ehuru det onekligen vore en vinst för språket, om dessa dubbelformer funnos. — Aftappa, äfven oegentl.: a. en vattensjuk mark. — Afton, talesättet: lifvets a., är förbigånget. — Afvittra, -ande, -ing; här är förbigången dessa ords betydelse af en viss sorts mätning och utskiftning af jord (skog); äfvensom sjelfva det så mycket omtalta Afvittringsverket i Dalarne. — Vid Afund är det ej angifvet, att det är sammansatt utaf: Af och Unna. — *Ag och Agtak säges betyda detsamma, hvilket för det sista bör vara: tak, lagdt utaf ag. — *Ajn (Gottl.) är icke mask., utan fem. af räkneordet en. Det heter neml. ann eller en, ajn, ätt, unus, a, um, hvaremot Artikeln är: änn, a (ä eller i), ätt (ä), t ex. ajn päjkä (puella una) och a päjkä (puella). — Aktion (u. akkschón) och flere dermed analoga, tyckas böra hafva äfven t-ljudet uttryckt, och således tecknas: akktschon. Om meningen är att angifva, huru det riktiga Franska uttalet är, så kan det visst vara rätt, men troligen höres t-ljudet (tsch) hos de fleste Svenskar lika väl i detta ord, som i t. ex. Annotation, hvilket Förf. rätteligen säger böra uttalas: ånnotatschón. — Alsherjarting, till förklaring af ordet -herjar- hade det bort öfversättas med: all härens ting eller hela härens möte. Namnet på Svearnes egna riksmöte var icke "Alra-Sviars-Ting", utan Allra-Svia-Ting, eller rättast Thing Allra Svia. — Alt, Altist, "en person, som spelar andra stämman", bör vara: tredje. — Altita: "Lanius caud," — för: caudatus? — Andakt, hade bordt utsättas: (fr. Tysk.) — Andra-Ondvägen, tyckes följdriktigt på nysvenska böra heta: -Andvägen, då högsätet på Isl. var Öndvègi eller -vègr, för Andvègi (emedan a omljuder till ö framför e och u); nu ser det villsamt ut, då det kunde tyckas komma från: ond (malus). Men kanske har detta ord verkligen så urartat i skrifsättet? — Angripa, i betyd. 2) säges ock: Gripa an, han grep verket an. Kan äfven nyttjas reflexivt, stundom på spe: Jo, nu tyckte han, att han grep sig an! — Annex, neutr.; i några landskaper åtminstone brukas ordet endast maskulint: en a. — Anstalta, konstr. äfven med med, åtminstone i dagl. tal: Hvad a. du med? — Anstänga "1) sätta strängar på ett instrument." Månne ej detta bättre uttryckes med: stränga eller stränga upp? Liktydigt med betyd. 2) säges ock: a. sig, hvilket saknas. — Ansätta betyd. 3) "Ladda, medelst laddstake insätta, införa skottet i ett skjutgevär." Denna definition är knappast tillräcklig, ty

först säges det väl sällan om skjutgevär (musköter), utan mest om kanoner; och sedan är det icke liktydigt med ladda, utan det betyder snarare att starkare intrycka ett genom laddning redan i kanonen infördt skott. Äfven i betyd. 4) kan man säga: sätta an. — Antaga, säges äfven taga an i betyd. 2), 4) och till en del i 3). — Arbetsam, Förf. lägger på detta, liksom på alla med slutändelsen -sam sammansatta ord, tonvigten på första och sista stafvelsen (àrrbetsámm). Ref:s öra deremot fordrar betoningen på 1 och 2 stafvelsen (àrrbétsam), så ock på t. ex. òmtä́nksam o. a.; många, som ref. frågat, hafva ock häruti instämt, ehuru andra gillat Förf:s mening. Kanske brukas begge slagen lika ofta; men dessa ords härledning talar likväl för den förra meningen, enär -sam, *likasom* -lig, -ning och andra ändelser icke (numera) äro sjelfständiga ord, utan endast betydelselösa ändelser och således böra vara utan tonvigt; eller bör det heta betä́nksám? Ref. tror, att det skall vara betä́nksam, liksom belä́sen. — Förf. betonar ock Arbetsamhet såsom àrrbetsamhét. Detta bör väl vara àrrbétsamhet eller kanske arrbètsamhét? ty ingen poet skulle väl tveka att af detta ord göra tvenne Jamber: ărbētsămhēt. Annat är förhållandet i ordet Arbetsför, der andra stafvelsen blir tonvigtslös, efter den sista (för) är ett verkligt adjektif. — *Ardar, öfversättes med "order" (den gamla Svenska plogen). Månne icke detta hellre bör stafvas årder, synnerligen som man dermed på en gång skiljer det från ordres, som af några skrifves: order, och följer den vanliga öfvergången från Isl. *a* eller *á* till Nysv. å, aldrig till o, t. ex. Isl. Alldur, ålder. A förekommer också allmänt i ordets äldre former: Gr. Ἄροτρον, Lat. Aratrum, I. Ardur, G. Ardar. — Arrangera, fattas dess musikaliska betydelse. — Om Astgir, gäller hvad som ofvan är sagdt om Aflgir. — *Atar (Gottl.), betyder utom: åter, ånyo; äfven: igen, tillbaka. — Attack brukas äfven om sjukdomar. — Vid Gottl. ordet Audä kunde tilläggas: "eller Ajdä, neutr." — *Augä (Gottl.), bör vara: neutr. indef. o. def., öga, ögat; i pl. är det ock ind. o. def. lika, Augu. — Ax, i betyd. 1) definieras med: "Blomfodret, frukthölsan, frökammaren på sädesväxter", hvilket bör vara: en på ett utdraget, upprättstående blomfäste tätt sittande samling af korrtskaftade blommor, vanligast förekommande hos gräsen. — Babord, det kan sättas i fråga om detta kommer från Franskan, då Bakbord redan finnes i Isl., liksom Stjörnbord, styrbord, (A.-Sax. Bæcbord och Steorbord). — Backtimjam; ändelsen -am på detta ord har ref. aldrig hört, men väl -an; Förf. använder här, som på flera ställen, något fritt ordet ätt ("Timjamätten")

för att uttrycka slägtet, genus, hvilket ingen botanist lär hafva hört förut. — *Ball (Vestg., Gottl., m. fl.) "knöl; boll;" härledes från Franskan. Det är ett fel hos en och annan filolog, att vilja härleda alla ord från Latinet eller de Romaniska språken, hvilka tillika förekomma uti dem. Likväl vet man, att Fransyskan och till och med Italienskan upptagit många ord af rent Germaniskt ursprung. Så härleder sig säkert ifrågavarande ord, från det Isl. Böllr eller Böllur, hvilket regelrätt på Svenska bordt blifva Ball, men som, hvilket ofta händer, öfvergått till båll (icke boll). Ordets inländskhet bestyrkes ock deraf, att vi ega det derifrån härledda ordet Bylte. Detta hindrar dock icke, att samma ord tillika kan förekomma i en mängd andra språk (t. ex. Gr. βῶλοσ, Lat. Bolus, T., E. Ball, Fr. Balle), hvilka alla kunna hafva fått det från en gemensam källa, utan att de derföre lånt det af hvarandra. — *Bas (Gottl.), är neutr. — Bataljera och -ande, äro väl ord, som kunnat uteslutas. — Belefvad, man säger äfven: vara b. — Belgvante, "vante gjord af groft, ludet skin; egentl. sådant, som blifvit taget från ett kreaturs belg." Betyder snarare en handske, med ett litet rum för tummen och ett större (eller en belg) för de 4 öfriga fingrarna, och kallas så till skilnad från dem, der alla fingrarna hafva hvar sitt rum. Säges äfven om dem, som äro stickade af ylle. — Beläte, den här uppgifna tonvigten, beľäte, är icke den enda, knappast riktig; ty nog höres oftare: bèlä́te. För denna sednare talar ock ordets ursprung, alldenstund det icke är sammansatt af den tonlösa Tyska förstafvelsen be- och läte, utan en äldre form af ordet bild, hvilket sista vi fått från Tyskan. Danskan har deremos endast den äldre formen Billede, Isl. Bílæti. — Under ordet Ben fattas talesättet: ha' ben i näsan. — Bena, säges endast hafva sing.; men man säger dock: denna dam har två hår-benor. — Beqväm, härledes från Tyskan. Men skola alla ord sägas komma från detta språk, som hafva denna Tyska förstafvelse, så blir intet enda, af denna stora ordklass, Svenskt. Hufvudstammen (Qvæmr) fanns icke allenast uti Isl., men finnes ännu i Gottl. adj. Qvem och Oqvem. Äfven saknas ordets nu föråldrade, men i Bibeln och Katechesen förekommande, betydelse af skicklig: om personer. Jfr 2 Cor. 3: 6, hvilket språk på förra stället lyder: "Hvilken ock oss beqvämliga gjort hafver"; men på det sednare: "Gud hafver oss beqväma gjort" Förf. har kanske haft för grundsats, att icke upptaga de Bibelns ord och talesätt, som nu blifvit till fornord; men det torde vara tviffel underkastadt, om det är rätt att utdöma ord ur språket, som ännu alltjemt förekomma i antagna religionsböcker. —

Vid Beråd är ej anmärkt, att det saknar plur.; äfven har blifvit uteglömdt talesättet: på eget beråd, hvilket är nära, dock icke h. o. h. liktydigt med: på eget bevåg.

Detta är hvad ref. förnämligast trott sig kunna anmärka vid de i ordboken upptagna orden; ty några mindre oegentligheter, som ref. här förbigått, kunna icke tagas med i räkningen. Att äfven några ord blifvit bortglömda, är att vänta, synnerligen i början af ett arbete af denna art, innan Förf. så till sägandes riktigt arbetat sig in i sitt ämne. De ord, hvilka ref. anser hafva bordt finna plats i ordboken, äro endast följande: Affjällning, hudens i och efter vissa sjukdomar. Afhaspla (?) [3], afhärfla. Afkok, n., stundom d. s. s. dekokt. Afradsgill, adj., om säd. Afskaffning, afskaffande. Afsvedja, om förut skogbeväxt mark. Allvishet. Anrop. Anropan (?). Ansvarsfri. Arbetsfri, hvilket icke är d. s. s. Arbetslös; likväl finnes Arbetsfrihet upptaget, men Arbetslöshet fattas. Arbetsifver. Arbetslust. Babba, en förkorrtning af namnet Barbara, som mycket brukas i vissa landskaper; i tryck förekommer det i Bellmans egenhändiga lefvernesbeskrifning: "Babba Lisa och Näbba Lena". Babels-torn förekommer stundom i skämtsamt tal: "hennes mössa är som ett b." Babordsgast; ehuru det förekommer i inledningen. Bakstäf; fastän ordet är nämndt under Bakstam. Bara soeken på Gottland, annex till Hörsne, hvilken är märkvärdig derför, att dess innevånare begagna moderförsamlingens kyrka, emedan deras egen kyrka ligger i ödesmål, men dock begrafva sina döda vid denna ruin. Beafsigtiga (?), åsyfta. Befallning, i betydelse af fögderi, som förekommer i Gottlands juridiska indelning. Befransa. Befransning. Bekransning. Bekröning. Beknip, n., (sjöterm) i talesättet i beknip, tåget har kommit i b., tåget har fastnat; brukas äfven figurligt af kustboar om den, som är illa utråkad: han är, har råkat i stort b. Bensvag, ungefär d. s. s. knäsvag. Benvek, nästan lika med det föregående. Benvekhet eller Benmjukhet: det sjukliga tillstånd hos benmassan, som läkare benämna mollities ossium. Besk, m., hvilket väl egentligen är ett adj. (en besk, neml. sup), men som likväl nu öfvergått till verkligt subst., t. ex. två beskar. Beskus (?) säges ock. Beska, taga beskar: han beskar starkt. Samt, af främmande ord, kanske Arkitektonisk, Attrapp och Attrappera. — Då Förf., utfäst sig att upptaga de s. k. oregelb. verbernas alla modi och tempora, måste det anses som en brist, att deras imperff. konj. icke

[3] Ref. är icke fullt säker på, om de med inklamradt frågetecken utmärkta orden kunna anses som rikssvenska.

finnas. Vore det äfven icke så vigtigt, om sådana impff. konj. uteslötos, som t. ex. angrepe, betoge, emedan de så föga skilja sig från impf. ind. angrep, betog, så kan detta likväl icke sägas om dem, som i impf. konj. bildas efter plur. af impf. ind., såsom: angåfve, beginge, befunne, m. fl. — De ofvan, såsom förbigångna, anmärkta orden, äro endast 34. Då arbetet, efter ett ungefärligt öfverslag, innehåller öfver 4000 lexikaliska ord, måste denna brist, i ett arbete af denna art, anses för ytterst ringa; helst om man betänker, att de flesta af de anmärkta orden äro mindre vigtiga, och att det skett i början af ett arbete, som inom Sverige snart sagdt är det första i sitt slag. Äfven de vid de upptagna orden gjorda anmärkningarna skall den språkkunnige finna både få och ursäktliga. Ref., som, så vidt möjligt, noga genomgranskat hela arbetet, blef åtminstone verkligen förvånad att ej finna flera och betydligare misstag.

Omdömet öfver arbetet i sin helhet måste således i allmänhet blifva lofordande, då man bedömer verket efter, huruvida Förf. lyckats att utföra hvad han i arbetets plan utlofvat. Ref. har förut yttrat, att han lika litet känner sig böjd att förkasta detta, som Franska Akademiens Lexikon, derföre, att språkjemförelser saknas. Hvad åter de upptagna geografiska och namnorden angår, som ref. hört flere vilja utdöma, så kan derom sägas både ett och annat. Namn på orter och personer innehålla ofta de allraäldsta språkmonumenter ett tungomål har att uppvisa. Så söka Tyskarne nu de allratidigaste spåren af deras språk i — Jul. Cæsar. Hvem skulle, för att taga ett ex. nära oss, tro, att roten till orden Geyser (den heta källan på Island) och Gysinge (Bruk, vid Dalefven) är en och samma? Likväl stamma begge från Isl. verbet Gjósa (i præs. Gys) utspruta, eructare, eller Geysa, bryta fram, impetu ferri. Ref. blef gjord uppmärksam derpå derigenom, att allmogen i orten ännu kallar detta bruk för "Gysingen", hvilket tydligen tillkännagifver ett appellativ, som har sin grund i den hvirflande och vattensprutande fors, som Dalelfven gör på detta ställe och efter hvilken bruket blifvit uppkalladt. Denna mening bestyrkes och deraf, att en mindre fors heter Lill-gysingen. Äfvenledes är det bekant, att ett bland de mest positiva bevisen för, att den Finsk-Lappska folkstammen i uräldsta tider har bebott hela Skandinaviska halfön, äro de ännu här och der i S. Sverige förekommande Finska ord i ortnamnen. De ortliga och personliga namnen i förevarande arbete torde således en gång blifva rätt välkomna för framtida så ut- som inländska språkforskare.

Man kan således icke annat än högeligen önska, att detta verk måtte få en snar fortsättning, då det fyller en så kännbar lucka i vår litteratur. Det vore att önska, att Hr A., i likhet med så många andra vetenskapsidkare, som varit sysselsatta med för fäderneslandet gagnande arbeten, måtte, om icke just gynnas med ett allmänt anslag, åtminstone sättas i tillfälle att mera odeladt kunna få egna sig åt fullföljandet af detta vigtiga värf.

Nu några ord om bokens typografiska utstyrsel. Den är icke sådan, som man har rätt att vänta sig hos ett så vigtigt arbete. Papperet är visserligen bättre, än det man förut sett utgå från Hr Lindhs tryckeri; men stilarna och svärtan kunna icke sägas motsvara nutidens fordringar. Man måste undra på, att icke Hr L. tagit Kindblads Sv. Ordbok till föresyn i detta fall. Något mindre stilar hade ock medfört en stor besparing i rummet. Väl vore det ock, om skyndsamheten i tryckningen komme att motsvara den stora benägenheten, som vi måste antaga, att Förf. sjelf, icke mindre än Allmänheten, hyser, att se arbetets fullbordande påskyndadt. — Tryckfelen i arbetet äro jemförelsevis både få och obetydliga.

C. Säve [4]).

[78] *Lamartine*, Voyage en Orient, 1832—1833. Sammandrag i ett band, med upplysande noter af historiskt och grammatikaliskt innehåll samt tillagd fullständig Ordbok, till bruk vid Undervisningsverken bearbetadt af *C. N. Öhrlander*. Stockholm Z. Hæggström 1842. 8:o. (Priset: 1 R:dr 40 sk. B:ko.)

Hvarje nitisk skollärare höres beständigt klaga öfver bristen på en för undervisning tjenlig lärobok i Franska språket, hvilken med en efter tidens fordringar afpassad grammatik för-

---

4) Uti den i föregående N:r af denna Tidskrift införda anmälan af Dasents' Engelska öfvers. af Yngre Eddan, hafva några felaktigheter insmugit sig, hvilka läsaren behagade rätta. Nemligen (Frey h. 7) pag. 390 rad. 31 står: Worm, läs: Rafn; p. 391 (står: 913) r. 4: Anglosachsernas, läs: Anglosaxernas — samma förvexling förekommer allt framgent i artikeln fl. ggr; p. 392, r. 36: engelska, några, läs: engelska några; p. 392, r. 43: harfdu, läs: havfþu; p. 393, r. 2, nedifr.: Balldr, läs: Baldrs; p. 395, r. 3: både kan vara, läs: kan vara både. Vidare är det p. 393, r. 24 &c., uppgifvet, att Rask skulle verkställt den Svenska öfversättningen af den Rask'ska upplagan af denna Edda, då denna likväl är gjord af A. A. Afzelius, hvilket härmedelst rättas.

ende en läsebok, som, ifrån de enklaste satser, innehölle valda stycken af tilltagande svårighet med fortgående hänvisningar till grammatiken, och kunde följa ynglingen till dess han på egen hand mägtade gripa sig an med litteraturen. Ett så beskaffadt elementarverk gjorde alla slags läseböcker för skolorna öfverflödiga. Vi sakna visserligen icke skolböcker på detta fält — kanhända hafva vi deraf förmycket. Men alla lida dock af ett gemensamt fel: ofullständighet. Hvad särskildt Läseböckerna angår, så utgöras de vanligen af lättare författare, som genom bifogade, ofta rätt enfaldiga, anmärkningar, tjenliga att vänja lärjungen vid slarf och läraren vid beqvämlighet, blifvit gjorda ännu lättare. Sedan numera staten vid alla högre läroverk bekostar lärare för de moderna språken, bör den tid ej vara långt borta, då äfven dessa språk skola bedrifvas med mera allvar än hittills, och då det ej, såsom så ofta vid universiteterna hittills visat sig, bör höra till undantagen, om en från gymnasium dimitterad yngling, i dessa ämnen, befinnes kunna något mera än en gosse ur den lägre apologistskolan. Allt känbarare blir derföre behofvet af goda läroböcker; och skulle ej den Svenska kraften mägta åstadkomma dem? — Ref. tror dock motsatsen. — Så eger Tyska litteraturen många förtjenstfulla arbeten inom detta område, värda att importeras, och framför många andra torde Prof. Magens skrifter för den Franska litteraturens studerande ega stort företräde. — Den närvarande läseboken, efter en Tysk, utgifven och "bearbetad" af Hr Ö. har den förtjensten, att innehålla ett, hvad stilen angår, klassiskt arbete ur den nyare Franska litteraturen. Det är rikt på ord och talesätt, underhåller läsaren ändaigenom på det mest omvexlande sätt och lär, under det att det roar. Hr Ö:s bearbetning, den ref. ej haft tillfälle jemföra med originalet, innefattas hufvudsakligen i ordregistret, samt några tillägg i noterna ur *Dictionnaire de l'Academie* o. s. v., hvilka merendels lemnats på Franska. Då ref. ej funnit de Franska orden, som finnas i dessa noter, upptagna i ordregistret, har han deraf dragit den slutsats, att de skrifvits för läraren. Det skulle emedlertid stå rätt illa till med de Svenska undervisningsverken, om lärarne der behöfva sådana upplysningar som dessa: t. ex. sid. 3. "Marseille ligger i södra Frankrike, vid Lyonska hafsviken"; "Homerus, Grekisk, Ossian, Skottsk, Tasso, Italiensk skald"; sid. 5. "Bourbon är ett gemensamt namn för alla Konungar, som tillhöra denna (?) ätt, t. ex. Ludvig XIV, Ludvig XV, Carl X"; sid. 18 "Platon, Grekisk Philosoph, född 429 före Chr. och Sokrates' lärjunge; sid. 19 "Masinissa, Konung i Numidien;

Scipio, Romersk fältherre, Karthago förstördes år 146 före Chr. födelse. På samma sätt uppräknas sid. 30 en mängd Grekiska fältherrar, kända tillräckligt genom Cornelius; på sid. 43 får man veta, att "Byron, Engelsman, som stod i spetsen för Engelska understöds-kommissionen till förmån för Grekerna — hade en dyster och menniskohatande sinnesstämning", och så i oändlighet. Dylika upplysningar äro öfverflödiga till och med för skolgossar. De grammatikaliska *förklaringarne* innehålla mycket, som ej finnes i våra vanliga lärobböcker; men det mesta är upptagit i den af Hr Ö. utgifna boken: "Franska språkets svårigheter", och det hade varit nog med anvisningar till densamma. Att emellertid sådana anmärkningar, som de om olika betydelser för *voile* m. och f. skilnaden mellan *regarder* och *voir* sid. 11, om stumt *ct* i *aspect* sid. 21, om skilnaden mellan *couple* m. och f. o. s. v. fått stå qvar, har förundrat ref. I noterna gifvas öfversättningar af de enklaste satser: *sans faute* "felfritt" *six ans de silence* "sexårig tystnad", sid. 1 *conscience nette* "rent samvete", sid. 2 *sans limite* "gränslös" o. s. v. Allt detta gifver boken ett starkt syskontycke med de gamla Westerås-editionerna af Télémaque. Föröfrigt har ordregistret gjort dessa öfversättningar öfverflödiga; ord återgifvas nu på två ställen alldeles lika. Den, som skrifver skolböcker, är skyldig att hushålla med papperet, och Hr Ö. hade här kunnat spara in några ark för köparne af sitt arbete.

Man bör hålla Hr Ö. räkning för sitt nit om undervisningen i moderna språken. Åtta olika läroböcker hafva inom få år utgått från hans penna. En sådan produktivitet, koncentrerad på ett systematiskt elementarverk, borde gifva anledning att hoppas det bästa. Nu stå alla Hr Ö:s arbeten utan synligt sammanhang med hvarandra. Dessutom kan det ej hafva undgått Förf., att de moderna språken ej numera kunna studeras i skolorna på samma sätt, som för 50 år sedan. Anspråken hafva sedan den tiden växt betydligt, och man fordrar i en lärobok framför allt system och fullständighet.

—NB—

HISTORIA.

[79] Svea och Götha Höfdinga-Minne sedan 1720. Af *Aug. Th. Låstbom.* 1:a Delen. Upsala, 1842 Wahlström & Låstbom. 283 sid. 8:o. (Priset: för Subskr. 1 R:dr 28 sk., för köpare 1 R:dr 44 sk. B:ko.)

A. A. von Stiernmans Svea och Götha Höfdinga-Minne är en så allmänt känd och värderad handbok, att dess fortsättning intill närvarande tid icke kan annat än på det högsta vara välkommen. Uti den här anmälda första delen af denna fortsättning upptagas Öfver- och Under-Ståthållare i Stockholm samt Landshöfdingar i Sverige, sedan år 1720. Konung Fredriks anträde till regeringen har blifvit valdt till utgångspunkt, emedan Stiernmans arbete, hvars första del utkom 1745, är mycket ofullständigt för de sista decennierna, det omfattar. Hr Låstbom har följt samma plan, som hans föregångare, men utfört den mera konseqvent. von Stiernmans många, stundom alltför vidlyftiga, afvikningar, särdeles vid anförandet af vissa personers krigiska förtjenster m. m. saknas här. Hr L. meddelar endast bestämda biografiska fakta. Möjligen får arbetet härigenom, i mångas ögon, ett utseende af torrhet, hvilket ref. likväl, för sin del, icke räknar Förf. till last, utan tvertom till förtjenst. Ref. skattar visserligen högt sådana biografier, som lemna en med sakkännedom och oväld utförd teckning af märkvärdiga personers själsegenskaper och lefnadsförhållanden, men han afskyr desto mera det lumpna smickrets och det illskna hatets skildringar, som vanställa genom öfverdrifter eller osanningar, vare sig till beröm eller tadel. Föga bättre finner han sig belåten med sådana minnesteckningar, i hvilka Författarens kära Jag stiger fram i första rummet, och bortskymmer föremålet för teckningen. Hr L:s arbete saknar alla ofvannämnda både förtjenster och lyten. Man vet hvad man deri har att söka — den enkla historiska sanningen. Det är genom denna hufvudegenskap hans arbete skall, likasom hans föregångares, behålla sitt värde för alla tider, huru än dagens opinionsvindar blåsa. Men för att tillfredsställa äfven de läsare, som önska utförligare underrättelser och omdömen, har Förf. bifogat en förteckning på tryckta böcker och skrifter, uti hvilka sådana kunna sökas. Genom detta tillägg, hvilket icke varit i den utkomna prospekten utlofvadt, har Förf. förvärfvat nya anspråk på läsarens tacksamhet.

För arbetets tillförlitlighet eger man en god borgen i de källor Förf. begagnat. I stället att, som de flesta biografer,

afskrifva andras samlade uppgifter, har han hufvudsakligen hemtat sina ur f. d. Post- och Inrikes Tidningarne eller nu mera Stats-Tidningen, genealogierna på Riddarhuset, till Kongl. Maj:t eller offentliga verk ingifna meritlistor och andra officiella handlingar. Att fullständigt granska och kontrollera ett på detta sätt tillkommet arbete, skulle fordra icke mindre möda, än den Förf. derpå nedlagt. Ref. har blott anställt försök med en och annan biografi, som händelsevis varit honom närmare bekant, och han erkänner, att Förf:s arbete med heder bestått dessa prof. Vid jemförelse med andra likartade arbeten, t. ex. med några biografier i *Biographiskt Lexicon*, har ref. märkt flerfaldiga skiljaktigheter, hvarvid likväl sanningen befunnits stå på Hr L:s sida.

På några ställen har ref. anmärkt bristande uppgifter, t. ex. bland andra, i afseende på tiden, när en del af de i arbetet upptagna personerna ingått äktenskap. För de flesta anföres visserligen årtalet, men detta saknas åter för andra, der det måhända utan svårighet hade bordt kunna erhållas, t. ex. för den person, till hvilken Förf. dedicerat sitt arbete. Vanligen utsätter Förf. för de personer, som blifvit adlade och dervid tagit nytt namn, sedan de tillträdt den tjenst, som gifvit dem plats i Höfdinga-Minnet, båda namnen, det ofrälse i parenthes, men detta har blifvit uteglömdt sid. 120 för P. Sandelhjelm, hvilken dock under det äldre namnet Öhrwall utnämndes till Landshöfding i Elfsborgs län. Felet är dock icke svårare, än att det afhjelpes genom registret. Önskligt vore, att Förf. i biografier öfver sådana personer, som endast i egenskap af vikarier haft förordnande att förestå en ordinarie tjenst, alltid (på de flesta ställen har det skett) kunde anföra, huru lång tid vikariatet fortfarit.

Ref. lyckönskar Författaren till detta hans första arbete i större skala uti en gren af den historiska litteraturen, för hvilken han synes arbeta med kärlek och framgång, samt önskar, att afsättningen i förening med det understöd Kongl. Maj:t af statens medel beviljat, måtte uppmuntra honom att icke blott snart afsluta hvad han redan börjat, utan äfven framdeles meddela nya frukter af hans trägna flit och ovanliga samlingsförmåga.

H—D.

Om behandlingen af Drottning Christinas historia.

Antikritik.

Uti tidskriften Frey (V. häftet) samt i tidningen Studier, Kritiker och Notiser N:s 1 och 25 hafva influtit tvenne recensioner öfver nionde och tionde delarna af undertecknads Berättelser ur Svenska Historien. Den på en gång humana och vetenskapliga hållningen i dessa granskningar gör det till en möjlighet och pligt att ingå i svaromål derpå, och till en sannolikhet, att detta svar blifver med välvilja upptaget.

Hr S—s, recensenten i Frey, yttrar missnöje, att *jag ej citerat de tryckta böcker, som för de flesta läsare otillgängliga, tyckas hafva stått mig tills buds*. Skälen till denna uraktlåtenhet äro till en del redan framställda i företalet till 4:e delen, men må här fullständigt upprepas. 1:o Citater skulle betydligt öka arbetets vidd och pris, hvilka båda äro redan förut temligen dryga. 2:o Bland tusen läsare torde knappt finnas två, som behöfva och efterfråga citaterna. Att för deras skull belasta de 998 med betydligt ökad kostnad torde vara mindre billigt. 3:o De få, som behöfva citaterna, äro vetenskapsmän, som redan förut känna de tryckta källorna och hvarest man bör söka ifrågavarande uppgifter: dessa herrars möda blifver visserligen genom citaternas utelemnande ökad, emedan de nödgas sjelfva efterslå, hvad de söka; men denna deras olägenhet kan ej afhjelpas, utan att begå förutnämnda orättvisa mot den vida större mängden. 4:o Det är ytterst svårt att veta, hvilka fakta böra styrkas med citater eller ej. Den okunnige behöfver citater för alla, dilettanten vid många, vetenskapsmannen, i mån af minne och beläsenhet, endast vid få uppgifter. Det är lika svårt eller omöjligt att veta, hvilka källor böra citeras; ty dervid gäller utom nämnda förhållande äfven det, att t. ex. vetenskapsmannen A. har studerat Pufendorf, känner igen dess uppgifter och behöfver således vid dem inga citater: likaså vetenskapsmannen B. med Archenholtz, C. med Chanut, o. s. v. Således kan förf. svårligen bestämma citaternas gräns, ty den infaller olika efter

hvarje olika läsares tillfälliga beläsenhet. Af alla dessa skäl har jag hittills och ämnar hädanefter icke citera tryckta arbeten, annat än i några egna och ovanligare fall.

Hr S—s anmärker, att jag i företalet i 6:e delen nämnt de mindre kända tryckta källor, som blifvit begagnade; men att jag i 7—10 delarna underlåtit denna åtgärd. Svaret är helt enkelt det, att jag icke funnit några sådana okändare tryckta arbeten att begagna. Förmodligen på grund af några för honom okända, men af mig icke med citerade handskrifter bestyrkta uppgifter, tror Hr S—s, *att tryckta böcker, för de flesta läsare otillgängliga, stått mig till buds;* men förhållandet i allmänhet är, att *Archenholtz*, *Chanut*, *Pufendorf* och *Theatrum Europæum*, dessa fyra voluminösa, allmänt tillgängliga, men sällan fullständigt genomgångna verk innehålla en mängd uppgifter, hvilka förut varande bearbetningar icke hunnit framdraga, och hvilka alltså förefalla nya äfven för häfdaforskaren ex professo; ty genomgåendet af ofvannämnde bokmassor kan ej rimligen begäras af någon annan än den, som företagit tidens historia specialissima. Jag är öfvertygad, att om Hr S—s hade tillfälle att genomläsa nämnda arbeten, skulle han i dessa gamla till namnet allmänt kända källor återfinna många af de mina uppgifter, som nu förefallit honom nya och obestyrkta: än mer, han skulle säkert från samma håll framkomma med ännu en kulle egna och nyare, hvilka undfallit min uppmärksamhet. Men emedan ämnet är å bana, vill jag upplysningsvis tillägga, att rörande Christinas besök i Frankrike finnes åtskilligt nytt i Montpensiers och Mottevilles memoirer *). Archenholtz har nemligen vid sina utdrag ur dessa två sistnämnde uteslutit flera för Christina mindre gynnande omständigheter. Som nu de flesta Svenska läsare känna dessa memoirer endast genom Archenholtz, och af hvad derur citerats, så förefalla mina äfven ur samma källa hemtade uppgifter nya och obestyrkta.

Hr S—s skrifver vidare: *Säkert är, att Hr Fryxells förtjenst varit ännu större, om han frikostigare meddelat citationer. Derigenom hade vunnits, att hans uppgifter för hvar man visat sig bestyrkta... och der någon tviflat... hade vägen varit anvisad till tviflets lösning... Så hade ock en säkrare grundval blifvit lagd för Hr Fryxells egen rätt att i sin mon gälla som trovärdig sagesman.* Dessa rader innehålla i milda ordalag en temligen skarp mening, neml. ett tvifvelsmål om trovärdigheten af några bland de händelser jag berättat, men för hvilka jag icke medelst citationer visat källan. Att jag

---

*) Michauds och Poujoulats upplaga.

mången gång torde hafva sett och följaktligen framställt gifna händelser i en oriktig dager, är ett fel, hvarifrån jag visst icke kan göra anspråk på att frikännas. Att deremot sjelfva de anförda fakta icke skulle vara trovärdiga, är en beskyllning, mot hvilken jag, vanliga menskliga misstag oberäknade, protesterar; och af en rec., för öfrigt så gynsamt stämd som Hr S—s, kan jag ej tro, att meningen varit annan än den förra förebråelsen, ehuru ordalagen fallit närmare den sednare. Så väl för att skydda min egen trovärdighet, som för att få sanningen utredd, anhåller jag, att de tvifvelsmål, som hysas mot mina uppgifter, måtte på ett eller annat sätt meddelas. Jag är beredd att ingå i svaromål, och öfvertygad, att en sådan undersökning, af blott vetenskapligt intresse företagen, skall ömsesidigt föranleda upplysningar och rättelser, för hvilken historiska vinst jag å min sida alltid skall finnas tacksam.

Till en början och för att visa min beredvillighet i denna väg, vill jag nu upptaga de betydligaste af Hr S—s' anmärkningar.

Hr S—s yttrar, att jag *otvifvelaktigt framställt* CHRISTINA *i för mörk dager.* — Två gånger förut, nemligen om Konungarna ERIK XIV och CARL IX har jag fått i mer eller mindre grad uppbära samma förebråelser. Häraf väckt till ökad uppmärksamhet åt sådant håll, insåg jag under arbetet snart nog, att min bild af CHRISTINA skulle blifva mycket mörkare än mina föregångares och således gifva ny anledning till den gamla förebråelsen. Icke en, utan mångfaldiga, gånger hejdade jag derföre pennan, och granskade om igen de föreliggande handlingarna med så mycken samvetsgrannhet, som var mig möjlig. Bland enskildheterna torde nog finnas många misstag; men om det hela af bilden säger jag ännu: *Hvad jag hafver skrifvit, det hafver jag skrifvit.*

Och nu till de särskilda punkterna af rec:s anmärkningar.

Hr S—s yttrar, att jag gjort Drottning CHRISTINA orättvisa medelst förtigande af det som länder till hennes ära eller ursäkt. Som en sådan mildrande, men af mig förbigången omständighet anser Hr S—s, att genom hela CHRISTINAS historia som regent *gå vissa politiska grundsatser, hvilka bevisa, huru väl hon beräknade tidens behof.* — Jag frågar, hvilka voro dessa grundsatser? ty jag har icke kunnat finna dem. Man anför vanligtvis de allmänna fraser, hvarmed hon under åren 1647—1650 smickrade ofrälse och tillbakavisade frälseanspråken, och ofrälse tänkesättet har af de välljudande orden blifvit tjusadt och i dem trott sig finna grundsatsen af ofrälseståndens skyddande mot frälseförtrycket. Det är otvifvelaktigt, att dessa vackra ord, af ofrälse partiet ofta åberopade,

framdragna och derföre allmänt kända, hafva bidragit att gifva CHRISTINA utseendet af folkets försvarerinna; och det är visserligen detta utseende, som åt henne förskaffat och bibehållit en del af det regentvärde, som blifvit henne tillerkändt äfven af Hr S—s. Men låtom oss närmare undersöka förhållandet!

Sednare bearbetningar nämna sällan och blott flygtigt, men äldre källor omtala ofta och bestämdt *), att rådspartiet just vid denna tid på fullt allvar förehade planen att inskränka så väl CHRISTINAS som i allmänhet Svenska Konungarnes magt; ja att till och med republikanska tankar framskymtade **). Samma källor tillägga äfven, att Drottningen underblåste oenigheten ständerna emellan; att hon gerna såg ofrälseståndens angrepp mot adeln; att hon slugt begagnade detsamma; allt detta i afsigt att skrämma rådspartiet från försöken till konungamagtens inskränkande ***). Det är anmärkningsvärdt, men ingalunda oförklarligt, att denna vigtiga af andra omständigheter styrkta sida af saken hittills varit så föga framhållen. Men när den tages i betraktande blir driffjedern, den af samtida författare uppgifna driffjedern till CHRISTINAS uppförande 1647—1650 förvandlad från ren och oegennyttig kärlek för folket till egennyttigt försvar för egen magt. Detta bestyrkes än mera, då man med de folkkära orden jemför de folkförderfvande handlingarna; neml. att CHRISTINA åt ofrälseständen icke förskaffade någon enda ny betydligare fördel (undantagande prestprivilegierna af 1650; en blott enskild ståndsvinst). Hennes försvarare, Hr S—s, anför i detta hänseende blott ett enda faktum, neml. en *Kunglig förordning, som efter billighetens grunder skulle ordna böndernas och adelns ställning.* — Härmed menar Hr S—s. troligen förordningen af den 26 Aug. 1651 om dagsverksskyldigheten. Men i afseende på dennas såkallade billighet må anmärkas, att berörda förordning var så fördelaktig för adeln och menlig för allmogen, att den redan året derpå måste förändras †); och äfven i denna mildrade gestalt utgjorde en nästan stående punkt i allmogens riksdagsbesvär ända till 1675 ††). Men

*) Se PUFENDORF De rebus Sueticis, upplag. 1705, pag. 985. CHANUT uppl. 1677. T. I. p. 122, T. 2. pp. 14, 87, 105, 109, 142, 200 Scandin. Samf. Handl. T. 22. p. 205, 206.

**) Då Hr C—M (rec. i Studier och Kritiker) betviflat dessas verklighet, får jag hänvisa till PUFENDORF, De rebus Sueticis p. 954; samma författ. Thaten CARL GUSTAFS p. 7. CHANUT. T. I. p. 413. T. 2. pp. 109, 218. Scandin. Samf. Handl. 32. p. 267. FRYXELLS Handl. 2. p. 95.

***) CHANUT. T. 2. pp. 104, 105, 142, 200.

†) STJERNMANS Riksdagsbeslut. T. 2. 1198.

††) S. st. pp. 1230, 1407, 1732.

ej nog dermed, att CHRISTINA icke i verkligheten bidrog att främja folkets sak. Hon har så väl före och samtidigt med sina folkkära yttranden, såsom ock och isynnerhet efter desamma, mer än kanske någon annan Svensk regent bidragit att på folkets bekostnad öka adelns magt genom adelsprivilegierna 1644, grefveprivilegierna 1651 och de många tusende krono- och skattegods, som hon gaf åt nämnde samhällsklass. Då man ytterligare finner, att hon genom ett i norden både förut och efteråt oerhördt slöseri förspillde Statens åt henne lemde rika tillgångar, och således gjorde de för folket tryckande krigsskatternas fortfarande till en nödvändighet; — likaså, att, sedan rådspartiets planer mot konungamagten blifvit år 1650 tillbakaskrämda, tystnar CHRISTINAS ovilja mot adeln, och man ser henne i dess ställe genom än mera ökadt slöseri af gods, privilegier och värdigheter gynna denna samhällsklass på de andras bekostnad, när man, säger jag, med dessa hennes handlingar jemför orden, då förlora dessa sednare det mesta af sitt värde och sin trovärdighet. Om CHRISTINA ärligt sökt främja folkets rätt mot aristokratien, det hade varit ett drag, som försonat, en solstråle, som kunnat förgylla många hennes fel. Men hon retade folket, icke för att bereda dess räddning från adelsväldet, utan för att bereda sin räddning undan aristokratiens tillämnade band på den suveräna viljan; och när detta mål 1650 var vunnet, lemnade hon folkets sak vind för våg; än mer, hon försämrade den betydligt genom ett ändå hejdlösare slöseri mot adeln. Uppträdena 1647—1650, hvilka vanligen utgöra ljuspunkterna i CHRISTINAS historia, hafva, på detta sätt betraktade, i min skildring antagit en vida mörkare färg än den vanliga. Troligen är detta en af orsakerna till Hr S—s anmärkning, att jag förtegat CHRISTINAS förtjenster.

Det har länge varit en stående sats, att CHRISTINA, i motsats till rådspartiet, sökt den för det utarmade Sverige så behöfliga freden, och Hr S—s säger också: *CHRISTINA längtade till fred, ty hon skattade värdet af en eröfrad provins mindre än freden &c.... Denna fredens nödvändighet såg ej OXENSTJERNA och ... hon var i detta fall skarpsyntare än hennes faders gamle minister.* Denna CHRISTINAS påstådda fredskärlek har i hennes histora varit den andra glanspunkten, hvilken vid första anblicken fallit stor och strålande betraktaren i ögat. Men blir den med det historiska teleskopet närmare undersökt, så visa sig deruti en hop nebulosæ, hvilka i betydlig mån förminska dess glans. Att CHRISTINAS afund mot OXENSTJERNA hade sin dryga andel i hennes vid Brömsebro-fördraget visade fredskärlek, detta har redan af flere Författare blifvit antydt. Att Frankrikes list samt hennes egen och SALVII ovilja mot

OXENSTJERNORNA inverkade på samma sätt vid Westfaliska underhandlingarna är än mera allmänt kändt och erkändt. Mot den påstådda fredskärleken hos henne och krigskärleken hos rådspartiet tala dessutom följande omständigheter. Några månader efter den af henne efterlängtade Westfaliska fredens afslutande, var hon i begrepp att inveckla Sverige i Frankrikes krig, så de inbördes, som det med Spanien *). Men det var just rådspartiet, som hindrade förslaget. — Vidare: CHRISTINA yttrade 1649 mycken benägenhet, att, om hon mägtat, bispringa Engelska konungahuset i striden mot folkpartiet; men OXENSTJERNA arbetade deremot **). Vidare medelst sina stämplingar genom KOCH och RADZIEJEWSKY, sin erbjudna hjelp åt Kossackerna 1652 gaf CHRISTINA åt Polen en af intet behof påkallad, men dock ganska betydlig krigsanledning, och hade troligen derigenom inryckt Sverige i strid mot samma magt, så framt ej JOHAN KASIMIRS köld och försigtighet samt stämplingarnas förtidiga upptäckande hindrat utbrottet ***). Vidare genom uppträdet mellan JUEL och ULFELD gaf CHRISTINA åt Konungen af Danmark en ganska sårande krigsanledning; hvarförutan hon sjelf på fullt allvar i rådet öfverlade om och önskade angripa Danmark, men mötte motstånd af rådspartiet †); ja en samtidig trovärdig källa ††) yttrar, att en bland orsakerna till CHRISTINAS missnöje med Sverige var harmen deröfver, att OXENSTJERNSKA partiet tvang henne till fredlig förlikning med Brandenburg och Danmark, då hon likväl ville med krig angripa, isynnerhet det sednare. — Vidare: de sista dagarna af sin regering gaf hon genom det mest djerfva och sårande uppförande åt dåvarande Portugisiska regering en verklig uppmaning till krig †††). Slutligen några månader före sin afsägelse började hon sjelf det Bremiska kriget, och det utan rådets hörande eller ens vetskap *). Så förhåller det

*) Se FRYXELLS berättelser. D. 10. ss. 133—135 enligt CHANUT 1 T. ss. 410—427. T. 2. ss. 1—40. Rådsprotok. i Mars 1649. Theatr. Europ. VI. s. 1172.

**) Rådsprot. i Febr. och Mars 1649. CHANUT. T. 2. s. 218. PUFENDORF s. 987. FRYXELLS handl. 1. s. 87.

***) CHANUT. 3. ss. 33—37; 66—74. RUDAWSKI.

†) CHANUT. 3. 39, 74, 97, 166, 218. FRYXELLS handl. 1. 94—98. IV. BENNINGENS bref i Dec. 1652. HOLBERG 3. 96, 118. ARCHENH. 2. append. p. 92. P. BRAHES dagbok, p. 79, 80. Den på sistnämnda ställe omtalade krigsöfverläggningen, hvilken saknas i de årens högst ofullständiga rådsprotokoller, har jag sedermera funnit i Engeströmska Bibliotheket i en qvartbandskrift med rubrik: Consultatio de bello Polonico, hvilken äfven rör anfallsplanen mot Danmark.

††) R. MONTECUCULIS relation. ARCHENHOLTZ. 2. append. 92, 93.

†††) CHANUT. 3. 372—380.

[*] CHANUT. 3. 372—380.

sig med Christinas omtalade och berömda kärlek till freden.

Att Christinas regeringsgrundsats skulle hafva varit konungamagtens försvarande och stärkande, har många skäl för sig, då man neml. betraktar hennes strid mot högadeln i Sverige och hennes ovilja mot folkspartierna i England och Frankrike. Hos konungadömets vänner har detta naturligtvis blifvit räknadt Christina till förtjenst. Men om en sådan grundsats föresväfvat Christina, och detta är temligen sannolikt; så blef den dock oupphörligen gäckad genom gerningarna, då nemligen Christina medelst sina åt adeln gifna så väl privilegier som omåttliga föräringar af krono- och skattegods gaf ökad styrka just åt dessa, då för tiden konungamagtens våraste fiender, och på samma gång och i samma grad försvagade konungamagten och gjorde den beroende af riksdagar och deras bevillningar. Under sin korta regering har Christina för sina infall och planer på ett eller annat sätt bortslösat alla de tillgångar, som eljest bordt för hela framtiden blifva medel till underhållet af kronans magt och värdighet. Genom sådant uppförande handlade hon oförsvarligt mot efterträdare och mot Svenska konungamagten; och efter denna upplysning visar sig hennes strid mot aristokratien som en strid, mindre för Svenska konungaväldets grundsats i allmänhet, än för hennes egen personliga magt att, så länge hon har kronan, få obehindrad följa sina egna tycken, och använda kronans tillgångar.

Så förhåller det sig med de såkallade stora grundsatserna i Drottning Christinas regering. De funnos ej i verkligheten; sednare författare hafva i mån af rojalistiska eller demokratiska åsigter dit inlagt dem. Det hör till ett eget och ganska intressant kapitel att undersöka, huru den historiska traditionen småningom utvecklat sig till den skefhet i åsigter, att Christinas förmyndare fått uppbära skulden för många fel, som voro hennes, och att hon fått uppbära äran för åtskilliga förmyndarnes förtjenster, och för egenskaper och åsigter, dem hon aldrig haft. Det är tid, att historien ger sitt *Suum cuique*.

Hr S—s yttrar om Axel Oxenstjerna: *Han var den störste hjelten från Gustaf Adolfs tid... var för dess behof fullt utrustad och förstod dess kallelse. Men nu var en ny tid ingången, som fordrade andra krafter. Fredens tidehvarf var Oxenstjerna ej vuxen; icke derföre, att detta erfordrade större krafter än hans; men derföre, att det fordrade andra. — Christina tillhörde den nya tiden och kom just derigenom i strid med Oxenstjerna.* Det vore ganska mycket att invän-

da vid satserna, att AXEL OXENSTJERNA ej var fredens värf vuxen; att CHRISTINA tillhörde den nya tiden; att rikets samhällsskick 1645, då CHRISTINA mottog regeringen, var genom kriget så inveckladt, så försvåradt, så förändradt, att det måste ombyggas m. m. Undertecknad är för sin del öfvertygad om motsatserna; men tiden tillåter ej ingå i dylikt vidlyftiga bevisen derför. Slutföljden af Hr S—s yttrande är, att brytningen mellan OXENSTJERNA och CHRISTINA kom af tidsandans, icke enligt min framställning af personliga förhållanden. Denna rec:s åsigt af saken hvarken är eller har varit mig obekant. Det är Professor GEIJER *), som först uppgifvit densamma; men efter noggrannt öfvervägande af saken trodde jag mig icke kunna häri följa nämnde min högt vördade lärare och föregångare. Mina skäl att enligt CHANUT och äldre källor antaga CHRISTINAS personlighet, som hufvudorsaken till OXENSTJERNAS aflägsnande äro följande: 1:o En rörelse i tidsandan fanns visserligen då som alltid, men den demokratiskt monarkiska riktningen var i Sverige ingalunda ny (se CARL IX, GUSTAF WASA, STURARNA), ej heller var den nu i sig sjelf så brådvexande, att OXENSTJERNA, som 1644 nästan enväldigt och i tolf år oafbrutet styrt Sverige, skulle redan tre år derefter eller 1647 blifva af tidsandan satt i overksamhet. 2:o Det var ej ett inträdande fredsförhållande, som föranledde OXENSTJERNAS aflägsnande; ty detta sednare inträffade redan 1646 och 1647, medan kriget och alla de gamla förhållandena fortforo, med undantag af CHRISTINAS personliga anträde till regeringen. 3:o Från 1652 eller då den personliga onåden upphörde, kom OXENSTJERNA, oaktadt dåvarande fred, åter till stort inflytande, hvaraf ses, att det förra aflägsnandet var ett verk af personligheten, icke af freden eller tidsandan. 4:o Då denna nya tidsanda sedermera ännu i 26 år eller till 1680 lät under de gamla formerna temligen tåligt styra sig af en M. G. DE LA GARDIE, en STEN BJELKE, m. fl., så torde den äfven kunnat styras af AXEL OXENSTJERNA; och när efter 1650 den demokratiska rörelsen, om också fortlefvande, dock visade mindre lifflighet och eld, så framstår också deri ett nytt bevis, att rörelserna vid riksdagarna 1647—1650, ehuru egande sitt frö i tidens riktning och i förevarande omständigheter, likväl förnämligast i följe af hofpartiets äggelser antogo sitt för tillfället häftiga skaplynne.

Hr C—M (rec. i Studier och Kritiker N:s 1 och 25) har så väl nu som förut lemnat upplysande recensioner af mina arbeten, hvarförutan han uti det sistnämnda tidningsnumret

*) Sv. Folkets hist. 3. 430.

uppträdt till mitt försvar mot Hr S—s ofvannämnda anmärkningar. Med tacksamt erkännande häraf kan jag likväl icke underlåta en protest mot några af Hr C—ms anmärkningar.

I N:o 1 säger Hr C—m: att i min framställning *ingenting nytt förekommer om Messeniska rättegången eller i teckningen af denna familjs öden och motgångar.* Som historiskt nytt, hvilket ej förut varit i tryck bekant *), skulle jag likvisst vilja anföra följande: P. 121. Ryktet om Messenii föräldrars frejd; p. 123, om Lucia Grothusens dito; p. 124, uppgiften om Messenii förbindelse med Possarna i Polen; p. 124, dito dito smickret för Tegel; p. 126, åtskilligt i tvisten mot Rudbeck och Upsala Consistorium; p. 134, hela berättelsen om Messenii misshandling af Helge; p. 141, Ax. Oxenstjernas profetiska farhåga för Arnold Messenius, p. 142, Christinas ord om A. Messenii användbarhet till häfdatecknare; p. 143, Messenii utöfvade förtryck mot egna bönder; p. 143, adelns motstånd, då A. Messenius adlades, och Christinas magtspråk att skaffa honom rum på Riddarhuset; p. 144, Messenii deltagande i riksdagsintrigerna 1649 och 1650, samt Christinas ångrande af Messenii adelskap; p. 145, undanhållandet af 1600 års rättegångshandlingar; p. 160, antydningen på den förrädiske vän, som angifvit Messenius; p. 161, Hofpredikantens försvar för Messenius.

Uti N:o 25, säger Hr C—m: *Författaren förbigår, att det är Terserii berättelse om förloppet, som är källan till hvad man om detta sammanträde* (Christinas samtal med Presterna 1660) *har sig bekant.* Detta är ett misstag af Hr C—m. T. X. s. 280, r. 17, har jag uttryckligen sagt: *Terserus hade uppsatt en berättelse . . . just den, hvarpå vi grundat vår framställning.*

Hr C—m säger vidare: *Författaren förbigår, att dessa uppgifter* (Terserii om sammanträdet 1660) *bestridas i ett Christinas bref till Davidsson.* Men T. X, p. 280 o. 23, har jag dock infört Christinas ord, i hvilka hon kallar Terserii uppgifter för *ärerörige osanningar.* Jag har således i båda dessa hänseenden fullgjort de den historiska kritikens fordringar, hvilka Hr C—m trott vara af mig uraktlåtna.

Hr C—m säger vidare: *Fryxell förbigår hela förloppet vid det andra mötet mellan Drottningen och Biskoparna.* Åter ett misstag af Hr C—m; ty T. X, p. 275, (just på den af rec. citerade sidan) läses en framställning af det ifrågava-

*) Celsii ock Stenbocks disputationer om Messenierna har jag likväl icke sett.

rande andra uppträdet, just så som det förefinnes i den af Hr C—m anförda källan, Archenh. 2 pieces justificatives, p. 149.

Sunne. Sept. 1842. And. Fryxell.

Undertecknad, som i Tidskriften Frey recenserat Hr Professoren Fryxells arbete om Drottning Christinas Regering anhåller att, såsom svar på Hr Fryxells ofvan införda anmärkningar, få afgifva följande förklaring.

Rec. anser icke omständigheterna medgifva någon utförligare polemik, helst rec. fruktar att inlåta sig i skriftvexling med en genom lärdom och personligt anseende så öfverlägsen motståndare. Rec. fruktar detta så mycket mera, som det aldrig varit hans mening att på något sätt vilja förringa Hr Prof. Fryxells förtjenster af Sveriges Historia, hvilka rec. fullkomligen erkänner, ehuru han, äfven efter läsningen af Hr Fryxells svaromål, nödgas hysa en i vissa enskilda fall afvikande åsigt. Men då Hr Fryxell uttryckligen begärt att få veta, hvilka ibland dess uppgifter synas rec. mindre trovärdiga, får rec. deröfver förklara: att han anser intet enda bland de af Hr Fryxells anförda facta såsom osannt eller ej troligt. Hans mening med de af Hr Fryxell anförda uttrycken *"att genom citationer en säkrare grund kunnat läggas för Hr Fryxells egen trovärdighet"*, har blott varit den att, då en Författare ej citerat källan för historiska uppgifter, kan han ej fordra, *såsom en rättighet,* att blifva trodd på sitt ord, lika litet som i det vanliga lifvet någon menniska kan för sina berättelser ovilkorligt fordra trovärdighet utan att sagesmannen uppgifves. Rec. får hänvisa till det ställe, der han *) yttrat, att han för Hr Fryxells citationer eger ett oinskränkt förtroende. Samma förtroende är han för sin person benägen att utsträcka äfven till de af citater obestyrkta uppgifterna. Han kan göra det derföre, att han för Hr Prof. Fryxells personliga karakter och kända noggrannhet i historisk forskning hyser den aktning, att han är öfvertygad, det en sådan Författare ej skulle hafva låtit en uppgift inflyta, för hvilken ej bevis kunde finnas, ehuru han ej ansett behöfligt att uppgifva dem; men rec. håller före, att en historisk berättelse svårligen kan såsom källa läggas till grund för en ny vetenskaplig bearbetning, så länge den ej uppgifvit sina egna källor.

Detta var meningen af de ord, som Hr Professor Fryxell upptagit såsom skulle de hafva innehållit ett tvifvel om hans

---

*) Frey, 5:e häft., sid. 182.

historiska trovärdighet. Då ett sådant tvifvel verkligen skulle innehålla snart sagdt det hårdaste omdöme öfver en historisk Författare, har rec. ansett sig skyldig att förklara sin mening, i och med detsamma som han hembär Hr Prof. FRYXELL sin tacksägelse för den ynnestfulla uppmärksamhet, hvarmed han behagat hedra rec:s måhända nog vågade anmärkningar.

Upsala. November 1842. W. E. SWEDELIUS.

NOTISER.

Lund. Akademiska Rektoratet öfverlemnades d. 23 sistl. Juni af Professorn i Grekiska litteraturen Mag. *C. G. Brunius* till Professorn i Österländska språken Mag. *B. M. Bolmeer*. Afträdande Rektors program redogör för de under det förflutna Rektorsåret förefallna förändringar. Befordrade äro: vice Häradshöfdingen, Juris utr. Kand. Mag. *C. Naumann* till Akademie-Sekreterare, Arithm. Doc. Mag. *J. M. Agardh* till Astronomiæ Observator, Docenten Mag. *A. G. Dahlbom* till Extr. Entomologiæ Adjunkt, Docenten Mag. *P. Genberg* till Eloqu. & Poëseos Adjunkt, Doc. Mag. *I. F. Krook* till Lingu. Oriental. Adjunkt, Mag. *W. Flensburg* samt Kandidaterne *O. A. Warholm*, *S. Heurlin*, *M. W. Pihl* och *E. W. Eriksson* till Extr. Amanuenser vid Akad. Bibliotheket, Stud. *C. E. Holst* till Tysk Språkmästare, J. U. Kand. Mag. *J. Lundell* till Docens i Ekonomiska och Kameral-Lagfarenheten samt Med. Lic. *T. W. Darén* till Docens i Praktiska Medicinen. — Moral. Professorn Mag. *F. J. Cederschöld* har med bibehållande af sina löneförmåner erhållit nådigt afsked, Botan. Docenten Mag. *J. E. Areschoug* har blifvit lärare i naturalhistorien vid Götheborgs gymnasium och i följd deraf från sin befattning vid universitetet entledigad, Magistrarne *G. Wetter*, *J. Malmström* och *J. E. Rietz* hafva på begäran erhållit afsked från sina Extr. Amanuenssysslor vid Akad. Bibliotheket, och Rådmannen *L. Billström*, som i några år varit Kanslist, tillf. Notarie och Sekreterare, har lemnat sin befattning vid Akademien. — Utom Akademien äro befordrade: Adjunkten i Grekiska litteraturen Mag. *A. Hallström* till Kyrkoh. i Weddip af Götheborgs stift, och Docenten i allm. Historien och Statskunskapen Mag. *A. Borgström* till Kyrkoh. i Åsum af Lunds stift. — Med döden afgångne äro Juris Professorn och Ridd. D:r *J. Holmbergsson* d. 22 Febr. och Kansliрådet och Ridd. *N. M. af Tannström* d. 27 Maj, efter hvilken Revis.Sekr. Mag. *A. Alexandersson* blifvit till KanslersSekreterare t. v. förordnad. — Universitetet, som hittills haft inga emeritilöner, så att flere Professorer och Adjunkter fått tjena lönlösa ifrån 5 ända till 10 år, har af rikets sist församlade Ständer erhållit fyra Professors-emeriti-löner hvardera på 1600 R:dr B:co. Dessutom ha 3000 R:dr blifvit anslagna att årligen utgå i löner för två nya Professioner inom de verldsliga fakulteterna, med förbehåll: att bereda ett vidsträcktare fält för bibringande af icke blott egentlig juridik, utan äfven Kameral- och Statsmannabildning i allmänhet. Slutligen äro 1800 R:dr anslagna åt de 6 till fullmagtsdata äldsta Professorerna, som ej innehafva præbendepastorat, och 300 R:dr åt den i ordningen sjunde, intilldess någon af de nu varande sex äldste bortgår, samt 1000 R:dr till förbättring af de tio äldste Adjunkternes löner och 500 R:dr till extra understöd åt förtjenta yngre lärare. Af Akademiens besparingar hafva föröfrigt åtskilliga anslag blifvit anordnade. — 25000 R:dr B:ko hafva af Ständerne blifvit anslagna till nödiga byggnader. — Bibliotheket har varit lyckligare detta år, än flera föregående. Det har erhållit gåfvor från Fransmännens Konung, Engelska Recordkommissionen, Schlesvig-Holstein-Lauenburgska AntiqvitetsSällskapet, samt flera enskilda, bland hvilka Grefve *C. A. Alersparre*, som skänkt sin fader H. Exc. Grefve G. Alersparres efterlemnade handskrifter och samlingar; Öfversten *N. Toll* har skänkt H. Exc. Grefve Tolls efterlemnade papper och handlingar, och från Dr. *Rönbecks* sterbhus har Bibl. fått hans handskrifna samlingar. — Majoren Friherre *Gyllenkrook* har skänkt 1000 R:dr B:ko till stipendiifond. — Närvarande studerande höstterminen voro 446, vårterminen 479.

Upsala, 1842.

WAHLSTRÖM & LÅSTBOM.

Om den Christliga Trosvetenskapens förhållande till den Christliga Tron och den "Moderna" Vetenskapen.

Med den christliga trosvetenskapen förstå vi en vetenskaplig eller begripande insigt uti den chrisliga trons innehåll, så vidt begripandets handling föranledes af tro, fortgår i tro och leder till tro på detta innehåll.

Oss synes en sådan vetenskap nödvändig och möjlig. Men ej sällan hafva betydande röster höjt sig till ett motsatt påstående och i närvarande tidpunkt höja de sig ifrigare än någonsin, just under det man mer än förut begynner göra allvar af begripandet, och derigenom närma sig förverkligandet af ifrågavarande vetenskap.

Å ena sidan ställer sig fiendtlig mot vår vetenskap den christliga enfaldens tro. Denna, som i stilla, ödmjuk trohet samlar till sitt hjertas Christusbild hvarje ur det gudomliga ordet utgående stråle, och som af den anda, hvilken omedelbart i sinnet inströmmar från detta ord, finner riklig näring, befarar att genom vetenskapen tviflets gnagande tand kunde nå lifsträdets rot och för alltid beröfva hjertat dess fridsfrukter. Eller, om den klara vissheten på sanningens barmhertighet och kraft till seger öfver tankens förvillelser, utestänger från den troende en dylik farhåga, så frågar han åtminstone tvekande: hvartill gagnar mödan, att söka vetenskapens bifall till en visshet, som dock, oberoende af all invecklad klokskap, vinnes endast genom en pånyttfödande inverkan af Sanningens Ande i den troendes själ?

En motsatt invändning möter oss från en afart af den nyare philosophien. Denna afart, som sjelf benämner sig "Modern vetenskap", anser allt omedelbart medvetande ega karakteren ej allenast af otillförlitlighet, utan af osanning, och tillerkänner sanningens värde och visshet allenast åt det vetande, som utgör resultatet af en mot den omedelbara vissheten eller tron fiendtlig, densamma upplösande tankeverksamhet. På grund af så beskaffade förutsättningar vägrar denna "moderna vetenskap" att medgifva vetenskaplig betydelse åt en tankeverksamhet, som, utgående från och fortlefvande uti en genom omedelbar förnimmelse vunnen öfvertygelse, bekänner sig allenast åsyfta vetenskaplig uppfattning och framställning af denna *tros* innehåll, och sålunda utbildning af medvetandet från omedelbar visshet till vetenskaplig eller begripande insigt af den genom omedelbar förnimmelse redan vunna sanningen.

Den christliga trosvetenskapen utgör försoningen af båda dessa ytterligheter, begripande i sig bådas sanning, men aflägsnande från sig den ensidighet, hvarigenom båda utesluta hvarandra. En sådan försoning kan tillvägabringas endast genom uppvisande af det nödvändiga samband mellan tro och vetande, till följe hvaraf i menniskans medvetande den ena verksamheten nödvändigt framkallar eller förutsätter den andra.

Detta uppvisande kan ske endast derigenom, att vi, utgående från båda ytterligheterna, visa huru de i sin sanning fattade verkligen sjelfva yrka den förmedling som trosvetenskapen åsyftar.

Salig är i sanning den fridfulla visshet, som kommer af en lefvande tro på Honom, sanner Gud och det eviga lifvet, hvilken, genom gudomliga ord och gerningar bevittnad såsom verldens frälsare och försonare, bekräftar sig ännu såsom sådan i hvarje efter nåd, frid och salighet hungrande hjerta. Och ingen förmår i sanning gifva denna tro, utan Han, som vi benämne den Helige Ande, Sanningens Ande, som af Fadren utgår och vittnar om Sonen. Förgäfves läse vi vittnesbörden om Gud i Christo, förgäfves upptager vår sökande tanke strålarne af Guds herrlighets sken, om ej denne Ande samlar, enar och ordnar dem för trons blick till helig gudagloria kring den korsfästes hufvud. I Ordet måste vi söka, det är vilkoret;

Anden är fri och gifver sig åt hvem han vill. Men hans löfte, som han ock troliga håller, är att icke vara fjerran från det ödmjukt sökande hjertat.

Detta är en lefvande erfarenhet, hvars sanning ej kan eller behöfver ledas i bevis. Hon bär i sig vittnesbördet af Sanningens Ande och sålunda vissheten att genom dess kraft vinna bekräftelse af de "enfaldige", som törstande efter sanning söka den i Ordet och i den ordning, som der angifves. Det himmelska ljus, som i den sålunda gifna omedelbara vissheten lyser, är sig sjelf nog och behöfver ej för sin klarhet hemta ljus ur den begripande tanken, som i saknad af henne är mörker.

Men just ur erkännandet af denna omedelbara visshets absoluta sanning framgår för den menskliga anden vigten af denna tros uppfattning i tanke och begrepp. Ty så länge menniskan endast i sitt omedelbara medvetande blifvit af sanningen delaktig, är hon icke af densamma fullt genomträngd. I den menskliga anden, lemnad åt sig sjelf, betäckas af fruktansvärda skuggor alla de djup, till hvilka den gudomliga sanningen ej fått sprida den förstående kärlekens klara dager. Har nu detta ljus uppgått i aningen eller känslan, så är visserligen menniskan i sin känsla försonad och fridfull, men icke derföre genast i hela omfånget af sitt andeliga lif. Ty ehuru aningen och känslan utgör en väsentlig region af detta lif, så omfatta de likväl ej detsamma i dess helhet. Tänkandet hör ock väsentligen dit; och först såsom tänkande medvetande är menniskan fullt mensklig. Deraf är tydligt, att menniskan ej blifvit af sanningen fullt genomträngd förr, än denna sednare blifvit äfven i tänkande medvetande uppfattad. Först när detta skett, har kärleken fullbordat sitt förklarande värf. Det är icke tanken som förklarar, utan det är kärleken som sprider ljus. Men detta ljus kan af tanken uppfattas; och först när detta skett är hela menniskan ljus.

Vidare är det klart att om den gudomliga nåden endast i och genom sanningen erbjuder menniskan försoningens frid, så är menniskan ej af denna frid fullt delaktig förr, än äfven hennes tanke tillegnat sig den sanning hvarigenom friden bjudes. Ty mörker och ljus kunna ej enas till frid; och så länge mör-

ker herrskar i mer eller mindre grad inom tanken, kan den ej vara i frid med tron. Besinne vi nu den kärleks oändlighet, som bjuder friden, så är det ögonskenligt, att dess art fordrar, att menniskan äfven som tänkande kommer till full delaktighet af densamma. Ty först när detta skett, har verksamheten af den nåd, som gifver friden, erhållit inom menniskan och menskligheten all den utsträckning, som hon, enligt den gudomliga kärlekens art och menniskans beskaffenhet, kan och bör hafva. Men deraf följer åter för menniskan både rättighet och pligt, att ända till vetenskaplig klarhet utbilda sin förnimmelse af denna nåds sanning Ty då tanken först i vetenskapen fullt besitter den omedelbara förnimmelsens innehåll, så är klart att tanken först i vetenskaplig uppfattning af den gudomliga sanningen kan erhålla verklig och full frid.

Härtill kommer ytterligare, att sanningen, i samma mån hon eges såsom en aning eller känsla, förblifver ontsäglig, och sålunda i strängaste mening den enskildes enskilda tillhörighet, omeddelelig åt andra. Men just derföre motsvarar hon såsom sådan icke ännu sin högsta bestämmelse, att såsom ett kärlekens band ena och sammanhålla de enskilde som af henne blifvit genomträngda. Sanningens egen lag bjuder derföre menniskan, att lyda sin naturs egendomliga drift, och i begripande tanke uppfatta sin aning, sin känsla. Ty blott hvad tanken uppfattat, kan ordet uttrycka. Men endast när detta skett, har sanningen fullbordat sitt kärleksvärf. Ty blott på detta sätt blifver den enskilda erfarenheten allmän, gemensam egendom — ett befästande kärlekens band mellan flere.

I följd af allt detta, tro vi oss med skäl kunna påstå, att den christliga tron motsäger sig sjelf, om hon uppträder fiendtligt mot den vetenskap som vill ur henne begripa henne sjelf. Ja, långt ifrån att vetenskapen skulle för den troende, äfven då hans tro till sitt innehåll eger den gudomliga sanningen, vara likgiltig, kunde snarare ur trons egen synpunkt hvar och en beskyllas för liknöjdhet, som ej i mån af sin naturliga kallelse deltager i vetenskapens arbete genom utredande af sin tros innehåll.

Ännu återstår att visa grundlösheten af den christliga trons farhåga, att vetenskapen såsom sådan skulle kunna tillskynda tron någon skada. En sådan fruktan vore visserligen ganska grundad, om tro och vetande vore i sig sjelfva mot hvarandra fiendtliga, men också ej under något annat vilkor. I yrkandet af en så beskaffad nödvändig stridighet mellan tro och vetande sammanstämma den ensidiga trons och det ensidiga vetandets försvarare, ehuru de från ett, i detta hänseende, lika antagande komma till fullkomligt stridiga resultat. Liksom nemligen af de förra ett sådant företräde tillerkännes tron, att vetandet för dennas bevarande bör undertryckas; så tillerkännes af de sednare ett ej mindre ensidigt företräde åt vetenskapen, enär de frånkänna det omedelbara vetandets visshet, eller tron, möjligheten att innebära verklig sanning och derföre såsom vilkor för ernåendet af sanning äska ett absolut förnekande af den omedelbara förnimmelsens egendomliga resultater *).

---

*) Ehuru denna artikels hela beskaffenhet gör allt nämnande af personer öfverflödigt, så må det likväl tillåtas oss att till undvikande af ett möjligt missförstånd förklara, att den ultranegativa riktning som ofvanföre blifvit antydd, representeras bland oss bekanta skriftställare företrädesvis af Feuerbach, Daumer och deras närmaste. Ett vacklande mellan båda ytterligheterna framträder hos andra. Så klagar Frauenstädt: "Philosophien skickar mig i armarna på Tron; men denna kastar mig åter tillbaka i Philosophiens armar, och denna slungar mig återigen i armarne på Tron; så är min ande en kastboll för dessa båda stora magter." — Olämpligt torde ej heller vara att i förbigående försöka antyda i hvad förhållande den man, från hvilken vi lånat namnet "modern vetenskap" för beteckningen vetenskapens ultranegativa sträfvanden, sjelf befinner sig till dessa. Genom sitt afvisande genmäle till dem, hvilka från philosophiens ståndpunkt ej sky, att mellan tro och philosophi (veta) sätta ett svalg, öfver hvilket ingen öfvergång utan allenast ett öfverkastande vore tänkbart; genom sin fordran att båda, så som väsentligen tillhopahörande, skola äfven i tanken enas och försonas, synes Strauss visserligen stå ganska nära den ståndpunkt, hvilken vi anse för den enda sanna. Han yttrar sig nemligen sålunda: "Att nu, för det första, det omedelbara medvetandet (das Gemüth) är den grund ur hvilken religion omedelbart uppskjuter; att, för det andra, denna grund bland annat äfven är öfverfylld med menniskans sinliga, ändliga, rent subjektiva önskningar och behof, kan icke nekas: men hvem kan å andra sidan, utan att sönderrifva enheten af det menskliga väsendet,

Men denna föreställning om förhållandet mellan tro och veta, mellan det omedelbara medvetandets visshet och det medelbaras är enligt vår öfvertygelse fullkomligt origtig. Liksom den från trons ståndpunkt visade sig såsom en falsk tro, en i sig sjelf grundlös fördom, hvilken medvetandet sjelf afsöndrade från sitt sanna trosinnehåll: så är densamma, *från* vetandets ståndpunkt betraktad, frukten af en tankeverksamhet, som med förtjensten, att ärligt uttala den söndring från sig sjelf, hvari medvetandet stadnat, och att ej vilja antaga någon blott skenförsoning, förenar oförmågan att klart genomskåda sig sjelf och derigenom åstadkomma inom sig ett verkligt enande af motsatser, som i och för sig icke äro i strid med hvarandra. Ty föreställningen om en verklig söndring och strid mellan tro och vetande eger ingen grund i naturen af dessa medvetandets tvenne former, och bekräftas aldrig af erfarenheten såsom verklig.

---

sätta i fråga att icke äfven förnuftet, intelligensens objektiva verksamhet strött sina frön i denna grund, att följaktligen den ur samma grund uppspirande religionen har i båda sidorne sin andel." Ransakar man likväl närmare den kritik Strauss underkastar Hegels åsigt om sanningens identitet i Religion och Philosophi, hans åtlöje öfver den "svårighet att andas som aldrig fullt vill öfvergifva de i tankens skarpa bergsluft philosopherande troende" och så vidare; så skall man utan svårighet inse att Strauss ej menat rätt allvarligt med sitt erkännande af sanningens befintlighet äfven inom det omedelbara medvetandet. Genom sitt yrkande att begreppet (naturligtvis v å r t begrepp — ett annat finnes ej för oss) är ej blott sanningens mest fulländade form i vårt medvetande, utan ock sålunda sanningens eget väsende, att denna egentligen icke v e r k l i g e n existerar förr än i och med vårt begrepp om henne, har han i sjelfva verket mellan det omedelbara och förmedlade vetandet uppställt samma skilnad som emellan osanning och sanning. Då inses likväl svårligen, huru denna sanning, hvilken först i begreppet verkligen existerar, kan redan förut såsom "Objektiv Intelligens i gemötet utströ sina frön." Detta blir i sjelfva verket från Strauss' ståndpunkt ett innehållslöst talesätt. Den Straussiska tankegången utlöper ock, med hänsigt till denna fråga, i den skarpaste motsättning mellan troende och vetande, en motsättning så skarp och fiendtlig, att Strauss sjelf träffas af sitt omdöme öfver de ultranegativa, genom hvilkas yrkanden han säger menslighetens hela föregående utveckling framstå som ett verkligt narrspel. (Jmfr Strauss, *Christl. Glaubensl. 1 Th. Einleitung p. 1—24, Apologetik p. 352—356.)*

Så länge man uppfattar tro och vetande i deras allmänhet, utan hänsigt till deras innehåll, är emellan dem en motsättning, såsom mellan fiendtliga magter, fullkomligt otänkbar. Att tron i och för sig ej är fiendtlig mot vetandet, och ingalunda utesluter, utan snarare nödvändigt leder till detta, har redan i det föregående blifvit ådagalagdt. Men ett närmare betraktande af vetandets natur skall lära oss, att vetandet eller den begripande uppfattningen af sanningen ej kan tänkas utan tro. Ty hvad är verkligt vetande annat, än ett inträngande i sjelfva saken, hvilken här är sanningen, och en utveckling af dess begrepp? Så fattas begripandets handling af det enkla vettet, så fattas det ock af den nyaste spekulationen, och vi tro ej, att denna uppfattning skall af någon eftertänksam betraktare jäfvas. Men ett sådant inträngande i sanningen och utveckling af dess tankeinnehåll förutsätter ju, att sanningen redan befinner sig inom vårt medvetande, ehuru obegripen och i anseende till sitt tankeinnehåll outvecklad. Ty huru skulle den begripande tanken nå sanningen, och kunna utveckla densamma, om icke sanningen redan blifvit genom en icke begripande, d. v. s. omedelbar, förnimmelse försatt inom medvetandet. Denna omedelbara förnimmelse är just den verksamhet, hvars enklaste resultat benämnes tro. Tron är således i förhållande till sanningen, hvad åskådningen är i förhållande till det sinliga föremålet. Liksom jag om det sinliga föremålet kan medelst sinlig uppmärksamhet, bilda mig en riktig föreställning endast i den mån jag genom en fullständig varseblifning erhållit af detta föremål en noggrann åskådning; så kan jag ock om sanningen bilda mig ett begrepp endast i den mån jag genom omedelbar förnimmelse erhållit en till sitt innehåll sann tro. Hvad jag ej tror, kan jag sålunda icke ens försöka att begripa; ock om jag begriper sanningen så är det visst att jag förut trott densamma. Mot detta påstående strider ingalunda den ganska allmänna erfarenheten, att tvifvel eggar till forskning. Ty tvifvel är ej trons rena motsats, så att det utesluter all tro; det är mot tviflaren en grym orättvisa, att så uppfatta tviflets karakter. Tviflet är en tvefaldig, inom sig stridig tro, uppkommen genom en tvefaldig förnimmelse af stridiga halfsanningar, hvilka behöfva försoning. Just

i denna sin egenskap af tro är det som tviflet eger förmåga att gifva eggelse och kraft till forskning. Försvinner tron alldeles, så upphör tviflet och otro inträder. Otro är trons motsats; derföre sänker den ock menniskan i liknöjdhet, beröfvar henne lusten att forska och begripa. Äfven den, som ej tror på något positift, måste åtminstone tro på *det* allmänna förnuftet — han måste på förhand tro, att han genom sin tankeverksamhet kommer till sanning eller att denna verksamhet är sanningens alstring; tror han ej en gång detta, så måste nödvändigt allt sökande af sanningen, all tankeverksamhet upphöra. Forskningens och vetandets möda kan ej hafva någonting lockande för den, som är utan a l l tro och följaktligen icke hoppas att vinna något med sin forskning. Ett tillstånd af absolut otro är visserligen, såsom fortfarande tillstånd, otänkbart hos menniskan; det vore i gräsligaste, mest omfattande mening en andelig död. Likväl torde under lifvets inre skiften en och annan hafva erfarit, hvilka band af förlamande vanmagt en relatift öfvervägande otro understundom lägger på den sökande och forskande anden. Hon försänker honom i en skendöd, hvarunder han känner sig ännu lefva, utan att vara mägtig af lifvets funktioner.

Men tron är ej blott vetandets lifsprincip; hon är ock den grund, i hvilken allena vetandet kan utvecklas och finna näring. Begripandet fortgår och fulländar sig såsom ett sanningens begripande endast i den mån sanningen, såsom ett lefvande, sig utvecklande, föremål för erfarenhet, tager den begripandes omedelbara tro i anspråk. I och med upphörandet af denna omedelbara beröring med sanningen är det lefvande sambandet mellan den sjelfbestående sanningen och det vetande subjektet afklippt, och detta sednare står der — utan sanning, eller närande sig af en död halfsanning. Det vetande, som under sistnämnde förhållande uppkommer, benämnes med rätta abstrakt (i detta ords sämsta bemärkelse), lösryckt från sanningen och blottadt på dess kraft. Det urartar småningom till sanningstomma hugskott. Vetande är det i alla fall endast i den mån det är förenadt med tro, vore det ock slutligen endast tro på det sanningstomma sjelfvet. Visserligen säger man

understundom, att man vet något som man icke tror; men hvar och en måste medgifva, att vetandet är derefter, ett blott mekaniskt fastsittande i nätet af vissa förståndsbegrepp, eller notiser. Vetandet är i sådant fall ej verkligt vetande; det är allenast ett sken deraf, utan begripande, eller verklig insigt i sanning, en skugga utan väsende.

Det är derföre en lika grundfalsk, som i sina följder olycksbringande åsigt, hvilken sjelf såsom en omedelbar tro och derföre genom sin egen form förnekande sitt innehåll, begynt i sednare tider göra sig gällande både inom det så kallade "sunda förnuftets" och det philosophiska vetandets gebit, att vetenskapens utveckling och fulländning står i ett motsatt förhållande till trons styrka och lif, en sats, som hos en del vetenskapens idkare föranledt ett fördomsfullt och ganska ovetenskapligt förakt för den omedelbara förnimmelsen, allt vetandes alstrande grund; ett förakt som slutligen måste leda derhän, att vetandet utblottas på objektiv sanning. Huru föga denna åsigt bekräftas af vetandets egen historia borde inses vid den ytligaste blick på denna. Ingen af dessa menskligbetens heroer, som begynt en ny utveckling inom vetenskapen eller genom lefvande skapelse utbildadt någon del af densamma, skall kunna eller vilja neka, att den grund ur hvilken denna skapelse framgått och ur hvilken den alltfort hemtat sin kraft till utbildning och bestånd, varit en omedelbar förnimmelse af sanning, en lifvande tro. För forntiden var detta väl bekant och den härledde allt sannt och högt vetande ytterst från gudomlig ingifvelse. En omedelbar totalförnimmelse af sanning är ock det egentliga företrädet hos hvad som vanligen benämnes geni. Det är en talent att fatta sanningen hel i omedelbar förnimmelse. Denna talent, detta "pund" är sanningens egen gåfva till dem, hvilka hon kallat till verkliga vishetssökare. Sanningen, den eviga, alltomfattande, i hvilken allt begripes, har med magt fattat dem och, innan de begripit henne, väckt dem till tro på sanning; det är genom hängifvenhet åt hennes ledning, genom omedelbar tro på henne, som de lärt att begripa henne. Ej blott de vetenskapers historia, hvilka företrädesvis benämnas positiva,

utan ock historien om vetandets vetande, philosophien, bevittnar, att vetenskapen ovilkorligen beror af denna tro, att vetenskapens sanning, dess fortskridande och utbildning stå i ett noggrannt förhållande till vissheten, klarheten och rikedomen af en fortgående omedelbar förnimmelse. Eller hvilka hafva klarare uttalat, rikare framlagt i vetandets form gudomlig sanning: Plato med sin lefvande tro på sanningen och verkligheten af ideens verld, Aristoteles med sin visshet, att den lefvande ideen genomgriper och beherrskar den sinliga verlden, Hegel med sin orubbliga tro, att det förnuftiga är verkligt, det verkliga förnuftigt — å ena sidan, och de af misstro till sanningens möjlighet eller otro på dess verklighet i apathi bortträuande Skeptikerna å den andra? — Hade ej hos de förra sanningen i deras vetande varit i sin begynnelse en af sanningens Ande hos dem verkad fördom, en omedelbar förnimmelse, en verklig "enthusiasm", så skulle aldrig hos dem hafva uppkommit det medelbara vetandets visshet. Ty, såsom redan blifvit erinradt, ingen förnuftig söker på allvar bekräfta och bevisa hvad han ej tror — just hvad han tror söker han bringa till klarhet för sin tanke — emedan blott detta för honom är sanning.

Uppfattningen af förhållandet mellan tro och veta i allmänhet, såsom en strid emellan båda, visar sig följaktligen såsom en falsk ock sakstridig föreställning, antingen man betraktar densamma från trons eller vetandets synpunkt. Men lika visst som dessa båda nödvändiga momenter i andens utveckling äro sinsemellan fullkomligt eniga, så länge vi betrakte dem i deras allmänhet, likavisst är, att när vi öfvergifva det allmännas gebit och öfvergå till betraktelsen af enskilda arter af tro och vetande, en strid mellan en viss tro, och ett visst vetande ofta möter oss. Undersöke vi detta förhållande uppmärksammare, så skall likväl visa sig, att den sats om trons och vetandets väsentliga och nödvändiga enhet, som blef resultatet när vi betraktade båda i deras allmänhet, icke heller på detta fält behöfver förlora något af sin fulla giltighet. Är det nemligen klart, till följe af hvad ofvanföre blifvit ådagalagdt, att vetande i allmänhet har sitt lif och sin näring en-

dast ur en omedelbar förnimmelse, så måste detsamma gälla äfven om hvarje särskild art af vetande. Det vetande, som ställer sig i motsats mot ett visst trosinnehåll, kan följaktligen vara verkligt vetande endast i kraft af en tro, som är dess lifsprincip och gifver åt detsamma dess egendomliga innehåll. Stridighetens grund ligger således här ingalunda deruti, att tro och vetande såsom sådana äro stridiga; ty äfven här visar sig enigheten mellan dem deruti, att det bestämda vetande, som är i strid med en viss tro, likväl är enigt med sin tro, med sin omedelbara förnimmelse af sanningen. Stridighetens grund ligger nödvändigt i en tillfällig beskaffenhet hos endera eller båda af motsatserna, hvarigenom endera eller båda ej motsvara sin egentliga bestämmelse. Denna tillfälliga brist kan hos tron bestå deruti, att i densamma icke den sjelfbestående sanningen blifvit med nog trohet uppfattad och afspeglad. Hos vetandet åter, kan den härröra antingen deraf, att den tro, hvarur det hemtar sin näring, är behäftad med nyssnämnda brist, eller ock derutaf, att den begripande tanken är för vanmägtig att fullt utreda och till begreppssammanhang inom sig bringa, samt i ord uttrycka det gifna trosinnehållet. Orsaken till striden är således ingalunda att söka i en nödvändig motsägelse mellan tro och vetande, utan i en tillfällig brist å någondera sidan eller å båda sidor.

Härutaf är klart, att sanning i vetande nödvändigt förutsätter såsom sitt vilkor sanning i tro; men att deremot sanning i tro är oberoende af sanning i vetande; eller att trons egen väsentliga sanning ej beror af den större eller mindre fullkomlighet hvarmed tanken förmått uppfatta eller begripa denna i tro omedelbart förnumna sanning. Tvertom kan bristen i det vetenskapliga uttrycket vara en följd af trosinnehållets oändliga rikedom och sanning, som till en viss grad kan sätta den delvis uppfattande, begripande tanken i förlägenhet och förvirring. Ju rikare sanningen meddelat sig i den omedelbara förnimmelsen, desto mödosammare blifver den begripande tankens arbete, desto svårlöstare dess uppgift, desto mindre lätt färdig kan han vara med vetenskapens fulländning Men denna fulländning, ehuru för den i tron väsentliga san-

ningen utan afgörande betydelse, är för menniskan såsom tänkande af ett absolut intresse och måste sålunda städse blifva ett mål för dess bemödanden. Det är en inre nödvändighet för medvetandet, att förvandla sin omedelbara förnimmelse af sanningen till medelbar, att uppfatta och uttrycka sin tro i begripande vetande. Endast i den mån detta sker, kan ock den enes tro theoretiskt öfva inflytande på en annans; ty tron, så länge hon ej blifvit fattad i begrepp och uttryckt i ord, är liksom i sig fördold, och kan theoretiskt hvarken anfallas eller anfalla. Men utvecklad till begripande medvetande kan hon utöfva detta inflytande på ett tvåfaldigt sätt: positift genom framläggande af sitt eget innehåll i fulländad harmoni; negatift genom uppvisande af motsägelse och disharmoni i ett stridigt trosinnehåll, så vida äfven detta uppenbarar sig och gör sig fattligt i vetande. På sådant sätt kan genom vetandet, såsom uttryck af den enes tro, en fullständigare, klarare, vissare förnimmelse af sanningens faktum åstadkommas hos en annan.

Vore alltså den "moderna vetenskapens" påstående om sig, att den i afseende på sitt väsentliga innehåll är oberoende och i nödvändig strid med tron eller den omedelbara förnimmelsen, grundadt, så skulle deraf ovilkorligen följa den slutsats, att denna vetenskap vore blottad på objektif sanning och blott rörde sig med innehållslösa begrepp. Men att den derföre äfven nödvändigt måste vara fri från obevisade förutsättningar, vore en förhastad slutsats. Ty ännu en möjlighet återstode, nemligen, att denna vetenskap utginge från förutsättningar, hvilka visserligen vore oberoende af sanningens omedelbara förnimmelse, men såsom förutsättningar likväl obevisade. De vore i sådant fall rent af godtyckliga förutsättningar, och egde, framför allt i vetenskapligt hänseende, alldeles ingen annan betydelse, än att bevisa den ovetenskapliga sjelfmotsägelsen i detta, "modern vetenskap" sig benämnande, försanthållande. Ofta synes oss detta sednare förhållande ega rum; och yrkanden, som bära spåren af en sådan godtycklighet, förtjena, då fråga är om bevisning, intet afseseende. Men i sin helhet hvilar dock denna vetenskap på ett

omedelbart medvetande, och utgår hufvudsakligen på att vetenskapligt uppfatta och uttrycka det. Det såkallade "tidsmedvetandet" erkännes såsom sanningens omedelbara uppenbarelse och åberopas städse såsom yttersta auktoritet, ofvanom eller utom hvilken ej en annan gifves. Hvarmed skulle då detta "tidsmedvetande" kunna positift bekräfta sin sanning, om ej genom utveckling af sitt eget innehåll? Men hvaraf skulle åter en sådan utveckling föranledas, om ej af en omedelbar förnimmelse af detta innehålls förmenta sanning? Tanken i sitt försök att vetenskapligt bekräfta "tidsmedvetandets" sanning förutsätter således denna sanning såsom omedelbart förnummen.

Häraf torde vara ögonskenligt, att den "moderna vetenskapen" ej kan utan att äfven förkasta sig sjelf, frånkänna vårt förfarande karakteren af vetenskaplighet derföre, att vi fritt bekänne oss söka, genom begripande, för tanken bekräfta och förklara just det, som vi tro vara gudomlig sanning. Ty motsatsen mellan den "moderna vetenskapen" och den Christliga Trosvetenskapen är alldeles icke sådan, att den förra är vetenskap utan tro, den sednare tro utan vetenskap.

Det är i grunden ett omedelbart medvetande, som å båda sidor gifver vetenskapen dess innehåll. Men dessa båda arter af omedelbart medvetande, nemligen det sig såkallande "tidsmedvetandet" och det "christligt religiösa medvetandet" äro väsentligen skiljaktiga, och derföre blifver ock resultaten af deras vetenskapliga utveckling väsentligen olika. Framtiden liksom nutiden ledes och beherrskas af Sanningens Ande. Detta är vår tro; och denna tro delas äfven af den moderna vetenskapen. Denne Ande skall ock redan i menskligheteus häfder fälla dom mellan parterna, och visa på hvilkendera sidan den eviga sanningen varit. Att vi äre öfvertygade om, att den ej ligger på "tidsmedvetandets", utan på det eviga, det christligt-religiösa medvetandets sida, hoppas vi redan vara klart af det sätt, hvarpå vi lyssnat till detta sednares utsagor. Att vi ock anse oss förpligtade, att, efter förmåga, begripande tillegna oss, uttala och göra gällande detta medvetande, torde af det förhållande, i hvilket vi ställt oss till vetenskapen,

kunna med tydlighet inses. Och vi hafva sökt att till den christliga trosvetenskap, som sålunda bör och måste finnas, lemna ett, fastän ringa, bidrag, då vi bemödat oss att ådagalägga, huru så väl den "christliga trons" som den "moderna vetenskapens" invändningar mot en så beskaffad vetenskap äro utan verklig betydelse.

Granskning af D:r Marheinekes "*Inledning till Föreläsningarne öfver Hegelska Philosophiens betydelse uti den christna theologien*" *).

(Bihang till föregående artikel.)

Det inre sammanhanget mellan vår föregående artikel och denna "Inledning" torde rättfärdiga det yttre sammanhang, hvari de här befinna sig.

I flera hänseenden eger mellan dem ej blott sammanhang, utan verklig öfverensstämmelse rum. Så finne vi (p. 52 af Inledningen) ett rättvist klander riktadt mot deras bedrifvande "hvilka för närvarande arbeta uppå att ånyo söndra Tron och Veta't, Religion(en) och Philosophien från hvarandra"; på flera ställen yrkas, att den sanning, som *i philosophien* antager "begreppets form", redan inom religionen finnes "under föreställningens" (se t. ex. p. 32. not.) emedan samma sanning "gripes i tron" och "begripes i vetandet." Vi-

*) Denna Inledning har framträdt i Svensk öfversättning, och utgör en del af innehållet i en nyligen utkommen bok, hvars fullständiga titel är: *Inledning till föreläsningarne öfver Hegelska philosophiens betydelse uti den christliga theologien. Jemte ett Separatvotum öfver B. Bauers kritik af den evangeliska Historien*, af D:r Ph. Marheineke, Öfver-Konsistorialråd, Professor i Theologien vid Universitetet i Berlin. Öfversättning med förord af Fredrik Georg Afzelius, Adjunkt i Philosophien vid Upsala Universitet. Stockholm, Tryckt hos L. J. Hjerta 1842. I afseende på Öfversättarens Förord åtnöje vi oss med en allvarlig protest mot så väl tonen, som sättet att behandla personer och saker. "*Das ist mein christlicher Protest, mein christlich Protestiren.*" Vi kunne ej för vår del inse med hvad rätt "Odium Theologicum" fördömes af den, som gifver så mycket rum åt "Odium Philosophicum." — Till D:r Marheinekes privatvotum torde en annan gång blifva tillfälle att återkomma.

dare anföres (p. 8) såsom en väsentlig förtjenst hos Hegelska philosophien, att den "står i en bevislig öfverenstämmelse med christendomen." En sträng förkastelsedom går (p. 21—41) öfver den "moderna vetenskapen." Den förklaras för "en söt och sjelfbehaglig egoism, en mer än Berkeley'sk Idealism och derjemte en högst populärt hållen subjectivism." Dess anhängare sägas, just emedan de "inrymt för mycket åt modet, hvilket till sin natur är någonting öfvergående", föra, hvad deras vetenskapliga ställning beträffar, ett ganska knapphändigt lif"; deras riktning angifves såsom "mindre bestämd genom begreppet, än genom viljan"; och om deras förmenta vetenskap säges, att "den innehåller icke några tankar, som kunna sägas vara nya eller svåra [?!], utan hvilka det tvertom är det lättaste i verlden att hysa och utgifva för sanningar, emedan de redan af naturen (ur hvars och ens kött och blod) sjelfmant uppkomma" (pp. 40, 41); den klandras ytterligare derföre, att den antager Guds "immanens (utan Transcendens)", att i densamma "utslaget öfverlåtes åt det Naturliga Förnuftet, icke åt Anden." Ändtligen angifves, såsom dess ursprungliga lögn, att den anser sanningens innehåll beroende af sanningens form och på grund häraf nekar identiteten mellan den Christna Religionens och Philosophiens sanning. "Det, som så länge den christna kyrkan varit i verlden och Tänka't rört sig på christendomens grund, af detta eftersträfvats såsom den högsta ära, nemligen att öfverensstämma med christendomen, har icke något behag för denna tänkart" o. s. v.

Alla de öfriga öfverensstämmelsepunkterna lemne vi nu å sido och fäste oss allenast vid det afgjorda principat, som genom det ofvansagda tillerkännes tron framför vetandet. Ty då religionen, förnämligast christendomen, hvarest sanningen uppfattas i tron och föreställningen, sättes såsom norm för philosophien, hvarest sanningen framträder i begreppets form, så är onekligen tron och föreställningen norm för begreppet, och begreppets sanning beror af sanningen i tron. Sanningen är öfverallt den ena, samma, eviga, till innehåll och form med sig identiska, full och verklig för menniskan äfven när den uppfattas i blott tro. Men för menniskan är det ett intresse ej blott att tro, utan ock att begripa sanningen.

Denna tankegång, enligt hvilken den gudomliga, den verkliga sanningen betraktas såsom städse med sig till innehåll och form fullkomligt identisk och sålunda evig, utgör den ena parallelen inom närvarande "Inledning." Men jemte denna framgår en annan, enligt hvilken medvetandet ej uppfattar sanningen såsom evig, så vidt det "griper i tron" utan allenast så vidt det "begriper i vetandet"; enligt hvilken sålunda sanningens valör, i och för menniskan, bestämmes af uppfattningsformens beskaffenhet. I denna tankegång upphöra tron och föreställningen att erkännas såsom mägtiga af verklig objektiv sanning, och fattas endast såsom subjektivitet, godtycklighet, tillfällighet, hvaremot vetandet innehåller det i och för sig sanna. "Sanningens betydelse, som utgör betydelsens sanning, är icke redan innehållen uti densamma såsom föreställning. Uti sina föreställningar kastar sig en hvar hit och dit, samt njuter uti godtycket sin frihet." "I och med begreppet har man fortgått utöfver den blott subjektiva föreställningen och dess godtycke och tillfällighet, och detta utgör vetenskapens rätt; man har kommit till sjelfva saken; . . . Begripa't är vetat om det i och för sig sanna, den konkreta tanken." Ur denna synpunkt upphäfves christendomens normerande rätt i afseende på philosophien, och den "logiska" nödvändigheten sättes såsom dess enda lag. Derigenom är den abstrakta och formella tanken återförvisad på sig sjelf i sin motsats mot det i tron gifna faktiska. Ur denna synpunkt förklaras philosophien för det "bästa och ädlaste" som ett folk har. Väl tillägges omedelbart: "Religionen är ännu ädlare och bättre" (än det ädlaste och bästa) "såvida alla samhällets medlemmar, äfven philosopherna, icke skola vara utan religion" [egentligen säger detta uttryck blott så mycket som: såvida n å g r a samhällets medlemmar, äfven philosopherna, skola hafva religion; meningen är dock utan tvifvel: såvida i n g a samhällets medlemmar skola v a r a u t a n d. v. s. a l l a skola hafva religion *)]. Men derigenom tillerkännes

---

*) Vi våge ej afgöra huruvida den inkorrekthet, som på flera ställen i denna öfversättning vidlåder uttrycket, bör tillskrifvas originalet eller ensamt öfversättningen. Visst är att en så bizarr mening som t. ex. denna: "De hedniska gudarne äro mägtiga af de mest olika menskliga föreställningar" — i stället för . . . . . kunna på de

rel. ett företräde, som den har gemensamt med de mest triviala saker t. ex. den lekamliga spisen "såvida som alla samhällets medlemmar icke" heller "skola vara utan" denna sednare. Men är väl rimligt att säga något vara bättre, än philosophien [som är det bästa] blott för denna större tillgänglighet eller kännbarare behöflighet. — Innehåller philosophien sanningen i dess fullkomlighet, och religionen sanningen i dess ofullkomlighet, så måste den första satsen stå fast, att "philosophien är det bästa och ädlaste", bättre och ädlare, än religionen, ehuru denna sednare genom sin ofullkomlighet bättre lämpar sig till "folkets" behof. Men detta strider snörrätt mot hvad som följde ur den förra parallela tankegången. Vi behöfve knappt tillägga, att det strider mot vår åsigt af sanningen, enligt hvilken hennes högsta form och högsta innehåll är kärlek, lika fattlig i tro och vetande, men omöjlig att begripa innan den blifvit trodd, och i rikare mått tillgänglig för tron, än för den begripande tanken.

Bedrage vi oss ej alltför mycket, så uppenbarar sig följaktligen här en eklektisk dogmatism, sammansatt af hufvudsakligen tvenne beståndsdelar: 1:o den Hegelska vetenskapsläran, uppfattad i dess allmänna momenter nästan såsom en tankens dogmatik, benämnd "Method" eller "Logisk nödvändighet." Grundåskådningen är här: den absoluta Anden varder absolut genom att medelst de ändliga andarne utveckla sig till absolut medvetande om sig, hvilket medvetande först i philosophien utlöper i verklig absoluthet, så att sanningen först i philosophien är absolut sanning. Konseqvent utvecklad måste denna leda till den "moderna vetenskapens" resultater. Men i denna samma philosophi ingår äfven ett korrigerande element, uttaladt i den satsen, att den absoluta anden redan i begynnelsen af sin timliga utveckling, och i evighet, är hvad han genom utvecklingen blifver. Denne absoluta ande är således, oberoende af utvecklingen, ej blott hos sig (an sich), utan i och för sig d. v. s. absolut sjelfmedvetande. Genom troget fasthållande äfven af denna sida i motsatsen är en för-

mångfaldigaste sätt föreställas — aldrig borde tolereras; originalets uttryck må vara hvilket som helst.

medling möjlig, ehuru, såsom oss synes, ännu icke verklig, mellan denna Hegelska verldsåsigt och den andra beståndsdelen af D:r Marheinekes totalmedvetande. Denna andra beståndsdel är 2:o Det christligt religiösa medvetandet, i hvilket Gud (den eviga, absoluta sanningen) uppfattas såsom i och för sig fulländadt, oändligt sjelfmedvetande och vilja, såsom lefvande personlighet, mägtig att i sin sanning uppenbara sig för den ändliga personligheten, och i anseende till sitt egentliga väsende och sin väsentliga form lika tillgänglig och fattlig för tron i religionen, som för den begripande tanken i vetenskapen, just emedan hans egentliga väsende och väsentliga form är kärlek.

Derigenom att principatet ömsevis tillerkännes än den ena, än den andra af dessa beståndsdelar förefaller oss utveecklingen i denna "Inledning" såsom ett haltande åt båda sidor. Men då vi ur så väl vetenskaplig som religiös synpunkt finna en dylik halfhet otillfredsställande, så må detta ej hindra oss att villigt erkänna det nit för både religion och vetenskap, som onekligen röjer sig i detta förmedlingsförsök.

A. F. Beckman.

Om undervisning i modersmålet.

Medan de talrika bearbetningar af Svenska Språkläran, hvilka i de sednare åren framträdt, vittna ej mindre om flere utmärkte lärares öfvertygelse om vigten af detta läroämne, än om deras aktningsvärda bemödanden att befrämja dess studium, är man likväl ännu hos oss långt ifrån att allmänt erkänna behofvet eller ens nyttan af någon särskild undervisning i modersmålet. ABC-boken och lifvet, samt på sin höjd den jemförelse, som hvar och en nog sjelfmant anställer vid studerandet af de fremmande språken, äro — så menar mången — tillräckliga lärомästare i modersmålet, och det är således både onödigt och onyttigt att indraga Svenska Grammatikan inom kretsen af skolans läroämnen, hvilka dessutom äro många nog ändå.

Då en närmare undersökning om vigten af de inkast, som från denna synpunkt pläga framställas emot modersmålets upptagande såsom ett särskildt undervisningsämne, skulle inleda oss i en större vidlyftighet, än detta ställe medgifver, så måste vi här undandraga oss deras besvarande. Om dessutom vår öfvertygelse om behofvet och nyttan af en särskild undervisning i modersmålet icke skulle för läsaren bevisa sig såsom tillräckligt grundad genom sjelfva den synpunkt, ur hvilken vi betrakta denna undervisning, och hvilken vi i det följande skola bemöda oss att närmare antyda, så lärer hela vår framställning blifva förfelad, och vi skulle förgäfves hafva bemödat oss att genom andra skäl eller bevis rubba läsaren ur sin förut fattade motsatta åsigt.

En anmärkning må likväl i förväg tillåtas oss. Om de frukter, som man med skäl fordrar af undervisningen i något visst läroämne, tyckas uteblifva, och dess påräknade s. k. nyt-

ta således icke i verkligheten bevisar sig, så är det derföre icke ännu afgjordt, att sjelfva läroämnet såsom sådant bör förklaras i sig sjelf onyttigt. Utan att här upptaga den omtvistade frågan om skilnaden mellan formella och materiella bildningsmedel i allmänhet, eller särskildt mellan den formella och den materiella nyttan af språkstudier isynnerhet, fordra vi på förhand erkännande af den sanningen, att felet möjligtvis lika väl skulle kunna ligga i sättet, huru undervisningen behandlas, som i sjelfva saken eller ämnets natur. Eller om till och med på den åker, der den klassiska bildningens guldkorn företrädesvis utsås, de gyllene axen, som man gerna lofvar sig att här få uppskära, så sällan mogna, oftast icke en gång spricka ut, är väl detta att anse såsom Latinets eller den klassiska Litteraturens fel? Eller är det månne alltid jordmånens? Skulle det icke möjligtvis ofta kunna vara sjelfva plöjningens, odlingssättets?

Låtom oss höra huru en af de klassiska studiernas varmaste försvarare beskrifver den frukt, som ej så alldeles sällan lärer upphemtas på detta fält. "För dem, som blifvit sålunda (d. ä. på det "alltför vanliga" sättet) underbyggda i de gamla språken, är frukten af en mångårig daglig läsning vanligen den, att icke kunna med logisk hållning och ledgång utreda och öfversätta en måttligt lång period, ej en gång hos de författare, som höra till deras examenspensum, och dem de angifva sig och tilltro sig att kunna. Lika litet mäkta de åstadkomma en grammatikaliskt felfri och drägligt sammanhängande latinsk uppsats, vare sig i öfversättning eller original. Och grammatikens byggnad, fordom inarbetad i hufvudet med så mycken tidspillan, är antingen så helt och hållet inramlad, som hade den aldrig funnits, eller om den finnes i behåll, står den der såsom en oinredd, af ingen tanke bebodd, ruin. Detta kallas dock att ha läst Latin och Grekiska, att ha studerat Humaniora, att vara klassiskt bildad! — sannerligen, en ohjelplig missbildning, med den själsförslöande och brutaliserande påföljd, att den hos mången lemnar efter sig en intellektuell oförmåga för lifstiden, en slagfluss i begreppet, som sätter det ur stånd, oaktadt den trägnaste läsning, att fatta och digerera någon ting alls med besked."

Vi skulle icke hafva tillåtit oss att på egen hand upprulla en så mörk tafla af de insigter, som någon gång lära blifva de klassiska studiernas slutliga resultat. Men då en af dessa studiers varmaste sakförare i vårt land, sjelf en af den klassiska bildningens ädlaste representanter, en man, lika utmärkt genom sin sanna humanitet, som genom sin skärpa i omdömet, och dertill ställd på den plats i samhället, der han mer än någon annan varit i tillfälle att i denna punkt röna erfarenhetens bittra verklighet, då en man m. e. o. sådan som framl. Professor Törneros gifvit detta intyg, så våga vi icke betvifla vitsordets tillförlitlighet. (Se Svenska Litt. Fören. Tidn. Årg. 1838. N:o 32).

Men om nu detta kan ske på det färska trädet, hvad skall man då vänta på det torra!

Lika litet som det rimligtvis kan falla någon in, att vilja tillskrifva sjelfva Latinet eller Grekiskan denna "ohjelpliga missbildning", med dess "själsförslöande och brutaliserande påföljd", öfver hvilken Törneros så bittert klagade, och som han sjelf endast tillskref det förvända, men dock "alltför vanliga förfaringssättet" vid undervisningen, hvilket han angaf såsom "den blinda mekanikens": lika så litet kunna vi medgifva giltigheten af den slutkonst, som, derföre att de frukter, man väntat sig af undervisningen i modersmålet, möjligtvis uteblifvit, förklarar sjelfva läroämnet såsom sådant för olämpligt, onödigt och onyttigt; — så framt man då ej tillika ådagalägger, att det sätt, på hvilket undervisningen drifvits, verkligen varit det sannskyldigt rätta.

Innan vi nu försöka att antyda det sätt att undervisa i modersmålet, som vi anse för det på en gång natur- och förnuftsenligaste och derföre riktigaste, är det nödigt att förut säga några ord om ändamålet med denna undervisning.

Språkläran är, säger man, läran att rätt förstå och bruka ett språk. Ändamålet med undervisning i modersmålet måste således vara, att lärjungen måtte lära att rätt förstå och bruka sitt modersmål. Men detta kan han redan förut till en viss grad. Han förstår och talar det redan före all undervis-

ning; och sjelfva undervisningen vore ju snart sagdt omöjlig, om ej så vore. (Att vi här ej tala om undantag, såsom t. ex. de döfstumma, säger sig sjelf.) Hänvisar icke detta naturens skenbara hysteron proteron redan från början på en uppenbar och väsendtlig skiljaktighet emellan lärjungens behof vid undervisningen i modersmålet och det i de fremmande, vare sig döda eller lefvande, språken? — Men ehuru lärjungen redan förut till en viss grad förstår och brukar sitt modersmål, så förstår och brukar han det dock icke ännu rätt; och det är just detta han skall lära genom undervisning i språkläran. Hvad menas här med "rätt"? Förstår han språket rätt, derföre att han instinktmessigt uppfattar meningen af hvad han på detsamma hör eller läser, naturligtvis förutsatt att ämnet icke obilligt öfverstiger hans ålders fattningsförmåga? Eller brukar han sitt modersmål rätt, om han blott lärt sig att, när så fordras, undvika de felaktigheter eller friheter, hvilka han medfört ifrån barnkammaren eller landsorten, och hvilka man äfven eljest stundom i hvardagslag, vare sig medvetet eller af okunnighet, tillåter sig? Eller med andra ord: är det nog att kunna deklinera och konjugera samt i tal och skrift undvika de egentliga syntaktiska och orthografiska bockarne? — Ehuru vanligt det än är att inskränka fordringarne till detta mått, så tro vi detta likväl vara alltför lågt ställdt.

Språket är icke en konstfärdighet, för hvars utöfning det är nog att iakttaga vissa utifrån inlärda reglor eller handgrepp. Det är fastmera sjelfva den sinliga och naturliga yttringen af andens lif och verksamhet uti menniskan; och endast i den mån, som språket fattas efter detta sitt väsende, förstås och brukas det rätt. Deraf att man nu kan, i detta ords vanliga mening, sitt modersmål, följer ingalunda, att man fattat det så. — När i de första lefnadsåren, under det sinnena mer och mer öppna sig för den yttre varseblifningen, äfven anden småningom uppvaknar ur sin hemlighetsfulla slummer, då drifver det medfödda behofvet att i ord uttrycka sina föreställningar redan det späda barnet att härma de ljud, som det af modrens mun förnimmer, och språket uppstår hos detsamma småningom såsom en omedveten naturprodukt. Det hör ej hit att utransaka hemligheten af det andelif, som uti bar-

nets lallande uppenbarar sin första morgongryning. Och hvem utransakar väl denna hemlighet? Ingen minnes detta själens första uppdykande hos sig sjelf; ingen har en föreställning om detta det outvecklade medvetandets dunkla tillstånd, hvarunder menniskan icke en gång ännu bestämdt åtskiljer sig sjelf från de omgifvande tingen. Men om barnet i förstone lärer sig att bruka tungan för att uttrycka sina föreställningar, ungefär på samma sätt som sina armar och ben för de rent sinliga behofven, omedvetet; skall språket äfven för den utvecklade menniskan endast utgöra ett redskap, som lika medvetslöst begagnas? Träder det väl på detta sätt fullt, som sig bör, uti andens tjenst? Eller fordrar icke menniskans värdighet såsom andeligt och tänkande väsende, att det omedvetna i detta fall skall blifva medvetet? Vi skulle tro så. Språket måste af medvetandet uppfattas såsom menniskans medel att uttrycka sina tankar i ord, och detta kan ej ske med mindre hela förfarandet dervid, d. v. s. hela processen af tankens uttryck genom orden, bringas till möjligaste klarhet för medvetandet. På detta mål måste derföre undervisningen i modersmålet hufvudsakligen och omedelbart riktas, om eljest det med språkläran uppgifna ändamålet skall vinnas. — (Huruvida samma mål kan och bör vid undervisning i de fremmande språken lika omedelbart afses, är en fråga, som ej egentligen hör till vårt ämne, och som vi derföre här tills vidare lemna derhän).

Erkännes nu detta för att vara undervisningens mål, så kan endast det s ä t t att undervisa i modersmålet vara rätt, som med säkerhet leder till detta mål. Vi antaga här den häfdvunna regeln, att man i denna, så väl som uti all elementarundervisning, bör så vidt möjligt utgå från åskådningen. Nu är väl språket, såsom tankens sinliga uttrycksmedel, på visst sätt ett föremål för den sinliga åskådningen. Men det är egentligen blott ljudet och bokstafven, tankens yttre tecken, som kan sinligt åskådas. Sjelfva tanken, som uttryckes genom ljuden eller deras tecken bokstäfverna, och som egentligen först ger åt dessa någon betydelse, kan icke blifva föremål för s i n l i g åskådning. Likväl, om det nyss antydda ändamålet skall vinnas, så är det just ifrån t a n k e n s åskådning

man måste söka att utgå. Men denna åskådning, som icke kan vara en yttre och sinlig, måste vara en inre. För att i korthet antyda, huru denna inre åskådning här kan vara att förstå, tillåta vi oss att anföra en namnkunnig Tysk språkforskares ord.

"Barnet" — säger Becker — "tänker och talar först, utan att ännu skilja emellan tänka och tala, och utan att vid talandet också vara medvetande af tänkandet: det vet blott af det ord, som det sjelf talar, emedan det blott af ordet har genom hörseln en sinlig åskådning. Först sednare blir barnet varse, att vid talandet något föregår i dess inre, som väl alltid är förbundet med talandet, men dock är något annat och äfven kan ega rum och verkligen eger rum utom talandet. Det blir varse, att med dess tal, som det hör, uti dess inre en tanke — ett omdöme — och med ordet en föreställning — ett begrepp — är förenadt; och åtskiljer tanken och begreppet, som det uppfattar uti sitt inre, från talet och ordet, som det uppfattar med hörsinnet. Det har nu en inre åskådning af sina tankar och föreställningar, och är nu i stånd att göra sina egna tankar och föreställningar till föremål för sin betraktelse, på samma sätt som de ting, som erbjuda sig för dess yttre sinnen."

"Denna inre åskådning af sina egna tankar och begrepp samt betraktelsen af deras förhållanden är det nu, hvartill lärjungen först skall ledas, och förmedelst hvilken han skall bringas att fullkomligt förstå sitt modersmål. Den grundsats uti methodiken, att man måste låta lärjungen sjelf finna det, som han skall lära sig, kan vid språkundervisningen endast då bringas i användning, när man leder lärjungen att åskåda sina egna tankar och att jemföra det sinligt åskådade talet med den i det inre åskådade tanken. All språkforskning låter slutligen föra sig tillbaka till jemförelsen af de åskådade begreppen och tankarna med språkets ord och talformer. Har lärjungen en gång lärt sig att åskåda sina tankar och begrepp och att jemföra deras mångfaldiga förhållanden med talets och ordens dem motsvarande former; så skall han med lust fullfölja dessa jemförelser, han skall på egen hand gå ut på upptäckter och sjelf blifva språkforskare, och läraren har egentligen icke myc-

ket mera att göra, än att behörigen leda den en gång väckta driften till sjelfforskning."

Så långt Becker. Då vi med denne utmärkte forskare fordra, att undervisningen skall ifrån första begynnelsen riktas derhän, att tanken, eller det som vid talandet föregår uti lärjungens själ, genom den inre åskådningen bringas till medvetande för honom sjelf, så menas här icke något konstmessigt tänkande efter den formella logikens tumstock, hvartill lärjungen då först af läraren skulle exerceras, utan det konstlösa, naturliga tänkandet, sådant det redan föregår uti den åt sig sjelf öfverlemnade lärjungens hufvud. Detta naturliga tänkande sker nu alltid under formen af omdömen (t. ex. solen skiner, snön är hvit o. s. v.), och begreppen (t. ex. sol, skina, snö, hvit m. m.) tänkas aldrig på denna ståndpunkt för sig allena och afsöndrade. Menniskan talar också derföre, när hon blott följer naturen, icke i enstaka ord, utan i hela satser. Att en hel tanke (ett omdöme) någon gång, såsom isynnerhet i de gamla språken och uti barnens tal, kan vara uttryckt genom ett enda ord, som då ensamt utgör en sats, vederlägger ej detta påstående, utan bekräftar detsamma tvärtom, emedan det ännu bestämdare hänvisar på detta omdömets första framträdande såsom osöndrad enhet. Visserligen kan man äfven föreställa sig begreppet ensamt och uttala ordet, såsom begreppets uttryck, allena för sig. Man utbryter då likasom begreppet (t. ex. sol, hvit o. s. v.) utur tankens lefvande och ursprungliga enhet och gör detta till ett afsöndradt föremål för betraktelsen. Men detta betraktelsesätt är för menniskan i allmänhet icke ursprungligt, och derföre för lärjungen isynnerhet icke naturligt, utan något hvartill han först måste öfvas och ledas. Om man derföre vill vid undervisningen följa den väg, som naturen sjelf anvisar, så måste man utgå, icke ifrån åskådningen af det enstaka ordet, som är begreppets uttryck, utan ifrån åskådningen af satsen, såsom uttrycket af tanken i sin enhet.

Detta kan nu ske på flera sätt. Ett sätt att fatta tanken i dess enhet och sålunda bringa honom för lärjungens inre åskådning, vore t. ex. att låta lärjungen till en början vid hvarje sats, som under läsningen förekommer eller som lära-

ren sjelf exempelvis bildar, åtskilja, huruvida den uttrycker ett påstående (egentligt omdöme) eller en fråga, eller en önskan, eller en befallning, eller ett utrop. Det är de olika hufvudformerna af tankens grammatiska uttryck, som på detta sätt genom den inre åskådningen småningom skulle bringas för medvetandet. Att de exempel, som för detta ändamål göras till föremål för lärjungens åskådning, alltigenom måste vara hela satser, säger sig sjelf. En sådan öfning, ehuru simpel den må synas, bör ej kunna förfela den verkan, att lärjungen genast från början vänjer sig att mera fästa sig vid tanken, som genom orden uttryckes, än vid bokstäfverna och ordformerna, vid hvilka man eljest ej sällan låter honom fastläsas så, att sjelfva tanken alldeles undanskymmes.

För att vidare bringa tankens innehåll till en säkrare uppfattning af den inre åskådningen, måste man framför allt tidigt upplösa satsen i sina grundbegrepp. Men denna upplösning, eller den s. k. grammatikaliska analysen, kan ske på tvenne väsendtligen olika sätt. Det ena och vanligaste är, att man vid hvarje ord, som förekommer uti satsen, fäster sig hufvudsakligen vid ordslaget (om det är nomen, pronomen eller verbum m. m.) och böjningsformen (kasus, numerus och genus — samt person, numerus, tempus, modus m. m.). Efter det andra sättet upplöser man satsen i sina grundförhållanden och åtskiljer begreppen efter deras grammatiska betydelse inom satsen (såsom subjekt, predikat, objekt o. s. v.). Det förra sättet inöfvar lärjungen i färdigheten att igenkänna ordslagen och ordformerna, men leder honom icke till någon redigare uppfattning af den tanke, som satsen uttrycker, emedan det tager hvarje ord enstaka, såsom ett ting för sig, eller på sin höjd blott i dess sammanhang med ett annat ord, utan afseende på deras förhållande till det hela, och förstör sålunda den lefvande enheten, som uti ordens förbindelse till en sats just utgör det väsendtliga. Det sednare sättet deremot fattar begreppen, som genom orden uttryckas, såsom hvarandra ömsesidigt bestämmande tankeelementer, och upplösningen eger blott rum för att åter bringa enheten till en så mycket klarare uppfattning af medvetandet. Båda sätten kunna visserligen förenas, och vi tro att detta just är det rätta, likväl först

på en något högre ståndpunkt än den första nybegynnarens. Med ettdera måste man börja.

Det vanliga är nu att begynna — kanske äfven att stanna — med det förra slaget af analys. Att denna väg icke kan vara den rätta, om eljest den andra vägen är möjlig, torde medgifvas, så framt man nu i allmänhet erkänner giltigheten af den synpunkt af undervisningen i modersmålet, som vi här sökt göra gällande. Den kan icke vara den rätta, emedan den i stället för att leda till målet, som är tankens uppfattning, fastmera, åtminstone i sin alltför vanliga öfverdrift, motverkar detsamma. Ty lärjungen fastkedjas på detta sätt så länge vid ordformerna, att det slutligen i afseende på tanken ej sällan går med honom, såsom med den der, som icke kunde se skogen för idel trän. Det ligger dessutom i sakens natur, att detta slag af analys icke kan inträda förr, än sedan formläran redan är inhemtad. Deremot leder den andra vägen rakt till målet och borde derföre, efter vår öfvertygelse, erhålla prioritet, äfven till tiden.

Men, skall man säga, huru är det möjligt att för nybegynnaren börja med förklaringen af subjekt och predikat m. m.? Detta hör ju till syntaxen? Och formläran (etymologien) måste väl gå förut, såsom den ock gör i alla våra grammatikor?

Vi svara, att det icke allenast är möjligt att begynna med läran om satsen, utan att en verkligen genetisk och progressiv språkundervisning, som utgår ifrån det bekanta och derifrån leder sig till det obekanta, som icke bygger sin grund på blotta minneslexor, utan på en ständig uppfattning af det lärda medvetandet genom den inre åskådningen, och det inom undervisningens alla stadier, endast och allenast på denna väg är tänkbar. Eller är väl den lärjunge, som endast läst sina deklinationer och konjugationer, han må nu kunna dem aldrig så väl, både fram- och baklänges och kors och tvärs, m. e. o. "som ett vatten", är väl h a n medvetande af hvad han gör, då han t. ex. deklinerar? Han uppräknar kasus. Ja väl, men hvad förstår han med kasus? Är det väl möjligt, att han ännu kan hafva något begrepp om hvad kasus egentligen vill säga, då undervisningen icke sträckt sig utom form-

läran? Eller, om man endast fäster sig vid den yttre formen och förklarar kasus såsom helt enkelt olika ändelser, skall man då t. ex. för vårt språk inrätta somliga deklinationer med blott två kasus såsom för substantiverna (t. ex. blomma, blommas) och andra med tre kasus, såsom för vissa pronomina (t. ex. han, hans, honom)? Och hvad är egentligen med ett sådant deklinerande vunnet? — Men, säger man, läraren kan anticipera, och genom exempel af satser, hvilka egentligen först skulle förekomma i syntaxen, redan vid läsningen af formläran upplysa lärjungen om skilnaden mellan kasus m. m. Men om en sådan anticipation verkeligen behöfves, bevisar icke just detta, att man i sjelfva läroboken begått ett hysteron proteron? — Att deremot framställningen och uppfattningen för åskådningen af satsens grundförhållanden skulle nödvändigt förutsätta kännedomen af ordslagen och ordformerna, är, åtminstone då fråga är om modersmålet, endast en fördom, hvarom hvar och en, som dertill eger vilja och förmåga, kan öfvertyga sig, om han blott anställer försök med en nybegynnare af vanligt förstånd.

Ehuru många utmärkta och om vårt skolväsende högt förtjente män, särdeles i de sednare åren, bearbetat Svenska språkläran, så torde dock i allmänhet emot dessa bearbetningar kunna anmärkas, att de behandla modersmålet på samma sätt som ett fremmande språk, och att de sålunda mindre afse att bringa det redan förutsatta bruket af språket till medvetande, än fastmer att grundlägga och förbereda den efterföljande undervisningen i de fremmande språken, särdeles Latinet. En följd deraf är, att man, efter mönstret af den Latinska grammatikan, sådan den sedan århundraden behandlats, börjat med orden och formläran, med hvars flitiga inöfning man i synnerhet åsyftat att bibringa lärjungen den grammatikaliska terminologien, hvartill åskådningen af modersmålet i alla fall icke kunnat undvaras, samt att man först sedermera öfvergått till läran om satsen, så vidt eljest någon sådan blifvit inbegripen under den gamla s. k. syntaxen.

Ty det är klart, att med en lära om satsen, sådan den här yrkas såsom grundläggning för språkundervisningen, måste förstås något helt annat, än den vanliga syntaxen. Denna

sednare är till sin natur, såsom äfven sjelfva namnet antyder, *synthetisk*, d. ä. den utgår ifrån betraktelsen af orden såsom språkets elementer, fattar dessa såsom hvar för sig sjelfständiga enheter, och visar huru de, för att sammanfogas, skola dels öfverensstämma, dels såsom det heter regera hvarandra. Satsen uppstår sålunda såsom det slutliga resultatet af en sammanfogning, hvilken lärjungen först skall lära sig att efter vissa inlärda reglor konstmessigt verkställa. En satslära åter, sådan den här yrkas, måste vara *analytisk*, d. ä. den måste utgå ifrån åskådningen af satsen, såsom tankens uttryck i ord, således taga satsen såsom den gifna enheten, och först genom åskådningen af dess genom sjelfva tankens natur gifna grundförhållanden leda sig till betraktelsen af orden och deras former. Satsen fattas då icke såsom något som först genom konst skall åstadkommas, utan såsom en lefvande, för att så säga, andens naturprodukt, hvilken oupphörligt, visserligen i mångfaldigt efter sjelfva tankarne skiftande former, genereras, men inom hvilken dock vissa ständigt återkommande grundförhållanden låta åtskilja sig för medvetandet, och hvilken lärjungen sjelf redan, ehuru omedvetet, eger i sin magt och i sjelfva verket dagligen och stundeligen producerar.

Med dessa ord — det synthetiska och det analytiska förfarandet — hafva vi betecknat grundskilnaden emellan det vanliga sättet att behandla språkläran och det sätt, som vi anse vara för undervisningen i modersmålet att föredraga.

Men om ändamålet med det analytiska förfarandet, som är tankens bringande till medvetande, skall vinnas, så är framför allt nödigt att icke på en gång söka bringa den mångfald af förhållanden, som uti den mera invecklade satsbyggnadens tankeföljd framträder, för lärjungens inre åskådning. Hans förstånd skulle derigenom blott förvirras, i stället för att redas. Man måste begynna med den enkla satsens grundförhållanden och först ifrån dem leda sig till de underordnade bestämningarne, alltid så, att dessa fattas i deras förhållande till de förra och till det hela; derifrån småningom öfvergå till den sammansatta satsen och dess olika slag, framför allt framhålla skilnaden emellan hufvudsats och bisats, äfvensom de särskilda arterna af bisatser m. m., hvarefter slutligen också den me-

ra invecklade perioden kan göras till föremål för betraktelsen och äfven af nybegynnaren fattas. Om man t. ex. begynner med urskiljandet af subjekt och predikat, såsom satsens egentliga grundförhållanden, så bör man till en början icke framhålla dessa såsom nödvändigt uttryckta genom enstaka ord, utan fastmera såsom ej sällan utgörande hela grupper af ord eller ordförbindelser, på det sätt, att man tager subjektet *tillsammans* med sina bestämningar såsom utgörande den ena hufvuddelen i satsen, och predikatet tillsammans med alla sina bestämningar såsom utgörande den andra. Man upplöser sålunda satsen först likasom uti tvenne hufvudsferer, subjektets sfer och predikatets sfer; och först sedan lärjungen vunnit färdighet uti deras åtskiljande, börjar man att skilja det egentliga subjektet från dess bestämningar (det attributiva adjektivet m. m.) samt det egentliga predikatet från dess särskilda bestämningar (objektet och de adverbiala bestämningarne till tid, rum, sätt m. m.)

Vid hela detta förfarande må man icke utgå från några definitioner. Strängt taget är väl definitionen, begreppsbestämningen, det egentligen ledande och afgörande. Men det är en himmelsvid skilnad, om man ställer densamma abstrakt, theoretisk och för nybegynnaren obegriplig i spetsen och *låter* exemplen följa efter, eller om läraren i förstone blott begagnar den såsom en hemlig och osynlig ledtråd, för att under den praktiska behandlingen af de likartade fall, som föras för lärjungens inre åskådning, först väcka hans känsla eller likasom instinkt för definitionen, till dess begreppet slutligen utvecklas till klart medvetande. Sedan den åsyftade föreställningen genom fenomenernas åskådning blifvit hos lärjungen framkallad och för honom klar såsom en till sin verklighet för medvetandet särskild, bör denne likväl få ett namn (en term) för sin föreställning. Om också denna icke ännu skulle vara utbildad till ett fullkomligt tydligt begrepp, så bevaras dock föreställningens enhet och särskildhet för medvetandet lättare genom benämningen. Den förut mellan åskådningarne sväfvande och likasom fluktuerande föreställningen blir genom termen fixerad, och både läraren och lärjungen hafva derige-

nom lättare att ömsesidigt göra sig af hvarandra förstådda *). "Såsom Gud förde alla djur fram för den första menniskan, på det han skulle gifva hvarje af dem ett namn; så skall läraren — säger Becker — föra fram för lärjungen den inre verlden af hans eget föreställande och tänkande samt leda honom att åtskilja de mångfaldiga förloppen af föreställandet och tänkandet, hvilka han blifver varse, och att åt hvarje af dem, när han klart och bestämdt har uppfattat dem, gifva ett namn, hvarigenom han sedermera må åtskilja hvarje särskildhet från den andra." De förutskickade definitionerna deremot grumla åskådningens lefvande klarhet, förvirra lärjungen och förvandla andens fria spel till ett mödosamt arbete.

Då ändamålet med denna korta uppsats icke kunnat vara att uppställa någon egentlig methodik, än mindre någon fullständig grammatikalisk lärobyggnad, utan blott att i möjligaste korthet antyda och försvara en synpunkt af språkundervisningen, hvilken för dem, som tagit kännedom af Pedagogikens framsteg under de sednare åren, väl ej kan vara helt och hållet ny, men dock hos oss icke ännu synes hafva tillvunnit sig något sådant erkännande, hvaraf någon inflytelse på den allmänna praktiken försports, så kunna vi här icke vidare ingå uti utförandets detaljer. Endast ett par allmänna anmärkningar må vi ytterligare tillåta oss.

*) Man hör ej sällan klagas öfver mängden af termer, vanligen af fremmande ursprung, stundom alldeles nyskapade, som förekomma i grammatikorna. Det är ett sällsamt slag af ömhet om lärjungarnes minne, som häruti uppenbarar sig, då man eljest tilltror detta minne (och det med rätta) att kunna behålla fremmande glosor till hundrade och tusendetal. Eller tror man, att termen, såsom konstuttryck, mera besvärar gossens minne än andra fremmande ord? Detta vore endast fallet, om läraren icke läte termen framstå utur praktiken och oupphörligen förenas med denna. Men när han, som sig bör, så förfar, så blir termen en tillfredsställelse för lärjungens eget behof, och långt ifrån att besvära hans minne, är den honom tvärtom en lättnad och såsom sådan välkommen. Nämnda klagan vittnar då endast om en fördom så grof att den blott kan förklaras genom okunnighet. — Vore det också icke eljest märkvärdigt om det skulle vara språkläraren förbjudet, hvad som dock alla dagar tillåtes religionsläraren, filosofen och framför allt naturforskaren? Eller skall språket få gifva namn för alla ting i himmelen och på jorden, blott icke för sig sjelf?

Deraf att man läte betraktelsen af satsens grundförhållanden föregå formläran, följer ej, att denna skulle lemnas å sido eller ens behandlas med mindre noggrannhet, än hitintills skett. Formläran skulle tvärtom sjelf vinna derpå, att något sednare inträda i undervisningen, i det hvad som nu endast med möda och vedervilja innötes såsom en minneslexa, på den analytiska vägen genast skulle uppfattas af medvetandet och sålunda vida säkrare, men tillika lättare och på mycket kortare tid, läras. Och redan denna vinst borde väl ej vara så alldeles att försmå. Men deklinationer och konjugationer m. m. skulle på detta sätt icke egentligen läsas utantill, för att blott uppfattas af minnet; utan lärjungens egen uppmärksamhet och eftertanka skulle öfvas att uti bestämda serier angifva ordformerna, hvilka han redan förut genom bruket känner och af hvilket bruk han äfven redan förut genom satsläran blifvit medvetande.

Detta allt — skall man kanske säga — kan väl låta höra sig i theorien, men i praktiken duger det icke och låter icke ens utföra sig. Ty vid den ålder, då språkundervisningen måste börja, har menniskan icke ännu den förmåga af abstraktion, som fordras för att åskåda sin egen tanke, *allraminst* då fråga är om modersmålet, för hvars betraktande det till och med fordras en ännu högre grad af abstraktionsförmåga, än för ett fremmande språks betraktande. Hela förfarandet är således för abstrakt, o. s. v.

Men det är icke den ifrån åskådningen af satsen såsom tankens uttryck utgående analytiska språkläran, som är abstrakt, utan fastmera drabbar denna anmärkning just den synthetiska. Ty för den inre åskådningen är tanken såsom enhet just det omedelbara (konkreta), då deremot det genom ordet, från hvilket det synthetiska förfarandet utgår, uttryckta begreppet endast kan fattas medelbart, såsom något utur tankens lefvande enhet lösryckt och ifrån sin naturliga förbindelse afsöndradt (abstrakt). Att det nämligen icke är tanken in abstracto, utan alltid den i ett konkret fall såsom sats, d. ä. medelst sitt gifna subjekt och sitt gifna predikat och sina bestämningar till tid, rum, sätt, orsak m. m. (allt efter satsens mer eller mindre fullständiga utbildning) fixerade tan-

ken, som skall genom åskådning och jemförelse göras till föremål för lärjungens betraktelse, detta är väl redan af det föregående klart. Det rent abstrakta förfarandet åter, som börjar med definitionen och på denna väg under det allmänna subsumerar det enskilda, hafva vi för den analytiska språkläran äfvenledes redan i det föregående förkastat. Likväl är det just denna väg, som den synthetiska grammatikan vanligtvis följer. Det är således denna, som är abstrakt, och det till och med på ett dubbelt sätt, nemligen så väl i afseende på dess utgångspunkt, som i afseende på sjelfva methoden eller det vanliga förfaringssättet. — Den analytiska språkläran går visserligen äfven från det allmänna till det särskilda, men i en annan mening och på åskådningens väg, samt med ständig hänsyn dertill, att det särskilda, som från denna synpunkt är ordet och dess former, alltid af medvetandet uppfattas uti dess förhållande till det allmänna, som här är satsen.

Då likväl det begränsade utrymmet icke här medgifver ett utförligare besvarande af detta och andra inkast, hvilka sjelfmant lära erbjuda sig hos hvarje läsare, för hvilken den ofvan antydda synpunkten ännu är ny och främmande, så måste vi slutligen här åtnöja oss att emot dem åberopa erfarenhetens vittnesbörd. De utmärktaste Pedagoger bland det folk, af hvilket vi på detta fält hafva mest att lära, såsom en Diesterweg, Herling, Hoffmeister, Wurst, Mager m. fl. äro redan i hufvudsaken ense — några skiljaktigheter uti utförandet vederlägga ej detta påstående — om den grundåsigt, af hvars första fullständiga och följdrika uttalande äran egentligen tillhör K. F. Becker, densamme af hvilken vi uti det föregående såsom en auktoritet åberopat några yttranden, en språkforskare, som kanske af alla nu lefvande har inlagt de största förtjenster om Pedagogiken just genom den nya väg han banat för språkundervisningen i allmänhet och för den uti modersmålet i synnerhet, och af hvilken äfven vi bekänna, att vi uti dessa ämnen lärt mera än af någon annan. — I Preussen, Tyskland, Österrike och Schweitz undervisas redan modersmålet i en stor mängd skolor efter denna åsigt och med en framgång, som vinner allt flere af det gamlas ihärdiga an-

hängare på den förras sida. Om det slutligen tillåtes författaren till dessa rader att i bredd med sådana auktoriteter åberopa sin egen lilla erfarenhet, så har äfven han uti en inskränktare krets gjort ett försök att vid undervisningen i vårt modersmål genomföra den här antydda grundsatsen, och han har deraf blifvit för sin del öfvertygad om den fullkomliga grundlösheten af de invändningar, som han emot sjelfva grundsatsens tillämplighet funnit framställda. Att utförandet har sina stora svårigheter, vill han ej neka. För mången torde dessa till och med förefalla afskräckande; helst det gamla alltid har den dubbla fördelen, att vara på en gång det mest bepröfvade och det minst besvärliga. Men många finnas ock, som icke sky mödan, då det gäller ett stort och vigtigt ändamål. Och af desse kan man vänta, icke allenast att de göra sig bekanta äfven med den nyare forskningens resultater, utan äfven, att de fördomsfritt pröfva hvad deraf sundt är och behålla det bästa.

Må det förlåtas oss, att vi uti en sak, som för mången torde synas vara af nog ringa betydenhet, tala om ett stort och vigtigt ändamål. Vi skulle kunna rättfärdiga dessa ord genom att hänvisa till dagliga företeelser, som ådagalägga, att behofvet af undervisning i modersmålet hos oss låter känna sig djupt nog, äfven utom skolan, och att frågan således kunde anses för vida mera än en skolfråga. Men vi fästa hellre uppmärksamheten på den vigtiga plats, språkundervisningen i allmänhet uti hela vår uppfostran intager, och på angelägenheten att för densamma lägga en grund, som icke leder till "missbildning", utan till bildning; som icke är "själsförslöande och brutaliserande", utan befrämjande sjelfmedvetandets utveckling och sålunda sannt humaniserande; som i och med detsamma den på det mest omfattande sätt förbereder och underlättar den påföljande undervisningen i de främmande, så väl klassiska som moderna, språken, likväl tillika är Svensk; och på hvilken sålunda en sannt fosterländsk uppfostran, en uppfostran på en gång till humanitet och nationalitet, ensamt kan byggas. En sådan grund kan endast läggas genom undervisning i modersmålet: samt genom denna endast i den mån den grundsats göres gällande, som redan blifvit på ett träf-

fande sätt uttalad af samme högt värderade lärare, hvars auktoritet vi äfven här förut åberopat, vi mena Törneros, då han sade, att "för nybegynnaren Grammatiken mindre bör förekomma såsom färdiggjord sak, som nötes af hans händer, än såsom en intellektuell lifsfunktion, en akt af hans egen begreppsutveckling, af hans första filosoferande."

P. E. Svedbom.

ÖFVERSIGT AF DEN NYASTE LITTERATUREN.

THEOLOGI.

[80] Christeliga Anmärkningar öfver de hufvudsakligaste falska lärosattser, som finnas i den nya Catechesen, Psalmboken och Kyrkohandboken; hvilka anmärkningar af Författaren egenhändigt, år 1840, före 1840 och 1841 års Riksdags början, aflemnades till Riksdagsmannen Lundberg från Piteå, att dem vid berörde Riksdag för Rikets Ständer framlägga; hvilket han såsom Ombud, enligt Författarens tanka, bordt göra, men detsamma underlåtit. Författade af *N. P. Ericsson*, Bonde i Ersnäs By af Neder-Luleå Socken och Norrbottens Län, å sine och det öfrige Läsaresällskapets vägnar. Jemte en Andelig visa af samme Förf. Andra upplagan. Umeå. Tryckta hos P. M. F. Lundberg. 1842. 24 sidd. 8:o. (Priset: 8 sk. B:ko.)

Vi anmäle här en skrift, ringa till omfånget, men af en tvåfaldigt stor betydelse. Först, dock icke främst, eger den betydelse som ett, såsom det synes, oförfalskadt vittnesbörd om andan, syftningen och grundligheten hos åtminstone en del af de Läsare i norden, om hvilka man ofta hör så stridiga omdömen. Denna historiska eller religiöst statistiska betydelse torde redan för mången göra den lilla skriften intressant; men en vida högre eger den just genom beskaffenheten af den anda, hvaraf den genomtränges, af det äkta, ädla odalmanna- och christeliga vett, hvarmed sak och personer behandlas, den enkla gedigenhet, som, nästan öfverallt, [någon gång torde de

vara väl hyperkritiska] de deri fällda omdömen förvånå. När vi besinna, att dess Förf. saknar den verldsliga och vetenskapliga kulturens bildning, så kan man väl säga, att "ljuset här lyser i ett mörkt rum." Men den, som ej genom verldslig småvishet är alldeles bortkonstlad och blind för det verkligt storartade humana, skall, om han känner de orden: "der ögat är ljust, der är hela kroppen ljus", ej kunna underlåta att, vid läsningen af denna Bond-produkt, tänka på dem, och finna dem besannade. Icke en gång tro- eller tankefördom emot sjelfva den lära, som här drifves, bör kunna hindra erkännandet af nyssnämda egenskaper hos denna skrift: egenskaper, hvarigenom den synes oss kunna till och med ur rent humanistisk synpunkt framställas såsom ett mönster för stora och små af vår moderna bildnings skötebarn. För alla dem, som, i likhet med Författaren, älska att med den store "Lärofadren" Luther till ledare söka Evangelii nådeskatter, blir hon säkert välkommen genom den friska, oförfalskade och verkligt fria Evangeliskt-Lutherska anda, som ur henne möter.

A. F. B.

[84] Samling af de från början af år 1825 till slutet af år 1841 utkomna Författningar och Stadgar, som ändra eller förklara Kyrko-Lagen af 1686 och Schol-Ordningen af år 1820; utgifven af *A. J. Cnattingius*, Kongl. Hofpred. Prost och Kyrkoherde. Linköping, A. Petre et Son, 1842. XII och 225 sid. 4:o. (Priset: 2 R:dr 40 sk. B:ko.)

Under denna titel har nyligen utkommit en fortsättning af Kontraktsprosten D:r J. Schenmarks Kyrkolagfarenhet, utdragen ur Linköpings Domkapitels Ämbetsbref och Stiftstidningar 1 Del. Linköping 1806. 2 Del. Link. 1825. Planen för detta nya verk är hufvudsakligen densamma, som af D:r Schenmark, åtminstone i sednare delen af bemälda arbete, eller den så kallade fortsatta Kyrkolagfarenheten, blifvit följd. Förra delen af detta för dess redighet och tillförlitlighet inom Linköpings stift mycket anlitade verk var egentligen blott ett utförligare realregister öfver Linköpings Domkapitels Ämbetsbref och Stiftstidningar. Den sednare fick ett allmännare omfång, och utsträcktes till de vigtigaste under dess tiderymd 1806—1824 i Sverige utkomna Eccles. författningar. Prosten Cnattinghs fortsättning är ännu ytterligare till planen något utvidgad. Likasom föregångaren har Hr Cnattingius i alfabetisk registerform under vissa rubriker ordnat sitt arbete. Det upp-

tagne fullständigt och ordagrannt anförda så väl allmänna ecclesiastika författningar, som Linköpings stift enskildt tillhörande stadgar, och dessutom många enskilda resolutioner, hvilka, såsom prejudikater, det kan vara af vigt att känna. Genom att sålunda ordagrannt upptaga förordningarne har Förf. undgått faran att genom en möjligen ensidig eller skef uppfattning missleda; ett fel, som mer eller mindre vidlådit nästan alla lagsamlare, som velat, för korthetens skull, inskränka sig till reciterande af författningarnes hufvudinnehåll. Utom den trohet och noggrannhet, som i allmänhet, vid sammanförande af en mängd spridda uppgifter, är för samlingens användbarhet oundgänglig, äro vid redigerandet af ett arbete, sådant som detta, tvifvelsutan hufvuduppgifterna: 1:o Att ej förbigå något allmänt vigtigt; 2:o att undvika allt, som är öfverflödigt, och 3:o att träffa riktiga och lättast fattliga rubriker för hvarje sak. Att Förf. hufvudsakligen lyckats härutinnan, tror ref., att hvarje opartisk läsare skall erkänna. De rika materialier, som Svensk Författn. Samling, Linköpings Domkap. Åmbetsbref och nästan alla Stiftstidningar m. fl. erbjudit, hafva blifvit med omsorg och möda anlitade, och enskilda prejudikater med urskilning valde, så att arbetet, ehuru egentligen blott en fortsättning, och ämnadt till ledning för Linköpings Stifts presterskap, äfven i och för sig sjelft och af hela Svenska klericiet låter sig väl begagnas. I valet af rubriker synes Förf. likväl hafva minst lyckats: så förekomma orden: Eccles. Departement, Just. Depart., Landtförsvars-Dep. och Sjöförsv.-Dep. under särskilda rubriker, då de lättast kunnat hopföras under den gemensamma *Departement*. Enke- och Pupill-Cassa och Kyrko-Cassa hade kunnat få en gemensam rubrik: *Cassa*. Rubr. *Archivum Cleri comitialis* torde kunna anses öfverflödig, då den följer närmast efter den allmänna: *archiv*. Under rubriken *Examen* vore Prest-Examen, Pastoral-Examen och Cand.-Examen passande underafdelningar. Korteligen: Förf. har varit för frikostig på rubriker. Några äro ock långsökta. T. ex. pag. 69 upptages Kongl. Kung. d. 3 Sept. 1828 ang. den för antagande till Landtmäteri-elev nödiga examen med den, som ej undergått någon af de för inträde i civila embetsverken stadgade examina, under rubriken *Gymnasii Lärare*; pag. 5 har Lect. Wallmans underd. ansökning, att få anses kompetent till Slaka lediga Præb. pastorat, oaktadt han ej å fataliedagen var prestvigd, fått sin plats under rubriken: *ansökning*; de pag. 126 och 127 litt. a. b. c. under rubriken *Sökande* intagna besvär öfver vägrade förslag till prestlägenheter hade väl rättare bordt hänföras till rubr. *förslag* eller *ansökning* o. s. v. Åtskilliga helt och hållet enskilda stadganden och förbud utan

allmänt intresse hade ock kunnat utgå: så, pag. 26, Kongl. Res. d. 8 Aug. 1829, ang. förbud å brudskrudars nyttjande inom Leksands socken; pag. 119, Stadgar för Måttlighetsföreningen i Jönköping, hvilka, åtföljde af ett uppmaningsbref från Biskopen, upptaga nära 2 hela blad; pag. 136, under rubr. *Pensioner*, utdrag af Grefve G. P. Cederhjelms m. fl. förening om en stiftelse till förmån för adeliga enkor och ogifta fruntimmer inom Link. Stift. Sådant hörer väl ej till Kyrkolagfarenheten. I samma mån, som arbetet, enl. Förf. yttrande i förordet, gör anspråk att vara en handbok i Kyrkolagfarenheten och ej blott ett register öfver Link. Stifts Ämbetsskr., hade ock den under rubriken *tacksägelsefester* förekommande förteckning på alla tacksägelser, som uppå särskilda, äfvenledes citerade påbud, under åren 1825—1841 blifvit i Link. Stift hållne, kunnat saklöst utelemnas. Bestämda fel och misstag äro sällsynta, men finnas dock. Så har Förf. vid citerande af Kongl. Skiftesstadgan d. 4 Maj 1827 i fråga om Gode Män vid Landtmäteri-förrättningar förbisett den genom Kongl. Förordn. d. 9 Jun. 1832 skedda förändring. Numera kunna, om så pröfvas nödigt, flere än 4 Gode Män för hvarje församling väljas, således ej, såsom Förf. säger: *högst fyra*. Tillägget i sistbemälda Kongl. Förordn., att inom städerna Gode Männen väljas af Magistraten, ej, såsom på landet, å Sockenstämma, hade ock varit anmärkningsvärdt. Det pag. 178 under rubr. *Scholungdom* förekommande Kongl. Br. till Cons. i Link. d. 14 Febr. 1826 i anl. af Cons. underd. begäran om skärpta författningar mot krögare och värdshusvärdar, som åt skolungdom utborga starka drycker, och hvaruti mot slutet säges: "hvadan vi således icke velat något ytterligare i detta fall för närvarande meddela", leder ensamt, såsom det står, till den förmodan, att intet stadgande i detta ämne, sednare än sjelfva skolordningen, finnes. Till förekommande af sådant misstag hade 6 §. K. Förordn. 1841 mot fylleri och dryckenskap bordt citeras, der det vid ansvar förbjudes att utborga starka drycker åt skolungdom. Af sistnämnda Förordning finnes i arbetet blott §. 2 aftryckt, neml. under rubr. *Präst*. Flera ställen deraf, t. ex. 4, 8 och 12 §§. äro likväl för hvarje Pastor så nödvändiga att känna, att hela Förordningen väl med mera skäl, än Stadgar för Sv. Nykterhetssällskapet och Måttlighetsföreningen i Jönköping, förtjent ett rum i en Eccles. Lagsamling. Till dessa i hufvudsaken obetydliga anmärkningar vill ref. tillägga, att han, i afseende på det typografiska, för sin del skulle ansett det hafva varit af ej obetydlig nytta, om rubrikerna funnits aftryckta öfver hvarje sida. Då arbetet eger form af ordbok, hade denna obetydliga afvikelse från fö-

regångarens verk varit både tillåtlig och lämplig. En kort hufvudtitel för hvarje förordning, sådan den förekommer i det vid arbetets slut anbragdta kronologiska registret, hade för vigheten vid användandet äfven inuti varit välkommen. Det rum, som dessa skulle hafva upptagit, hade kunnat sparas in genom uteslutande af de långa titlarne, i stället för hvilka personens hufvudtitel och namnets initialbokstaf väl gjort tillfyllest. En sådan hushållning har ock å åtskilliga ställen vid slutet af verket blifvit iakttagen. Författarens sålunda i det hela ganska förtjenstfulla arbete har äfven förtjensten af ett vackert tryck, och bör, i afvaktan på den nya fullständiga Kyrkolagsamlingen, vara välkommet för Svenska klereciet.

J. E. F—T.

JURIDIK.

[82] Lag-Commissionens Förslag till Sveriges Rikes Lag af år 1734; jemte de vid samma Förslag gjorde anmärkningar, Lag-Commissionens derå afgifna svar, samt Riksens Ständers förhandlingar och Beslut vid Lagens granskning och antagande å Riksdagarne 1731 och 1734. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner, 1841. 250 sid. 4:o. (Priset 3 R:dr B:ko.)

I mer än ett århundrade har 1734 års Lag varit i Fäderneslandet gällande, och först nu har någon företagit sig att i ljuset framdraga de öfverläggningar och de arbeten, hvarigenom den blef försatt i sitt slutliga skick! Hur vigtig, ja oundgänglig för hvarje lags vetenskapliga bearbetning och tolkning, en dylik återgång till dess källor och historiska utveckling är, kan ej undfalla någon. Det sekellånga uteblifvandet häraf låter ej ensamt förklara sig ur den tydlighet, den bestämdhet i uttryck och den fullständighet, hvarigenom vår lagbok oneklígen ganska fördelaktigt utmärker sig. Denna är ett hedrande resultat af den höga och vetenskapliga juridiska bildning, som fanns i Sverige vid slutet af det 17:de och början af det 18:de århundradet. Men det är till och med otänkbart, att en så fullkomlig lagstiftning skulle kunna tillvägabringas, att den kunde umbära vetenskapens biträde. I början torde detta biträde minst saknas; och hos oss, liksom troligtvis öfver allt efter lagstiftningens kodification, sjönk rättsvetenskapen med den generation, som deltagit i lagbokens utarbetande och an-

tagande. Lagfarenhet och embetsmannabildning gick det ej mycket bättre. Under den tid, som sedan förflutit, hafva vi, blott undantagsvis störda af krig och andra olyckor, fått sysselsätta oss med vår inre utveckling; också har vår materiella förkofran varit högst märklig, och inom nästan alla grenar af mensklig odling hafva vi gjort stora framsteg och hållit oss i jemnbredd med de flesta Europas öfriga folk. De förändringar vårt statsskick undergått tyckas snarare varit egnade att främja vår juridiska bildning, än undertrycka den. Och dock har den ej velat komma sig rätt före. Väl hafva vi äfven inom detta område att framvisa några högst utmärkta vetenskapsmän, men deras antal är ganska ringa, och de hafva knappast efterlemnat något enda större arbete fullbordadt. Deras skrifter hafva dessutom, så vida de ej haft ett uteslutande praktiskt syfte, snart blifvit glömda och obegagnade. Visserligen har äfven detta förhållande medfört äfven sina fördelar. Inga spetsfundigheter hafva fått insteg i våra rättsbegrepp, inga stränga former gjort rättvisan otillgänglig för den i dessas labyrinter obevandrade, och det materiellt rätta har i vår lagskipning vunnit en mångenstädes okänd seger. Men å andra sidan har lagbudens tolkning och tillämpning blifvit obestämd och vacklande. Då nya förhållanden, nya åsigter utvecklat sig, har man alltför snart tagit lagstiftningens biträde i anspråk, och de utfärdade lagförklaringarne och lagförändringarne hafva oftast burit ett ganska ofördelaktigt vittnesbörd om den rättsvetenskapliga bildningen inom fäderneslandet. Förvirringen har härigenom snarare ökats än minskats. De tillkomna författningarnes mängd, deras obestämdhet, motsägelser och inkonseqvens gjorde lagbudens tillämpning ännu svårare, så mycket mera som de, åt hvilka densamma var uppdragen, oftast utan vetenskaplig underbyggnad i sina första ynglingaår börjat sin embetsmannabana, och der vant sig att anse grundliga studier och beläsenhet såsom hinderliga för sann praktisk duglighet. Slutligen, innan vi fått en duglig lärobok, mycket mindre en handbok i Svenska Lagfarenheten, innan ännu någon företagit sig att utgifva en vetenskaplig kommentar öfver den gällande lagboken, beslöt man, att denna, såsom för gammal och ej mera svarande mot tidens fordringar, borde af ett nytt lagverk ersättas. Förslag till ett sådant har nu redan länge varit i allmänhetens händer; om det i allo gör ett ärofullt undantag från sin tid, eller om frukten icke fallit långt från trädet, förbjuda här tillfälle och förmåga att bedöma.

Äfven det här anmälda förslaget till nu gällande Lag blef före dess antagande tryckt. Det utgafs balkvis under åren 1729—1734. Men detta minskar ej förtjensten af dess

förnyade utgifvande, ty den äldre upplagan är ganska sällsynt, och utom på större bibliotheker torde högst få fullständiga exemplar finnas i behåll. Följaktligen var detta förslag numera i det närmaste okändt, liksom nästan allt, hvad som rörer tillkomsten af 1734 års Lag. Knappast har derom i sednare tider något annat blifvit allmängjordt, än hvad som i *Bidrag till Svenska Kyrkans och Riksdagarnes Historia* blifvit infördt ur Presteståndets protokoll vid Riksdagarne 1731 och 1734, sid. 210—213, 220, 221. Om derföre Utgifvarne af Förslaget, utom hvad de meddelat om dess granskning och antagande vid nämnda riksdagar, äfven velat, åtminstone i korthet redogöra för dess utarbetande och 1686 års Lagkommissions förhandlingar, skulle de högst betydligt ökat de redan förut stora anspråk på erkänsla de genom sitt arbete förvärfvat. Men denna uppgift är verkligen så svår, och fordrar så vidsträckta forskningar, att man ingalunda må misstycka Utgifvarne, att de undvikit dess lösning, hvilken ej heller för planen af deras arbete var oundgängligen nödig. Något protokoll synes ej blifvit i Lagkommissionen fördt, och dess handlingar hafva troligen blifvit skingrade och förstörda. En del deraf förvaras på Kongl. Riksarchivet, der den först på nuvarande Chefens föranstaltande blifvit från spridda gömslen hopsamlad [1]). Den består hufvudsakligen af Kommissionens originalbref till Kongl. Maj:t, dess konceptförslag till Giftermåls-, Ärfda-, Jorda- och Bygninga-Balkarne, Afhandlingar öfver juridiska läror och Betänkanden öfver flere till Kommissionens yttrande öfverlemnade frågor, Domares och Auktoriteters utlåtanden öfver Förslager till Konunga- och Jorda-Balkarne, renskrifna exemplar af de redan 1694 af Konungen gillade och underskrifna Giftermåls-, Ärfda-, Jorda- och Bygninga-Balkarne samt Bygnadsordning för Städerna, m. m.; allt af stort intresse och hittills obegagnadt. I Upsala skola äfven uti den för ej längesedan åt Akademiska bibliotheket förvärfvade Cederhjelmska handskriftsamlingen finnas några originalbetänkanden öfver de af Kommissionen upprättade lagförslagen. En enskild man lär ock lyckats undan förstörelsen rädda åtskilligt hithörande. Men icke en gång med begagnande af dessa så spridda källor torde historien om utarbetandet af 1734 års lag kunna sammanbringas; dertill fordras ännu en mängd upplysningar, som på mångfaldiga andra håll måste sökas. I en af erkänd mästarhand författad, i ett föregående häfte af denna Tidskrift (det andra för 1841) införd förträff-

1) E. o. Amanuensen Friherre J. A. Posses förtjenster om deras sammanletande och ordnande böra med loford ihågkommas.

lig uppsats, om Lagförbättring under 17:de århundradet *), hafva vi erhållit ett halft löfte om en fortsättning, som skulle innehålla just den framställning, hvars svårigheter här utvisats. Säkert är den frejdade författaren för närvarande den ende, som kan besegra dem, eller rättare, genom sina forskningar redan gjort det; och det vore för rättsvetenskap och historia en snart sagdt oersättlig förlust, om hans löfte blefve ouppfyldt.

Om det af Kommissionen utarbetade lagförslagets granskning och antagande vid riksdagarne 1731 och 1734 får man i förevarande arbete temligen fullständig upplysning. Dock saknas åtskilliga mindre detaljer; t. ex. att Ständerna sammanträdde en dag i veckan; att vid andra sammankomsten beslöts, det vid sammanträdena skulle bortläggas de eljest öfliga ceremonierna med ofrälse Ståndens mottagning genom deputationer; att man öfverenskom, det alla, som uppsatt skriftliga anmärkningar, skulle före sammankomsterna lemna dem till Lagkommissionens ledamot, Kammarrådet Wulfwenstjerna, på det han måtte vara beredd på deras besvarande; med mera dylikt. Första sammanträdet hölls den 3 Mars 1731, och då genomgingos de 11 första kapitlen af Giftermåls-Balken; vid den andra, den 11 Mars, hann man till och med 7:de kap. Ärfda-Balken; vid den tredje, den 17 Mars. till och med 16:de kap. samma Balk, och så vidare till den 14 April, då ett uppehåll inträffade i anledning af den vid 23:dje kap. Bygninga-Balken uppvuxna tvisten om ofrälse Ståndens jagträtt. Den 29 April började dock åter laggranskningen, och fortsattes till den 26 Maj, då sista sammankomsten denna riksdag hölls, och man slutade med Missgernings-Balken. 1734 sammanträdde Ständen första gången öfver Lagen d. 11 Juli och slutade den 17 Oktober, då alla Balkarna samt de vid dem gjorda anmärkningar voro genomgångna. Ej ofta uppstodo i anledning af olika meningar vidlyftiga diskurser, och ännu mera sällan äro dessa sednare i Ridderskapets och Adelns protokoll annat än i korthet anmärkta. Den skarpaste tvisten var den nyssnämnda om jagträtten; dess hela häftighet synes dock ej af hvad i förevarande arbete blifvit infördt. Den fortfor

---

*) Om denna uppsats yttrades i en tidning, vid anmälan af Fakys andra häfte, att den icke innehöll något nytt. Fullkomligare och påtagligare kan väl aldrig någon hafva röjt sin okunnighet och sitt charlataneri, än denne anmälare. Allt hvad uppsatsen innehåller var nästan utan undantag nytt; knappast torde någon nu lefvande person derom haft någon kännedom; och egde någon en sådan kännedom, lär han nog också vetat, att denna hans kunskap, förvärfvad genom långvariga och mödosamma studier af handskriftsamlingar, icke var allmänhetens.

ännu 1734, och var nära att förhindra den nya lagens antagande vid denna riksdag. Slutligen blef den, efter många bemedlingsförsök, kort före riksdagens slut, den 17 December, bilagd. — Mycket annat är äfven här förbigånget. Om tillkomsten af Cancelli-Collegii företal till den nya lagen meddela Utgifvarne intet mera, än att Ständerna beslöto det Lagkommissionen skulle författa ett sådant. Historien om detta företal, som är sammanskrifvet af Riksrådet Grefve Gustaf Bonde, är märklig nog [3]). Icke ett ord nämnes om Konunga-Balken. Den är sedermera, jemte åtskilliga upplysningar, meddelad allmänheten genom en förliden vårtermin i Upsala af c. o. Cancellisten C. R. P. von Stockenström, under Prof. och Ridd. J. H. Schröders inseende utgifven gradual-disputation.

Sjelfva lagförslagets text är af utgifvarne återgifven med den diplomatiska noggrannhet, som vid alla urkunders offentliggörande är så berömlig. Men det är verkligen den minst vigtiga och lärorika, ehuru drygaste delen af boken. Med undantag af stafningssättet, som är åldrigare, skiljer det sig på det hela föga från vår lagbok. Af förslagets 214 kapitel blefvo 60 af Ständerna lemnade utan någon anmärkning, och af de öfriga de flesta paragraferna. Väl äro dessutom, troligen af Lagkommissionen, genom hvars försorg lagen trycktes, åtskilliga små förändringar gjorda (t. ex. ÄB. XIX: 1, XX: 2, 8, XXII: 3, JB. XVII: 3 &c.), hvilka, ehuru de endast bestå i olika uttryck för samma mening, dock förtjena all uppmärksamhet. Icke desto mindre torde två tredjedelar af lagförslaget qvarstå oförändrade i lagen. Hvad det skulle tjena till att aftrycka detta, torde vara svårt att inse. Genom de lika lydande paragrafernas uteslutande, hade Utgifvarne till nära hälften kunnat förminska bokens vidd, och följaktligen pris, samt läsarens besvär att genom jemförelse taga rätt på olikheterna. Detta besvär skulle Utgifvarne alldeles besparat, om de, mindre nogräknade om sitt eget, genom kursiv stil, parenthestecken eller dylikt, utmärkt alla ändringar, uteslutningar och tillägg.

Den noggrannhet rec. här berömt och den utförlighet han klandrat, finnas ej i lika grad i arbetets öfriga, intressantaste del, der de isynnerhet varit af vigt. För sin plan, sina källor och det sätt, hvarpå de blifvit begagnade, synas Utgifvarne hafva i en särskild inledning bordt redogöra; men förmodligen hafva de ansett sig härom genom titeln och det såkalla-

3) Rec. har i korthet framställt den i en under framlidne Professor C. T. Järtas præsidium utgifven disputation: *Observationes quædam circa Præfamen Codicis Legum Sueciarum Hodierni.*

de *Transsumt ur Adelns Protokoll*, som öppnar arbetet, lemnat tillräckliga upplysningar. Men dessa äro både otillräckliga och oriktiga. Utan någon inskränkning uppger titeln, att Riksens Ständers förhandlingar och beslut vid lagens granskning och antagande å riksdagarne 1731 och 1734 i arbetet innehållas; det är orätt, ty der finnas endast de förhandlingar och beslut, som Ridderskapet och Adelns protokoll vid de gemensamma sammanträdena upptager. Detta protokoll jemte dess bilagor har varit den enda källa Författarne begagnat. Det torde vara orätt att, såsom skett i noten på sid. 11, kalla detta "Ständernas"; ty något för dem gemensamt hölls ej, utan hvarje Stånds Sekreterare förde sitt, enligt det sid. 3 meddelade beslutet. Om något af de ofrälse Ståndens protokoll öfver sammanträdena finnes, har rec. ej haft tillfälle undersöka, men han anser det troligt, enär Borgareståndets med utsatt sida citeras i ett par anmärkningar, antecknade i bredden af Adelns, och i Presteståndets, enligt de i *Bidrag till Sv. Kyrk. och Riksd. Hist.* meddelade innehållsförteckningar, Lagbalkarnes granskning så många gånger förekommer. Troligtvis äro de ej så utförliga som Adelns, men innehålla dock utan tvifvel mycket, som förtjenar uppmärksamhet, och de hade derföre åtminstone bordt med Adelns jemföras. Dessutom innehålla de vid Ståndens enskilda sammanträden förda säkert många vigtiga bidrag; sådana hafva äfven på ett par ställen blifvit meddelade, men Utgifvarne dervid endast följt de protokollsutdrag, som äro Adelns protokoll bilagda. Således innehåller arbetet icke på långt när alla Ständernas förhandlingar och beslut; dess titel är alltså i denna del oriktig. I en annan del är den tvetydig. Man skulle af den tro, att alla vid lagförslaget gjorda anmärkningar, således äfven Domares och Auktoriteters, med Lagkommissionens derå afgifna svar, skulle i boken meddelas, men der finnas endast de, som af Riksdagsmännen vid Ständernas sammanträden framställdes. Dessa felaktigheter i titeln äro så myeket mer att klandra, som boken anmäldes genom subskription, utan att å listorna någon annan upplysning om det blifvande innehållet meddelades, än titeln. Äfven rubriken till det främst i boken anförda Transsumt har råkat blifva något för vidsträckt, ty något Transsumt ur protokollet för 1734 förekommer ej. Det för 1731 slutar på 4:e sidan med orden: "Häruppå upplästes först företalet för Giftermålsbalken"; utan att dess slut på något sätt blifvit tillkännagifvet. Hvad som följer, är en af Utgifvarne i korthet gjord berättelse om de åtgärder, som i afseende på den nya Lagen vid riksdagarne 1731 och 1734 vidtogos.

Den plan Utg. följt, att under hvarje kapitel sammanföra hvad derom hos Ständerna yttrades, är ganska god och för läsaren beqväm. Betydligt utrymme torde ock derigenom vunnits. Man en följd deraf är dock, att originalen ej alltid ordagrannt kunnat återgifvas. Att ändringar deri skett, är således för läsaren uppenbart, men huru långt Utgifvarne värdigats hedra sina källor med omskapning, derom lemnas han i behaglig okunnighet, och han har ingen annan utväg att stilla sin nyfikenhet, än genom ett besök på Riddarhus-archivet. Detta har rec. ock, af skyldig aktning för sitt recensentkall, aflagt, och funnit, att Utgifvarne till mesta delen troget återgifvit sina källor, men att de deri äfven vidtagit ändringar och sammandragningar, som ej för arbetets plan varit oundvikliga. Sådana måste rec. ogilla, ehuru han tillika erkänner, att de i allmänhet riktigt innehålla originalens mening; men vinsten af besparadt utrymme, bättre språk eller dylikt uppväger alldeles icke fördelen af säkerhet, att ej genom Utgifvarnes misstag eller olika tycke vara bedragen eller undanhållen saker af intresse. Oaktadt den granskning rec. haft tillfälle anställa varit ganska flygtig, har han dock anträffat åtskilliga felaktigheter, af hvilka här några må anmärkas. Vid GB. V., göres i en not den anmärkning, att kapitlet blef af Ständerna utan anmärkning bifallet; det är orätt: "Vid 3 §. gjorde Hr Weili den påminnelsen, at beviset måtte stanna på den andra makan. Men §. blef enhelleligen bifallen." Vid GB. X: 4 begärde Presteståndet, liksom Utgifvarne om Borgareståndet vid 5 §. infört, ej längre betänketid, än till nästa session. Då begärde båda stånden, vid föredragningen af ÄB. 11: 1, ytterligare anstånd, och Presteståndet vägrade att yttra sig öfver sistnämnde §., "emedan den dependerade af GB. X: 4", hvarpå Lagkommissionen svarade: "att i GB. X. handlas om giftorätten, men här huru arf delas skall;" men något svar derpå eller vidare beslut finnes ej i 1731 års protokoll antecknadt. 1734 års beslut om dessa §§. har fått orätt plats, nemligen efter anmärkningen om §. 6 i samma kapitel. Ståndens beslut angående de vid GB. XIII: 1 gjorda anmärkningar om förlusten af giftorätten har ock blifvit inflyttadt på orätt ställe, så att det nu äfven synes omfatta frågan om skilsmessan: så är dock ej förhållandet, och 3—6 raderna på sid. 21 hade bordt förekomma emellan orden: . . . "hälften. Vidare" . . . på första raden samma sida. På några ställen hafva Lagkommissionens svar på uppskjutna frågor blifvit utelemnade, t. ex. GB. VII: 2. Vid GB. XIII: 1 är det svar, hvarmed Preste- och Borgareständen 1734 förklarade sig nöjde, inryckt i det, som Kommissionen afgaf 1731. Anmärk-

ningarne och svaren vid RB. XV: 2 och 3 äro så oredigt sammandragne, att läsaren icke kan begripa sammanhanget, hvilket dock i originalprotokollen är ganska klart. Man får der en fullkomlig förklaring öfver anledningen till den obestämda och motsägande lydelsen af nuvarande 2 §. XV, RB. Då de i denna §. gjorda ändringarne troligen äro bland de vigtigaste och inflytelserikaste, som af Ständerna vidtogos, hade det varit fullt skäl att utförligt aftrycka allt, som derom handlade. Särdeles måste man beklaga, att Abrahamssons anmärkning blifvit stympad; den är ganska intressant och innehåller åsigter af Domarens förhållande till parterne, hvilka sedermera i allmänhet inom Svenska lagskipningen gjort sig gällande.

Abrahamsson är den, som synes noggrannast granskat Lagförslaget. Öfver Rättegångsbalken inlemnade han utförliga skriftliga anmärkningar, hvilka finnas in originali bilagda Ridd. och Adelns protokoll. Utgifvarne hafva ofta ordagrannt upptagit dem, men, ty värr! icke alltid, hvarpå ett exempel nyss är anfördt. Förut känd genom sina upplagor af Landslagen har han här rättfärdigat det anseende han förvärfvat för sina grundliga kunskaper om den då så invecklade Svenska rättsförfattningen*). I bredd med honom utmärker sig Lag-kommissionens ledamot, Kammarrådet Wulfwenstjerna, som nästan alltid å Kommissionens vägnar svarade inför Ständerna. I allmänhet vittna anmärkningar och svar om grundlighet och eftertanke, och Riksdagsmännen synas ej ansett för sin pligt att tala, äfven då de icke kände den sak, som var i fråga. Men till denna innehållsrikhet torde äfven protokollens knapphändighet bidraga. Dock ser man af den korta tid, som för hela lagverkets genomgående behöfdes, att diskurserna ej kunnat vara särdeles vidlyftiga; och de yppade olika meningarne blefvo med undantag af dem, som enskildt rörde Stånden och deras intressen, utan mycket ordande bilagda. Om man ock ej till den yttre formen erkände, att en detaljerad och fullständig granskning af ett så vidsträckt ämne, som en hel Civil- och Kriminal-lag, omöjligen kan tillfredsställande och tillförlitligt ske i en talrik riksförsamling, hvilkens fleste ledamöter till de förekommande frågornas bedömande oftast måste vara oskicklige, så erkände man det dock i saken. Man hyste mera förtroende till Lagkommissionens lagstiftningsförmåga än till sin egen. I synnerhet synes det hafva varit fallet vid 1734 års riksdag, då nästan utan undantag alla de förändringar, hvilka Lagkommissionen i anledning af gjorda anmärkningar föreslog, antogos utan någon ändring eller ens diskussion. —

*) Hans lefvernesbeskrifning finnes i Biographiskt Lexicon.

Det är då naturligt, att man i förevarande arbete icke finner någon genomförd och fullständig granskning af Lagförslaget eller dylik framställning af Lagkommissionens motiver. Ofta äro de tvetydigaste och otydligaste ställena utan anmärkning förbigångna, och skörden för vår Lags rätta förstånd och historia torde blifva mindre, än mången väntat sig. Men den är dock ganska rik, och arbetets noggranna studium torde för hvarje jurist vara angeläget. Om ock Utgifvarne icke i alla så förfarit, som man af dem kanske haft anledning att fordra, hafva de likväl förvärfvat sig stora anspråk på tacksamhet för de bidrag, som i deras arbete för Svensk Rättsvetenskap och Lagfarenhet äro att hemta.

Korrekturet är i allmänhet omsorgsfullt fördt; dock finnas tryckfel, t. ex. sid. 8 rad. 19 står *Barchiur* för *Barchius*, rad. 23 *Liljeström* för *Liljestjerna*; sid. 21 rad. 16 *Bengelii* för *Benzelii*, sid. 42 rad. 13 *hon* för *han*; citationstecken är uteglömdt sid. 4 efter CRONHJELMS tal, sid. 47 rad. 40 efter ordet *ogildt*; m. m. Papper och stilar äro goda, såsom man är van att finna dem i arbeten från Herr Norstedts tryckeri.

C. A. J.

MEDICIN.

[83] Om Bright'ska Njursjukdomen. Akademisk afhandling af *Pehr Henrik Malmsten.* Med. Doct. och Chir. Mag. Sthm 1842. P. A Norstedt & Söner. 120 sid. 8:o. (Priset 1 R:dr B:ko.)

Uti vår på originalarbeten, af måhända lätt förklarliga orsaker, fattiga medicinska litteratur framträda monografier öfver enskilda sjukdomar, ehuru sparsamt, alltid under formen af Akademiska afhandlingar, innehållande mer eller mindre goda sammanställningar af hvad Författare, som haft tillfälle att observera och behandla sjukdomar, deröfver tänkt och skrifvit. Mera sällan får man deri se egna iakttagelser framställda, och derigenom någon ny vinst för läkarekonsten förorsakad. Med så mycket mera nöje anmäla vi derföre närvarande afhandling af D:r MALMSTEN, publicerad för en Docentur inom Medic. Fakulteten vid Upsala Akademi, och innehållande, utom en om mycken flit och beläsenhet vittnande redig framställning af hvad Författare öfver Morbus Brigthii erfarit och yttrat, en mängd egna iakttagelser af mycket värde.

Den s. k. Brightska Njursjukdomen bestämdes och beskrefs först för femton år sedan af den Engelske läkaren Bright, hvars namn sjukdomen ännu bär; under den tid, som sedan dess förflutit, har den varit föremål för en mängd utländske läkares observationer, så att litteraturen deröfver är ingalunda obetydlig, ehuru sjukdomens natur ännu ej kan anses vara på ett tillfredsställande sätt bestämd. Den enda underrättelse derom, som i vårt fädernesland utkommit, är en öfversättning af Sabatiers iakttagelser, införd uti *Tidskrift för Läkare och Farmaceuter* år 1834; dock torde sjukdomen få anses vara föga känd i Sverige, ehuru den derstädes ofta förekommer, hvilket synes deraf, att under den tid af tvenne år D:r M., dels såsom Amanuens, dels såsom Underläkare, varit anställd vid Serafimer-Lasarettet i Stockholm, han haft tillfälle att observera icke mindre än 120 sjukdomsfall. Af dessa sjukdomsfall har han med särdeles uppmärksamhet följt 69.

Sjukdomen uppträder ganska ofta under form af akut hudvattensot, och förvexlas derföre lätteligen dermed, så vida man icke fäster uppmärksamheten på den föregående eller liktidiga spänningen eller ömheten i njurtrakten, och urinens fortfarande halt af ägghvita, ett ämne, som aldrig träffas i frisk urin, men någon gång kan finnas, ehuru öfvergående, fastän Morbus Brightii icke är för handen. Sjukdomens väsende antages bestå i en egenartad degeneration af njurarna, hvilken äfven efter döden alltid kunnat observeras, och hvarigenom en af blodets beståndsdelar, ägghvitan, ingår uti urinen, som deremot förlorar betydligt af sin urinämnehalt, hvilken ingår uti blodet och anses förorsaka flera af de anmärkta symptomerna, såsom skymling för ögonen, hufvudvärk och komatöst tillstånd. Sjukdomens orsaker anses hufvudsakligen vara förkylningar, missbruk af spirituosa, äfvensom nöd och elände, ej underligt derföre, att den mest anträffas hos de fattigaste klasserna och hos oss kanske ej är sällsyntare än i England. Exempel på sjukdomens öfvergång till helsa saknas icke; ibland 69 fall har detta varit händelsen med 13, men hör icke till regeln.

Arbetet innehåller, efter anförandet af 24 märkligare sjukdomshistorier, en framställning af sjukdomens väsentliga och tillfälliga symptomer, hvarvid en särskild uppmärksamhet egnas åt urinens beskaffenhet och sättet att undersöka densamma; vidare de af sjukdomen framkallade pathologiska förändringarne, dess utgångar och komplikationer, orsaker, diagnos och therapi. Den praktiserande läkaren skall här finna allt hvad han för närvarande kan få veta om denna sjukdom, och

vi förmoda derföre med säkerhet, att ingen läkare uraktlåter att härutur hemta de upplysningar, som äro nödvändiga för igenkännandet och behandlingen af en sjukdom, som han redan många gånger sett, men kanske ej alltid igenkänt, och som han ännu många gånger får se och behandla.

Vi kunne ej neka oss det nöjet att tillägga, att D:r M. i sommar haft tillfälle att presentera en öfversättning på Engelska språket af sitt arbete för D:r BRIGHT i London, som ansett detsamma värdigt en plats bredvid hans eget manuskript i BRIGHTS bibliothek. N. J. B.

NATURVETENSKAPER.

[84] **Handbok i de odlade vexternas Flora och deras Kultur. Till ledning för åkerbrukare, trädgårdsodlare och blomstervänner, efter *Endlichers* Naturliga Familjer, utarbetad af *N. Lilja.*** Första Häftet. Örebro, N. M. Lindh. 1842. 6, 131 och 4 sid. 8:o. (Priset: 1 R:dr B:ko.)

Det är först under sednaste decenniet, som man inom Sverige börjat åt hortikulturen lemna den uppmärksamhet och det interesse, den med rätta förtjenar. I grannländerna har densamma långt för detta med kärlek omfattats och på ett vetenskapligt sätt bedrifvits; och det är till en stor del Svenska Trädgårdsföreningens förtjenst att ha väckt allmänhetens uppmärksamhet på vigten af trädgårdsodlingen, hvars idkande ej blott i ekonomiskt hänseende är af vigt, utan synnerligast från den esthetiska synpunkten bör tillvinna sig vår kärlek, för den rena, fridfulla och lefnadsfriska glädje, som Floras älsklingar tillskynda hvarje för naturens skönhet öppet sinne. Det hos oss sålunda nyss väckta intresset för hortikulturen har ock redan föranledt utgifvandet af flera, nu i bokhandeln tillgängliga, bättre och sämre handböcker och anvisningar öfver de odlade vexterne; — och Hr LILJA, som vet att uppskatta det sköna så i konstens, som i naturens rike, synes med förkärlek vändt sitt naturstudium just till hortikulturen, hvars tillvext han känt sig befogad att söka befordra, genom att till den större allmänheten sprida kännedomen om de odlade vexternes natur och historia. Så har Hr L. förut utgifvit en mindre *Trädgårds-Flora*, en *Tidning för*

Blomsterskötsel, och nu[illegible]sednast början af ofvan anmälda större Handbok, hvars första häfte ensamt upptages af Monocotyledonerne.

Hr L. följer i nämnda arbete det system, som Endlicher framställt i sina *Genera Plantarum* (Wien 1836—1841); förmodligen derföre, att detta är det nyaste. Då Endlicher sjelf säger, att systemet för Naturliga Familjerna är godtyckligt (*"ordinum naturalium dispositio fere arbitraria est"*); så har man icke heller rätt att af honom vänta något på fasta principer grundadt, och med sträng konseqvens genomfördt, system; — och om man närmare sinsemellan jemför de 62 klasser, i hvilka Endlicher indelat vextriket, så ligger det för öppen dag, att dessa klasser icke blott ofta sakna nog skarp begränsning, utan till och med icke sällan — i hänseende till karaktererna — stå i strid med de till dem hänförda familjerne. Lika förtjenstfullt och oumbärligt, som derföre Endlichers ofvannämnda arbete är med hänseende till den speciella deskriptiva Botaniken, lika otillfredsställande synes det från dess systematiska sida; — och då Hr L., enligt planen för sin Handbok, måst utesluta flera af Endlichers klasser, skulle vi hållit före, att det varit klokare att rent af antingen följa det allmänt kända Linneanska Sexualsystemet, eller De Candolle's äfven allmänt kända system, eller ock Fries's system, som bland Sveriges Botanister är mest kändt, och öfver hvars hufvudsakliga egenheter vi i ett föregående häfte af denna Tidskrift yttrat oss (jfr Frey, Häftet 4, s. 55—63).

Med hänseende till vexternes kultur säger Hr L. sig hufvudsakligen följt Bosse och Metzger; hvaremot han vid beskrifningen af slägtena följt Endlicher, och flere godkända Författare vid specialbeskrifningarne. Hr L. angifver "afsigten" med sin Handbok vara att tjena till ledning och blifva "användbar både för dem som vilja studera nämnde vexter i naturen, och för dem, hvilka egna sig åt åkerbruk, hortikultur eller blomsterskötsel; och" — tillägger Förf. — "om denna afsigt vinnes, torde en lucka härmed vara fylld i vår litteratur." — Det vore orätt att misskänna Förf:s goda afsigt och den möda han nedlaggt på sammanskrifvandet af ifrågavarande arbete; — men ostridigt torde det vara, att fyllandet af nyssnämnde lucka endast skulle kunna tillvägabringas genom ett arbete, som, med oaflåtligt hänseende till vårt lands klimateriska förhållanden, upptoge de vexter, som hos oss på fritt land blifvit odlade, under det att derjemte särskildt anmärktes, huruvida hvarje ifrågavarande vext odlats i norra, södra eller medlersta Sverige, på öst- eller vestkusten; jemte de speciella lokaler, på hvilka den lyckats bäst o. s. v. En-

dast sålunda bearbetad, och på sann erfarenhet grundad, skulle en handbok öfver Sveriges odlade vexter kunna blifva af stort intresse, och fylla den lucka, som nu härutinnan finnes i vår botaniska litteratur; — men att till ett sådant arbete alltid tid efter annan tillägg måste göras, i samma mån som nya, i landet förut ej odlade vexter inkomma; äfvensom att, vid utgifvandet af ett sådant arbete, nödvändigt fleras gemensamma erfarenhet måste sammanläggas, följer af sig sjelft. Att ur ett eller flera utländska arbeten utplocka de arter, som man förmodar odlats, eller kunna odlas hos oss, måste alltid blifva ett föga pålitligt lappverk; — och har man för afsigt att äfven upptaga alla de arter, som med konst kunna uppdrifvas i orangerier, då blir arbetet, snart sagdt, obegränsadt, och kommer åtminstone att vexa till den vidd, att de, som ej äro botanister ex professo dermed svårligen kunna reda sig, under det deremot desse naturligtvis helst rådfråga ett allmänt verk vid bestämmandet af de vexter, som kunna vara obekanta.

Detta i allmänhet om planen och utförandet af ett sådant arbete. Hvad Hr L:s Handbok särskildt beträffar, må här nämnas, att densamma författats äfven med hänseende till orangerivexterne, och har Förf. upptagit icke blott de arter, som man känt såsom här i landet odlade, utan en stor mängd andra. Så t. ex. finnas i nämnde häfte beskrifna icke mindre än 66 Orchidéer, hvaraf i Sverige säkerligen icke odlats 6! Att arbetet härigenom, med hänseende till dess vidd, blir både dyrare och mindre lätt användbart för de blomstervänner, som skulle kunna ha behof af att rådfråga detsamma vid vexters examinering, lider intet tvifvel. I ekonomiskt hänseende tro vi Hr L. äfven bättre hafva sett sin förläggare till godo, om han, med undvikande af alla latinska och grekiska konsttermer, följt den numera hos oss allmänt kända Svenska terminologien, och ej vid vextbeskrifningarne sammanblandat Svenska och utländska termer, emedan arbetet härigenom blifvit olämpligt för större mängden af dem, hvilka det just blifvit beräknadt att gagna. Eller månne flertalet af våra "åkerbrukare, trädgårdsodlare och blomstervänner" förstå Hr L., t. ex. då han sid. 92 beskrifver *Bromeliaceæ* sålunda: — — "ståndarne epi-hypogyna; — — fruktämnet af 3 karpidier, bär eller septicidisk kapsel; testa mörk; embryo litet vid basen af albumen;" — eller s. 93, der det om *Gynandræ* heter: — — "ståndarne 3 förenade med stylus, vanligen 1 fertil, de andra felslående rudimenter" (läs: rudimentära); "fruktämnet med 3 placenter; ovula flera; frön med albumen; embryo homegent?" — Närvarande Handbok har sålunda blifvit affattad i en stil, som en-

dast kan förstås af dem, som känna de latinska och grekiska i botaniska terminologien brukliga konstorden, hvilka, i fall de nödvändigt skulle användts, tvifvelsutan för mängden af läsare tarfvat särskild förklaring. En sådan torde ock i sinom tid vara att förvänta, ty Förf. har i företalet lofvat att "vid arbetets slut *måhända* låta en kortare inledning följa;" — och under det vi önska, att, såsom ett tecken till ett allmännare intresse för hortikulturen, Förf:s arbete må vinna många afnämare, tillåta vi oss härhos trenne önskningar: 1) att en inledning måtte, såsom en oundgänglig förklaring till det i detta häftet begagnade konstspråket, ej lemnas åt glömskan, och 2) att Författaren måtte, under fortsättningen af sitt arbete, följa den efter Euphrasén, Hoffberg, Liljeblad, Hartman och Wahlberg allmänt antagna Svenska terminologien — ty hvarföre i ett arbete, med populärt syfte, använda en mängd utländska termer, då vi ha med dem liktydiga, allmänt kända Svenska; — och slutligen 3) att Förf. måtte hos sin förläggare betinga sig en kunnig korrekturläsare, så att gröfre misstag, sådana som här och der finnas i detta häfte, kunde förekommas. Såsom sådana må blott anmärkas t. ex. sid. 1, der det vid beskrifningen af första klassen heter: "*blomkalk ingen, hvarken fjäll- eller borstlik*" (läs: blomkalk ingen, eller ock endast fjäll- eller borstlik; Endlicher, som Förf. följt, har: "*perigonio nullo, v. squamaceo aut setiformi*"); — eller s. 3 vid beskrifningen af andra klassen: "*embryo litet, sittande i fröets extrem*", hvilken tvetydiga beskrifning uppkommit genom utelemnandet af några närmare, väsentliga bestämningar; (Endlicher säger: "*embryone parvo, in extremitate seminis hilo opposita albumini applicato*" &c.) — eller sid. 23 sista raden: "*embryo inneslutet från albumen*" (läs: af albumen), m. fl. likartade fel, som man väl ej med ringaste sken af rättvisa skulle kunna tillskrifva Förf., utan hvilka väl torde få anses uppkomna genom en felaktig korrekturläsning, på hvars räkning vi äfven vilja skrifva uppgiften (sid. 18) att rågen "hos oss *mest odlas och synnerligen frodas på trädesjord*" (läs: efter träde). J. A.

[85] **Årsberättelse om framstegen i Kemi och Mineralogi, afgifven den 31 Mars 1842, af *Jac. Berzelius*.** Andra delen. Stockholm, 1842, P. A. Norstedt & Söner. 475 sid. 8:o. (Priset: 2 R:dr 16 sk. B:ko.

Vid anmälandet af detta arbete torde vi icke behöfva anföra, att det utmärker sig genom samma klarhet i framställ-

ningssättet, samma opartiskhet vid bedömandet af andras undersökningar och deras resultater, samt samma bemödande att uppfatta dessa ur en sann vetenskaplig synpunkt, hvarigenom alla dess föregångare äro utmärkta.

Innehållet, särdeles af den vextkemiska afdelningen, visar, att kemisterne börjat mer och mer studera de organiska kropparnas metamorfosprodukter eller de ämnen, hvartill de vid inverkan af starkare reagentier under olika omständigheter förvandlas.. Undersökningar af denna art måste åt den kemiska vetenskapen bringa stora frukter och lemna stort ljus vid bedömandet af sättet, hvarpå beståndsdelarne i organiska ämnen äro förenade; så vida nemligen undersökningarnas resultater framställas och jemföras på ett sätt, som utmärker frihet från de bojor en mängd förutfattade mot hvarandra stridande samt från all vetenskaplighet skilda s. k. theorier pålägga och från benägenheten att göra lag in casu. Tyvärr sker detta icke ofta, hvaraf följden blir, att många med skicklighet och flit utförda undersökningar hota att af kemien göra ett mörkt, oförståeligt kaos i stället för att deri bringa upplysning och klarhet; men i dylika fall visar sig Berzelii stora förmåga att bringa det mörka till ljus och, genom ett annat sammanställande af undersökningens resultater, bringa dem i harmoni med hvad vi förut känna, och dymedelst göra sjelfva undersökningen fruktbärande och intressant. Såsom exempel härpå vilja vi åberopa tvenne af Laurent och Erdmann, hvar för sig, anställda och i denna Årsberättelse anförda undersökningar på indigos metamorfoser, hvilka i deras ursprungliga skick knappt någon torde hafva genomläst till fromma för sina kunskaper om undersökningarnes föremål, och ännu mindre med någon möjlighet att göra sig bestämda begrepp om metamorfosernas rätta natur; men läser man dessa undersökningar anförda och jordningbragdta af Berzelius, skall man finna dem icke allenast af största intresse, utan äfven af största vigt för vetenskapen.

Man har äfven börjat revidera de af Berzelius bestämda atomvigterna, ett företag lika nödigt att med de för hvarje år vexande hjelpmedlen ofta utföra, som det i ingen mån kan lända atomvigternas förste bestämmare till last, om någon ändring i hans vigttal behöfver göras. Emellertid har af de under sista året med någon säkerhet anställda försök i denna väg visat sig, att der en dylik ändring skulle kunna komma i fråga, denna dock är så liten och af så föga vigt, att knappt någon förenings sammansättningsformel till följe deraf behöfver ändras.

Arbetets beskaffenhet tillåter ej gerna något utdrag af in-

nehållet, och den, som deraf skulle vara intresserad, lärer ej uraktlåta att skaffa sig sjelfva arbetet.

N. J. B.

EKONOMI.

[86] **Handbok i Landthushållningen, såsom Åkerbruk, Ängsodling och Boskapsskötsel, af *Anders Lundström,*** Ekon. Direktör, Ledamot af K. Vetenskaps- och Landtbruks-Akademierna. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner, 1842. XVIII och 410 sid. 8:o. (Priset 2 R:dr 24 sk. B:ko.)

Man har i landthushållningen hittills skilt mellan tvenne olika klasser af handböcker: den ena (vanligen under namn af Bondpraktika) för allmoge, rättare, fogdar, eller i allmänhet dem, som ej haft tillfälle att förvärfva hvad man kallar bildning; den andra för bildade landtbrukare. För de förra har man ansett som regel att meddela så litet theori som möjligt, att mest uppehålla sig vid det allmänna, varsamt vidröra nyare framsteg &c. För de sednare har man deremot alltid trott sig böra intaga den ståndpunkt, och meddela alla de framsteg, som landthush. sjelf dittills vunnit.

I afseende på sitt hufvudsakliga innehåll hör närvarande bok till förra klassen; men Förf. har medelst en hela boken genomgående polemik velat med all magt intaga ett rum i den sednare. Vore detta ej hans mening, skulle han hafva konfronterat sina föreskrifter mot dem, som framställas i s. k. Bondepraktikor (då väl föga olikhet hade förefunnits), och icke uppträdt polemiskt mot nästan allt författarskap i den ofvan utstakade andra klassen, till och med emot kunskapen sjelf. Bland spridda utfall i denna riktning märkas hans påståenden: sid. 2, att vetenskapliga (hvilket ej vill säga annat än till sitt innehåll bestämda) namn åstadkomma förvillelse för jordbrukaren, och att ett korrekt sätt att uttrycka sig är ”småaktigt”; sid. 23, att inga andra reglor kunna följas, ”än den lokalen föreskrifver”, och att skriftställaren ”blott har att gifva en ofullkomlig vink om det rätta”; sid. 36, att mergelns förträfflighet af författarne ”försvaras med så granna ordtermer att vi som jordbrukare knappast kunna fatta dem” &c. Förf. synes härvid vara alldeles okunnig om, att äfven bland dem, som hafva landthushållning till uteslutande yrke (hvarpå han tycks lägga vigt) finnas män, som i vetenskaplig bild-

ning kunna mäta sig med mången författare i ämnet, och för hvilka det, som synes Hr L—M så "grannt", förefaller ganska hvardagligt. Han betänker ej heller, att de landtbruksinstitut, hvilka nu hos oss efter hvarandra uppstå, göra kunskapen allt mera allmän, och att derföre den portion upplysning han vill bestå "oss jordbrukare", är tilltagen med alltför mycken njugghet.

Hr L—M talar i en ton af förakt om hvad som säges "i böcker", om författare, som "afskrifva" något efter andra &c. Af det sistnämnda skulle synas, som ansåge Hr L—M någons på en enda lokal förvärfvade erfarenhet vara tillräcklig för hela Sveriges landtbruk, ty såvidt man vill upptaga andras erfarenhet, kan det endast ske genom att mer eller mindre "afskrifva" den, hvilket Hr L—M ej heller sjelf försmått. — En ofta förekommande favorittanke är, att alla föreskrifter äro öfverflödiga, emedan jordbrukaren ändå måste rätta allt efter lokala och tillfälliga omständigheter. Utan att uppehålla sig vid det falska i denna sats i sin vidsträckthet, vill rec. hafva fästat uppmärksamheten vid följande: För det första: den, som ej är "född och fostrad i praktikens skola", som således icke kunnat från far och farfar inhemta lokalvanor till ledning och vidhängande (t. ex. den, som för första gången får pastorat, en handlande, som köper egendom &c.), skall ej heller för honom vara lofligt att hemta kunskap från annat håll än lokalvanans? För det andra: om man på en gifven lokal, der man är "född och fostrad", slutligen finner det *inlärda* icke vara det bästa möjliga, utan vill införa ett bättre, så finns väl intet, som fordrar ett djupare, af både kunskap och erfarenhet utbildadt omdöme, än att i hvarje fall välja just det för lokala och tillfälliga omständigheter bästa.

I konseqvens med de åsigter vi i det föregående lärt känna såsom Förf:s, sätter han sig i opposition mot de flesta hufvudsakliga vilkor för vårt landtbruk. Han förkastar efter hvarandra: 1) *mineraliska gödningsmedel* med orden: "således förtjena icke dessa ämnen många ord här" (sid. 72). Detta yttras på den grund, att kalk ej skall finnas mångenstädes i landet (en grof osanning), att åkerjorden på dessa ställen sjelf är mycket kalkhaltig (en likä grof dito), och att torfvens bränning till gödningsämne är misshushållning (sedan Förf. tagit ordet torf i en helt annan mening, än vanliga språkbrukets). — 2) *Förbättrade åkerbruksredskap.* Förf. förklarar, sid. 83, "att jordbrukaren aldrig bör lägga sig till någon vidlyftigare redskap, än den han sjelf kan förfärdiga." Härvid förgäter Förf. i första rummet det allmänt kända faktum, att hvarje menniskans anlag, således äfven händigheten

för slöjd, är hos olika individer olika, hvadan en person utan händighet icke bör nöja sig med ett uselt redskap, för fåfängan att sjelf tillverka det. Vidare påstår Förf., att "trädstocken är hufvudredskapet för den gamla åkerjorden", och att den med honom uppvända jorden blir mera åtkomlig för luften, än som kan ske med plog; en grof bock, som tydligast vederlägges af Förf. sid. 168, der han nedlåtit sig att "afskrifva" ur andras erfarenhet. — 3) *Ångsvattning* förkastas, sid 137, såsom alltför kostsam, ehuru den länge t. ex. i Norrland utöfvats till och med af allmoge. Förf. tillåter på denna sida blott ett enda species deraf, hvilket dock, vid närmare påseende, endast befinnes vara en slags öfvergödning. — 4) *Djupplöjning*, sid. 166. — *Vexelbruk*, sid. 263, 264. Förf. anser det hos oss hafva stora svårigheter, både der jordmånen är omvexlande, och der den är likartad (således öfverallt); påstår, att man vid vexelbruket är bunden vid vissa vexters odling, utan afseende på om de bättre betala sig, med annat mera, som ger dessa begge sidor rang bland Förf:s märkligare utgjutelser. — I allt det hittills sagda har rec. endast velat fästa sig vid hufvudsatserna, emedan utrymmet ej tillåtit att i de speciella detaljerna följa Förf:s "ofullkomliga vinkar om det rätta."

Hr L—m talar i en ton af öfverlägset förakt så väl om landtbruksförfattare kollektivt, som särskildt om den, för hvilken hvarje bildad landtbrukare hyser en känsla af vördnad, den oförgätlige Thaer. Så t. ex. kallar han, sid 146, Thaers beräkning af betesrymd, för en "betydelselös sifferuppställning", med den korta tillrättavisning, att sådant beror af omständigheterna, liksom Thaer icke skulle vetat något så påtagligt, eller hafva anfört något, som strider deremot. Sid. 188 förebrår han författare att efter hvarandra anföra: "en alldeles mager och sandig jord bör icke sås tjockt", hvaremot ordalydelsen i den bok, hvarur han citerat, är: "en alldeles mager och sandig jord bör likväl icke sås alltför tjockt", hvilket är en helt annan mening. På denna falska citation grundar han ett oblygt utfall af mer än vanlig längd.

Oaktadt sin opposition mot allt vetenskapligt ger Hr L—m dock stundom sig sjelf ut på detta fält, ehuru man väl kan vänta, att det der måste gå honom bakvändt, såsom då han talar om att "naturen i många (!) fall har sina bestämda lagar"; att odlaren bör ordna dem (naturlagarne), sid. 1. — "Jordens grundämnen bestå blott af berg, stenar, grus och lera" (sid. 56). Vid plöjningen kommer en del af den lerhaltiga alfven upp med plogskifvan, "och sålunda bildar sig lerjorden" (sid. 9) &c. — Vid indelningen af jordar-

terna förkastar Förf. ordentligt bestämda benämningar, och föredrager de "anspråkslösa." Ypperlig är i synnerhet hans indelning af torfjorden i backtorf, skogstorf, ängstorf och kärrtorf (sid. 10), namn, hvilka åtminstone äro lika ovanliga (äfven hos allmogen), som Förf. vill anse dem "anspråkslösa", hvarförutan de vända upp och ned på det vanliga begreppet om torfjord. I det följande uppräknar Förf. sjelf 3 andra arter, än som finnas i hans "indelning", men af dylika motsägelser är boken uppfylld. N. W. L.

SPRÅKVETENSKAPER.

[87] **Latinsk Grammatika för Skolor och Gymnasier. Efter Billrothska Grammatikans plan utarbetad af *F. Ellendt*. Öfversatt, tillökt och omarbetad af *J. A. Dahlström*.** Andra Upplagan. Stockholm, Norstedt & Söner 1842. 335 sid. 8:o. (Priset: 1 R:dr 20 sk. B:ko.)

De betydliga eröfringar, hvilka i synnerhet under de sista decennierna blifvit gjorda inom Latinska språkvetenskapens område, måste hafva inflytande äfven på elementarundervisningen och medföra behofvet af nya läroböcker. Bland försöken att afhjelpa detta behof intager Ellendts Latinska Grammatika ett utmärkt rum. Då emellertid en öfversättning deraf redan i tvenne år varit tillgänglig i bokhandeln, skulle det vara öfverflödigt att derpå fästa allmänhetens uppmärksamhet, om icke den nya upplaga, hvilken härmed anmäles, visade sig vara i mycket förbättrad och omarbetad. Uppställningen är densamma, som i förra upplagan, men i enskilda punkter har Hr D. gjort åtskilliga rättelser och tillägg, genom hvilka boken vunnit betydligt. Det är ref:s öfvertygelse, att ifrågavarande grammatika innehåller ett större antal väsentliga iakttagelser, än man torde finna i någon annan bland de Latinska grammatikor, hvilka hittills blifvit utgifna på modersmålet. Med erkännande häraf måste vi likväl tillåta oss några anmärkningar i afseende på framställningen och ordnandet af de särskilda reglorna. Om det är en sanning, att uti hvarje arbete formen är af icke mindre vigt än innehållet, så torde detta företrädesvis gälla om läroböcker. Det, som i dem läres, bör gifvas i så få, bestämda och tydliga ord som möjligt. Också äro, om vi ej misstaga oss, dessa egenskaper egentliga orsaken, hvarföre Strelings af Sjögren förbättrade grammatika, oak-

tadt dess många brister, kunnat så länge bibehålla sig vid våra läroverk. Billroths grammatika, hvaraf Ellendt gifvit ett sammandrag, utmärker sig genom sin sjelfständighet och vetenskapliga hållning framför de flesta andra, men saknar någon gång tillräcklig bestämdhet i uttrycken, och röjer, särdeles i syntaxen, ett bemödande att genom analogier och ur allmänna synpunkter förklara den gifna regelns begrepp, innan denna sjelf blifvit bragdt till full åskådlighet. Denna method fordrar, för att med fördel begagnas, en förmåga af reflexion öfver de särskilda företeelserna inom språket, hvilken svårligen torde kunna eller böra förutsättas hos de unga sinnen, för hvilka en dylik lärobok är bestämd. Dessa grundsatser har äfven Hr D. bibehållit i sin grammatik, såsom det synes oss, ofta på bekostnad af reda och klarhet. Enligt vår tanka tillhör det läraren, icke läroboken, att uppvisa förhållandet och sammanhanget emellan särskilda reglor, såsom t. ex. att utveckla den ursprungliga betydelsen af kasus o. d. Skulle åter dylika förklaringar med skäl anses tillhöra läroboken, så borde de åtminstone hänvisas till noterna, och icke, såsom i denna grammatik ofta är fallet (jfr t. ex. ss. 129, 138, 162, m. fl.), finnas upptagna i texten, antingen i sammanhang med någon viss regel, eller utgörande en särskild paragraf. Emellertid böra vi medgifva, det Hr D. i denna upplaga lyckats att noggrannare bestämma mycket, som i förra upplagan var sväfvande. Om derföre vår nyss gjorda anmärkning skulle befinnas riktig, gäller den till en del ifrågavarande öfversättning, men hufvudsakligen de principer, på hvilka det Tyska originalet är grundadt.

I afseende på formläran, hvilken i denna upplaga blifvit ganska fullständigt behandlad, skulle ref. önska det kasus hade blifvit uppställda i den ordning Prof. Madvig användt i sin Latinska språklära Madvig låter nemligen Vokativus och Ackusativus följa näst efter Nominativus, och vill, såsom det synes oss, på goda skäl, af denna till utseendet obetydliga förändring hemta flera fördelar för undervisningen. Ref. skulle icke hafva omnämnt denna omständighet, om ej dels Förordet till denna upplaga, dels boken sjelf visade, det Hr D. rådfrågat Madvigs arbete. — Vid deklinationerna och konjugationerna hade det varit önskligt, att ändelsen blifvit skild från stammen genom olika tryck. Visserligen finnas tabeller öfver ändelserna inom de särskilda deklinationerna och konjugationerna; men de flesta lärare torde hafva gjort den erfarenhet, att lärjungen, för att kunna rätt använda dessa, behöfver äfven vid paradigmerna göras uppmärksam på förhållandet emellan stam och ändelse.

Syntaxen har Herr D. efter Billroth behandlat med afseende på de särskilda partes orationis, — en indelning, hvilken, oaktadt dess formella fördelar, medför flera praktiska olägenheter. För att visa, att denna vår anmärkning är grundad, torde det vara tillräckligt att erinra, det lärjungen måste hafva gjort bekantskap med hela läran om Kasus, Tempora och Modi, innan han får veta konstruktionen af Pronomen relativum och Pronomen reflexivum. — Stundom finner man bestämmelser, hvilka ej äro nog omfattande. Så heter det t. ex. §. 127: "Predikatet är antingen 1) ett verbum, som ensamt betecknar en bestämd handling, tillstånd eller beskaffenhet, eller 2) verbum *sum* i förbindelse med ett adjektivum (participium) eller substantivum." Nu borde väl hvarje predikat tillhöra endera af de begge uppgifna klasserna; men Författaren sjelf upphäfver eller åtminstone utvidgar den nyss gifna definitionen, då det i följande §. heter: "Likasom verbum *sum* brukas äfven följande verber" o. s. v. Häraf synes, att i §. 127 ett enskildt exempel (verbum *sum)* omtalas i stället för ett gemensamt kännetecken på alla de verba, hvilka först i förening med ett annat ord bilda ett fullständigt predikat. Äfven kunde det förtjena anmärkas, att det ord, hvilket brukas i förbindelse med ett dylikt verbum, icke alltid är ett "adjektivum (participium) eller substantivum", utan stundom ett pronomen. — Uti anm. 2 till samma §. läses: "Äfven säges (efter det vanliga talet): *sic est vita hominum*, med adverbium i stället för adjektivum." Uttrycket "efter det vanliga talet" synes oss något oegentligt; mången torde deraf föranledas att tro, det de anförda talesätten, hvilka ofta förekomma hos goda författare, endast tillhöra hvardagsspråket.

Förtjenstfullt är, att Hr D. vid åtskilliga ordformer och talesätt anmärkt, att de förekomma endast hos skalderna och sednare prosaister. Någon gång saknas likväl häruti tillräcklig konseqvens och fullständighet. Så hade t. ex. vid talesättet *bis mille* (§. 187 Anm. 1) bordt anmärkas, att det förekommer endast hos skalderna. Deremot hade i följande Anm. talesättet *bina millia* förtjenat upptagas, hvilket någon gång brukas i st. f. *duo millia*. — Regeln om genitivus efter adverbia temporis (§. 141) borde ej vara upptagen, då denna konstruktion endast förekommer hos sednare författare; åtminstone borde detta uttryckligen hafva blifvit anmärkt. — §. 231 Anm. 2 läses: "Particip. fut. act. uttrycker en afsigt eller utsigt till något." Hr D. synes här hafva uppställt såsom regel, hvad Madvig omnämnt såsom ett undantag, då den sednare (§. 424 Anm. 4) säger, att part. fut. hos *Cicero* och *Cæsar* endast brukas i förbindelse med verbum *sum*, men att

"senere Skribenter" bruka det såsom andra participier och ofta för att uttrycka en "Hensigt eller Udsigt till Noget." — §. 232 Anm. 1 heter det vidare: "*Habeo* med perf. part. (vanligen af de verber som betyda insigt och beslut) bildar ett slags omskrifning af perfectum i aktiva former, t. ex. *habeo aliquid perspectum* = *perspexi.*" Det hade utan tvifvel varit bättre att utelemna denna anmärkning, än att framställa den i en halfsann form. Hos Madvig (§. 427) finnes samma anmärkning, men med det väsentliga tillägg, att härvid tillkännagifves tillika det närvarande tillståndet, hvaraf följer, att *habeo perspectum* uttrycker något annat och mera än *perspexi.*

Ehuru mycket annat kunde vara att anmärka, torde det, som redan blifvit anfördt, vara tillräckligt för att grunda det omdöme, att ifrågavarande grammatik icke har i alla hänseenden fyllt bristen på en passande lärobok, i synnerhet med afseende på den första undervisningen. Deremot är det för ref. ett nöje att erkänna, det Hr D:s arbete i ganska mycket öfverträffar våra hittills begagnade läroböcker; också torde dessa företräden vara tillräckliga, för att derpå fästa erfarna lärares uppmärksamhet. G. N. R.

[88] Partiklarnes bruk i Engelska Språket, förklaradt genom 2000 valda exempel dels ur de bästa författares arbeten ock (?) dels ur omgängsspråket, med Engelsk och Svensk Text af *William Wåhlin*, Författare till "Praktisk Lärobok i Engelska språket" m. fl. arb. Användbar så väl för Skolor, som för Studerande på egen hand. Stockholm 1842. P. A. Norstedt & Söner. 163 sid. 12:o. Med ett anhang innehållande: En nograpn (?) alphabetisk uppställning på högst nödvändiga Engelska verber och talesätt, som taga bestämda Prepositioner efter sig, med deras betydelse på Svenska m. m. (Priset: 1 R:dr B:ko.)

Huru vigtig läran om partiklarne är för bibringande af en grundlig och fullständig kunskap i Engelska språket, och huru obetydligt de hittills inom Sverige utgifna Engelska språkläror framställt i detta hänseende, torde ej vara obekant för någon, som närmare sysselsatt sig med detta ämne. Det enda arbete, som med någon utförlighet afhandlat saken, är den år 1835 i Svensk öfversättning utkomna Engelska språklära af J. G.

åtminstone deras, som ej blott älska historisk läsning, utan historiska studier, saknar det fullkomligt nöjets behag. Det vetenskapliga intresset tillfredsställes i hög grad af detta verk och för den lärda forskningen är detsamma oumbärligt. Men vetenskapsmännens antal är ringa, och bland dem, som kunna värdera ett sådant verk, finnas de, som ej kunna förskaffa sig det. Under sådana förhållanden var dess utgifvande ett ekonomiskt vågspel, så vida ej någon säkerhet kunde erhållas emot en hotande förlust. En sådan säkerhet har omsider genom Rikets Ständers frikostighet blifvit beredd, och det blef för Herr Hildebrand möjligt att uppfylla vetenskapens anspråk och troligtvis äfven sin käraste önskan.

Hvad bokens innehåll beträffar, så behöfver ej för bildade läsare nämnas, att den innefattar en samling af dels politiska, dels juridiska och ekonomiska, offentliga och enskilda handlingar ifrån Sveriges medeltid. Dessa handlingars värde måste vara ganska olika, en del särdeles upplysande, andra åter af ett mera enskildt intresse. Vi tro dock ej, att någon kan uppsökas, som saknar all vigt. Äfven de mest enskilda förhandlingar vinna efter århundradens förlopp ett allmännare intresse, såsom bidrag till kännedomen om tidens förhållanden, om tillämpningen af då gällande lagar, om folkets seder, om de begrepp, som i afseende på samhällsskicket voro gängse. I en tid, då den historiska forskningen alltmera vänder sig ifrån det yttre af händelserna, och häfdatecknaren, trött att prisa bedrifternas stundom tvetydiga glans, hellre fäster sig vid folkets lif, vid sederna och rättsbegreppen, vid bildningens framsteg, vid lagskipningens utveckling, kort sagdt, då det inre af sakerna, som förklarar händelsernas naturliga sammanhang, alltmera uppsökes, måste en sådan samling, så länge den saknas, betydligt försvåra undersökningen och i vissa fall göra den omöjlig, men, när den en gång finnes, blifva en af vetenskapens vigtigaste källor.

Det anförda må vara nog att visa den synpunkt, hvarur detta arbete torde böra betraktas. En närmare redogörelse för innehållet af de handlingar, som deruti meddelas, ligger utom gränsen för rec:s förmåga. Måhända blottställer sig rec. för de strängaste omdömen, då han öppet förklarar, att hans studium af den bok han anmäler ej på långt när varit så grundligt, som han önskat och ämnets vigt äfven fordrat. Han vågar ej jäfva rättvisan af dessa omdömen, helst då han besinnar de stränga fordringar han sjelf är benägen att uppställa emot hvar och en, som bedömer en annans arbeten. Dock tror sig rec. känna den ifrågavarande saken tillräckligt för att antyda dess allmänna betydelse och den plats Hr Hildebrands

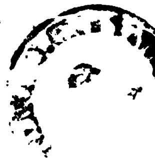
verk intager ibland Sveriges vetenskapliga litteratur. Den närmare redogörelsen för dess innehåll torde ock vara umbärlig; det sistnämnda kan vid läsningen bäst inhemtas, hvartill också rec. uppmanar hvar och en allvarlig arbetare i Sveriges historia.

Hvad beträffar planen för sjelfva arbetets utförande och sättet, hvarpå detta blifvit verkställdt, vill rec. ej vara mångordig. Den förra är strängt kronologisk och tillika i så stor stil anlagd, att hela detta band blott innefattar handlingarna ifrån början af år 1311 till slutet af år 1318 utgörande ett antal af 408 särskilda dokumenter. När man besinnar, att åtta år ensamt upptaga ett band, och tillika ihågkommer den möda, som hvarje af dessa handlingar kostat genom afskrifvande och jemförelse med originalet, vill man häpna för vidden och svårigheten af det arbete, som Utgifvaren företagit. Det blir då äfven en tillfredsställelse, att så mycket redan är färdigt, hvarmed förenar sig den lifligaste önskan, att tid ej måtte saknas till dess fullbordan, och utgifvaren genom ett uppmuntrande bifall och fullkomlig säkerhet emot personlig förlust vinna en värdig belöning för ett svårt men vigtigt arbete.

Att jemföra afskrifterna med originalerna och dymedelst granska Utgifvarens noggrannhet har för rec. varit omöjligt. Hvarken tid eller tillfälle har dertill funnits, och hade äfven detta stått rec. till buds, bekänner han sin oförmåga till ett sådant företag. Det fordras för en sådan sysselsättning en egen skicklighet, som ej utan mycken öfning förvärfvas. Konsten att läsa och uttyda gamla diplomer har få grundliga kännare. För de flesta möter redan svårighet att tyda en skrift ifrån 16:de seklet, såframt den ej är ett verk af någon den tidens skönskrifvare. Att läsa medeltidens dokumenter fordrar ett särskildt studium. Ju större svårighet dervid möter, desto större bör tacksamheten blifva för dem, hvilka i tryckta samlingar göra dem tillgängliga för hvarje vän af fäderneslandets häfder.

Rec. vågar ej trötta läsaren med ett längre ordande i ett ämne, der han för sjelfva saken har så litet att anföra. Måhända blir det honom förunnadt att en annan gång i sammanhang med flera andra arbeten äfven få närmare betrakta detta. Nu är han tvingad af tidens korthet att inskränka sig till en anmälan sådan som denna, nöjd att åtminstone i de allmännaste dragen hafva uttryckt den åsigt, som han anser med skäl kunna hysas om det ifrågavarande vetenskapliga arbetet.

s — s.

som i egenskap af nationernas styresmän och representanter äro kallade att vårda dessas intressen, sysselsätta sig med skärskådandet och afgörandet af hithörande frågor: detta nit har sträckt sig långt vidare. Någon hvar, som genom sin ställning i samhället är, eller tror sig vara, upphöjd öfver hvad man kallar hopen, anser sig pligtig att yttra sin tanke i dessa ämnen, och de blygsammaste vilja åtminstone uttala sina välönskningar för sakens framgång. Allt detta förtjenar utan tvifvel loford, då det sker af rent uppsåt, om ock ej alltid med bästa insigt. Ett land kan ej hafva vigtigare angelägenheter än dem, som röra själens hyfsning: ej underligt således, att många vilja föra sin talan i denna sak. Men nitet för en god sak inskränker sig ej till blotta välönskningar och tal, de måtte vara huru välmenande och blomsterrika som *helst*; en hårdare pröfning har det att underkasta sig, om det vill anses af rätta slaget. Vårt fädernesland skall snart komma i erfarenhet om beskaffenheten af det nit, som lifvar dess inbyggare, då det nu gäller att i verket sätta den af Ständerna föreslagna och af KONGL. MAJ:T i hufvudsaken gillade, under d. 18 Juni detta år utfärdade, *Stadga angående Folkundervisningen i Riket*. Detsamma kan äfven yttras om Norge, hvarest på Nådigste befallning en kommission varit nedsatt till revidering af detta rikes undervisningsväsen, och som, utom ofvanstående tvenne utkast, äfven utgifvit ett tredje rörande *Lärda Skolor*, men hvilket sistnämnda ej råkat *komma til* närvarande ref:s kännedom.

Utkastet N:o 1, hvarom handlas i närvarande anmälan, hvilken tillika för jemförelsens skull upptager vissa punkter af den Svenska Stadgan, sönderfaller i tvenne hufvudafdelningar: den ena om folkskolor på landet, och den andra om dylika i köpstäderna, hvardera afdelningen med fem kapitel och ett antal paragrafer. Öfverskrifterna på dessa kapitel äro i begge afdelningarna alldeles lika, och många §§. i den sednare afdelningen äro antingen ordagrannt eller med ringa förändring afskrifna ur den förra, hvadan det vill synas, som hade förslaget kunnat vinna i korthet och gifvit en lättare öfversigt, om det, likasom den Svenska Stadgan, gemensamt afhandlat de båda slags folkskolorna, och särskildt upptagit endast de olikheter, hvartill olika förhållanden på landet och i städerne gifvit anledning. Rörande behandlingen af de särskilda partierna, kan äfven göras den anmärkning, att stundom ett och annat förekommer, som nog mycket vittnar om begäret att på förhand vilja reglementera de minsta småsaker. Exempelvis må här endast nämnas bestämningen, huru många räkentaflor och

förskrifter böra för hvarje skola anskaffas. Den Svenska Stadgan är obesvärad af en sådan utförlighet.

Vi öfvergå nu till de särskildta kapitlens innehåll.

Första Kapitlet. *Om Folkskolornas ändamål och inrättning i allmänhet.*

Folkskolans ändamål uppgifves vara, "att understödja den husliga uppfostran i bibringandet af en sann christelig upplysning, och tillika att förskaffa ungdomen de kunskaper och färdigheter, som äro oumbärliga för hvarje ledamot af statssamhället." Med skäl fäster Kommissionen vigt vid begagnandet af ordet understödja, såsom en uppmaning till föräldrar och målsmän att, åtminstone i fråga om christendomsundervisningen, ej låta bero vid skolans åtgärder, utan sjelfva verksamt ingripa i uppfostrarekallets dyraste åliggande. — Skolor äro dels fasta, dels omgångsskolor ("flyttbara", enligt Svenska benämningen); de sednare naturligen endast på landet, der en glesare befolkning och andra omständigheter förhindra uppkomsten af fast skola. Undervisningsämnen äro: Innanläsning af tryckt och skrifvet, Religion och Biblisk historia, sång efter psalmodikon jemte utanläsning af de vackraste psalmer, något hvarpå Kommissionen lägger stor vigt, skrifva och räkna (de fyra räknesätten i hela tal, enligt Svenska Stadgan). Detta föreslås såsom minimum för att kunna mottagas till förberedelse för konfirmation. Norska förslagets fordringar af lärjunge äro således högre än Svenska Stadgans, som blott i religion och biblisk historia föreskrifver en viss grad af kunskap såsom erforderlig för att hos presterskapet kunna börja den egentliga nattvardsläsningen, och tillika, hvad kyrkosången angår, gör undantag för dem, som dertill sakna allt anlag. Folkundervisningen kan, enligt Norska förslaget, sträcka sig något vidare än till det nu föreskrifna, och skulle i någon kommun på landet en högre folkundervisning åstundas, kan med den egentliga folkskolan en högre klass förbindas, hvarest, utom en noggrannare och fullständigare kurs af redan förehafda ämnen, meddelas undervisning i geografi och historia samt Norsk språklära o. s. v. Den Svenska Stadgan känner ej till någon sådan fördelning af folkskolan i två klasser, hvardera naturligtvis med särskild lärare, utan fordrar, med undantag af Svensk språklära, hvilken väl icke uttryckligen, dock implicite är föreskrifven, af en och samma lärare ungefär lika stor insigt och undervisningsskyldighet, ja nästan större än som i Norge föreslås att delas på tvenne. Den Svenska folkskoleläraren skall nemligen ej blott ega "full färdighet uti innanläsning, rätt- och välskrifning", utan äfven "fullgiltig insigt och ådagalagd färdighet att under-

visa i följande ämnen: kateches, bibliska historien, physisk och politisk geografi i säker öfversigt, fäderneslandets historia och hufvuddragen af allmänna historien, räknekonsten, så väl theoretiskt som praktiskt, till och med sammansatt regula de tri uti hela och brutna tal, allmänna begreppen af geometri och linearteckning samt naturläran; äfvensom han bör ega kännedom af vexelundervisningsmethoden och skicklighet att undervisa uti enkel gymnastik samt uti kyrkosång . . .; hvarförutan den, som söker förenad skollärare- och klockare-beställning på landet skall innehafva den klockare på landet ålagda kännedom och färdighet uti vaccination och åderlåtning . . .” Framtiden skall visa, huruvida man ej här i landet uppstämt sina fordringar på folklärare-skicklighet allt för högt. En blick på den blifvande folklärarens ställning, med hänseende till lön och öfriga förmåner, tyckes gifva en temligen säker vink om qvarstadnande, betydligt nedanför det mål, honom blifvit förelagdt.

Utom detta för den mera omfattande folkundervisningen i Norge föreslagna tillägg af en högre klass, der så åstundas, har den Norska Kommissionen förenat sig om en annan princip, enligt hvilken hvarje skola skall sönderdelas i 2 klasser, der barnens antal öfverstiger 120, eller i allmänhet tillsättas minst en lärare för hvarje antal af 120 barn. Den Svenska stadgan nämner intet om maximum af barnens antal, och troligt är, att äfven i Norge kommer det afgifna förslaget att undergå förändringar och jemkningar, så väl i denna punkt som i åtskilliga andra. Emellertid visar sig häraf ej blott Kommissionens nit för skolväsendets sak, utan äfven en närmare fästad tanke på nödvändigheten att ej föreskrifva annat än det, som är möjligt och verkställbart.

Andra Kapitlet. *Om folkskolors upprättelse och vidmagthållande.*

F a s t skola skall vara i hvarje prestgäll på landet, der ej oöfvervinnerliga hinder ligga i vägen, och vid hvarje verk eller bruk, som har 30 arbetare boende på stället, samt i hvarje köpstad eller köpstads församling. Annexförsamlingar på landet böra äfven, om möjligt, ega fast skola. Der fasta skolor på landet ej kunna upprättas, bör alltid finnas ett tillräckligt antal o m g å n g s s k o l o r. Kyrkosångare äro på landet i allmänhet f ö r p l i g t a d e att äfven tjenstgöra såsom skollärare. I städerna kunna dessa båda befattningar antingen vara förenade, eller innehafvas af särskilda personer. Kostnaderna utgöras af kommunerna sjelfva, dock kan, i händelse af fattigdom, understöd erhållas af statsmedlen, efter regeringens bestämmande. Skolor vid verk och bruk upprätthållas af dessas egare. Svenska stadgan skil-

jer sig från det Norska förslaget derutinnan, att den ej direkte ålägger egare af verk och bruk skolors upprättande och vidmagthållande såsom pligt, utan blott i allmänhet föreskrifver, att "hvarje husbonde skall tillse, att dess tjenstehjons eller underhafvandes barn icke blifva lemnade utan nödig undervisning." Likaledes stadgar ej den Svenska författningen såsom nödvändigt, att skollärare- och klockare-beställningarna skola innehafvas af samma person, utan lemnar åt församlingens och kyrkoherdens godtfinnande, att antingen förena dessa beställningar, eller ock bland trenne föreslagne, kompetente sökande, välja den tjenligaste. Huruvida prest må antagas till lärare i folkskola beror af Domkapitlets pröfning, hvilket dock ej eger tillåta föreningen af skolläraretjensten med någon presterlig befattning i andra fall, än "då båda de förenade befattningarna kunna af en och samma person skötas."

Lön för lärare vid fast skola på landet är i Norge föreslagen till minst 60 Spd årligen, (hvilket, efter 1 R:dr 44 sk. pr Spd, gör 115 R:dr B:ko i Svenskt mynt). Dessutom bostad och andra husliga beqvämligheter för sig och familj, samt vidare: ett jordland så stort, att 1 eller 2 kor (hvarföre ej bestämdt 2 kor?) kunna derpå födas, och en liten trädgård anläggas. Ensam lärare i stadsskola, eller förste lärare derstädes, har utom fria boningsrum för sig och familj minst 150 Spd. i ett för allt, och underlärare minst 100 Spd. Lärare vid omgångsskolor njuter, så länge han håller skola, fri kost m. m., samt dessutom i årlig penningelön minst 30 Spd. Der skollärarebefattning är förenad med kyrkosångaretjenst, skola inkomsterna för den sednare medtagas i beräkningen, på det sätt, att de på landet uppföras till $\frac{2}{3}$ och i staden till $\frac{1}{2}$ af deras vissa belopp. Dessutom föreslås för hvarje tiderymd af fulla 7 år, hvarunder en skollärare har tjent med utmärkt duglighet och flit, en passande förhöjning i den årliga penningelönen, och för värdiga skollärare medgifves rättighet till pension af upplysningsverkets understödsfond.

Betraktar man nu den Svenska folklärarens blifvande löneförmåner, torde de blifva något nära lika med den Norska lärarens på landet. Värdet för 16 t:r spannmål, à $6\frac{2}{3}$ R:dr B:ko, gör $106\frac{2}{3}$ R:dr; tillkommer så bränsle, hvilket ej bestås den Norska skolläraren, husrum, koföda och en trädgårdstäppa. Detta är i båda länderna minimum, det är sannt, och man kan och bör hoppas, att detsamma på flera ställen betydligen skall komma att öfverskridas. Men också kan man å andra sidan taga för afgjordt, att mångenstädes här i Sverige spannmålslönen blifver vid dessa 16 t:r. Huru kan man begära, att med så ringa uppoffring erhålla till lärare personer

så qvalificerade, som Författningen af den 18 Juni 1842, §. 6, bjuder? En sådan person kan, efter några få år, erhålla en ganska förmånlig plats på nära nog hvilket handels- eller bruks-kontor som helst. Och af en dylik person väntar man, att han mot bekommandet af förmåner, hvilka tillsammanlagda torde utgöra omkring 150 à 160 R:dr B:ko, skall med nit och framgång egna sig åt det mödosamma skollifvet, då han på andra vägar kan skaffa sig en mångdubbelt större utkomst. Samma anmärkning gäller äfven om det Norska förslaget, som emellertid öppnar utsigt till löneförbättring hvart 7:de år, hvartill ej finnes någon motsvarighet i Svenska stadgan. Pension är visserligen stadgad i Sverige, likasom äfven föreslagen i Norge, men obestämd till beloppet och nog mycket lemnad åt församlingarnes godtfinnande. Det talar äfven till Norrska förslagets fördel, att i städerna, der också lefnadskostenaden är drygare, lönbeloppet äfven är högre, men den Svenska författningen anmärker ej denna olikhet. Vidare: der skollärarebefattning och klockaretjenst äro förenade, bör i första rummet tiden och krafterna egnas åt skollärarekallet, heter det; och så vidt nödigt pröfvas, klockaretjensten ombesörjas genom särskildt biträde, mot arfvode af skolläraren, som då uppbär begge lönerna "oafkortade, så vida de ej tillsammans öfverstiga värdet af 50 tunnor spannmål." Välan! En norm finnes här, hvars efterföljd skulle gjort bättre rättvisa åt folklärarens billiga anspråk. Skolläraretjensten förklaras vigtigare än klockaretjensten. Ingenting är då billigare, än lönens proportionering efter tjenstens vigt. Således: den, som uppbär de båda lönerna förenade, bör väl minst hafva 30 tunnor för skolbefattningen och de öfriga 20 för klockaretjensten? Men den skollärare, som ingen klockaretjenst har, hvar finnes väl billighet i den fordran, att han skall sköta sin läraretjenst, till den utsträckning förordningen anbefaller, för 16 tunnor, de öfriga smärre förmånerna oberäknade?

Tredje Kapitlet. *Om skolpligtigheten och ett regelmessigt skolbesök.*

Barn äro, enligt Norska förslaget, pligtige att gå i skola efter fyllda 7 eller 8 år; i vårt land kan dermed uppskjutas till slutet af 9:de året. Undervisningen fortsättes sedan, i Norge, i de fasta skolorna, hela året om, med undantag af kortare ferier vid Jul, Påsk, Pingst och sommartiden. Föräldrar och målsmän kunna låta undervisa sina barn hemma, dock med skyldighet att deltaga i afgifterna till skolan, och under förpligtelse att ditsända sina barn, om undervisningen hemma försummas eller vårdslösas. Den tredskande är till och med underkastad böter, och barnen kunna på hans bekostnad af

andra vårdas och hållas till skola. Med undantag af böter, gäller enahanda förhållande i Sverige. Fattiga barn skola i båda länderna åtnjuta understöd; ordentliga förteckningar skola uppgöras öfver skolpligtiga barn, samt förhör så väl med skolbarnen som med dem, hvilka undervisas hemma, af vederbörande anställas. Huru länge barnets skoltid skall fortfara, är i Sverige ej annorlunda bestämdt, än genom fastställande af det ofvanför uppräknade minimum af kunskapsmått då barnet lemnar skolan. Likväl kan barnet under uppgifna förhållanden och med vissa förbehåll, sedan det inhemtat färdighet i innanläsningen, lemnas frihet att besöka skolan blott 1 à 2 gånger i veckan. I Norge åter föreslås skolgången böra räcka till tiden för beredelse till nattvarden, eller, om presten finner det nödvändigt, till sjelfva konfirmationen. Blott i det fall, att barnet gjort nödiga framsteg, kan socknepresten tilllåta inskränkning i skolgången. Alla barn öfver 12 år och intill 2 år efter deras konfirmation äro, vid vite, förpligtade att inställa sig till de offentliga katechetisationerna, när de derom tillsägas. I Sverige bör skollärare, helst under ferietiderna och med tillhjelp, der så ske kan, af församlingens presterskap, på Söndagarna meddela undervisning och anställa förhör med den ungdom, som utgått från skolan, dock utan böter för de uteblifvande. Enskilda skolor äro både i Sverige och Norge tillåtna, dock ej utan anmälan hos vederbörlig myndighet, samt under dennas kontroll.

Fjerde Kapitlet. *Om skolornas lärare.*

Likasom i Sverige redan är stadgadt, om inrättandet af Seminarier för folklärares bildning, så väl i hufvudstaden, som i hvarje stiftsstad, så är ock i Norge föreslaget, att i hvarje stift bör finnas en dylik anstalt för samma ändamål, och hvartill i begge länderna kostnaden lemnas genom statsanslag. Skollärare-eleverne underhållas på egen eller församlingarnes bekostnad, dock äro de i sednare fallet förbundne att tjenstgöra vid skola, i Norge 7 år, och i Sverige 3 år, om de erhållit stipendium, eller återgälda kostnaden. Lärare vid fast skola kan i Norge ingen blifva, som ej undergått examen vid ett af Rikets Seminarier. Detsamma gäller äfven i Sverige för hvar och en, som vill anses behörig att söka lärarebefattning vid folkskola i allmänhet, med undantag likväl för dem, som förete fullständigt, före författningens utfärdigande, afgifvet betyg från Vexelundervisnings-Sällskapets Normalskola i Stockholm. Oskicklig lärare vid fast skola kan i Norge antingen fällas till böter, suspenderas eller afsättas, och lärare vid omgångsskola samt hjelplärare vid stadsskolorna

kan i liknande fall, likasom i Sverige lärare vid folkskola i allmänhet, efter fruktlös varning, förafskedas.

Femte Kapitlet. *Om uppsigten.*

Närmaste tillsynen öfver folkskolorna föres i Norge af ett skolförmanskap eller en skolkommission, och i Sverige af en skolstyrelse, bestående af sockneprest eller kyrkoherde till ordförande, och några andra personer till ledamöter. Dem åligger i allmänhet, att vaka öfver skolans angelägenheter och vårda dess bästa, samt ordföranden isynnerhet, att hafva noggrann tillsyn öfver undervisning och sedlighet. I Sverige lyda dessa skolstyrelser under Biskop och Domkapitel, dit de ega att årligen afgifva berättelse, och åligger det sedan Domkapitlet att med sitt utlåtande hvart tredje år till Kongl. Maj:t ingå. I Norge föreslås, att uppsigten öfver samtlige skolor i ett prosti (kontrakt) lemnas åt vederbörande prost, men öfveruppsigten öfver skolorna i hela stiftet, ej åt Biskop, utan åt en annan, i förslaget ännu obestämd, öfverauktoritet, som eger att föra högsta tillsynen öfver rikets undervisningsverk i allmänhet, och årligen inhändiga berättelse om skolornas tillstånd. Biskop tillkommer dock att lemna utkast till plan för skolan, och instruktion för läraren, hvilken plan och instruktion insändes till öfverauktoritetens approbation, samt för öfrigt föra ordet vid skolsammankomsterna, om han önskar det. I motiverna klagar kommissionen med skäl öfver presternes för mycket indragande i verldsliga göromål, hvarigenom både tid och syften gå förlorade, och rigtning gifves, synnerligen åt yngre prester, att med lif och själ kasta sig in i dessa icke presterliga bestyr, de der väl kunna gifva yttre ära och välfärd, men icke verka till fullgörande af prestens egentliga bestämmelse.

Det allmänna omdömet öfver nu anmälda förslag är, hvad det formella angår, ofvanföre uttaladt. Hvad innehållet åter beträffar, vittnar det om mycket nit och allvar för folkundervisningens bedrifvande. Kommissionen har föreställt sig, att landets barn borde undervisas med ombugsan och eftertryck, och derföre föreslagit det Norska folket ej obetydliga uppoffringar. På Storthingets och innebyggarnes nitälskan för framgången af den föreslagna undervisningsplanen beror nu, att bevilja dertill erforderliga medel, icke under, men väl öfver hvad kommissionens pluralitet funnit godt att såsom minimum tillstyrka.

Utkastet N:o 2, i 15 §§., börjar med det förslag, att skolor, hvilka af staten önska att erkännas såsom offentliga borgarskolor, böra i öfverenstämmelse med denna lags föreskrif-

ter inrättas. Kommissionen anför i motiverna, såsom anledning till detta stadgande, nödvändigheten af fastställd princip, så väl i anseende till dessa skolors föremål och plats i hela skolväsendets organism, som ock med hänsigt till enheten mellan skolorna inbördes, och den erforderliga kontroll af staten, hvarförutan dessa slags skolor verka utan noggrannt medvetande af deras egentliga bestämmelse, och stundom äro ställda under en hämmande, stundom en förslappande eftersyn. Ändamålet med offentliga borgarskolor uppgifves vara, "att bibringa deras disciplar en sådan allmän intellektuell och christeligt-moralisk bildning, som kan anses nödvändig för hvarje välupplyst medlem af borgarsamhället." Dessa skolor hafva tvenne hufvudafdelningar, neml.:

a) *en förberedelse-afdelning*, hvarest undervisas i innanläsning af tryckt och *skrifvet*, skrifkonst (någorlunda färdig och orthografisk), quattuor species i enkla tal, biblisk historia och kateches, samt *utanläsning af vissa andeliga sånger*. Kursen beräknas att vara fulländad med 10:de lefnadsåret.

b) *en högre afdelning*, bestående af minst 2 klasser, och hvarest undervisas i religion, Norska språket och ett främmande språk (Tyska, Engelska eller Franska), historia, mathematik (arithmetik och geometri), naturlära, skrifkonst, teckning, gymnastik och sång.

Kommissionens minoritet har, hvad ock synes oss rättast, antagit, att Tyskan borde, i anseende till detta språks större grammatikaliska fulländning, städse läras, men pluraliteten har trott det rigtigast, att lemna vederbörande fritt val. Åt §. 6 skulle referenten gerna önskat en annan redaktion. Då utkastet N:o 1 föreskrifver hvarje dags början och afslutande med bön och sång, utelemnar närvarande utkast allt stadgande härom, och föreskrifver blott, att "till befordrande af en christelig anda i skolorna böra vid hvarje veckas slut disciplar och lärare församla sig till en psalms afsjungande." Exemplet kan vara godt till efterföljd, äfven annorstädes, men hvarföre just denna vigt skulle fästas vid det gemensamma afsjungandet af en psalm vid hvarje veckas slut, kan man ej noga inse. Den christeliga andan bör ju befrämjas hvarje dag i veckan, och bön och sång äro lika nödvändiga i skolorna de 5 dagarne som den 6:te. Den 7:de §. synes ock till en viss grad återkalla stadgandet i 1:a §., då det medgifves, att "alla närmare bestämningar angående de offentliga borgarskolornas inrättning skola fastställas i en *för hvarje särskild skola gällande plan*, som af vederbörande kommun insändes till öfverauktoritetens approbation." Antingen skall nu den åsyftade likstämmigheten gå förlorad, eller ock, om öfverauktoriteten ändrar den

insända planen efter fastställd princip, blifver kommunens arbete med planens uppgörande blott ett arbete för öfnings skull, utan vidare påföljd. Närmaste tillsynen öfver kommunens borgarskola föres af ställets prest och tvenne andra upplyste och rättskaffens män, valda på 4 år, samt rektor för lärd skola, om sådan på stället finnes. Ordförande väljer denna skolkommission ur sin egen krets. Högsta uppsigten förer en öfverauktoritet, hvilken i detta och föregående utkast är tills vidare betecknad med N. N.

Borgareskola kan upphöra att betraktas såsom offentlig, när antingen Regeringen ej anser den ändamålsenlig, eller kommunen ej längre önskar dess fortfarande under denna rubrik. Har skolan njutit offentligt understöd, kan Regeringen ålägga kommunen dess upprätthållande, dock ej längre än tvenne år.

Lärare, som varit anställd såsom ordinarie vid borgarskolas högre afdelning, och utfört sitt kall med flit och duglighet, skall anses, såsom om han under samma tid varit anställd i statens tjenst vid någon i vigtighet motsvarande post. För öfrigt innehåller förslaget ingen närmare bestämning om lärares förmåner.

Understöd från 50 till 300 Spd. årligen kan till offentlig borgarskolas midmagthållande utbekommas af offentliga medel, äfvensom räntefria lån kunna erhållas till upprätthållande af nya, eller förändring af förut befintliga borgarskolor; dock böra dessa lån alltid vara återbetalda inom 28 år.

I §. 14 innehålles, angående redan befintliga, af Regering och Stiftsdirektion approberade borgare- eller realskolor, bestämmelser af vilkoren för deras fortfarande offentliga erkännande: och i 15:de §. medgifvas legatariska bestämmelser, angående tillsynen, ej lägga hinder i vägen för skolas erkännande såsom offentlig, när den för öfrigt uppfyller denna lags föreskrifter. Man kan härvid anmärka, att dessa båda §§. yttra en tendens till magtspråk, då redan bestående och erkända skolor sålunda, mot sin vilja, kunna förlora sin karakter af offentlighet, hvarförutan de måhända aldrig blifvit inrättade. Principen af enhet är väl god i allmänhet, men den kan ock leda till förstening, och mångfalden förer ej alltid till konfusion, och hotar ej alltid med upplösning.

Slutligen har ock Kommissionen, enligt eget tillkännagifvande, redan utarbetat förslag till *lag om upprättandet af en högre borgarskola i Riket*, men af mellankommande skäl ännu icke ansett tjenligt att offentliggöra det. U—M.

VITTERHET.

[93] **Svenska Fornsånger. En samling af Kämpavisor, Folk-Visor, Lekar och Dansar, samt Barn- och Vallsånger. Utgifna af *Adolf Iwar Arwidsson*.** Tredje Delen. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner 1842. XXVI och 562 sidor 8:o. (Priset: 4 R:dr B:ko.)

Med denna del af Hr A:s arbete kan det stora verk, som Geijer och Afzelius började, och hvartill Hr A. endast nämner sitt företag, som ett komplement, anses afslutadt, och Svenska Folket kan sägas hafva sina skönaste barndoms- och ungdomsminnen räddade, för att ej mera förloras.

Med särskildt afseende på denna tredje del af Hr Arwidssons Samling, hvars föregående delar, utgifna 1834 och 1837 äro tillräckligt kända och värderade, för att ej här behöfva omröras, har Utgifvaren utgått från den öfvertygelsen, att i folkets visor, dansar och lekar ligger en stor historisk tafla öfver dess inre lif upprullad, hvilken, visserligen ofta vanställande tidernas enskilda fakta, likväl alltid visar det hela i en förundransvärdt sann och yppig belysning. Det är icke häfdens döda bokstaf, men dess lefvande anda, som dessa enkla toner, dessa enfaldiga sagor uttala. Man afmäter efter de spridda monumenter, man lyckats uppsamla ur gruset af försvunna tidehvarf och stoftet af längesedan bortgångna slägten, bildningens gång och framsteg genom tiderna. Detta gäller väl egentligen om skaldekonsten i dess episka form. Den har från edda-sångerna transformerat sig genom riddardikten, stundom vändt dennas bålstora hjeltar uti karrikatur, och kryddat dess legender med ett väl icke attiskt, men derföre ej mindre mustigt salt, eller också upplöst sig i en långdragen didaktik. Redan mindre tillämplig synes denna åsigt vara på den lyriska folksången; dess grundton är snart sagdt densamma i alla tider; det är ej söderns glödande njutningslust, som ger sig luft i glödande toner; det är en lång suck ur ett djuptbeklämdt bröst, som svider af bruten tro eller långt ifrån den älskade klagar, att

"Tiden görs mig lång",

och finner ingen ro förrän i grafven vid vännens sida. Men der man minst skulle vänta det, återfinner man än en gång spår af forntidssagorna och edda-sångerna, ehuru denna gång under en annan f o r m, en d r a m a t i s k nämligen, om annars dessa båda konstord kunna lämpas på den "vålnad" af föreställningskonst, som röjes i bygdens simpla lekar. Så vill

åtminstone Utgifvaren af ofvannämnde arbete, och torde han uti sitt derivationsbegär någongång gått nog långt. Redan många af dessa lekar ådagalägga tydligt, att de härstamma mindre från det egentliga folket, än från en för detsamma främmande medelklass' konstfullare men också flärdfullare bildning. I alla händelser hafva de dock, så att säga, ett geografiskt intresse. De visa likasom i genomskärning det inre af en gammalsvensk boning, inom hvars väggar vinterkölden instängt och omkring brasan förtroligt samlat en krets af äldre och yngre, för att låta dem, äfven under nordens strängare himmel, uti *glaumr ok glœdi mikil, skemtun god och margskonar leikar* njuta en frisk och glad tillvaro. Och kunna äfven icke mera dessa enkla förlustelser uppkallas till lif i våra sällskapssalar, som Utg. ifrigt önskar, ega de alltid nog värde, för att förtjena räddning ur den glömska, hvari de äro nära att begrafvas, och för att förtälja våra tider, huru fordom allvar och manlig handlingskraft i det allmänna lifvet ej kränkte det enkla, fromma natursinnet i det enskildta.

Boken upptager följande större klasser: 1) *Lyriska Sånger*, 2) *Skämtsamma Sånger*, 3) *Folklekar och dansar af åtskilliga slag, med eller utan sång*, 4) *Barnsånger, Verser och lekar*, 5) *Vallqväden*, 6) *Ett bihang tillika med tillägg, Varianter, Register öfver Sångernas början, en Ordförklaring och en Musik-bilaga.* Den lyriska delen innehåller 48 numror, till större delen tagna ur *Harald Olufssons* och *Älfs Vis-böcker* eller Kongl. Bibliothekets i Stockholm manuskripter. Flera af dem äro äfven i poëtiska kalendrarne allmänheten meddelade. Det är nästan ingen af dessa sånger, som ej förtjenar, att man dervid närmare fäster sig; ty om de också icke i sträng mening utgått från folket och dess diktare, enär många af dem innehålla dels mythologiska begrepp, dels allegorier, hållna i en stil, som nogsamt bevittnar deras ursprung från en lärd och bildad samhällsklass, så utmärka sig dock alla genom en manlig och kraftfull enkelhet, och några för en verklig Luthersk tillförsigt och trygghet. Särdeles förtjena i ref:s tycke *Sånger om Trohet och Ära, Sanningens Landsflykt*, den mera bekanta *Dal-visan, Sparfvens Visa* och *Den blinda gossen Olof Svenssons visa* att utmärkas framför de öfriga. En egen märkvärdighet har N:o 44; det är en s. k. "Makaronisk" Sång, och består af hvarannan rad Svenska och hvarannan Latin, rimmadt på följande sätt:

Wijter frost thet kommer med ijs,
Et horror hyemalis;

Sommar och blomster thet kommer med pris, 1)
Et decor estiualis.
The glædje sig mott sommarsens tijdher
Jam vario colore
Förutan then ena migh görs oblidh
Præ nimio dolore.

Om det nu gäller i afseende på de lyriska styckena, att de sparare hafva ett rent litterär-historiskt intresse, såsom profstycken af 16:de och 17:de seklernas konst-poësi, än ett antiqvariskt, så synas deremot de 14 följande skämtsamma sångerna, hvaraf flera äro upptecknade efter muntlig tradition, mera egentligt ega sin plats i en samling som denna. De äro ett verkligt *quodlibet* af roligheter. Vi anföra såsom profbit första versen af N:o 35, "*Den bakvända visan*":

I fjol vid jul då grisa min ko,
Då kalfva min so, då drunkna min märr uti solskin;
Jag sadla min stöfvel, jag smorde min häst,
Och sporra 2) bant jag på öra.
Så red jag öfver Solen, der skogen gick ner,
Der hank två murknade brömsar,
Der hank två prester, der söng två lik,
Der satt två brokota hästar.
Jag låg och jag satt,
Jag drömde den natt,
Jag drömde den visan var bakvänd satt.

N:o 62, "*Det misslyckade besöket*" innehåller efter Utg:s tanke redan en öfvergång till dramatisk föreställning. En ung bonddräng och en bondflicka, båda vackra men fattiga, hade fattat kärlek till hvarandra. Flickan tvingas att gifta sig med en rik bonde, men fortfar att efter sitt äktenskap emottaga besök af sin älskare. Ett öfverenskommet tecken hade en gång blifvit glömdt, och drängen närmade sig en afton stugan under det mannen var hemma. Hustrun ser honom, och i ånge-

---

1) Månne icke "prijs"? I allmänhet har ref. trott sig upptäcka några differenser i Orthografien, äfven inom samma sånger. Att deremot Utg. uti somliga stycken bibehållit, i andra åter förändrat det ursprungliga stafningssättet, derpå gör han sjelf läsaren uppmärksam, ehuru han ej nämner hvarföre. Sannolikt dock, emedan det sednare torde varit alltför svårfattligt för en i fornsvenskan obevandrad läsare. Hit anser äfven ref. en anmärkning höra, churu mera gjord mot uppfattningen än stafningen. Sid. 248 läses nämligen "syster, syster lefve lamm." Meningen tycks här fordra, att "lefve" är adjektift, och torde då sannolikt vara det under Hanse-tiden från norra Tyskland inkomna *lewe* (högtyska *liebe*), som betyder kära, vackra, och borde väl då stafvas *leve*.

2) Denna plural med bestämda artikeln af Östgötaidiomet borde väl utmärkas med en apostrof: Sporra' (Nerikes-dialekten säger Sporrär') äfvensom de förkortade imperfekterna *drunkna'* för *drunknade* m. fl.

sten sjunger hon i form af en vaggsång följande varning till den utanföre stående älskaren:

Skymtar du för gluggen,
Kär' söten min!
Och Gud välsigne skuggen,
Kom inte in.

Mannen frågar nu, hvad hon menar, och hon svarar under sång, att den, som har barn att tysta och söfva, måste försöka många toner. Denna sång bildar en öfvergång till lekarne.

I främsta rummet af dessa stå billigtvis sånglekarne utan panter, 103 till antalet. Hvem igenkänner ej här från sin barndom *Jag ser dig Simon i Sälle*, *Skära hafre*, *Höga berg och djupa dalar*? Denna afdelning är i ref:s tanke den förtjenstfullast utarbetade i hela boken. Högst få af dessa lekar sakna ett lefvande intresse och äro fada, såsom många af t. ex. Pantlekarne. Det är vanligen en dansande chorus, hvars melodi visserligen är lyrisk, men i allmänhet icke i svårmodets, utan i den lugna trefnadens och förnöjsamhetens toner, och inom denna sjungande krets utför den agerande personen eller paret sina turer, tills de åter försvinna i massan, och nya personer eller nya par uppträda såsom handlande. Flera äro verkligen sinnrika. Utg. har här tillika meddelat melodierna, icke, såsom uti de föregående delarne af detta arbete, uti särskilda bilagor med accompagnement, utan enradigt och vid sjelfva lekarne. Många af dessa melodier äro naturligtsvis korta och litet sägande; andra förtjena största uppmärksamhet. Uppfattningen är enkel och synes trogen; endast stöter då och då en intervall, som så vidt ref. vet, är främmande för den naturliga skalan och folkvisan, nemligen fallet från hufvudtonen ner i förhöjda qvarten *c* — *fiss*, likasom ett och annat, som är svårare att träffa, äfvensom Utg. synes något hafva misskänt förehållningarnas betydelse, hvilka likväl i folkvisan spela en stor rol. Bland pantlekar med sång igenfinner man *Domaredansen* med sin energiska melodi. Äfven lösningssätten af panterna finnas upptagna. Derpå följa ännu 54 lekar utan sång, såsom *Blindbock*, *Likna sig vid något*, *Turkiska messan* m. fl. Då dessa äro mest bekanta och utan gensägelse minst vigtiga för ett arbete af detta slag, skola de ej länge uppehålla oss. Ref. återupprepar blott en förut gjord anmärkning, som isynnerhet gäller i afseende på de två sistnämnda slags lekarne, att blott ett inskränkt antal af dem kan vara upprunnet ur det verkliga folkets sköte. Tvärtom hafva alltför många deraf smak af och anspråk på denna småartade spiritualitet, som Utg. tadlar i den salonsbildade

verldens nöjen. — Nu följa *Barnsånger*, *Verser* och *Lekar*. Bland de förstnämnda träffas många bekanta, med vackra ord och melodier, "*Wyssja lulla litet barn*", "*Liten pilt hade en liten gulldvagn*", (Dalvisans melodi med någon variation) "*Gubben och Gumman*", hvilken sednare här må anföras in extenso för sin korthets skull:

Gubben och gumman
Spelte på trumman
Begge ville trumman höra,
Men ingen ville trumman röra.
Och denna visa är inte lång,
Derför sjunga vi henne än en gång.

Dock heldre än detta, passera vi, såsom de der ej mycket älska repetitioner, öfver det öfriga barnkramet, treffligt och nätt nog, likaså öfver Vallqvädena, som ej äro många eller särdeles karakteristiska, och komma så till Bihanget. Här redogör utg. först för bruket att gå med Trettondedagsstjernan, och härleder det från ett af medeltidens mysterier, föreställande de tre heliga konungarnes tillbedjande af det nyfödda Jesusbarnet. Seden föll med katholicismens fall uti folkets händer, och urartade, såsom hvarje yttre kult utan inre kärlek, till ett roligheltsupptåg, förenadt med en liten tiggarspekulation. Den melodi, som Utgifvaren upptager för Trettondedagsvisan, påminner ref. lifligt om en dylik, som han hört i Vermland exseqverad af en tropp lärgossar, af en så originell beskaffenhet, att ref. beklagar sig ej kunna i tryck disponera öfver ett par notrader, för att här återge densamma. Detta bruk förtjenar visst räddas från förgätenhet, såsom den enda rätt bevisliga relik, vi ännu ega qvar från den katholska medeltiden. Något hithörande är, om ej i alla, åtminstone i flera landsorter *Stephans* (äfven *Staffan Stalledränges*) *visa*, uppförd af bygdens sångare om aftonen annandag Jul, sannolikt till minne af St Stephanus. Det skulle förvåna ref., om ej Utgifvaren känt densamma, och ännu mer, om han ej ansett den värd att i samlingen upptagas. Dock, man har ändå mycket att vara tacksam för. Sist kommer en Ordförklaring, endast upptagande det nödvändigaste för det helas förstående, och en musikbilaga, innehållande *Dalvisan*, *Sparfvens Visa* och två *Trettondedagssånger*, satta med ett enkelt klavér-ackompagnement. — Bokens yttre är elegant, likt de föregående delarnes, och nästan icke ett enda tryckfel har ref. kunnat upptäcka. Med ett ord, Utg. har gjort allt, för att uppfylla hvarje billig läsares anspråk.

c. f.

[94] Oisians Sånger efter Gaeliska Originalet och på dess Vers-slag, Försvenskade samt med en Historisk-Critisk Inledning och Noter försedde af *Nils Arfwidsson.* Stockholm C. A. Bagges förlag, hos P. A. Norstedt & Söner. 4 och 432 sidor 8:o med en musikbilaga. (Priset: 2 R:dr 32 sk. B:ko).

Omkring 80 år hafva förflutit, sedan OSSIANS eller OISIANS Sånger genom MACPHERSON blefvo bekanta i Europa. Ehuru felaktig och Originalet föga trogen MACPHERSONS prosaiska öfversättning var, förfelade den likväl icke att väcka allmänt deltagande och efterbildningar på flera språk. Från denna tid hafva nitiske och lärde män arbetat på att i en fullkomligare och trognare form återgifva dessa det Skottska höglandets fornsånger, skönare än kanske något land egt dem. År 1807 utkommo i London under *Highland Society's* sanktion de Gaeliska Originaler, som kunde återfinnas eller återfås hos den förste öfversättaren, åtföljda af ROBERT MACPHERLAIN'S Latinska Ordagranna Version. En skarpsinnig och grundlig tysk lärd, CHRISTIAN WILH. AHLWARDT, utgaf 1810 och 11 efter detta *Higlands Society's* Original på sitt språk en trogen och städad metrisk öfversättning, som upptog äfven de sånger, hvartill Originalerne i MACPHERSONS hand gått förlorade, och hvilka han, ledd af sin skarpa uppfattning af diktarnas ursprungliga anda, ifrån MACPHERSONS prosaiska bearbetning återställde i metrisk form. Den sista bearbetningen på Engelska är af MAC GREGOR, under titel: "*Genuine Remains of Ossian literally translated with a preliminary dissertation*", och utgafs i Edinburg 1841. Dessa äro OSSIANS förnämsta bearbetare. På Svenska har hittills endast MACPHERSONS öfversättning blifvit prosaiskt återgifven; och är derföre företaget, att med kritisk noggranhet i deras ursprungliga form från Originalet öfverflytta de Ossianska dikterna på vårt språk, gjordt af en detsamma vuxen man, alltför vigtigt, för att icke väcka hvarje bildad läsares uppmärksamhet och deltagande.

Hr A. förutskickar för sin öfversättning en inledning, som upptager öfver 100 sidor. Den ensam kunde gälla såsom ett sjelfständigt arbete, och ref. anser sig derföre böra börja med en exposé deraf; den omfattar följande omständigheter:

1. *Ossianska Sångernas äkthet.* Efter en sammanträngd litterär-historisk öfversigt öfver den tid, hvari första offentliggörandet af OSSIAN faller, och redogörelsen för de vigtigaste

omständigheterna vid Macphersonska versionens tillkomst, meddelar författaren hufvud-momenterna af den långa polemik, som fördes för och emot Ossians authenticitet, och dess slutresultat, det tillfredsställande beviset för dessa forn-sångers fullkomliga äkthet. Två omständigheter hade isynnerhet gjort, att denna ifrågasattes och bestreds, först den Pope-Addisonska skolans smak, för hvars glatta och polerade form-fulländning dessa enkla folkdikter ej kunde få någon poëtisk betydelse, för det andra det politiska hat, som Engelsmännen i allmänhet hyste för Skottland, och till följe hvaraf de förra voro så ifriga att söka frånrycka Högländarne det vigtiga stöd för deras nationalitet, som bevisligheten af deras urgamla traditioners tillvaro måste gifva densamma. Man påstod derföre, att dessa sånger icke i traditionen existerade, utan endast voro ett bedrägeri af Macpherson, som sjelf författat dem, och hvilken genom sin motvilja att offentliggöra de Gaeliska originalerna ingalunda vederlade denna misstanke [1]. Mot de inkast, som blifvit gjorda af Anti-Ossianerna, sätter Förf. förnämligast dessa dikters samband med och tysta hänvisning på de Skandinaviska sagorna, då i de förra många antydningar på den Urskandinaviska Asaläran och våra förfäders hemseder förekomma, samt det rim-system, som först i sednare tider bevisligen blifvit upptäckt i originalerne. Denna afdelning är föröfrigt den drygaste och i ref:s tycke den förtjenstfullaste. Endast något mera objektif och något mindre polemisk torde kanske en och annan Svensk läsare hafva önskat den.

2. *Ossianska dikternas ålder.* Sedan Förf. vederlagt Macphersons hypothes, att Ossians lefnad och diktning tillhör 3:dje århundradet af vår tideräkning, framställer han sin egen och nyare författares öfvertygelse, efter hvilken Fingal och Ossian förflyttas tillbaka till Seklerna närmast före eller närmast efter Christendomens uppkomst; såsom stöd för denna supposition anför han, att då Christendomen redan bevisligen i andra seklet var allmänt spridd i Skottland, vore det ej möjligt, att icke episka sånger af större omfattning skulle bära något spår af densamma, att ingenting nämnes om Romarne, och att det folk, som Macpherson uttyder att vara desamma, bevisligen vore öboar och icke Romare; vidare att

---

1) Ahlwardt påstår likväl, att Macpherson endast häri hindrades genom bristen på Subskribenter, och att han, så snart denna ej mera var i vägen, genast offentliggjorde dem. Är denna uppgift grundad, torde dock M. förtjena en något blidare dom än den, som Hr A. uttalat öfver honom.

ingenting talas om jordbruk och mynt, som bevisa en mera framskriden kultur; och slutligen, att sångernas inre beskaffenhet, enkelheten i begreppen, torftigheten i uttrycken och konstlösheten i periodbyggnaden tydligen utvisar, att det folk, hos hvilket de uppsprungit, måste ännu hafva varit i sin kulturs första barndom.

3. *Ossianska dikternas versbyggnad.* Det Gaeliska språket är enkelt till sin prosodi och närmar sig i detta fall de Nordiska, samt grundar sig, likasom dessas, hufvudsakligen på accenten. Härtill bidrager betydligt mängden af monosyllaber, hvilka i Gaeliskan utgöra mer än hälften af hela ordförrådet. Grundformerna för versens yttre struktur äro två: den daktyliska trimetern och tetrametern, samt den jambiska trimetern och tetrametern. Att häri likväl många varieteter förekommo, har sin naturliga förklaring uti den långa tiderymd sångerna endast genom den muntliga traditionen fortlefvat. Rimmet består deruti, att vokalen eller vokalerne uti en rads sista ord återkomma i sista ordet af en annan, tredje eller fjerde rad, utan afseende på de omgifvande konsonanterna. Sålunda finner man *blar* rimmadt emot *lamh*, *ard* mot *ann*, o. s. v. Förf. anmärker derefter den likhet, som råder emellan de forn-Skandinaviska verserna uti *Sæmunds Edda* och de Ossianska, och finner äfven deruti ett bevis mera för de sednares höga ålder, genom den förvandskap med Lochlin eller Skandinavien, hvarpå de så ofta häntyda.

4. *Öfversättningen, dess svårigheter, Gaeliska nomina propria, dikternas kronologiska ordning, m. m.* Gaeliskans fattigdom på uttryck och nakenhet i periodbyggnad måste betydligt försvåra hvarje öfversättningsförsök; nästan hvarje rad bildar en period för sig, och såkallade enjambementer äro något i högsta grad sällsynt. Förf. redogör i korthet för sina åsigter af Svenska metriken, hvilken han, likasom den Gaeliska, hufvudsakligen grundar på tonvigten eller accenten. Att ingå i någon granskning af dessa, skulle, enär principerna för vårt språks theoretiska behandling ännu äro så föga stadgade, leda ref. alltför långt från ämnet. Den bästa garantien för deras duglighet har Förf. praktiskt gifvit dem genom sina egna versers skönhet och välljud. I afseende på behandlingen af Nomina Propria har Förf. valt en medelväg emellan de ytterligheter, hvartill de förre bearbetarne gjort sig skyldige. Macpherson har nämligen nog godtyckligt omskapat och moderniserat dessa hos Ossian högst betydelsefulla ord. Ahlwardt deremot skref dem helt och hållet på det Gaeliska viset, hvarigenom med våra skriftecken högst underliga och barbariska figurer uppkomma, på hvilkas uttal man

aldrig kan vara såker. Så får man se skrifvas *Caomhmhalr*, läs *Kyvàla*, *Reulilubhruad*, läs *Rélddra*. Hr A. skrifver namnen såsom de på Gaeliska uttalas, med undantag likväl af namnet Ossian, hvilket med vanligt uttal alltid hos Förf. skrifves Oisian, enligt Gaeliska orthografien. Hvarföre Förf. tillåtit sig denna inkonseqvens, kan ej ref. rätt förstå. Slutligen uppgifver Förf. orsakerna till de ändringar af Styckenas nummerföljd, han funnit sig föranlåten att göra; deras sammanhang blir derigenom innerligare och naturligare; och aldräsist är bifogadt ett register på de Ossianske namnen, med deras skrifsätt och uttal, samt deras betydelse och derivation.

Sådan är inledningen. Den vittnar om grundlig bekantskap med och en liflig kärlek för ämnet. Särdeles förtjenstfull är utarbetningen af 1:sta och 2:dra afdelningarna. En enda anmärkning må tillåtas ref. i afseende på hållningen af det hela. Hr A:s penna har esomoftast en viss polemisk ütldighet. För läsare, som icke förut känna momenterna af den häftiga striden för och emot Ossian, hade en mera objektif framställning af skäl och motskäl varit tillräcklig; de, som deremot redan äro dermed bekanta, känna också dess resultater. Kanske skulle för mängden af läsare en allmän conspectus af Celternas Druid- och Bard-väsende varit af mera intresse, helst kännedomen om Gaelernas äldsta kultur och lefnadsförhållande måste sökas i speciellare och mindre allmänna arbeten. Skrifter sådana som Beauford's *Druidism Revived* och Moors *History of Ireland*, källor, dem Förf. säkert känner, skulle, såsom ref. tror, här icke varit utan nytta. Föröfrigt har Förf., der han inkommit på det historiska gebitet, nästan uteslutande begagnat Hector Boëthius, en författare visserligen aktad för sin samvetsgranhet och framförallt fullständighet, men likväl tillhörande en tid, då den historiska forskningen väl icke var särdeles kritisk. Ref. yttrar detta icke såsom ett tadel, och kan så mycket mindre göra det, då arbetet ännu icke är slutadt, men hemställer önskningsvis, huruvida icke i en följande del kunde inrymmas några vinkar öfver ett folks lynne och samhällsförhållanden, som redan i sin första barndom varit mägtig skapelsen af ännu oupphunnen skönhet.

Att uttala ett omdöme öfver sjelfva öfversättningens halt och trohet måste vara den ensam förbehållet, som eger full kännedom i Gaeliska språket och tillgång till det Gaeliska Originalet. Ref. måste bekänna, att han eger ingendera och att det endast är på en sorgfällig jemförelse af Hr A:s öfversättning med Macphersons och Ahlwardts versioner, som han kan stödja sig. Få af våra landsmän torde emedlertid vara i tillfälle att jemföra den med Originalet, och ref. kan derföre

tordehända hoppas på undseende för sig. I allmänhet utmärker sig Hr A:s bearbetning framför MACPHERSONS genom en större enkelhet och natursanning. Der den sednare är hög och pathetisk, är Hr A. okonstlad och naif. Att dömma af hela dess hållning och ton måste denna öfversättning vara trogen, äfvensom derutaf, att tolkningen såväl öfverensstämmer med AHLWARDTS, åt hvars samvetsgranhet och grundlighet äfven Hr A. sjelf gör rättvisa. Framför den tyska öfversättaren står Hr A. deremot i diktionens renhet och skönhet; hans vers är ledig och rör sig med behag och lätthet och utan enformighet inom de trånga gränsorna af Originalets meter. Likväl måste å andra sidan erkännas, att Hr A. just genom vårt klangrika och mera accentuerade språk har en stor fördel framför AHLWARDT, mot hvars tyngre och släpigare versifikation Hr A. uti inledningen visar sig icke så litet obillig. För att gifva äfven läsaren tillfälle till jemförelse, tar ref. sig friheten att ur Ca-Lodin anföra den outsägligt sköna episoden om Duv's fall, helst han tror, att detta ställe bättre än något annat är tjenligt att gifva en föreställning om de Ossianske dikternas allmänna karakter och tonart. Det lyder hos MACPHERSON sålunda:

"He (Duv) drew an arrow from his Side. He fell pale, in a land unknown. His soul came forth to his fathers, to their stormy isle. There they pursued boars of mist, along the skirts of the winds. The chiefs stood silent around, as the stones of Loda, on their hill. The traveller sees them, through the tuilight, from his lonely pathas. He thinks them the ghosts of the aged, forming future wars."

Och hos AHLWARDT:

"Ziehend den Pfeil aus der Seite,
Sank entseelt der Krieger hin.
Auf zum Urstamm schwebte sein Geist,
Zur wüsten Insel der Windsbraut;
Dort jagt er Eber, Dampfgebild
Am Wind, der durch die Felsen stürmt.
Stumm standen die Führer umher,
Lodun's Steine der Geister auf Höhen gleich,
Wann sie schweben der Wanderer sieht,
Rückkehrend in dämmernder Nacht,
Und wähnet sie Schemen der Vorwelt,
Die denken der Beute der Schlacht."

ARWIDSON öfversätter dessa rader på följande sätt:

"Nu ur sidan pilen han drog, —
Och blek föll hjelten till jord;
Till bistra fäder flydde hans själ
Till vindarnes nakna hem;
Vildsvins-vålnader jagar han der
I molnet på stormarnes vinge. —

Tyste kämparne stodo omkring,
Likt Lodins stenar på kullen,
Dem vandraren skådar öfver sig
På aftonens mörka stråt,
Och tror sig åldriges skuggor se,
Som skifta stridernas byte."

Mesta omsorg synes Förf. hafva användt på *Ca-Lodin*, *Carhon* och *Lamon*. Kanske är likväl detta mera ett subjektift tycke af ref., just emedan han mest fästat sig vid dessa dikter. Ref. kan ännu icke neka sig nöjet att ur *Carhon* anföra den bekanta episoden till Solen, hvars öfversättning är mästerlig:

"O du! som vandrar derofvan,
Rund som Fusstars härdade sköld,
Hvadan din rostfria glans?
Ditt ständiga ljus, o Sol?
Du går fram i din mägtiga skönhet
Och stjernorna dölja för oss sitt lopp;
Från himlen viker bleknade månan
Och gömmes i vestliga moln.
Enslig du vandrar din trygga gång.
Hvem vågar väl närma sig dig?
Eken störtar från höga berget,
Kamlet störtar, af ålder, och klippan.
Hafvet faller och stiger igen.
Månan fördöljes på himlen;
Du allena går segrande fram
I din klarhets beständiga fröjd.
Då stormen mörknar kring verlden,
Med skräcklig åska och uddig blixt,
Ur dundren blickar du fram i din skönhet
Och ler vid himlarnes dån. —
Men mig är förgäfves ditt ljus,
Och aldrig jag skådar ditt anlet:
Antingen du ditt gyllne hår
Skakar ut öfver österns moln
Eller i vester skälfvande står
Vid dina mörka portar på hafvet. —
Men kanske liknar du mig,
Stark till en tid, försvinnande sedan!
Mån' de från himlen sjunkande år
Till ett mål föra oss båda?
Vandra då med glädje, o Sol!
Medan du mägtig är i din ungdom.
. . . ."

Några mindre vigtiga anmärkningar skulle väl kunna göras emot språkriktigheten, såsom att Förf. oftare slutar sina verser med den mindre välljudande definita formen "kull'n"; att han begagnar de numera föråldrade orden "båld" och "stånda", det förra väl ett godt ord och en vinst för språket att återupptaga, men ej så det sednare, som icke har någon utmärkande betydelse framför "stå"; att han en gång nytfjar

"ljusna" såsom aktift — *Sången ljusnar min själ* —, hvilket här likasom med alla inkoativer på ändelsen *na* är ett bestämdt fel, o. s. v. Men der ref. har så mycket godt att loforda, faller det sig vidrigt för honom att uppsöka det svaga, som han kan tadla, helst detta verkligen är så ringa i jemförelse med det förra. — Till förstående af svårare ställen har Förf. bifogat rika noter, och deri endast allt förmycket misstrott läsarens uppfattningsförmåga; äfvenså är det med hans accentuering af versen. För ett någorlunda bildadt öra borde mängden af dessa tecken varit umbärlig.

För både vårt språk, vår litteratur och vår historia är ref. öfvertygad, att Hr Aarwidssons arbete kommer att bli fruktgifvande; och ännu större förhoppningar för framtiden har dess författare härigenom vid sig fästat. Äfvenså hoppas ref., att detta vackra företag ej skall förfela att väcka andras sympathier och bemödanden; Gaeliska språket, hvaraf Förf. i inledningen meddelat några profbitar, förtjenade för oss Nordbor, genom sin påtagliga förvandtskap med vårt eget Urspråk, en icke obetydlig uppmärksamhet [1]). Ofta har filologens obe-

1) Ref. har, efter nedskrifvandet af föregående anmälan, af en yngre utmärkt Språkforskare haft det nöjet att bli gjord uppmärksam på åtskilliga omständigheter rörande Gaeliska och Isländska språkens slägtskap, à propos af Hr A:s arbete. Båda stammarne tillhöra Indo-Europeiska racen, churu man antager, att Gaelerne (Celterne) äro de, som längsta tiden varit utvandrade eller förjagade från sina Asiatiska boningsplatser, och hvars språk sålunda mest afviker ifrån Sanskrit-typen. Af en stor mängd uppgifna exempel tagna ur Hr A:s register på Nomina Propria kan ref. för utrymmets skull endast anföra ett inskränktare antal. Så är t. ex. *Ardan*, högmod, *Ard*, hög, Isl. *Ördugr*, hög, tapper (af *Arda*, ojemnhet), ifr. Lat. *Arduus*; det allbekanta Gaeliska *mac*, son, Isl. *mögr*; MoesoG. *Magus*, gosse; *Cridh*, hjerta, *καρδια*, cor, MoesoG. *Hairto*, AngloS. *Heorte*; *Lochlin*, *Loch* Sjö, Angl.S. *Laca*, Isl. *Lögr*. *Lormar* af *Lore* bister, Isl. *Luri*, en man af bistert utseende, "en lurk" (?); *Triath*, furste, Angl.S. *Drithen* Isl. *Drottinn*, drott; Det Skandinaviska namnet *Starno* kan möjligen komma af Isl. *Stjórna*, styra. Då Starno i sin ilska slår tråden, förmodar öfvers. att det kunde vara i "Bersärksvrede." Våra sagor gifva dock icke vid handen, att sådant skedde annat än under stridens hetta, hvilket här icke var fallet. I afs. på hvad Hr A. säger p. 203, Not. 20), "anmärkningsvärdt är, att Gaelerna hade sina syner om dagen", har äfven ref. emottagit den underrättelsen, att i de flesta af våra äldsta provinser råder samma tro, t. ex. på Gottland, och att spöktimman är kl. 12 såväl om dagen som om natten. *Iall*, rem, Jmf. Isl. *ál*, rem, ål, Angl.S. *Æl*, Fris. *Jel*, Engl. *Eel*, ål. En lång intressant not läses p. 274 om ordet *Cruaidh*, som på nyare Gaeliska betyder *stål*, men i äldsta tider haft betydelsen *sten*. Detta ord är förmycket likt Isl. *Grjót* (hvaraf *Gryta*, emedan dessa först voro af sten), för att icke vara samma ord; jfr. Angl.S. *Greot*, PlatT. *Grut*, FornT. *Krieze*, grus. Således skulle detta ännu kunna vittna om den tid, då alla vapen voro af sten, emedan *Cruaidh* varit synonymt med vapen, stam-

märkta och förmätna möda förmått hasta mången ljushlick öfver aflägsna tiders historia; hvarföre skulle komparationen af Högländernas och vårt äldsta idiom, då bevisligen mycken beröring mellan de båda folken egt rum, icke leda till tillfredsställande upptäckter? — Men ref. återvänder till ämnet. Öfvertygad, att icke för mycket godt kan sägas om Hr Arwidssons arbete, har ref. dervid längre uppehållit sig. Det är honom kärt att få betyga Förf. sin varma aktning, och han är säkert icke den ende, som på det högsta längtar efter fortsättningen af ett arbete, hvars början väckt så vackra förhoppningar.

C. F. B.

SKÖN KONST.

[93] Carl Gollmicks Kritiska Terminologi för Vänner af Tonkonsten och Theatern. Öfversättning af *Erik Drake*, Ledamot af Musikaliska Akademien. Stockholm, Z. Hæggström 1842. 176 sidor 8:o jemte 4 Musik-Plancher. (Priset: 1 R:dr B:ko.)

Närvarande lilla arbete tyckes hufvudsakligen vara ämnadt till ett biträde mindre för den musikaliskt bildade än för den, som, utan egentlig bekantskap med Tonkonsten, önskar sig en och annan förklaring öfver vissa techniska termer, om ej för annat, åtminstone för att kunna, som det heter, "ha sitt lilla ord med i laget" af kritiska och okritiska konst-dilettanter. Den inskränker sig derföre mest till en verbal öfversättning af de från Italienskan lånade konst-termerna, och ingår sällan i några speciellare redogörelser. Dess förtjenst består egentligen i den största möjliga rikedom på ord, så att till och med artikeln och de vanligaste præpositionerna icke sakna sina öfversättningar. Så t. ex. sid. 16.

Sempre, beständigt; *è*, är; *il*, den, det; *bene*, *ben*, ganska;	t. ex. *In questa parte il soprano è sempre staccato*: i detta stycke är öfverstämman beständigt staccato.

---

vapen. Då man sedan fick bronz- och kopparvapen, öfverflyttades ordet på dem, och sist på jern- och stålvapen. Således ännu ett ytterligare bevis för Ossianska dikternas höga ålder, hvilken öfvers. dessutom genom så många skarpsinniga kombinationer tydliggör. Dessa få exempel torde icke sakna intresse för de läsare, som äro mindre bekanta med de Forn-Nordiska språken, och dessutom tala för ref:s i texten yttrade anmärkning.

per, för; } t. ex. *Sonata per il Clavicembalo*: Sonate för *per il*, förs; } Clavér, o. s. v.

En annan förtjenst är, att en stor mängd exempel ur nyaste särdeles Theater-Musik äro anförda, för att åskådliggöra de nog knapphändiga förklaringarna. Denna brist på konstnärlig exposition röjer sig i synnerhet i sådana artiklar, som borde vara af mesta intresse för den verkliga musikvännen. Så har Fugan (sid. 130), Kyrkotonerna (sid. 97) m. fl. blifvit rätt knapphändigt affärdade. Deremot är Författaren en slösare med saker, som aldeles icke höra till hans ämne, såsom då han inrymmer 5 hela sidor åt definitionen på dansar, om hvars kritiska hållning läsaren lätt torde öfvertyga sig genom följande utdrag, sid. 121: "*Vals*, *Dreher* (fr. Sachsen) *Ländler* (fr. Österrike) *Deutscher* eller *Tedesco* behöfver ingen definition. Blott så myeket må sägas, att valsens culminationspunkt tyckes vara uppbunnen. Det gifves knappt mer ett lefnadsförhållande, som ej framsväfvar i valsform, och hvarje fasa bortsväfvar på den lätt bevingade trochéen." Det kan man kalla Tysk grundlighet och djup blick in i tidsanden. Mindre djup tyckes denna författarens blick vara i det rent musikaliska, åtminstone partiellt. Så t. ex. låter han *Haute-Contre* (sid. 96) förklaras med "djup qvinnoröst", ehuru detta konstord, så vida ref. vet, är det egentliga uttrycket endast för kastrat-röster, som sjunga altpartier; så åtminstone Franska Conservatoirens och Winters m. fl:s Sång-Scholor. Till och med Musikens begrepp (sid. 40) har blifvit öfverlemnadt åt en likaså lång och anspråksfull, som svag och intetsägande förklaring, hvari hela konstens ideella betydelse nästan aldeles förbises, och ingenting annat derunder tänkes, än ett systematiskt sammanfattande af reglor för fabricerandet af ett behagligt klingklang. Redan Enwallson hade en bättre definition i sitt nu föråldrade Musikaliska Lexicon. Orden *Colorit*, *Uttryck* m. m. hafva fått ganska sväfvande förklaringar, och kunde väl vara borta; ty den, som ej vet hvad dessa saker äro, lärer ej af en ordbok hvad de betyda. Men detta är i allmänhet Författarens svaga sida, att vilja lära sina läsare denna slags dilettantism, som nu så gerna slår omkring sig med tomma och ljudande fraser. Så har han i 3:te kapitlet under rubriken: "Ännu flera konstord, uppställda efter deras analogi och i korthet förklarade", upptagit efter hvarandra: *Muserna*, *Musagetes*, *Mæcenas*, *Musæus*, *Philomusos*; *Parnassus*, *Helicon*, *Pegasus*, *Hippocrene*, m. m. Som en ofullständighet må anmärkas, att i boken hänvisas till figurer, som på de 4 plancherna ej kunna upptäckas, åtminstone af ref., som likväl dermed gifvit sig mycken möda. Så liknar bo-

ken af "öfverflöd och brist", och då så många verkligt goda musikaliska hjelpredor finnas icke allenast på utländska språk, utan äfven på modersmålet, skulle man kunna taga det för en bitter ironi af den eljest så förtjenstfulle öfversättaren, att såsom en lättsmält och "bildande" lektyr till en bildad publiks tjenst bearbeta ett verk, som har bättre råd på granna ord än på sunda begrepp. C. F. B.

NOTISER.

Stockholm.

VETENSKAPS-AKADEMIEN. Den 8 Juni 1842. Friherre *Berzelius* redogjorde för en till honom och Hr *Mosander* remitterad afhandling af Hr *Abich* om åtskilliga förreningar, som innehålla jernoxidul. — Hr *A. Retzius* redogjorde för en afhandling af Prof. *Siebold* i Erlangen om *Generations-organerna hos fiskslägtena Syngnathus och Hippocampus.* — Det af Svenska naturforskare först observerade phenomenet, att hannarne af slägtet Syngnathus öfvertaga äggens utkläckning och draga försorg om ungarne, visade sig genom Hr *Siebolds* undersökningar bekräftadt. — Hr *Wahlberg* hade till Akademien inlemnat en afhandling om tvenne nya Blodigelarter, och framställde med anledning deraf dessa djurarters karakteristik.

Den 12 Okt. 1842. Hr *M. Retzius* redogjorde för innehållet af trenne till Akademien ankomna afhandlingar om *Cretinisme*; en sjukdom, hvilken temligen allmänt förekommer i medlersta Europas bergstrakter. Sjukdomens väsende består i en tidigt tillbakaträdd verksamhet uti den organiska utvecklingsprocessen och en deraf framkallad så mental som kroppslig "förkryppling". Dess orsak sökes förnämligast i lokalitetens osundhet, emedan sjukdomen mest förekommer i trånga sumpiga dälder, jemte försummad fysisk och moralisk kultur. För hämmandet af denna sjukdoms vidare utbredande hade genom Doktor *Guggenbühl's* nitiska verksamhet 1841 en kuranstalt blifvit anlagd på höjden af Abendberget i Berner Oberland 5000 fot öfver hafsytan. — Hr *Lovén* meddelade underrättelser om de utländska Museer, han under sin nyligen slutade utländska resa varit i tillfälle att besöka, äfvensom några undersökningar af Franska Zoologer. — *Doyere* hade i afseende på *Tardigraderne*, en mikroskopisk djurgrupp, funnit *Leuwenkoek's* observation besannad, att sedan djuren genom hetta förlorat form och alla yttre tecken lif, de likväl åter blefvo lefvande, då de lades bland fuktig mossa. Hr L. anförde vidare *Milne-Edvards'* undersökningar öfver byggnaden af insekternas hinnvingar. — Hr *A. Retzius* redogjorde för innehållet af ett till Akademien insändt arbete af Prof. *Eschricht*: "Anatomisk-Physiologiske undersögelser over Salperne", och en af Doktor *Berg* uppfunnen method att tillvägabringa injections-præparater öfver de finaste ådrorna i menniskokroppen på ett sätt som vida bättre än de förut kända återgaf deras utseende i den lefvande eller nyss döda organismen. Dertill begagnade Dokt. *Berg*, i stället för cinober, blodets egna färgämne, blodkulorne.

Den 9 Nov. 1842. Hr *Selander* redogjorde för åtskilliga fenomener, som observerades vid den i södra Europa totala solförmörkelsen sistlidne sommar, och de bevis man deri trodde sig finna dels för tillvaron af en solen omgifvande ljus atmosfer dels också för kolossala berg på dess yta. — Från Museum i Jardin des Plantes i Paris hade till Riksmuseum ankommit ett utmärkt vackert gipsaftryck af de vid

Maestricht funna fossila ben af *Mosasaurus Hoffmanni*. De funna benen hafva tillhört ett amphib af Sauriernas ordning och ett rofdjur skildt från krokodilerne genom tänder äfven i gomen, och för öfrigt nära beslägtadt med de nu i tropiska länderna lefvande ödlor. Dess hela längd nära 25 alnar. Dess stora utbredning bevisas af de tänder, Prof. *Nilson* funnit i Skåne, och andra i Amerika och England. — Hr *Boheman* anmälde, att från Prof. *Hedenborg* ankommit en större samling samt i sprit förvarade djur från Rhodos och Egypten. — Prof. *Thedenius* inlemnade till Akademien sin reseberättelse. — Den rhabarber-plantage Akademien egde i Herjeådalen skulle nedläggas. — Till Akademien hade tvenne nya afhandlingar blifvit ingifna: af Notarien *Erdman*, Analys af några lerjords-silicater, och af Frih. *Berzelius*: Några försök att bestämma skiljaktigheten i Fluorborsyrans och Borfluorvätesyrans kemiska natur.

Den 7 Dec. 1842. Åtskilliga manuskripter och tryckta arbeten af Svedenborg, hade blifvit hitsända från the Society for printing the writings of Swedenborg, hvarföre Akademien skriftligen skulle betyga sin tacksamhet. De ifrågavarande manuskripterna lära från början tillhört Akademien. — Akademien beslöt, på Hrr *A. Retzii* och *Wahlbergs* anhållan, att ingå till Kongl. Maj:t med underdånig anhållan om ytterligare förlängning af Ingeniör *Wahlbergs* tjenstledighet till nästa års slut, i anseende till de oroligheter som inträffat i Cafferlandet. — De af Friherre *Berzelius* och Hr *Erdman* inlemnade afhandlingarna skulle i Akademiens handlingar införas. — Tvenne nya afhandlingar hade inkommit: af Hr Prof. *Hansteen*: Om de regelmessige og uregelmessige forandringer i störrelsen og retningen af resultanten af jordens magnetiske kræfter &c., och af Mag. *Malmsten*: Om integration af differential-equationen $\frac{d^n y}{dx^n} = x^m y$. — Följande nya ledamöter blefvo i Akademien invalde: efter Hr *af Tannström*: t. f. Statsministern för utrikes ärenderna, C. N. O., Hr *A. E. Ihre*. — Till utländske: efter *Heeren*: Hr *François Guizot*; efter *Sismondi*: Hr Grefve *Demidoff*; efter *Bell*: Prof. *Eschricht*; efter *Esquirol*: Prof. *Breschet*; efter *Audouin*: Prof. *Milne-Edwards*. — Hr *Wikström* anmälde, att det Botaniska Museum blifvit riktadt med vextalster från Rio Janeiro af Mag. *Widgren*, från Rhodos af Prof. *Hedenborg*, samt från Prof. *Hashagen* i Odessa. — Hr *Boheman* redogjorde för innehållet af tvenne entomologiska afhandlingar af *Passerini* och framställde, med anledning deraf, några iakttagelser, hvaraf han trodde sig kunna sluta till insekternas ringa känselförmåga. — Hr *Wahlberg* meddelade några egenheter i lefnadssättet hos flugslägtet Dolichopus. — Hr *A. Retzius* redogjorde för innehållet af tvenne till honom remitterade skrifter: 1:o De anguillarum sexu ac generatione, Auct. *Hornschuch*; 2:o om fortplantning og udvikling gjennem vexlende generationsrækker &c., af Lektor *Steenstrup*. — Akademiens bibliothek hade blifvit riktadt med fortsättningen af åtskilliga lärda samfunds handlingar, ss. Vet.-Akad. i Paris; Royal Society Edinburgh; Ecole Polyt.; Societe de Phys. & d'Hist. Nat. de Genève; Academy of natural Sciences, Philadelphia; Electrical Society i London o. s. v. — Dessutom hade det Zoolog. Museum blifvit riktadt genom föräringar af Grosshandlaren Arfvedsson och Öfverste Anckarsvärd; det mineralogiska genom en samling Nordamerikanska jernmalmer af Kammarh. af Nordin.

Christiania.

Ur en embetsberättelse om Christiania Universitets verksamhet för 1840 torde följande notiser *), ej vara utan intresse för Svenska allmänheten. De äro till en del supplerade ur de officiella bladen för 1841 och Jan.—Okt. 1842 **)

I lärarepersonalen hafva betydliga förändringar föregått: under år 1840 blef Juris Lektor *A. M. Schweigaard* utnämnd till Lektor i Statsekonomi och Statistik, en ny lärepost inom Juridiska Fakulteten; sednare på året blef han Professor i samma ämne; Lektorn i Veterinärvetenskapen *C. Boeck* blef Professor i Physiologi och Veterinärmedicin, en ny lärepost inom Medicinska Fakulteten; Professor Medicinæ *N. B. Sörensen* erhöll afsked med pension; och Studenten *J. Welhaven* konstituerades till Philosophie Lektor tills vidare. År 1841 utnämndes Corps-läkaren Medicinæ Licentiaten *A. C. Conradi* till Lektor i Medicin och Doctor Philosophiæ från Berlin *C. J. A. F. Scherer* till Lektor i Mineralogi; Brigadläkaren *J. H. Hjorth* blef, på samma gång som han tillsvidare anställdes såsom Öfverläkare vid Rikshospitalets Kliniska afdelning, tillika förordnad att utan vidare arfvode hålla kliniska föreläsningar för Medicinæ studiosi; Juris Kandidaterne *G. F. Hallager* och *P. J. Collet* utnämndes till Juris Lektorer; Philosophiæ Professor och Director Seminarii Philologici *G. Sverdrup* erhöll afsked, med pension från dessa båda befattningar, men qvarstår såsom Bibliothekarie; Historie Lektorn *P. A. Munch* utnämndes till Professor. Under innevarande år (1842) har Juris Prof. *U. A. Motzfeldt* blifvit utnämnd

---

*) De innehållas i *Norske Universitets- och Skole-Annaler*. Udgivne af *H. I. Thue*. Cand. Mag. Anden Række. Første Bind. H. 1—4. Christiania 1841—42, hvilken bok är en fortsättning af de under föregående åren från 1834 af Professor *C. A. Holmboe* utgifne Skole- och Universitets-Annaler, och efter samma plan. Denna plan, nogsamt tillkännagifven af bokens titel, är att upptaga dels officiella underrättelser om de Norska läroverkens litterära verksamhet, dels uppsatser af allmännare art, i ämnen som angå undervisningsväsendet. Af de härmed anmälda häftena innehåller det första tvenne uppsatser af den äfven i vårt land för sin skrift om Tysklands läroverk kände Rektor *F. M. Bugge*: angående upprättande af en central-auktoritet för Norges undervisningsverk; och ett utkast till allmän plan för de lärda skolorna. Derpå följa officiella berättelser om Universitetets verksamhet för 1839, och krigsskolans för 1837—40. Det andra upptager dels äfvenledes uppsatser af allmännare intresse, dels redogörelser för åtskilliga af de lärda skolorna till 1840, samt öfversigt af Universitetets stipendier och legater för åren 1840—41. I det tredje finnes en, äfven särskildt tryckt, "Beretning om Universitetets videnskabelige og oeconomiske Forfatning i Aaret 1840", samt "om Universitetets videnskabelige Betjente og deres Forhold til Universitetet", båda meddelade af Universitets-Sekreteraren. Det fjerde häftet slutligen innehåller bland annat en anmälan af den år 1840 nedsatta skolkommissionens förslager till lagar och planer för undervisningsverken, af hvilka 3 äro utgifna: för lärda skolor, för borgarskolor, och för folkskolor.

**) Nemligen hvad lärarepersonalen angår. Hvad studerandes antal, studier, examina, ekonomiska ställning m. m. beträffar, har ref. hållit sig uteslutande till embetsberättelsen, besparande en redogörelse för flera år i sammanhang, tills 5 år äro förflutna från den tid (1837) han i sina Historiskt-Statistiska underrättelser om Norges lärda skolor och Universitet för det mesta begagnat såsom gränspunkt i dessa fall.

till Assessor i Høieste Ret. — Prælektionskatalogen för sednare halfåret af 1840 upptager såsom tjenstgörande 20 Professorer och 8 Lektorer, af hvilka sednare två äro konstituerade; nemligen i Theologi 2 Professorer och 1 Lektor; i Juridik 1 Professor och 2 Lektorer; i Medicin 5 Professorer, 1 ordinarie och en konstituerad Lektor; i Naturalhistoria 2 Professorer; i Physik 1; i ren och använd Mathematik 2; i Philologi 3, i nyare språk 1, i Historia 2, i Mineralogi och Kemi 1 Professor och 2 Lektorer, i Philosophi 1 konstituerad Lektor. — Bland Universitetets öfriga embetsmän blef år 1840 Sekreteraren *J. A. Falck* utnämnd till andre Assessor i Christiansands Öfverrätt. I hans ställe utnämndes Kammarherren *Chr. Holst* till Universitets-Sekreterare.

De studerandes antal, hvilket år 1837 antogs vara o. 700, 1838 o. 650, 1839 o. 630, antogs för 1840 hafva varit o. 600; det synes således vara i jemnt aftagande, hvilket lätt förklaras deraf, att de föregående årens starka tillopp af sökande till embetsexamina försvårat tillgången dertill. Likaledes voro under året inskrifna 84 efter undergången fullständig studentexamen; under åren 1833—37 var medeltalet af inskrifna 93; Preliminarister, inskrifna år 1840, voro 21, åren 1833—37 p. m. 19 à 20. — Af ofvannämnda 600 räknades 150 för Theologiæ studiosi, 150 à 160 för Juris, 137 för Medicinæ, 20 för Philologiæ studiosi, 8 för studerande till Bergsexamen, och 100 hade ej valt vitæ genus.

Föreläsningarnes fördelning under år 1840 var föga afvikande från de föregående årens. — Till examen artium hade anmält sig 104, hvaraf 26 voro dimitterade från offentliga skolor, 76 af privatlärare. Vid det skriftliga profvet uteblefvo eller differerades 13, hvaraf 12 privatister; vid den muntliga examen 5, hvaraf 4 privatister. De som genomgingo hela examen voro således 86 (1833—37 p. m. 94), deraf 62 privatister (1833—37 p. m. 64); af de nämnda 86

erhöllo 29 betyget Laudabilis, deraf 11 privatister,
— 48 Haud illaudabilis, deraf 42 priv.,
— 9 Non contemn., alla priv.,

hvilket gifver ungefär samma resultat, som de föregående åren, till fördel för de publika läroverken. — Till preliminärexamen anmälde sig 42, och 33 absolverade densamma (1833—37 p. m. 26). — Till examen philologico-philosophicum anmälde sig 202, och 81 genomgingo den (1833—37 p. m. 98). Af dessa 81 voro 66 studenter på andra året.

Theologisk embetsexamen absolverades				af 58	(1833—37 p. m. 39 à 40)
Juridisk Latinsk	—	—	—	af 49	(1833—37 p. m. 27)
Norsk	—	—	—	af 27	(1833—37 p. m. 9)
Medicinsk Latinsk	—	—	—	af 26	(1833—37 p. m. 6)
Norsk	—	—	—	at 7	(1833—37 p. m. 6)
Philologisk	—	—	—	af 3	
Bergsexamen	—	—	—	af 4	

Detta gifver, hvad de Juridiska och Medicinska examina beträffar, ett resultat, som i jemförelse med de föregående årens är oväntadt, men som ej torde kunna rätt bedömas, utan i sammanhang med de nästföljande årens erfarenhet.

Af de vetenskapliga samlingarna synes blott Myntkabinettet hafva vunnit någon betydlig tillvext under året, nemligen med 5262 st. mynt, till största delen funna i landsorterna och inköpta. Samlingen bestod vid årets slut af 24,264 st. mynt.

Af universitetets ekonomi anmärkes följande: Efter räkenskaperna för 1840 beräknades då äldsta Professorens lön till 600 tunnor korn

efter markegång (då 5 Spdl. 14¼ sk. Specie *)); den andra till 500 tunnor, hvartill kom för dåvarande innehafvaren, såsom Bibliothekarie 100 tunnor, och såsom Director Seminarii philologici 300 Spdl.; dernäst komme 5 löner à 450 tunnor, hvaraf dock för en afgick, af tillfälliga skäl, 112¼ tunnor, men tillkom för en, såsom redaktör af Almanachan, med personligt tillägg, 250 Spdl.; 2 löner à 400 tunnor; 3 à 1200 Spdl., hvartill kom för en, såsom andre lärare ad interim i Mineralogien, 600 Spdl.; 1 à 1108 Spdl. 40 sk.; 9 à 1050, hvaraf dock 3, hvars innehafvare blifvit utnämnda under året, till en del utgått till lägre belopp, efter Lektorslön; en hade deremot personligt tillägg af 50 Spdl., såsom lärare i Statistik; slutligen 8 lektorslöner à 750 Spdl., hvaraf dock en var ad interim anslagen, och blott sedan den 14 Nov., 4 voro vakanta. De öfriga embets- samt tjenstemännens löner utginge i allmänhet till lika belopp som förr. Samtliga lönerna bestego sig till 54,902 Spdl. 104 sk., öfriga utgifter till 30,520 Spdl. 50¼ sk.; inkomster till 68,335 Spdl. 61¼ sk.

Till Akademiens nya byggnader lades grundstenen den 2 Septemb. 1841.

---

*) All löneberäkning efter spannmål försvinner vid närvarande innehafvares bortgång.

T—M.

INNEHÅLL.

Uppsatser:

Öfversigt af den nyaste Litteraturen.

Rättelser:

Sjunde häftet:

Sid. 320, r. 22, står: öfra, läs: nedra.

Åttonde häftet:

Pag. 480, r. 2, nedifr.: bedömandet, läs: bedömmandet; p. 481, r. 4 uppifr.: fördömer, läs: fördömmer; p. 482, r. 20 uppifr.: *Ajamelä*, läs: *Ajnmelä*; p. 483, r. 21 uppifr.: numer, läs: nummer; p. 485, r. 15 nedifr.; *röna*, läs: *röna*),; r. 13 nedifr,: bordt, läs: bort; r. 10 nedifr.: bruket strider, läs: bruket stundom strider; 487, r. 1 uppifr.: döma, läs: dömma; r. 12 nedifr.: dct, läs: det; r. 10 nedifr.: deu, läs: den; p. 488, r. 5 nedifr.: åvskörd, läs: åvskö'rd; p. 489, r. 14 och 13 (emedan a omljuder till ö framför e och u), läs: (emedan a omljuder till ö framför v och u); p. 490, r. 16 uppifr.: betä'nksám, läs: bet'änksám; r. 17 uppifr.. bet'änksam, liksom bel'äsen, läs: bet'änksam, liksom bel'äsen.; r. 19 uppifr.: arrbètsamhét, läs: arbètsamhét, r. 12 nedifr.: "eller *Ajdä*, läs: "eller *Åjdä*; r. 4 nedifr.: *Stjörnbord*, läs: *Stjórnbord*; p. 491, r. 8 uppifr.: ord, från, läs: ord från; r. 17 nedifr.: deremos, läs: deremot; r. 2 nedifr.: utdöma, läs: utdömma; p. 292, r. 10 uppifr.: bordt, läs: bort; p. 293, r. 12 och 13 uppifr.: Äfven de vid de upptagna orden gjorda anmärkningarna skall, läs: Äfven de vid de upptagna orden anmärkta bristerna skall; r. 21 nedifr.: döma, läs: dömma; r. 15 nedifr.: Dalefven, läs: Dalelfven; r. 8 nedifr.: och deraf, läs: ock deraf. — Dessa rättelser behagade läsaren benäget iakttaga.

